

ΓΚΟΜΠΕΝ / ΡΟΚΕΡ / ΑΒΡΙΤΣ κ.α.

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

η αποτυχία του κρατικού καπιταλισμού

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΓΚΟΜΠΕΝ/ΑΒΡΙΤΣ/ΡΟΚΕΡ κ.α.

Η ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
Η αποτυχία του κρατικού καπιταλισμού

Μετάφραση
Νίκος Β. Αλεξίου

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Τίτλος: Η Ρωσική Επανάσταση

Μετάφραση: Νίκος Β. Αλεξίου

Στοιχειοθεσία: Ν.Μ.

Εκδόσεις: Ελεύθερος Τύπος, Βαλτετσίου 53, Αθήνα 10 681

Χρόνος κυκλοφορίας: Σεπτέμβριος 1997

Η ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΣΤΗ ΡΩΣΙΑ

Η ριζοσπαστική σκέψη είναι αδιαχώριστη από την ιστορία του ρώσικου σοσιαλισμού για πολλούς λόγους. Στη Ρωσία ξέσπασε η πρώτη σοσιαλιστική επανάσταση, μια επανάσταση που ήταν η έκφραση ενός ισχυρού ρεύματος ριζοσπαστικής εξέγερσης και, που, επιπλέον, γέννησε μια κυβέρνηση η οποία, ενώ διακήρυσσε την απελευθερωτική της αποστολή, κατέπνιγε κάθε εκδήλωση ριζοσπαστικότητας που αμφισβητούσε την ηγεμονία της.

Έχουμε την τάση να ερμηνεύουμε την πορεία προς την επανάσταση στη Ρωσία με βάση την ακατανίκητη άνοδο της μαρξιστικής σοσιαλδημοκρατίας. Στην πραγματικότητα, το οργανωμένο μαρξιστικό κίνημα έκανε την εμφάνισή του μόνο στην τσαρική Ρωσία την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, ενώ προϋπήρχε εκεί μια πλούσια ριζοσπαστική παράδοση. Όμως η σοβιετική ιστοριογραφία, ή έστω η περιέργεια του ευρύτερου κοινού, προτίμησε να ξαναθυμηθεί ορισμένες μόνο πλευρές της παράδοσης αυτής: εκείνοι που τείνουν να συνδέουν τον μαρξισμό με τη ρώσικη γη και που αποδίδουν στην πολιτική φιλοσοφία του Σοβιετικού Κράτους ένα ένδοξο επαναστατικό παρελθόν.

Η Ρωσία του 19ου αιώνα δεν στερείτο ρευμάτων σκέψης ή επαναστατικών ομάδων που η έμπνευσή τους από τους γιακωβίνους φαινόταν να τα συνδέει, χωρίς καμιά φανερή ρήξη της συνέχειας, με τον μπολσεβικισμό του Λένιν. Όμως, μια πολύ ισχυρότερη παράδοση, που οι ρίζες της απλώνονταν σ'όλο το κοινωνικό έδαφος της Αυτοκρατορίας, άνθιζε, στην πραγματικότητα, μισό αιώνα προτού συντριβεί και παραμορφωθεί από την άνοδο ιδεολογιών που στηρίζονταν στην εξουσία. Μια αποτίμηση της παράδοσης αυτής μπορεί να προσφέρει πλούσια συγκομιδή στοιχείων των οποίων το σημερινό επαναστατικό κίνημα φαίνεται πως είναι ο άμεσος κληρονόμος.

Αυτό δε σημαίνει ότι οι ιστορικοί παραγνώρισαν την ύπαρξη του ρώσικου ποπουλισμού και προποπουλισμού· μερικοί έχουν κάνει θαυμάσιες μελέτες. Επομένως, εκείνο που μας ενδιαφέρει εδώ, δεν είναι τόσο η εμφάνιση νέων αληθειών ή θεωριών, όσο η επανεμφάνιση

νεία τους στο φως της ανάπτυξης της ριζοσπαστικότητας, καθώς κοιτάζουμε το παρελθόν από τα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Ειδομένη έτσι, η ρώσικη επαναστατική παράδοση εμφανίζεται ως κάτι θεμελιωδώς διαφορετικό από την μαρξιστική-λενινιστική ιδεολογία· μ'αυτή την έννοια, μπορούμε να μιλάμε, για μια *εναλλακτική λύση* πριν απ'τον καιρό της. Όμως κι αυτή είναι η άλλη πλευρά του νομίσματος της δημιουργικής του σκέψης, ο ρώσικος σοσιαλισμός ανέπτυξε πρώιμα, ήδη από τη δεκαετία του 1850, μια κριτική της μαρξιστικής και της γιακωβίνικης ιδεολογίας, η διορατικότητα και η οξυδέρκεια της οποίας δεν έχει χάσει τη σημασία της ακόμη και σήμερα. Αυτή η κριτική είναι απόλυτα σφαιρική, εφόσον τα θεωρητικά κείμενα των ρώσων επαναστατών δείχνουν ξεκάθαρα τη σχέση μεταξύ εξουσιαστικής ιδεολογίας και της τάξης των διανοουμένων, που είχε επισημάνει ο Μπακούνιν. Διότι βλέπουμε ότι η εξέλιξη της κοινωνικής σύνθεσης του ρώσικου επαναστατικού κινήματος συνοδεύεται από μια σταδιακή μεταλλαγή της μορφής και του περιεχομένου της ιδεολογίας του. Η διάνοηση, ξεκινώντας σαν τίποτα περισσότερο από μια περιθωριακή ομάδα, απέκτησε αδιόρατα την όψη και τις διαστάσεις πυρήνα μιας τάξης διψασμένης για εξουσία· επομένως, ο σοσιαλισμός της θα έπαιρνε μια όλο και πιο εξουσιαστική και κρατιστική απόχρωση. Η εξέλιξη αυτή κορυφώθηκε με την εμφάνιση της σοσιαλδημοκρατίας και του λενινισμού - τάξη και ιδεολογία βρίσκονταν τώρα σε τέλεια αρμονία.

Όπως επισημάναμε, η κριτική του κρατικού σοσιαλισμού διατυπώθηκε εκ των προτέρων. Οι συνέπειες εκτέθηκαν με βάση τις υφιστάμενες ενδείξεις.

Η γέννηση του οργανωμένου *μαρξισμού*, με την σοσιαλδημοκρατική του μορφή, συνέπιπτε σχεδόν ακριβώς με την ριζοσπαστική του αντίθεση που στηριζόταν πολύ στην αντιεξουσιαστική παράδοση, αν και ο πρώτος υπήρξε ήδη μάρτυρας των συγκεκριμένων βλέψεων των ιστορικών ηγετών. Με τον Μαχαέσκι, βρισκόμαστε ακόμη στο σταυροδρόμι όπου συναντώνται ο μαρξισμός, ο αναρχισμός και ο επαναστατικός συνδικαλισμός. Η πιο οξυδερκής κριτική των χυδαίων πλευρών του λενινισμού ως εξουσιαστικής ιδεολογίας, προήλθε μέσα απ'τους κόλπους της οργάνωσης.

Η ανάπτυξη του ρώσικου σοσιαλισμού κατά τον 19ο αιώνα

Εκείνο που σήμερα εκκλήσσει κάποιον αναφορικά με τον ρώσικο σοσιαλισμό στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα, είναι η σύγχρονη και ενδιαφέρουσα για μας πλευρά του· κι όμως δεν αναπτύχθηκε από καμία φιλοσοφία της Αναγέννησης ή κάποιο καλλιτεχνικό ή λογοτεχνικό κίνημα που θα μπορούσαν να είχαν χρησιμεύσει ως πολιτιστικό υπόβαθρο. Γεννήθηκε από ένα συνδυασμό ιδεών που εισήχθησαν άμεσα από τη Δ. Ευρώπη και μιας παράδοσης οξύτατων κοινωνικών συγκρούσεων που ανατρέχει στις αρχές του 18ου αιώνα.

Στις αρχές του περασμένου αιώνα, η Ρωσία ήταν ακόμη μια χώρα με αγροτική οικονομία (παρά μια κάποια βιομηχανική συγκέντρωση στα Ουράλια), όπου οι αγρότες αποτελούσαν περίπου το 90% του πληθυσμού. Η αριστοκρατία και ο κλήρος μονοπωλούσαν την πρόσβαση στην κουλτούρα, όμως η Εκκλησία ελεγχόταν πλήρως από τον Τσάρο από την εποχή των μεταρρυθμίσεων του Μεγάλου Πέτρου, ενώ η αριστοκρατία ως τάξη ήταν δεμένη με κοινά συμφέροντα με τον Τσάρο και τη γραφειοκρατία του. Αργόσχολη, μη παραγωγική και παρακαμακή, η αριστοκρατία ενδιαφερόταν αποκλειστικά να διατηρεί τα προνόμιά της και να εκμεταλλεύεται τους δουλοπάροικους.

Αυτό ίσχυε τουλάχιστον για τα περισσότερα μέλη της αριστοκρατίας. Υπό την Αικατερίνη Β', η αριστοκρατία είχε αποκτήσει ένα επίχρυσμα γαλλικής και γερμανικής κουλτούρας και θεωρείτο δείγμα καλής ανατροφής το να μιλάς γαλλικά, μη γνωρίζοντας καθόλου τα ρώσικα. Όμως τα σπέρματα της αντίστασης, που ενυπήρχαν στη γαλλική λογοτεχνία της εποχής εκείνης, αργούσαν να βλαστήσουν. Το *Ταξίδι από την Αγία Πετρούπολη στο Μαρόκο*, του Ράντιτσεφ, η πρώτη βαθιά κριτική της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, δεν εμφανίστηκε παρά το 1790.¹ Όμως το σοκ που πραγματικά συγκλόνησε κάποιους κύκλους της αριστοκρατίας ήταν ο γαλλορωσικός πόλεμος και η επιστροφή των στρατιωτών, το 1815. Το παράδειγμα που τους πρόσφεραν οι περιοχές που διέσχισαν, χαλύβδωσε την επιθυμία για αλλαγή, δημιουργώντας ένα μεταρρυθμιστικό κίνημα μεταξύ των αξιωματικών και της ανώτερης γαιοκτητικής αριστοκρατίας. Η πρώτη μυστική εταιρία ιδρύθηκε το 1816 και το Δεκέμβριο του 1825, ξέσπασε η ανταρσία των ευγενών, υπό τους Πετρέλ και Ριλέγες. Οι Δεκεμβριστές ήταν ακόμη ρεφορμιστές με την πλήρη έννοια του όρου, διαποτισμέ-

νοι από τις ιδέες του γαλλικού Διαφωτισμού του 18ου αιώνα και του ορθολογισμού.

Ένας αληθινά ρώσικος σοσιαλισμός άρχισε να εμφανίζεται στις δεκαετίες του 1830 και του 1840. Με ελάχιστες εξαιρέσεις, η πρώτη γενιά επαναστατών προήλθε από τις τάξεις της μεσαίας και ανώτερης αριστοκρατίας και γαλουχήθηκε με την γερμανική φιλοσοφία και τη σύγχρονη, γαλλική σοσιαλιστική σκέψη. Πάνω απ' όλα, η φιλοσοφία του Χέγκελ άφησε ένα ανεξίτηλο σημάδι στους διανοούμενους που άρχιζαν να εξεγείρονται. Πριν ακόμη κι απ' τους αριστερούς χεγκελιανούς της Δύσης, οι ρώσοι σοσιαλιστές προέβησαν σε μια προοδευτική ερμηνεία του χεγκελιανού συστήματος και υπήρξαν μεταξύ των πρώτων που εφάρμοσαν στην πολιτική τη διαλεκτική και τη φαινομενολογία του.²

Μια ολόκληρη γενιά (Μπελίνσκι, Χέρτσεν, Ογκάρεφ, Μπακούνιν, Γκρανόφσκι κ.ά.), άντλησε το υπόβαθρο της σκέψης της από τον Χέγκελ και τον Φόϋερμπαχ, παρόλα αυτά όμως προσέβλεπε στους γάλλους σοσιαλιστές για την ιστορική της ανάλυση και την κριτική της στην κοινωνία. Ακόμη και στην ερμηνεία των νεαρών χεγκελιανών, η σκέψη του Χέγκελ υπέκειτο σε καθαρά ιδεολογική χρήση - την εξιδανίκευση της δυσαρέσκειας σε απλό ιδεαλισμό. Η κριτική των Χέρτσεν και Ογκάρεφ, έγινε κοινωνική και επαναστατική με την αφομοίωση των ιδεών των σαινσιμονικών.³ Στα τέλη της δεκαετίας του 1830 και τις αρχές της επόμενης δεκαετίας, ήταν η σειρά του φουριερισμού να διαδοθεί ανάμεσα στους εξεγερμένους διανοούμενους.⁴ Ο Χέρτσεν έπαιξε κεντρικό ρόλο στη διάδοση του σοσιαλισμού στη Ρωσία: βαπτισμένος τόσο στη δυτική σκέψη όσο και στη ρώσικη παράδοση, διετύπωσε την καθαρότερη μέχρι σήμερα έκφραση του αντιεξουσιαστικού σοσιαλισμού.

Το μεγαλύτερο προτέρημα του Χέρτσεν ήταν ότι άντλησε από τους ουτοπικούς σοσιαλιστές (όπως θα χαρακτηρίζονταν επιτιμητικά αργότερα) τα στοιχεία εκείνα που ακόμα μας φαίνονται ως τα πλέον πολύτιμα. Αντίθετα, απέρριψε οτιδήποτε θρησκευτικό, μυστικιστικό ή οπισθοδρομικό υπήρχε στους Σαίν Σιμόν, Φουριέ και Προυντόν. Εκείνο που τον έλκυε στον Σαίν Σιμόν, ήταν η αντίληψη του γάλλου για την ιστορία, για τη διαδοχή των μορφών της κοινωνίας και του Κράτους. Υιοθέτησε την ιδέα του Σαίν Σιμόν ότι η πάλη εχόντων και μη εχόντων ή εκμεταλλευτών και εκμεταλλευομένων, για να χρησι-

μοποιήσουμε το λεξιλόγιο του τελευταίου, θα έπαιρνε οπωσδήποτε τη θέση των ιστορικών αγώνων του παρελθόντος.⁵ Παρόμοια, ο Σαίν Σιμόν τράβηξε την προσοχή του Χέρτσεν στην κατάσταση της «φτωχότερης και αριθμητικά μεγαλύτερης» τάξης και της πιθανής τύχης της εξαιτίας της ανάπτυξης του βιομηχανικού πολιτισμού. Τέλος, μια ιδέα που εμφανίζεται συνεχώς στα κείμενα του Χέρτσεν και της οποίας η προέλευση πρέπει ν'αναζητηθεί στα έργα του Σαίν Σιμόν, είναι η ιδέα της *παλιγγενεσίας*, ή κοινωνικής αναγέννησης. Αφαίρεσε όμως απ'αυτόν τον όρο την μυστικιστική αύρα που του προσέδωσε ο δημιουργός του και ιδιαίτερα οι μαθητές όπως ο Ανφαντέν, ο οποίος επιχείρησε να οικοδομήσει μια νέα θρησκεία πάνω στα θεμέλια της θεωρίας του δασκάλου του. Για τον Χέρτσεν, ήταν ένα ζήτημα ολικής ανανέωσης της κοινωνίας ύστερα από αιώνες καταπίεσης και αδικίας. Αυτή η «αναγέννηση» θα επιτυγχάνετο μόνο μέσω της εξέγερσης εκείνων που εμπλέκονταν, των οποίων καθήκον ήταν η εκρίζωση της δουλικότητας και η ολοσχερής εξάλειψή της. Κοντολογίς, τους καλούσε να επανεπινοήσουν την ελευθερία.

Η βαθιά του εξοικείωση με όλα τα συστήματα σκέψης του καιρού του, οδήγησε τον Χέρτσεν, όπως και τους περισσότερους συγχρόνους του, ν'απορρίψει τον κομμουνισμό της εποχής του, από τον Καμπέ κατευθείαν στον Μάρξ. Με την λέξη κομμουνισμός, εννοούσε κάθε εξισωτικό δόγμα που υπέτασσε τον άνθρωπο σε μια *a priori* οργάνωση που είχε επιβληθεί σ'αυτόν με εξουσιαστικά μέσα, είτε επρόκειτο για την *Ικαρία* του Καμπέ, είτε για το Κράτος του Λουί Μπλάν ή του Κάρλ Μάρξ. Σε αντίθεση μ'αυτά, ο σοσιαλισμός εκλαμβάνονταν ότι σημαίνει θεωρίες συνεργασίας πολύ πιο ελκυστικές για τους ρώσους. Έτσι, λογουχάρη, ο Χέρτσεν αναγνώρισε την εγκυρότητα της κοινωνικής αποσαφήνισης του Λουί Μπλάν, με όρους αστικούς και προλεταριακούς, απέρριψε όμως το σχέδιό του για την οργάνωση της εργασίας.⁶

Παρόμοια, αν ο φουριερισμός προκάλεσε μεγάλο ενδιαφέρον στη Ρωσία, αυτό συνέβη διότι ίστατο στο αντίθετο άκρο του μηχανιστικού κομμουνισμού του Καμπέ και του Μπαμπέφ. Ο Φουριέ ήταν πολύ της μόδας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1840, σαν αποτέλεσμα μιας σειράς διαλέξεων που έδωσε ο καθηγητής Πορόσιν στο πανεπιστήμιο της Αγίας Πετρούπολης και, ιδιαίτερα, χάρη στον Πετρασέφσκι, ο οποίος αφοσιώθηκε στη διάδοση των θεωριών του Φουριέ

τόσο μέσα από τις στήλες του «Λεξικού ξένων λέξεων που έχουν μεταφρευθεί στη ρωσική γλώσσα» (ο β' τόμος εκδόθηκε το 1846), όσο και μέσω συναντήσεων που οργάνωνε στο σπίτι του μεταξύ 1845 και 1849. Ο φουριερισμός απέκτησε ένα μεγάλο αριθμό υποστηρικτών στη Ρωσία - τόσο στις επαρχίες όσο και στην Αγία Πετρούπολη και τη Μόσχα - χάρη στον κύκλο Πετρασέφσκι. Υπήρξε ακόμη και μια (ατυχής) απόπειρα ίδρυσης ενός φαλανστηρίου το 1847.⁷ Ούτε ο Χέρτσεν ούτε ο Πετρασέφσκι αποδέχθηκαν τη φουριερική θρησκευτικότητα ή την κοσμογονία της. Όμως ο Χέρτσεν συμφωνούσε όντως με την κριτική των φαλανστηρίων στην αστική κοινωνία, στην ανηθικότητα της εκμετάλλευσης που αυτή γεννάει, κοντολογίς, ο Χέρτσεν συμφωνούσε με την εκ μέρους του Φουριέ απεριφραστη ηθική καταδίκη του αναδύομενου καπιταλισμού, όπως θα εμφανιζόταν στο Παρίσι, τη Λυών ή την Μασσαλία. Πάνω απ' όλα, μοιραζόταν με τον Φουριέ ένα όραμα ανθρώπινης ευτυχίας. Ο Χέρτσεν άντλησε την περιφρόνησή του για όλες τις συνταγές που υποβιβάζουν τον άνθρωπο στη διάσταση του παραγωγού, του πολίτη ή του υπηκόου, από τις συναφείς θεωρίες του Φουριέ· είδε στον Φουριέ ένα σταθερό σεβασμό απέναντι στο άτομο ως συγκεκριμένο όν με επιθυμίες και πάθη, απ' όπου και η επιθυμία να φροντίσει για την ικανοποίηση και την εκπλήρωση των επιδιώξεών του, έτσι ώστε να μη συντριβεί από τον «αντικειμενικό νόμο» και τους θεσμούς που επιβάλλονται εκ των άνω και στους οποίους στεγάζεται. Αυτό τον οδήγησε να υιοθετήσει τις φεμινιστικές διδασκαλίες της περιόδου εκείνης, τόσο την «αποκατάσταση της σάρκας» του Σαίν Σιμόν όσο και την επίθεση του Φουριέ στη μονογαμία· διαβάζοντας την Γεωργία Σάνδη, ενέκρινε αμέσως το κάλεσμά της για ανεξαρτησία της γυναίκας.⁸

Ένας τελευταίος γάλλος σοσιαλιστής θα επηρέαζε τον Χέρτσεν και, μέσω αυτού, ολόκληρο το ρώσικο σοσιαλιστικό κίνημα, ο Πιέρ-Ζοζέφ Προυντόν. Εδώ, έκανε ξανά μια διάκριση ανάμεσα σ' ό,τι αποπνικτικό και οπισθοδρομικό υπήρχε στα κείμενα τού επιφανούς γάλλου και την δύναμή του άρνησης. Εξοικειώθηκε με τις θεωρίες του Προυντόν μόνον όταν μετανάστευσε το 1847 - με άλλα λόγια, σε μια στιγμή που ο δικός του σοσιαλισμός ήταν σχεδόν πλήρως ανεπτυγμένος. Μολοντούτο, υιοθέτησε την κριτική του Προυντόν μαζί με τη θεμελιώδη παρατήρηση ότι η μορφή της κοινωνίας δεν είναι εξωτερική προς τα άτομα και ότι διαμορφώνεται από την καθημερινή ζω-

ή.⁹ Δανείστηκε, επίσης, από τον Προυντόν την αντίληψη του σοσιαλισμού ως άρνηση του παρελθόντος και της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, από τις οικονομικές αντιφάσεις μέχρι την ύπαρξη του ίδιου του κράτους. Από την άλλη μεριά, είναι πολύ αυστηρός απέναντι στα κείμενα του Προυντόν περί πατριαρχικής οικογένειας, υποταγής των γυναικών στους άνδρες και αγροτικής μικροϊδιοκτησίας. Μετά από χρόνια φιλικής αλληλογραφίας, ο Χέρτσεν ήρθε σε ρήξη με τον Προυντόν όταν ο τελευταίος, προσεγγίζοντας σταθερά την Αυτοκρατορία, καταδίκασε τον αγώνα των πολωνών δημοκρατών για εθνική ανεξαρτησία.

Μέσω του Χέρτσεν, του Ογκάρεφ και της γενιάς τους των επαναστατών, ένα πλήρες σύστημα δυτικού σοσιαλισμού διείσδυσε στην Ρωσία, εξαγνισμένο από τα εξουσιαστικά ολισθήματα, τις φαντασιώσεις και το μυστικισμό του. Η επόμενη γενιά, η οποία άνοιξε το δρόμο για το κίνημα της δεκαετίας του 1860, ήταν κι αυτή διαποτισμένη από τον σοσιαλισμό εκείνο. Πρώτος, ανάμεσά της, ήταν ο Τσερνισέφσκι, ο οποίος εμπνεόμενος από τους Σαίμ Σιμόν, Όουεν και Φουριέ, προέβη σε μια πιο τεχνική κριτική του βιομηχανικού καπιταλισμού. Η επίδραση της μη μαρξιστικής σοσιαλιστικής σκέψης ήταν, επομένως, βαθιά στη Ρωσία και άφησε ίχνη ακόμα και μετά την εμφάνιση της σοσιαλδημοκρατίας, διότι βρίσκεται στη ρίζα κάθε κριτικής των εξουσιαστικών συστημάτων. Ωστόσο, ο δανεισμός από τη δυτική σκέψη αντιπροσωπεύει μέρος μόνο της ρώσικης ριζοσπαστικής παράδοσης, διότι η ίδια η ιστορία των κοινωνικών συγκρούσεων στη Ρωσία και η διανοητική ποιότητα και η αίσθηση της ελευθερίας των ανθρώπων που την έγραψαν, μετράνε ακόμη περισσότερο.

Κατά βάθος, αυτές οι εισαγωγές από τη δυτική κουλτούρα δεν χρησίμευσαν παρά σαν πνευματικό υπόβαθρο για τον ρώσικο σοσιαλισμό. Η διάρθρωση της επαναστατικής βλέψης είναι ενσωματωμένη στην ιστορία της σύγχρονης Ρωσίας και στις κοινωνικές συνθήκες του πρώτου μισού του 19ου αιώνα.

Μετά τον 16ο και τον 17ο αιώνα, η ιστορία αυτή χαρακτηρίζεται από έναν αυξανόμενο πολιτικό συγκεντρωτισμό, μαζί με την υποταγή ξένων λαών. Τον 18ο αιώνα, η κατάκτηση των γειτονικών περιοχών, ανατολικά και νοτιοανατολικά, είχε ουσιαστικά ολοκληρωθεί και οι Τάταροι, οι Τσουβάσοι, οι Μόρντβοι και οι Βασκίροι προσαρτήθηκαν οριστικά στην Αυτοκρατορία. Όμως αυτή η εξέλιξη δεν συντελέστη-

κε δίχως αντίσταση: σλάβοι αγρότες αρνούμενοι την υποτέλεια και τους ξένους, προσκολλημένοι με απόγνωση στην ανεξαρτησία τους ξεσηκώθηκαν, σφάζοντας αριστοκράτες κι αξιωματούχους και ανακόπτοντας βραχυπρόθεσμα τη διαδικασία υποδούλωσης. Αυτές οι αιματηρές εξεγέρσεις σημάδεψαν την κοινωνική ιστορία της Ρωσίας για μια περίοδο 2 αιώνων, συνεχίζοντας να ξεσπούν και στα μέσα του 19ου αιώνα· μια εικονική κοινωνική ειρήνη επικράτησε μόνο με την κατάργηση της δουλοπαροικίας το 1861.

Το εμφανέστερο αποτέλεσμα των εξεγέρσεων αυτών: η διαιώνιση της ανυπακοής και της δυσπιστίας απέναντι σε κάθε μορφή εξωτερικής εξουσίας και κάθε είδους γραφειοκρατία. Υπεράνω όλων, οι ξένοι λαοί κατάφεραν να διατηρήσουν ένα κάποιο βαθμό ανεξαρτησίας, ακόμα κι όταν οι εξεγέρσεις τους καταπνίγονταν με τον πιο αιματηρό τρόπο. Έτσι, οι διάφορες φυλές κοζάκων που φρουρούσαν τα ανατολικά και νότια σύνορα (ιδιαίτερα από τους τούρκους) έλαβαν ως αντάλλαγμα μια μορφή τοπικής αυτονομίας, που τους έδινε την αυταπάτη ότι δεν είχαν υποταχθεί στην κεντρική κυβέρνηση.¹⁰

Η εξέγερση του Στένκα Ραζίν και του Μπολότνικωφ τον 17ο αιώνα και του Πουγκατσώφ τον 18ο, δεν ήταν παρά οι πιο μαζικές και θεαματικές περιπτώσεις μιας αδιάλειπτης σειράς τοπικών εξεγέρσεων. Το έπος του Πουγκατσώφ ισοδυναμούσε μ'έναν αυθεντικό κοινωνικό πόλεμο όπου οι υποτελείς και οι σλάβοι χωρικοί συμάχησαν σε μια απόπειρα ν'ανατρέψουν την τσαρίνα (την Αικατερίνη Β').¹¹ Όμως, ο άμεσος στόχος των αμέτρητων αυτών εξεγέρσεων ήταν το ξερίζωμα και η κατάργηση της κοινωνικής εξουσίας των ευγενών, των μεγάλων γαιοκτημόνων.

Η Ρωσία δεν είχε γνωρίσει τη σταδιακή άνοδο μιας αστικής τάξης, συνοδευόμενη από αλλαγές στην κοινωνική δομή (εξαφάνιση της μεγάλης γαιοκτησίας υπέρ των μικρών αγροτικών κλήρων και των κτημάτων μεσαίου μεγέθους) ή την πολιτική δομή (εξέλιξη προς ένα κοινοβουλευτικό καθεστώς), με αποτέλεσμα η αντίθεση στο δεσποτισμό να μην διοχετευτεί σε διεθνή κανάλια. Η επιλογή ήταν: υποταγή ή εξέγερση. Επομένως, οποιαδήποτε αμφισβήτηση της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων, έπαιρνε αμέσως μια ριζοσπαστική τροπή, στοχεύοντας στην καταστροφή των ιδίων των θεμελίων της εξουσίας.

Η δεύτερη παράδοση με την οποία γαλουχήθηκε ο ρώσικος σοσιαλισμός και που αποτελεί, ως ένα βαθμό, τον σκληρό πυρήνα του, είναι εκείνη του αυτόνομου χωριού - του *μίρ*. Στα πλαίσια της κοινότητας, κάθε χωρικός δικαιούτο ένα κομμάτι γης, σύμφωνα με την ικανότητα του να το καλλιεργεί και το μέγεθος της οικογενείας του. Υπήρχε μια περιοδική αναδιανομή και η ιδιοκτησία ήταν συλλογική, όχι ατομική. Τέλος, ο χωρικός του *μίρ* αισθανόταν αφέντης του εαυτού του ή τουλάχιστον ότι μπορούσε να διαλέξει τον αφέντη του και, ιδιαίτερα, τον *σάροστ*, τον γηραιότερο ο οποίος εκτελούσε χρέη δημάρχου του χωριού. Ακόμα κι έτσι, δεν πρέπει κανείς να παραμυθιάζεται (συχνότατα, δημιουργούνταν ολιγαρχίες μέσα στο *μίρ*, οι οποίες τελικά έλεγχαν τη διοίκηση της κοινότητας), ωστόσο, ιδέες αυτοδιεύθυνσης και συλλογικής ιδιοκτησίας ήταν βαθιά ριζωμένες μέσα στη ρώσικη, αγροτική νοοτροπία κι αυτό εξηγεί ίσως τον λόγο για τον οποίο τόσο η πολιτική εξουσία της κεντρικής κυβέρνησης όσο και η κοινωνική και οικονομική εξουσία του γαιοκτήμονα, φαίνονταν στους αγρότες παράνομες και ότι αποτελούσαν απειλή για την ανεξαρτησία τους.

Σε ακραίες περιπτώσεις, ο ρώσος αγρότης προτιμούσε ακόμα και να φύγει προς αναζήτηση παρθένων εδαφών, απρόσιτων στους αξιωματούχους και τους στρατιώτες.

Αυτή την ιστορική πραγματικότητα, αυτό το λαϊκό πνεύμα ανεξαρτησίας, προσπάθησαν να ορθολογικοποιήσουν οι διανοούμενοι στη δεκαετία του 1830 και του 1840. Αν και ο σοσιαλισμός τους εκφράστηκε με όρους δανεισμένους από τη δυτική σκέψη, ήταν, μολοντούτο, εμφανώς γηγενής ή καλύτερα επωφελήθηκε από τις παρατηρήσεις και τις αναλύσεις των γάλλων και γερμανών φιλοσόφων και των άγγλων μεταρρυθμιστών, όπως ο Ρόμπερτ Όουεν, απορρίπτοντας κάθε επιτήδευση και οτιδήποτε ερχόταν σε αντίθεση με το αρχικό του σχέδιο.

Ο άνθρωπος που εξέφρασε καλύτερα τις αρχές μιας ριζοσπαστικότητας ικανής να υπάρξει αφεαυτής, χρησιμοποιώντας τους όρους του δυτικού Λόγου, ήταν αναμφίβολα ο Αλεξάντερ Ιβάνοβιτς Χέρτσεν (1812-1870). Ο Χέρτσεν δεν ήταν ούτε δημιουργός συστημάτων, ούτε κατασκευαστής σχεδίων· δεν πρόσφερε καμία καινοφανή θεωρία στη ρωσική σκέψη της εποχής του. Δεν υπάρχει κανένας «χερτσενισμός» όπως υπάρχει ένας «μαρξισμός» ή ένας

«φουριερισμός». Η μεγαλοφύα του Χέρτσεν έγκειται στην ικανότητά του να εκφράζει τις λανθάνουσες ιδέες του καιρού του, να συνθέτει τις διάσπαρτες σκέψεις, που διατυπώνονταν σε πολλούς κοσμικούς κύκλους της Αγίας Πετρούπολης και της Μόσχας, σε λογικές προτάσεις. Ήταν ένα θετικό φερέφωνο των σοσιαλιστικών ιδεών στη Ρωσία του Νικολάου Α΄. Διαθέτοντας ένα υπέροχο λογοτεχνικό στυλ, προχώρησε τόσο πολύ ώστε να σφυρηλατήσει τις πολιτικές αντιλήψεις του σοσιαλισμού με τη δική του γλώσσα, μεταφέροντάς τες από τα γαλλικά και τα γερμανικά.¹² Επηρέασε, πολύ περισσότερο από τον Μπακούνιν (που οι ιδέες του άρχισαν να διαποτίζουν τη Ρωσία μόνο στη δεκαετία του 1870) μερικές διαδοχικές γενιές επαναστατών από τις δεκαετίες του 1830 και 1840 και μετά, μέσω των άρθρων του στο «*Annals of the Fatherland*» και των «*Επιστολών από τη Γαλλία και την Ιταλία*» και, πάνω απ'όλα, με τον Ελεύθερο Ρώσικο Τύπο, που ίδρυσε στο Λονδίνο το 1853, θα ασκούσε μια τεράστια επίδραση στη ρώσικη διανόηση, αρχικά μέσα από τις στήλες της *Polarniaia Zvezda* και, στη συνέχεια, από το 1857 και μετά, μέσω της *Kolokol*, την οποία εξέδιδε μαζί με τον φίλο του Νικόλας Ογκάρεφ. Η άμεση επίδραση του Χέρτσεν διατηρήθηκε πάνω από 25 χρόνια και παρέμεινε ορατή στην ποпуλιστική σκέψη μέχρι την Επανάσταση του 1917.

Για τον Χέρτσεν, το κύριο καθήκον του σοσιαλισμού ήταν να οικοδομήσει ένα κόσμο όπου θα διατηρείτο στο μέγιστο δυνατό βαθμό η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και ελευθερία. Επέμενε, προπαντός, στην *αξιοπρέπεια* του ατόμου, διότι ήταν ιδιαίτερα καταπατημένη στην τσαρική Ρωσία: δεν υπήρχαν ούτε νόμοι ούτε έθιμα που να προστατεύουν το άτομο από την αυθαίρετη άσκηση της εξουσίας. Ο δούλο-πάροικος ήταν απόλυτα υποταγμένος στις θελήσεις του αφέντη του, ο ευγενής σ'εκείνες του τσάρου και της γραφειοκρατίας του. Σε μια χώρα όπου η παραμικρή κριτική του δεσποτισμού μπορούσε να στοιχίσει σ'αυτόν που την έκανε 10 χρόνια φυλάκιση, ή και περισσότερο, το αίτημα για αξιοπρέπεια κατείχε μια κάποια θέση σ'ολόκληρη τη σοσιαλιστική σκέψη.¹³

Αυτές οι σκέψεις οδήγησαν τον Χέρτσεν ν'απορρίψει κάθε εξουσία επιβεβλημένη, εκ των άνω ή εκ των έξω, στο άτομο και να εναποθέσει την πίστη του στις «φυσικές ομαδοποιήσεις». Κανένας *a priori* θεσμός προκατασκευασμένος και αφηρημένος, δεν θα μπορούσε να οδηγήσει στην απελευθέρωση. Αντιθέτως, ο άνθρωπος έβρισκε τις

συνθήκες ολοκλήρωσής του στο *μίρ* ή το *αρτέλ* (ένα είδος αγροτικής κοινότητας) με άλλα λόγια, σε εθελουσίως αποδεκτές ενώσεις, διότι μόνο σε τέτοιου είδους ενώσεις μπορούσε να είναι κύριος της μοίρας του.

Στο μέλημά του για τον άνθρωπο ως συγκεκριμένο ον, με πραγματικές ανάγκες και βλέψεις, ο Χέρτσεν τόνισε εκείνες τις πλευρές της δυτικής κοινωνικής σκέψης που έπαιρναν υπόψη την πολύπλευρη φύση της ελευθερίας, ξεκινώντας από τον φεμινισμό τον οποίο δεν διαχώριζε από τον σοσιαλισμό καθεαυτό. Η επανάσταση θα διεξαγόταν πέραν σχεδίων, προσφέροντας νέους θεσμούς· για τον Χέρτσεν, στόχος της ήταν ο μετασχηματισμός των ίδιων των δομών της ύπαρξης.¹⁴ Ο σημαντικότερος θα έπρεπε να γίνει στην ψυχή του ανθρώπου: το ανθρώπινο και το ορθολογικό θα παρέμεναν στο επίπεδο της επιθυμίας, αν περίμενε κανείς ότι θα ξεπηδούσαν, πλήρως διαμορφωμένα, μέσα από τη φαντασία του θεωρητικού. Επί πλέον, ο Χέρτσεν αναγνώρισε ξεκάθαρα ότι αυτό το είδος σοσιαλισμού ήταν απίθανο να εμφανισθεί στο προβλέσιμο μέλλον. Όσο ιδεαλιστική κι αν ήταν η θεωρία του, δεν μπορεί να κατηγορηθεί για ουτοπισμό και δεν ισχυρίζεται ότι ενέχει τη δυνατότητα άμεσης εφαρμογής. Παρουσιάζεται ως δυνατότητα κι όχι ως επιστημονική θεωρία.¹⁵ Η απαισιοδοξία του κατά το τέλος της ζωής του δείχνει τον ρεαλισμό που χαρακτήριζε τη σκέψη του: «Δεν μπορεί κανείς να απελευθερώσει την εξωτερική ζωή των ανθρώπων όταν δεν είναι ελεύθεροι μέσα τους».¹⁶ Κατέληξε ότι ο 19ος αιώνας δεν θα έβλεπε τη γέννηση ανθρώπων που να κατέχουν αρκετή εσωτερική ελευθερία ώστε να είναι ικανοί να εμψυχήσουν αυτή την ελευθερία σ'όλοκληρο το κοινωνικό σύστημα. Οι σύγχρονοι του ζούσαν υπό δεσποτικά ή στην καλύτερη περίπτωση, εξουσιαστικά καθεστώτα και ήταν βαθύτατα φοβισμένοι από την υποτέλεια για να είναι ικανοί να οικοδομήσουν ξανά οτιδήποτε άλλο εκτός από συστήματα που θα καταπίεζαν το άτομο. Η νέα κοινωνία μπορεί να οικοδομηθεί μόνο από τον νέο άνθρωπο που μεγάλωσε μέσα στην ελευθερία.¹⁷

Η θεωρία του Χέρτσεν περί Κράτους αποκαλύπτει τον ίδιο ρεαλισμό. Από νωρίς είχε ταχθεί υπέρ της κατάργησης της κεντρικής εξουσίας και υπέρ του θεσμού της ομοσπονδίας και της τοπικής αυτονομίας.¹⁸ Όμως απ'αυτή την άρνηση του κράτους λείπει η απόλυτη και ιδεολογική δύναμη των απόψεων του Μπακούνιν. Δεν έτρεφε αυτα-

πάτες ως προς τις άμεσες ιστορικές δυνατότητες κατάργησης του Κράτους στην πράξη.¹⁹ Αυτό δεν μειώνει διόλου την κριτική του πάνω στον συγκεντρωτισμό της «εξωτερικής» αρχής και της πολιτικής εξουσίας. Παρέμεινε πεπεισμένος ότι μόνο το ομοσπονδιακό σύστημα μπορούσε να εγγυηθεί την ελευθερία των ανθρώπων, πρόσθεσε όμως ότι εναπόκειται στους ίδιους τους ανθρώπους να το εφαρμόσουν στην πράξη. Λέγοντας όμως όλα αυτά δεν πρόβαλε αφηρημένα σχέδια για το μέλλον: «... Μια δημοκρατία που δεν οδηγεί στον σοσιαλισμό μας φαίνεται παραλογισμός· ένας σοσιαλισμός που προσπαθεί να διαχωριστεί από την πολιτική ελευθερία και την ισότητα απέναντι στο νόμο, θα εκφυλιστεί γρήγορα σε εξουσιαστικό κομμουνισμό... Δημοκρατία σημαίνει ελευθερία της συνείδησης, τοπική αυτονομία, φεντεραλισμό, το απαραβίαστο του ατόμου».²⁰

Εκείνο που έχει ξεπεραστεί λιγότερο στη σκέψη του Χέρτσεν είναι ακριβώς η ριζοσπαστικότητα των στόχων του, την οποία καθιστά πιο έγκυρη η έλλειψη αυταπατών αναφορικά με τις επαναστατικές δυνατότητες της εποχής του. Φυσικά, η μαζική εκβιομηχάνιση δεν είχε ακόμα αρχίσει στη χώρα του και δεν υπήρχε αστικό προλεταριάτο, με αποτέλεσμα να ενδίδουμε στον πειρασμό να στιγματίσουμε το σοσιαλισμό του ως ιδεαλιστικό, μολυσμένο με τον προβιομηχανικό ρομαντισμό του (όπως κάνει ο Ε. Χ. Κάρ και, σε κάποιο βαθμό, ο Μ. Μάλια). Όμως, η θέση του ακριβώς ως ρώσου αριστοκράτη που ταξίδευε σ' ολόκληρη την Ευρώπη, του πρόσφερε ένα πλεονέκτημα απέναντι στους γάλλους και τους γερμανούς σοσιαλιστές, διότι, μην έχοντας μεγαλώσει και ζήσει στον καπιταλισμό δεν αποδέχτηκε ποτέ τη λογική του, ενώ ο Μάρξ - αλλά και ο Λουί Μπλάν - μελέτησε διεξοδικά την οικονομία της εποχής του, και πρόβλεψε τη μελλοντική της εξέλιξη, εργαζόμενος έτσι μέσα στο σύστημα και υιοθετώντας τους περιορισμούς του. Ο ίδιος ο Χέρτσεν παρέμεινε σ' όλη του τη ζωή εκτός βιομηχανικού καπιταλισμού και το έκανε αυτό παρά το γεγονός ότι έζησε 15 χρόνια στο Λονδίνο...

Αν και είδε τον βιομηχανικό καπιταλισμό, αρνήθηκε να έχει οποιαδήποτε σχέση μαζί του, πράγμα που δεν σημαίνει ότι δεν τον καταλάβαινε ή ότι δεν αντιλαμβανόταν τη λογική του. Αντιθέτως, έχουμε ήδη παρατηρήσει ότι ήταν πλήρως εξοικειωμένος με την οικονομική κριτική των Φουριέ, Σαϊν Σιμόν και Λουί Μπλάν. Τα πάντα διέγειραν την περιέργειά του, ήταν ένας αδηφάγος αναγνώστης και συ-

ζητούσε ατελείωτα με τον φίλο του Ογκάρεφ, που και ο ίδιος έτρεφε ένα βαθύ ενδιαφέρον για την πολιτική οικονομία. Όμως απέρριπτε τον δυτικό καπιταλισμό επειδή τον καταλάβαινε, αρνούμενος να πιστέψει ότι θα εξελισσόταν προς την κατεύθυνση της ελευθερίας. Ο αστικός πολιτισμός τον αηδίαζε: γι' αυτόν, ήταν ενσαρκωμένος στον χαρακτήρα του 18ου αιώνα, του Φιγκαρό, ενός Φιγκαρό όμως που είχε μεταμορφωθεί σε νομοθέτη. Η αντίληψή του περί ελευθερίας βρισκόταν σε αντίθεση τόσο με τον αστικό κόσμο όσο και με τις αστικές επαναστάσεις. Μια παραμονή μερικών μηνών στο Παρίσι και τη Ρώμη (στα 1847-8) ήταν αρκετή για να τον πείσει ότι η αστική επανάσταση δεν μπορούσε να κάνει άλλο από το να μετασχηματίσει την κοινωνία σε αστική. Συνακόλουθα, στιγματίσε όλες τις ιδεολογίες που προέρχονταν απ' αυτήν, συλλαμβάνοντας την λανθάνουσα καταπιστικότητα που εμπεριείχαν.

Κατά την άποψη του Χέρτσεν, εκείνο που χαρακτήριζε τις αστικής έμπνευσης ιδεολογίες περί αλλαγής ήταν η επιστημονική τους επίφαση. Ο ίδιος ο Χέρτσεν ήταν γνώστης των φυσικών επιστημών της εποχής του, σπουδάζοντάς τες στο πανεπιστήμιο της Μόσχας και ασχολούμενος μ' αυτές σ' όλη του τη ζωή. Η θεωρία του ήταν βασισμένη σ' έναν υλισμό που ωστόσο άφηνε περιθώρια για σύλληψη εννοιών μέσω της εμπειρίας.²¹ Ωστόσο, συνέχισε να διερευνά τα όριά της: γι' αυτόν, η επιστήμη ήταν ανίκανη να προβλέψει το μέλλον και θεωρούσε όλες τις τελεολογικές θεωρίες ακόμη και τις επιστημονικές μεταφυσικές: η περιοριστική αιτιοκρατία ακρωτηριάζει τη ζωή και είναι σκανδαλωδώς αδιάφορη για τα μέσα και τις συνέπειες. Επίσης απέρριπτε τον θετικισμό, τον ωφελμισμό και τον καθαρό υλισμό. Οι αστικές επαναστάσεις του 19ου αιώνα του φαίνονταν ότι είχαν αλλάξει ελάχιστα πράγματα: ακολουθούσαν σύγχρονα επαναστατικά σχέδια αλλά δεν προτίθεντο ούτε να καταργήσουν την κρατική εξουσία ούτε να προσφέρουν στο άτομο τα μέσα για να διευθύνει την ίδια του τη ζωή. Από το 1848 και μετά, ήταν απόλυτα πεπεισμένος ότι η καταστροφή του καπιταλιστικού συστήματος δεν ήταν αρκετή - μια νοστροπία χιλιάδων χρόνων θα έπρεπε να εξαλειφθεί από τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων.²²

Σαν αποτέλεσμα, καλούμαστε να εναποθέσουμε την εμπιστοσύνη μας στις δημιουργικές δυνάμεις των μαζών, στην αίσθησή τους περί ελευθερίας και στις δυνατότητες της φαντασίας τους. Πρέπει να α-

πορρίψουμε τα «κλειστά» συστήματα τα οποία, ακόμα και όταν ισχυρίζονται ότι είναι σοσιαλιστικά, διαιωρίζουν τις θρησκευτικές και εξουσιαστικές αρχές του παλαιού κόσμου. Όλες οι μορφές εξελικτισμού είναι καταπιεστικές εφόσον υποτάσσουν το άτομο στον «αντικειμενικό νόμο». Για τον Χέρτσεν, ο κόσμος κυβερνάται μάλλον από το πιθανό παρά από το αναπόφευκτο και το μέλλον εξαρτάται από την ενεργό θέληση των ανθρώπων. Κοντολογίς, η επανάσταση πρέπει να υπερβεί την ιδεολογία. Ο κομμουνισμός, ιδωμένος ως ένα κλειστό και ολοκληρωμένο σύστημα ήταν εκτεθειμένος στον κίνδυνο να καταλήξει σε τίποτα περισσότερο από τον «ρώσικο δεσποτισμό ανεστραμμένο»²³ και συνέχισε γράφοντας αναφορικά με την περιοριστική αιτιοκρατία της εποχής του : «όχι, οι δρόμοι της Ιστορίας δεν είναι διόλου καθορισμένοι. Αντιθέτως, αλλάζουν σύμφωνα με τις περιστάσεις, την κατανόηση και την ενεργητικότητα των ανθρώπων. Εάν η ανθρώπινη προσωπικότητα δημιουργείται από το περιβάλλον και τα γεγονότα, τα τελευταία, με τη σειρά τους, είναι το προϊόν των ανθρώπινων προσωπικοτήτων και φέρει την σφραγίδα τους: υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ τους».²⁴

Τον ανοικτό σοσιαλισμό που επιδίωκε την συνολική επανάσταση συμμερίζονταν επίσης πολλοί από τους σύγχρονους του και πρώτα-πρώτα, ο Μπελίνσκι και ο Μπακούνιν. Ο σοσιαλισμός αυτός θα μεταδιδόταν στην επόμενη γενιά και θα ενσωματωνόταν στον ποπουλισμό για να επιβιώσει αργότερα στον αναρχισμό. Όμως, ακόμα και κατά τη διάρκεια της ζωής του Χέρτσεν, αλλοιώθηκε, μεταμορφώθηκε και μορφοποιήθηκε σύμφωνα με τις προτιμήσεις της εποχής. Αυτό οφειλόταν στην εμφάνιση μιας νέας γενιάς αγωνιστών, μετά το 1860, των οποίων η σοσιαλιστική σκέψη αντανακλούσε την κοινωνική σύνθεση του νέου επαναστατικού κινήματος. Ο ρώσικος σοσιαλισμός εξελίχθηκε παράλληλα με τις κοινωνικές δομές, που κι οι ίδιες ήταν σε μια περίοδο μετασχηματισμού και, απ' αυτή την άποψη, η αρχή της δεκαετίας του 1860 σημαδεύει μια σημαντική καμπή.

Η θεμελιώδης αρχή της ριζοσπαστικής σκέψης στις δεκαετίες του 1830 και 1840 - της οποίας ο Χέρτσεν ήταν ο πιο ταλαντούχος εκφραστής - και ο ακατάλυτος πυρήνας της, συνίσταται στην ιδέα ότι επαναστατική είναι μόνον η κριτική και η καταστροφή του υφιστάμενου κόσμου. Όλες οι εποικοδομητικές αρχές που προβάλλονται εκ

των προτέρων, διατρέχουν τον κίνδυνο, όπως μπορεί κανείς να δει σήμερα, να αφομοιωθούν από το σύστημα.

Αυτή είναι επίσης η σημαντικότερη πλευρά της κληρονομιάς που μεταβιβάστηκε στην επόμενη γενιά, μια γενιά που έδωσε ζωή στον ποпуλισμό του οποίου τα θεμέλια είχαν βάλει ο Χέρτσεν, ο Ογκάρεφ και ο Μπακούνιν. Μόνο που αυτός ο ποпуλισμός εξελισσόταν μοιραία προς το γιακωβινισμό και τα «οργανωτικά» συστήματα. Όλες οι αρχές που είχαν εκτεθεί νωρίτερα και όλες οι προειδοποιήσεις σωρώθηκαν από την άνοδο μιας νέας τάξης, μιας τάξης που προσεταιρίστηκε την σοσιαλιστική σκέψη απλά και μόνο για να την μετατρέψει σε μια ιδεολογία κατ' εικόνα των βλέψεών της. Πρέπει να προστεθεί, παρόλα όσα έχουν ειπωθεί περί του αντιθέτου, πως όταν ο μαρξισμός ρίζωσε μόνιμα στη Ρωσία, στη δεκαετία του 1890, η εμφάνισή του δεν πρέπει να θεωρηθεί αυθαίρετη. Η όλη εξέλιξη της ρώσικης σκέψης, κατά τη διάρκεια των 20 χρόνων που προηγήθηκαν αυτού, είχε προετοιμάσει το έδαφος για ένα σύστημα ικανό να αναλάβει ό,τι είχε αφήσει ανολοκλήρωτο ο γιακωβινισμός, ένα σύστημα που φαινόταν ανώτερο στη διανοήση επειδή τώρα ήταν εντελώς απογυμνωμένο από τα ποпуλιστικά στοιχεία που επιβάρυναν τον εγχώριο σοσιαλισμό.

Για να κατανοήσουμε τη φύση της εξέλιξης αυτής, είναι απαραίτητο να εξετάσουμε τον μετασχηματισμό των κοινωνικών δομών στη Ρωσία μέχρι τον 19ο αιώνα. Το πιο εκπληκτικό στην εξέλιξη αυτή είναι η εμφάνιση μιας τάξης διανοουμένων, της διανοήσης, η οποία εξέφραζε το επαναστατικό σχέδιο μέχρι την εκπλήρωσή του το 1917.

Φυσικά, η διανοήση ως τάξη δεν ήταν δημοφιλής στη Ρωσία, η ύπαρξή της μπορεί να παρατηρηθεί σε όλες τις χώρες που είχαν γνωρίσει την καπιταλιστική ανάπτυξη. Όμως, ενώ στη Δύση, την Ευρώπη ή την Αγγλία, λογουχάρη, παρέμεινε ελάχιστα διακριτή από την καπιταλιστική αστική τάξη, της οποίας τα προνόμια απολάμβανε και από την οποία συχνά προέκυψε. Στη Ρωσία, έγινε γρήγορα μια αυθύπαρκτη τάξη διότι μια εγχώρια αστική τάξη, με την οικονομική έννοια του όρου, εμφανίστηκε, στην πραγματικότητα, στις αρχές του 20ου αιώνα. Η τελευταία δεν είχε καταρχήν καμιά θεσμική υπόσταση όπως δεν είχε και κανένα κύρος σε μια κοινωνία που χαρακτηριζόταν ακόμη από μια φεουδαλική δομή.²⁵ Πάνω από όλα, δεν είχε οικονομική υπόσταση, αφού η γη και, συνακόλουθα, το κεφάλαιο που θα μπορούσε να επενδυθεί, βρίσκονταν στα χέρια των ευγενών, αλλά οι τε-

λευταίοι ήταν εντελώς αντιπαραγωγικοί· περνούσαν μια αργόσχολη ζωή ή ήταν στην υπηρεσία της τσαρικής γραφειοκρατίας, παρόλα αυτά όμως αποταμίευαν ελάχιστα και ακόμα λιγότερο, ενδιαφέρονταν για τις προοπτικές επενδύσεων στη βιομηχανία ή το εμπόριο. Τα Ουράλια θα εκβιομηχανίζοντο με διαταγές του τσάρου, ο οποίος υποχρέωσε μερικούς πλούσιους εμπόρους και σιδηροπώλες να ιδρύσουν εργαστήρια και εργοστάσια σ' ένα ορισμένο σημείο, εφοδιάζοντάς τα με τον αναγκαίο μηχανικό εξοπλισμό και το αντίστοιχο εργατικό δυναμικό.

Έτσι, δεν υπήρξε στη Ρωσία μια αστική τάξη με την κλασική επιχειρηματική νοοτροπία που συναντάμε στις δυτικές χώρες. Όμως, τα σπέρματα μιας αστικής τάξης όντως υπήρχαν κάπου μεταξύ των αναλφάβητων αγροτών και της ξεπεσμένης αριστοκρατίας της οποίας η επιβίωση και η ευημερία εξαρτώντο από τον μετασχηματισμό της οικονομίας. Ωστόσο, η ρώσικη διανοήση δεν είχε κεφάλαιο, με αποτέλεσμα να στερείται εμπορικής νοοτροπίας - δεν ήταν εξοικειωμένη με τις ιδέες της επένδυσης, της παραγωγικότητας και του κόστους. Το μορφωτικό της επίπεδο και η επαγγελματική της απασχόληση (στην κυβέρνηση, την γραφειοκρατία, τον τριτογενή τομέα) από την άλλη μεριά, σήμαιναν ότι είχε αποκτήσει μια τεχνοκρατική, διευθυντική νοοτροπία πολύ πριν αναπτυχθεί αυτή στη Δ. Ευρώπη.

Το ρώσικο επαναστατικό κίνημα ταυτίστηκε σε μεγάλο βαθμό με τη διανοήση, παρότι η ακριβής του σύνθεση ποίκιλε μεταξύ 1830 και 1890. Μεταξύ 1825 και 1860, αναφερόμαστε σε μια κατηγορία αποτελούμενη από ευγενείς, ακόμη και αριστοκράτες. Τα πανεπιστήμια, οπωσδήποτε, ήταν ουσιαστικά κλειστά για τους κοινούς θνητούς πριν από τη βασιλεία του Αλεξάνδρου Β' και η ριζοσπαστική διανοήση των δεκαετιών 1830-40, προερχόταν από την γαιοκτητική αριστοκρατία (υπήρξαν ελάχιστες εξαιρέσεις, κυρίως ο Μπελίνσκι και ο Ναυτέζντιν, που ήταν κοινοί θνητοί). Αυτό το χαρακτηριστικό, μας πρόσφερε επίσης το κλειδί του σοσιαλισμού του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, δηλαδή, την ειδικά αριστοκρατική του γεύση. Δηλαδή, μερικά από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του, τα είχε δανειστεί από τη φεουδαλική νοοτροπία. Ήταν βαθιά ριζοσπαστικός κι εντελώς ανιδιοτελής. Μην επιδιώκοντας πλούτη ούτε προνόμια, ένας Χέρτσεν δεν μπορούσε να απαιτήσει τίποτα λιγότερο από την ολότητα. Εφόσον δεν επιδίωκε την εξουσία, την οποία απεχθανόταν, ήταν φυσικός ε-

χθρός κάθε είδους εξουσίας. Ταυτιζόμενοι με την τεράστια λαϊκή μάζα, οι νεαροί αυτοί αριστοκράτες έλπιζαν ότι η μάζα θα ανέβαινε στο δικό τους επίπεδο συνείδησης, πάνω απ' όλα όμως, η θέση τους τούς είχε κάνει εξαιρετικά ευαίσθητους απέναντι στους κινδύνους που ελλοχεύουν σε όλα τα συστήματα «πληβειακής» προέλευσης και με ένα αξιοθαύμαστα προφητικό αισθητήριο ανακάλυπταν τις κρυφές βλέψεις των συστημάτων αυτών.

Όσο αδιάλλακτος κι αν ήταν, ο βασικά αριστοκρατικός σοσιαλισμός υπήρξε ανώτερος ως προς το περιεχόμενο των αιτημάτων του και μπορεί να περιγραφεί ως ουτοπικός μόνο στο μέτρο που δεν κατόρθωσε να συλλάβει, η τουλάχιστον τόσο ικανοποιητικά, την αδυνατότητα άμεσης πραγμάτωσής του. Ο Χέρτσεν, όμως, δεν έτρεφε καμιά αυταπάτη ως προς αυτό. Αντιθέτως, η αδιαλλαξία του ήταν απόλυτα δικαιολογημένη, όπως θα έδειχνε η μετέπειτα ιστορία και η σημερινή γενιά επαναστατών, που έχει ζήσει μέσα στην αφθονία των υπερεκβιομηχανισμένων χωρών, μπορεί κάλλιστα να καταλήξει, υιοθετώντας το σχέδιο του ρώσου προμαρξιστή.²⁶

Από την άλλη μεριά, η πρώτη γενιά επαναστατών δεν ήταν παρά δογματική σ' ό,τι αφορά τα μέσα. Εναποθέτοντας τις ελπίδες της στην αυτόνομη δράση της αγροτιάς (δηλαδή, στη συντριπτική πλειοψηφία των καταπιεσμένων της περιόδου εκείνης), δεν προτίθετο διόλου να υποκινήσει τον αυθορμητισμό της δεύτερης. Είχε συλλάβει τους μίνιμουμ όρους για την αληθινή της απελευθέρωση, αλλά δύσκολα θα μπορούσαμε να πούμε ότι είχε χαράξει ένα χρονοδιάγραμμα ή ένα δρομολόγιο.

Η γενιά των ποπουλιστών των δεκαετιών 1860-70, παρέμεινε πιστή σ' αυτό το πρόγραμμα, σ' ό,τι αφορά τους στόχους, ενώ τα ιδανικά της εξακολουθούσαν να είναι τα *αρτέλ*, ο φεντεραλισμός, η αγροτική επανάσταση. Ενώ ήταν πλήρως διαποτισμένη από τα ελευθεριακά αιτήματα του Χέρτσεν, η νέα γενιά ήταν πολύ πιο ανυπόμονη σ' ό,τι αφορούσε τα αποτελέσματα. Τα άρθρα του Τσερνισέφσκι στην «Contemporary» διαβάζονταν αχόρταγα, ενώ το βιβλίο του «Τι να κάνουμε;» (1863) έγινε το ευαγγέλιο της γενιάς αυτής. Ο Τσερνισέφσκι γεφύρωσε τις δυο περιόδους: θαύμαζε ακόμη τους Φουριέ και Σαίν Σιμόν, ενώ μελετούσε προσεκτικά την πολιτική οικονομία και επικροτούσε την πρόταση του Λουί Μπλαν για την οργάνωση των εργατών. Επίσης, πίστευε ότι η Ρωσία μπορούσε και έπρεπε να

ξεπεράσει τη φάση της αστικής ανάπτυξης, πρότεινε όμως, ταυτόχρονα, την κρατική παρέμβαση προκειμένου να βοηθηθεί η ίδρυση εργατικών και αγροτικών συνεταιρισμών. Παρόμοια, ήταν πιο αισιόδοξος από τον Χέρτσεν ως προς την απελευθερωτική δυνατότητα της επανάστασης.²⁷

Στο Λονδίνο, είχε ήδη ιδρυθεί η πρώτη οργάνωση της «Zemlia i Volia» (Γη και Ελευθερία), αλλά υπερβολικά επηρεασμένη απ' τον Τσερνιτέφσκι, είχε εγείρει το ζήτημα της ανάγκης να καθοδηγεί το αγροτικό κίνημα η διανοήση (το πρόγραμμά της γράφτηκε το 1861) και η ομάδα «Νέα Ρωσία», με την διακήρυξή της υπό το ίδιο όνομα (1862) προσέγγισε περισσότερο τον γιακωβινισμό και επιδίωξε να μεταφυτεύσει τη μέθοδο του Μπαρμπίς στο ρώσικο έδαφος. Το περιεχόμενο της επιδιωκόμενης επανάστασης παραμένει κοινωνικό, κατά την παράδοση του Ροβεσπιέρου και της επαναστατικής δικτατορίας.²⁸

Ο μηδενισμός, ο οποίος ήταν περισσότερο μια διανοουμενίστικη μόδα παρά ένα πολιτικό κίνημα, συνέχισε ν' ανθεί, αναδεικνύοντας αυτά τα γιακωβίνικα και ελιτίστικα χαρακτηριστικά μετά το 1863 και την κατάρρευση των ελπίδων που γέννησαν οι απόπειρες για μεταρρυθμίσεις. Οι μηδενιστές ήταν αδιάλλακτοι θετικιστές, που ορκίζονταν μόνον στο όνομα των θετικών επιστημών, ενώ περιφρονούσαν όποιον δεν τους καταλάβαινε. Γι' αυτούς, η σωτηρία δεν θα ερχόταν ούτε από το λαό ούτε από μεταρρυθμίσεις, αλλά μόνον από τα μορφωμένα στρώματα του πληθυσμού - του οποίου θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως τα καλύτερα προϊόντα.²⁹

Στη δεκαετία του 1860, εμφανίστηκαν επίσης οι πρώτες, βραχύβιες επαναστατικές ομάδες, που οργανώθηκαν σε μυστικές εταιρείες και ήταν υπέρ της τρομοκρατίας. Ο Νετσάγιεφ ήταν ένας τυπικός εκπρόσωπος των επαναστατών αυτών, οι οποίοι ήταν θαυμαστές της αγροτιάς και της φυσικής της οργάνωσης και συνεπαρμένοι από τον θετικισμό και τον ιστορικό τους ρόλο. Ο Νετσάγιεφ είχε επηρεαστεί τόσο από τον Μπακούνιν όσο και από την συνωμοσία του Μπαμπέφ-νενειρεύταν να οργανώσει το «διανοητικό προλεταριάτο», επιβάλλοντας σ' αυτό μια επαναστατική επιτροπή της οποίας η εξουσία δεν θα εξαφανιζόταν μετά την επανάσταση.³⁰

Όμως εκείνος που θ' αποτελούσε τον εκπρόσωπο καθώς επίσης και τον θεωρητικό του ρώσικου γιακωβινισμού ήταν ο Κάτσεφ. Ήταν

αμετακίνητος στην πίστη του στον οικονομικό υλισμό του και πίστευε στην υπεροχή ενός εξουσιαστικού κράτους, το οποίο θα έπαιζε το ρόλο του αληθινού αρχιτέκτονα της κοινωνικής επανάστασης. Η έλευση του κράτους απαιτούσε τη σύσταση μιας πολιτικής δύναμης, καθώς οι μάζες ήταν ανίκανες ν' αποτινάξουν το ζυγό τους χωρίς βοήθεια. Επομένως, ήταν χρέος της ελίτ των διανοουμένων ν' οικοδομήσει αυτή τη δύναμη με τη μορφή ενός πολιτικού κόμματος.³¹

Ο Κάτσεφ, προφανώς, δεν είχε τίποτα να διδαχθεί από τον Λένιν και τον Τρότσκι: τουλάχιστον αυτός είχε εκθέσει το σχέδιό του με απόλυτη σαφήνεια, χωρίς ν' αποκρύψει την άποψή του ότι η διανοήση και ειδικότερα τα πιο προωθημένα στοιχεία της, θα πραγματοποιούσε την επανάσταση αντί των μαζών.

Μολοντούτο, οι στόχοι και η ταξική ανάλυση του Κάτσεφ δείχνουν ότι εξακολουθούσε να βρίσκεται υπό την επιρροή του ποπουλισμού: το εξισωτικό κράτος εκλαμβάνετο ως αναπαραγωγή της αυτονομίας της κοινότητας του χωριού. Ο αγώνας τον οποίο οραματιζόταν στρεφόταν κατά των ευγενών, ενώ τα οφέλη θα τα αποκόμιζαν μάλλον οι αγρότες παρά οι εργάτες.

Όλες αυτές οι βολонταριστικές και μικροπολιτικές αντιλήψεις για τον αγώνα, κορυφώθηκαν μεταξύ 1860-70, γεννώντας το κίνημα «κοντά στον λαό» και, συνακόλουθα, την τρομοκρατία.³² Το 1863 έγινε η πρώτη προσέγγιση των αγροτών. Μέχρι τότε, το επαναστατικό κίνημα, που αποτελείτο κυρίως από σπουδαστές, ήταν εντελώς αποκομμένο απ' τον λαό, ιδιαίτερα όμως μεταξύ 1869 και 1873, θ' ανακάλυπτε την πραγματικότητα της αγροτικής ζωής, όταν εκατοντάδες ακόμα και χιλιάδες, διανοούμενοι συνέρρεαν στα χωριά. Κάποιοι εγκαταστάθηκαν εκεί για να ζήσουν ανάμεσα στους αγρότες, όμως οι περισσότεροι απ' αυτούς επέστρεψαν στην πόλη τους απογοητευμένοι. Οι χωρικοί ήταν αμόρφωτοι και δεν μπορούσαν ούτε να διαβάσουν τα φυλλάδια που οι διανοούμενοι είχαν φέρει μαζί τους· αλλά το χειρότερο ήταν η ανακάλυψη ότι οι χωρικοί ήταν απόλυτα αφοσιωμένοι στον τσάρο και ότι προβλήματα είχαν μόνο με τους ευγενείς. Τέλος, φυσικά, ήταν αδύνατο να επιχειρήσουν την παραμικρή δράση λόγω του απολυταρχικού αστυνομικού κράτους· αυτά τα ρεύματα εσωτερικής μετανάστευσης τα διαδέχθηκαν μαζικές συλλήψεις.

Οι επαναστατικοί κύκλοι δεν ήταν δυνατόν να μην αντιλήσουν τα δικά τους συμπεράσματα. Προτού διανοηθεί κανείς να εκπαιδεύσει

τις μάζες και να τις προσηλυτίσει στο σοσιαλισμό, ήταν αναγκαίο να δημιουργήσει τις κατάλληλες πολιτικές συνθήκες. Ήταν επιτακτικό να στραφεί ο αγώνας ενάντια στο κράτος. Η θεωρία της δεύτερης «Zemlia i Volia» ήταν απόρροια της απογοήτευσης και το συμπέρασμα ήταν ότι οι υπέρμαχοί της δεν έπρεπε να περιμένουν μέχρι οι αγρότες να διεξάγουν την κοινωνική επανάσταση, αλλά να προπορευθούν και ενώ το περιεχόμενο των αιτημάτων του κινήματος παρέμενε ποпуλιστικό, είχε αρχίσει ήδη να επισκιάζεται από το ζήτημα των μέσων: συγκεντρωτική οργάνωση, υποκίνηση εξεγέρσεων, σχεδιασμένη τρομοκρατία. Στα 1877-78 και μετά, η προπαγάνδα ενισχυόταν από την διάπραξη βομβιστικών ενεργειών, δολοφονιών κ.λ.π. Το 1878, η Βέρα Ζασούλιτς δολοφόνησε τον Τρέποφ, ενώ το 1881, δολοφονήθηκε ο Αλέξανδρος Β΄.

Ωστόσο, δεν πρέπει κανείς να σχηματίζει την εντύπωση ότι αυτή η εξέλιξη συντελέστηκε χωρίς αντίσταση και διχογνωμίες μέσα στους κόλπους του επαναστατικού κινήματος. Αντιθέτως, δεν έλειψαν οι επικριτές, από τον Χέρτσεν ο οποίος κατηγόρησε τους νεαρούς ακτιβιστές για «Μπαμπουβισμό» και τον Μπακούνιν που προειδοποίησε για τους κινδύνους του θετικισμού που απειλούσαν τη νέα γενιά, μέχρι τον Πιότρ Λαβρόφ, ο οποίος υποστήριξε ότι οι μάζες δεν επιθυμούσαν την αντικατάσταση της παλιάς κυβέρνησης από μια νέα και ότι η επανάσταση έπρεπε να προέλθει από τον ξεσηκωμό «φυσικών» συσπειρώσεων. Μέσα στην ίδια τη Ρωσία, υπήρχαν διαφορές μεταξύ εκείνων που έβλεπαν την επανάσταση ως ένα αυθόρμητο φαινόμενο - ως ένα είδος γενικευμένης εξέγερσης - και εκείνων που ήθελαν να κατακτήσουν την εξουσία μέσω συνωμοσίας και να χρησιμοποιήσουν την κρατική μηχανή για να πραγματοποιήσουν την κοινωνική αλλαγή.³³

Με τον ένα τρόπο ή τον άλλο, η έλλειψη ανταπόκρισης των αγροτών επιτάχυνε την αδυσώπητη πορεία προς την οργάνωση και την «πολιτική δουλειά». Η επιθυμία για αποτελεσματικότητα ήταν εμφανώς ορατή μεταξύ των μελών της «Narodnaia Volia», τα οποία ήταν υπέρ της τρομοκρατίας και πίστευαν στην ανάγκη ενός λαϊκού κόμματος. Ήταν ήδη έτοιμα να επικροτήσουν την ανάδυση ενός κράτους μέσα από την επανάσταση. Όντως, η επιθυμία της ρώσικης διάνοησης για αποτελεσματικότητα παρέμεινε αμείωτη καθόλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα: ενώ οι πρώτες γενιές είχαν επικεντρώσει την προσοχή

τους στα προβλήματα της διανομής, τα προβλήματα της παραγωγής και της οργάνωσης απασχόλησαν τους διαδόχους τους των δεκαετιών 1870 και 1880.³⁴ Η διανοήση κατέληξε να αισθάνεται υπεύθυνη για το μέλλον της ρώσικης οικονομίας και για την κοινωνική εξέλιξη γενικότερα. Η επιθυμία της να «επαναστατικοποιήσει» χρωματίζεται από την επιθυμία να το κάνει έχοντας ένα συγκεκριμένο σκοπό.

Η εμφάνιση του γιακωβινισμού ρώσικου τύπου αποτελεί το σημαντικότερο φαινόμενο, καθώς συνέπεσε με τη δημιουργία ενός αστικού προλεταριάτου. Το 1879, υπήρχαν 1.189.000 εργάτες και το πρώτο απεργιακό κύμα ξέσπασε στη δεκαετία του 1870 (στην υφαντουργική βιομηχανία της Αγίας Πετρούπολης).³⁵ Οι ποпуλιστές έκαναν αγκτιτάσια μεταξύ των εργατών, επωφελούμενοι απ' αυτό για να «έρθουν σ' επαφή» με την ύπαιθρο, με την οποία οι τελευταίοι διατηρούσαν στενή σχέση. Επίσης, κατάφεραν να προσηλυτίσουν έναν αριθμό εργατών στον ποпуλισμό, σχηματίζοντας έτσι μια εργατική ελίτ η οποία θα ενσωματωνόταν σιγά-σιγά, στην διανοήση.

Όμως, το σημαντικότερο ήταν ότι οι πρώτες εργατικές οργανώσεις έκαναν επίσης την εμφάνισή τους τον ίδιο περίπου καιρό (η ένωση εργατών Ν. Ρωσίας, η ένωση εργατών Β. Ρωσίας κ.λ.π.), αλλά ενώ ασπάζονταν την ιδεολογία της διανοήσης (και ιδιαίτερα, τον Μπακουνινισμό), δυσπιστούσαν προς την τελευταία και ήταν, ενίοτε, σαφώς εχθρικές προς αυτή. Μερικές απ' αυτές εξέφραζαν μεγαλόφωνα την επιθυμία ν' αφεθεί, σ' εκείνους κυρίως που αφορούσε, η οργάνωση των προλεταριακών μαζών.³⁶ Η εχθρότητα αυτή βρήκε συγκεκριμένη έκφραση κυρίως στην άρνηση διανομής ποпуλιστικών φυλλαδίων μεταξύ των αγροτών, όμως, παρά την αντίσταση αυτή, οι διανοούμενοι είχαν αρχίσει να οργανώνουν τους εργάτες. Οι Άξελροντ, Τσεντρίν και Πλεχάνωφ ήταν ήδη ενεργοποιημένοι σ' αυτόν το τομέα. Υπήρξαν έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ εκείνων που παρέμεναν πιστοί στους ποпуλιστικούς σκοπούς και οι οποίοι έλπιζαν ότι θα μπορούσαν ν' αποφύγουν μια καπιταλιστική φάση στη Ρωσία και σ' εκείνους τους μελλοντικούς σοσιαλδημοκράτες, νομιμόφρονες μαρξιστές και αριστερούς φιλελεύθερους, οι οποίοι πίστευαν ότι ο σοσιαλισμός θα προέκυπτε απ' την εξέλιξη του καπιταλισμού. Οι πρώτοι προσέβλεπαν στην ύπαιθρο, οι δεύτεροι στις πόλεις. Ωστόσο, ήταν κι οι δυο προσκολλημένοι στις πολιτικές μορφές της επανάστασης και πεπεισμένοι για την ανάγκη καθοδήγησης των μαζών και ε-

γκαθίδρυσης του σοσιαλιστικού κράτους πριν από την οικοδόμηση του ίδιου του σοσιαλισμού.

Η εξέλιξη αυτή ουσιαστικά ολοκληρώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1880 και μια συγκεκριμένη μορφή του ποπουλισμού ηττήθηκε· τώρα, δεν ήταν πλέον παρά θέμα χρόνου για να οργανωθεί η διανόηση με έναν αποτελεσματικότερο τρόπο, τρόπο στενά συνδεδεμένο με τη λογική του ανερχόμενου καπιταλισμού. Το 1893, ιδρύθηκε στην Αγία Πετρούπολη μια μαρξιστική ομάδα, η οποία θα κατεύθυνε τους εργατικούς κύκλους της πόλης και το 1898, διεξήχθη το πρώτο συνέδριο των σοσιαλδημοκρατών. Έτσι, ο ρώσικος μαρξισμός ήταν τελικά εκείνος που πρόσφερε στη διανόηση την πλέον πρόσφορη ιδεολογική της έκφραση.

Η σταδιακή αντικατάσταση ενός ανοικτού, μη εξουσιαστικού σοσιαλισμού από μια ιδεολογία που απαιτούσε οργάνωση και την κατάληψη της εξουσίας για *λογαριασμό* του λαού, δεν ήταν απλώς κάτι τυχαίο. Αντιστοιχούσε στη νέα σύνθεση του επαναστατικού κινήματος που κι αυτό δεν ήταν παρά το αποτέλεσμα του αργού μετασχηματισμού των ρώσικων κοινωνικών δομών. Ενώ στις δεκαετίες του 1830 και του 1840, η διανόηση ήταν ταυτισμένη με ένα τμήμα της αριστοκρατίας (και, επομένως, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ειπωθεί ότι αποτελούσε τάξη), τις δεκαετίες που ακολούθησαν, στρατολογούσε τα μέλη της από τις τάξεις των περιθωριακών διανοουμένων. Αυτοί προήρχοντο από τον κλήρο, την ξεπεσμένη, κατώτερη αριστοκρατία και τους *miesh chanstuo* (μια δομική κατηγορία κατοίκων των πόλεων: τεχνίτες και μικροκαταστηματάρχες). Είχαν κόψει κάθε δεσμό με την τάξη στην οποία ανήκαν και, επομένως, δεν είχαν καμία νομική υπόσταση. Οι περιθωριακοί αυτοί διανοούμενοι ήταν εντελώς αποξενωμένοι απ' το σύστημα: δεν αναγνωρίζονταν επίσημα ως κοινωνική κατηγορία και, συνεπώς, δεν συνιστούσαν οργανικό μέρος της ρώσικης κοινωνίας.

Επιπλέον, είχαν πλήρη συνείδηση ότι το ταλέντο και η ενεργητικότητά τους δεν αξιοποιούνταν πλήρως. Θεωρούσαν την ομάδα τους σαφώς ανώτερη των άλλων τάξεων (κάτι που αποτελεί χαρακτηριστικό του μηδενισμού), αλλά δεν έβρισκαν τρόπο για να επιβεβαιώσουν την ανωτερότητά τους. Η πικρία που αισθάνονταν ήταν τόσο έντονη ώστε αποτέλεσε μια από τις κατευθυντήριες δυνάμεις ολόκληρου του επαναστατικού κινήματος, τους έκανε όμως επίσης υποψήφιους ηγέ-

τες ενός συστήματος που εξελισσόταν προς τον βιομηχανικό καπιταλισμό, μέσα στα πλαίσια του οποίου θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν οι επαγγελματικές και διανοητικές τους ικανότητες.

Αυτό, λοιπόν, ήταν το ακριβώς αντίθετο του *ανιδιοτελούς*, γενναίοφρονος σοσιαλισμού τον οποίο πρέσβευαν οι πρωτοπόροι της ρώσικης ριζοσπαστικής σκέψης: ασυνείδητα εν γένει, ο σοσιαλισμός τους μετατράπηκε σταδιακά σε δόγμα που στηρίχθηκε τελικά στην αναπόφευκτη σύνδεσή τους με την εξουσία. Η εξέλιξη αυτή δεν ολοκληρώθηκε παρά γύρω στα τέλη του αιώνα, με την εκβιομηχάνιση της Ρωσίας και τη διαμόρφωση μιας αληθινής μεσαιάς τάξης διανοουμένων, εξέλιξη που επιταχύνθηκε από τις μεταρρυθμίσεις της δεκαετίας του 1860: κατάργηση της δουλοπαροικίας, δημιουργία μιας προσωρινής διοίκησης, αναμόρφωση του νομικού συστήματος. Το 1867, η κατηγορία των *επαγγελματιών διανοουμένων* συνιστούσε μια αυθεντική κοινωνική τάξη που αντιπροσώπευε κάπου 500.000 άτομα. Φυσικά, μόνο τα κατώτερα στρώματα της τάξης αυτής τάσσονταν υπέρ της επανάστασης, τα «άνωτερα κλιμάκια της διανόησης» παρέμεναν, στις αρχές του 20ου αιώνα, αθεράπευτα συντηρητικά ή αδιάφορα απέναντι στον φιλελευθερισμό.³⁷

Η σύνθεση του επαναστατικού κινήματος εξελίχθηκε ως εξής: αποτελούμενο σχεδόν εξ ολοκλήρου από αναρχικούς στα 1830-40, εμπεριείχε ακόμη αρκετούς ευγενείς (αν και κατώτερης βαθμίδας: την επαρχιακή, ξεπεσμένη αριστοκρατία) στα 1860-70 και συνίστατο σχεδόν αποκλειστικά από κοινούς θνητούς, που προέρχονταν από τα κατώτερα στρώματα της διανόησης, στα 1800-1900.³⁸

Η εκτροπή του ριζοσπαστικού σχεδίου σε εξουσιαστική ιδεολογία, που προέκυψε από την εξέλιξη των κοινωνικών δομών της Ρωσίας κατά τον 19ο αιώνα, δεν συντελέστηκε χωρίς αντίσταση. Όμως η ριζοσπαστική εναλλαγή ήταν τώρα υποχρεωμένη να βρει καταφύγιο στα κείμενα των σεκτών ή στις προφητείες απομονωμένων αγωνιστών, παρόλα αυτά όμως συνέχισε να υπάρχει και η φωνή της κατάπνιγχε μόνον όταν τερματίστηκε ο εμφύλιος πόλεμος στη Ρωσία.

Μαρξισμός και εξουσία: μια πρώιμη κριτική

Πριν από την αργή έκλειψή του, ο ρώσικος σοσιαλισμός, τόσο ο ποπουλιστικός όσο και ο αναρχικός, ανέπτυξε μια πρώιμη κριτική των κρατιστικών συστημάτων σκέψης και, ιδιαίτερα, του *μαρξισμού*. Όπως είδαμε, ο Χέρτσεν μιλούσε ήδη για μπαμπουβισμό αναφορικά με τα συνθήματα της νέας γενιάς επαναστατών στη δεκαετία του 1860 και ο αληθινός ρώσικος σοσιαλισμός, στις δεκαετίες του 1860 και του 1870, εξακολουθούσε να είναι διχασμένος ανάμεσα στις δυο παραδόσεις που ακόμη δεν φαίνονταν ότι ήταν αντίθετες, αλλά που θα οδηγούσαν στη συνέχεια σε εντελώς ασυμβίβαστες θεωρίες περί επανάστασης.

Η μια από τις παραδόσεις αυτές έχει τις ρίζες της στον γερμανικό ιδεαλισμό, στην φαινομενολογία του Χέγκελ και στον γαλλικό ουτοπικό σοσιαλισμό, οδηγώντας σ' έναν σοσιαλισμό κατ' ουσίαν αριστοκρατικό, ο οποίος γέννησε αργότερα τον ποπουλισμό ή, ακριβέστερα, ένα από τα συστατικά του στοιχεία.

Η άλλη παράδοση απορρέει άμεσα από τον γαλλικό ορθολογισμό του 18ου αιώνα και την Μεγάλη Επανάσταση· ενώ ο Φουριέ και ο Χέρτσεν δυσπιστούσαν βαθύτατα απέναντι σ' αυτή την Επανάσταση, που δεν είχε κάνει τίποτα περισσότερο από το να διακηρύξει τυπικές ελευθερίες, οι γιακωβίνοι και οι εξουσιαστικοί σοσιαλιστές, απ' την άλλη μεριά, την υιοθέτησαν ως αστέρι-οδηγό στο θεωρητικό ουρανό τους. Οι πιο συνεπείς πρωταγωνιστές της Επανάστασης του 1789 ήταν εκείνοι που επιθυμούσαν να την ωθήσουν ως την έσχατη λογική της συνέπεια - οι Ροβεσπιέροι και οι Μπαμπέφ - εκείνοι που σημάδεψαν βαθύτατα τους θεωρητικούς του κρατικού σοσιαλισμού: Λουί Μπλάν, Βάϊτλινγκ, Μπαρές και, κυρίως, τους Μάρξ και Ένγκελς.

Ο γιακωβίνικος σοσιαλισμός εισήχθη στην Ρωσία πολύ νωρίς και πολύ γρήγορα (από το 1860-65). Ο Κάτσεφ τον εκλαΐκευσε και τον προσάρμοσε στις ρώσικες προτιμήσεις, συγχωνεύοντάς τον, δηλαδή, με τον εγχώριο ποπουλισμό. Όλος ο συνακόλουθος ποπουλισμός θα μοιραζόταν αυτή την αμφιθυμία, που θα διαλυόταν μόνο με την οργάνωση του μαρξιστικού κινήματος στη δεκαετία του 1890 (λόγουχάρη, η *Narodnaia Volia* η οποία, μολοντούτο, ζητούσε το

1885, ένα επαναστατικό κόμμα *εξωτερικό* προς τη μάζα των εργατών και των αγροτών).

Ενώ όμως ο μαρξισμός εισήχθη στη Ρωσία ως οργανωμένο κίνημα μόνο στην τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, ήταν γνωστός σε ορισμένους στοχαστές πολύ νωρίτερα. Ο Κάτσεφ, λογουχάρη, υιοθέτησε τον ιστορικό υλισμό, ενώ ο Νετσάγιεφ, μετά την ρήξη του με τον Μπακούνιν, στράφηκε στον εξουσιαστικό κομμουνισμό, εμπνεόμενος από το *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*.³⁹ Πάνω απ' όλα, πολλοί ρώσοι εξόριστοι στο εξωτερικό, προπαντός οι περίφημοι φοιτητές στην Ελβετία, είχαν εξοικειωθεί πλήρως μ' ένα σύστημα σκέψης που ενέπνεε μια από τις φράξεις της Α' Διεθνούς. Τον ίδιο καιρό, οι φοιτητές αυτοί συμμετείχαν σ' όλες τις συζητήσεις με τους ποпуλιστές που γίνονταν τότε, εκδίδοντας επίσης περιοδικά και σχηματίζοντας επαναστατικές ομάδες.

Με άλλα λόγια, η κριτική του *μαρξισμού* ήταν γνωστή στη Ρωσία πριν από την ίδρυση οποιουδήποτε μαρξιστικού κόμματος. Ο Μπακουνισμός είχε αρχίσει να διαδίδεται στην Ρωσία από τη δεκαετία του 1870 και μετά, είτε άμεσα είτε μέσω των οπαδών του. Ο Μπακούνιν δεν ήταν ο πρώτος που άσκησε κριτική στον Μάρξ, όμως οι κριτικές του ήταν οι πιο σθεναρές κι έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για μας διότι αποτελούν τη βάση ενός *τύπου σκέψης* που διαγωνίζεται μέσω του αναρχισμού και διότι συγγενεύουν πολύ μ' εκείνες που εκφράζει σήμερα η ριζοσπαστικότητα, πράγμα που σημαίνει ότι 100 χρόνια αργότερα, η κριτική του Μπακούνιν μας φαίνεται ότι διαθέτει μια εκπληκτικά προφητική ιδιότητα.

Η μπακουνινική κριτική επικεντρώνεται σε δυο βασικά προβλήματα: τις λανθάνουσες τάσεις της κατηγορίας των διανοουμένων και τις επιστημονικές προφάσεις μιας κοινωνικής θεωρίας. Η συνύπαρξη των δυο αυτών παραγόντων του φαινόταν ότι συνιστά την ουσία του κρατικού σοσιαλισμού. Βεβαίως, η θέση του Μπακούνιν δεν είναι απαλλαγμένη από κάθε σύγχυση και δεν κάνει μια σαφή διάκριση μεταξύ της άρνησης του κράτους γενικότερα και της άρνησης του μαρξιστικού κράτους και το σημαντικότερο, δεν επεξηγεί τα επιχειρήματά του με μια ανάλυση των οικονομικών δομών του βιομηχανικού καπιταλισμού και της σύνδεσής τους με την εξέλιξη των κοινωνικών δομών. Η ανάλυσή του είναι κάπως αφηρημένη απ' αυτή την άποψη και περιορίζεται σε μια σειρά αναφορών φιλοσοφικού επιπέ-

δου. Μολοντούτο, οι αναφορές αυτές *προβλέπουν* το μέλλον κι επιπλέον, έμελλε ν' ασκήσουν μια βαθύτατη επίδραση στον μεταγενέστερο αναρχισμό και, ειδικότερα, στον ρώσικο αναρχισμό.

Όσο για τους διανοούμενους ή «σοφούς», όπως τους αποκαλούσε ο Μπακούνιν, αυτοί εμφορούνται από μια αίσθηση ανωτερότητας που είναι αποτέλεσμα της παιδείας τους. Εξαιτίας αυτής της υποτιθέμενης ανωτερότητας συμπεραίνουν ότι η μελλοντική τους κυριαρχία ως τάξη είναι όχι μόνον αναγκαία αλλά και αναπόφευκτη. Είναι η τάξη εκείνη που *«εν ονόματι της επίσημα αναγνωρισμένης σοφίας της και της υποτιθέμενης διανοητικής της ανωτερότητας, πιστεύει ότι είναι προορισμένη να εξουσιάζει τις μάζες»*.⁴⁰ Είναι η τάξη εκείνη που πρόκειται να ιδιοποιηθεί το κράτος, όπως προέβλεπε η μαρξιστική θεωρία, για να κυριαρχήσει έτσι πάνω στις μάζες. Αυτή η τάξη, επομένως, αντιπροσωπεύει μια νέα αριστοκρατία κι από όλες τις αριστοκρατίες είναι η πλέον μισητή και η πλέον αλαζονική - είναι το τελευταίο καταφύγιο του πνεύματος της κυριαρχίας.⁴¹

Το μαρξιστικό κράτος θα σηματοδοτήσει τη βασιλεία της επιστημονικής διανόησης. Θα βασίζεται σε μια νέα ιεραρχία πραγματικών και φανταστικών σοφών και η κοινωνία θα διαιρεθεί σε μια μειοψηφία που κυριαρχεί *εν ονόματι της επιστήμης* και στην τεράστια, αμόρφωτη πλειοψηφία. Στην περίπτωση αυτή, ο Μπακούνιν προειδοποιεί, *«φυλαχθείτε από τις αδαείς μάζες»*.⁴²

Διότι κι αυτή είναι η δεύτερη πλευρά της κριτικής του, δεν έχουμε να κάνουμε με οποιαδήποτε τυραννία· η εν λόγω τυραννία θα ισχυρισθεί ότι η δικαιολόγησή της βρίσκεται στην επιστήμη. Όμως η επιστήμη ως τέτοια δεν μπορεί να προβλέψει το μέλλον, στον ίδιο βαθμό που δεν μπορεί και να νομιμοποιήσει ένα κοινωνικό καθεστώς. Για τον Μπακούνιν, η Ιστορία καθορίζει τη δράση των ανθρώπων, η σταθερή τους επιθυμία για απελευθέρωση και όχι τα σχέδια των διανοούμενων. Όμως οι διανοούμενοι προσκολλήθηκαν σ' επιστημονικές βεβαιότητες λες και ήταν μια νέα θρησκεία: ο θετικισμός τους είναι απλώς στην υπηρεσία των πολιτικών τους φιλοδοξιών. Οι «δογματικοί επαναστάτες» θεωρούν ότι η επανάσταση ανοίγει τεράστιες προοπτικές για την αξιοποίηση των ταλέντων τους.⁴³ Πιστεύοντας ότι αντιλαμβάνονται τα πραγματικά συμφέροντα του λαού καλύτερα απ' ό,τι ο ίδιος, υποθέτουν ότι η επιστημονική τους γνώση τους θέτει υπεράνω του λαού.⁴⁴

Παρά την προφητική της αξία, η ανάλυση του Μπακούνιν δεν ήταν παρά στοιχειώδης· είδε ξεκάθαρα ότι η διάνοηση είναι η «πεμπτούσια και η επιστημονική έκφραση του αστικού πνεύματος και των αστικών συμφερόντων», αλλά δεν ανέπτυξε την συλλογιστική του πέρα απ' αυτό. Προφανώς, δεν κατόρθωσε ν' αποδείξει την ύπαρξη του ταξικού χαρακτήρα της διάνοησης (μίλησε εκ περιτροπής για κάστα, τάξη κ.λ.π.) και ειδικότερα, δεν κατάφερε να καθορίσει την λειτουργία της μέσα στην διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής. Εισήγαγε όμως μιαν ανάλυση την οποία θα υιοθετούσαν οι οπαδοί του: χρησίμευσε στην αποσαφήνιση του ρόλου και των επιδώξεων της σοσιαλδημοκρατίας στη Ρωσία. Απ' αυτή την άποψη, ο Μπακούνιν υπήρξε αναμφισβήτητα ένας πρωτοπόρος και μετέδωσε, στις αρχές του 20ου αιώνα, στους ρώσους αναρχικούς μια συγκεκριμένη ανάλυση του *μαρξισμού* που αφορούσε την κυριαρχία των διανοομένων στο επαναστατικό κίνημα και τις πολιτικές τους φιλοδοξίες, παράλληλα με μια έκφραση βαθιάς δυσπιστίας απέναντι στις επιστημονικές θεωρίες περί κοινωνικής εξέλιξης.⁴⁵

Θα πρέπει να πούμε, προς υπεράσπιση του Μπακούνιν, ότι δεν είχε την ευκαιρία να παρατηρήσει την άνοδο ισχυρών πολιτικών κομμάτων υπό την επιρροή του *μαρξισμού*. Είναι αλήθεια ότι είχε πάρει μια πρώτη γεύση των συγκεντρωτικών τάσεων από τις ίντριγκες και τις μηχανορραφίες μέσα στο Γενικό Συμβούλιο της Α' Διεθνούς (αν και ο ίδιος δεν ήταν εντελώς απαλλαγμένος από εξουσιαστικές τάσεις). Επιπλέον, ο γερμανικός σοσιαλισμός, ακόμα και με την ιδεολογικά αλλοιωμένη του μορφή, θα επιβεβαίωνε αρκετές προβλέψεις του. Η ρώσικη σοσιαλδημοκρατία πήρε τελικά μια εντελώς διαφορετική κατεύθυνση: όλο το λανθάνον συγκεντρωτικό και εξουσιαστικό, δυναμικό του *μαρξισμού* υλοποιήθηκε στο έπακρο. Ενώτια σ' αυτό στράφηκε με όλη της την δύναμη η εμπνεόμενη από τον Μπακούνιν κριτική. Στο μέτρο που μας αφορά εδώ, δηλαδή, την σταθερή παρουσία ορισμένων θεμάτων, η κριτική αυτή βρήκε ένα σθεναρό υποστηρικτή στο πρόσωπο του Μαχαέσκι.

Ο άνθρωπος που τόσο επιτυχημένα εξευγένισε και δημοσιοποίησε την ενόραση του Μπακούνιν δεν ήταν παραδόξως ούτε μπακουνινικός ούτε έστω αναρχικός. Ο Γιάν Βάκλας Μαχαέσκι γεννήθηκε στο Πίντσω (στο ρωσικό τμήμα της Πολωνίας) το 1867 και πέθανε κάτω από εντελώς σκοτεινές συνθήκες, το 1926 στη Μόσχα. Η μικροαστι-

κή του καταγωγή - η μικροαστική τάξη αντιμετώπιζε τη συνεχή απειλή της προλεταριοποίησης και ήταν έτοιμη να μη σταματήσει μπροστά σε τίποτα προκειμένου να το αποφύγει - του πρόσφερε μια εκ των έσω γνώση της φτωχής διανόησης. Με τίμημα τεράστια προσπάθεια και στερήσεις, κατάφερε να τελειώσει το γυμνάσιο και να εισαχθεί στο πανεπιστήμιο. Η τύχη του μπορεί να ήταν εντελώς διαφορετική: θα μπορούσε άνετα να υποχρεωθεί να αναζητήσει εργασία ως χειρωνακτικός εργάτης, προκειμένου να θρέψει τη μητέρα και τα αδέρφια του. Έτσι, γνώρισε τόσο τη μιζέρια όσο και την υπερηφάνεια εκείνων που ξεφεύγουν απ' αυτήν.

Στο πανεπιστήμιο, ο Μαχαέσκι έγινε διανοούμενος και ενεπλάκη στην πολιτική. Αφού πέρασε μια εθνικιστική φάση, έγινε σοσιαλδημοκράτης. Η μαρξιστική του παιδεία φαίνεται ότι ήταν σφαιρική και επέδειξε ιδιαίτερη προτίμηση στην πολιτική οικονομία, παρ' όλο που τα γραπτά του σ' αυτόν τον τομέα δεν ήταν εξαιρετικά σαφή. Όπως ήταν φυσικό, η πολύχρονη φυλάκιση και η εξορία του στην Σιβηρία (1892-1903) τον έκανε ικανό και έμπειρο επαναστάτη - κάτι σχεδόν αναπόφευκτο, δεδομένης της εκδικητικότητας της τσαρικής αστυνομίας. Μετά απ' αυτό, έζησε στην παρανομία μέχρι να διαφύγει στο εξωτερικό το 1911 και επέστρεψε τελικά στη Ρωσία τον Απρίλιο του 1917. Ο Μαχαέσκι έγραψε το σημαντικότερο έργο του στη Σιβηρία, αφιερώνοντας την υπόλοιπη ζωή του στην ανάπτυξη και τη διόρθωση αυτού.⁴⁶ Το κεντρικό θέμα όλων των γραπτών του είναι ότι ο σοσιαλισμός αποτελεί την ιδεολογία μιας νέας τάξης που επιδιώκει την εξουσία, της *διανόησης*. Ο σοσιαλισμός παρουσιαζόταν με τη μορφή μιας θεωρίας απελευθέρωσης και απαλλοτριώσης και όντως επεδίωκε ν' απαλλοτριώσει τους καπιταλιστές, σκοπεύοντας όμως να πάρει τη θέση τους στην εξουσία.

Η τάξη των «διανοητικών εργατών» περιλαμβάνει όλους εκείνους που ζουν από την τεχνική ή επιστημονική τους γνώση. Είναι μια κατηγορία αντίθετη προς τους χειρωνακτικούς εργάτες. Οι χαρτογιακάδες, οι επαγγελματίες καθώς επίσης και οι επαγγελματίες επαναστάτες ανήκουν όλοι στην κατηγορία αυτή. Η διανόηση εμφανίστηκε ως τάξη παράλληλα με την ανάπτυξη της βιομηχανικής κοινωνίας: συνδέεται με τη διαδικασία εκβιομηχάνισης στις σύγχρονες καπιταλιστικές οικονομίες. Όμως οι διανοούμενοι ξεχωρίζουν από τους επιχειρηματίες, τους τραπεζίτες και τους μετόχους (οι οποίοι, φυσικά, δεν ερ-

γάζονται χειρονακτικά) επειδή δεν διαθέτουν κεφάλαιο με τη μορφή μετοχών, μηχανημάτων ή μετρητών. Όμως, από την άλλη μεριά, διαθέτουν μια άλλη, εξίσου πολύτιμη ίσως, μορφή κεφαλαίου: το *διανοητικό κεφάλαιο*. Αυτό είναι η εκπαίδευσή τους, τα χρόνια σπουδών τους, πληρωμένα από την εργασία των εργατών.⁴⁷

Κατά την άποψη του Μαχαέσκι, η διανόηση δεν επεδίωκε να καταστρέψει τον καπιταλισμό, αλλά απλώς να πάρει τη θέση της αστικής τάξης. Η τελευταία ήταν τώρα τόσο παρηκμασμένη ώστε δεν μπορούσε πλέον να θρέψει τους δούλους της, ούτε καν να υπερασπίσει τη θέση της ως κυρίαρχη τάξη. Η νέα τάξη των τεχνικών, των διευθυντών και των σοφών θα εγκαινίαζε μια ορθολογική οικονομία, απαλλαγμένη από τις οικονομικές κρίσεις και την ανεργία. Η τάξη αυτή ήταν γνώστης των μυστηρίων της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης και της βιομηχανικής διαχείρισης. Από αυτό προέκυψε η θεώρηση ολόκληρης της ιστορίας του σοσιαλιστικού κινήματος του 19ου αιώνα ως ιστορίας μιας τάξης που επεδίωκε την εξουσία. Επιπλέον, ο Μαχαέσκι ήταν πεπεισμένος ότι η καπιταλιστική αστική τάξη συρρικνωνόταν αριθμητικά κι επομένως, αυτό ερχόταν σε πλήρη αντίφαση με τη θέση του Μάρξ περί αυξανόμενης προλεταριοποίησης της μεσοαστικής και της μικροαστικής τάξης. Πίστευε, αντιθέτως, ότι η τελευταία αυξανόταν αριθμητικά, αναπτυσσόμενη παράλληλα με την άνοδο της βιομηχανικής οικονομίας.

Για να εκπληρώσει την φιλοδοξία της - την κατάκτηση της εξουσίας - η νέα κυρίαρχη τάξη χρειαζόταν συμμάχους: ως εχθρός της καπιταλιστικής τάξης και επιδιώκοντας να πάρει στα χέρια της το κράτος της πρώτης, έπρεπε να δώσει την εντύπωση ότι τάσσεται στο πλευρό του προλεταριάτου. Έπρεπε να δείξει ότι αποτελεί μια επαναστατική δύναμη, αλλά αυτό μόνο φαινομενικά· χρειαζόταν τους εργάτες στον αγώνα της κατά των εχθρών. Όμως, απαλλοτριώνοντας τον επιχειρηματία, η διανόηση δεν είχε καμιά πρόθεση να διώξει από το εργοστάσιο, μαζί με το αφεντικό και τον τεχνικό ή τον λογιστή. Αντιθέτως, οι τελευταίοι θα παρέμεναν στη θέση τους και θα απολάμβαναν παχυλούς μισθούς, ενώ οι εργάτες θα συνέχιζαν να υφίστανται την εκμετάλλευση όπως και πριν. Αυτή η διαφορά αμοιβής δεν καθοριζόταν από οποιαδήποτε ποιοτική διαφορά στην εκτελούμενη εργασία, αλλά από την ταξική κατάσταση των διανοητικών εργατών.

Παλεύοντας για μια πολιτική επανάσταση στο πλευρό της διανόησης, οι εργάτες, προετοίμαζαν απλούστατα το έδαφος για την εδραίωση των νέων αφεντικών τους. Υπό την κάλυψη του αγώνα για εθνική απελευθέρωση (όπως στην Πολωνία), του κοινοβουλευτικού παιχνιδιού ή του αιτήματος για πολιτικές ελευθερίες, η διανοήση επεδίωκε να ενισχύσει και να διευρύνει το φάσμα των προνομίων της καθώς επίσης και να επιβάλει την οικονομική της κατάσταση. Ο αγώνας για πολιτική δημοκρατία δεν πρόσφερε στον χειρωνακτικό εργάτη κανένα αντάλλαγμα.

Ο Μάρξ, αντιθέτως, δήλωνε ότι το προλεταριάτο έπρεπε να συγκροτηθεί σε πολιτική τάξη, εκλέγοντας αντιπροσώπους και εισχωρώντας στους κρατικούς θεσμούς, διότι ο χρόνος ήταν με το μέρος του. Η οικονομική εξέλιξη θα επιδείωνε τις αντικειμενικές αντιφάσεις του καπιταλιστικού συστήματος, ανοίγοντας το δρόμο για την δικτατορία του προλεταριάτου. Όμως ο Μαχαέσκι υποστήριζε ότι αυτές οι μαρξιστικές προβλέψεις αποδείχθηκαν λανθασμένες. Ήταν λάθος να λέμε ότι η χειραφέτηση του προλεταριάτου βρίσκεται *αυτομάτως* στο τέλος της ιστορικής διαδικασίας.

Από την άλλη μεριά, εκείνο που αλήθευε ήταν ότι η νέα τάξη μπορούσε ν' αποκτήσει την εξουσία μόνο όταν θα ήταν ώριμες οι οικονομικές συνθήκες, πράγμα που εξηγεί την έμφαση του Μάρξ στην «διαδικασία ωρίμανσης» των οικονομικών συνθηκών. Η διατύπωση «νόμων» της κοινωνικής εξέλιξης δεν ήταν η κοινωνική επιστήμη της σύγχρονης κοινωνίας, αλλά η ιδεολογία της. Ο λεγόμενος επιστημονικός χαρακτήρας της δεν χρησίμευε παρά για να μυθοποιεί τους εργάτες, κηρύσσοντάς τους την υπομονή και συμβουλεύοντάς τους να ασχοληθούν με τον μακροπρόθεσμο πολιτικό αγώνα, δίπλα στους διανοούμενους. Μόλις οι τελευταίοι θα καταλάμβαναν την εξουσία, θα χρησιμοποιούσαν τον μαρξισμό σαν ναρκωτικό, για να κάνουν τους εργάτες ν' αποδεχθούν τους νέους αφέντες τους. Με άλλα λόγια, ο μαρξισμός θεωρείται εδώ θρησκεία - η αυτοκρατορία των ουρανών αντικαταστάθηκε από το τέλος της εκμετάλλευσης σε κάποιο απώτερο μέλλον· στο μεταξύ, όμως, ο ρόλος της είναι να δικαιολογεί την σημερινή καταπίεση.⁴⁸

Η αχαλίνωτη εκμετάλλευση που θα υπήρχε υπό το σοσιαλιστικό καθεστώς θα δικαιολογούνταν από «αντικειμενικούς νόμους», από τις υλικές αναγκαιότητες της μετάβασης στον πλήρη κομμουνισμό. Ο

εργάτης μπορεί να υποδύεται το ρόλο του ελευθερωτή της ανθρωπότητας, αλλά στο μεταξύ είναι υποχρεωμένος να υποτάσσεται στους νόμους της ιστορικής αναγκαιότητας η οποία, σε τελική ανάλυση, αποδεικνύεται ότι δεν είναι τίποτα περισσότερο από ληστρικοί νόμοι.

Ο Μαχαέσκι παίρνει σαν φόντο του την κοινωνική ιστορία του 19ου αιώνα. Βλέπει εκεί την άνοδο μιας τάξης που διαθέτει τα χαρακτηριστικά όλων των τάξεων που επιδιώκουν την εξουσία: ιδεολογία, ηγεσία, στρατηγική· μήπως αυτό σημαίνει ότι η άνοδος της τάξης των διανοουμένων εξαλείφει την ταξική πάλη ή εκμηδενίζει την επαναστατική πράξη του προλεταριάτου; Σε καμιά περίπτωση. Κάποια ορισμένη χρονική στιγμή οι τάξεις εκείνες έφταναν ακόμη και να ενώθουν σ' ένα κοινό αγώνα ενάντια στον καπιταλισμό. Όμως τα γεγονότα του 1848 σημαδεύουν την αποφασιστική ρήξη χειρωνακτικών εργατών και διανοουμένων. Οι τελευταίοι άλλαξαν στρατόπεδο και στράφηκαν κατά των εργατών, δείχνοντας έτσι το αληθινό τους πρόσωπο και τα πραγματικά τους συμφέροντα. Οι διανοούμενοι είχαν διακρίνει το φάσμα της επανάστασης το 1848 και τρομοκρατήθηκαν διότι είχαν να χάσουν τα πάντα. Συνακόλουθα, ο σοσιαλισμός έπαψε να κηρύσσει την επανάσταση, ζητώντας αντίθετα μεταρρυθμίσεις και πολιτική δημοκρατία. Φοβήθηκε ν' ανοίξει μια πόρτα που ίσως δεν θα μπορούσε ποτέ να κλείσει. Από την επανάσταση και την αταξική κοινωνία, ο σκοπός του περιορίστηκε στην πολιτική δημοκρατία, τη συλλογική ιδιοκτησία της βιομηχανίας και σ' ένα ιεραρχικό σύστημα. Με άλλα λόγια, ακόμα και αν συνέχιζε να ελπίζει μακροπρόθεσμα στον οικονομικό και κοινωνικό μετασχηματισμό, περιορίστηκε βραχυπρόθεσμα στην κατάληψη της εξουσίας. Να γιατί προσπαθούσε πάντα να στρέψει τις εργατικές εξεγέρσεις προς τα πολιτικά αιτήματα που δεν ωφελούν διόλου τους ίδιους τους εργάτες.

Έτσι, λέει ο Μαχαέσκι, έγινε η απόπειρα εκτροπής της μεγάλης εργατικής απεργίας στο Λοτζ, το 1902.⁴⁹ Οι απεργοί ήταν κύριοι της πόλης για μερικές μέρες, ενώ οι σοσιαλιστές προωθούσαν πατριωτικά συνθήματα, λες και οι εργάτες είχαν δική τους πατρίδα ή ενδιαφέρονταν για την καθιέρωση πολιτικού συντάγματος. Αντιθέτως, εκείνοι που θα ωφελούνταν άμεσα από αυτούς τους μετασχηματισμούς ήταν οι διανοούμενοι: το εθνικό πλαίσιο και οι πολιτικές ελευθερίες τους βόλευαν στο έπακρο, για να μην αναφέρουμε το γεγονός ότι η οικο-

νομία διευθύνεται αποτελεσματικότερα από ένα δημοκρατικό καθεστώς.

Οι εργάτες σύρονται σ' έναν αγώνα που δεν τους αφορά διόλου. Μερικοί απ' αυτούς - οι πλέον καλοπληρωμένοι, που ελπίζουν ν' ανέλθουν στην κοινωνία - πυκνώνουν τις γραμμές των σοσιαλδημοκρατών, έχοντας ήδη γίνει μέλη της διανοήσης και ελπίζοντας ότι θα υπερασπίσουν έτσι τα συμφέροντά τους. Οι υπόλοιποι, η μάζα, θα ωφελούνταν μόνο από μια κοινωνική και οικονομική επανάσταση η οποία δεν μπορεί να επιτευχθεί παρά μόνο με την άμεση δράση τής βάσης - μέσω οικονομικών απεργιών. Αυτό ακριβώς συνέβη το 1905, όταν οι απεργίες αυτές ξέσπασαν σ' άμεση αντίθεση προς τις επιθυμίες της αστικής τάξης και των σοσιαλιστών που ζητούσαν πολιτική δημοκρατία. Όμως οι εργάτες δεν είχαν τίποτε να κερδίσουν αντικαθιστώντας τον δεσποτισμό με μια εκλεγμένη κυβέρνηση.⁵⁰ Ο δικός τους αγώνας είναι ένας *οικονομικός* αγώνας ενάντια στην αστική τάξη.

Αν τις εξετάσουμε, οι εποικοδομητικές πλευρές της σκέψης του Μαχαέσκι μας φαίνονται μάλλον αφελείς. Εναπόθεσε όλη του την εμπιστοσύνη στα καθαρά οικονομικά αιτήματα· το μόνο που μέτραγε γι' αυτόν ήταν η βελτίωση των υλικών συνθηκών των εργατών. Πίστευε ότι ο εργάτης, αν βελτιωνόταν το εισόδημά του, θα πλήρωνε αναπόφευκτα για μια πιο πλήρη εκπαίδευση των παιδιών του τα οποία, επομένως, εφοδιασμένα μ' ένα «διανοητικό κεφάλαιο», θα γίνονταν χαρτογιακάδες. Έχοντας παρουσιάσει τον μαρξισμό σαν μια καρικατούρα του επιστημονικού θετικισμού του 19ου αιώνα, ο Μαχαέσκι έπεσε και ο ίδιος θύμα της πεποιθήσης ότι η δύναμη της εκπαίδευσης και του σχολείου θα θέραπευε όλες τις αρρώστιες της κοινωνίας.

Δεν αρνείτο τη σημασία της επαναστατικής οργάνωσης για την επίτευξη αυτών των στόχων, κάθε άλλο. Οραματιζόταν μια παγκόσμια *εργατική συνωμοσία*,⁵¹ η οποία θα υποκινούσε όλο και περισσότερες απεργίες, οι οποίες θα κορυφώνονταν τελικά σε μια γενική απεργία. Μ' αυτή, οι εργάτες θα ήταν σε θέση ν' ασκήσουν πιέσεις στους κυβερνήτες και στους εργοδότες για να πετύχουν ίση αμοιβή με τους διανοούμενους.⁵²

Μπορούμε να δούμε το βαθμό στον οποίο ο Μαχαέσκι υιοθέτησε και ανέπτυξε την κριτική του Μπακούνιν στον μαρξισμό και την επα-

ναστατική διάνοηση, χωρίς στην πραγματικότητα, ν' αναφέρει ποτέ τον πρόδρομό του. Θα πρέπει τουλάχιστον να είχε διαβάσει Μπακούνιν, έστω και κατά την διάρκεια της περιόδου που βρισκόταν στο πανεπιστήμιο της Βαρσοβίας, διότι τα κείμενα του Μπακούνιν διαβάζονταν ευρέως από τους φοιτητές στην δεκαετία του 1880. Κάποιοι επιχείρησαν ακόμη και να παρουσιάσουν τον Μαχαέσκι σαν αναρχικό ή επαναστάτη συνδικαλιστή, αν και στην πραγματικότητα ήταν μια μοναχική μορφή στην πολιτική σκηνή της εποχής του. Μολονότι συμεριζόταν πολλές από τις ιδέες του σύγχρονου επαναστατικού συνδικαλισμού, διαφωνούσε πλήρως μ' αυτόν πάνω στην κεντρική ιδέα του συνδικάτου, αντί του κόμματος, ως οργάνου των εργατικών συμφερόντων.⁵³ Παρόμοια και παρά το γεγονός ότι η σκέψη του είχε πολλά κοινά σημεία με τον αναρχισμό, δεν πίστευε ότι οι αναρχικοί ήταν έτοιμοι να εργαστούν για τα οικονομικά αιτήματα του προλεταριάτου: αγωνίζονταν κι αυτοί για την «ελευθερία» και δεν θεωρούσαν την γενική απεργία σαν τίποτα περισσότερο από μια ειρηνική διαδήλωση. Τελικά, ο Μαχαέσκι απέρριψε τη θέση των ελευθεριακών για το κράτος διότι, κατά τη γνώμη του, ήταν άχρηστη η άμεση επίθεση κατά της πολιτικής εξουσίας, αφού η τελευταία δεν ήταν παρά η αντανάκλαση των οικονομικών δομών της κοινωνίας. Πίστευε, επιπλέον, ότι ακόμα και μια αναρχική επανάσταση θα ανέβαζε στην εξουσία τη διάνοηση.⁵⁴

Υπήρξε μια μοναχική μορφή με ελάχιστους οπαδούς κι εκείνοι που όντως τον ακολούθησαν για ένα διάστημα, τελικά τον εγκατέλειψαν ασπαζόμενοι τον αναρχισμό και μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση τάχθηκαν με το μέρος των μπολσεβίκων. Τουλάχιστον όταν επέστρεψε στην Ρωσία, ο Μαχαέσκι, είχε την πικρή ικανοποίηση να δει τις προβλέψεις του να επαληθεύονται, σχολιάζοντας ότι, ακόμα και μετά την εξαφάνιση της καπιταλιστικής αστικής τάξης, οι εργάτες δεν είχαν μια δική τους κυβέρνηση, παρά το γεγονός πως ήταν τώρα ελεύθεροι να εκλέξουν τους αντιπροσώπους τους. Η εξουσία μεταβιβάστηκε στους διανοούμενους, τους οποίους συνέδεε η υπεράσπιση των κοινών συμφερόντων τους.⁵⁵

Όμως, ακόμη κι οι μη πιστοί οπαδοί του προπαγάνδιζαν τις ιδέες του κι αυτές φαίνεται ότι ήταν της μόδας για ένα διάστημα. Ο Νοβορμίσκι, λογουχάρη, υιοθέτησε την κριτική του Μαχαέσκι για την επαναστατική διάνοηση, υποστηρίζοντας ότι το μονοπώλιο της γνώ-

σης ήταν ο μεγαλύτερος εχθρός της ανθρώπινης ελευθερίας κι ότι η τάξη των διανοουμένων, που κατείχε το μονοπώλιο αυτό, είχε εμφανιστεί ταυτόχρονα με το κράτος και την ιδιοκτησία.⁵⁶ Περιέργως, ο Μαχαέσκι βρήκε έναν αριθμό οπαδών ακόμα και μέσα στις γραμμές του μπολσεβίκικου κόμματος και η αριστερή αντιπολίτευση, μετά το 1917, συμπεριλάμβανε τουλάχιστον δυο ομάδες που υποστήριζαν θέσεις παρόμοιες με τις δικές του: την «Εργατική Αλήθεια» και την «Εργατική Ομάδα».

Ο Μαχαέσκι, είχε επηρεαστεί, από τον Μπακούνιν και μάλιστα ακόμα πιο έκδηλα απ' ό,τι οι ρώσοι αναρχικοί, μολονότι δεν θεωρούσε τον εαυτό του αναρχικό. Ο αναρχισμός αναπτύχθηκε στην τσαρική αυτοκρατορία ως αντίδραση στην γενίκευση μιας βασικά αστικής βιομηχανικής οικονομίας. Οι πρώτες ομάδες αποτελούνταν από εργάτες και φοιτητές, δυο κατηγορίες ανθρώπων που επηρεάζονταν άμεσα από τους περιοδικούς κύκλους κρίσης και ανεργίας. Συγκροτημένες ομάδες συναντάμε ήδη απ' το 1903, αλλά στα 1905-7, οι κύκλοι αυτοί, που δημιουργήθηκαν στις δυτικές και τις νοτιοδυτικές επαρχίες της αυτοκρατορίας, άρχισαν να εξαπλώνονται σε όλα τα σημαντικά βιομηχανικά κέντρα και πόλεις. Τη σύντομη άνθιση ακολούθησε μια σχετική πτώση, εξαιτίας ενός κύματος καταστολής που ήταν επακόλουθο των απεργιών και των εξεγέρσεων. Πολλοί αναρχικοί προτίμησαν να μεταναστεύσουν και συνέχισαν τις δραστηριότητές τους που επικεντρώνονταν στην έκδοση περιοδικών και προπαγανδιστικών φυλλαδίων (η Ν. Υόρκη, το Παρίσι και η Γενεύη ήταν τα σημαντικότερα κέντρα των αναρχικών ρώσων μεταναστών). Οι ρώσοι ελευθεριακοί επέστρεψαν *μαζικά* κατά τη διάρκεια των επαναστάσεων του Φεβρουαρίου και του Οκτωβρίου, προσχωρώντας ψυχή τε και σώματι στο τεράστιο επαναστατικό κύμα που σάρωνε τη χώρα.

Δεν μπορεί κανείς πραγματικά να ισχυριστεί ότι ο ρώσικος αναρχισμός είναι ο άμεσος κληρονόμος μιας αμιγούς παράδοσης όπως, λογουχάρη, ο ποπουλισμός ή ο μπακουνινισμός. Η καταγωγή του είναι σύνθετη και πολύμορφη όμως κι αυτό αξίζει να σημειωθεί, το κίνημα αυτό εμφανίστηκε αυθόρμητα μέσα στους εργατικούς κύκλους, ως αντίδραση σ' έναν καπιταλισμό ο οποίος προχωρούσε με γιγάντια άλματα φέρνοντας μαζί του σωρεία αθλιότητων, αδικιών και εκμετάλλευσης. Αντίθετα λοιπόν με τους μαρξιστές ή τους ποπουλιστές, οι αναρχικοί δεν ήταν μια ομάδα διανοούμενων που επεδίωκε την

στρατολογία οπαδών για την επανάσταση αλλά μικροί κύκλοι εργατών αποφασισμένων να δράσουν. Επομένως, το ελευθεριακό κίνημα ήταν πρακτικό προτού γίνει θεωρητικό. Ενδιαφερόμενο αποκλειστικά για τα προβλήματα της δράσης (απεργίες, επιδρομές, τρομοκρατία), ήρθε σε βίαιη ρήξη με την σοσιαλδημοκρατία, κατηγορώντας την για καιροσκοπισμό και διανοουμενισμό.⁵⁷

Δεν τίθεται θέμα συζήτησης, τουλάχιστον σ' αυτή τη φάση, της ταξικής φύσης των ρώσων μαρξιστών· οπωσδήποτε, οι αναρχικοί επαναστάτες υποπεύονταν τους τελευταίους ότι έτρεφαν πολιτικές φιλοδοξίες, δεν προχώρησαν όμως τις αναλύσεις του Μπακούνιν. Οι κριτικές τους είχαν ως στόχο κυρίως θέματα τακτικής: τον κοινοβουλευτισμό (συμμετοχή στη Δούμα), την προτίμηση των μη βίαιων μέσων πάλης (προπαγάνδα, οργάνωση) από την επαναστατική βία.⁵⁸

Παραδόξως, ο υποστηρικτής της ριζοσπαστικής ανάλυσης του μαρξιστικού κινήματος θα βρισκόταν μέσα στο ίδιο το σοσιαλδημοκρατικό κίνημα. Αυτή η εξέλιξη συντελέστηκε αργά σ' επίπεδο ηγεσίας από τη δεκαετία του 1880 και μετά. Οι πρόδρομοι, Άξελροντ, Πλεχάνωφ και Ζασούλιτς, ήταν πρώην ποπουλιστές οι οποίοι είχαν έρθει σε ρήξη με το συγκεκριμένο ιστορικό παρελθόν τους. Σταδιακά, ανακάλυψαν τα κείμενα των Μάρξ και Ένγκελς και το εργατικό κίνημα που είχε αρχίσει ν' οργανώνεται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1870. Αυτοί οι πρώτοι θεωρητικοί της ρώσικης σοσιαλδημοκρατίας υπήρξαν επίσης προπαγανδιστές και ηγέτες: θα εμφανίζονταν σε περίπτωση απεργιών να παίζουν τον ρόλο του συμβούλου (όχι πάντα του αρχηγού) και του «καθοδηγητή» των εργατών στις μεγάλες πόλεις. Έχοντας χάσει την εμπιστοσύνη τους στην επαναστατική δυνατότητα των αγροτικών μαζών, πείστηκαν, με την βοήθεια του *μαρξισμού*, ότι το βιομηχανικό προλεταριάτο ήταν το ιστορικό όργανο της επανάστασης.

Στη Ρωσία της δεκαετίας του 1890 υπήρχαν δυο βασικές μαρξιστικές τάσεις: από τη μια μεριά, εκείνη που έκανε μια σαφή διάκριση ανάμεσα στην οικονομική πάλη του προλεταριάτου και την πολιτική πάλη της επαναστατικής διανόησης και από την άλλη, εκείνη που επεδίωκε να ερμηνεύσει τα δύο αυτά καθήκοντα. Οι οικονομολόγοι (όπως τους αποκαλούσαν οι αντίπαλοί τους) δεν θεωρούσαν τον εαυτό τους λιγότερο μαρξιστή απ' ό,τι οι σοσιαλδημοκράτες και οι αναλύσεις τους συνέπιπταν σ' αρκετά σημεία. Καταρχήν, συμμερίζονταν

μια αντίληψη της ιστορίας όπου ο βιομηχανικός καπιταλισμός φιγουράρει σαν μια ακατανίκητη τάση η οποία θα εξάλειφε, αργά ή γρήγορα, κάθε ίχνος φεουδαλισμού. Επίσης, απέδιδαν και οι δυο στο προλεταριάτο τον κεντρικό ρόλο κατά το καπιταλιστικό στάδιο: ως παραγωγοί, οι προλετάριοι είναι οι πραγματικοί αρχιτέκτονες της εκβιομηχάνισης, ως εργαζόμενοι όμως είναι καταδικασμένοι να γίνουν θύματα της αστικής εκμετάλλευσης και σίγουρα, τόσο ο Λένιν (ορκισμένος εχθρός του οικονομισμού - βλέπε τον δηκτικό σαρκασμό του στο *Τι να κάνουμε;*) όσο και ο Μαρτώφ δεν είχαν καμία αμφιβολία ότι η αναπόφευκτη ανάπτυξη του καπιταλισμού καθιστούσε αναγκαίο κάποιο αριθμό κοινωνικών κακών, καρπών μιας «αντικειμενικής» και αναπόφευκτης διαδικασίας.⁵⁹

Όμως, οι οικονομολόγοι πίστευαν ότι η κατεξοχήν ταξική πάλη βρίσκεται στους αυθόρμητους οικονομικούς αγώνες του προλεταριάτου. Γι' αυτούς, η πολιτική δράση της ριζοσπαστικής διανοήσης έπρεπε να συγχωνευθεί με την πολιτική δράση της φιλελεύθερης αντιπολίτευσης: η κοινωνική επανάσταση δεν μπορούσε να προέλθει από την πολιτική πάλη ενάντια στον δεσποτισμό. Οι σοσιαλδημοκράτες και προπαντός ο Λένιν, υποστήριζαν τους αγρότες, δίνοντας προτεραιότητα στην πολιτική πάλη στο βαθμό που τα οικονομικά αιτήματα εκφυλίζονταν αναπότρεπτα σε τρεϊντιγιουνιονισμό, δηλαδή, σε μια μορφή συνδικαλισμού απόλυτα συμβατού με την αστική τάξη πραγμάτων.

Από το 1900 και μετά, οι σκληροπυρηνικοί σοσιαλδημοκράτες διεξήγαγαν, μέσω των στηλών της *Iskra*, μια αμείλικτη πάλη κατά των οικονομολόγων, των οποίων οι θεωρίες ταυτίζονταν με την μπερνσταϊνική αντιπολίτευση. Παράλληλα μ' αυτό, η συντακτική επιτροπή της πρώτης *Iskra* (Λένιν, Πλεχάνωφ, Άξελροντ, Ζασούλιτς, Ποτρέσωφ, Μαρτώφ) ανέπτυξε μια κομματική αντίληψη διαμετρικά αντίθετη με εκείνη των οικονομολόγων: ένα ιεραρχημένο κόμμα αποτελούμενο από επαγγελματίες επαναστάτες που δρούσαν παράνομα, με συγκεντρωτική οργάνωση, του οποίου ο σκοπός θα ήταν να καθοδηγεί τους εργατικούς αγώνες. Δηλαδή, σύμφωνα με την αντίληψη του Λένιν, το προλεταριάτο έπρεπε όχι μόνο να περιοριστεί σε συνδικαλιστικού τύπου αιτήματα, αλλά και να ρίξει όλο του το βάρος στην πολιτική πάλη κατά της τσαρικής κυριαρχίας. Αυτή η άποψη εκφράζεται πολύ σθεναρά στα άρθρα που έγραψε ο Λένιν για την *Iskra*

(1900-3), στην μπροσούρα του *Τι να κάνουμε*; (1902) και στις ομιλίες του στο σοσιαλδημοκρατικό συνέδριο του 1903.

Σ' αυτό το σημείο της συζήτησης ήταν που εκφράστηκαν αντιρρήσεις μέσα στο σοσιαλδημοκρατικό κίνημα, ακόμη και μέσα στην μικρή ομάδα των εμικρέδων που ήταν συσπειρωμένοι γύρω από την *Iskra*. Οι αντιρρήσεις εκείνες αποτελούσαν την καλύτερη κριτική στη φράζια του Λένιν, εφόσον προέρχονταν από ακτιβιστές που είχαν άμεση εμπειρία του τρόπου με τον οποίο αυτές οι αντιλήψεις ενσαρκώνονταν στην καθημερινή πρακτική της σοσιαλδημοκρατικής οργάνωσης. Η κριτική αυτή ήταν μάλλον περισσότερο σχετική και λιγότερο αφηρημένη απ' εκείνη που προωθούσαν οι οικονομολόγοι της *Rabochaia Mysl*.⁶⁰

Εκείνο που έχει ενδιαφέρον, από την σκοπιά της ριζοσπαστικής θεωρίας, είναι ότι η κριτική αυτή θέτει το ουσιώδες ζήτημα της φύσης του ρώσικου σοσιαλισμού - πάλη μιας τάξης για την εξουσία ή πάλη για την απελευθέρωση του προλεταριάτου; - και ως εκ τούτου τοποθετείται στα ακραία όρια του *μαρξισμού*. Ωστόσο, παραμένει μέσα στα όρια του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος, αρνούμενη εξαρχής να υπερβεί τα όρια αυτά. Ούτε ο Άξελροντ, ούτε ο Τρότσκι, ούτε η Λούξεμπουργκ αμφισβήτησαν την κομματική αντίληψη ή εκείνη της πρωτοπορίας που είναι απαραίτητη για την ταξική πάλη. Να γιατί - όπως συνέβη με την Λούξεμπουργκ - αυτή η διπλή θέση (κριτική και κομφορμιστική) θα οδηγούσε σε μια σειρά αμφιλογιών ακόμη και αντιφάσεων και αυτή δεν ήταν η τελευταία φορά· μια διαυγής κι αμείλικτη ανάλυση του κόμματος θα οδηγούσε τον Τρότσκι στο να έρθει σ' αντίθεση με τον εαυτό του· 25 χρόνια αργότερα, θα έπεφτε κι αυτός στην ίδια παγίδα.

Το συνέδριο του Ρώσικου Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος (το Β' επίσημα), το οποίο διεξήχθη το 1903, προέβη σε μια επανεξέταση των σκοπών και των χαρακτηριστικών του ρώσικου σοσιαλισμού. Οι ανταγωνισμοί οξύνθηκαν από την φραξιονιστική πάλη η οποία κυριάρχησε σ' όλο το συνέδριο, κατά την διάρκεια του οποίου ο Λένιν κατόρθωσε να διατηρήσει τον έλεγχο των κομματικών οργάνων με μια οριακή πλειοψηφία. Η αναίσχυτη αυτή πάλη για εξουσία μέσα στο κόμμα, *προτού αυτό καν υπάρξει* επίσημα, προκάλεσε την αγανάκτηση αρκετών αντιπροσώπων που δεν είχαν ακόμη συμβιβαστεί με τον ψυχρό μακιαβελισμό των μελών της επιτροπής.

Αργότερα, όταν οι μπολσεβίκοι και οι μενσεβίκοι σχημάτισαν δυο εντελώς ξεχωριστές φράξιες - για να μην πούμε κόμματα - θεωρητικές φιλοφρονήσεις άρχισαν ν' ανταλλάσσονται μέσω ενός κωδικοποιημένου υβρεολόγιου, (οπορτουνισμός, φραξιοναλισμός, δεξισμός, επαναστατισμός, μπλανκισμός κ.λ.π.), παρά βάσει μιας εμπειριστατών ανάλυσης. Στο σημείο αυτό δεν υπήρξε άλλη διαφωνία ως προς τους σκοπούς, δηλαδή, την κατάκτηση της εξουσίας από το κόμμα. Οι διαφορές αφορούσαν την ιστορική τακτική - οι μενσεβίκοι πίστευαν στις αυθόρμητες οργανώσεις του προλεταριάτου στις οποίες θα διείσδυαν αν χρειαζόταν, ενώ οι μπολσεβίκοι δεν αναγνώριζαν άλλες οργανώσεις παρά μόνον εκείνες που υποτάσσονταν στον δικό τους μηχανισμό. Οι πρώτοι αντιμετώπιζαν με κάποιο σκεπτικισμό την πιθανότητα να έρθουν κάποτε στην εξουσία (πράγμα που τους χάρισε τη φήμη των «άτολμων» μεταξύ των εργατών)· οι δεύτεροι, αντιθέτως, ώθησαν τον βολонταρισμό τους σε σημείο να υιοθετήσουν το πρόγραμμα των ορκισμένων εχθρών τους (των σοσιαλεπαναστατών), δεδομένου ότι οι μάζες τους είχαν προσφέρει την υποστήριξη που τόσο πολύ χρειαζόνταν στην πορεία τους για την κατάκτηση της εξουσίας.

Όμως, στα 1903-4, τα αντίπαλα στρατόπεδα δεν ήταν ακόμη ξεκάθαρα και οριστικά προσδιορισμένα και η αντίδραση στην λενινιστική αντίληψη του κόμματος εμφανιζόταν αυθόρμητα. Είναι αλήθεια ότι η γερμανική σοσιαλδημοκρατία ήταν την εποχή εκείνη η πιο ισχυρή· δεν αποτελούσε πρότυπο «δημοκρατικότητας», αλλά τουλάχιστον έλεγχε τις μάζες και ο συγκεντρωτισμός της κρυβόταν πίσω από την ύπαρξη εκατοντάδων ή ακόμα και χιλιάδων αξιωματούχων που πρόσφεραν στο κόμμα την επίφαση μιας σταθερής επικοινωνίας μεταξύ βάσης και κορυφής. Οι θέσεις του Λένιν (και ήδη η πρακτική του!), αντιθέτως, σόκαραν τον λαό με το δογματισμό τους: εδώ ήταν ένα κόμμα, αποτελούμενο από μερικές εκατοντάδες διανοουμένων και μια χούφτα εργατών που στην πλειοψηφία τους δεν ήταν πια ενταγμένοι στην παραγωγική διαδικασία, το οποίο ισχυριζόταν όχι μόνο ότι αποτελεί την ηγεσία των μαζών αλλά και ότι κατέχει το μονοπώλιο της θεωρίας. Ήταν ένα καθαρά ιεραρχικό και συγκεντρωτικό κόμμα που απαιτούσε από τα μέλη του αυστηρή πειθαρχία κι εμφανιζόταν ως οδηγός του προλεταριάτου κι υποτίθεται ότι ενέκρινε ή καταδίκαιζε, εκ των προτέρων, τους αγώνες του ίδιου αυτού προλεταριά-

του. Θα προκαλούσε τον γέλωτα αν κάποια μερίδα του λαού δεν έβλεπε σ' αυτό κάποιες τάσεις οι οποίες αντιθέτως απαιτούσαν την μέγιστη σοβαρότητα.

Η κριτική τους ήταν η πλέον σαφής διότι έβλεπαν σ' αυτό την συμπύκνωση, την ουσία της σοσιαλδημοκρατίας, ή ακριβέστερα, μια σοσιαλδημοκρατία με ουσιαστική ύπαρξη. Επιτιθέμενοι σ' αυτό, οι αιρετικοί εκείνοι χτυπούσαν, στην πραγματικότητα, κάθε μορφή κρατικού σοσιαλισμού, έστω και αν αυτό δεν ήταν ξεκάθαρο σε αυτούς, εκείνη την εποχή ή και αργότερα.

Στις συνθήκες που επικρατούσαν στην τσαρική Ρωσία, ρωτούσε ο Άξελροντ, τι νόημα είχε ένας πολιτικός αγώνας; Πάνω απ' όλα, ο αγώνας αυτός είχε αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα, δηλαδή, απέβλεπε στην αντικατάσταση της φεουδαλικής μοναρχίας από την καπιταλιστική αστική τάξη. Το Ρώσικο Σοσιαλδημοκρατικό Εργατικό Κόμμα είχε εμπλακεί σ' αυτόν ακριβώς τον αγώνα κι οι αντιλήψεις του Λένιν απλώς αποδείκνυαν τον «αριστερό αστικό» χαρακτήρα του κόμματος.⁶¹ Διότι, μη εμπνεόμενοι διόλου από τις μάζες και μη προσεγγίζοντας αυτές για να μάθουν την προλεταριακή πραγματικότητα από πρώτο χέρι, οι οπαδοί του Λένιν αναγορεύτηκαν σε ηγέτες τους. Όμως, σ' ό,τι αφορά την κοινωνική του σύνθεση, το Ρ.Σ.Κ. ήταν αναμφισβήτητα ένα αστικό κόμμα και το ότι οι εργάτες το υποστήριζαν και ακολουθούσαν την γραμμή του, οφειλόταν στην έλλειψη ενός φιλελεύθερου αστικού κόμματος δυτικού τύπου στη ρώσικη πολιτική σκηνή. Για την ώρα, λοιπόν, το κόμμα ήταν μια οργάνωση διευθυνόμενη από την επαναστατική διανόηση και ο υπερσυγκεντρωτισμός του Λένιν θα διαίωνιζε πιθανότατα αυτή την κατάσταση πραγμάτων. Υπήρχε μεγάλος κίνδυνος, επισήμανε ο Άξελροντ, η υφιστάμενη πολιτική οργάνωση και οι επιλογές της να οδηγήσουν στο ξέσπασμα μόνο μιας αστικής επανάστασης. Αναρωτιόταν λοιπόν μήπως το ιδεολογικό περιβλήμα (το επαναστατικό πρόγραμμα του κόμματος) έκρυβε ένα αντικειμενικό περιεχόμενο του οποίου οι θεμελιώδεις αρχές παρέμεναν μέσα στα πλαίσια της αστικής δημοκρατίας.

Ο Άξελροντ υποπτευόταν επιπλέον ότι εκείνο που ονόμαζε οργανωτική ουτοπία του Λένιν (συγκεντρωτισμός, γραφειοκρατία, συνωμοτικός χαρακτήρας της οργάνωσης) ενσάρκωνε μια αστική ιδεολογία. Η άμεση καθοδήγηση των μαζών στον αγώνα ενάντια στο δεσποτισμό, υπό την κηδεμονία του κόμματος, δεν μπορούσε να έχει άλλο

αποτέλεσμα, έγραφε, από την κατάκτηση της εξουσίας από την ριζοσπαστική αστική τάξη. Έτσι, έκανε αναπόφευκτα ένα παραλληλισμό με την Γαλλική Επανάσταση του 1789, όταν οι γιακωβίνοι, αντλώντας υποστήριξη από τις λέσχες και τις λαϊκές κοινότητες, εφάρμοσαν πιστά τις πολιτικές της αστικής τάξης.⁶² Κοντολογίς, πίσω από την ελίτ των επαγγελματιών επαναστατών που προέρχονταν από την διάνοηση, ο Άξελροντ διέκρινε αμυδρά ένα «γενικό επιτελείο» έτοιμο να χρησιμοποιήσει τις προλεταριακές μάζες προκειμένου να διεξάγει την δική του επανάσταση, μια επανάσταση που θα το έφερνε στην εξουσία. Όμως το μυστηριακό περιεχόμενο του κόμματος, ενός σοσιαλδημοκρατικού κινήματος του οποίου ο ρόλος είναι να εκπαιδεύσει το προλεταριάτο, ήταν υπερβολικά απροσπέλαστο ώστε να μπορέσει αυτός να ακολουθήσει την γραμμή σκέψης του μέχρι τις έσχατες λογικές της συνέπειες. Ούτε κι αυτός σχεδόν δεν πίστευε στην ίδια του την προειδοποίηση όταν έγραφε ότι η Ιστορία θα μπορούσε κάλλιστα να διαπράξει την ίδια απάτη σε βάρος των ρώσων σοσιαλιστών που διέπραξε σε βάρος της γαλλικής επαναστατικής αστικής τάξης, καλύπτοντας το αστικό περιεχόμενο του κινήματος με τον ιδεολογικό μανδύα της ριζοσπαστικής δημοκρατίας.

Όταν ο Τρότσκι εξέτασε τα αποτελέσματα του αποφασιστικού συνεδρίου που διεξήχθη τον Αύγουστο του 1903, είχε απόλυτη επίγνωση. Δήλωνε σαφώς ότι το εργατικό κίνημα πρέπει τελικά να μεταμορφωθεί σε μια «διαδικασία προλεταριακού αυτοκαθορισμού».⁶³ Αν δε συνέβαινε αυτό, πρόσθετε, η ρώσικη σοσιαλδημοκρατία θα αποδεικνυόταν ιστορικό λάθος. Τι συνέβη όμως πραγματικά το 1904; Το κόμμα της επαναστατικής διάνοησης βρισκόταν στη διαδικασία αντικατάστασης του προλεταριάτου από το ίδιο το κόμμα, επεξεργαζόμενο τη δική του θεωρία περί επανάστασης και προσπαθώντας να υποτάξει την πραγματικότητα της ταξικής πάλης στη θεωρία αυτή. Όμως ο Τρότσκι έγραψε ότι η Ιστορία απλώς δεν επιτρέπει αυτό το είδος υποκατάστασης: η προλεταριακή θεωρία περί πολιτικής ανάπτυξης δεν μπορεί ν' αντικαταστήσει ένα πολιτικά ανεπτυγμένο προλεταριάτο. Η επαναστατική συνείδηση δεν μπορεί να έρθει στις μάζες εκ των έξω, αλλά μόνο από τις αντικειμενικές συνθήκες της ζωής τους. Η θεωρία του Λένιν έμοιαζε με το κλασικό καπιταλιστικό εργοστάσιο, όπου μια μειοψηφία δίνει τις διαταγές και η μεγάλη πλειοψηφία καλείται απλώς να τις εκτελέσει.

Ο Τρότσκι προχώρησε, τοποθετώντας τον Λένιν στη γιακωβίνικη παράδοση η οποία, είπε, αντιπροσωπεύει «τον μέγιστο βαθμό ριζοσπαστικότητας που μπορεί να γεννήσει η αστική κοινωνία».⁶⁴ Αυτός ο υποκείμενος γιακωβινισμός οδήγησε τον μπολσεβίκο ηγέτη να πιστέψει ότι η προετοιμασία της δικτατορίας του προλεταριάτου ήταν στην πραγματικότητα καθαρά θέμα οργάνωσης, αν και οι οργανωτικές του ιδέες οδηγούσαν σε μια δικτατορία πάνω στο προλεταριάτο. Διότι ο γιακωβινισμός, όπως και ο μπλανκισμός, ήταν μια αστική ιδεολογία που δεν στόχευε σε τίποτα περισσότερο ή λιγότερο από την οικοδόμηση ενός μηχανισμού εξουσίας. Ο Τρότσκι εξέδωσε ένα φυλλάδιο, όπου σύγκρινε τον Λένιν με τον Ροβεσπιέρο και ξεσκέπαζε την πάλη του Λένιν για εξουσία μέσα στο κόμμα.⁶⁵ Επίσης, προχώρησε ακόμη περισσότερο στο *Πάνω στα πολιτικά μας καθήκοντα*, κατηγορώντας τους φίλους του Λένιν ότι χρησιμοποιούν τον μαρξισμό ως ιδεολογικό προπέτασμα για να κρύψουν τον αστοεπαναστατικό (γιακωβίνικο) ρόλο με τον οποίο οι εν λόγω φίλοι είχαν εναρμονιστεί τέλεια. Η δημοκρατική διανοήση είχε υιοθετήσει τον μαρξισμό επειδή της πρόσφερε μια θεωρητική βάση στον αγώνα της για πολιτική χειραφέτηση.⁶⁶ Αυτό γέννησε την αυταπάτη ότι το καθήκον της σοσιαλδημοκρατίας ήταν να ελευθερώσει το ρώσικο λαό, όπως διακήρυσσε κάποια «Λενινιστική» επιτροπή στην Οδησού, πράγμα που έκανε τον Τρότσκι να σχολιάσει:

«Η επιτροπή της Οδησού έχει προφανώς απορρίψει την ασήμαντη ιδέα ότι η απελευθέρωση του λαού μπορεί να προέλθει μόνο από τον ίδιο το λαό σαν κατάλοιπο ιδεολογικής αγκύλωσης. Ζήτη η επιτροπή της Οδησού, ο «ελευθερωτής», που έχει απαλλάξει τους εργάτες της Οδησού από το καθήκον να απελευθερωθούν μόνοι τους. Μόνο που διερωτάται κανείς τίνι τρόπω το σύνθημα της επιτροπής της Οδησού, ζήτη η σοσιαλδημοκρατία, ο ελευθερωτής του Ρώσικου λαού, είναι καλύτερο από τις επαγγελίες των παλιών «λαϊκών ηρώων» και τι λόγο έχουμε να πιστέψουμε ότι η «μαχητική οργάνωση» θα δώσει πραγματικά την ελευθερία στο λαό».⁶⁷

Στην περίπτωση της Ρόζας Λούξεμπουργκ, όμως, αυτό δεν ήταν πλέον θέμα τακτικής κριτικής, που θα μπορούσε γρήγορα να διορθωθεί ή να αποσυρθεί. Δεν μπορεί κανείς να της αρνηθεί μια ορισμένη λογική και μια ακλόνητη σταθερότητα στην υπεράσπιση των θέσεών της. Καθόλη την διάρκεια της δράσης της ως σοσιαλδημοκράτισσας

ακτιβίστριας, ήταν εχθρική απέναντι σε μια ορισμένη αντίληψη - την οποία θα ονομάζαμε σήμερα γραφειοκρατική - του κόμματος και της επαναστατικής οργάνωσης γενικότερα. Αν όμως τα προτερήματα της Ρόζας Λούξεμπουργκ ήταν η σταθερότητα και η ακλόνητη πίστη της σε μια θεωρία περί αυθορμητισμού, που θα ταυτιζόταν τελικά μ' αυτήν, η κριτική της ποτέ δεν έφθασε τη ριζοσπαστικότητα ενός Τρότσκι. Αυτό οφείλεται στο ότι ολόκληρη η ζωή της Λούξεμπουργκ ήταν αφιερωμένη στο σοσιαλδημοκρατικό κίνημα· έξω απ' αυτό το πλαίσιο, δεν ήταν νοητές ούτε οι δραστηριότητές της ούτε η αγωνιστική της σκέψη. Ο Τρότσκι, απ' την άλλη μεριά, διέθετε εξαιρετικά ανεξάρτητο πνεύμα. Δεν είναι απλώς τυχαίο το ότι απέφυγε όλες τις φράξιες μέχρι το 1917 κι ακόμα και τότε, εντάχθηκε σε εκείνη που θεωρούσε την πιο αποτελεσματική. Η ανεξαρτησία αυτή του πρόσφερε την ελευθερία να εκτονώνει τις βίαιες αντιδράσεις του πάνω σε οποιαδήποτε αντίληψη, όσο ορθόδοξη κι αν ήταν. Αλλά υπήρχε και μια άλλη όψη του νομίσματος: μόλις η οργή του περνούσε, μόλις οι προφητικοί του κεραυνοί έπεφταν, ήταν ικανός - όταν απολάμβανε υπουργικής εξουσίας - να παραμείνει σιωπηλός ενώ θα μπορούσε να μιλήσει. Η Λούξεμπουργκ, με τους περιορισμούς της και την αναζήτηση της ορθοδοξίας και μιας πνευματικής οικογένειας δεν δελεαζόταν από τίποτα, έξω από εκείνο που πίστευε ότι είναι η αλήθεια.

Το κύριο θεωρητικό μέλημα της Λούξεμπουργκ από το *Η μαζική απεργία, το πολιτικό κόμμα και το συνδικάτο* μέχρι την τελευταία «ομιλία» της για το πρόγραμμα του νεαρού Γερμανικού Κ.Κ. που τότε συγκροτείτο, ήταν να συμβιβάσει την οργάνωση, την αναγκαιότητα μιας πρωτοπορίας, με την αυτόνομη προλεταριακή δυναμική. Ο λόγος για τον οποίο μερικοί άνθρωποι ελκύονται από τον «Λουξεμπουργκισμό», είναι ίσως το ότι προσπάθησε να συμβιβάσει δυο ασυμβίβαστα, με αποτέλεσμα μια «ατελή σύνθεση».⁶⁸ Η αλήθεια είναι πως δεν είναι εύκολο να δείξεις ότι οι παρορμήσεις των μαζών και η επαναστατική τους πρακτική είναι αυθόρμητες και ταυτόχρονα εξαρτημένες από μια σοσιαλδημοκρατία «που μόνον αυτή είναι ικανή ν' απελευθερώσει εκείνη την ενέργεια και να την διαμορφώσει σε αποφασιστικό παράγοντα της ζωής».⁶⁹ Μολοντούτο, ο θεμελιώδης ρόλος που η Λούξεμπουργκ απέδωσε στην αυτόνομη δράση τους, την οδήγησε να καταδικάσει οξύτατα κόμματα όπως το Ρ.Σ.Ε.Κ. που παραινώνριζαν την πλευρά αυτή και αν δεν κατανόησε το ρόλο του μαρ-

ξιμού ως μυθοποιητική ιδεολογία σε σχέση με τις επιδιώξεις της διανόησης, πίστευε πάντως ότι οι οργανωτικές αντιλήψεις της τελευταίας ήταν ασυμβίβαστες με τους τελικούς σκοπούς του σοσιαλισμού. Γι' αυτήν, η ύπαρξη μιας πανίσχυρης κεντρικής επιτροπής που εξουσιάζει τις μάζες ισοδυναμούσε, στην ουσία, με την προβολή ενός καθαρού και άκρατου μπλανκισμού, που της φαινόταν ότι πήγαζε από τον ίδιο τον λενινιστικό ορισμό του σοσιαλδημοκράτη: «ένας γιακωβίνος άρρηκτα συνδεδεμένος με την *οργάνωση* του προλεταριάτου και που, επομένως, έχει *συνείδηση* των ταξικών της συμφερόντων».⁷⁰

Έτσι, το είδος της πειθαρχίας που εφαρμόζε ο Λένιν ήταν χαρακτηριστικό εκείνου του αστικού κράτους: η κεντρική επιτροπή έλεγχε τους εργάτες, ενώ θα έπρεπε να ισχύει το αντίθετο σύμφωνα με την μαρξιστική αντίληψη περί επαναστατικής πάλης.⁷¹ Ο υπερβολικός συγκεντρωτισμός ενείχε τον κίνδυνο της συγκέντρωσης τεράστιας εξουσίας στα χέρια των διανοούμενων ηγετών του σοσιαλιστικού κινήματος, κάνοντάς τους να διευρύνουν τις επιδιώξεις τους. Η Λούξεμπουργκ πίστευε ότι μόνον η αυτόνομη δράση των επαναστατών μπορούσε ν' ανατρέψει τα σχέδια μιας φιλόδοξης διανοήσης να προσλάβει ταχύτατα ένα αστικό ταξικό περιεχόμενο, πιθανότατα την επαύριο της επανάστασης. Με άλλα λόγια, η δικτατορία, όπως ο Λένιν αρχικά τη συνέλαβε και αργότερα την εφαρμόσε, έμοιαζε περισσότερο με τη γιακωβίνικη δικτατορία που υποστήριζε ο Μπλανκί παρά μ' εκείνη του προλεταριάτου στον αγώνα του κατά της αστικής τάξης. Υπό αυτές τις συνθήκες, ρωτούσε η Λούξεμπουργκ, οι μάζες δεν θα χρησίμευαν απλώς σαν σκάλα για να ανεβεί στην εξουσία μια χούφτα διανοούμενων; για μια δικτατορία παρόμοια με τη γιακωβίνικη ηγεμονία;⁷²

Οι κριτικές της Λούξεμπουργκ, η οποία γνώριζε τέλεια το ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό κίνημα, αρχής γενομένης από το Ρ.Σ.Ε.Κ.⁷³, εγείρουν ένα θεμελιώδες ζήτημα αναφορικά με τον κοινωνικό χαρακτήρα της «μελλοντικής» μπολσεβίκικης εξουσίας. Το 1918, υποστήριζε ότι το καθήκον του προλεταριάτου ήταν να εγκαθιδρύσει μια ταξική δικτατορία, την οποία αντιδιέστειλε από εκείνη ενός κόμματος ή μιας μικρής μειοψηφίας που κυβερνούσε εν ονόματι της τάξεως.

Όπως, όμως, ο Τρότσκι αργότερα, σκεπτόταν στη βάση των λαθών, των σφαλμάτων, των καταχρήσεων ή ακόμα και των κάποιων παραπλανημένων διανοούμενων. Η ανάλυσή της σταματούσε εκεί.

Όπως οι περισσότεροι μαρξιστές της γενιάς της, δεν μπορούσε σχεδόν να διανοηθεί μια σοσιαλιστική επανάσταση χωρίς τη διαφώτιση, την έμπνευση και την καθοδήγηση του κόμματος. Θα της άρεσε ν' αλλάξει τις σχέσεις μέσα στο κόμμα, να εγκαθιδρύσει μια (μυθική) ρευστότητα μεταξύ ηγεσίας και μαζών. Της φαινόταν απόλυτα ξεκάθαρο ότι οποιαδήποτε αυθόρμητη εξέγερση του προλεταριάτου δεν μπορούσε να είναι παρά *στοιχειώδης* κι ότι αυτό θα έπρεπε να συμμαχήσει με μια ομάδα θεωρητικών, τακτικών και προπαγανδιστών, ικανών να κατευθύνουν την επαναστατική δράση προς την κοινωνική επανάσταση.

Υπό αυτές τις συνθήκες, μας είναι δύσκολο να δούμε πως αυτή θα μπορούσε να θίξει το ζήτημα του κοινωνικού χαρακτήρα των «ηγετών». Αν αυτοί είχαν τους δικούς τους επαναστατικούς σκοπούς που αντιστοιχούσαν στην ταξική τους υπόσταση, τότε τα συμφέροντά τους δεν θα συνέπιπταν ποτέ μ' εκείνα του προλεταριάτου και αυτοί δεν θα ήταν ποτέ σε θέση να οδηγήσουν το τελευταίο στον στόχο του. Ωστόσο, η «συμμαχία» μεταξύ διανοουμένων και εργατών φαινόταν απαραίτητη, η συγχώνευση επαναστατικής συνείδησης και επαναστατικής ενεργητικότητας αποτελούσε δόγμα τόσο για την Λούξεμπουργκ όσο και για τους συγχρόνους της. Μπορεί κανείς να δει τον φαύλο κύκλο στον οποίο ήταν παγιδευμένη σε αντίθεση προς τον εαυτό της. Από τη στιγμή που αρνήθηκε ν' αναγνωρίσει ότι το προλεταριάτο έχει μια πλήρη υπόσταση καθεαυτό και επομένως είναι εντελώς, αυτόνομο, δεν μπορούσε να βαθύνει την ανάλυσή της σε σημείο ώστε να υπερβεί την φαινομενικότητα: μια διανόηση η οποία μπορεί να εξαπατάται από τους γραφειοκράτες ηγέτες αλλά που, οπωσδήποτε, είναι αναντικατάστατη ως ζωτικός καταλύτης για τον μετασχηματισμό των κοινωνικών σχέσεων.

Κάθε κριτική που δεν επανεκτιμά συνολικά το ζήτημα της σοσιαλδημοκρατίας, παγιδεύεται, ευθύς εξ αρχής, στον ίδιο φαύλο κύκλο. Ωστόσο, η κριτική αυτή που αναπτύχθηκε, είτε από τον Άξελροντ είτε από τον Τρότσκι είτε από την Λούξεμπουργκ, δεν αποσκοπούσε ποτέ σε τίποτα άλλο από την αντικατάσταση μερικών ηγετών από κάποιους άλλους, στην καλύτερη περίπτωση και τη βελτίωση της υφιστάμενης ηγεσίας, στην χειρότερη.

Η κριτική εκ των έσω αναπτύχθηκε στο μέτρο του εφικτού και μ' ένα εκπληκτικό βαθμό διαύγειας, ήδη από την εποχή του Α' Συνεδρι-

ου (1903) και της συζήτησης που διεξαγόταν τότε αναφορικά με τη λενινιστική γραμμή. Όλα τα κακά της γραφειοκρατίας, διορισμοί εκ των άνω, χειραγώγηση των αντιπροσώπων του συνεδρίου, καταδικάστηκαν ευθέως και η αλαζονεία, η μισαλλοδοξία και η καταπιεστική πειθαρχία του λενινισμού ξεσκεπάστηκαν αμείλικτα. Όπως θα συνέβαινε αργότερα, από το 1920 και μετά, η μόνη λύση για τους καλύτερους και τους πιο ανιδιοτελείς μεταξύ των σοσιαλδημοκρατών, δεν έγκειτο σε τίποτα περισσότερο από μια αλλαγή της «πολιτικής γραμμής» - μια «αυξημένη δημοκρατία» και μια «στενότερη» επαφή με τις μάζες. Ακόμη και οι πιο διορατικοί σοσιαλδημοκράτες δεν κατανόησαν σφαιρικά την κατάσταση - τη *στενή αλληλεξάρτηση* ανάμεσα στα συμφέροντα της διανόησης, και τον κοινωνικό και οικονομικό της ρόλο σ' ένα καπιταλισμό αποτελούμενο από μεγάλες μονάδες και γραφειοκρατικές μεθόδους, ιεραρχία, μισαλλοδοξία και περιφρόνηση απέναντι στις μάζες. Είδαμε ότι η προποπουλιστική περίοδος του ρώσικου σοσιαλισμού έβριθε από προειδοποιήσεις και προφητείες. Παρατηρήσαμε επίσης ότι η ριζοσπαστικότητα, ενώ ήταν σχεδόν εξ ολοκλήρου αποκομμένη από τις πραγματικότητες του πολιτικού αγώνα, διατηρήθηκε μολοντούτο σε μερικούς μικρούς κύκλους ή ακόμη και στα γραπτά επιμέρους ατόμων.

Ο ποπουλισμός, με την αυστηρή έννοια του όρου - το κίνημα που ξεκίνησε με τις εκστρατείες «Κοντά στο λαό» - ενώ εγκαινίασε μια περίοδο ακτιβισμού, οδήγησε όμως σε μια εξασθένιση της ριζοσπαστικής σκέψης. Η άνοδος της τάξης των διανοουμένων, παράλληλα με την ανάπτυξη του βιομηχανικού καπιταλισμού στη Ρωσία, τόνισε το πρόβλημα της οργάνωσης. Αυτό λύθηκε την στιγμή που οι Πλεχάνωφ, Άξελροντ και άλλοι πήγαν να «βοηθήσουν» τους εργάτες να διεξάγουν τις απεργίες τους. Το πρακτικό πρόβλημα αντιμετωπίστηκε πριν από το θεωρητικό· μόνο αργότερα θα άρχιζαν οι άνθρωποι αυτοί να κωδικοποιούν και να θεωρητικοποιούν την συνήθεια να τίθενται επικεφαλής του προλεταριάτου.

Όταν οι ποπουλιστές άρχισαν να διαδίδουν τον μαρξισμό, στην Ρωσία και αργότερα, να διδάσκουν τον μαρξισμό στους μαθητευόμενους επαναστάτες στην εξορία, το μόνο που έκαναν την εποχή εκείνη ήταν να ντύνουν τη διανόηση με τα φημισμένα εκείνα ιδεολογικά ενδύματα που ανέφερε ο Μάρξ και των οποίων ο σκοπός δεν ήταν απλώς να μυθοποιούν το προλεταριάτο, αλλά και ν' αποκρύβουν απ'

αυτό την πραγματική κατάσταση. Διεξήχθη τότε ένας αγώνας για την κατάκτηση της καρδιάς και του μυαλού των ίδιων των διανοουμένων. Διχασμένες ανάμεσα στον φιλελευθερισμό, την πίστη στη συνταγματική τάξη και τις διάφορες μορφές του μαρξισμού (λεγκαλιστικό, οικονομιστικό και σοσιαλδημοκρατικό) ή ακόμη και απρόθυμες να εγκαταλείψουν τον ποπουλισμό, οι διάφορες φράξιες της διάνοησης έκαναν την επιλογή τους σύμφωνα με τη θέση που κατείχαν μέσα στη μεσαία τάξη, την ιδιοσυγκρασία και την ιστορική αισιοδοξία ή απαισιοδοξία τους. Να τι ήταν η εσωτερική πάλη που διεξήχθη μέσα στην τάξη αυτή στη διάρκεια της δεκαετίας του 1890: ωστόσο, όλοι συμφωνούσαν ότι ο κύριος στόχος ήταν η χειραφέτηση της εργατικής τάξης. Δίπλα στην ομάδα του «αγώνα για την απελευθέρωση της εργατικής τάξης» - (λενινιστές) - βρίσκουμε την ομάδα για την «εργατική αυτοαπελευθέρωση» (οικονομιστές), ενώ η «Εργατική Σκέψη» συγγένευε με το «Εργατικό Ειδησεογραφικό Δελτίο». Το πρόβλημα ήταν αν η πολιτική πάλη έπρεπε να διεξαχθεί σε αντιδιαστολή προς τα εργατικά αιτήματα ή σε συμμαχία με το προλεταριάτο - ήταν ένα πρόβλημα που έπρεπε να επιλυθεί ή μ' ένα κοινοβουλευτικό καθεστώς (θέση των φιλελευθέρων) ή με την άμεση έναρξη προετοιμασίας της μάχης για τον σοσιαλισμό (θέση των σοσιαλδημοκρατών).

Το ιστορικό όραμα όλων εκείνων τους οποίους απασχολούσε επιτακτικά (το πρόβλημα αυτό), θεωρούσε δεδομένη την ανάπτυξη και την άνθιση του καπιταλισμού με όλες του τις συνέπειες (κι εδώ άρχισαν να απομακρύνονται από τον ποπουλισμό, ο οποίος προτιμούσε να παραλείψει το αστικό βιομηχανικό στάδιο).⁷⁴ Το πρώτο σημείο εξαιτίας του οποίου οι σοσιαλδημοκράτες άρχισαν να απομακρύνονται από τους οικονομιστές, τους λεγκαλιστές μαρξιστές κ.λ.π. αφορούσε την ανάγκη προσέλευσης του προλεταριάτου στην πολιτική πάλη ενάντια στον τσαρικό δεσποτισμό ή, για να χρησιμοποιήσουμε την παράφραση των αντιπάλων τους, ενάντια στην τσαρική αστυνομία. Όμως η ώθηση του προλεταριάτου ν' αναλάβει ένα καθήκον που ανήκε ιστορικά στην αστική τάξη, συνιστούσε μια πρώτη γελοιοποίηση των σοσιαλδημοκρατικών προτύπων, ο τρόπος με τον οποίο θα διευθυνόταν η συμμαχία αυτή προκάλεσε αναπόφευκτα νέες αποκλίσεις, αυτή την φορά μέσα στο κίνημα.

Μετά από μια περίοδο ειρήνης στους κόλπους της διάνοησης, ξέσπασε μια μάχη αγωνιστικής αφοσίωσης, που αφορούσε άμεσα την

εργατική τάξη. Αυτό το στάδιο εγκαινιάστηκε γύρω στο 1903 και κατά τη διάρκειά του οι σοσιαλδημοκράτες χωρίστηκαν σε μπολσεβίκους και μενσεβίκους. Κανένας όμως δεν ονειρεύτηκε ούτε προς στιγμήν να καλέσει τους εργάτες να κάνουν το διαιτητή σ' αυτή τη διένεξη η οποία, σε τελική ανάλυση, αφορούσε τη δική τους απελευθέρωση! Η διανόηση διεξήγαγε τη μάχη με το δικό της εσωτερικό όπλο - τη θεωρητική επιχειρηματολογία - κι αυτό ήταν δικαιολογημένο μόνον όταν σκεφτεί κανείς ότι εκείνο που διακυβευόταν ήταν η αστική επανάσταση και, επομένως, πρωταρχικά η τύχη της διανόησης ως τάξη.

Ο Μαχαέσκι το έδειξε αυτό σαφέστατα όταν προέβλεπε ότι ο σοσιαλισμός θα έφερνε τη βασιλεία της αστικής τάξης - των διανοητικών εργατών. Η κριτική του, όταν τοποθετηθεί δίπλα σ' εκείνες των Άξελροντ, Τρότσκι και Λούξεμπουργκ, φωτίζει αυτό το ενοχλητικό φαινόμενο, δηλαδή, ότι ακόμα και πριν την επανάσταση του 1905-7, ο οργανωμένος μαρξισμός ερχόταν σε σύγκρουση με τους τελικούς στόχους του. Απ' την μια μεριά, ο Μαχαέσκι εξήγαγε την ταξική διάσταση της μαρξιστικής διανόησης και από την άλλη, η εσωτερική κριτική του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος, έχοντας συλλάβει ευφύως την αυτόνομη φύση της προλεταριακής απελευθέρωσης, παρέκκλινε εντελώς σ' ό,τι αφορά την ιστορική σημασία του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος.

Μόνο μετά την μπολσεβίκικη επανάσταση, η ριζοσπαστική κριτική ήταν, για μια ακόμη φορά, ελεύθερη ν' αναπτυχθεί πέρα από το στάδιο αυτό. Αυτό συνέβαινε επειδή ενώ πριν απ' αυτό, όλες οι κρίσεις και οι αναλύσεις βασιζόνταν αποκλειστικά στο όνειρο της εξουσίας, η εξουσία κατακτήθηκε το 1917 και έγινε, συνεπώς, πραγματικότητα. Προβλέψεις που είχαν διατυπωθεί προηγουμένως με όρους υποβοσκουσών τάσεων, μπορούσαν τώρα, επιτέλους, να παραχωρήσουν την θέση τους στην εξέταση μιας ιστορικής ενσάρκωσης: του Σοβιετικού Κράτους.

ΡΙΣΑΡ ΓΚΟΜΠΙΕΝ

Σημειώσεις

1. Για την εξέλιξη της κοινωνικής σκέψης στη Ρωσία πριν το 1850, έχουμε το καλά ενημερωμένο και εξαιρετικά λαμπρό έργο του Α. Χέρτσεν, *Du developpement*

des idées en Russie (Λονδίνο, 1853, εκδομένο στα γαλλικά). Βλ. επίσης το βιβλίο του P. Pascal, που είναι περισσότερο φιλοσοφικά προσανατολισμένο, *Les grands courants de la pensée russe contemporaine* (Λωζάνη, 1971).

2. Αναφέρει ο Μπακούνιν σ' ένα άρθρο του στα *Deutsche Jahrbuecher* (1842) με το ψευδώνυμο Jules Elysard
3. M. Malia, *Alexander Herzen and the Birth of Russian Socialism* σ. 90, (Καίμπριτζ, Μασσ. 1961).
4. G. Sourine, *Le fourierisme en Russie* (Παρίσι, 1936).
5. R. Labry, *Alexandre Ivanovic Herzen* κεφ. Α' (Παρίσι, 1928).
6. Στο ίδιο.
7. Sourine, πρ. ερ.
8. Βλ. την εισαγωγή του Isaiah Berlin στο βιβλίο του Χέρτσεν, *My past and thoughts*, τόμοι 4, (Λονδίνο, 1968).
9. R. Labry, *Herzen et Proudhon* σ. 39 (Παρίσι, 1928).
10. Αξίζει να προσθέσουμε ότι μια ευκρινής κοινωνική διαφοροποίηση προέκυψε μεταξύ των κοζάκων υπό την σκέπη της αυτονομίας αυτής: απ' την μια μεριά οι αφέντες κι απ' την άλλη, οι αγρότες, οι ψαράδες κι οι στρατιώτες.
11. Βλ. P. Pascal, *La revolte de Pougatchev* (Παρίσι, 1971).
12. Λόγω του ότι μάλλον εξέφραζε τις ιδέες της εποχής του παρά ότι τις περιέκλειε σε ένα ευρύτερο σχέδιο, ο Χέρτσεν δεν άφησε ούτε ένα έργο που να περιέχει την πεμπτουσία της σκέψης του. Οι σοσιαλιστικές του ιδέες εμφανίζονται σταδιακά σε όλα του τα έργα. Γραμμένα στα γαλλικά είναι τα: *Le monde russe et la révolution (Memoires d' A. Herzen) (Paris 1860-2)*, *Lettres de France et d' Italie (Γενεύη 1871)*. Στα αγγλικά *My Past and Thoughts* πρ. ερ. *From the Other Shore* (Λονδίνο 1856) είναι μεταξύ αυτών που θα βοηθήσουν στην ενημέρωση τον αναγνώστη. Η πληρέστερη ρώσικη έκδοση μετά το *Polnoe Sobranie socinenij i pisem*, 22 τόμοι, (Πετρούπολη, 1915-25) του M. K. Lemke είναι τώρα το *Sobranie socinenij v tridcati tomah*, 34 τόμοι, (Μόσχα 1954-1966).
13. Ο ίδιος ο Χέρτσεν θα είχε την εμπειρία αυτής της ακαμψίας της αυθαιρεσίας που σήμαινε φυλάκιση, εκτοπισμό και εξορία. Ο E. H. Carr στο *The Romantic Exiles* (Λονδίνο 1949, πρώτη έκδοση 1933). Ο Carr τείνει μάλλον να διογκώνει τον ρομαντισμό της σκέψης του Χέρτσεν και να μεγαλοποιεί τα «αριστοκρατικά» του βάσανα.
14. E. Lambert, *Studies in Rebellion* (Λονδίνο 1957), σελ. 238.
15. Malia πρ. ερ. σελ. 410.
16. Herzen στο *From the Other Shore* σελ. 240.
17. Εισαγωγή του Berlin στο *My Past and Thoughts*.
18. Στο *Ixe Lettre de France et d' Italie* (1849).
19. Από το *From the Other Shore*.
20. *The Bell* (Γενεύη), αναφέρεται στον Lemke, πρ. ερ. τόμος 20ός, σελ. 131-5.
21. Lambert, πρ. ερ. σελ. 196.
22. Malia, πρ. ερ. σελ. 132.

23. Αναφέρεται από τον Lambert. πρ. ερ. σελ. 233.
24. «*Letters to an Old Comrade*» αναφέρεται από τον R. Larby στο *Alexandre Ivanovic Herzen*, πρ. ερ. σελ. 395.
25. Θα αποκτούσε υπόσταση με την εγγραφή στη συντεχνία των εμπόρων, των οποίων τα ανώτερα στρώματα όντως αποτελούσαν μια βιομηχανική και εμπορική αστική τάξη, αλλά αυτή η κατηγορία περιλάμβανε το 1845 μόνο 1800 πρόσωπα. Αυτή η τάξη άρχισε να γίνεται αριθμητικά σημαντική με την βιομηχανική επανάσταση στα τέλη του 19ου αιώνα. Βλέπε το *Les slaves*, (Παρίσι, 1965) σελ. 186.
26. Δεν πρέπει να θεωρείται παράδοξο το γεγονός ότι οι πλέον επαναστατικοί θεωρητικοί νεκρανασταίνουν την αριστοκρατική νοοτροπία στην πιο παράλογη μορφή της. Βλέπε το *Traite de savoir vivre a l' usage des jeunes generations* του R. Vaneigem, (Παρίσι, 1967) σελ. 81.
27. F. Venturi. *Roots of Revolution: A History of the Populist and Socialist Movements in Nineteenth Century Russia* (Νέα Υόρκη, 1966), σελ. 138. Η πρώτη έκδοσή του το 1952, με τον τίτλο *Il populismo russo*. Η αμερικάνικη έκδοση είναι πληρέστερη.
28. Στο ίδιο, σελ. 297.
29. Cf. A. Coquart, *Dmitri Pisarev (1840-1868), et l' ideologic du nihilisme russe* (Παρίσι, 1946).
30. *Narodnaia gasprava* No2, αναφέρεται από τον Venturi πρ. ερ. σελ. 383-4.
31. Venturi, πρ. ερ. κεφ. 16.
32. Ο Ογκάρεφ, από μια ειρωνεία της τύχης, ήταν αυτός που έδωσε το σήμα για το κίνημα «Κοντά στο λαό», με ένα άρθρο που δημοσίευσε η *Kolokol* (η καμπίνα) το 1861. Αυτός και ο Χέρτσεν πίστευαν ότι η απεργία ήταν η αποθήκη του επαναστατικού δυναμισμού και ότι από αυτή την τάξη έπρεπε να αντληθεί η έμπνευση για επανάσταση.
33. Venturi, πρ. ερ. κεφ. 21.
34. A. Gerschenkron: «*The Problem of Economic Development in Russian Intellectual History of Nineteenth Century*», στο «*Continuity and Change in Russian and Soviet Thought*» E. G. Simmons (Καίμπριτζ, Μασσ. 1955).
35. *Portia*. πρ. ερ. σελ. 282.
36. Venturi, πρ. ερ. σελ. 539.
37. G. Fisher. *Russian Liberalism* (Καίμπριτζ, Μασσ. 1958), σελ. 49, 61. Έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι υπήρξαν πολλές επαφές μεταξύ φιλελεύθερων και μαρξιστών. Προέρχονταν από την ίδια τάξη και είχαν κοινούς στόχους (την εξουσία), αλλά διέφεραν ως προς τα μέσα που θα χρησιμοποιούσαν: οι φιλελεύθεροι διάλεξαν τον ρεφορμισμό, εφαρμόζοντας μια στρατηγική που αναπτύχθηκε με βάση αυτή των σοσιαλδημοκρατών της Γερμανίας.
38. Από τους 425 επαναστάτες που συνελήφθησαν μεταξύ 1877-78 και θεωρήθηκαν «εγκληματίες», 147 ήταν ευγενείς, 90 κληρικοί, 58 γιοί αξιωματούχων, 54 προέρχονται από το *miestichanstvo*, 11 ήταν στρατιώτες και 65 αγροτικής καταγωγής. Βλέπε Venturi, πρ. ερ. σελ. 595.
39. Στο ίδιο, σελ. 383-84.

40. Μ. Μπακούνιν, *Κρατισμός και Αναρχία*, (ελληνική μετάφραση, εκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ).
41. Άρθρο στην *Egalite* (27 Ιουλίου 1869 και αναφ. στο *Oeuvres* Μ. Μπακούνιν - Παρίσι 1895-1911 - τόμ. 5, σελ. 129. Βλέπε επίσης το άρθρο 8 του Προγράμματος του Σλαβικού Τομέα της Ζυρίχης ανατυπωμένο σαν παράρτημα στο *Etatism et anarchie*.
42. *Oeuvres*, τομ. 4, σελ. 476-7.
43. *Κρατισμός και Αναρχία* σελ. 319.
44. *Narodnoe delo* (Σεπτέμβρης 1868), αναφ. από Venturi πρ. ερ. σελ. 432.
45. Ρ. Avrich, *The Russian Anarchists* (Princeton 1967), σελ. 19, 92.
46. Ο Ρωσοποιημένος τύπος του ονόματός του είναι Μαχάεφ, η θεωρία του χαρακτηρίζεται από τον όρο *makhaevshchina* καθώς και το κίνημα που αυτός ενέπνευσε. Τα δυο πρώτα τμήματα αυτού του έργου γράφτηκαν στη Σιβηρία το 1898 και το 1899, το τρίτο στη Γενεύη. Το έργο σαν σύνολο τυπώθηκε στη Γενεύη με τον τίτλο *Umstuennyi Rabocij* (Ο Διανοητικός Εργάτης) το 1904-6 και υπογράφεται με το ψευδώνυμο Α. Volskij. Τα δυο πρώτα τμήματα εκδόθηκαν επίσης στη Πετρούπολη το 1906. Μια νέα έκδοση έγινε στις ΗΠΑ (Βαλτιμόρη, Νέα Υόρκη) το 1968 από την *Inter Languages Librery Associates*. Το πρώτο τμήμα, που είναι και το πιο ενδιαφέρον, έχει τίτλο η «Εξέλιξη της Σοσιαλδημοκρατίας», το δεύτερο «Επιστημονικός Σοσιαλισμός», και το τρίτο «Ο Σοσιαλισμός και το Εργατικό Κίνημα στη Ρωσία» και «Η Σοσιαλιστική Επιστήμη σαν Νέα Θρησκεία». Ο Μαχάεσκι εξέδωσε επίσης φυλλάδια και δύο επιθεωρήσεις. Τα περισσότερα από τα γραπτά του φυλάσσονται στο Διεθνές Ινστιτούτο Κοινωνικής Ιστορίας στο Άμστερνταμ. Η σκέψη του έγινε γνωστή στη Δύση από τον Max Nomad στο *Aspects of Revolt* (Νέα Υόρκη, 1961), κυρίως το κεφ. 5.
47. Σε ένα αδημοσίευτο κείμενο με τίτλο «Η Χρεωκοπία του Σοσιαλισμού στον 19ο αιώνα», ο Μαχάεσκι σημειώνει ότι μιλά για τη επαγγελματική διανοήση που πληρώνεται βάσει μισθού σε αντίθεση με εκείνους που ζούν από ενοικία και κέρδη.
48. Στον πρόλογο του, «Ο Διανοητικός Εργάτης», ο Μαχάεσκι παραλληλίζει τον Μάρξ με τον Χριστό, λέγοντας ότι και οι δυο εξέφραζαν την επιθυμία του λαού για ελευθερία (σελ. 43 της αμερικάνικης έκδοσης του 1968).
49. *Bilans burziaznynej revolucyj rosyjskiej* (Γενεύη, 1909: Ίδρυμα Max Nomad στο IISH Άμστερνταμ).
50. *Burziaznaja revolucija i rabocoe delo* (1905, Ίδρυμα Max Nomad IISH Άμστερνταμ).
51. «Rabocij Zagovor».
52. Ο Max Nomad καταλογίζει στον Μαχάεσκι δικτατορικές βλέψεις στην προταθείσα συνωμοσία (*Aspects of Revolt*, τέλος 5ου κεφαλαίου). Πάντως δεν υπάρχει τίποτε που να επιβεβαιώνει τις υποψίες του Nomad, ο οποίος τις δημοσιοποίησε ύστερα από 30 χρόνια σιωπής! Εναντίον αυτής της άποψης βλ. *M. S. Shatz «Anti-intellectualism in the Russian Intelligentsia»* (mimeo, New York, 1963: Certificate of Russian Institute Columbia University) σελ. 75.

53. A. d' Agostino «*Intelligentsia Socialism and the Workers' Revolution: Οι απόψεις του Μαχάεσκι, International Review of Social History, τομ.1, XIV (1969) σελ. 74-5.*
54. *Burzuaznaja revolucija i rabocoe delo*, πρ. ερ. και του M. S. Shatz «The Makhaevists and the Russian Revolutionary Movement», *International Review of Social History*, τόμοι 2, XV (1970).
55. *Rabocaja Revolucija* No 1 (μοναδικό τεύχος), (Μόσχα, Ιούνιος - Ιούλιος 1918). Ο Μαχάεσκι έγραψε μόνος του ολόκληρο το τεύχος τον Μάη του 1918.
56. *Novomirski, Cto takoe anarhizm* (ανέκδοτο, Γενεύη 1907). Από τα βιβλία που αναφέρονται στον Μαχάεσκι (αυτά που λίγο-πολύ υπερασπίζουν τις ιδέες του) πρέπει να αναφέρουμε τα: *Cto ze takoe, nakonec, intelligencija?* (Τι είναι τελικά η διανόηση;) του E.I. Lozinskij, (*Αγία Πετρούπολη, 1907*) και το *Ob Intelligencii* (Για τη διανόηση) του K. Orgeiani (*G. Gogelija*), (Λονδίνο, 1912).
57. Avrich πρ. ερ. σελ. 19.
58. Η επανάσταση του 1917 και οι συνακλόουθες διώξεις ήταν η αιτία που οδήγησε τους αναρχικούς να αναπτύξουν την ανάλυση τους για τον μπολσεβικισμό ή μάλλον για το Σοβιετικό κράτος, όπως το είδαμε ήδη στο Α' κεφ.
59. J. H. L. Keep, *The Rise of Social Democracy in Russia* (Οξφόρδη, 1963), σελ. 39. Υπήρχε ελάχιστη διαφοροποίηση μεταξύ των «οικονομιστών» και των σοσιαλδημοκρατών πριν την αρχή του 20ού αιώνα. Η έκδοση του *Credo* από τον Procoronitch και τον Kuskona έβαλε τέλος σ' αυτήν την κατάσταση πραγμάτων. Αξιζεί να σημειωθεί ότι ο «νομιμόφρων μαρξιστής» Struve ήταν αυτός που σχεδίασε το πρόγραμμα για το πρώτο συνέδριο του R.S.D.W.P. (1898).
60. Ο οποίος δεν διάσασε να προβλέψει ότι «αν και σήμερα αυτοί (οι λενινιστές) επανδρώνουν τα οδοφράγματα, αύριο, θα μπορούσαν κάλλιστα να κατέχουν τις θέσεις των δικαστών». Αναφέρεται από τον Keep πρ. ερ. σελ. 61.
61. P. Axelrod, «*Ob edinienie rossijskoj socialdemokratii i eja zadaci*» (Η ενοποίηση των Ρώσων Σοσιαλδημοκρατών και οι στόχοι τους) στην *Iskra*, No55,57 (15 Δεκεμβρίου 1903 \ 15 Ιανουαρίου 1904).
62. Στο ίδιο. Ο Άξελροντ αναφέρεται σε μια παράγραφο της 18ης *Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη* στο οποίο ο Μάρξ γράφει: «Οι μονομάχοι της (οι εκπρόσωποι της αστικής τάξης) βρήκαν τα ιδανικά και τις μορφές, τα μέσα αυτοεξαπάτησης, που χρειάζονταν ώστε να μπορούν να αποκρύβουν από τον εαυτό τους τους αστικούς περιορισμούς του αγώνα στον οποίο είχαν εμπλακεί...» (Λονδίνο, 1926 σελ.25).
63. Λέων Τρότσκι, *Nos taches politiques* (Παρίσι, 1971). Είναι αξιοσημείωτο ότι ο Τρότσκι ουδέποτε ενέκρινε την επανέκδοση αυτού του φυλλαδίου όσο ζούσε. Αν και εκδόθηκε πρώτα στη Γενεύη το 1904 (στα ρώσικα), ένα αποκαλυπτικό σημείο για την ιδεολογική ανάπτυξη της άκρας αριστεράς έγκειται στο γεγονός ότι η γαλλική μετάφραση εκδόθηκε μόνο με την έναρξη των γεγονότων του Μαΐου του 1968.
64. Στο ίδιο, σελ. 189.
65. Λέων Τρότσκι, *Rapport de la delegation siberienne* (Παρίσι, 1970), *passim*.

66. *Nos taches politiques*, σελ. 35.
67. Στο ίδιο, σελ. 144. No. 7. Εκείνοι που παρακολούθησαν την σταδιοδρομία του Τρότσκι ως μέλους του Συμβουλίου των Λαϊκών Κομμισσαρίων, σίγουρα θα απόλαυσαν αυτό το κείμενο που γράφτηκε το 1904. Δεν θα ήταν η τελευταία φορά που ο Τρότσκι θα ασκούσε μια κριτική της οποίας η πικρή ειρωνεία θα καταγράφταν αργότερα από την Ιστορία.
68. D. Guerin. *Rosa Luxemburg et la spontaneite revolutionnaire* (Παρίσι, 1971) σελ. 42-44.
69. Αναφέρεται από τον Guerin στο ίδιο.
70. Β. Λένιν. *Un pas en avant, deux pas en arriere*. (Μόσχα) σελ. 210. Σ' αυτό το κείμενο ο συγγραφέας απαντά στη κριτική του Άξελροντ που υπήρχε στο άρθρο της *Iskra* που αναφέραμε. Η έμφαση είναι του πρωτότυπου κειμένου.
71. Άρθρο της Ρόζας Λούξεμπουργκ στο *Neue Zeit* (1904). Η αγγλική μετάφρασή του έχει τον τίτλο «Leninism or Marxism», στο βιβλίο της Ρόζας Λούξεμπουργκ *The Russian Revolution*, (Ann Arbor, Mich., 1961).
72. Στο ίδιο και στο *La revolution russe* στο *Oeuvres* της Ρόζας Λούξεμπουργκ, τόμοι 2 (Παρίσι, 1969), σελ. 85 (το τελευταίο κείμενο γράφτηκε τον Σεπτέμβριο \ Οκτώβριο του 1918).
73. Ήταν δραστήρια στα πολωνικά (S.D.K.Pi.L.) και γερμανικά κόμματα, αλλά επίσης διατηρούσε στενούς δεσμούς με το ρωσικό κόμμα - του οποίου το πολωνικό κόμμα ήταν ουσιάδες τμήμα από το 1906 έως το 1912.
74. Ο G. Fisher στο *Russian Liberalism* πρ. ερ. σωστά επιμένει ότι οι φιλελεύθεροι και οι σοσιαλδημοκράτες είχαν κάτι κοινό: και οι δυο ασπάζονταν μια εξελικτική άποψη της Ιστορίας που έλειπε τελείως από την φιλελεύθερη αστική τάξη της Δύσης. (Βλ. κεφ. 3, «Η Τρίτη Δύναμη»).

Νικολάι Ρόνγκεφ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1905

Το προοίμιο

Με την έλευση του 20ού αιώνα, η Ρωσία εισερχόταν σε μια περίοδο αναταραχών, πολέμων και επαναστάσεων. Ήδη από την εποχή του τσάρου Αλέξανδρου Β', οι αντίπαλοι της αυτοκρατορίας αισθάνονταν ότι η ατμόσφαιρα στην Ρωσία ήταν έντονα ηλεκτρισμένη, προμηνύοντας καταστροφές. Οι μεταρρυθμιστές του Αλέξανδρου του Β' καθυσύχασαν για λίγο τα πνεύματα, αλλά μετά την δολοφονία του αυτοκράτορα, η ατμόσφαιρα έγινε για μια ακόμη φορά βαριά, από τα σύννεφα της αντίδρασης προς το καθεστώς. Στα τέλη του 19ου αιώνα, σχεδόν όλοι στην Ρωσία αντιλαμβάνονταν ότι τα θεμέλια του παλιού καθεστώτος άρχιζαν να τρίζουν.

Ο Νικόλαος Β' όμως αρνιόταν πεισματικά να ακούσει τα μηνύματα των καιρών. Με αταλάντευτη εμμονή πίστευε ότι η αυτοκρατορία έπρεπε να διοικείται απ' αυτόν με τον ίδιο αυταρχικό τρόπο που την διοικούσαν οι πρόγονοί του τα τελευταία 300 χρόνια. Περιτριγυρισμένος από κακούς συμβούλους, κώφευε σε οποιαδήποτε έκκληση για παροχή έστω και περιορισμένων συνταγματικών ελευθεριών, προτιμώντας να κυβερνά στηριζόμενος σε ένα τεράστιο αλλά κακά εξοπλισμένο στρατό, μια δυσκίνητη κρατική γραφειοκρατία και ένα δίκτυο μυστικής αστυνομίας.

Στα τέλη του 19ου αιώνα, η μεγαλύτερη απειλή για το καθεστώς προερχόταν από τους αγρότες. Ο υπερπληθυσμός και η πείνα στην ύπαιθρο διατηρήθηκαν και μετά την χειραφέτηση. Η γη των αγροτών δεν έφθανε για να τους θρέψει και αυτό δεν ήταν το μόνο. Εξαιτίας της πληθυσμιακής τους αύξησης ήταν αναγκασμένοι να γίνουν μισθωτοί εργάτες γης ή βιομηχανικοί εργάτες για να επιβιώσουν, αν αυτό μπορούσε να ονομαστεί επιβίωση. Οι μουζικοί ζούσαν σε ξύλινες καλύβες ενός δωματίου με χωμάτινο πάτωμα, ενώ στον ίδιο χώρο πολλές φορές είχαν μαζί τους και τα ζώα τους, το διαιτολόγιό τους αποτελείτο από ψωμί, σούπα από λάχανο και βότκα. Σε εποχές μεγάλης πείνας οι αγρότες έκαναν τοπικές εξεγέρσεις με στόχο την λεηλασία των αποθηκών τροφίμων και σιτηρών καθώς και των σπιτιών των γαιοκτημόνων, αλλά τελικά τα τσαρικά στρατεύματα που έφθιναν στην περιοχή τις κατέπνιγαν στο αίμα.

Η μεγεθυμένη τάξη των βιομηχανικών εργατών βρισκόταν στην ίδια απελπιστική κατάσταση όπως και οι αγρότες. Οι εργάτες, που μέχρι πριν λίγο καιρό ήταν δουλοπάροικοι, βρίσκονταν τώρα ξεκομμένοι από τις ρίζες τους στα εργοστάσια. Ήταν έρμαιο στα χέρια άκαρδων επιστατών και διευθυντών. Οι πενιχροί μισθοί τους υφίσταντο επιπλέον περικοπές για δήθεν παραβάσεις των κανόνων του εργοστασίου, οι εργάτες δεν είχαν κανένα νομικό δικαίωμα, ούτε καν μπορούσαν να εκφράσουν τα παράπονά τους. Η προσαρμογή τους στο νέο τρόπο ζωής φαινόταν σχεδόν αδύνατη.

Οι εργάτες των εργοστασίων έπασχαν επίσης από κρίση ταυτότητας, δεν είχαν ξεκαθαρίσει ακόμη αν ήταν αγρότες ή εργάτες. Σε πολλές περιοχές της Ρωσίας, ειδικότερα στα εργοστάσια υφαντουργίας στη βόρεια Ρωσία, οι εργάτες θεωρούνταν νομικά αγρότες. Ως τέτοιοι, είχαν το δικαίωμα κατοχής κάποιου κομματιού γης αλλά υπόκειντο και στους κανόνες της κοινότητας όπως π.χ. η έκδοση άδειας εργασίας για τους βιομηχανικούς εργάτες. Λόγω της αγροτικής νοοτροπίας τους, τα σποραδικά ξεσπάσματά τους ενάντια στην κατάσταση που υφίσταντο στα εργοστάσια, έμοιαζαν περισσότερο με αγροτικές ταραχές παλιών καιρών παρά με οργανωμένες απεργίες.

Σιγά-σιγά άρχισαν να χαλαρώνουν οι δεσμοί των εργατών με την ύπαιθρο και το παρελθόν και η συμβίωσή τους σε κοινούς κοιτώνες στα εργοστάσια, ενέτεινε περαιτέρω την καταπίεση που υφίσταντο. Ωστόσο, η μεγάλη συγκέντρωση εργατών στα ρώσικα εργοστάσια λόγω της έλλειψης σύγχρονης τεχνολογίας, βοήθησε τους εργάτες να αποκτήσουν μian αίσθηση νέας συλλογικότητας που αντικαθιστούσε όλο και περισσότερο την παλιά σύνδεσή τους με το χωριό. Ο περιεργος αυτός διχασμός της νεοδημιουργούμενης εργατικής τάξης άρχισε να υποχωρεί. Οι εργάτες ξεχνούσαν τις παλιές παραδόσεις και πεποιθήσεις και αποκτούσαν ταυτότητα σαν ξεχωριστή κοινωνική ομάδα από τους αγρότες από τους οποίους είχαν προέλθει.

Στα τέλη του αιώνα, η νέα εργατική τάξη δέχτηκε ένα ισχυρό πλήγμα. Το 1899, μετά από μια παρατεταμένη περίοδο βιομηχανικής ανάπτυξης ή Αυτοκρατορία βυθίστηκε σε μια οικονομική κρίση που κράτησε περίπου 10 χρόνια. Η κρίση χτύπησε πρώτα την κλωστοϋφαντουργική βιομηχανία στις βόρειες και δυτικές περιοχές της Ρωσίας και ύστερα εξαπλώθηκε με μεγάλη ταχύτητα προς τα νότια, καλύπτοντας όλους τους τομείς της οικονομικής ζωής - εργοστάσια, με-

ταλλεία, πετρελαιοπηγές και λιμάνια - και προκαλώντας εργατικές αναταραχές στο πέρασμά της. Το καλοκαίρι του 1903, οι εργάτες πετρελαίου του Μπακού και του Βατούμ συγκρούστηκαν με την αστυνομία και στην Οδησό, οι στάσεις εργασίας εξελίχθηκαν σε γενική απεργία που απλώθηκε στα βόρεια βιομηχανικά κέντρα της Ουκρανίας, κυρίως στο Κίεβο, το Χάρκοβο, το Νικολάγεφ και το Αικατερίνο-σλαβ.

Ένα κύριο χαρακτηριστικό αυτής της αναταραχής ήταν η συσπείρωση των διαφόρων δυσαρεστημένων κοινωνικών ομάδων, που προκάλεσε εκρηκτικές καταστάσεις. Οι εργάτες λειτούργησαν ως αγωγοί μεταφοράς των ριζοσπαστικών ιδεών που είχαν υιοθετήσει στις πόλεις, στους αγροτικούς χώρους καταγωγής τους, σπάζοντας την απομόνωση των χωριών. Παρόμοια, ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των βιομηχανικών απεργιών στο Νότο ήταν η παρουσία φοιτητών δίπλα στους εργάτες, στις μαζικές συγκεντρώσεις, τις διαδηλώσεις και τις συγκρούσεις με την εξουσία.

Τα χρόνια της οικονομικής κρίσης συνέπεσαν με μια εποχή φοιτητικής αναταραχής. Πολλοί φοιτητές αισθάνονταν τελειώς αποξενωμένοι από την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, καθώς οι καλύτερες προοπτικές τους εξαντλούνταν σε μια κατώτερη θέση στην κρατική γραφειοκρατική μηχανή. Ακόμα και οι φοιτητές που προέρχονταν από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα ήταν απηυδισμένοι από την αυθαιρεσία των τσαρικών συμβούλων και την εμμονή τους να διοικούν αυταρχικά μην παραχωρώντας συνταγματικές ελευθερίες. Οι φοιτητές ήταν βαθιά δυσαρεστημένοι με τον Πανεπιστημιακό Νόμο του 1884 που διέλυσε τις πανεπιστημιακές οργανώσεις και λέσχες τους και εκτόπισε όλους τους φιλελεύθερους καθηγητές σε απομακρυσμένες περιοχές και επαρχίες, καταργώντας ταυτόχρονα την αυτονομία των πανεπιστημίων και την ακαδημαϊκή ελευθερία.

Το Φεβρουάριο του 1899, με αφορμή κάποια μικρά επεισόδια μεταξύ αστυνομίας και φοιτητών του Πανεπιστημίου της Πετρούπολης εστάλη η έφιππη τσαρική αστυνομία που διέλυσε τους φοιτητές με μαστίγια. Σε αντίποινα, οι φοιτητές κήρυξαν αποχή από τα μαθήματα και απεργία. Οι απεργίες συμπαράστασης σάρωσαν την Ευρωπαϊκή Ρωσία, αναστατώνοντας για πολλούς μήνες την ακαδημαϊκή ζωή. Η κατάσταση εξελίχτηκε σε γενική απεργία στην ανώτερη εκπαίδευση στην οποία η κυβέρνηση απάντησε αποβάλλοντας εκατοντάδες φοι-

τητές από τις εστίες και αναγκάζοντας πολλούς από αυτούς να καταταγούν στο στρατό. Ένας από τους φοιτητές που αποβλήθηκαν, δολοφόνησε τον Υπουργό Παιδείας, και στα δυο επόμενα χρόνια, έγιναν εκτελέσεις και απόπειρες δολοφονίας τσαρικών υπουργών και αξιωματούχων από φοιτητές και εργάτες.

Μέσα σ' αυτόν τον κυκεώνα βίας, η Ρωσία ταλαντευόταν ανάμεσα σε δυο κόσμους, σ' αυτόν που χανόταν και σ' αυτόν που ακόμα δεν είχε τη δύναμη να υπάρξει. Η πικρία και η απογοήτευση των αγροτών και εργατών δεν μπορούσε να διοχετευθεί σε ειρηνικά κανάλια, μια και δεν υπήρχαν τα κατάλληλα νομικά θεσμικά πλαίσια και ο τσάρος δεν ήταν διατεθειμένος για μεταρρυθμιστικές παραχωρήσεις. Για αυτούς τους λόγους, οι καταπιεσμένοι έτειναν κύρια προς ακραίες λύσεις των προβλημάτων τους και ειδικά μετά την οικονομική κρίση.

Στην επικράτεια της Ρωσίας, εκτός των προαναφερθέντων προβλημάτων, η αναταραχή εντεινόταν από τις θρησκευτικές και εθνικές διακρίσεις. Στα τέλη του αιώνα, οι μη ρώσικης καταγωγής κάτοικοι ήταν η πλειοψηφία. Μια πολιτική εκρωσισμού των διαφόρων εθνοτήτων, έμπνευση του Πομπεντονόστεφ που επηρέαζε πολιτικά τους Ρομανώφ, έφερε τα αντίθετα από τα προβλεπόμενα αποτελέσματα, ενισχύοντας τους τοπικούς εθνικισμούς λόγω της κρατικής καταπίεσης. Αυτή η κρατική καταπίεση των εθνοτήτων έλαβε τη χειρότερη μορφή της εναντίον των εβραϊκών πληθυσμών των δυτικών συνόρων και του νότου, πολλές φορές καταλήγοντας σε άγριους διωγμούς και σφαγές όπως την ημέρα της Ανάστασης του 1903. Ο κύριος λόγος αυτών των διωγμών ήταν ο αποπροσανατολισμός των μαζών από τα πραγματικά προβλήματα και για αυτό υποθάλπονταν από το τσαρικό καθεστώς και ειδικότερα από τον Υπουργό Εσωτερικών, Πλέβ, ο οποίος ήταν ο κύριος εμπνευστής του ρωσοϊαπωνικού πολέμου που άρχισε το 1904 και έμελλε να παίξει τον ρόλο της τελευταίας σταγόνας στο ποτήρι της απογοήτευσης των ρώσων εργατών και αγροτών.

Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν τα διάφορα σοσιαλιστικά κόμματα και οι άλλες επαναστατικές ομάδες, στις αρχές του 1900, η προπαγάνδα και οι ιδέες τους άρχισαν να γίνονται αποδεκτές από τους εργάτες. Στις μεγάλες πόλεις, ήδη είχαν δημιουργηθεί και οι πρώτοι οργανωμένοι πυρήνες εργατών. Αυτή η κατάσταση ανησύχησε σε μεγάλο βαθμό την κυβέρνηση που άρχισε να αναζητά τρόπους για να σταματήσει την ανάπτυξη του νεογέννητου εργατικού κινήμα-

τος. Για να απομακρύνουν τους εργάτες από τα σοσιαλιστικά κόμματα, μια και είδαν ότι οι παλιές μέθοδοι καταστολής άρχισαν να μην αποδίδουν καρπούς, αποφάσισαν να εκτρέψουν και να χειραγωγήσουν το εργατικό κίνημα. Έτσι αποφασίστηκε η ίδρυση ελεγχόμενων από το κράτος εργατικών οργανώσεων. Υπολόγισαν ότι μ' αυτό τον τρόπο θα πετύχαιναν ένα διπλό στόχο: αφ' ενός, θ' αποπροσανατόλιζαν το εργατικό κίνημα, πείθοντας τους εργάτες ότι οι προσδοκίες τους θα εκπληρώνονταν μέσω των κρατικά ελεγχόμενων συνδικάτων και αφ' ετέρου, θα έπλητταν τα σοσιαλιστικά κόμματα και τις άλλες επαναστατικές ομάδες, περιορίζοντας το πεδίο δράσης τους. Υπολόγισαν ότι με ελάχιστες και μη ουσιαστικές παραχωρήσεις, οι εργάτες θα χειραγωγούνταν πλήρως και θα ήταν επ' άπειρον έρμαιο της θέλησής τους. Έτσι, βρήκαν ανθρώπους τους οποίους πίστευαν ότι θα τους εμπιστευόνταν οι εργάτες, αλλά που, φυσικά, το κράτος τους έλεγε πλήρως. Για την Πετρούπολη διάλεξαν ένα παπά, πράκτορα της μυστικής αστυνομίας, τον παπά-Γκαπόν.

Το ξέσπασμα της θύελλας

Ο Γκαπόν σαν παπάς ήταν ταλέντο στον προσηλυτισμό, έτσι κατάφερε, δουλεύοντας υπόγεια, να κερδίσει και την αγάπη και την εκτίμηση των εργατών της Πετρούπολης. Ίδρυσε εργατικές οργανώσεις με το όνομα «Εργατικοί Τομείς», οι οποίες στα τέλη του 1904 ανέρχονταν σε 11 και αριθμούσαν χιλιάδες μέλη.

Οι εργάτες πήραν στα σοβαρά αυτές τις οργανώσεις και άρχισαν να συζητούν εκεί με τον Γκαπόν τα προβλήματά τους, τρόπους βελτίωσης της ζωής τους και τρόπους πάλης ενάντια στα αφεντικά τους. Παρόλο που ο Γκαπόν προφασιζόταν ότι τους καταλάβαινε και τους υποστήριζε, η γραμμή που του είχε υποδειχθεί να περάσει στους εργάτες ήταν διαφορετική. Εν ολίγοις, ήταν η ακόλουθη: οι εργάτες θα μπορούσαν να βελτιώσουν την κατάστασή τους αποτεινόμενοι στην κυβέρνηση με σεβασμό και μέσα από τους Εργατικούς Τομείς για τα άμεσα οικονομικά και άλλα προβλήματά τους, απέχοντας όμως από την πολιτική. Οι εργάτες δεν έχασαν στιγμή, αμέσως, με τη σύμφωνη γνώμη του Γκαπόν, ετοίμασαν ένα κατάλογο με αιτήματα και ο Γκαπόν ήταν αναγκασμένος να συμμετάσχει στη διαδικασία αυτή, για να μη χάσουν οι εργάτες την εμπιστοσύνη τους σ' αυτόν. Έτσι, ο Γκαπόν

επικρότησε πλήρως τα αιτήματα, πιστεύοντας ότι θα διατηρούσε τον έλεγχο των εργατών και των πράξεών τους. Αλλά το κίνημα τον ξεπέρασε κι αυτός ήταν πια αναγκασμένος να το ακολουθεί. Τον Δεκέμβριο, οι εργάτες του εργοστασίου Πουτίλωφ έδωσαν στην διεύθυνση του εργοστασίου μια λίστα με εύλογα οικονομικά αιτήματα, τα οποία όμως απορρίφθηκαν με τη δικαιολογία ότι η κυβέρνηση δεν μπορούσε να τα ικανοποιήσει και σαν να μην έφτανε αυτό, η διεύθυνση προχώρησε σε απολύσεις κάποιων εργατών που θεωρήθηκαν υποκινητές. Οι άλλοι εργάτες απαίτησαν την επαναπρόσληψή τους αλλά ξανά συνάντησαν άρνηση.

Το γεγονός αυτό εξαγρίωσε τους εργάτες. Είχαν ήδη πιστέψει πως οι προσπάθειές τους θα στέφονταν με επιτυχία και αισθάνθηκαν εξαπατημένοι, μια και το πρώτο βήμα τους αντιμετωπίστηκε με τόση σκληρότητα. Από την άλλη, έπρεπε να κάνουν κάτι για τους απολυμένους συναδέλφους τους. Έτσι, απευθύνθηκαν στον Γκαπόν ο οποίος τους συμβούλευσε να δράσουν δυναμικά. Υποστηριζόμενοι από τον Γκαπόν και τους Εργατικούς Τομείς, οι εργάτες μετά από θυελλώδεις συζητήσεις αποφάσισαν να κατέβουν σε απεργία στο εργοστάσιο Πουτίλωφ. Η πρώτη μεγάλη απεργία στην Ρωσία ήταν γεγονός. Αλλά αυτό δεν σταμάτησε εκεί. Οι άλλοι Εργατικοί Τομείς ξεσηκώθηκαν για να υπερασπίσουν τους συναδέλφους τους στο Πουτίλωφ. Ο Γκαπόν ήταν πια αναγκασμένος να υποστηρίξει ανεπιφύλακτα τους Τομείς. Έτσι, εκεί που δεν το περίμενε κανείς, μέσα σε λίγες μέρες τα εργοστάσια άδειασαν σε χρόνο μηδέν. Χωρίς καμιά προετοιμασία ή ηγεσία, η απεργία στο Πουτίλωφ εξελίχτηκε σχεδόν σε γενική απεργία των εργατών της Πετρούπολης. Αυτό όμως δεν ήταν αρκετό, οι απεργοί των Τομέων, απαιτούσαν περισσότερη δράση. Κανείς δεν γνωρίζει πως εμφανίστηκε η ιδέα της «αίτησης» των εργατών και αγροτών της Ρωσίας προς τον τσάρο. Το βέβαιο είναι ότι η ιδέα αυτή συνεπήρε όλους τους εργάτες της πόλης και εξαπλώθηκε σαν πυρκαγιά.

Ο Γκαπόν επιφορτίστηκε με τη συγγραφή της «αίτησης» και θα ήταν επικεφαλής της πορείας προς τα θερινά ανάκτορα και εκείνος που θα παρέδιδε την αίτηση στον τσάρο. Έτσι, εντελώς συγκυριακά, βρέθηκε επικεφαλής ενός μεγάλου μαζικού κινήματος. Η «αίτηση» ήταν έτοιμη τις πρώτες μέρες του Ιανουαρίου του 1905. Περιέγραφε απλά και με τρόπο συναισθηματικό τα δεινά των εργατών και παρακαλού-

σε τον τσάρο να βοηθήσει ώστε να σταματήσει αυτή η κατάσταση, να συμφωνήσει για αποτελεσματικές μεταρρυθμίσεις. Το επόμενο βήμα ήταν να διαβαστεί στους εργατές, να εγκριθεί από αυτούς και να οργανωθεί η πορεία. Στο μεταξύ, κάποιοι επαναστάτες πλησιάζουν για πρώτη φορά τον Γκαπόν και τον πείθουν να αλλάξει το ύφος της «αίτησης» από παρακλητικό σε μαχητικό. Η «αίτηση», στην τελική της μορφή, ήταν αντιφατική: ενώ απευθυνόταν στον τσάρο με ταπεινότητα, τα αιτήματά της ήταν τέτοιας υφής που αν τα αποδεχόταν ο Τσάρος, θα περιόριζε την εξουσία του στο ελάχιστο.

Ο κατάλογος των αιτημάτων χωριζόταν σε 3 μέρη. Το πρώτο μέρος ζητούσε:

1. Προσωπική ελευθερία και αξιοπρέπεια. Ελευθερία έκφρασης, ελευθερία του Τίπου, ελευθερία του συνέρχεσθαι, ανεξιθρησκεία και χωρισμό της εκκλησίας από το κράτος.
2. Κρατική, δωρεάν και υποχρεωτική παιδεία.
3. Οι υπουργοί να είναι υπόλογοι απέναντι στο λαό, τερματισμό με νομοθετικά μέτρα της κρατικής αυδοσίας.
4. Ισότητα των ανθρώπων απέναντι στο νόμο.
5. Άμηση αποφυλάκιση όσων κρατούνται εξαιτίας των ιδεών τους.

Το δεύτερο μέρος αποτελείτο από αιτήματα για την αντιμετώπιση της φτώχειας:

1. Κατάργηση της έμμεσης φορολογίας. Άμηση και προοδευτική φορολογία του εισοδήματος.
2. Ακύρωση των οφειλών λόγω εξαγοράς γαιών. Χαμηλότοκες χρηματικές πιστώσεις και σταδιακή παραχώρηση της γης στους αγρότες.

Το τρίτο μέρος περιλάμβανε μέτρα προστασίας των εργατών από το κεφάλαιο:

1. Νομική προστασία των εργατών.
2. Ελευθερία των εργατικών ενώσεων που έχουν συγκροτηθεί με σκοπό την συνεργασία και τη ρύθμιση επαγγελματικών ζητημάτων.
3. Οκτάωρη ημέρα εργασίας και κατάργηση των υπερωριών.
4. Ελευθερία των εργατών να καλεύουν εναντίον του κεφαλαίου.
5. Συμμετοχή αντιπροσώπων των εργατών στην προστοιμασία νόμου για την κρατική ασφάλιση των εργατών.
6. Κατώτατο όριο ημερομισθίου.

Οι εργατές προσέρχονταν στους Τομείς, λάμβαναν γνώση του περιεχομένου της «αίτησης» και μετά υπέγραφαν ότι συμφωνούσαν όταν τελείωσε η διαδικασία αυτή τα πάντα ήταν έτοιμα για την πορεία.

Όλο αυτό το διάστημα, η αστυνομία είχε παραμείνει αδρανής, ίσως διότι δεν αντελήφθη την μεταστροφή του Γκαπόν, όπως υποστηρίζει ο Βολίν και συνέχιζε να του έχει τυφλή εμπιστοσύνη. Αυτό όμως το γεγονός ενθάρρυνε τις μάζες και τις έκανε να πιστεύουν ότι η κυβέρνηση δεν τολμούσε να αντισταθεί στο κίνημα. Οι τελευταίες οδηγίες του Γκαπόν προς τους εργάτες για την πορεία ήταν ότι η συμμετοχή όλων ήταν απαραίτητη, ότι η πορεία έπρεπε να είναι ειρηνική και ότι ο ίδιος είχε ενημερώσει τον τσάρο με επιστολή του για τις καλές προθέσεις του λαού.

Ήδη από την παραμονή της πορείας, κάποιοι κύκλοι διανοουμένων ήξεραν ότι η κυβέρνηση είχε πάρει απόφαση να μην αφήσει το πλήθος να πλησιάσει το παλάτι, αν το πλήθος επέμενε, θα πυροβολείτο στο ψαχνό. Μια επιτροπή διαδηλωτών, προσπάθησε την τελευταία στιγμή να ανατρέψει την απόφαση αλλά δεν κατάφερε τίποτα. Εξάλλου, ο τσάρος και οι δικόι του είχαν φύγει από την Πετρούπολη για τα θερινά ανάκτορα, περί τα 15 χλμ. έξω από την πόλη.

Την άλλη μέρα, Κυριακή 9 Ιανουαρίου 1905 (με το παλιό ημερολόγιο) τεράστια πλήθη, κύρια εργάτες, πολλοί οικογενειακώς, άρχισαν να συρρέουν από όλες τις περιοχές της πόλης και να συγκλίνουν από όλους τους δρόμους προς τη πλατεία των ανακτόρων όπου ήταν ο τελικός χώρος συγκέντρωσης. Σημειωτέον ότι οι προσβάσεις στην πλατεία είχαν σχεδιαστεί επί Μ. Πέτρου με τέτοιο τρόπο ώστε οι αμυνόμενοι από τα ανάκτορα και την πλατεία να έχουν πολύ μεγάλο οπτικό πεδίο. Μπροστά βάδιζε ο Γκαπόν, περιτριγυρισμένος από ανθρώπους που κρατούσαν φωτογραφίες του Τσάρου και ιερές εικόνες και πίσω ο λαός πορευόταν προς τον «πατερούλη». Κάποια στιγμή οι στρατιώτες και οι αστυνομία άρχισαν να πυροβολούν την ανθρωποθάλασσα. Τα αλληπάλληλα κύματα των διαδηλωτών προχωρούσαν σπρώχνοντας, πιστεύοντας ότι όταν θα έφθαναν στη πλατεία όλα τα προβλήματα θα λύνονταν. Στη πλατεία τους περίμεναν τα πολυβόλα και επακολούθησε η ανθρωποσφαγή και ο πανικός. Προς το βράδυ, η τάξη είχε αποκατασταθεί. Ποτέ δεν μαθεύτηκε ο αριθμός των θυμάτων, η μοναδική πληροφορία λέει ότι όλο το βράδυ τραίνα φορτωμένα με πτώματα έφευγαν από την Πετρούπολη· οι νεκροί θάφτηκαν πρόχειρα σε ομαδικούς τάφους στην ύπαιθρο και τα δάση.

Ο ίδιος ο Γκαπόν μόλις που γλίτωσε και μεταμφιεσμένος φυγαδεύτηκε στο εξωτερικό, αφού προηγουμένως έβγαλε μια σκληρή α-

νακοίνωση εναντίον του τσάρου λέγοντας ότι ο τσάρος δεν υπάρχει πλέον και ότι το αδικοχυμένο αίμα τον χώρισε μια για πάντα απ' το λαό. Στο εξωτερικό, του δόθηκαν όλες οι ευκαιρίες και κάθε βοήθεια για να εξελιχτεί σε πραγματικό αγωνιστή. Δεν κατάφερε όμως να ισορροπήσει: πρώτα το έριξε στο πιτό και την ασωτία και ύστερα ήρθε σε επαφή με την ρώσικη μυστική αστυνομία, ζητώντας να ξαναγίνει πράκτοράς της. Αυτοί του ζήτησαν σαν απόδειξη νομιμοφροσύνης να προδώσει μέλη των σοσιαλεπαναστατών. Εκείνοι όμως τον υποψιάστηκαν, και ανέθεσαν σ' ένα στέλεχός τους, τον Ρούτεμπεργκ, να τον παρακολουθεί από κοντά για να τον ξεσκεπάσει. Ο Ρούτεμπεργκ τον έπεισε στη συνέχεια ότι και αυτός ήθελε να συνεργαστεί με την αστυνομία. Το ξεσκέπασμα έγινε σε μια ερημική αυλή έξω από την Πετρούπολη, παρουσία εργατών που, κρυμμένοι δίπλα, άκουσαν την όλη στιχομυθία. Μην μπορώντας να συγκρατήσουν την οργή τους, όρμησαν επάνω του και τον σκότωσαν με άγριο τρόπο. Έτσι τελείωσε η ζωή του Γκαπόν.

Γρήγορα, τα νέα για την δολοφονία μαθεύτηκαν παντού. Αντιπροσωπείες αγροτών έφθαναν από την ύπαιθρο και πληροφορούνταν τα καθέκαστα. Ο μύθος του τσάρου είχε τελειώσει.

Στην Πετρούπολη, τα γεγονότα της 9ης Ιανουαρίου είχαν σαν αποτέλεσμα την επέκταση της απεργίας. Στις 10 Ιανουαρίου, δεν υπήρχε εργοστάσιο ανοιχτό. Η πρώτη γενική απεργία των εργατών της Πετρούπολης ήταν πραγματικότητα. Το εργατικό κίνημα έμπαινε σε νέα φάση.

Η πορεία προς τον Οκτώβριο του 1905

Μεταξύ Ιανουαρίου και Φεβρουαρίου, κατά τη διάρκεια της απεργίας, δημιουργείται το Σοβιέτ της Πετρούπολης, στην αρχή σαν μια άτυπη επιτροπή παροχής βοήθειας στις οικογένειες των απεργών. Μετά από απόφαση των εργατών, παίρνει την πιο μόνιμη μορφή του συμβουλίου εργατικών αντιπροσώπων, για να ασχοληθεί με τα διάφορα προβλήματα των εργατών. Στο 1ο Σοβιέτ συμμετέχουν εργατικοί αντιπρόσωποι από διάφορα εργοστάσια με πρόεδρο τον Χρυσταλέφ-Νοσάρ. Κάποια στιγμή όμως λόγω της καταστολής, σταματά να συνέρχεται για να επανεμφανιστεί σε καινούργια βάση τον Οκτώβριο του 1905.

Την άνοιξη του 1905, η τσαρική κυβέρνηση βρίσκεται σε πολύ δύσκολη θέση λόγω της ήττας της Ρωσίας στον ρωσοϊαπωνικό πόλεμο. Αυτός ο πόλεμος άρχισε τον Φεβρουάριο του 1904 με στόχο μια εύκολη νίκη επί της Ιαπωνίας που θα είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του τσαρικού καθεστώτος και της πολιτικής εκρωσισμού των εθνοτήτων. Όμως ο ρώσικος στρατός και στόλος ηττήθηκαν κατά κράτος.

Η κοινή γνώμη κατηγορούσε ανοιχτά την κυβέρνηση για ανεπάρκεια και ανικανότητα. Εκτός από τους εργάτες και άλλες τάξεις ένοιωσαν αγανάκτηση που άρχισε να εξελίσσεται σε επαναστατική διάθεση. Οι άνθρωποι άρχισαν να καταφέρονται ανοιχτά εναντίον της κυβέρνησης η οποία, κάτω από το φάσμα της ήττας, σωπούσε.

Έτσι, οι φιλελεύθεροι και οι επαναστάτες βρήκαν την ευκαιρία να εξαπολύσουν μια βίαιη επίθεση εναντίον του καθεστώτος. Χωρίς έγκριση από τις αρχές άρχισαν να ασκούν ελεύθερα το δικαίωμα της έκφρασης. Άρχισαν να εκδίδουν εφημερίδες, ακόμα και επαναστατικού περιεχομένου, χωρίς λογοκρισία, στις οποίες το καθεστώς και η κυβέρνηση δέχονταν άγριες επικρίσεις. Μέχρι και οι συντηρητικοί φιλελεύθεροι μπήκαν σε δράση ιδρύοντας επαγγελματικές ενώσεις, μια μυστική πολιτική οργάνωση με το όνομα «Ένωση Απελευθέρωσης» και ένα κόμμα, το Συνταγματικό Δημοκρατικό Κόμμα, γνωστό σαν Καντέτ.

Οι πολιτικές δολοφονίες αυξήθηκαν σε αριθμό, οργανώνονταν μαχητικές διαδηλώσεις, και σε ορισμένες πόλεις έγιναν εξεγέρσεις και στήθηκαν οδοφράγματα.

Στις επαρχίες έγιναν αγροτικές εξεγέρσεις, λεηλασίες, εμπρησμοί κάστρων ακόμα και απαλλοτριώσεις γης, καθώς και εκδίωξη και δολοφονίες γαιοκτημόνων.

Η στρατιωτική ήττα αποδυνάμωσε οικονομικά την κυβέρνηση και έτσι δεν μπορούσε να κινητοποιήσει δραστικά τους μηχανισμούς της. Άρχισαν διαπραγματεύσεις για δάνειο από την Γαλλία αλλά η παροχή του καθυστερούσε λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης προς το καθεστώς. Το καλοκαίρι του 1905, οι ταραχές επεκτάθηκαν στο ναυτικό και στο στρατό. Η ανταρσία του θωρηκτού Ποτέμκιν είναι το πιο γνωστό επεισόδιο. Το τελευταίο προπύργιο του καθεστώτος, οι ένοπλες δυνάμεις, άρχισε να κλονίζεται.

Τον Αύγουστο του 1905, η κυβέρνηση αναγνώρισε εκ των υστέρων κάποιες πολιτικές ελευθερίες που ήδη είχαν κατακτηθεί από τον λαό. Ο τσάρος υποσχέθηκε κοινοβούλιο με περιορισμένη δικαιοδοσία, κάτι που δεν ικανοποιούσε κανέναν. Ο υπουργός Εσωτερικών που ανέλαβε την οργάνωσή του, καθυστερούσε εσκεμμένα το σχηματισμό του. Οι ταραχές συνεχίζονταν, ο υπουργός «παραιτήθηκε» και αντικαταστάθηκε από τον Βίττε που είχε πιο φιλελεύθερες ιδέες.

Εν τω μεταξύ, η αδράνεια της κυβέρνησης ενθάρρυνε τις δυνάμεις της αντιπολίτευσης. Στις αρχές Οκτωβρίου, όλοι μιλούσαν για μια πανρωσική γενική απεργία που θα ήταν η αρχή της τελικής επανάστασης.

Αυτή η μοναδική στην Ιστορία γενική απεργία ξεκίνησε στα μέσα Οκτωβρίου. Δεν ήταν αυθόρμητη αλλά είχε οργανωθεί, μετά από προετοιμασία, από το Σοβιέτ, την «Ένωση των Ενώσεων», την επαγγελματική οργάνωση των φιλελευθέρων και από άλλες απεργιακές επιτροπές. Η επιτυχία της ήταν πλήρης μέχρι και τα εστιατόρια έμειναν κλειστά. Ολόκληρη η ζωή της χώρας παρέλυε.

Λόγω των συνθηκών, η κυβέρνηση αναγκάστηκε να προβεί σε υποχωρήσεις. Στις 17 Οκτωβρίου 1905, ο τσάρος έκανε ένα διάγγελμα με το οποίο παραχωρούσε στους «αγαπητούς και πιστούς» του υπηκόους όλες τις πολιτικές ελευθερίες και υποσχόταν ότι θα συγκαλούσε το συντομότερο ένα τύπο αντιπροσωπευτικού κοινοβουλίου την «Κρατική Δούμα», της οποίας το καθήκον θα ήταν να βοηθά την Κυβέρνηση.

Παρά τις ασάφειες των τσαρικών υποσχέσεων, βρέθηκαν ομάδες ανθρώπων που τις πήραν στα σοβαρά. Εμφανίστηκε πάραυτα ένα κόμμα «Δεκεμβριστών» που δήλωσε ότι δέχεται να εφαρμόσει και να υποστηρίξει τις τσαρικές μεταρρυθμίσεις.

Με το τσαρικό διάγγελμα η κυβέρνηση επιδίωξε και πέτυχε δυο στόχους: 1) Έδειξε στο εξωτερικό ότι η επανάσταση τελείωσε και ότι αποκαθίσταται η ομαλότης στη χώρα, κάτι ζωτικό για την συνέχιση των διαπραγματεύσεων για το δάνειο από την Γαλλία. 2) Εξαπάτησε τις μάζες και ταυτόχρονα τις διέσπασε, εμποδίζοντας την πραγματική ριζοσπαστικοποίησή τους.

Και πράγματι το δάνειο εγκρίθηκε, το παλιό καθεστώς θα ήταν εκ νέου σε θέση να αντιμετωπίσει την επανάσταση· ενώ οι εργάτες ακινητοποιημένοι από τις εξελίξεις σταμάτησαν την απεργία, οι φιλελεύ-

θεροι ετοιμάζονταν να γευτούν το «μερίδιο» τους από τις πολιτικές ελευθερίες. Αλλά τα σημάδια ήταν καθαρά, ενώ ο λαός σε ορισμένες πόλεις πανηγύριζε για το διάγγελμα του τσάρου και το «νέο καθεστώς» με ειρηνικές συγκεντρώσεις, η αστυνομία επενέβαινε και τις διέλυε, ενώ επαναλήφθηκαν και οι διωγμοί των εβραίων. Οι μόνοι που αντέδρασαν ήταν τα επαναστατικά κόμματα, αλλά το γεγονός ότι η απεργία είχε τερματιστεί έδειξε ότι η επανάσταση δεν είχε πια την ορμή για να προχωρήσει.

Η αντεπίθεση του καθεστώτος - Η θύελλα κοπάζει

Στα τέλη του φθινοπώρου του 1905, οι γάλλοι αστοί ενέκριναν και παραχώρησαν το δάνειο, ενώ ταυτόχρονα η ρώσικη κυβέρνηση πέτυχε να τερματίσει τον πόλεμο, υπογράφοντας μια συνθήκη ειρήνης που δεν ήταν τελειώς ατιμωτική.

Η αντίδραση μπορούσε πια να αντεπιτεθεί. Οι ελευθερίες που είχαν παραχωρηθεί από τον τσάρο άρχισαν να καταπνίγονται. Ο επαναστατικός Τύπος κηρύχθηκε παράνομος, επανήλθε η λογοκρισία, έγιναν μαζικές συλλήψεις, διαλύθηκαν όσες εργατικές και επαναστατικές οργανώσεις ήταν δυνατόν, χτυπήθηκε το σοβιέτ και συνελήφθησαν οι επικεφαλής του, Νοσάρ και Τρότσκι. Επίσης, εστάλησαν στρατεύματα στις περιοχές όπου είχαν γίνει οι κυριότερες εξεγέρσεις.

Το μόνο που δεν τόλμησαν να χτυπήσουν ήταν η Δούμα.

Η επανάσταση προσπάθησε να απαντήσει με δυο κινήσεις στην αυξανόμενη δραστηριότητα της αντίδρασης. Η πρώτη ήταν μια νέα εξέγερση του στόλου της Μαύρης Θάλασσας υπό την ηγεσία του υποπλοίαρχου Σμίτ, η οποία όμως κατεστάλη και ο Σμίτ αντιμετώπισε το εκτελεστικό απόσπασμα. Η δεύτερη κίνηση ήταν μια ένοπλη εξέγερση των εργατών (υπό την ηγεσία των μπολσεβίκων) στην Μόσχα. Κράτησε αρκετές μέρες και η κυβέρνηση, για να την καταπνίξει, κάλεσε ενισχύσεις πεζικού και πυροβολικού από την Πετρούπολη. Ενώ η εξέγερση βρισκόταν σε εξέλιξη, έγιναν προσπάθειες για την κήρυξη μιας νέας γενικής απεργίας σε όλη τη χώρα. Αυτή την φορά δεν πέτυχε όμως όπως αυτή του Οκτωβρίου: τα ταχυδρομεία λειτουργούσαν όπως και οι σιδηρόδρομοι, έτσι κατέστη εφικτό να σταλούν έγκαιρα οι απαιτούμενες ενισχύσεις και η κυβέρνηση απεκατέστησε παντού τον έλεγχό της. Η επανάσταση τελικά ηττήθηκε.

Τι κέρδισε όμως ο λαός από την επανάσταση;

Κυρίως, την ίδρυση της Δούμας, που η κυβέρνηση δεν τόλμησε να καταργήσει. Ο λαός περίμενε πάρα πολλά απ' αυτή. Οι εκλογές προκηρύχθηκαν για την άνοιξη του 1906 και όλη η χώρα ήταν σε συναγερμό. Όλα τα πολιτικά κόμματα θα λάμβαναν μέρος. Ακόμα και τα επαναστατικά κόμματα της αριστεράς άρχισαν προεκλογικό αγώνα. Το πλέον παράδοξο ήταν ότι, ενώ οι φυλακές ήταν γεμάτες από τα μέλη τους, η προεκλογική τους προπαγάνδα διεξαγόταν λίγο-πολύ ελεύθερα.

Αλλά η κυβέρνηση ήξερε τι έκανε. Ποτέ δεν είχε δει την Δούμα σαν συνέχεια της επανάστασης. Γι' αυτό φρόντιζε ώστε η Δούμα να μην παρεκκλίνει προς τα αριστερά κι αυτός ήταν ο κυριότερος λόγος που κρατούσε στη φυλακή τα αριστερά στελέχη.

Άλλο θετικό γεγονός ήταν η εμφάνιση για πρώτη φορά πολιτικών κομμάτων στην Ρωσία. Μέχρι τότε υπήρχαν μόνο δυο παράνομα κόμματα: το Σοσιαλδημοκρατικό και το Σοσιαλεπαναστατικό.

Το διάγγελμα της 17ης Οκτωβρίου, με τις ελευθερίες που παραχώρησε, δημιούργησε ένα φάσμα νόμιμων και ημινόμιμων κομμάτων.

Οι μοναρχικοί αντιδραστικοί ίδρυσαν την «Ένωση του ρώσικου λαού» που κύρια ζητούσε την κατάργηση όσων κερδήθηκαν το 1905, ακόμη και της Δούμας. Οι λιγότερο αντιδραστικοί ίδρυσαν το «Κόμμα των Οκτωβριστών». Τα μέλη του ήταν μεγαλοβιομήχανοι, τραπεζίτες, γαιοκτήμονες, ευγενείς και επιχειρηματίες. Αλλά και τα δυο μαζί δεν είχαν σημαντική επιρροή.

Η πλειοψηφία των αστών και των πλουσίων καθώς και της «επώνυμης» διανοήσης, δημιούργησε ένα κεντρώο κόμμα που υποστήριζε τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις και το δραστικό περιορισμό της τσαρικής απολυταρχίας, με το όνομα Συνταγματικό Δημοκρατικό Κόμμα: Καντέτ. Η ηγεσία του αποτελείτο από ελεύθερους επαγγελματίες, γιατρούς, δικηγόρους και ακαδημαϊκούς. Ήταν οικονομικά ισχυρό για αυτό και από την ίδρυσή του έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Ρωσίας. Στα αριστερά, βρισκονταν το «Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα», του οποίου η προεκλογική εκστρατεία ήταν σχεδόν νόμιμη παρόλα τα δημοκρατικά και επαναστατικά προγράμματα που επαγγέλετο και το «Σοσιαλεπαναστατικό Κόμμα», που οι απόψεις του ήταν ίδιες με του προηγούμενου μόνο που αντιμετώπι-

ζε διαφορετικά το αγροτικό πρόβλημα. Αυτά τα δυο κόμματα εκπροσωπούσαν τις μάζες των αγροτών και εργατών.

Ποιά ήταν όμως τα προγράμματα και οι ιδεολογίες αυτών των κομμάτων;

Το κυριότερο σημείο των προγραμμάτων τους αφορούσε το αγροτικό πρόβλημα. Η γη που είχε παραχωρηθεί στους αγρότες με τη χειραφέτηση τους το 1861, ήταν ανεπαρκής για να τους θρέψει. Έτσι, οι αγροτικές μάζες περίμεναν με ανυπομονησία την λύση του προβλήματος· ας δούμε τώρα πως το αντιμετώπιζαν τα τρία μεγάλα κόμματα.

- 1) Το Συνταγματικό Δημοκρατικό Κόμμα υποστήριζε ότι έπρεπε να δοθεί μέρος της ιδιωτικής και κρατικής γης, το οποίο οι αγρότες θα πλήρωναν σταδιακά.
- 2) Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα υποστήριζε την εθνικοποίηση της γης και την δωρεάν παροχή της στους αγρότες σύμφωνα με τις ανάγκες τους.
- 3) Το Σοσιαλεπαναστατικό Κόμμα υποστήριζε την άμεση και πλήρη δήμευση της ατομικής κτηματικής περιουσίας και τη μεταβίβασή της σε συνεταιρισμούς των εργατών υπό τον έλεγχο του κράτους.

Ποιά ήταν όμως η ιδεολογία των 2 κομμάτων της άκρας αριστεράς;

Γύρω στα 1900, δημιουργήθηκαν μεγάλες διαφορές απόψεων μεταξύ των μελών του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος. Ορισμένα μέλη του πίστευαν ότι μια επανάσταση ήταν μοιραίο να καταλήξει σε ένα εθνικοαστικό καθεστώς, διότι πίστευαν ότι ήταν αδύνατο το άλμα από την φεουδαρχία στο σοσιαλισμό και έτσι δέχτηκαν το μίνιμουμ πρόγραμμα, την μετάβαση από την φεουδαρχία στο εθνικοαστικό κράτος. Άλλα μέλη του κόμματος είχαν διαφορετική άποψη. Πίστευαν ότι η επόμενη επανάσταση μπορούσε να είναι μια σοσιαλιστική επανάσταση με όλες της τις συνέπειες. Αυτοί οι σοσιαλιστές απέρριψαν το μίνιμουμ πρόγραμμα, και προετοιμάζονταν για την κατάληψη της εξουσίας από το κόμμα, για την άμεση πάλη κατά του κεφαλαίου. Οι αρχηγοί του πρώτου ρεύματος ήταν ο Πλεχάνωφ, ο Μαρτώφ κ.λ.π. Του δεύτερου ήταν ο Λένιν. Η διάσπαση του κόμματος έγινε το 1903 στο συνέδριο του Λονδίνου. Οι οπαδοί της γραμμής του Λένιν αποτελούσαν την πλειοψηφία και ονομάστηκαν Μπολσεβίκοι, ενώ η μειοψηφία Μενσεβίκοι.

Η ίδια διάσπαση, ως προς το μέχρι που μπορεί να προχωρήσει η επανάσταση στη Ρωσία, έγινε και στο Σοσιαλεπαναστατικό Κόμμα που χωρίστηκε στους δεξιούς Σοσιαλεπαναστάτες, που είχαν ίδιες θέσεις με τους Μενσεβίκους και τους αριστερούς Σοσιαλεπαναστάτες που είχαν ίδιες θέσεις με τους Μπολσεβίκους.

Το 1905, η επιρροή των μπολσεβίκων και των αριστερών σοσιαλεπαναστατών στις μάζες ήταν περιορισμένη.

Στο Σοσιαλεπαναστατικό Κόμμα δημιουργήθηκε και μια τρίτη τάση, που κατά την διάρκεια της επανάστασης υποστήριζε όχι μόνο την εξάλειψη του αστικού Κράτους αλλά και του Κράτους γενικότερα. Το ρεύμα αυτό έγινε γνωστό με το όνομα Μαξιμαλιστές, διότι είχε απορρίψει το «μίνιμουμ πρόγραμμα» όπως και το πρόγραμμα των αριστερών σοσιαλεπαναστατών και κήρυττε των ανάγκη της άμεσης πάλης για υλοποίηση του μάζιμουμ προγράμματος που ήταν ο πλήρης σοσιαλισμός. Δεν δημιούργησαν κόμμα αλλά την «Ένωση των Σοσιαλεπαναστατών Μαξιμαλιστών» που η αριθμητική της δύναμη ήταν αμελητέα. Εξέδωσαν κάποια φυλλάδια και περιοδικά με τις απόψεις τους αλλά κύρια άσκησαν τρομοκρατική δράση και αγωνίστηκαν καθόλη την διάρκεια της επανάστασης, έχοντας αρκετούς νεκρούς στις τάξεις τους.

Οι ιδέες των Μαξιμαλιστών ήταν πολύ κοντά στον αναρχισμό. Δεν ήταν δογματικοί μαρξιστές και αρνιόντουσαν την χρησιμότητα των κομμάτων, ασκούσαν κριτική στο Κράτος και στην, πολιτική εξουσία, αλλά πίστευαν ότι δεν μπορεί να υπάρξει άμεση μετάβαση στην αναρχική κοινωνία και για αυτό σαν λύση πρότειναν μια «εργατική δημοκρατία» όπου τα στοιχεία του Κράτους και της εξουσίας θα μειώνονταν σταδιακά μέχρι την εξάλειψή τους. Αυτό το σημείο τους διαχώριζε από τους αναρχικούς για τους οποίους θα μιλήσουμε σε ξεχωριστό κεφάλαιο.

Η επανάσταση του 1905 κατέρριψε τον μύθο του τσάρου· ο λαός αντελήφθηκε τι ήταν πραγματικά το τσαρικό καθεστώς και την ανάγκη εξάλειψής του, έγινε κοινωνός των προοδευτικών ιδεών και πλησίασε τα επαναστατικά κόμματα. Είχε ήδη αρχίσει να προετοιμάζεται το έδαφος για το επόμενο αποφασιστικό επαναστατικό βήμα. Η επανάσταση του 1905 δεν πέτυχε να κατακτήσει το δικαίωμα των εργατών να οργανώνονται σε δικές τους οργανώσεις και αυτό ήταν σε βάρος του εργατικού κινήματος που ήταν αναγκασμένο να είναι ουρα-

γός των πολιτικών κομμάτων, παραχωρώντας έτσι σ' αυτά τα ηνία της μελλοντικής επανάστασης εις βάρος των πραγματικών αναγκών και συμφερόντων των εργατών, κάτι που αποδείχτηκε περίτρανα στην Επανάσταση του 1917.

Το αναρχικό κίνημα στη Ρωσία κατά την εποχή της Επανάστασης του 1905

Το ρώσικο αναρχικό κίνημα αρχίζει να διαμορφώνεται περί τα τέλη του 19ου αιώνα στα δυτικά και νότια σύνορα της Ρωσίας και κυρίως στις εβραϊκές πόλεις. Σ' αυτές τις περιοχές, η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την μεγάλη καταπίεση των εθνοτήτων, είχε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία έντονων μηδενιστικών τάσεων μεταξύ των αγροτών, των εργατών και των φοιτητών, οδηγώντας πολλούς απ' αυτούς στο κατώφλι των επαναστατικών ιδεών. Από τα πρώτα χρόνια της αντιδραστικής βασιλείας του Αλέξανδρου Γ', τεχνίτες, διανοούμενοι και εργάτες εργοστασίων συμμετείχαν σε παράνομους κύκλους αυτομόρφωσης και ριζοσπαστικής προπαγάνδας. Ο μεγάλος λιμός του 1891 ενίσχυσε την ανάπτυξη αυτών των ομάδων που εξελίχθηκαν σε πυρήνες των 2 επαναστατικών κομμάτων: των μαρξιστών σοσιαλδημοκρατών και των νεοποπουλιστών σοσιαλεπαναστατών.

Την άνοιξη του 1903, ένας σημαντικός αριθμός νεαρών εργατών εγκατέλειψε το Σοσιαλδημοκρατικό Εβραϊκό Κόμμα, το Πούντ, τους σοσιαλεπαναστάτες και το Πολωνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα στην πόλη του Μπιαλιστόκ, αναζητώντας πιο ακραίες πολιτικές θέσεις και μεθόδους. Οι αποσχισθέντες από το Πούντ είχαν πολλούς λόγους διαφωνίας αλλά ο κυριότερος ήταν η απέχθεια του κόμματος απέναντι στην τρομοκρατική δράση. Αρχικά, οι διαφωνούντες είχαν ιδρύσει μια αντιπολιτευτική ομάδα μέσα στο κόμμα και εξέδωσαν ένα πρόγραμμα «άμεσης δράσης». Επίσης, προμηθεύτηκαν περίστροφα και δυναμίτες και επετέθησαν εναντίον κυβερνητικών επισήμων, αστυνομικών, βιομηχάνων και πρακτόρων της αστυνομίας ενώ παράλληλα προέβησαν σε απαλλοτριώσεις τραπεζών, ταχυδρομείων, αποθηκών, γραφείων, εργοστασίων και ιδιωτικών κατοικιών. Η κριτική που τους άσκησε η ηγεσία του Πούντ τους ώθησε να εγκαταλείψουν την Σοσιαλδημοκρατία υπέρ ενός είδους αναρχισμού που δεχόταν οποιοσδήποτε πράξεις βίας.

Την άνοιξη του 1903, μετά το συνέδριο που επέφερε την διάσπαση της Σοσιαλδημοκρατίας, η ομάδα του Μπιαλιστόκ διαχώρισε πλήρως τη θέση της. Θεωρούσε ότι η Σοσιαλδημοκρατία είχε πολλούς διανοουμένους στην ηγεσία της οι οποίοι ανέστελαν την επαναστατική δράση, έδιναν προσοχή μόνο στους ειδικευμένους εργάτες και παραμελούσαν τις μάξες των ανειδίκευτων εργατών και αγροτών.

Τις ίδιες παλινδρομήσεις διέκριναν και στους σοσιαλεπαναστάτες όπως και στο πολωνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, αν και επικροτούσαν τις τρομοκρατικές ενέργειες των σοσιαλεπαναστατών εναντίον κυβερνητικών επισήμων και ήθελαν να τις επεκτείνουν και ενάντια σε οικονομικούς παράγοντες, δηλαδή, εργοδότες και ιδιοκτήτες. Επίσης, διαφωνούσαν με την υπερβολική απασχόληση του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος με το αγροτικό πρόβλημα και δεν δέχονταν τους εθνικιστικούς στόχους του πολωνικού Σοσιαλιστικού Κόμματος.

Συνοπτικά, κατηγορούσαν τις σοσιαλιστικές ομάδες σαν καιροσκοπικές και συμβιβασμένες με το κυρίαρχο σύστημα. Η παλιά τάξη πραγμάτων ήταν σάπια και έπρεπε να καταστραφεί ολοσχερώς. Η θεωρία των σταδίων και ο ρεφορμισμός δεν τους ταίριαζαν. Όντας ανυπόμονοι να πραγματοποιήσουν άμεσα την αταξική ουτοπία τους, εγκατέλειψαν τον μαρξισμό και τους σοσιαλεπαναστάτες και στράφηκαν προς τον Μπακουνινισμό και τον Κροπότκιν.

Παρ' όλη την εξάπλωση του μηδενιστικού πνεύματος στην Ρωσία, λίγοι μόνο ρώσοι εντάχτηκαν στο αναρχικό κίνημα. Ένας από τους λόγους ήταν το χαμηλό επίπεδο συνείδησης των μαζών. Εξάλλου, οι ελάχιστοι συνειδητοποιημένοι εργάτες και αγρότες στις αρχές του αιώνα προτιμούσαν τα σοσιαλιστικά κόμματα, διότι οι φανατικές θέσεις του Μπακούνιν και οι ρομαντικές θέσεις του Κροπότκιν δεν τους έπειθαν ότι θα τους οδηγούσαν στην λύση των προβλημάτων τους. Από την άλλη, τα ρώσικα σοσιαλιστικά κόμματα, σε αντίθεση με τα αντίστοιχα δυτικοευρωπαϊκά, ήταν αρκετά μαχητικά και κάλυπταν και αυτή την πλευρά των ρώσων εργατών και αγροτών.

Έτσι, για 25 χρόνια, οι αναρχικοί στην Ρωσία υπήρχαν σαν διάφορες ανεξάρτητες ομάδες χωρίς κοινό πρόγραμμα και συντονισμό. Πάντως, στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, ο αναρχισμός, τηρουμένων των αναλογιών, έμελλε να παίξει τον δικό του ρόλο και να ασκήσει την δική του επιρροή στην επαναστατική Ρωσία.

Οι αναρχοτρομοκράτες

Το αναρχικό κίνημα που εμφανίστηκε στις αρχές του 20ού αιώνα στη Ρωσία είχε τις ρίζες του στο ιστορικό παρελθόν της χώρας. Για αιώνες, οι μεθοριακές περιοχές της Ρωσίας ήταν μάρτυρες άγριων λαϊκών εξεγέρσεων με αναρχική χροιά. Επίσης, ο θρησκευτικός αναρχισμός των ησυχαστών επηρέασε το αναρχικό κίνημα όπως και τους οπαδούς του Τολστόι στα 1880, οι οποίοι οργάνωσαν αναρχικές ομάδες στην Τουλά, το Ορέλ, την Σαμάρα και την ίδια την Μόσχα. Η προπαγάνδα του χριστιανικού αναρχισμού βρήκε απήχηση στις επαρχίες της Μαυρογής (Τσερνόμπιλ) καθώς και στο Νότο μέχρι τον Καύκασο, όπου ίδρυσαν αποικίες.

Στην τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα, διάφορες ομάδες ρώσων εμικρέδων άρχισαν μια αρκετά δραστήρια εκδοτική δραστηριότητα με σκοπό τη διάδοση των αναρχικών ιδεών μέσα στην Ρωσία. Τέτοιες ομάδες ήταν η «Αναρχική Βιβλιοθήκη» με ηγέτη έναν αρμένη νεαρό γιατρό, τον Αλέξανδρο Αταμπεκιάν μαθητή του Κροπότκιν που εξέδωσε κείμενα των Μπακούνιν, Μαλατέστα, Κροπότκιν και άλλων ευρωπαϊών αναρχικών. Το 1903, στην Γενεύη, νεαροί Κροποτκινικοί ίδρυσαν την ομάδα Χλέμβ ή Βόλια (Ψωμί και Ελευθερία) με υπεύθυνους τον Κ. Οργκεάνι, την σύζυγό του Λώτια και την Μαρία Κόρν που εξέδωσαν το περιοδικό Χλέμβ ή Βόλια. Την άνοιξη του ίδιου χρόνου, ιδρύεται στο Μπιαλιστόκ η πρώτη αναρχική ομάδα, που αποτελείτο από 12 μέλη, με το όνομα Μπορ' μπα (αγώνας). Με τη λαθραία εισαγωγή αναρχικών κειμένων στην Ρωσία και την μελέτη τους από τις νέοδημιουργημένες ομάδες επιτυγχάνεται η πρώτη επαφή εμικρέδων και αναρχικών ενώ η ανάγνωση των αναρχικών κειμένων ξυπνά το ενδιαφέρον των φοιτητών και νεαρών εργατών. Λαθραία, χέρι με χέρι, ακόμη και με χειρόγραφα αντίγραφα, οι αναρχικές θέσεις άρχισαν να εξαπλώνονται στην Ρωσία.

Μετά τον Ιανουάριο του 1905, οι αναρχικές ομάδες στο Μπιαλιστόκ πολλαπλασιάζονται σαν μανιτάρια. Ήδη την άνοιξη του 1905, από ένα αρχικό αναρχικό κύκλο 12-15 ατόμων που υπήρχε πριν την εξέγερση, δημιουργούνται 5, που αποτελούνται από πρώην μέλη του Πούντ και των σοσιαλεπαναστατών που ανέρχονταν σε 60 περίπου. Τον επόμενο χρόνο, οι κύκλοι αυτοί ήταν 12, με 200 περίπου μέλη και συνδέονταν μεταξύ τους με μια χαλαρή ομοσπονδία. Από το

Μπιαλιστόκ, ο αναρχισμός άρχισε να εξαπλώνεται στις πόλεις της Δύσης: Βαρσοβία, Βίλνα, Μίνσκ, Ρίγα καθώς και σε μικρότερες εβραϊκές κωμοπόλεις των οποίων οι μικρές ομάδες, 2-12 ατόμων, έπαιρναν αναρχική φιλολογία και όπλα από τις μεγαλύτερες πόλεις για να τα χρησιμοποιήσουν εναντίον κυβερνητικών στόχων και των ιδιοκτητών. Στο νότο, εξαπλώθηκαν από την Οδησό και το Αικατερίνοσλαβ προς το Κίεβο και το Χάρκοβο στην Ουκρανία και στις κυριότερες πόλεις του Καυκάσου και της Κριμαίας.

Παντού, ο τρόπος δημιουργίας των αναρχικών ομάδων ήταν ίδιος. Μια μικρή ομάδα αποστατών από το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα και το Σοσιαλεπαναστατικό, δημιουργούσε έναν ολιγομελή αναρχικό κύκλο. Γινόταν λαθραία εισαγωγή αναρχικής φιλολογίας από τη Δύση και διανέμετο μαζί με άλλα ρώσικα κέντρα προπαγάνδας στους εργάτες και τους φοιτητές της περιοχής. Σε σύντομο χρονικό διάστημα δημιουργούνταν νέοι κύκλοι, που ενώνονταν, φτιάχνοντας ομοσπονδίες οι οποίες άρχιζαν επαναστατική δραστηριότητα κάθε είδους - προπαγάνδα, διαδηλώσεις, απεργίες, ληστείες και δολοφονίες. Καθώς η επανάσταση προχωρούσε δημιουργήθηκαν αναρχικές ομάδες στην Πετρούπολη και την Μόσχα, αν και εκεί η δράση τους ήταν πιο ήπια απ' ό,τι στην περιφέρεια.

Ο κοινός στόχος των αναρχικών οργανώσεων ήταν η συνολική καταστροφή του κεφαλαίου και του κράτους για να ανοίξει ο δρόμος προς την ελευθεριακή κοινωνία του μέλλοντος. Για το πώς θα πετύχαιναν αυτόν τον στόχο υπήρχαν διαφωνίες. Οι κύριες διαφωνίες επικεντρώνονταν στον ρόλο της τρομοκρατίας στην επανάσταση. Στην μια πλευρά βρίσκονταν οι αναρχικές ομάδες Τσερνόε Ζνάμια (Μαύρη Σημαία) και Μπεζνατσιάλιε που υποστήριζαν μια εκστρατεία αδησώπητης τρομοκρατίας εναντίον των αστών.

Η ομάδα Τσερνόε Ζνάμια ήταν η μεγαλύτερη τρομοκρατική ομάδα στην αυτοκρατορία. Τα μέλη της θεωρούσαν τους εαυτούς τους αναρχοκομμουνιστές (υποστήριζαν τη θέση του Κροπότκιν ότι στην ελεύθερη κοινωνία ο καθένας θα αμοίβεται σύμφωνα με τις ανάγκες του, αλλά οι συνωμοτικές και βίαιες τακτικές τους ήταν εμπνευσμένες από τον Μπακούνιν). Η Τσερνόε Ζνάμια είχε τη μεγαλύτερη δυναμή της στις επαρχίες των Νότιων και Δυτικών συνόρων. Τα μέλη της ήταν κύρια εργάτες εργοστασίων, φοιτητές και τεχνίτες καθώς και λίγοι αγρότες, άνεργοι, απατεώνες, επαγγελματίες κλέφτες και οπαδοί

του «υπερανθρώπου» του Νίτσε. Η ηλικία τους κατά μέσον όρο ήταν 19 μέχρι 20 χρόνων αλλά υπήρχαν ενεργά μέλη 15 και 16 χρονών. Από άποψη εθνικότητας ήταν Πολωνοί, Ουκρανοί, Μεγαλορώσοι αλλά η πλειοψηφία τους ήταν εβραϊκής καταγωγής.

Όλοι σχεδόν οι αναρχικοί του Μπιαλιστόκ ήταν, μέλη της. Έκαναν συγκεντρώσεις σε κύκλους 10-12 ατόμων και κατάστρωναν σχέδια αντεκδίκησης ενάντια στους κυβερνήτες και τα αφεντικά. Ήταν η πρώτη ομάδα που εφάρμοσε προγραμματισμένα αμείλικτη τρομοκρατία εναντίον της καθεστηκυίας τάξης.

Με αφορμή μια σύγκρουση απεργών και απεργοσπαστών, ο Νισάν Φάρμπερ σκότωσε στα σκαλιά της συναγωγής τον ιδιοκτήτη του εργοστασίου την ημέρα του Γιόμ Κηπούρ (από τις μεγαλύτερες εβραϊκές γιορτές). Λίγες μέρες αργότερα, όταν η αστυνομία διέλυσε συγκέντρωση αναρχικών και συνέλαβε πολλούς απ' αυτούς ο Νισάν Φάρμπερ ανάλαβε να πάρει εκδίκηση. Έριξε αυτοσχέδια βόμβα στο τοπικό αρχηγείο της αστυνομίας τραυματίζοντας μερικούς αστυνομικούς ενώ ο ίδιος σκοτώθηκε από μια βόμβα του· ήταν 18 χρονών και έγινε θρύλος και παράδειγμα για τους νεαρούς συντρόφους του.

Με το ξέσπασμα της επανάστασης, τον Ιανουάριο του 1905, οι αναρχικοί με επιδρομές σε αστυνομικούς σταθμούς, οπλοπωλεία και αποθήκες πυρομαχικών απέκτησαν άφθονο οπλισμό. Έστησαν εργαστήρια παραγωγής αυτοσχέδιων βομβών και ξεκίνησαν δολοφονίες και απαλλοτριώσεις εναντίον κρατικών λειτουργών και θεσμών, τραπεζών, εργοστασίων, σπιτιών ευγενών, ιδιοκτητών και εργοδοτών. Ακριβώς οι ίδιες μέθοδοι εφαρμόστηκαν στο Νότο.

Τα μέλη της Τσερνόε Ζνάμια ήταν οπαδοί της τυφλής τρομοκρατίας. Αρκεί να είχαν κάποια πληροφορία π.χ. ότι σε ένα μέρος (θέατρο, καφετέρια) σύχναζαν εύποροι, για να το ανατινάξουν. Αυτή η πρακτική δημιούργησε διαφωνίες στους κόλπους της ομάδας και στο Μπιαλιστόκ εμφανίστηκε μια ομάδα, οι Κομμουνάροι, με ηγέτη τον Βλαντιμίρ Στρίγκα, που υποστήριζε ότι η τυφλή τρομοκρατία εναντίον των αστών δεν είναι αρκετή από μόνη της και ότι χρειάζεται επίσης η δράση των μαζών. Είχαν σαν όραμα την Κομμούνα του Παρισιού. Σε μια συνέλευση της Τσερνόε Ζνάμια τον Ιανουάριο του 1906, έθεσε το θέμα αλλά μειοψήφησε λόγω του ότι η αντίπαλη φράζια, οι Βεζμοτιβνίκοι (χωρίς κίνητρο τρομοκράτες) είχαν δυο μεγάλες βομβιστικές επιτυχίες τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο του 1905, μια

στο ξενοδοχείο Μπρίστολ στην Βαρσοβία και μια στην Καφετέρια Λίμπμαν, οι οποίες κατατρομοκράτησαν τους αστούς, ενώ ταυτόχρονα ανέβασαν το κύρος τους μέσα στους αναρχικούς κύκλους. Ενθαρρυνόμενοι από αυτές τις επιτυχίες οι Βεσμοτιβνίκοι, ετοιμάζονταν για νέα χτυπήματα, ανύποπτοι για την εξίσου βίαια απάντηση που ετοίμαζε το κράτος. Οι Μπεζνατσιάλιε (Οι Άναρχοι) είχαν έδρα την Πετρούπολη. Ήταν ολιγομελέστερη ομάδα απ' ό,τι η Μαύρη Σημαία· τα μέλη της ήταν κυρίως φοιτητές και οι ανειδίκευτοι εργάτες και άνεργοι ήταν λιγότεροι σε ποσοστό απ' ό,τι στην Μαύρη Σημαία. Θεωρούσαν και αυτοί τους εαυτούς τους αναρχοκομμουνιστές, αλλά είχαν πολλά κοινά με τους αναρχοατομικιστές, που είχαν επηρεαστεί από τον Στίρνερ, τον Τάκερ και τον Νίτσε. Ήταν παθιασμένοι με τον επαναστατικό συνωμοτισμό και μισούσαν τους διανοούμενους, παρ' όλο που και οι ίδιοι ήταν διανοούμενοι· εδώ, η επιρροή του Νετσάγιεφ και των διαδόχων του ήταν εμφανής.

Όπως οι σύντροφοί τους της Μαύρης Σημαίας, ήταν και αυτοί οπαδοί της τυφλής τρομοκρατίας. Η ομάδα ιδρύθηκε το 1905 από ένα ρώσο νεαρό διανοούμενο με το ψευδώνυμο Μπιντμπέι (το πραγματικό του όνομα, από μια παράξενη σύμπτωση, ήταν Νικολάι Ρομανώφ όπως του τσάρου). Ήταν φοιτητής στο ινστιτούτο Μεταλλειολογίας της Πετρούπολης αλλά αποβλήθηκε λόγω της συμμετοχής του στις φοιτητικές διαδηλώσεις. Δραπέτευσε από την Ρωσία με πλαστό διαβατήριο και πήγε στο Παρίσι. Λίγο μετά το ξέσπασμα της επανάστασης του 1905, εξέδωσε με τη βοήθεια δυο συντρόφων του επαναστατικό περιοδικό με τον τίτλο «Φυλλάδιο της Ομάδας των Άναρχων», όπου περιέγραφε τις θέσεις του για την επανάσταση οι οποίες ήταν ένα μείγμα της πίστης του Μπακούνιν στην δημιουργικότητα της κοινωνίας, των θέσεων του Νετσάγιεφ για αιματηρή τρομοκρατία ενάντια στις προνομιούχες τάξεις, των απόψεων του Μάρξ για ταξική πάλη και διαρκή επανάσταση και του οράματος του Κροπότκιν για ελεύθερη ομοσπονδία κοινοτήτων. Ο Μπιντμπέι και οι σύντροφοί του κήρυξαν τον πόλεμο εναντίον της συμβατικής κοινωνίας στον οποίο όλες οι μορφές τρομοκρατίας - ατομική, μαζική, οικονομική - ήταν επιτρεπτές μέχρι ο αγώνας να εξελισσόταν σε μια ένοπλη πάλη όλου του λαού. Οι Άναρχοι αποκήρυτταν τη θρησκεία, την οικογένεια και γενικότερα την αστική ηθική, ενθαρρύνοντας τους φτωχούς να ληστεύουν τις επιχειρήσεις και τα σπίτια των εκμεταλλευτών τους. Ο

Μπιντμπέι επαναλαμβάνοντας τα λόγια του Μπακούιν έλεγε ότι η επανάσταση δεν πρέπει να διεξαχθεί μόνον από τους εργάτες και τους αγρότες αλλά και από τους απόκληρους και απόβλητους της κοινωνίας.

Τις θέσεις του Μπιντμπέι υποστήριζε μια μικρή ομάδα στην Πετρούπολη, οι Αναρχίσι-Ομπσοτινίκι (οι αναρχοκομμουνιστές) που το 1905 εξέδωσε πολλά επαναστατικά κείμενα. Ηγέτης της ήταν ο Ροστοτσέφ ο οποίος προερχόταν από τους κύκλους των οπαδών του Τολστόι αλλά που όταν ήταν φοιτητής στο Χάρκοβο μεταμορφώθηκε σε φανατικό της τρομοκρατίας. Ο Ροστοτσέφ και οι σύντροφοί του εξέδωσαν φυλλάδια στα οποία καλούσαν τους εργάτες να καταστρέψουν τα εργοστάσια, να ληστέψουν τράπεζες και καταστήματα κ.λ.π «Εμπρός να εξαπλώσουμε την ατομική και μαζική τρομοκρατία σ' ολόκληρη την Ρωσία», κατάληγε μια προκήρυξή τους. Όταν ο Μπίντμπέι έφτασε στην Πετρούπολη τον Δεκέμβριο του 1905, η ομάδα του Ροστοτσέφ τον αποδέχτηκε σαν ηγέτη και οι δυο ομάδες ενώθηκαν με το όνομα Μπεζνασιάλε (Άναρχοι). Τα μέλη της ομάδας ήταν μια γιατρός, τρεις-τέσσερις μαθητές γυμνασίου, η σύζυγος του Ροστοτσέφ και αρκετοί τέως φοιτητές. Ένα από τα μέλη της ομάδας, ο Ντιμίτρι Μπογκολιουμπώφ, ήταν πράκτορας της αστυνομίας και τους κατέδωσε με αποτέλεσμα να συλληφθούν τον Ιανουάριο του 1906, ενώ κατέστρωναν σχέδια απαλλοτριώσεων (μέχρι εκείνη την στιγμή είχαν κάνει μόνο μια βομβιστική ενέργεια και είχαν δολοφονήσει έναν αστυνομικό).

Αυτές οι δυο ήταν οι κύριες αναρχοκομμουνιστικές οργανώσεις αλλά υπήρξαν και μικρότερες ομάδες στη Ρίγα, το Κιέβο και τη Μόσχα. Οι ομάδες του Κιέβου και της Μόσχας έδωσαν περισσότερη έμφαση στην προπαγάνδα. Η Μόσχα ήταν το κύριο κέντρο προπαγάνδας. Ο πρώτος κύκλος ιδρύθηκε το 1905 αλλά διαλύθηκε σχεδόν αμέσως με τη σύλληψη του αρχηγού του. Ακολούθησε το Δεκέμβριο του 1905 η ίδρυση της ομάδας Σβομπόνια (Ελευθερία) που διένειμε προπαγανδιστικό υλικό από τη Δύση και τις μεθοριακές επαρχίες στις βιομηχανικές περιοχές της Κεντρικής Ρωσίας. Το 1906, ιδρύθηκαν άλλες 4 ομάδες στη Μόσχα, η Ελεύθερη Κομμούνια, η Αλληλεγγύη και η Αναρχία που στρατολογούσαν μέλη από τις εργατικές συνοικίες και ένας κύκλος φοιτητών που λειτουργούσε κύρια στους πανεπιστη-

μιακούς χώρους. Μερικές ομάδες της Μόσχας πρόσθεσαν και κάποιες βομβιστικές επιθέσεις στην προπαγάνδα τους.

Κατά την διάρκεια της Επανάστασης του 1905, εμφανίστηκαν άλλες δυο αναρχικές τάσεις, οι αναρχοσυνδικαλιστές και οι αναρχοατομικιστές. Οι πρώτοι εμφανίστηκαν στην Οδησό και οι δεύτεροι στην Μόσχα, το Κίεβο και την Πετρούπολη.

Οι αναρχοατομικιστές επιθυμούσαν την κατάλυση όλων των αξιών της αστικής τάξης, πολιτικών, ηθικών και πολιτιστικών. Κάποιοι, επηρεασμένοι από τον Στίρνερ, τον Τάκερ, τους γερμανούς και αμερικάνους αναρχικούς θεωρητικούς, απαιτούσαν την πλήρη αποδέσμευση του ατόμου από τους φραγμούς της οργανωμένης κοινωνίας. Μερικοί από αυτούς βρήκαν ως μέσο έκφρασης την τρομοκρατία, αλλά οι περισσότεροι προσκολλήθηκαν σε πρωτοποριακούς κύκλους λογοτεχνών και καλλιτεχνών, παραμένοντας μόνο «φιλοσοφικά» αναρχικοί, συζητώντας και γράφοντας για τις ιδέες τους σε διάφορα έντυπα.

Ενώ και οι τρεις κατηγορίες αναρχικών αντλούσαν τις ιδέες τους από τη διανόηση και τους εργάτες, οι αναρχοκομμουνιστές έκαναν κάποιες προσπάθειες να αποκτήσουν επαφές με τους στρατιώτες και τους αγρότες. Μετά την κήρυξη του ρωσοϊαπωνικού πολέμου, τα φυλλάδια των αναρχικών προσπαθούσαν να πείσουν τους φαντάρους ότι ο πραγματικός αγώνας ήταν στην πατρίδα, εναντίον της κυβέρνησης και της ατομικής ιδιοκτησίας. Ωστόσο, διανεμήθηκαν πολύ λίγες προκηρύξεις και μάλλον δεν εντυπωσίασαν τους στρατιώτες.

Στους αγρότες διανεμήθηκε περισσότερο υλικό προπαγάνδας, με κάπως καλύτερα αποτελέσματα, που τους καλούσε να εξεγερθούν εναντίον των γαιοκτημόνων και να επαναφέρουν το μεσαιωνικό κοινοτικό σύστημα καλλιέργειας της γης.

Μέσα στην μαζικιστική ατμόσφαιρα του 1905, οι αναρχοκομμουνιστές με την τρομοκρατία τους επισκίασαν τους πρωτοεμφανιζόμενους αναρχοσυνδικαλιστές (για τους οποίους θα μιλήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο) και τους οπαδούς της κροποτκινικής Χλέμπ ή Βόλια που κύρια δούλευαν προπαγανδιστικά μέσα στις μάζες των εργατών και αγροτών. Δεν περνούσε μέρα που να μην γινόταν κάποια τρομοκρατική ενέργεια. Μετά την καταστολή της ένοπλης εξέγερσης στη Μόσχα, οι περισσότεροι επαναστάτες πέρασαν στην παρανομία. Κατά την διάρκεια του 1906 και του 1907, οι διάφορες επαναστατικές

ομάδες διέπραξαν 4.000 φόνους αν και έχασαν και οι δυο σημαντικό αριθμό μελών τους (κυρίως οι σοσιαλεπαναστάτες). Τον Αύγουστο του 1906, οι μαξιμαλιστές σοσιαλεπαναστάτες ανατίναξαν τη καλοκαιρινή κατοικία του Πρωθυπουργού Στολύπιν, τραυματίζοντας το γιό και την κόρη του και σκοτώνοντας 32 άτομα. Στα τέλη του 1906, όλη σχεδόν η αυτοκρατορία βρισκόταν σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης με διαταγή του Στολύπιν. Η χωροφυλακή ανακάλυψε τα άντρα των Τσερνοζαμέντσι και των Μπεζνατσάλτσι, κατάσχοντας τον οπλισμό τους και καταστρέφοντας τα εργαστήρια κατασκευής βομβών. Η διαδικασία επιβολής της τιμωρίας ήταν σύντομη. Έκτακτα στρατοδικεία έβγαζαν σε δυο μέρες καταδικαστική απόφαση για αναρχικούς ή υπόπτους για αναρχική δράση και η ποινή, που συνήθως ήταν ο απαγχονισμός, εκτελείτο άμεσα. Οι νεαροί επαναστάτες, αντί να απολαύσουν την «γραβάτα του Στολύπιν», όπως ονόμαζαν τον απαγχονισμό, προτιμούσαν να πέσουν μαχόμενοι σε επιχειρήσεις αυτοκτονίας. Άλλοι που αντιμετώπιζαν τα στρατοδικεία, υποστήριζαν τις θέσεις τους με θάρρος και οι απολογίες τους ήταν καταπέλτης ενάντια στο κράτος και την ιδιοκτησία.

Στα χρόνια που ακολούθησαν το 1905, πολλοί αναρχοκομμουνιστές εκτελέστηκαν, άλλοι καταδικάστηκαν σε βαρύτατες ποινές φυλάκισης και κάποιοι κατάφεραν να δραπετεύσουν στο εξωτερικό απ' όπου συνέχισαν να αγωνίζονται με άλλα μέσα για την ολοκλήρωση της υπόθεσης. Ήταν πια φανερό ότι το 1905 ήταν απλώς ο πρόλογος που θα δημιουργούσε το υπόβαθρο για την πραγματική κοινωνική επανάσταση που πλησίαζε.

Οι αναρχοσυνδικαλιστές

Από το 1903, οι ακραίοι αναρχικοί άρχισαν να δυσπιστούν προς τον Κροπότκιν και τους συντρόφους του μετά τη δήλωση του πρώτου ότι «η επερχόμενη επανάσταση θα είναι απλά ο πρόλογος ή μόνον η πρώτη πράξη των τοπικών κοινοτικών επαναστάσεων». Μετά το ξέσπασμα της Επανάστασης του 1905, ο Κροπότκιν έκανε μια σύγκριση της ρώσικης θύελλας με τις αστικές επαναστάσεις στην Γαλλία και Αγγλία. Στο σημείο αυτό έγινε η οριστική ρήξη με τις ομάδες Μπεζνατσιέλι και Τσερνόε Ζνάμια που θεωρούσαν το 1905 σαν την τελική, αποφαστική μάχη.

Αυτοί οι ζηλωτές του αναρχισμού κάπου παρεξήγησαν την ανάλυση του Κροπότκιν, που δήλωνε ότι η φάση του 1905 δεν ήταν απλά μια αλλαγή από τον αυταρχισμό στη συνταγματική μοναρχία, ή απλά μια μεταβίβαση της πολιτικής εξουσίας στους αριστοκράτες και τους αστούς. Πίστευε πως το 1905 ήταν μια εξέγερση περιορισμένης εμβέλειας που δεν θα άλλαζε την δομή της Ρωσίας.

Αλλά η επιμονή του Κροπότκιν να αναφέρεται στην Αγγλική και Γαλλική επανάσταση δεν ταίριαζε με τις ελπίδες των ρώσων αναρχοκομμουνιστών για άμεσο αταξικό κομμουνισμό. Εξάλλου, ήταν δεδομένη η αντιπάθεια του Κροπότκιν για την τρομοκρατική δράση από μικρές συνωμοτικές ομάδες. Οι περιστασιακές δολοφονίες, οι ληστείες και οι απαλλοτριώσεις ερήμην των μαζών, υποστήριζε, δεν βοηθούν τον αγώνα για κοινωνική αλλαγή. Ένας μαθητής του Κροπότκιν, ο Ζαπρεζνέφ, δήλωνε ότι όλη αυτή η ενδημική βία, παρ' όλο που προκαλείται από την κοινωνική ανισότητα, εξυπηρετεί μόνο την προσωπική ικανοποίηση. Με παρόμοιο τρόπο, τα μέλη της Χλεμπ ι Βόλια κατηγορούσαν διάφορες αναρχικές ομάδες σαν συγκαλυμμένες συμμορίες ληστών. Από την μεριά τους, οι αναρχοκομμουνιστές τους θεωρούσαν δειλούς και παθητικούς.

Παρ' όλη την σκληρή κριτική κατά της τρομοκρατίας, οι Κροποτκινικοί δεν απέρριπταν την βία την οποία χρησιμοποιούσαν σαν προστασία για τους καταπιεζόμενους ή σαν έμπρακτη προπαγάνδα για την αφύπνιση της επαναστατικής συνείδησης των μαζών. Η ομάδα Χλέμπ ι Βόλια ενέκρινε επίσης την «αμυντική» τρομοκρατία εναντίον της κρατικής και αστυνομικής καταστολής.

Αυτό το κλίμα επικρατούσε όταν έκαναν την εμφάνισή τους στην Οδησό οι πρώτοι αναρχοσυνδικαλιστές, με επικεφαλής τον Δανιήλ Νοβομίρσκι (ψευδώνυμο του Ιακώβ Κυριλλόφσκι) που επέκρινε τον Κροπότκιν και τους οπαδούς του ότι ασκούν ένοπλη προπαγάνδα και άλλες μορφές ατομικής τρομοκρατίας που απλά αναλώνουν άσκοπα «το πνεύμα εξέγερσης» των μαζών· για τα μέλη της Τσερνόε Ζνάμια και της Μπεζνατσιάιιε έλεγε ότι βρίσκονται μια γενιά πίσω, αντιγράφοντας τις πρακτικές της Ναρόντναγια Βόλια (Λαϊκή Θέληση) αφού η κάθε ομάδα βασίζεται σε μικρούς πυρήνες για να πετύχει τον βασικό μετασχηματισμό της παλιάς τάξης πραγμάτων, ένα στόχο που μόνον οι μάζες του ρωσικού λαού μπορούσαν να επιτύχουν. Ο Νοβομίρσκι συνέχιζε προειδοποιώντας τους αναρχικούς συντρόφους του

ότι αν συνέχιζαν με τον ίδιο τρόπο θα είχαν την τύχη των ηγετών της «Λαϊκής Θέλησης», που είχαν οδηγηθεί στο ικρίωμα. Είπε ότι το άμεσο καθήκον του αναρχισμού ήταν να διαδώσει την προπαγάνδα του στα εργοστάσια και να οργανώσει εργατικές ενώσεις που θα έπαιζαν το ρόλο προχωρημένων φυλακίων στη ταξική πάλη με τους αστούς. Στην σύγχρονη εποχή, πρόσθεσε, η μόνη αποτελεσματική τρομοκρατία είναι η οικονομική τρομοκρατία - οι απεργίες, το μπούκοτάζ, το σαμποτάζ, η επίθεση εναντίον εργοστασιακών διευθυντικών στελεχών και η απαλλοτρίωση κυβερνητικών οικονομικών πόρων.

Παρ' όλη αυτή την κριτική, η ομάδα του Νοβομίρσκι στην Οδησό οργάνωσε «ομάδα κρούσης», που προέβαινε σε απαλλοτριώσεις για την οικονομική της ενίσχυση ενώ διέθετε και εργαστήριο κατασκευής βομβών. Ο Νοβομίρσκι δικαιολογούσε τις τρομοκρατικές ενέργειες των συντρόφων του λέγοντας ότι ενεργούν για το κοινό όφελος και όχι τυχαία και στα τυφλά όπως οι άλλοι. Τις ίδιες απόψεις για την τυφλή τρομοκρατία είχε εκείνη την εποχή και ο Μάξιμ Ραέφσκι στη Δ. Ευρώπη, ο οποίος έλεγε ότι ο αγώνας πρέπει να πάψει να στηρίζεται στο λούμπεν προλεταριάτο και άλλα σκοτεινά στοιχεία και ότι μια κοινωνική επανάσταση χρειάζεται μια μαχητική οργάνωση που μόνο το εργατικό κίνημα μπορεί να προσφέρει.

Οι αναρχοκομμουνιστικές ομάδες είχαν μια ενστικτώδη απέχθεια για τις μαζικές οργανώσεις και δεν έδειχναν καμιά διάθεση να διανείμουν προπαγανδιστικό υλικό στα εργοστάσια, εκτός από προκηρύξεις που παρότρυναν τους εργάτες σε πράξεις βίας και καταστροφής. Έτσι, οι ομάδες των Χλεμπόβολτσι και των αναρχοσυνδικαλιστών που θεωρούσαν τους οργανωμένους εργάτες σαν κύριο μοχλό της επανάστασης, έγιναν οι κήρυκες του εργατικού συνδικαλισμού στην Ρωσία.

Οι ιδέες των ρώσων αναρχοσυνδικαλιστών εμπνέονταν εν μέρει από τους γάλλους αναρχοσυνδικαλιστές της δεκαετίας του 1890, οι οποίοι απορρίπτοντας την τρομοκρατία, εντάχθηκαν στις εργατικές ενώσεις που κάτω από την αναρχική επιρροή έγιναν εχθρικές προς το κράτος, απέρριπταν την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας - είτε επαναστατικά είτε κοινοβουλευτικά - σαν επιζήμια προς την άμεση επανάσταση η οποία θα κατέστρεφε τον καπιταλισμό και θα δημιουργούσε μια αταξική κοινωνία στην οποία την διαχείριση της οικονομίας θα αναλάμβανε μια γενική συνομοσπονδία εργατικών ενώσεων. Η δεύτερη πηγή έμπνευσής τους ήταν η μαρξιστική αντίληψη για την

ταξική πάλη. Οι συνδικαλιστές στήριζαν τις ελπίδες τους για ανατροπή του καπιταλισμού στην εργατική τάξη.

Η τρίτη πηγή ιδεών ήταν η αντίληψη των συνδικαλιστών ότι παρ' όλο που ο Μάρξ θεωρούσε τον εργάτη σαν πολιτικό ον το οποίο μαζί με τα άλλα ταξικά του αδέρφια θ' αγωνιζόταν για την κατάληψη της εξουσίας, αυτοί τον έβλεπαν κυρίως σαν οικονομικό ον με άμεσους αντικειμενικούς υλικούς στόχους. Η άμεση δράση ήταν οι απεργίες, οι διαδηλώσεις, το σαμποτάζ και μποϋκοτάζ της δουλειάς. Τα δυο τελευταία περιλάμβαναν κακή δουλειά για κακή πληρωμή, καταστροφή μηχανημάτων και εφοδίων, επιθέσεις εναντίον επιστατών και μηχανικών κ.λ.π. Σαν υπέρτατο όπλο για την κοινωνική επανάσταση οι συνδικαλιστές είχαν την γενική απεργία· όλο το προλεταριάτο αυτόματα θα σταματούσε την παραγωγή, θα εγκατέλειπε τα εργοστάσια, και οι καπιταλιστές θα ήταν αναγκασμένοι να συνθηκολογήσουν.

Από το 1903, δυο από τα βασικά στελέχη της ομάδας του Κροπότκιν Χλέμπι Βόλια, η Μαρία Κορν και ο Οργκεϊάνι ενστερνίστηκαν τις συνδικαλιστικές αρχές, αποδεχόμενα τη γενική απεργία «σαν ένα δυναμικό όπλο στα χέρια των εργατών». Μετά τις μεγάλες απεργίες του 1903 στο νότο, η Κόρν έγραφε ότι οι ρώσοι αρχίζουν να μαθαίνουν από τους επαναστάτες συνδικαλιστές στη Γαλλία, ενώ ο Οργκεϊάνι πρότεινε να δημιουργηθούν εργατικές ενώσεις και ομοσπονδίες εργατικών ενώσεων στα πρότυπα των γαλλικών συνδικάτων.

Ο Νοβομίρσκι, ο κορυφαίος συνδικαλιστής στην Ρωσία την εποχή εκείνη, επικέντρωσε επίσης τις προσπάθειες του αναρχισμού στην οργάνωση του εργατικού κινήματος. Παρόλο που ήταν επηρεασμένος από τα γαλλικά πρότυπα, υποστήριξε ότι έπρεπε να ληφθούν σοβαρά υπ' όψη οι ιδιαίτερες συνθήκες της Ρωσίας.

Οι βασικές θέσεις του Νοβομίρσκι ήταν οι ακόλουθες:

Οι εργατικές ενώσεις θα διεξήγαγαν τον καθημερινό οικονομικό αγώνα, ενώ ταυτόχρονα θα προετοίμαζαν την εργατική τάξη για την κοινωνική επανάσταση μετά την οποία θα γινόντουσαν τα βασικά κύτταρα της εργατικής κοινωνίας του μέλλοντος. Υιοθέτησε την γαλλική θέση για μια συνειδητή μειοψηφία διορατικών εργατών που θα έβγαζε τις μάζες από την αδράνεια και δεν θα αναλάμβανε ηγετικό ρόλο, αλλά θα υπηρετούσε το κίνημα σαν ανιχνευτής της επαναστατικής πάλης. Ο άμεσος σκοπός τους θα ήταν να εμποδίσουν τις ενώσεις να γίνουν υποχείριο των πολιτικών κομμάτων. Για τους αναρχι-

κούς, ήταν βασική η ύπαρξη μυστικών πυρήνων που θα χτυπούσαν τον οπορτουνισμό των σοσιαλιστών μέσα στις ήδη υπάρχουσες οργανώσεις. Ταυτόχρονα, για να προσελκύσουν τους ανοργάνωτους και ανένταχτους εργάτες, θα δημιουργούσαν τις δικές τους εργατικές ενώσεις που θα ενώνονταν σε μια Πανρωσική Συνομοσπονδία Εργατών κατά τα πρότυπα της γαλλικής C.G.T.

Μεταξύ 1905 και 1907, η αναρχοσυνδικαλιστική οργάνωση της νότιας Ρωσίας προσέλκυσε αρκετούς εργάτες, αν και ο αριθμός 5.000 που δήλωνε η ίδια, μάλλον ήταν υπερβολικός, στην Ουκρανία και τη Νέα Ρωσία καθώς και διανοούμενους από τους χώρους των σοσιαλεπαναστατών και των αναρχοκομμουνιστών. Εκτός από τους εργάτες εργοστασίων, στις τάξεις των αναρχοσυνδικαλιστών προσχώρησε ένας αριθμός ναυτικών και λιμενεργατών της Οδησσού και αρτεργατών και ραφτάδων του Αικατερίνοσλαβ.

Εκτός από τους αναρχοσυνδικαλιστές και οι αναρχοκομμουνιστές της Χλέμπι Βόλια προσπάθησαν να προσεγγίσουν το νεαρό εργατικό κίνημα της Ρωσίας. Στη Μόσχα, διένειμαν προπαγανδιστικά φυλλάδια στα εργοστάσια των περιοχών Ζαμοσκορέτσι και Πρέσνια και στα κλωστοϋφαντουργεία των κοντινών πόλεων και δημιούργησαν αναρχικούς πυρήνες στα μεγάλα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας και παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος του Τσίντελ, όπου οργανώθηκαν κάποιες απεργίες και διαδηλώσεις. Η ομάδα Σβομποντάϊα Κομμούνα (Ελεύθερη Κομμούνα) παρόλο που ήταν αναρχοκομμουνιστική, ανέπτυξε χαλαρούς δεσμούς με την κίνηση του Νοβομίρσκι και απέκτησε κάποια υποστήριξη ανάμεσα στους εργάτες μεταλλουργίας και τους τυπογράφους. Τον Απρίλιο του 1907, σε μια συνδιάσκεψή τους οι αναρχοκομμουνιστικές ομάδες στα Ουράλια, κύρια προσκείμενες προς την Χλέμπι Βόλια, απήθηναν κάλεσμα για την δημιουργία «παράνομων ενδοκομματικών ενώσεων» και ταυτόχρονα για συμμετοχή των αναρχικών στις ήδη υπάρχουσες εργατικές ενώσεις σαν αντιστάθμισμα της διαβρωτικής επιρροής των σοσιαλιστών «καιροσκόπων». Εν τω μεταξύ, στην Β. Αμερική, χιλιάδες ρώσοι μετανάστες είχαν ενταχθεί στην Αναρχοσυνδικαλιστική Ένωση Ρώσων Εργατών των Η. Π. Α και του Καναδά.

Οι ρώσοι συνδικαλιστές στη Ρωσία και το εξωτερικό εντυπωσιάστηκαν από την τάση των βιομηχανικών εργατών για αυτοοργάνωση, παρ' όλες τις κρατικές απαγορεύσεις. Παράνομες εργατικές ενώσεις

υφίσταντο στην Ρωσία περίπου 30 χρόνια, ενώ στις μεγάλες απεργίες της κλωστοϋφαντουργίας της Πετρούπολης το 1896 και το 1897, εμφανίστηκαν απεργιακές επιτροπές. Το 1903, η κυβέρνηση επέτρεψε τη δημιουργία «συμβουλίων πρεσβυτέρων» στα εργοστάσια. Παρ' ότι ελεγχόμενα από το κράτος, αυτά τα συμβούλια έπαιξαν το ρόλο τους στην οργάνωση των εργατών και το 1905, κάποια εξελίχθηκαν σε πραγματικούς εκπροσώπους των εργατών. Στην επανάσταση επίσης δημιουργήθηκαν αυθόρμητα εργατικές επιτροπές σε εργοστάσια και εργαστήρια. Αυτές έπαιξαν βασικό ρόλο στη δημιουργία των σοβιέτ, στην Πετρούπολη και σε άλλες πόλεις. Οι εργατικές ενώσεις, πάντως, νομιμοποιήθηκαν τον Μάρτιο του επόμενου χρόνου.

Οι αναρχοσυνδικαλιστές το 1905, είδαν την αυθόρμητη δημιουργία των σοβιέτ πέρα από την άποψη του Κροπότκιν ότι ήταν η σύγχρονη απόδειξη της φυσικής τάσης των ανθρώπων για αλληλοβοήθεια. Ερμήνευσαν τα σοβιέτ με βάση την μαρξιστική άποψη για την πάλη των τάξεων. Οι διάφορες εργατικές ενώσεις ήταν οι μάχιμες δυνάμεις που θα ανέτρεπαν εκ των κάτω το καθεστώς. Η θέση των αναρχοσυνδικαλιστών ότι τα σοβιέτ ήταν μη πολιτικοί και μη ιδεολογικοί χώροι της εργατικής τάξης στην πάλη της με το κεφάλαιο, ήταν επικίνδυνη για τους ρώσους σοσιαλδημοκράτες οι οποίοι επιδίωξαν να αφήσουν και τις δυο τάξεις του αναρχισμού, αναρχοκομμουνιστές και αναρχοσυνδικαλιστές, εκτός εργατικών ενώσεων, σοβιέτ και εργατικών επιτροπών. Το Νοέμβριο του 1905, όταν η γενική απεργία άρχισε να υποχωρεί, η εκτελεστική επιτροπή του Σοβιέτ της Πετρούπολης ψήφισε την απαγόρευση συμμετοχής αναρχικών στο σοβιέτ. Αυτή η εξέλιξη ενίσχυσε την άποψη των ρώσων συνδικαλιστών ότι, έπρεπε να δημιουργήσουν τις δικές τους αναρχικές, αυτόνομες εργατικές ενώσεις ξέχωρα από τις ήδη υπάρχουσες, σε αντίθεση με τους γάλλους συνδικαλιστές που είχαν μη κομματική και μη ιδεολογική τοποθέτηση επί του θέματος. Αντίθετα με τον ενθουσιασμό της Κόρν και του Οργκεϊάνι, ο Κροπότκιν ήταν χλιαρός στις εκτιμήσεις του για τα σοσιαλκυριαρχούμενα σοβιέτ και εισηγείτο την συμμετοχή των αναρχικών στις εργατικές ενώσεις όσο αυτές παρέμεναν μη κομματικές και όργανα της λαϊκής εξέγερσης. Ταυτόχρονα, άσκησε κριτική στους συνδικαλιστές, επειδή, όπως οι μαρξιστές, δεν λαμβάνουν υπ' όψη τους την αγροτική τάξη και επειδή η ρώσικη εργατική τάξη είναι από μόνη της αδύναμη για να φέρει σε πέρας την κοινωνική επανά-

σταση. Κατά την άποψη του Κροπότκιν, το αναρχοκομμουνιστικό όραμα για το μέλλον ήταν ευρύτερο από το όραμα των αναρχοσυνδικαλιστών, γιατί στόχευε σε μια ολοκληρωμένη κοινωνία στην οποία όλες οι υγιείς πλευρές της ανθρώπινης ζωής μπορούσαν να αναπτυχθούν.

Ο Κροπότκιν θα πρέπει να είχε ενοχληθεί, ως ένα βαθμό, και από τη συνδικαλιστική άποψη για μια «συνειδητή μειοψηφία». Η ιδέα μιας επαναστατικής πρωτοπορίας, ακόμα και αν αποτελείτο από χειρώνακτες εργάτες, μύριζε γιακωβινισμό, ό,τι χειρότερο για τον Κροπότκιν και ακόμη έμοιαζε πολύ με τη θεωρία του μπολσεβικισμού που επεξεργαζόταν εκείνη την εποχή ο Λένιν. Επιπλέον, ο Κροπότκιν φοβόταν πως οι εργατικές ενώσεις μπορούσαν να έλθουν σε συμβιβασμό με την αστική τάξη ή ακόμα χειρότερα, να γίνουν θύματα των φιλόδοξων σοσιαλιστών διανοουμένων. Γι' αυτούς τους λόγους, οι αναρχικοί έπρεπε να ιδρύσουν αμιγώς αναρχικές ενώσεις ή να συμμετέχουν μόνο σε μη κομματικές ενώσεις, με σκοπό να τις κερδίσουν υπέρ των αναρχικών στόχων, αλλά σε καμία περίπτωση δεν έπρεπε να συμμετέχουν σε εργατικές οργανώσεις που ήδη είχαν σοσιαλιστικό πρόγραμμα.

Εκτός από τον Κροπότκιν και άλλοι αναρχικοί διαφώνησαν με τη στροφή προς τον γαλλικό συνδικαλισμό. Ο κυριότερος εκπρόσωπος ήταν ο Αβραάμ Σολομόνοβιτς Γκρόσμαν. Ανήκε στην ομάδα Τσερνόε Ζνάμια και ήταν πρώην σοσιαλεπαναστάτης. Αφού εξέτισε διετή φυλάκιση πριν την Επανάσταση του 1905, αποφυλακίστηκε και έφυγε για το Παρίσι όπου έγινε τακτικός συνεργάτης του αναρχικού περιοδικού *Μπουρεβέστνικ*. Το 1907, επέστρεψε στην Ρωσία και ανέλαβε την ηγεσία ένοπλης ομάδας αναρχοκομμουνιστών στο Αικατερίνοσλαβ. Τον επόμενο Φεβρουάριο, σκοτώθηκε από χωροφύλακες μετά από ανταλλαγή πυρών στο σιδηροδρομικό σταθμό του Κιέβου.

Σε μια σειρά άρθρων του το 1906 και 1907 στο *Μπουρεβέστνικ*, επιτίθετο με δριμύτητα εναντίον των θέσεων των συνδικαλιστών και ειδικότερα των Χλεμπόβολτσι, κατηγορώντας τους ότι τους είχε γοητεύσει το γαλλικό εργατικό κίνημα και ταύτιζαν λανθασμένα τον συνδικαλισμό με τον αναρχισμό. Συγκεκριμένα έγραφε: «Ο γαλλικός συνδικαλισμός είναι το συγκεκριμένο αποτέλεσμα των συγκεκριμένων γαλλικών συνθηκών και πολύ συχνά είναι ανεφάρμοστος στις επαναστατικές συνθήκες της Ρωσίας». Υποστήριζε ότι οι ηγέτες των

γάλλων συνδικαλιστών επιδιώκουν κάποιες μεταρρυθμίσεις και ότι οι εργατικές ενώσεις έχουν εγκαταλείψει τα πραγματικά τους επαναστατικά καθήκοντα και επιδιώκουν μια συνδιεύθυνση προλετάρων και αστών. Κάθε αναθεώρηση είναι απειλή για το επαναστατικό πνεύμα των εργατικών μαζών και εμπεριέχει το σπέρμα της πολιτικής διαφθοράς. Η Ρωσία δεν χρειάζεται εργατικό κίνημα δυτικού τύπου αλλά άμεσα, παράνομα και επαναστατικά μέσα διεξαγωγής του αγώνα. Η ουσία της επανάστασης δεν είναι η γενική απεργία αλλά η μαζική απαλλοτρίωση. Κατέληγε, υποστηρίζοντας ότι «η δύναμη του αναρχισμού βρίσκεται στη συνολική και επαναστατική άρνηση των θεσμών του υπάρχοντος συστήματος», περιλαμβάνοντας σ' αυτούς και τις εργατικές ενώσεις.

Μετά τον θάνατό του, την ηγεσία του αντισυνδικαλισμού ανάλαβε ο Ιούδας Σολομόνοβιτς Γκρόσμαν (Ρόστσιν). Γράφοντας στο περιοδικό της Γενεύης, *Μπούνταρ* (Ο Στασιαστής) υποστήριζε ότι οι εξόριστοι συνδικαλιστές στην Δύση έχουν χάσει την επαφή τους με τις ειδικές ανάγκες του ρώσικου εργατικού κινήματος. Οι απαιτήσεις για υψηλότερους μισθούς και λιγότερες ώρες εργασίας ήταν μόνο προς όφελος των ειδικευμένων εργατών, παραγνωρίζοντας τις ανάγκες του λούμπεν προλεταριάτου, των ανειδίκευτων και των ανέργων.

Οι αδελφοί Γκρόσμαν ήταν οι πιο αυστηροί επικριτές των συνδικαλιστών, αλλά υπήρξαν και πιο μετριοπαθείς επικριτές όπως ο Ασκάρωφ, που εμφανίστηκε στη σκηνή μεταξύ 1907-1909 με μια σειρά άρθρων στο περιοδικό «*Anarchiste*» που εκδιδόταν στη Γενεύη και ύστερα στο Παρίσι. Ο Ασκάρωφ έκανε διάκριση μεταξύ ρεφορμιστικών εργατικών ενώσεων (Αγγλία και Γερμανία) και επαναστατικών συνδικάτων (Γαλλία). Ενώ τα πρώτα πάλευαν για ένα αμοιβαίο συμβιβασμό κεφαλαίου και εργασίας, τα δεύτερα παρέμεναν πιστά στην ριζοσπαστική παράδοση της Α' Διεθνούς. Ο Ασκάρωφ υποστήριζε ότι τα συνδικάτα δεν ζητούσαν απλά και μόνο την βελτίωση της ζωής των μελών τους αλλά πάλευαν με όπλο την γενική απεργία για την κατάργηση του κράτους και του κεφαλαίου. Η κριτική του για τα συνδικάτα συνίστατο στο ότι επειδή ήταν ανοικτά σε εργάτες όλου του πολιτικού φάσματος και δεν είχαν μια αναρχική ομοιογένεια, υπήρχε ο κίνδυνος να καταντήσουν υποχείρια των πολιτικών και των ηγετών των εργατικών ενώσεων.

Η σύγκρουση των συνδικαλιστών και των αντισυνδικαλιστών συνεχίστηκε για μια δεκαετία αλλά ήταν φανερό ότι οι μέρες της τρομοκρατίας είχαν περάσει. Η κρατική καταστολή εναντίον της τρομοκρατίας αποδείκνυε ότι κάποιο είδος πειθαρχίας και οργάνωσης ήταν απαραίτητο. Το τέλος της επανάστασης έγινε μάρτυρας μιας στροφής από την ρομαντική τρομοκρατία στην ρεαλιστική στρατηγική των μαζικών αγώνων. Όλο και περισσότεροι αναρχικοί στρεφόντουσαν προς τον προπαγανδιστικό αγώνα με σκοπό την σταθεροποίηση των προσβάσεων στο εργατικό κίνημα που είχαν κερδίσει το 1905.

Από τα επιζήσαντα μέλη των ομάδων Τσερνόε Ζνάμια και Μπεζνατσάλιε, οι πιο φανατικοί επέμεναν στον αντισυνδικαλισμό τους ενώ άλλοι, όπως ο Ρόστιν (ο Γκρόσμαν) υιοθέτησαν μια μετριοπαθή στάση απέναντι στις ενώσεις, δεχόμενοι την άποψη των *Χλεμπόβολτσι* ότι οι εργατικές ενώσεις, αν είναι ανεξάρτητες και ανεπηρέαστες από τους σοσιαλιστές πολιτικούς, είναι σημαντικό όπλο στον επαναστατικό αγώνα. Συμφωνούσε ακόμη και με τη συμμετοχή αναρχικών σ' αυτές, αν ο σκοπός ήταν να κάνουν τους άλλους εργάτες αναρχικούς.

Μετά την άρση της λογοκρισίας από το τσαρικό καθεστώς για ορισμένες εκδόσεις των συνδικαλιστών, οι αντισυνδικαλιστές τους ονόμασαν «νομιμόφρονες» αναρχικούς και τους κατηγορούσαν για οικονομικό ρεφορμισμό, γραφειοκρατική οργάνωση και σαν ψευδομαρξιστές.

Οι αναρχοκομμουνιστές οραματίζονταν μια ελεύθερη ομοσπονδία περιφερειακών κοινοτήτων που θα περιλάμβανε όλες τις κατηγορίες των κοινών ανθρώπων και όπου η βιομηχανία θα λειτουργούσε κατά μικρές μονάδες. Αυτό εξηγεί το γιατί οι τεχνίτες και οι ημειδικευμένοι εργάτες του Μπιαλιστόκ, καθώς απειλούνταν από την ταχέως αναπτυσσόμενη σύγχρονη βιομηχανία, υποστήριζαν τους αναρχοκομμουνιστές της Τσερνόε Ζνάμια, ενώ οι αναρχοσυνδικαλιστές έκαναν την εμφάνισή τους στην Οδησό, κύριο λιμάνι και κέντρο βιομηχανίας μεγάλης κλίμακας. Οι αναρχοκομμουνιστές είχαν σαν πρότυπο την προβιομηχανική Ρωσία των αγροτικών κοινοτήτων και των συνεταιριστικών βιοτεχνιών. Από την άλλη μεριά, οι αναρχοσυνδικαλιστές προσέβλεπαν τόσο προς το παρελθόν όσο και προς το μέλλον. Η προοπτική για ένα κόσμο βιομηχανικής παραγωγής δεν τους έκανε να απορρίπτουν το παρελθόν. Οι συνδικαλιστές έδειχναν ένα «δυτικό» θαυμασμό για μια «σλαβική» νοσταλγία, για μια χαμένη ανεπανάλη-

πη εποχή που ίσως να μην υπήρξε ποτέ. Πάντως, οι αναρχοσυνδικαλιστές δεν λάτρεψαν άκριτα τη μαζική παραγωγή. Βαθιά επηρεασμένοι από τον Μπακούνιν και τον Κροπότκιν, έβλεπαν πάντα τον κίνδυνο παγίδευσης του ανθρώπου στα γρανάξια ενός συγκεντρωτικού βιομηχανικού μηχανισμού. Κοιτούσαν στο παρελθόν για μια έξοδο ασφαλείας, μια αποκεντρωμένη κοινωνία εργατικών ενώσεων στην οποία οι εργάτες θα ήταν πραγματικά κύριοι του εαυτού τους και της μοίρας τους. Αλλά η χρυσή εποχή της τοπικής αυτοδιεύθυνσης δεν επρόκειτο να έρθει: το συγκεντρωτικό κράτος και η συγκεντρωτική εκβιομηχάνιση, οι δυο ισχυρότερες δυνάμεις της εποχής, θα συνέτριβαν τους αναρχικούς στο διάβα τους.

Οδεύοντας προς το 1917

Τα 12 χρόνια που μεσολάβησαν από το 1905 μέχρι την Επανάσταση του 1917 δεν έχουν να επιδείξουν ή να προσθέσουν κάτι σημαντικό από επαναστατική άποψη στο γενικότερο πολιτικό πλαίσιο. Αντιθέτως, η αντίδραση άνθιζε καθόλη τη διάρκεια του μεσοδιαστήματος. Κάποιες απεργίες και μια εξέγερση του στόλου της Βαλτικής που κατεστάλησαν άγρια, δεν άλλαξαν το πολιτικό σκηνικό.

Η πορεία της Δούμας παρουσιάζει, ωστόσο, κάποιο ενδιαφέρον. Άρχισε να λειτουργεί τον Μάιο του 1906 και αμέσως ήρθε σε σύγκρουση με την κυβέρνηση, με πλειοψηφούν κόμμα το Συνταγματικό Δημοκρατικό Κόμμα και με μια επιβλητική παρουσία των αριστερών κομμάτων. Ο λαός άρχισε να ελπίζει και να περιμένει πολλά απ' αυτή. Αλλά η κυβέρνηση μόλις που την ανεχόταν και δεν την δεχόταν ούτε καν σαν συμβουλευτικό σώμα. Οι σχέσεις τους άρχισαν να είναι τεταμένες. Ο λαός τάχθηκε στο πλευρό της Δούμας. Η θέση της κυβέρνησης έγινε κάπως δύσκολη. Όμως, καμιά πιθανότητα για επαναστατική δράση δεν υπήρχε, διότι η κυβέρνηση έλεγχε απόλυτα τον στρατό και την αστυνομία. Ένα πρωί του καλοκαιριού του 1906, οι αντιπρόσωποι βρήκαν τις πόρτες της Δούμας κλειστές και φρουρούμενες από τον στρατό, ενώ η αστυνομία και ο στρατός περιπολούσαν στους δρόμους. Αυτό ήταν το τέλος της πρώτης Δούμας. Οι αντιπρόσωποι δεν τόλμησαν να αντισταθούν και περιορίστηκαν να πάνε στην Φινλανδία όπου τα πράγματα ήταν κάπως πιο ελεύθερα και εξέδωσαν μια διαμαρτυρία για αυτή την αυθαιρεσία, επιστρέφοντας ύστερα στα

σπίτια τους. Τα αριστερά κόμματα και ο λαός δεν ένοιωθαν, ωστόσο, αρκετά ισχυρά για να αντιδράσουν.

Αμέσως μετά η κυβέρνηση άλλαξε τον εκλογικό νόμο, βάζοντας ακόμα περισσότερους περιορισμούς και απαγορεύσεις και έτσι συγκροτήθηκε η «Δεύτερη Δούμα», πολύ πιο συντηρητική και προσεχτική από την πρώτη αλλά κι αυτή ήταν πολύ επαναστατική για την κυβέρνηση, διότι παρ' όλες τις μηχανορραφίες, είχαν εκλεγεί αρκετοί αριστεροί αντιπρόσωποι. Σε λίγο καιρό διαλύθηκε και η «Δεύτερη Δούμα». Αυτή τη φορά ο εκλογικός νόμος τροποποιήθηκε σημαντικά, αλλά αυτό δεν προκάλεσε αντιδράσεις καθώς ο λαός είχε χάσει κάθε ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες της Δούμας. Έτσι ήρθε η σειρά της «Τρίτης Δούμας» και τελικά, της «Τέταρτης Δούμας» που ήταν απλή μαριονέττα στα χέρια της αντιδραστικής κυβέρνησης και η οποία διατηρήθηκε μέχρι την επανάσταση. Παρόλο που η Δούμα δεν έκανε μεταρρυθμίσεις, είχε και τα θετικά της, διότι μέσα από ορισμένες αγορεύσεις μελών της αντιπολίτευσης και την αδράνειά της, ο λαός αντελήφθη σε μεγαλύτερο βαθμό την φύση του καθεστώτος, τον ρόλο των αστών και τα προγράμματα των κομμάτων.

Αυτή την εποχή χαρακτηρίζουν δυο παράλληλες διαδικασίες. Από την μια, η επιταχυνόμενη αποδυνάμωση και διάλυση του παλιού καθεστώτος και από την άλλη, η ταχύτατη συνειδητοποίηση των μαζών.

Τα σημάδια της διάλυσης ήταν ολοφάνερα: η αδιαφορία και η ανικανότητα του Νικόλαου Β' και της αυλής του, η διαφθορά των υπουργών και των αξιωματούχων, όπως επίσης και η θρησκοληψία και ο μυστικισμός που κυριέψαν την τσαρική οικογένεια (ο Ρασπούτιν και η επιρροή του).

Από την άλλη, ο λαός, βουβός λόγω των απαγορεύσεων, περνούσε μια περίοδο εσωτερικής αλλά γόνιμης μεταλλαγής. Οι μάζες όλο και περισσότερο, στρέφονταν εναντίον του Τσάρου. Έτσι, παρά την έλλειψη έντονης, φανερής επαναστατικής δραστηριότητας η επαναστατική διαδικασία συνεχιζόταν υπόγεια στις σκέψεις και τα αισθήματα του λαού. Στο μεταξύ, τα ζωτικά προβλήματα συσσωρεύονταν και παρέμεναν άλυτα. Η χώρα είχε φτάσει σε αδιέξοδο. Η επανάσταση ήταν αναπόφευκτη, το μόνο που έλειπε ήταν το έναυσμα και τα όπλα. Με το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, οι μάζες βρήκαν και τα κίνητρα και τα όπλα.

Με την κήρυξη του πολέμου το 1914, το τσαρικό καθεστώς κατάρχη στην αρχή να εμψυχήσει στον λαό αισθήματα σωβινισμού και εθνικισμού. Για ένα διάστημα, όλος ο λαός σαν υπνωτισμένος ξέχασε τα τρέχοντα προβλήματα, ενώ κάποιες επιτυχίες στο μέτωπο δυνάμωσαν τον ενθουσιασμό. Αλλά τόσο ο στρατός όσο και ο λαός άφηναν να εννοηθεί ξεκάθαρα ότι μετά τον πόλεμο θα απαιτούσαν παροχή πολιτικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, καθώς και αλλαγές στο καθεστώς. Όμως, σύντομα η κατάσταση άλλαξε, μετά από μια σειρά ήττες, η ανησυχία και η δυσαρέσκεια εμφανίστηκαν ξανά. Το τσαρικό καθεστώς για μια ακόμη φορά έδειχνε την ανικανότητα και ανεπάρκειά του. Ο λαός κατηγορούσε ανοιχτά την τσαρική οικογένεια για φιλογερμανικά αισθήματα.

Αλλά δεν ήταν η κατάσταση στο μέτωπο ή η ανικανότητα του καθεστώτος που πυροδότησε την επαναστατική διαδικασία.

Αυτό που απογοήτευσε τον λαό στο έπακρο ήταν η πλήρης αποδιοργάνωση της οικονομικής ζωής σ' ολόκληρη την χώρα. Όλα τα εμπόλεμα έθνη είχαν οικονομικές δυσκολίες, διότι οι ανάγκες διατροφής και προμηθειών στο μέτωπο ήταν τεράστιες, αλλά το είχαν προβλέψει και είχαν κάνει ανάλογο προγραμματισμό. Στην Ρωσία δεν συνέβη τίποτα απ' αυτά. Η κυβερνητική γραφειοκρατία είχε παραλύσει και η διάλυση θα επερχόταν πιο γρήγορα αν δεν λειτουργούσαν μέσα στο κράτος κάποιες ζωντανές δυνάμεις όπως η Ένωση Πόλεων, η Επιτροπή Πολεμικής Βιομηχανίας και τα Ζέμστβο (επαρχιακά συμβούλια) που δημιουργήθηκαν αυθόρμητα και κατάφεραν να ανταπεξέλθουν ως ένα βαθμό στις τρέχουσες ανάγκες του στρατού και του αστικού πληθυσμού.

Η ενεργητική και θετική δραστηριότητα αυτών των οργανώσεων - δραστηριότητα που γινόταν ενάντια στους νόμους και την αντίδραση της γραφειοκρατίας - έδειξε ξεκάθαρα στον κόσμο ότι υπήρχαν στοιχεία που μπορούσαν να αντικαταστήσουν με επιτυχία τον τσαρισμό ο οποίος, προσπαθώντας να παρεμποδίσει την λειτουργία τους, οδήγησε την Ρωσία στο χείλος της καταστροφής. Αυτό το γεγονός προετοίμασε τον στρατό και τον πληθυσμό για την πτώση του τσαρισμού και την αντικατάστασή του από άλλες δυνάμεις.

Τον Ιανουάριο του 1917, η κατάσταση είχε φτάσει σε αδιέξοδο. Το οικονομικό χάος, η φτώχεια των εργατών και η κοινωνική αποδιοργάνωση στη Ρωσία ήταν τόσο έντονα, ώστε οι κάτοικοι σε πολ-

λές πόλεις και κυρίως στην Πετρούπολη, δεν είχαν καύσιμα, ρουχισμό και τρόφιμα, τους έλευτε ακόμη και το ψωμί.

Έτσι, έφτασε ο Φεβρουάριος του 1917 με τον λαό να πεινά και τον στρατό απογοητευμένο στο μέτωπο. Το αναπόφευκτο της αλλαγής έκρουε τις θύρες της Ρωσίας.

Friends of Kronstand Group

Βολίν

Λεον Μπάρον

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1917 ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΣΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ

Την τελευταία εβδομάδα του Φεβρουαρίου του 1917, ξέσπασαν απεργίες και διαδηλώσεις των πεινασμένων στην Πετρούπολη. Τα πλήθη ξεχύθηκαν στους δρόμους της πόλης, σε οργισμένες διαδηλώσεις κατά της κυβέρνησης. Κλήθηκαν στρατεύματα να επιβάλλουν την τάξη, αλλά παράκουσαν τις εντολές των αξιωματικών τους και αντί να πυροβολήσουν κατά του εξεγερμένου πλήθους, συναδελφώθηκαν μαζί του. Μέσα σ' αυτόν τον κυκεώνα, εμφανίστηκαν σ' όλη την πόλη εργατικά συμβούλια στα πρότυπα του 1905. Στις 2 Μαρτίου, μια επιτροπή της, πρόσφατα διακόψασας τις εργασίες της, Δούμας, σχημάτισε μια, φύλελεύθερη Προσωρινή Κυβέρνηση· την ίδια μέρα, ο Νικόλαος Β' πείσθηκε να παραιτηθεί, τερματίζοντας έτσι την διακυβέρνηση των Ρομανώφ που διήρκησε περισσότερο από 300 χρόνια.

Το πιο εντυπωσιακό στοιχείο της Επανάστασης του Φεβρουαρίου ήταν ο πρωτογενής της χαρακτήρας. Ήταν, όπως παρατήρησε και ο τέως διευθυντής της τσαρικής αστυνομίας, «ένα καθαρά αυθόρμητο φαινόμενο και όχι αποτέλεσμα οποιασδήποτε κομματικής υποκίνησης».¹ Καμιά επαναστατική ηγεσία δεν οδήγησε τους εργάτες και τις νοικοκυρές στους δρόμους της Πετρούπολης. Οι πολιτικές ιδεολογίες και οι κομματικές ομάδες χάθηκαν στην στιγμή μέσα στο χαοτικό ξέσπασμα ενός λαού που διαμαρτυρόταν για την έλλειψη ψωμιού και τα αβάσταχτα δεινά του πολέμου. Για τον άτυχο Αλέξανδρο Κερένσκι τον μελλοντικό πρωθυπουργό της Προσωρινής Κυβέρνησης, φαινόταν σαν ολόκληρος ο πληθυσμός να είχε συνεπαρθεί από «μια αίσθηση απεριόριστης ελευθερίας, απελευθέρωσης από τους πλέον στοιχειώδεις περιορισμούς που είναι βασικοί για κάθε ανθρώπινη κοινωνία».²

Τα όνειρα των ρώσων αναρχικών φαίνονταν επιτέλους να βγαίνουν αληθινά. Δώδεκα χρόνια μετά τον «πρόλογο» του 1905, μια δεύτερη θύελλα ξέσπασε, φέροντας όλα τα σημάδια της από καιρό αναμενόμενης κοινωνικής επανάστασης. Ο ρώσικος ριζοσπαστισμός που διατηρούσε χαμηλούς τόνους μετά την καταστολή του Στολύπιν, ανα-

ζωογονήθηκε με γοργούς ρυθμούς. Όταν οι ειδήσεις έφτασαν στους αναρχικούς εξόριστους, ο ενθουσιασμός τους δεν είχε όρια. «Ο ήλιος έχει ανατείλει», έγραφε ο Ιούδας Ρόστσιν στη Γενεύη «και σκόρπισε τα μαύρα σύννεφα. Ο ρώσικος λαός έχει ξυπνήσει! Χαιρετίζουμε την επαναστατημένη Ρωσία! Χαιρετίζουμε τους μαχητές της ευτυχίας των ανθρώπων!». ³ Η Προσωρινή Κυβέρνηση, αναλαμβάνοντας τα ηνία της εξουσίας, έδωσε γενική αμνηστία σε όλους τους πολιτικούς κρατούμενους. Ο Ρόστσιν και οι σύντροφοί του στην εξορία έκαναν σχέδια να επιστρέψουν στην πατρίδα το συντομότερο δυνατό. Εν τω μεταξύ, στην παραλυμένη αυτοκρατορία, ο Δανιήλ Νοβομίρσκι, η Όλγα Ταρατούτα και εκατοντάδες άλλοι αναρχικοί απελευθερώθηκαν από τα στρατόπεδα καταναγκαστικών έργων και τις φυλακές, μέσα στα οποία έλιωναν για περισσότερα από 10 χρόνια.

Δεν πέρασε πολύς καιρός και ισχυρές ομάδες αναρχικών έκαναν την επανεμφάνισή τους στις πόλεις της Ρωσίας. Στην Πετρούπολη, μερικοί αναρχοκομμουνιστικοί κύκλοι που τους αποτελούσαν εργάτες και διανοούμενοι, είχαν ήδη αναβιώσει τα τελευταία 5 χρόνια, στις παραμονές της επανάστασης και μπορούσαν να καυχηθούν για συνολική συμμετοχή 100 μελών. ⁴ Οι αναρχικές κυτταρικές οργανώσεις στα 3 μεγάλα εργοστάσια κατασκευής πυρομαχικών - το μεταλλουργικό εργοστάσιο στην περιοχή Βίμποργκ, το εργοστάσιο σωλήνων στη νήσο Βασίλι και το τεράστιο μεταλλουργικό εργοστάσιο Πουτίλωφ στο νοτιοδυτικό άκρο της πόλης - συμμετείχαν στις διαδηλώσεις του Φεβρουαρίου που κονιορτοποίησαν το παλιό καθεστώς, κρατώντας μαύρα πανό που έφεραν το σύνθημα: «Κάτω η εξουσία και ο καπιταλισμός». ⁵ Μέσα σε λίγες βδομάδες από την πτώση του τσαρισμού, αναρχικές ομάδες εμφανίστηκαν στις εργατικές περιοχές της πρωτεύουσας και των προαστίων. Οι πιο μεγάλες συγκεντρώσεις αναρχικών έγιναν στην περιοχή του Βίμποργκ που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της πόλης, και στο λιμάνι και τη ναυτική βάση της Κρονστάνδης στον Κόλπο της Φινλανδίας όπου αναρχικοί εργάτες ενώθηκαν με έναν σημαντικό αριθμό ναυτών του στόλου της Βαλτικής.

Όπως στην Πετρούπολη, έτσι και σε άλλες μεγάλες πόλεις εμφανίστηκαν αναρχικές ομάδες, με μέλη κυρίως από την εργατική τάξη. Στην Μόσχα, για παράδειγμα, δημιουργήθηκαν αναρχικές ομάδες από τους αρτεργάτες και τους εργάτες στη βιομηχανία τροφίμων, ⁶ αυξάνοντας τις ομάδες που είχαν εμφανιστεί πριν από την επανάσταση

ανάμεσα στους εργάτες επεξεργασίας δέρματος, τους τυπογράφους και τους εργάτες σιδηροδρόμων. Στη διάρκεια του Μαρτίου, δημιουργήθηκε η Μοσχοβίτικη Ομοσπονδία Αναρχικών Ομάδων η οποία ισχυριζόταν ότι αριθμούσε 70 μέλη.⁷ Στο νότο, οργανώθηκαν αναρχικοί κύκλοι στα εργοστάσια του Κιέβου, του Χάρκοβου, της Οδησού και του Αικατερίνοσλαβ και στα μέσα του χρόνου, οι μεταλλωρύχοι της λεκάνης του Ντόνετς είχαν υιοθετήσει σαν πλατφόρμα τους, τον πρόλογο του καταστατικού της ένωσης των Βιομηχανικών Εργατών του Κόσμου: «Η εργατική τάξη και η τάξη των εργοδοτών δεν έχουν τίποτε κοινό. Δεν μπορεί να υπάρξει ειρήνη όσο η πείνα και η ανάγκη κυριαρχούν ανάμεσα σε εκατομμύρια εργατών, ενώ οι λίγοι οι οποίοι αποτελούν την εργοδοτική τάξη έχουν όλα τα καλά της ζωής. Μεταξύ αυτών των δυο τάξεων πρέπει να συνεχιστεί μια πάλη μέχρις ότου οι εργάτες του κόσμου οργανωθούν σαν τάξη, πάρουν την κατοχή της γης και των μέσων παραγωγής και καταργήσουν την μισθωτή εργασία».⁸ Καθώς προχωρούσε η χρονιά, πάντως, η σύνθεση του κινήματος άλλαζε κάπως, καθώς κάθε νέο μήνα γύριζαν από τη φυλακή και την εξορία όλο και περισσότεροι διανοούμενοι.

Το 1917, σε αντίθεση με το 1905, που ο αναρχισμός ήταν ισχυρότερος στις παραμεθόριες περιοχές, το κίνημα είχε ως κέντρο τη Πετρούπολη, που δεν ήταν πια η έδρα της δεσποτικής κυβέρνησης αλλά ο ίδιος ο πυρήνας της επαναστατικής θύελλας. Μέχρι τους καλοκαιρινούς μήνες, οπότε επέστρεψαν βιαστικά οι συνδικαλιστές από τα δυτικοευρωπαϊκά και αμερικάνικα καταφύγια τους, οι περισσότερες αναρχικές ομάδες «Κόκκινος Πέτρος», είχαν επιδοθεί στην αναρχοκομμουνιστική προπαγάνδα. Οι αναρχοκομμουνιστικές ομάδες της πρωτεύουσας και των περιχώρων της, σύντομα ενώθηκαν και δημιούργησαν μια χαλαρή Ομοσπονδία Αναρχικών Πετρούπολης. Τον Μάιο, η Ομοσπονδία εξέδωσε την πρώτη της εφημερίδα (Κομμούνα) την οποία διαδέχθηκαν το φθινόπωρο η Σβομπόντναγια Κομμούνα (Ελεύθερη Κομμούνα) και η Μπουρεβέστνικ (Προμήνυμα Καταιγίδας). Ο στόχος της Ομοσπονδίας της Πετρούπολης, όπως φαίνεται από τα ονόματα των εφημερίδων, ήταν να μετασηματίσει την πρωτεύουσα σε μια ελευθεριακή Κομμούνα, βασισμένη στην εξιδανικευμένη εικόνα της Κομμούνας του Παρισιού του 1871. Στη θέση των τυφλών δολοφονιών και ενόπλων ληστειών που διέπρατταν οι αναρχικοί τρομοκράτες της περασμένης δεκαετίας, η Ομοσπονδία καλούσε

για συστηματικές «απαλλοτριώσεις» πολύ ευρύτερης κλίμακας, που θα περιλάμβαναν τρόφιμα, σπίτια εργοστάσια, αγροκτήματα, μεταλλεία και σιδηροδρόμους. «Μέσω της κοινωνικής επανάστασης στην αναρχική Κομμούνα» ήταν το σύνθημά της - μια επανάσταση σχεδιασμένη να καταργήσει την κυβέρνηση και την ιδιοκτησία, τις φυλακές, τα στρατόπεδα, το χρήμα και τα κέρδη και να έρθει μια αταξική κοινωνία με μια «φυσική οικονομία».⁹ Οι αναρχικοί της Κρονστάνδης, που εξέδιδαν μεγάλο αριθμό εντύπων στην Βολ' νιγι Κρόνσταντ (Ελεύθερη Κρονστάνδη), απηύθυναν μια δραματική έκκληση προς τις καταπιεσμένες μάζες του κόσμου: να επεκτείνουν την κοινωνική επανάσταση που άρχισε στη Ρωσία στις δικές τους χώρες και να χειραφετηθούν από τους αφέντες τους: «Ξύπνα, ξύπνα ανθρωπότητα! Διάλυσε τον εφιάλτη που σε περικυκλώνει... Βάλε ένα τέλος στον παράλογο πόθο για ανθρώπινες και ουράνιες θεότητες. Πες, φτάνει ως εδώ. Ξύπνα και θα είσαι ελεύθερη».¹⁰ Με λέξεις που απηχούσαν τους λίβελους των προγόνων τους *Μπεζνατσιάλι*, οι αναρχοκομμουνιστές της Κρονστάνδης προέτρεπαν τις καταπιεσμένες πλειοψηφίες της γήινης σφαίρας να εκδικηθούν τους καταπιεστές τους «Χαίρε αναρχία! Κάνε τα παράσιτα, τους κυβερνήτες και τους παπάδες - όλους τους απατεώνες - να τρέμουν!».¹¹

Προς μεγάλη ανησυχία των αναρχικών, η επανάσταση του Φεβρουαρίου στερείτο του κύριου αντικειμενικού στόχου της κοινωνικής επανάστασης, διότι παρόλο που ανέτρεψε τη μοναρχία, απέτυχε να εξαφανίσει το κράτος. Μέσα στην απογοήτευσή τους, κάποιοι αναρχικοί παρομοίασαν την επανάσταση του Φεβρουαρίου με ένα παιχνίδι καρεκλών στο οποίο ο ένας κυβερνήτης έπαιρνε την καρέκλα του άλλου. Τι έγινε τον Φεβρουάριο; Αναρωτιόταν μια αναρχοκομμουνιστική εφημερίδα του Ροστόφ επί του Δον. «Τίποτα το ιδιαίτερο. Στη θέση του Νικόλαου του Αιμοσταγούς, ανέβηκε στον θρόνο ο Κερένσκι ο Αιμοσταγής».¹²

Οι αναρχικοί, αποφασισμένοι ν' αποτινάξουν τον διπλό ζυγό της Προσωρινής Κυβέρνησης και της ατομικής ιδιοκτησίας, βρέθηκαν να έχουν κοινό στόχο με τους ιδεολογικούς τους αντίπαλους τους μπολσεβίκους, τη μοναδική άλλη ριζοσπαστική ομάδα που πίεζε για άμεση καταστροφή του «αστικού κράτους». Η έντονη εχθρότητα που για χρόνια ένοιωθαν οι αναρχικοί για τον Λένιν, κατά τη διάρκεια του 1917 άρχισε να εξαφανίζεται με γοργούς ρυθμούς. Εντυπωσιασμένοι

από μια σειρά υπερεπαναστατικών δηλώσεων που έκανε ο Λένιν μετά την επάνοδό του στη Ρωσία, πολλοί (σίγουρα όχι όλοι) απ' αυτούς άρχισαν να πιστεύουν ότι ο μπολσεβίκος ηγέτης είχε εγκαταλείψει τους αυστηρούς περιορισμούς του *μαρξισμού*, για χάρη μιας νέας θεωρίας για την επανάσταση, εντελώς όμοιας με τη δική τους.

Στις 3 Απριλίου, την ημέρα που ο Λένιν έφτασε στην Πετρούπολη, μιλώντας σ' αυτούς που τον υποδέχτηκαν είπε ότι μια νέα περίοδος ανέτειλλε στη Ρωσία, μια περίοδος η οποία θα γινόταν μάρτυρας της αντικατάστασης της νέας «αστικής κυβέρνησης από τη δημοκρατία των εργατικών συμβουλίων και της αντικατάστασης του στρατού και της αστυνομίας από τη λαϊκή πολιτοφυλακή». Εδώ υπήρχε το σπέρμα ενός προγράμματος το οποίο ελάχιστοι αναρχικοί θα αποκήρυτταν. Επιπλέον, οι αναρχικοί πρέπει να είχαν σημειώσει με ικανοποίηση ότι ο Λένιν δεν έκανε καμιά αναφορά σε μια Συντακτική Συνέλευση και ότι δεν αναφέρθηκε διόλου στη μαρξιστική θεωρία, όταν εξέθεσε τις προτάσεις του.¹³

Στις «θέσεις του Απριλίου», τις οποίες ο Λένιν διάβασε την επόμενη μέρα σε μια συγκέντρωση σοσιαλδημοκρατών στο παλάτι της Ταυρίδας, συνέχισε στο ίδιο ανορθόδοξο μοτίβο, εξαιρώντας τη Ρωσία από μια ολόκληρη «ιστορική φάση» - τη παρατεταμένη περίοδο «της Αστικής Δημοκρατίας», η οποία κατά τον Μάρξ, προηγείτο αναγκαστικά της προλεταριακής επανάστασης. «Η ιδιαιτερότητα της σημερινής κατάστασης στη Ρωσία», είπε ο Λένιν, «έγκειται στο ότι αντιπροσωπεύει μια *μετάβαση* από το πρώτο στάδιο της επανάστασης, το οποίο λόγω της ανεπαρκούς συνείδησης και οργάνωσης του προλεταριάτου έδινε δύναμη στους αστούς, στο δεύτερο στάδιο το οποίο θα θέσει την εξουσία στα χέρια των προλεταρίων και των φτωχότερων στρωμάτων της αγροτιάς».¹⁴

Αυτή η προανακοίνωση, η εντελώς διαφορετική από την θεωρία του Λέοντος Τρότσκι για «την διαρκή επανάσταση», μια θεωρία που ο Λένιν είχε απορρίψει το 1905, άφησε τους μετριοπαθείς σοσιαλδημοκράτες κεραυνόπληκτους. Ο Λένιν, απαρνούμενος τελείως την περίοδο του καπιταλισμού, η οποία στο σύστημα του Μάρξ, πρέπει να προηγηθεί της σοσιαλιστικής επανάστασης, απέρριπτε, αναρωτιότουσαν, τους ιστορικούς νόμους του δασκάλου του;

Σκόπευε να διαπράξει μια απάτη απέναντι στη μαρξιστική φιλοσοφία, υπερπηδώντας ολόκληρες εποχές κοινωνικών και οικονομικών

αλλαγών; Για τους ορθόδοξους σοσιαλιστές, οι παρατηρήσεις του Λένιν αποτελούσαν μια αιρετική παρέκκλιση από το καθιερωμένο δόγμα. Προφανώς, σκέφτηκαν, θα έχει χάσει τα λογικά του λόγω της παρατεταμένης και δύσκολης εξορίας, ή, ακόμα χειρότερα, έχει γίνει αναρχικός. Ο Ι. Π. Γκόλντενμπεργκ, ένας βετεράνος ρώσος μαρξιστής, ταραχτήκε τόσο ώστε δήλωσε «ο Λένιν θέτει τώρα υποψηφιότητα για έναν ευρωπαϊκό θρόνο που χηρεύει εδώ και τριάντα χρόνια - τον θρόνο του Μπακούνιν! Οι νέες απόψεις του Λένιν απηχούν κάτι παλιό - τις άχρηστες αλήθειες του πρωτόγονου αναρχισμού».¹⁵ Οπωσδήποτε, ο καινοφανής «αναρχισμός» του Λένιν ανυψωγόνησε τις μπολσεβίκικες ομάδες του, οι οποίες παρέπαιαν κατά τη διάρκεια των εβδομάδων που προηγήθηκαν της επιστροφής του. Όπως σημειώνει ο Σουχάνωφ, ο αριστερός μενσεβίκος ιστοριογράφος της επανάστασης, ο Λένιν, «τίναξε τη σκόνη του μαρξισμού από τα πόδια τους».¹⁶

Αν η ανυπομονησία του Λένιν να υπερβεί τα άκαμπτα ιστορικά στάδια και ο «μαξιμαλιστικός» του ζήλος να ωθήσει την ιστορία προς τα εμπρός απογοήτευσαν πολλούς μαρξιστές συντρόφους του, οι αναρχικοί, στην πλειοψηφία τους, αντέδρασαν θετικά. Οι θέσεις του Απριλίου περιλάμβαναν μια σειρά από εικονοκλαστικές προτάσεις τις οποίες από καιρό πρόβαλαν οι αναρχικοί στοχαστές. Ο Λένιν ζητούσε τον μετασχηματισμό «του ληστρικού ιμπεριαλιστικού πολέμου» σε επαναστατικό αγώνα ενάντια στην καπιταλιστική τάξη πραγμάτων. Απέρριπτε την ιδέα μιας ρώσικης βουλής υπέρ ενός καθεστώτος εργατικών συμβουλίων στα πρότυπα της γαλλικής Κομμούνας. Απαιτούσε τη διάλυση της αστυνομίας, του στρατού και της γραφειοκρατίας και πρότεινε οι μισθοί των αξιωματούχων (οι οποίοι θα ήταν όλοι εκλεγμένοι και άμεσα ανακλητοί) να μην ξεπερνούν τους μισθούς των ειδικευμένων εργατών.¹⁷ Αν και η έμμονη ιδέα του Λένιν για κατάληψη της πολιτικής εξουσίας προκάλεσε δισταγμούς σε μερικούς αναρχικούς, πάρα πολλοί θεώρησαν τις απόψεις του παρόμοιες με τις δικές τους ώστε να μπορούν να χρησιμεύσουν σαν βάση συνεργασίας. Κάποιες υποψίες που είχαν ακόμα, παραμερίστηκαν. Πράγματι, ένας αναρχοσυνδικαλιστής ηγέτης που γύρισε στην Πετρούπολη το καλοκαίρι του 1917, πείσθηκε ότι ο Λένιν σκόπευε να εισαγάγει τον αναρχισμό, «μαραίνοντας το κράτος» από την στιγμή που θα το καταλάμβανε.¹⁸

Ο Λένιν επανεπιβεβαίωσε τις απόψεις των θέσεων του Απριλίου τον Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1917, όταν έγραψε την περίφημη μπροσούρα του *Κράτος και Επανάσταση*. Για μια ακόμη φορά, υπογράμμισε την καταγωγή των εργατικών συμβουλίων από την Παρισινή Κομμούνια, ένα γεγονός καθαγιασμένο για τους αναρχικούς στον ίδιο βαθμό με τον θρύλο του σοσιαλισμού και κάλεσε τους προλετάριους και τους φτωχούς αγρότες να «οργανωθούν ελεύθερα σε κομμούνες» και μετά να σαρώσουν το καπιταλιστικό σύστημα και να μεταβιβάσουν τους σιδηροδρόμους, τα εργοστάσια και την γη σε «ολόκληρη την κοινωνία». Αν και περιγελούσε ανενδοίαστα το αναρχικό «όνειρο» για κατάργηση του κράτους «μέσα σε μια νύχτα», δήλωνε ότι το κράτος τελικά θα γινόταν «τελείως άχρηστο», αναφέροντας συναινετικά ένα γνωστό εδάφιο από το «*Η Καταγωγή της Οικονομίας, της Ιδιοκτησίας και του Κράτους*» του Φρίντριχ Ένγκελς: «Η κοινωνία η οποία θα οργανώσει την παραγωγή στη βάση των ελεύθερων και ισότιμων σχέσεων των παραγωγών, θα βάλει ολόκληρη την κρατική μηχανή εκεί που ανήκει: στο αρχαιολογικό μουσείο μαζί με τον τροχό και το χάλκινο τσεκούρι». ¹⁹ Ο Λένιν δήλωνε: «Όσο υπάρχει έστω κι ένα κράτος δεν θα υπάρχει ελευθερία· όταν υπάρχει ελευθερία δεν υπάρχει κράτος». Ούτε αρνήθηκε να αναγνωρίσει «την ταύτιση των απόψεων μαρξισμού και αναρχισμού (τόσο του Προυντόν όσο και του Μπακούνιν)... σε ότι αφορά αυτό το σημείο». ²⁰

Έτσι, κατά το διάστημα των οκτώ επόμενων μηνών, όλοι, αναρχικοί και μπολσεβίκοι, επικέντρωναν τις προσπάθειές τους στον ίδιο στόχο: την καταστροφή της Προσωρινής Κυβέρνησης. Παρ' όλο που κάποιος βαθμός αντιπαλότητας διατηρείτο μεταξύ των δυο πλευρών, ένας γνωστός αναρχικός σημείωνε ότι στα περισσότερα ζωτικά προβλήματα υπήρχε «πλήρης ταύτιση» μεταξύ των δυο ομάδων. ²¹ Τα συνθήματά τους ήταν συχνά ίδια και μέχρι που αναπτύχθηκε και κάποια συντροφικότητα μεταξύ των από μακρού ανταγωνιστών, μια συντροφικότητα που γεννήθηκε από τον κοινό τους σκοπό. Τον Οκτώβριο, εργάστηκαν από κοινού για ν' αλλάξουν τον ρου της ατμομηχανής της Ιστορίας και να τη βάλουν πάνω σε καινούργιες σιδηροτροχιές. Όταν ένας μαρξιστής ομιλητής είπε ότι οι αναρχικοί έβλαπταν την αλληλεγγύη των ρώσων εργατών, ένας ακροατής φώναζε θυμωμένος: «Αρκετά, οι αναρχικοί είναι φίλοι μας». Πάντως, μια δεύτερη φωνή ψιθύρισε: «Ας μας σώσει ο θεός από τέτοιους φί-

λους».²² Μέσα στην αναταραχή και την σύγχυση που ακολούθησαν την Επανάσταση του Φεβρουαρίου, ομάδες αναρχοκομμουνιστών «απαλλοτρίωσαν» ένα αριθμό ιδιωτικών κατοικιών στην Πετρούπολη, στη Μόσχα και άλλες πόλεις. Η πιο σημαντική περίπτωση αφορούσε μια έπαυλη του Π. Π. Ντουρνόβο τον οποίο οι αναρχικοί θεωρούσαν τον σωστότερο στόχο αφού ο Ντουρνόβο, ήταν ο Γενικός Κυβερνήτης της Μόσχας στην διάρκεια της Επανάστασης του 1905. Η ντάτσα (έπαυλη) του Ντουρνόβο ήταν στην ριζοσπαστική περιοχή του Βίμποργκ, δηλαδή του «Φομπούρζ Σεν Αντουάν» της Πετρούπολης, όπως το ονόμασε ο Τζον Ρίντ²³ και βρισκόταν στη βόρεια όχθη του Νέβα ακριβώς πίσω από τον Μεθοριακό Φινλανδικό Σταθμό. Εδώ είχαν τη βάση ανασυγκρότησής τους οι αναρχικοί και οι εργάτες της πρωτεύουσας που τους ακολουθούσαν. Οι αναρχικοί και άλλοι αριστεροί εργάτες κατέλαβαν τη βίλα Ντουρνόβο και την μετέτρεψαν σε «ησυχαστήριο», με αναγνωστήρια, αίθουσες συζήτησης και ανασυγκρότησης. Ο κήπος έγινε χώρος παιχνιδιού για τα παιδιά τους. Οι νέοι κάτοικοι ήταν μια ένωση αρτεργατών και μια μονάδα λαϊκής πολιτοφυλακής.²⁴ Οι καταληψίες αφέθηκαν ανενόχλητοι μέχρι τις 5 Ιουνίου, όταν μια ομάδα αναρχικών που είχε εγκατασταθεί στη ντάτσα προέβη στην «επίταξη» του τυπογραφείου μιας «αστικής» εφημερίδας, της *Ρούσκαγια Βόλια* (Ρώσικη Ελευθερία). Μετά την κατάληψη των εγκαταστάσεων για λίγες ώρες οι καταληψίες εκδιώχτηκαν από στρατεύματα που έστειλε η Προσωρινή Κυβέρνηση.²⁵ Το πρώτο Συνέδριο των Εργατικών Συμβουλίων καταδίκασε τους εισβολείς σαν εγκληματίες «που αυτοαποκαλούνται αναρχικοί».²⁶ Στις 7 Ιουνίου, ο Π. Ν. Περεβέρτσεφ, ο υπουργός Δικαιοσύνης, έδωσε στους αναρχικούς 24 ώρες προθεσμία για να εγκαταλείψουν το σπίτι του Ντουρνόβο. Την επόμενη μέρα ήρθαν κι άλλοι αναρχικοί στην ντάτσα²⁷ και εργάτες της περιοχής Βίμποργκ, έφυγαν από τα εργοστάσιά τους και έκαναν διαδηλώσεις διαμαρτυρίας εναντίον της διαταγής έξωσης. Το Συνέδριο των εργατικών συμβουλίων απάντησε με μια διακήρυξη που καλούσε τους εργάτες να επιστρέψουν στις εργασίες τους, καταδικάζοντας την κατάληψη ιδιωτικών ακινήτων «χωρίς τη σύμφωνη γνώμη των ιδιοκτητών». Η διακήρυξη απαιτούσε την εκκένωση της ντάτσα του Ντουρνόβο και πρότεινε στους εργάτες να αρκестούν στην ελεύθερη χρήση του κήπου.²⁸

Κατά τη διάρκεια της κρίσης, η ντάτσα στολίστηκε με κόκκινες και μαύρες σημαίες και οπλισμένοι εργάτες πηγαينوέρχονταν εκεί. Πολλές συγκεντρώσεις έγιναν στο κήπο. Αναρχικοί ομιλητές υποστήριζαν ότι όλες οι διαταγές και τα διατάγματα έπρεπε να αγνοηθούν, είτε προέρχονταν από την Προσωρινή Κυβέρνηση είτε από τα εργατικά συμβούλια. Μια τυπική συζήτηση στο δρόμο έξω από την ντάτσα, καταγράφηκε από δημοσιογράφο της *Ισβέστιας*, οργάνου των εργατικών συμβουλίων:

«Καταλάβαμε την έπαυλη διότι ήταν περιουσία ενός υπηρέτη του τσαρισμού». «Και τι έγινε με τη *Ρούσκαγια Βόλια*;».

«Είναι αστική οργάνωση. Είμαστε ενάντια σε όλες τις οργανώσεις».

«Εναντίον των εργατικών οργανώσεων επίσης;».

«Σαν θέμα αρχής, ναι. Αλλά τώρα ακριβώς... ».

«Σύντροφε, κάτω από μια σοσιαλιστική τάξη πραγμάτων θα πολεμήσετε τις εργατικές οργανώσεις και τις εφημερίδες;».

«Βεβαίως».

«Ακόμη και την *Πράβδα*; Θα καταλάβετε κι αυτήν επίσης;».

«Ναι... ακόμα και την *Πράβδα*. Θα την καταλάβουμε αν το κρίνουμε αναγκαίο».²⁹

Οι αναρχικοί έμειναν περιχαρακωμένοι στη ντάτσα, περιφρονώντας και την Προσωρινή Κυβέρνηση και τα εργατικά συμβούλια της Πετρούπολης. Σποραδικές διαδηλώσεις συνεχίστηκαν για αρκετές ημέρες, σε συνδυασμό με τη μαζική φιλομπολσεβίκικη διαδήλωση που έγινε στη πρωτεύουσα στις 18 του μηνός, (Η «διαδήλωση του Ιουνίου»), κατά τη διάρκεια της οποίας οι αναρχικοί εισέβαλαν στη φυλακή της συνοικίας Βίμποργκ και απελευθέρωσαν 7 κρατούμενους (περιλαμβανομένων τριών ποινικών και ενός γερμανού κατασκόπου με το όνομα Μύλερ), προσφέροντας άσυλο σε ορισμένους από αυτούς στη ντάτσα.³⁰ Ο Περεβέρτσεφ, ο υπουργός Δικαιοσύνης, ένοιωθε τώρα υποχρεωμένος να δράσει. Διέταξε να γίνει μια επιδρομή στην ντάτσα. Όταν δυο αναρχικοί καταληψίες, ένας εργάτης ονόματι Ασνίν και ο Ανατόλι Ζελεζνιάκωφ, ένας ατίθασος ναύτης από την Κρονστάνδη, πρόβαλαν αντίσταση, επακολούθησε συμπλοκή στην οποία τραυματίστηκε θανάσιμα ο Ασνίν από αδέσποτη σφαίρα και συνελήφθη ο Ζελεζνιάκωφ ενώ στη κατοχή του βρέθηκαν αρκετές βόμβες. Συνολικά, συνελήφθησαν 60 ναύτες και εργάτες και φυλακίστηκαν στο στρατόπεδο του Συντάγματος Πρεομπραζένσκι.³¹ Η Προσωρινή Κυβέρνηση αγνόησε το αίτημα των ναυτών της Βαλτικής για απελευθέρωση του Ζελεζνιάκωφ και τον καταδίκασε σε 14 χρόνια καταναγκαστικά έργα. Λίγες εβδομάδες αργότερα πάντως, αυτός δραπέτευσε

από τη «δημοκρατική φυλακή» του.³² Τον επόμενο Ιανουάριο, κέρδισε κάποια φήμη σαν ο αρχηγός του ένοπλου αποσπάσματος που στάλθηκε από τους μπολσεβίκους για τη διάλυση της Συνταγματικής Συνέλευσης.

Η διαδήλωση που έγινε σχετικά με την υπόθεση της ντάτσα του Ντουρνόβο αντανakλούσε τη συσσωρευμένη δυσαρέσκεια της εργατικής τάξης της Πετρούπολης απέναντι στην Προσωρινή Κυβέρνηση. Το νέο καθεστώς, μετά από τρεις μήνες στην εξουσία, είχε κάνει λιγότερα για να τελειώσει ο πόλεμος και να καλυφθούν οι ελλείψεις τροφίμων και στέγης από ό,τι το τσαρικό καθεστώς. Οι εργάτες αποκτούσαν όλο και πιο ριζοσπαστικές διαθέσεις. Ο Τρότσκι παρατήρησε ότι η ανταπόκριση των μαζών στους αναρχικούς και στα συνθήματά τους εξυπηρετούσε τους μπολσεβίκους σαν «δείκτης μέτρησης της πίεσης του ατμού της επανάστασης».³³

Την τελευταία βδομάδα του Ιουνίου, εργάτες, στρατιώτες και ναύτες μέσα στη πρωτεύουσα και τα περίχωρά της, ήταν έτοιμοι να ξεσπάσουν σε πράξεις βίας. Μια αναφορά προς τον υπουργό Δικαιοσύνης παρατηρούσε ότι η φρουρά του Οράνιενμπαουμ, μιας σημαντικής στρατιωτικής βάσης που βρισκόταν στη στεριά ακριβώς νότια της Κρονστάνδης, «καθάριζε ήδη τα πολυβόλα», προετοιμαζόμενη να στραφεί εναντίον της κυβέρνησης.³⁴

Τις τελευταίες μέρες του Ιουνίου, ο Κερένσκι διέταξε μια επίθεση στο μέτωπο της Γαλικίας, σε μια τελευταία απόπειρα προσπάθεια να στρέψει την πορεία του πολέμου υπέρ της Ρωσίας και, ταυτόχρονα, να αποτρέψει την λαϊκή εξέγερση. Ύστερα από κάποια αρχικά κέρδη, οι γερμανικές εφεδρείες προέλασαν και ανέκοψαν την επίθεση, αναγκάζοντας τους ρώσους σε άτακτη υποχώρηση. Λίγο πριν το νοτιοδυτικό μέτωπο, καταρρεύσει, συντρίβοντας και ό,τι είχε απομείνει από το ρώσικο ηθικό, ξέσπασε στην Πετρούπολη μια ανεπιτυχής εξέγερση γνωστή σαν «Οι μέρες του Ιούλη» (3-5 Ιουλίου).

Στις 3 Ιουλίου, στην Πλατεία Άνκορ, το κέντρο της επαναστατικής Κρονστάνδης, δυο διακεκριμένοι αναρχικοί μίλησαν στο πλήθος των εργατών, ναυτών και στρατιωτών που συγκεντρώθηκε εκεί σε αναμονή ανάληψης επαναστατικής δράσης κατά της κυβέρνησης. Ο πρώτος ομιλητής, Κ. Ζ. (Εφίμ) Γιαρτσούκ ήταν ένας βετεράνος του κινήματος και ένας από τους ιδρυτές της ομάδας *Τσερνόε Ζνάμια* στο Μπιαλιστόκ, πριν από την Επανάσταση του 1905. Το 1913, ύστερα

από μια πενταετή εξορία στην Σιβηρία, μετανάστευσε στις ΗΠΑ όπου έγινε μέλος της Ένωσης Ρώσων Εργατών και συντάκτης του οργάνου της, *Γκόλος Τρούντα*. Επιστρέφοντας στην Ρωσία το 1917, ήρθε στην Κρονστάνδη και εκλέχτηκε μέλος του τοπικού Εργατικού Συμβουλίου και τέθηκε επικεφαλής της σημαντικής αναρχικής φράξιάς του.³⁵ Το Εργατικό Συμβούλιο της Κρονστάνδης, ένα ανυπότακτο σώμα, πίεζε για μια άμεση εξέγερση ενάντια στην Προσωρινή Κυβέρνηση, παρά την αντίθετη άποψη του Εργατικού Συμβουλίου της Πετρούπολης. Η επιτροπή του μπολσεβίκικου κόμματος της Πετρούπολης θεωρούσε επίσης πρόωρη οποιαδήποτε εξέγερση αυτή τη στιγμή και η πλειοψηφία των μελών του φοβόταν ότι ένα ανεξέλεγκτο ξέσπασμα των αναρχικών και των δικών του οπαδών, θα συντριβόταν εύκολα από το Κέντρο και την Δεξιά, προκαλώντας καίρια ζημιά στο κόμμα τους.

Ο σύντροφος του Γιαρτσούκ ήταν ένα γνωστό μέλος της Ομοσπονδίας των αναρχικών της Πετρούπολης ονόματι Ι. Σ. Μπλίχμαν, λαμαρινάς στο επάγγελμα· ο Μπλίχμαν είχε περάσει πολλά χρόνια ως πολιτικός εξόριστος στο εξωτερικό και την Σιβηρία. Όντας πλέον ελεύθερος μετά την Επανάσταση του Φεβρουαρίου, ήρθε στην Πετρούπολη και αμέσως έγινε ηγετικό στέλεχος της αναρχοκομμουνιστικής Ομοσπονδίας, κάνοντας ομιλίες σε εργάτες εργοστασίων και γράφοντας πολλά άρθρα για την *Κομμούνα* και την *Μπουρεβέστνικ* με το ψευδώνυμο Ν. Σόλντσεφ. Τον Ιούλιο, εξελέγη αντιπρόσωπος στο Εργατικό Συμβούλιο της Πετρούπολης. Ο Ηρακλής Τσερετέλι, ένα ηγετικό στέλεχος των μενσεβίκων στο Εργατικό Συμβούλιο, θυμάται τον Μπλίχμαν σαν μια «κωμική φιγούρα», μικροκαμωμένο, με λεπτό και ξυρισμένο πρόσωπο και γκριζα μαλλιά, να αρθρώνει με «σπασμένα» ρώσικα, τις σκόρπιες ιδέες που είχε σταχυολογήσει από αναρχικά φυλλάδια.³⁶

Στην πλατεία Άνκορ, ο Μπλίχμαν, με το πουκάμισό του ξεκούμπωτο στο λαιμό και τα σγουρά μαλλιά του να φουντώνουν προς όλες τις κατευθύνσεις, προέτρεψε μια αντιπροσωπεία του Πρώτου Συντάγματος Πολυβολητών να ανατρέψει την ανίκανη Προσωρινή Κυβέρνηση, ακριβώς όπως είχε ανατραπεί το τσαρικό καθεστώς τον Φεβρουάριο.³⁷ Διαβεβαίωσε τους στρατιώτες ότι δεν χρειαζόντουσαν βοήθεια από τις πολιτικές οργανώσεις για να εκπληρώσουν την επαναστατική αποστολή τους, διότι «η Επανάσταση του Φεβρουαρίου

είχε γίνει χωρίς την καθοδήγηση κάποιου κόμματος». ³⁸ Συμβούλευσε τους ακροατές του να αγνοήσουν τις οδηγίες του Εργατικού Συμβουλίου της Πετρούπολης του οποίου τα περισσότερα μέλη, έλεγε, ήταν με το μέρος των «αστών» και κάλεσε τις μάζες να επιτάξουν όλες τις διαθέσιμες προμήθειες, να καταλάβουν όλα τα εργοστάσια και τα μεταλλεία και να καταστρέψουν την κυβέρνηση και το καπιταλιστικό σύστημα αμέσως. ³⁹ Ο Μπλίχμαν κατηγορήσε την Προσωρινή Κυβέρνηση για την καταδίκη των αναρχικών στη υπόθεση της ντάτσα του Ντουρνόβο. «Σύντροφου», είπε στους πολυβολητές, «το αίμα των αδερφών σας, ίσως αυτή τη στιγμή ήδη να χύνεται. Θα αρνηθείτε να υπερασπίσετε τους σύντροφούς σας; Θα αρνηθείτε να βγείτε έξω για να υπερασπίσετε την Επανάσταση;» ⁴⁰

Αργότερα εκείνη την ημέρα, το 1ο Σύνταγμα Πολυβολητών ύψωσε το λάβαρο της εξέγερσης στην πρωτεύουσα. Πλήθη στρατιωτών, ναυτών της Κρονστάνδης και εργατών ξεχύθηκαν οπλισμένα σε διαδηλώσεις, απαιτώντας από το Εργατικό Συμβούλιο της Πετρούπολης να πάρει την εξουσία, παρότι οι αναρχικοί που βρίσκονταν μεταξύ τους ενδιαφέρονταν περισσότερο να καταστρέψουν την κυβέρνηση παρά να μεταβιβάσουν τα ηνία της εξουσίας στα Εργατικά Συμβούλια. Την επόμενη μέρα, 4 Ιουλίου, ένα οργισμένο πλήθος απαιτούσε εκδίκηση κατά του Περεβέρτσεφ, που είχε δώσει τη διαταγή για την επιδρομή στη ντάτσα. Μια ομάδα ναυτών της Κρονστάνδης μέχρι που επιχείρησε να απαγάγει τον Βίκτωρ Τσιερνώφ, ηγέτη των Εσέρων (SR) και υπουργό Γεωργίας, αλλά ο Τρότσκι έσπευσε να τον σώσει και κατάφερε να απελευθερώσει τον άτυχο υπουργό πριν πάθει κάτι. ⁴¹

Το να αποκαλέσουμε τις Μέρες του Ιουλίου «μια αναρχική δημιουργία», όπως έκανε κάποιος ομιλητής σε ένα συνέδριο της Ομοσπονδίας Αναρχικών Πετρούπολης το 1918 ⁴², θα ήταν μια χονδροειδής υπερβολή. Ούτε το επεισόδιο στην ντάτσα του Ντουρνόβο μπορεί να θεωρηθεί σαν κάτι περισσότερο από ένας απλός κρίκος της αλυσίδας των γεγονότων που συνέδεαν τις διαδηλώσεις του Ιουνίου στην πρωτεύουσα με την αποτυχημένη εξέγερση του Ιουλίου. Οπωσδήποτε, όμως, ο ρόλος των αναρχικών δεν πρέπει να ελαχιστοποιείται. Μαζί με τους φανατικούς μπολσεβίκους και τους ανέντακτους ριζοσπάστες, οι αναρχικοί λειτούργησαν σαν αλογόμυγες, ερεθίζοντας και κατευθύνοντας τους στρατιώτες, τους ναύτες και τους εργάτες στην ανοργάνωτη εξέγερση. Αλλά το Εργατικό Συμβούλιο της Πε-

τρούπολης αρνήθηκε να επιδοκιμάσει τη πρόωρη εξέγερση και η κυβέρνηση κατάφερε, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, να καταστείλει τους εξεγερμένους. Οι ηγέτες του μπολσεβίκικου κόμματος συνελήφθησαν ή αναγκάστηκαν να κρυφτούν, ενώ οι εναπομείναντες αναρχικοί εκδιώχτηκαν από το σπίτι του Ντουρνόβο και μερικοί από αυτούς φυλακίστηκαν. Το επαναστατικό κύμα στιγμιαία υποχώρησε, προσφέροντας στη Προσωρινή Κυβέρνηση μια πολύ σύντομη ανάπαυλα.

Οι αναρχοσυνδικαλιστές, επιστρέφοντας στην Ρωσία κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού του 1917, άσκησαν αυστηρή κριτική στους αναρχοκομμουνιστές ομοϊδεάτες τους για τις ένοπλες καταλήψεις σπιτιών και τυπογραφείων που είχαν κάνει. Απέρριπταν ό,τι φαινόταν να είναι μια αταβιστική αναβίωση της τρομοκρατίας και των υπολειμμάτων του 1905. Παρ' όλο που emphaticά συμφωνούσαν ότι ο πόλεμος έπρεπε να τερματισθεί και η επανάσταση να συνεχισθεί μέχρι ότου το κράτος εξαφανιστεί, απέρριπταν την συνεχή απαλλοτρίωση σαν αναχρονιστικό μέτρο, υποστηρίζοντας ότι ο άμεσος στόχος ήταν η οργάνωση των δυνάμεων της εργασίας.

Το 1917, οι αναρχοσυνδικαλιστές ενώθηκαν με την πλειοψηφία της ομάδας Κροπότκιν, Χλέμπι Βόλια, που είχε διασπαστεί λόγω της «υπεράσπισης» του πολέμου από τον ηγέτη της. Παρ' όλο που ο Κροπότκιν ήταν πλήρως ενήμερος για το ακραίο αντιπολεμικό αίσθημα του ρώσικου λαού, θεωρούσε την ήττα του γερμανικού μιλιταρισμού αναγκαία προϋπόθεση για την ευρωπαϊκή πρόοδο και την παραμονή της αναχώρησής του για την πατρίδα του, επανεπιβεβαίωσε την υποστήριξή του προς την Αντάντ. Παρά την αντιλαϊκή του θέση, όταν ο Κροπότκιν έφτασε στον σταθμό της Φινλανδίας του Ιουνίου του 1917, ύστερα από 40 χρόνια εξορίας, έγινε θερμά δεκτός από ένα πλήθος 60.000 ανθρώπων, ενώ μια στρατιωτική ορχήστρα έπαιζε την Μασσαλιώτιδα, έναν ύμνο των απανταχού επαναστατών και ύμνο της Μεγάλης Γαλλικής Επανάστασης,⁴³ που τόσο ένθερμα αγαπούσε ο Κροπότκιν. Ο Κερένσκι πρόσφερε στον αξιосέβαστο ελευθεριακό μια θέση στην κυβέρνηση, του υπουργού Παιδείας και κρατική σύνταξη, τα οποία ο Κροπότκιν απέρριψε κατηγορηματικά.⁴³ Τον Αύ-

---

⁴³ ΣτΕ Το έργο του Κροπότκιν για την Γαλλική Επανάσταση θεωρείται η σημαντικότερη ιστορική καταγραφή των γεγονότων της περιόδου εκείνης (στα ελληνικά, εκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ).

γουστο, πάντως αποδέχτηκε πρόσκληση του Κερένσκι να εκφωνήσει τον εναρκτήριο λόγο στην Κρατική Συνδιάσκεψη της Μόσχας, (ο Πλεχάνωφ, ο μύθος της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας και υποστηρίχτης της πολεμικής προσπάθειας, επρόκειτο να είναι ανάμεσα στους ομιλητές), ένα σώμα που αποτελείτο από μέλη της παλιάς Δούμας και αντιπροσώπους των *Ζέμστρο*, των δημοτικών αρχών, επαγγελματικών ενώσεων, εργατικών ενώσεων, εργατικών συμβουλίων και συνεταιρισμών που προσκλήθηκαν από τον νέο Πρωθυπουργό με την ελπίδα να υποστηριχθεί το ετοιμόρροπο καθεστώς του. Οι παριστάμενοι υποδέχθηκαν τον Κροπότκιν όρθιοι, επευφημώντας τον. Σε μια σύντομη ομιλία, έκανε έκκληση για μια ανανεωμένη στρατιωτική επίθεση, καλώντας ολόκληρο το έθνος να συστρατευθεί για την υπεράσπιση της Ρωσίας.⁴⁴

Ο «πατριωτισμός» του Κροπότκιν συνέχισε να τον αποξενώνει από τους παλιούς οπαδούς και βρέθηκε τελειώς απομονωμένος από το αναγεννημένο αναρχικό κίνημα μέσα στη Ρωσία. Η πιστή του μαθήτριά Μαρία Κόρν, που στάθηκε δίπλα του ακόμα και στο ζήτημα του πολέμου, είχε παραμείνει στη Δύση μαζί με την άρρωστη μητέρα της.⁴⁵ Ο Βαρλαάμ Τσιερκέζωφ ο οποίος αποδεχόταν επίσης το «αμυντικό δόγμα» του Κροπότκιν, γύρισε στην πατρίδα του την Γεωργία και από εκεί και πέρα, ελάχιστη επαφή είχε με τον παλιό σύντροφό του της εποχής του Λονδίνου.⁴⁶ Ο Οργκεϊάνι, ο οποίος όπως και ο Τσιερκέζωφ, γύρισε πίσω στην πατρίδα του, τον Καύκασο, είχε διαφωνήσει με τον παλιό του μέντορα, λόγω της υποστήριξης του Κροπότκιν στους Συμμάχους και προσχώρησε στο στρατόπεδο των αναρχοσυνδικαλιστών.

Ο πρώτος αναρχοσυνδικαλιστής που γύρισε από το εξωτερικό ήταν ο Μάξιμ Ραέφσκι, που ήρθε τον Μάιο, με το ίδιο πλοίο που έφερε τον Τρότσκι. Γόνος πλούσιας εβραϊκής οικογένειας από το Νεζχίν, ένα από τα πρώτα κέντρα του αναρχικού κινήματος στη ΝΔ Ρωσία, ο Ραέφσκι (το πραγματικό του όνομα ήταν Φισιέλεφ) παρακολούθησε το γυμνάσιο στη πόλη που γεννήθηκε και ύστερα πήγε στη Γερμανία για πανεπιστημιακές σπουδές. Αφού πήγε στο Παρίσι, έγινε ένας από τους εκδότες του σημαντικού Κροποτκινικού περιοδικού *Μπουρεβέστικ* και συγκρούστηκε έντονα με τους αναρχοσυνδικαλιστές και τους «συνειδητούς» τρομοκράτες των ομάδων *Τσερνόε Ζνάμια* και *Μπεζνατσιάλι*. Με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ο Ρα-

έφσκι ήταν στην Νέα Υόρκη, σαν εκδότης της φιλοσυνδικαλιστικής εφημερίδας *Γκόλος Τρούντα* που ήταν το εβδομαδιαίο όργανο της Ένωσης Ρώσων Εργατών των Η.Π.Α. και του Καναδά, μιας οργάνωσης με περίπου 10.000 μέλη.⁴⁷

Οι ικανότεροι συνεργάτες του Ραέφσκι στη συντακτική επιτροπή της *Γκόλος Τρούντα* ήταν ο Βλαντιμίρ (Μπίλ) Σάτωφ και ο Βσεβόλοντ Μιχαήλοβιτς Άιχενμπαουμ, γνωστός στο κίνημα ως «Βολίν». Ο Σάτωφ, ένας παχουλός και καταδεχτικός άνθρωπος, είχε εργαστεί σε διάφορες δουλειές στην Αμερική - μηχανικός, λιμενεργάτης, τυπογράφος. Εκτός της εργασίας του ως μέλος του προσωπικού της *Γκόλος Τρούντα*, έπαιξε ενεργό ρόλο στην Ένωση Ρώσων Εργατών και στην I.W.W.⁴⁸ Ο Βολίν προερχόταν από μια οικογένεια γιατρών του Βορονέτς, μιας πόλης στην περιοχή της Μαυρογής (ΣτΜ Τσερνόμπιλ) στην κεντρική Ρωσία. Ο νεώτερος αδερφός του, ο Μπόρις Άιχενμπαουμ, έγινε ένας από τους πιο διαπρεπείς κριτικούς λογοτεχνίας στη Ρωσία. Το 1905, ο Βολίν, ενώ ήταν ακόμα φοιτητής Νομικής στο Πανεπιστήμιο της Πετρούπολης, έγινε μέλος του Σοσιαλεπαναστατικού Κόμματος και εκτοπίστηκε στη Σιβηρία για τις επαναστατικές του δραστηριότητες, απ' όπου δραπέτευσε στην Δύση και το 1911, προσηλυτίστηκε στον αναρχισμό από τον αναρχοκομμουνιστικό κύκλο του Παρισιού, του οποίου ηγείτο ο Α. Α. Καρέλιν. Όταν ξέσπασαν οι εχθροπραξίες στην Ευρώπη, ο Βολίν εντάχθηκε στην Επιτροπή Διεθνούς Δράσης Εναντίον του Πολέμου. Συνελήφθη από τους γάλλους αλλά κατάφερε να δραπέτεύσει ξανά, φθάνοντας στις Η.Π.Α. το 1916. Εκεί, προσχώρησε στην Ένωση Ρώσων Εργατών και σύντομα κέρδισε μια θέση στο προσωπικό της *Γκόλος Τρούντα*.⁴⁹

Το 1917, βοηθούμενοι από τον Αναρχικό Ερυθρό Σταυρό⁵⁰ οι Σάτωφ και Βολίν πήγαν στην Ρωσία διασχίζοντας τον Ειρηνικό και έφθασαν στην Πετρούπολη τον Ιούλιο. Μόλις επανασυνδέθηκαν με τον Ραέφσκι, επανέκδωσαν την *Γκόλος Τρούντα* στη ρωσική πρωτεύουσα. Στην εκδοτική επιτροπή τους προστέθηκε ο Αλεξάντερ (Σάνια) Σαπίρο, ένας διαπρεπής αναρχοσυνδικαλιστής που μόλις πρόσφατα είχε επιστρέψει στη πατρίδα του από το Λονδίνο, ύστερα από 25 χρόνια απουσίας. Ο Βικτώρ Σέρζ, στο γνωστό έργο του *Αναμνήσεις ενός επαναστάτη*, περιγράφει εύστοχα τον Σαπίρο σαν ένα άνδρα «με κριτικό πνεύμα και μετριοπαθή χαρακτήρα».⁵¹ Ο Σαπίρο, που γεννήθηκε στο Ροστώφ επί του Δον το 1882, ήταν γιός ενός επαναστάτη που κι ο

ίδιος είχε γίνει ενεργό μέλος της Ομοσπονδίας Αναρχικών του Λονδίνου. Ο Σάνια είχε πάει από παιδί στην Τουρκία και σπούδασε στο γαλλικό σχολείο της Κωνσταντινούπολης. Είχε τη τύχη να διδαχθεί τέσσερις γλώσσες (Ρώσικα, Γίντις, Γαλλικά και Τούρκικα και αργότερα έμαθε Αγγλικά και Γερμανικά επίσης) και απ' όταν ήταν 11 χρονών διάβαζε τα φυλλάδια του Κροπότκιν, του Ελιζέ Ρεκλύ και του Ζιάν Γκράβ. Στα 16 του, έγινε δεκτός στην Σορβόνη του Παρισιού, για να σπουδάσει βιολογία, στοχεύοντας σε μια ιατρική σταδιοδρομία, αλλά σύντομα αναγκάστηκε να σταματήσει τις σπουδές του λόγω οικονομικών προβλημάτων. Το 1900, ο Σαπίρο πήγε και βρήκε τον πατέρα του στο Λονδίνο και εργάστηκε για πολλά χρόνια σε στενή συνεργασία με τους Κροπότκιν, Τσιερκέζωφ και Ρόκερ, στην Αναρχική Ομοσπονδία της Τζούμπλι Στρήτ. Εξελέγη γραμματέας του Διεθνούς Αναρχικού Γραφείου από το Συνέδριο του Άμστερνταμ το 1907 και αργότερα, διαδέχθηκε τον Ρόκερ ως γραμματέας της Επιτροπής Πρόνοιας του Αναρχικού Ερυθρού Σταυρού.⁵²

Το νεώτερο σε ηλικία μέλος της ομάδας της *Γκόλος Τρούντα*, ο Γκριγόρι Πέτροβιτς Μαξίμωφ, έμελλε να γίνει μια ευρείας αποδοχής προσωπικότητα στο αναρχικό κίνημα τόσο στην Ρωσία όσο και στο εξωτερικό. Ο Μαξίμωφ γεννήθηκε το 1893 σε ένα αγροτικό χωριό κοντά στο Σμόλενσκ και παρακολούθησε μια ορθόδοξη ιερατική σχολή στη μεσαιωνική πρωτεύουσα του Βλαντιμίρ. Τελείωσε τις σπουδές του αλλά άλλαξε γνώμη και αντί να γίνει ιερέας γράφτηκε στην Γεωργική Ακαδημία της Πετρούπολης. Ενώ σπούδαζε εκεί, μελέτησε τα έργα του Μπακούνιν και του Κροπότκιν και ασπάστηκε τον αναρχικό σκοπό. Μετά την αποφοίτησή του το 1915, ο Μαξίμωφ κλήθηκε στον στρατό για να υπηρετήσει τον «ιμπεριαλιστικό» πόλεμο τον οποίο αντιστρατεύοταν με πάθος. Επέστρεψε στην Πετρούπολη στις αρχές του 1917 και συμμετείχε στις απεργίες του Φεβρουαρίου που ανέτρεψαν την τσαρική κυβέρνηση. Τον Αύγουστο, συνδέεται με το προσωπικό της *Γκόλος Τρούντα* και γίνεται ο πιο πολύτιμος συνεργάτης της εφημερίδας.⁵³

Το πρώτο φύλλο της *Γκόλος Τρούντα* εμφανίζεται τον Αύγουστο του 1917, υπό την αιγίδα της Ένωσης Αναρχοσυνδικαλιστικής Προπαγάνδας η οποία ιδρύθηκε σαν συνδικαλιστικό αντίστοιχο της Ομοσπονδίας Αναρχοκομμουνιστών της Πετρούπολης. Κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, η Ένωση ξεκίνησε για να διαδώσει το ευαγγέλιο

του συνδικαλισμού στους εργατές της πρωτεύουσας. Η *Γκόλος Τρούντα* δημοσίευσε πολλά άρθρα για τα γαλλικά συνδικάτα, τα *bourses de travail* και τη γενική απεργία, τα οποία οι εκδότες ελάμβαναν από τα πρώην μέλη της *Χλεμποβολ'τσι* όπως ο Οργκεϊάνι στην Γεωργία και ο Βλαντιμίρ Ζαμπρέζεφ στην Μόσχα (και οι δυο είχαν προηγουμένως συνεργαστεί με την *Γκόλος Τρούντα* της Νέας Υόρκης από το Παρίσι)⁵⁴ καθώς επίσης και από τον πάλαι ποτέ «νομιμόφρονα μαρξιστή» Βλαντιμίρ Πόσε, ο οποίος προπαγάνδιζε τις συνδικαλιστικές αρχές (αν και χωρίς το πρόθεμα Αναρχο-) για περισσότερο από μια δεκαετία. Ο εκδοτικός οίκος της *Γκόλος Τρούντα* εξέδωσε στα ρώσικα σημαντικά αναρχοσυνδικαλιστικά έργα δυτικοευρωπαίων συγγραφέων.⁵⁵ Επιπλέον, οι Βολίν, Σάτωφ και Μαξίμωφ παρ' όλο τον φόρτο των εκδοτικών τους καθηκόντων, εξοικονομούσαν χρόνο για να δώσουν αμέτρητες ομιλίες σε εργοστάσια και σε λέσχες εργατών καθώς και σε εργατικές συναθροίσεις στον Σύγχρονο Κύκλο.⁵⁶

Ο βασικός στόχος της ομάδας *Γκόλος Τρούντα* ήταν μια επανάσταση «αντικρατική στις μεθόδους της, συνδικαλιστική στο οικονομικό της περιεχόμενο και φεντεραλιστική στους πολιτικούς της στόχους», μια επανάσταση που θα αντικαθιστούσε το συγκεντρωτικό κράτος με μια ελεύθερη ομοσπονδία «αγροτικών ενώσεων, βιομηχανικών ενώσεων, εργοστασιακών επιτροπών, επιτροπών ελέγχου και αυτό σε όλες τις περιοχές της χώρας».⁵⁷ Αν και οι αναρχοσυνδικαλιστές επιδοκίμαζαν τις εργατικές επιτροπές σαν «την μόνη εφικτή μορφή μη κομματικής οργάνωσης (της επαναστατικής δημοκρατίας), τα μόνα όργανα που μπορούσαν να συμβάλλουν στην αποκέντρωση και εξαφάνιση της εξουσίας»,⁵⁸ στήριζαν τις μεγαλύτερες ελπίδες τους στις τοπικές εργοστασιακές επιτροπές. Οι εργοστασιακές επιτροπές διακήρυττε η *Γκόλος Τρούντα*, «θα καταφέρουν το αποφασιστικό και θανάσιμο πλήγμα στον καπιταλισμό», ήταν «η καλύτερη μορφή εργατικής οργάνωσης που εμφανίστηκε ποτέ... τα κύτταρα της μελλοντικής σοσιαλιστικής κοινωνίας».⁵⁹

Οι εργοστασιακές επιτροπές εμφανίστηκαν στη Ρωσία σαν άμεσο αποτέλεσμα της Επανάστασης του Φεβρουαρίου - «η σάρκα και το αίμα της», όπως τις περιέγραφε την άνοιξη του 1917 ένας από τους οργανωτές των εργατών.⁶⁰ Στη διάρκεια των απεργιών και των διαδηλώσεων της Πετρούπολης, οι εργατές συγκεντρώθηκαν, στα συσσίτια και τα εργαστήρια, στα γραφεία εργασίας και στις υπηρεσίες ιατρο-

φαρμακευτικής περίθαλψης, με στόχο τη δημιουργία τοπικών οργανώσεων που θα εκπροσωπούσαν τα ζωτικά τους συμφέροντα. Σε ολόκληρη την πόλη, κάτω από μια ποικιλία ονομάτων - εργοστασιακές επιτροπές, επιτροπές εργαστηρίων, συμβούλια εργατών, συμβούλια δημογερόντων - οργανώθηκαν επιτροπές εργατών σε εργοστασιακό και εργαστηριακό επίπεδο. Δεν πέρασε πολύς καιρός και λειτουργούσαν σε κάθε βιομηχανικό κέντρο της ευρωπαϊκής Ρωσίας, εμφανιζόμενες κατ' αρχάς στις μεγαλύτερες μονάδες και ύστερα, μέσα σε λίγους μήνες, σε όλες τις μονάδες ακόμα και τις πιο μικρές.

Από την αρχή, οι επιτροπές εργατών δεν περιόρισαν τις απαιτήσεις τους στα υψηλότερα ημερομίσθια και το μειωμένο ωράριο, αν και αυτά ήταν στη κορυφή κάθε καταλόγου αιτημάτων, εκείνο που ήθελαν, πέρα από τα υλικά οφέλη, ήταν να έχουν λόγο στη διαχείριση. Στις 4 Μαρτίου, για παράδειγμα, οι εργάτες του εργοστασίου Σιοροχόντ της Πετρούπολης, ζήτησαν όντως από τους ανωτέρους τους εργάσιμη μέρα 8 ωρών και αύξηση ημερομισθίου, με διτλασιασμό της αμοιβής για υπερωριακή εργασία. Αλλά, επίσης, απαίτησαν επίσημη αναγνώριση της εργοστασιακής επιτροπής τους και το δικαίωμά της να ελέγχει τις προσλήψεις και απολύσεις των εργατών. Στο εργοστάσιο ραδιοτηλεγραφίας της Πετρούπολης οργανώθηκε μια επιτροπή εργατών ειδικά για να «επεξεργαστεί κανόνες και νόρμες για την εσωτερική ζωή του εργοστασίου», ενώ άλλες εργοστασιακές επιτροπές εκλέχτηκαν κυρίως για να ελέγχουν τις δραστηριότητες των διευθυντών, μηχανικών και επιστατών.⁶¹ Σε μια νύχτα, εμφανίστηκαν νέες μορφές «εργατικού ελέγχου» στην παραγωγή και την διανομή, στις μεγάλες επιχειρήσεις της Πετρούπολης και ειδικότερα, στα ελεγχόμενα από το κράτος μεταλλουργικά εργοστάσια που ασχολούνταν σχεδόν αποκλειστικά με τον πόλεμο και απασχολούσαν ίσως το ένα τέταρτο των εργατών της πρωτεύουσας. Το σύνθημα του «εργατικού ελέγχου» είχε απήχηση και εξαπλώθηκε από εργοστάσιο σε εργοστάσιο, προκαλώντας μεγάλο φόβο τόσο στην Προσωρινή Κυβέρνηση - η οποία έλεγχε τώρα τις τεράστιες επιχειρήσεις στις οποίες οι εργοστασιακές επιτροπές προκαλούσαν την μεγαλύτερη αναστάτωση - όσο και στους ιδιώτες επιχειρηματίες, οι οποίοι πήραν μια πρώτη γεύση του επικείμενου εφιάλτη.

Το σύνθημα «εργατικός έλεγχος» δεν επινοήθηκε ούτε από τους αναρχοσυνδικαλιστές, ούτε από τους μπολσεβίκους, ούτε φυσικά από

κάποια άλλη επαναστατική ομάδα. Μάλλον, όπως θα βεβαιώσει αργότερα ένας μενσεβίκος που υπήρξε μάρτυρας των γεγονότων, «γεννήθηκε μέσα στη θύελλα της επανάστασης»,⁶² ξεπηδώντας αυθόρμητα όπως και οι ίδιες οι επαναστατικές επιτροπές.⁶³ Η πολιτική ένταξη ελάχιστη σχέση είχε με τις στοιχειώδεις απαιτήσεις των εργατών να οργανώσουν τοπικές επιτροπές ή να απαιτήσουν ένα ρόλο στη διεύθυνση των εργοστασίων και εργαστηρίων τους. Όπως το επαναστατικό συνδικαλιστικό κίνημα στη Γαλλία, οι εργοστασιακές επιτροπές του 1917 ήταν δημιούργημα των εργατών που ανήκαν σε ένα ευρύ φάσμα αριστερών κομμάτων ή σε κανένα απ' αυτά. Σε λίγο πάντως, οι πιο μαχητικοί εργάτες δεν θα ανέχονταν άλλο τους μετριοπαθείς σοσιαλιστές που υποστήριζαν την Προσωρινή Κυβέρνηση και την πολιτική της για συνέχιση του πολέμου και του καπιταλιστικού συστήματος. Η ανατροπή του τσαρικού καθεστώτος τον Φεβρουάριο, είχε αναπτρώσει τις ελπίδες για άμεσο τερματισμό των εχθροπραξιών και μια αναγέννηση της κοινωνίας, ελπίδες που κατά τον Απρίλιο ή τον Μάιο είχαν μετατραπεί σε πικρή απογοήτευση. Ενώ το 1905, οι σοσιαλδημοκράτες - τόσο οι μενσεβίκοι όσο και οι μπολσεβίκοι - ήταν αρκετά ριζοσπαστικοί ώστε να ικανοποιούν σχεδόν όλα τα στοιχεία της εργατικής τάξης, τώρα, μόνον οι αναρχικοί και οι μπολσεβίκοι διακήρυτταν ό,τι ήθελε να ακούσει ένα όλο και μεγαλύτερο τμήμα των εργατών: «Κάτω ο πόλεμος! Κάτω η Προσωρινή Κυβέρνηση! Ο έλεγχος των εργοστασίων στους εργάτες». Εάν, όπως παρατήρησε ο Λένιν, η πρωτοπορία των ρώσων εργατών προτιμά χίλιες φορές την αριστερά από τους μενσεβίκους και τους εσέρους (SR) και τους μπολσεβίκους 100 φορές περισσότερο από την αριστερά,⁶⁴ τότε οι αναρχοσυνδικαλιστές ήταν εκείνοι που πλησίασαν ακόμα περισσότερο το επαναστατικό τους πνεύμα. Αλλά οι αναρχοσυνδικαλιστές στάθηκαν ανίκανοι να κεφαλαιοποιήσουν αυτή την συγγένεια απόψεων. Άσκησαν μια επιρροή στις εργοστασιακές επιτροπές η οποία ήταν δυσανάλογη σε σχέση με τον μικρό αριθμό τους, αλλά επειδή τους έλειπε ένας συγκεντρωτικός κομματικός μηχανισμός, δεν ήταν ποτέ σε θέση να επικρατήσουν στις επιτροπές ή να καθοδηγήσουν την εργατική τάξη συνολικά. Έτσι, οι μπολσεβίκοι, εφοδιασμένοι όχι μόνο με την πιο αποτελεσματική κομματική οργάνωση αλλά επίσης με συνειδητή θέληση για εξουσία, που έλειπε από τους αναρχοσυνδικαλιστές, έμειναν χωρίς αντίπαλο, κερδίζοντας την εμπιστο-

σύνη των εργατών πρώτα στις εργοστασιακές επιτροπές και ύστερα στα εργατικά συμβούλια και τις εργατικές ενώσεις.

Παρ' όλο που ο Λένιν ήταν απόλυτα ενήμερος για την συνδικαλιστική φύση των εργοστασιακών επιτροπών και του προγράμματός τους για τον εργατικό έλεγχο, αναγνώρισε επίσης τον δυνητικό ρόλο των επιτροπών ως προς τον στόχο του κόμματος, δηλαδή, την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας. Ο Λένιν επιθυμούσε «ένα ξέσπασμα και μια επανάσταση χίλιες φορές πιο σαρωτική από εκείνη του Φεβρουαρίου»⁶⁵ και γι' αυτό χρειαζόταν την υποστήριξη των εργοστασιακών εργατών. Αν ο Λένιν είχε ενστικτωδώς υποψιαστεί εκείνο που ο Μπακούνιν και ο Κροπότκιν ονόμαζαν «το δημιουργικό πνεύμα των μαζών», περισσότερο εκτιμούσε τις καταστροφικές ανθρώπινες δυνατότητες. Ήταν επομένως ικανοποιημένος για την ώρα να συμπλέει με το αυθόρμητο κύμα της εξέγερσης που υπονόμειε την Προσωρινή Κυβέρνηση, περιμένοντας την ημέρα που οι μπολσεβίκοι θα άρπαζαν την εξουσία και αναχαιτίζοντας το συνδικαλιστικό κύμα, θα άρχιζαν να οικοδομούν μια νέα σοσιαλιστική τάξη πραγμάτων. Γι' αυτό το λόγο, ο Λένιν και το κόμμα του πρόσφεραν μεγάλη υποστήριξη στις εργοστασιακές επιτροπές και στην απαίτησή τους για εργατικό έλεγχο στη βιομηχανία. Ο Λένιν γράφοντας στις 17 Μαΐου στην *Πράβδα*, επιδοκίμαζε το σύνθημα για «εργατικό έλεγχο», δηλώνοντας ότι «οι εργάτες πρέπει να απαιτήσουν, χωρίς καθυστέρηση, την άμεση και ουσιαστική πραγματοποίηση του ελέγχου από τους ίδιους τους εργάτες».⁶⁶ Για τους αναρχοσυνδικαλιστές, αυτό ήταν μια περαιτέρω απόδειξη της παρέκκλισης του Λένιν από το μαρξιστικό δόγμα. «Οι μπολσεβίκοι όλο και περισσότερο διαχωρίζουν τη θέση τους από τους αρχικούς τους στόχους», διαβεβαίωνε μια αναρχοσυνδικαλιστική εφημερίδα στο Χάρκοβο «και προσεγγίζουν όλο και περισσότερο τις επιθυμίες του λαού. Από την εποχή της επανάστασης, έχουν συγκρουστεί αποφασιστικά με τη σοσιαλδημοκρατία και προσπαθούν συνεχώς να εφαρμόσουν αναρχοσυνδικαλιστικές μεθόδους πάλης».⁶⁷

Αυτός ήταν ο λόγος που στις εργατικές συνελεύσεις μεταξύ Μαΐου και Οκτωβρίου, οι μπολσεβίκοι και οι αναρχοσυνδικαλιστές αντιπρόσωποι ψήφιζαν μαζί, υποστηρίζοντας τις εργοστασιακές επιτροπές και τον εργατικό έλεγχο. Οι πιο ισχυροί αντίπαλοί τους στο εργατικό κίνημα ήταν οι μενσεβίκοι. Αυστηρά προσκολλημένοι στο ιστορικό πλαίσιο του Μάρξ, οι μενσεβίκοι επέμεναν ότι την Επανάσταση του

Φεβρουαρίου έπρεπε να ακολουθήσει μια καθορισμένη περίοδος «αστικοδημοκρατικής» διακυβέρνησης, κατά την οποία ο εργατικός έλεγχος δεν χρειαζόταν. «Βρισκόμαστε στο αστικό στάδιο της επανάστασης», δήλωνε ο Μ. Ι. Σκομπελέφ, ο μενσεβίκος υπουργός Εργασίας στο 1ο Συνέδριο των Εργοστασιακών Επιτροπών της Πετρούπολης τον Ιούνιο. «Η μεταβίβαση των επιχειρήσεων στα χέρια του λαού αυτή τη στιγμή δεν θα βοηθούσε την επανάσταση». ⁶⁸ Οποιαδήποτε διευθέτηση στη βιομηχανία ήταν προς το παρόν καθήκον της κυβέρνησης και όχι των αυτόνομων εργοστασιακών επιτροπών. Οι επιτροπές, επέμενε, θα μπορούσαν να εξυπηρετήσουν καλύτερα τους στόχους των εργατών αν εντάσσονταν σε ένα διακρατικό δίκτυο εργατικών ενώσεων. Η ρώσικη εργατική τάξη, αντί να ακολουθήσει «το μονοπάτι της κατάληψης των εργοστασίων» θα έκανε καλά να στηριχθεί στις ενώσεις για να βελτιώσει την οικονομική της κατάσταση μέσα στα πλαίσια του καπιταλισμού. ⁶⁹

Οι αναρχοσυνδικαλιστές, πάντως, δεν είχαν καμία διάθεση να καθίσουν φρόνιμα στη γωνία, αν οι εργατικές επιτροπές απορροφούνταν από τις εργατικές ενώσεις. Οι συνδικαλιστές ομιλητές απογοητευμένοι από τις ενώσεις και ειδικά από εκείνες που βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο των «εξελικτικών» και «συμβιβαστικών» μενσεβίκων, άρχισαν να ξεχωρίζουν τις «θαρραλέες» εργοστασιακές επιτροπές, τους νόμιμους κληρονόμους του επαναστατικού συνδικαλισμού, από τις «ρεφορμιστικές» ενώσεις, οι οποίες, σύμφωνα με τον Βολίν της ομάδας *Γκόλος Τρούντα*, έπαιζαν «το ρόλο του μεσάζοντα μεταξύ εργατών και κεφαλαίου». ⁷⁰ Γι' αυτό το λόγο, ένας διαπρεπής αναρχοσυνδικαλιστής στο Χάρκοβο, (ονόματι Ρόττενμπεργκ) είπε σε μια συγκέντρωση αντιπροσώπων εργοστασιακών επιτροπών, γύρω στα τέλη Μαΐου: «Οι εργατικές ενώσεις έχουν χρεωκοπήσει σε όλο τον κόσμο. Μην γελιέστε! Χρειάζονται διαφορετικές μέθοδοι. Όταν οι εργατικές ενώσεις θέλουν να υποδουλώσουν τις εργατικές επιτροπές εμείς λέμε: Κάτω τα χέρια! Δεν θα ακολουθήσουμε το δρόμο σας. Πρέπει να τελειώσουμε τον αγώνα με τον καπιταλισμό, ώστε να πάψει να υπάρχει». ⁷¹ Στο ίδιο πνεύμα, ένας σύντροφός του, αναρχικός αντιπρόσωπος των Σιδηροδρομικών του Χάρκοβου, ονόμασε τις ενώσεις, «βλαστάρια των αστών», ακατάλληλες για τη νέα εποχή του απλού ανθρώπου που μόλις αναδύθηκε: «Ακριβώς τώρα, αν πράγματι θέλουμε να ζήσουμε, πρέπει να καταλάβουμε τα εργοστάσια, αν όμως

θέλουμε να καταστραφούμε, ας ενταχθούμε στις εργατικές ενώσεις. Αλλά δεν θα κάνουμε το τελευταίο. Για να βελτιώσουμε την κατάσταση των εργατών, πρέπει να πάρουμε τα εργοστάσια στα δικά μας χέρια». ⁷² Αυτά ήταν τα παθιασμένα λόγια ανθρώπων απόλυτα αφοσιωμένων στις εργοστασιακές τους επιτροπές, ανθρώπων γοητευμένων από το όραμα ενός νέου κόσμου, τον οποίο μπορούσαν να κερδίσουν μόνο μέσα από τις τοπικές επιτροπές. Γι' αυτούς, οι εργατικές ενώσεις ήταν κατάλοιπα μιας ετοιμοθάνατης καπιταλιστικής τάξης. Οι εργοστασιακές επιτροπές, όπως τους άρεσε να το θέτουν, ήταν «πιο ζωντανές», αντιπροσώπευαν το μελλοντικό κύμα που θα σάρωνε ολοκληρωτικά, την αστική Προσωρινή Κυβέρνηση και θα οδηγούσαν σε μια ένδοξη νέα εποχή τους εργάτες. Η εργοστασιακή επιτροπή ήταν «επαναστατική, μαχητική, γενναία, ενεργητική και ισχυρή χάρη στο νεανικό της σφρίγος», έγραφε ο Γκριγόρι Μαξίμωφ στην *Γκόλος Τρόντα*, ενώ η εργατική ένωση ήταν «βαλτωμένη, παθητική, στραμμένη προς το συμβιβασμό, αυτοαποκαλούμενη μαχητική αλλά στην πραγματικότητα αγωνιζόμενη για «ταξική αρμονία». ⁷³ Ενώ η συγκεκριμένη γραφειοκρατία των ενώσεων κατέπνιγε τις νέες ιδέες, η εργοστασιακή επιτροπή ήταν «η πηγή έμπνευσης της δημιουργικότητας των εργατών». ⁷⁴

Οι επίμονες προσπάθειες των μενσεβίκων να υποτάξουν τις εργατικές επιτροπές στις εργατικές ενώσεις, αντιμετώπιστηκαν με επιτυχία από τους αναρχικούς και τους μπολσεβίκους, που και οι δυο κέρδιζαν γρήγορα έδαφος μέσα στο εργατικό κίνημα - ειδικότερα οι μπολσεβίκοι, με την αποτελεσματική τους οργάνωση και ηγεσία. Οι αναρχικοί, χωρίς μια πειθαρχημένη οργάνωση, μόλις που ήλπιζαν να ισοφαρίσουν τη μπολσεβίκικη εκστρατεία στρατολόγησης μελών, παρηγορούμενοι από το γεγονός ότι «οι μπολσεβίκοι και όχι οι μενσεβίκοι βρίσκονταν παντού σε άνοδο». Διότι οι μπολσεβίκοι, έτσι σκεφτόντουσαν, είχαν «απορρίψει τον σχολαστικισμό του αποστόλου τους και υιοθέτησαν μια επαναστατική - δηλαδή αντιμαρξιστική - άποψη». ⁷⁵

Η ανάπτυξη του συνδικαλισμού μεταξύ των εργατών της Πετρούπολης στη διάρκεια του 1917, ήταν ένα γεγονός που αναγνωρίστηκε ακόμα και από τους αντιπάλους, μενσεβίκους παρατηρητές. ⁷⁶ Οι νέες εκλογές στις εργοστασιακές επιτροπές κατά τους καλοκαιρινούς και φθινοπωρινούς μήνες, ανέδειξαν ένα σημαντικό αριθμό αναρχοσυν-

δικαλιστικών μελών. Μια τυπική, μεγάλη επιχείρηση θα είχε εκλέξει 12 μπολσεβίκους, 2 αναρχικούς και ίσως μερικούς μενσεβίκους και εσέρους (SR).⁷⁷ Οι Μαξίμωφ και Σάτωφ της *Γκόλος Τρούντα* ήταν ανάμεσα στα πιο ενεργά μέλη του Κεντρικού Συμβουλίου Εργοστασιακών Επιτροπών Πετρούπολης. (Ο Μαξίμωφ εξελέγη τον Ιούνιο και ο Σάτωφ, τον Αύγουστο.) Αλλά εκείνοι που ωφελήθηκαν κυρίως από την αριστερή στροφή του κινήματος ήταν οι μπολσεβίκοι, οι οποίοι σκόπιμα οικειοποιήθηκαν το συνδικαλιστικό πρόγραμμα, όπως το ίδιο θα έκαναν τον επόμενο Οκτώβριο, με το αγροτικό πρόγραμμα των εσέρων (SR).

Τα αρχικά κέρδη του κόμματος του Λένιν προκάλεσαν ένα αίσθημα ανησυχίας στις γραμμές των αναρχικών. Όλο και περισσότεροι αναρχικοί άρχισαν να πιστεύουν ότι το κίνημά τους χρειαζόταν ένα μεγαλύτερο βαθμό οργάνωσης, για να μην χαθεί η επιρροή τους στην εργατική τάξη προς όφελος των προσωρινών συμμάχων τους, των μπολσεβίκων. Ένας αριθμός τοπικών και επαρχιακών διασκέψεων διεξήχθη εσπευσμένα με την ελπίδα να θεραπευτεί η φοβερή ανομοιογένεια του κινήματος.⁷⁸ Στην Πετρούπολη, τα αναρχικά κύτταρα μέσα στις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, κλιμάκωσαν την δραστηριότητά τους και ο τοπικός κλάδος της Ένωσης Αναρχοσυνδικαλιστικής Προπαγάνδας στη περιοχή του Βίμποργκ, άνοιξε μια εργατική λέσχη με σκοπό να αυξήσει τα μέλη του.⁷⁹ Οι αναρχοσυνδικαλιστές της Μόσχας, οι οποίοι ήδη είχαν εδραιώσει την επιρροή τους ανάμεσα στους αρτεργάτες, τους τυπογράφους, τους σιδηροδρομικούς και τους βυρσοδέψες, την επεξετείναν επίσης στους ταχυδρομικούς εργάτες.⁸⁰ Στο νότο, ο συνδικαλισμός ρίζωσε ανάμεσα στους μεταλλωρύχους της Λεκάνης του Ντόνετς, τους εργάτες τσιμέντου και τους λιμενεργάτες του Αικατερίνονταρ και του Νοβοροσσίσκ στην Μαύρη Θάλασσα.⁸¹

Την εποχή που γίνονταν αυτές οι οργανωτικές προσπάθειες όμως, δημιουργήθηκε ένα σχίσμα στο αναρχικό στρατόπεδο πάνω στο ζήτημα του εργατικού ελέγχου. Διότι, όπως δήλωσε ο ηγέτης μιας εργοστασιακής επιτροπής, υπήρχαν πάρα πολλοί ριζοσπάστες εργάτες που συνέχισαν τον «έλεγχο» με την «κατάληψη των εργοστασίων».⁸²

Οι περισσότεροι υπέρμαχοι της γενικής απαλλοτρίωσης ήταν αναρχοκομμουνιστές που κατέκριναν τον εργατικό έλεγχο σαν ημίμετρο, ένα δειλό συμβιβασμό με την κυρίαρχη τάξη πραγμάτων. Ένας

αναρχοκομμουνιστής αντιπρόσωπος σε μια συνεδρίαση εργοστασιακής επιτροπής στη πρωτεύουσα, δεν απαιτούσε τίποτε λιγότερο από «την κατάληψη των εργοστασίων και την ανατροπή των αστών».⁸³ «Ο έλεγχος δεν μας ικανοποιεί», παραπονιόταν κάποιος άλλος, «πρέπει να πάρουμε ολόκληρη την παραγωγή στα χέρια μας και να απαλλοτριώσουμε όλα τα εργοστάσια».⁸⁴ Σε ένα συνέδριο των εργατών ναυπηγείων της Πετρούπολης (μεταξύ των οποίων η αναρχική επιρροή ήταν εξαιρετικά ισχυρή) ένας ανυπόμονος εργατικός αντιπρόσωπος ζήτησε «την ανάληψη της διαχείρισης των εργοστασίων και των λιμανιών από τις εργατικές επιτροπές». «Οι επιτροπές», διακήρυξε, «πρέπει να είναι ενεργητικές και όχι παθητικές, δηλαδή, πρέπει να λειτουργούν τα εργοστάσια και όχι απλά να ελέγχουν τις δραστηριότητές τους».⁸⁵ Διαφωνώντας με αυτή την άποψη ένας δεύτερος ομιλητής υποστήριξε ότι «οι εργάτες οι οποίοι αγωνίζονται να αναλάβουν τη διαχείριση των εργοστασίων υπερεκτιμούν επικίνδυνα τη δύναμή τους». Αλλά ήταν φωνή μειοψηφική, διότι μια ειδική επιτροπή του συνεδρίου επιδοκίμασε την απαίτηση για απολλοτρίωση.⁸⁶

Σε μια άλλη εργατική συνδιάσκεψη, ένας φλογερός συνήγορος της απαλλοτρίωσης απαίτησε «έργα και όχι λόγια» και ύστερα έδωσε ένα προσωπικό παράδειγμα, οργανώνοντας την κατάληψη της μονάδας στην οποία εργαζόταν, στο εργοστάσιο πυρίτιδας Σλύσσελμπουργκ.⁸⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ίδιος εργάτης ονόματι Γιουστίν Ζούκ είχε καταδικαστεί το 1909 σε καταναγκαστικά έργα αορίστου διάρκειας για ληστεία σ' ένα εργοστάσιο κοντά στο Κίεβο και το φόνο ενός φύλακα.⁸⁸ Για τους αναρχοσυνδικαλιστές, τέτοιες ομιλίες αντανακλούσαν την ίδια επιπολαιότητα η οποία είχε διαλύσει τη συνεργασία με τους αναρχοκομμουνιστές στο παρελθόν. Κατά τον Μαξίμωφ, οι υπέρμαχοι «της κατάληψης για την κατάληψη», ανήκαν στην παρωχημένη και ανυπόληπτη σχολή της ληστείας και της τρομοκρατίας.⁸⁹ Ενώ οι συνδικαλιστές συμφωνούσαν ότι οι εργάτες τελικά πρέπει να πάρουν στην κατοχή τους τα εργοστάσια, διαφωνούσαν με την άμεση απαλλοτρίωση, πριν οι εργάτες εκπαιδευτούν ικανοποιητικά στο έργο της διαχείρισης. Ο Μαξίμωφ και οι συνάδελφοί του από την *Γκόλος Τρούντα*, πίεσαν για «συνολικό» έλεγχο της εργασίας, που να καλύπτει όλους τους τομείς της επιχείρησης - «πραγματικό και όχι πλασματικό» έλεγχο πάνω στους κανόνες εργασίας, τις προσλήψεις και τις απολύσεις, τις ώρες εργασίας και τους

μισθούς και τις διαδικασίες βιομηχανικής παραγωγής.⁹⁰ Μόνον έτσι θα μπορούσε ο εργατικός έλεγχος να εξυπηρετήσει σωστά μια μεταβατική φάση κατά την οποία οι χειρώνακτες εργάτες θα μάθαιναν να είναι αφεντικά του εαυτού τους. «Οι επιτροπές ελέγχου δεν πρέπει να είναι απλές επιτροπές επίβλεψης», έλεγε ένας αναρχοσυνδικαλιστής από την Οδυσσό στην Πανρωσική Συνδιάσκεψη Εργοστασιακών Επιτροπών που έλαβε χώρα στην Πετρούπολη την παραμονή της μολσεβίκικης εξέγερσης, «αλλά τα κύτταρα του μέλλοντος τα οποία ακόμα και τώρα προετοιμάζονται για να περιέλθει η παραγωγή στα χέρια των εργατών».⁹¹

Εν τω μεταξύ, οι εργοστασιάρχες της Ρωσίας προειδοποιούσαν την Προσωρινή Κυβέρνηση ότι η εξάπλωση του εργατικού ελέγχου έθετε την εθνική οικονομία σε κίνδυνο. Οι εργοστασιάρχες παραπονούντο ότι η κατάσταση στα εργοστάσια είχε ήδη φτάσει σε ένα σημείο «πολύ κοντά στη βιομηχανική αναρχία».⁹² Κατηγορούσαν σαν υπεύθυνη για το αυξανόμενο οικονομικό χάος την αφελή πεποίθηση των εργατών ότι η Ρωσία βρισκόταν στα πρόθυρα μιας νέας λαμπρής εποχής. «Η εργατική τάξη (απεφάνθη μια συνδιάσκεψη βιομηχάνων στην νότια Ρωσία), γοητευμένη από τις δελεαστικές προοπτικές που της περιγράφουν οι ηγέτες της, περιμένει την έλευση μιας χρυσής εποχής, αλλά θα είναι τρομερή η απογοήτευσή της, την οποία ο καθένας μπορεί να προβλέψει».⁹³ Οι εργάτες, πράγματι, ανυπομονούσαν για τον ερχομό της δικής τους χρυσής εποχής. Καθώς οι εργατικές επιτροπές αποκτούσαν όλο και περισσότερη δύναμη στα εργοστάσια και τα μεταλλεία, το όραμά τους για ένα προλεταριακό παράδεισο γινόταν εντονότερο. Η Ρωσία φαινόταν σχεδόν να πραγματοποιεί εκείνο το «απτό όνειρο», όπως το περιέγραψε ο πρόεδρος μιας εργοστασιακής επιτροπής στην Πετρούπολη, όπου οι εργάτες «θα κυβερνούσαν τον εαυτό τους χωρίς να σκύβουν τα κεφάλια μπροστά σε καμιά εξουσία των πλούσιων τάξεων».⁹⁴

Μέχρι τον Οκτώβριο, κάποια μορφή εργατικού ελέγχου υπήρχε στη μεγάλη πλειοψηφία των ρώσικων επιχειρήσεων. Υπήρξαν ακόμη και περιπτώσεις όπου οι εργοστασιακές επιτροπές έδωξαν τους εργοδότες τους και τους μηχανικούς και προσπάθησαν να λειτουργήσουν τα εργοστάσια οι ίδιες, στέλνοντας αντιπροσωπείες για να ζητήσουν καύσιμα, πρώτες ύλες και οικονομική βοήθεια από εργοστασιακές επιτροπές άλλων επιχειρήσεων. Οι επιτροπές που πήραν τα ηνία της

διαχείρισης, συχνά κόμπαζαν ότι διατηρούσαν - ή και αύξαναν ακόμα - το υπάρχον επίπεδο παραγωγής. Η εργατική επιτροπή ενός χυτηρίου χαλκού στην Πετρούπολη, για παράδειγμα, ισχυριζόταν ότι σχεδόν διπλασίασε το ρυθμό παραγωγής λίγο μετά τη κατάληψη της επιχείρησης και ένας αντιπρόσωπος στην Πρώτη Συνδιάσκεψη των Εργοστασιακών Επιτροπών της Πετρούπολης προέβη στον απίθανο απολογισμό, ότι κάτω από τη διαχείριση της επιτροπής, το εργοστάσιο αεροπλάνων όπου εργαζόταν είχε αυξήσει την παραγωγή κατά 200% σε ένα δίμηνο.⁹⁵

Οι ιδιοκτήτες, φυσικά, απέρριπταν αυτούς τους ισχυρισμούς. Οι ακρότητες των επιτροπών, ισχυριζόνταν, συνέβαλαν μόνο στην αύξηση της οικονομικής αναστάτωσης.

Τι θα λέγατε (έγραφε ένα έγκυρο εμπορικό περιοδικό μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση) για ανθρώπους που καθιερώνουν έλεγχο πάνω στην εργασία ενός γιατρού ακριβώς εκείνη τη στιγμή που σταματά τη ροή του αίματος κατά την τομή των αγγείων, ή όταν εφαρμόζει τεχνητή αναπνοή σε κάποιον που βρίσκεται σε κώμα; Τι θα λέγατε για τον υπεύθυνο ο οποίος τοποθετεί έναν ελεγκτή για να επιβλέπει τις πράξεις κάποιου ανθρώπου την ώρα που εκείνος σώζει κάποιον άλλο που πνίγεται, ή τον καπετάνιο ενός πλοίου στη διάρκεια καταιγίδας;⁹⁶

Οι εργοστασιακές επιτροπές θεωρούσαν τέτοιες κατηγορίες σαν θρασυτάτες προσπάθειες που επεδίωκαν «να σπείρουν την διχόνοια» μέσα στους εργάτες.⁹⁷ Επιπλέον, στην πραγματικότητα, ο εργατικός έλεγχος - τουλάχιστον στις πιο ακραίες του μορφές - είχε καταστροφικά αποτελέσματα πάνω στη παραγωγή. Αν και, συχνά, οι επιτροπές κατάφερναν να αποτρέπουν κλεισίματα και απολύσεις, οι κομψασμοί τους για αύξηση της παραγωγικότητας ήταν το λιγότερο υπερβολικοί! Όχι μόνο αντιμετώπιζαν ένα διαλυμένο σύστημα μεταφορών και μεγάλες ελλείψεις βασικών υλικών, αλλά και η πενιχρή τεχνική και διαχειριστική τους γνώση μόλις που μπορούσε να καλύψει το κενό που δημιουργήθηκε με την εκδίωξη των μηχανικών και των διευθυντών. Σαν αποτέλεσμα, κάποιες επιτροπές υποχρεώθηκαν «να γλύψουν εκεί που είχαν φτύσει», όπως έγραφε ένας μπολσεβίκος συνδικαλιστής και να αναθέσουν ξανά το έργο της διεύθυνσης της παραγωγής στους εκδιωχθέντες διευθυντές.⁹⁸ Παρ' όλες τις ευγενείς τους προθέσεις, οι εργατικές επιτροπές καλλιεργούσαν ένα είδος «παραγωγικής αναρχίας» το οποίο ίσως να έκανε ακόμα και τον Μάρξ και τον Ένγκελς να φρικιούν μέσα στους τάφους τους και καθώς η Επανάσταση του 1917

πλησίαζε, ένας επιθεωρητής εργοστασίων ανέφερε στη Προσωρινή Κυβέρνηση ότι «η αναρχία στα εργοστάσια εξαπλώνεται συνεχώς».⁹⁹

Σε όλη τη χώρα, οι εντάσεις μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας συσσωρεύονταν με γοργό ρυθμό. Φυσικά, οι εργάτες θεωρούσαν υπαίτιους τους εργοδότες για την επικίνδυνη κατάσταση στη ρώσικη βιομηχανία, κατηγορώντας τους, ότι εξαπέλυσαν ένα φοβερό πόλεμο με σκοπό να αποκομίσουν τεράστια κέρδη, παρά το γεγονός ότι η κοτόφθαλμη απληστία τους καταδίκασε το βιομηχανικό σύστημα σε οριστική καταστροφή. Οι εργατικοί ηγέτες επέμεναν ότι ο εργατικός έλεγχος πάνω στη διαχείριση ήταν απαραίτητος για να εμποδίσει το κλείσιμο εργοστασίων, λόκ-άουτ, και μεγάλης κλίμακας απολύσεις. Από την πλευρά τους, οι εργοστασιάρχες απαντούσαν ότι ήταν αναγκασμένοι να περικόψουν την παραγωγή ή ακόμα και να κλείσουν τα εργοστάσια, λόγω της απερίσκεπτης επέμβασης των ανειδίκευτων εργατών στη διαδικασία της παραγωγής, κάτι που επαυξανόταν και από τις σοβαρές ελλείψεις στα καύσιμα και τις πρώτες ύλες. Τα επιχειρήματα και των δυο πλευρών είχαν βάση, αλλά τα λόγια δεν μπορούσαν να γεφυρώσουν την πλατιά άβυσσο μεταξύ των αντιμαχόμενων τάξεων. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος μαζί με τον τοπικό ταξικό πόλεμο, οδηγούσαν τη ρωσική οικονομία και την Προσωρινή Κυβέρνηση στο χείλος της καταστροφής.

Οι αναρχικοί διαχωρίστηκαν από τις άλλες επαναστατικές ομάδες λόγω της αδιάλλακτης αντίθεσής τους προς το κράτος υπό οποιαδήποτε μορφή, αταλάντευτα προσκολλημένοι στο απόφθεγμα του Μπακούνιν ότι κάθε κυβέρνηση, ανεξάρτητα από το ποιός την ελέγχει, είναι όργανο καταπίεσης. Δεν εξαιρούσαν απ' αυτή την κατηγορία ούτε τη «δικτατορία του προλεταριάτου», παρά το γεγονός ότι ήταν βασική αρχή των μπολσεβίκων συμμάχων τους. Παρ' όλο που οι αναρχικοί συμφωνούσαν με την αποφασιστικότητα του Λένιν να καταστρέψει την Προσωρινή Κυβέρνηση, οι προειδοποιήσεις του Μπακούνιν για τους πεινασμένους για εξουσία μαρξιστές παρέμεναν σταθερά στη σκέψη τους.

Οι λανθάνουσες υποψίες για τους «σοσιαλιστές-καριερίστες»¹⁰⁰ βγήκαν στην επιφάνεια νωρίς τον Σεπτέμβριο, όταν το μπολσεβίκικο κόμμα κέρδισε την πλειοψηφία στα Εργατικά Συμβούλια της Πετρούπολης και της Μόσχας. Η *Σβομπόντναϊα Κομμούνα*, όργανο της Ομοσπονδίας Αναρχικών Πετρούπολης, θυμήθηκε την συχνά επανα-

λαμβάνομενη κατηγορία των Μπακούνιν και Κροπότκιν ότι η λεγόμενη δικτατορία του προλεταριάτου σήμαινε, στην πραγματικότητα, «τη δικτατορία του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος».¹⁰¹ Κάθε επανάσταση του παρελθόντος, υπενθύμιζε η εφημερίδα στους αναγνώστες της, γέννησε μια νέα σειρά τυράννων, μια νέα προνομιούχα τάξη που καταδυναστεύει τις μάζες. Ας ελπίσουμε, διακήρυττε, ότι οι άνθρωποι θα είναι αρκετά σοφοί ώστε να μην αφήσουν τον Κερένσκι και τον Λένιν «τον Δαντόν και τον Ροβεσπιέρο» της ρώσικης επανάστασης να γίνουν αφέντες τους.¹⁰²

Τους φόβους της Ομοσπονδίας της Πετρούπολης συμμεριζόταν και η Ένωση Αναρχοσυνδικαλιστικής Προπαγάνδας. «Στην κορυφή», έγραφε ο Βολίν, ο νέος αρχισυντάκτης της *Γκόλος Τρούντα* (ο Ραέφσκι αποχώρησε απροσδόκητα τον Αύγουστο μετά το πρώτο φύλλο και έκτοτε έπαιξε ένα παθητικό ρόλο στο κίνημα), «θα κάθονται πάντα ηλίθιοι πολιτικοί, κενά φερέφωνα, ξεδιάντροποι αποστάτες και άθλιοι προδότες που δεν πιστεύουν στην ελευθερία και τη δημιουργικότητα των μαζών».¹⁰³ Με τις μπολσεβίκικες νίκες στη Πετρούπολη και τη Μόσχα νωπές στο μυαλό τους, οι αναρχοσυνδικαλιστές ηγέτες άρχισαν να φοβούνται ότι τα Εργατικά Συμβούλια (τα σοβιέτ) θα κατέληγαν να γίνουν εργαλεία πολιτικής εξουσίας. Τα Εργατικά Συμβούλια, κατά την άποψη των συνδικαλιστών, ήταν μη πολιτικά σώματα, εκλεγμένα απ' ευθείας στις περιοχές, χωρίς την χρήση κομματικών καταλόγων. Η αποστολή τους ήταν να διαχειρίζονται θέματα όπως το οικιστικό, η διανομή τροφίμων και οι θέσεις εργασίας και εκπαίδευσης, θυμίζοντας από κάποιες πλευρές τα γαλλικά *bourses du travail*. Από το πρώτο κιόλας φύλλο της *Γκόλος Τρούντα*, ο Ραέφσκι υπογράμμισε το γεγονός ότι τα Εργατικά Συμβούλια ξεπήδησαν αυθόρμητα μέσα από τους κόλπους των εργατών και όχι «από το μυαλό του ενός ή του άλλου κομματικού ηγέτη», ο ρώσικος λαός, έγραφε, δεν θα επιτρέψει να περιέλθουν τα Εργατικά Συμβούλια υπό την κυριαρχία επαγγελματιών επαναστατών, όπως ολοφάνερα ήθελε ο Λένιν, αν κρίνουμε από τις «μισομπλανκιστικές» θέσεις του στο *Τι να κάνουμε*. Το μπολσεβίκικο σύνθημα «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ», έλεγε ο Ραέφσκι, ήταν αποδεκτό από τους συνδικαλιστές μόνο αν σήμαινε «αποκέντρωση και διάλυση της εξουσίας» και όχι μεταφορά της εξουσίας από την μια ομάδα στην άλλη.¹⁰⁴

Αλλά πώς μπορούσε να αποφευχθεί η πολιτική διαφθορά με τις διάφορες αμφιέσεις και μορφές της; Μόνο με την «πλήρη αποκέντρωση και την γενικευμένη αυτοδιεύθυνση των τοπικών οργανώσεων», απαντούσε ο Αλεξάντερ Σιαπίρο της ομάδας *Γκόλος Τρούντα*.¹⁰⁵ Αυτό θα συνεπαγόταν την ολοκληρωτική καταστροφή του κράτους, της ρίζας και των κλαδιών του και την παρεμπόδιση οποιασδήποτε άλλης κυβέρνησης να ξαναφωτρώσει στην θέση του. Με άλλα λόγια, η ρώσικη επανάσταση έπρεπε να γίνει μια πραγματική κοινωνική επανάσταση. Σαν πρώτο βήμα, έλεγε ένας αναρχικός σε μια εργατική συνδιάσκεψη το Σεπτέμβριο, πρέπει να κηρυχθεί μια άμεση γενική απεργία. Δεν υπάρχουν, «νόμοι της Ιστορίας» διακήρυττε, που να σταματούν τον λαό, ούτε προκαθορισμένα ιστορικά στάδια, όπως υποστηρίζουν οι σοσιαλδημοκράτες. Οι μαθητές του Μάρξ - μενσεβίκοι και μπολσεβίκοι - εξαπατούν την εργατική τάξη με «υποσχέσεις για τη βασιλεία του θεού επί της γης ύστερα από εκατοντάδες χρόνια», δεν υπάρχει λόγος να περιμένουμε, φώναζε. Οι εργάτες πρέπει να δράσουν άμεσα - όχι ύστερα από κι άλλους αιώνες οδυνηρής ιστορικής ανάπτυξης, αλλά αμέσως τώρα! «Ζήτω η εξέγερση των σκλάβων και η ίση αμοιβή».¹⁰⁶

Οι αναρχικοί δεν θεωρούσαν λιγότερο απεχθή, την προοπτική μιας «προλεταριακής δικτατορίας» από ένα ρώσικο κοινοβούλιο. Γι' αυτούς, η ψήφος ήταν απλά μια επινόηση που εμπόδιζε το άτομο να αυτοκυβερνηθεί. «Είμαι άτομο», διακήρυττε ένας αναρχικός στο Ροστόφ το 1917, επαναλαμβάνοντας μια έκφραση του Μάξ Στίρνερ «και δεν υπάρχει εξουσία ανώτερη από το δικό μου Εγώ».¹⁰⁷ (Παρόμοια, ο Προυντόν είχε διδάξει ότι το καθολικό δικαίωμα ψήφου είναι αντεπανάσταση.)¹⁰⁸ Όταν η κρατική Δούμα εκλέχθηκε το 1906, οι αναρχικοί την έκαναν στόχο κοροϊδίας και χλευασμού.¹⁰⁹ Τώρα, το 1917, με μια Συντακτική Συνέλευση έτοιμη να αρχίσει τις εργασίες της, η συμπεριφορά τους ήταν εξίσου περιφρονητική όπως και παλιά. Το λαϊκό αίσθημα ήταν πολύ ευνοϊκό προς την Συνέλευση, τόσο πολύ μάλιστα ώστε κι αυτοί οι μπολσεβίκοι - κάθε άλλο παρά θαυμαστές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας - το θεώρησαν σκόπιμο να υποκριθούν ότι την αποδέχονται.¹¹⁰ Αλλά οι αναρχικοί που δεν ήταν συνηθισμένοι να μασούν τα λόγια τους, απέρριψαν το νέο κοινοβούλιο σαν μια ξεδιάντροπη απάτη.

Μια αναρχική κριτική για την αντιπροσωπευτική κυβέρνηση που διαβάστηκε πλατιά, γράφτηκε από τον Απόλλο Καρέλιν, ένα γνωστό αναρχοκομμουνιστή με νοοτροπία διανοούμενου. Κατά τον Καρέλιν, η δημοκρατία πρακτικά ήταν ισοδύναμη με την «πλουτοκρατία», διότι και αν ακόμα οι εργάτες αποκτούσαν πολιτικά δικαιώματα, υποστήριζε, τα πολιτικά κόμματα θα συνέχιζαν να αναδεικνύουν τους υποψηφίους για το κοινοβούλιο και αφού οι κομματικοί ηγέτες θα επέλεγαν μόνον επιχειρηματίες, επαγγελματίες και κάπως μορφωμένους εργάτες που ψάχνουν για καλύτερες ευκαιρίες εκτός του εργοστασίου, οι απλοί, χειρώνακτες εργάτες δεν θα είχαν ποτέ πραγματικά δικούς τους εκπροσώπους στο κοινοβουλευτικό σύστημα. Σε κάθε περίπτωση, προσέθετε, η αντιπροσωπευτική κυβέρνηση ήταν ουσιαστικά εξουσιαστική, διότι στερούσε από το άτομο το δικαίωμα να ασκήσει την ελεύθερη βούλησή του.¹¹¹

Την κοινοβουλευτική δημοκρατία απέρριψαν πάνω στην ίδια βάση δυο αναρχικοί εργάτες, στην ομιλία τους σε μια συνδιάσκεψη των εργοστασιακών επιτροπών της Πετρούπολης. Ο πρώτος ομιλητής επετέθη στους μπολσεβίκους για την υποστήριξή τους προς την Συντακτική Συνέλευση στην οποία, ήταν βέβαιος, θα κυριαρχούσαν οι παπάδες και οι γαιοκτήμονες.¹¹² Μόνο γνήσιες εργατικές οργανώσεις, διακήρυττε, μόνον εργοστασιακές επιτροπές και εργατικά συμβούλια μπορούσαν να προστατεύσουν τα συμφέροντα του βιομηχανικού προλεταριάτου. Ο σύντροφός του υποστήριζε επίσης emphaticά αυτές τις παρατηρήσεις. Επισημαίνοντας ότι οι κατάλογοι υποψηφίων για την Συντακτική Συνέλευση περιελάμβαναν ελάχιστους εργάτες, διαμαρτυρήθηκε ότι η Συνέλευση ήταν προορισμένη να μονοπωληθεί από τους «καπιταλιστές και τους διανοούμενους». «Οι διανοούμενοι», προειδοποίησε, «σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να εκπροσωπήσουν τα συμφέροντα των εργατών. Ξέρουν να μας παίζουν στα δάκτυλά τους και θα μας προδώσουν». Η εργατική τάξη, βροντοφώναξε, μπορεί να θριαμβεύσει μόνο μέσα από «άμεση μάχη». «Η απελευθέρωση των εργατών είναι καθήκον των ιδίων των εργατών.»¹¹³

Κατά την διάρκεια του Σεπτεμβρίου και του Οκτωβρίου, καθώς πλησίαζαν οι εκλογές για τη Συντακτική Συνέλευση, οι αναρχικοί ρήτορες εξαπέλυσαν ένα πραγματικό χείμαρρο καταγγελιών ως προς το θέμα της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης. Ο ρώσικος λαός, έγραφε ο Σαπίρο στην *Γκόλος Τρούντα*, πρέπει να συνειδητοποιήσει το

γεγονός ότι κανένα κοινοβούλιο δεν μπορεί να φράξει το δρόμο προς την ελευθερία, ότι η δίκαιη κοινωνία μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με «την εξαφάνιση όλης της εξουσίας η οποία απλώς εμποδίζει και αμβλύνει την επαναστατική δράση».¹¹⁴ Λίγες μέρες πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση, ο Μπίλ Σάτωφ ανέπτυξε αυτό το θέμα, επιδεικνύοντας το εξαιρετικό ρητορικό του ταλέντο στην Πανρωσική Συνδιάσκεψη των Εργοστασιακών Επιτροπών. Η πολιτική εξουσία σε οποιαδήποτε μορφή της, είπε, «δεν αξίζει ούτε ένα κλούβιο αυγό». Η ρώσικη επανάσταση, στη βάση της, δεν ήταν ένας αγώνας για κυριαρχία μεταξύ αντιπάλων πολιτικών κομμάτων, αλλά μια οικονομική σύγκρουση για να καθοριστεί ποιός είναι «το αφεντικό» στη βιομηχανία και την γεωργία. Όσο οι καπιταλιστές κατέχουν τα εργοστάσια, συνέχισε ο Σάτωφ, οι εργάτες θα παραμένουν σκλάβοι τους, ακόμη και αν καθιερωνόταν μια κοινοβουλευτική δημοκρατία. «Επαναλαμβάνω», διακήρυξε, «η πολιτική εξουσία δεν μπορεί να μας προσφέρει τίποτα». Οι προετοιμασίες για τη Συντακτική Συνέλευση είναι σπατάλη πολιτικής ενέργειας, εξάλλου η διαίρεση των εργατών σε πολιτικές φράξιες θα καταστρέψει απλώς την ταξική τους αλληλεγγύη. Αντί γι' αυτό, οι εργάτες πρέπει να προετοιμαστούν για να καταλάβουν τα εργοστάσια και οι αγρότες τη γη. «Πρέπει να δημιουργήσουμε οικονομικές οργανώσεις». Πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι ώστε την επομένη της επανάστασης να μπορούμε να θέσουμε τη βιομηχανία σε κίνηση και να την διευθύνουμε».¹¹⁵

Με δεδομένη αυτή την μεγάλη εχθρότητα προς την κοινοβουλευτική διακυβέρνηση, ίσως είναι συμβολικό το ότι ένας αναρχικός θα οδηγούσε το απόσπασμα που διέλυσε την Συντακτική Συνέλευση τον Ιανουάριο του 1918, βάζοντας τέλος στη ζωή της σε μια μόνο μέρα. Με διαταγές της μπολσεβίκικης κυβέρνησης, ο ναύτης της Κρονστάνδης και τώρα διοικητής της φρουράς του ανακτόρου της Ταυρίδας, Ζελεζνιάκωφ, ήταν αυτός που καθαίρεσε τον Βίκτωρα Τσερνώφ με την λακωνική ανακοίνωση: «Η φρουρά είναι κουρασμένη».¹¹⁶

Στα τέλη Σεπτεμβρίου, η *Γκόλος Τρόντα* δημοσίευσε την επιστολή μιας αγανακτισμένης γυναίκας, κατοίκου της Πετρούπολης. Δήλωνε πως βαρέθηκε τα κούφια λόγια για ανατροπή της Προσωρινής Κυβέρνησης και απαιτούσε άμεση δράση, χωρίς αναβολή.

Πότε «το ατελείωτο ποτάμι χαρτιών και λέξεων θα πάψει να κυλάει»; ρωτούσε. «Κάτω τα ψηφίσματα! Ζήτω οι πράξεις! Ζήτω η δημιουργική εργασία των ανθρώπων του μόχθου.»¹¹⁷

Η συγγραφέας πιθανότατα αγνοούσε ότι, για αρκετές βδομάδες, οι αναρχικοί, οι μπολσεβίκοι, οι αριστεροί εσέροι και άλλα αριστερά στοιχεία εξοπλιζόνταν για να χτυπήσουν το καθεστώς Κερένσκι. Η προπαρασκευή άρχισε στα τέλη Αυγούστου, όταν ο Στρατηγός Κορνίλωφ κάνοντας ένα στρατιωτικό πραξικόπημα βάδισε εναντίον της πρωτεύουσας, αναγκάζοντας τον Κερένσκι να ζητήσει τη βοήθεια της αριστεράς. Οι εργοστασιακές επιτροπές και οι εργατικές ενώσεις της Πετρούπολης οργάνωσαν ταχύτατα αποσπάσματα Κόκκινων Φρουρών,¹¹⁸ αποτελούμενα κυρίως από μπολσεβίκους αλλά ενισχυμένα με σημαντικό αριθμό αναρχικών, αριστερών εσέρων, μενσεβίκων και άλλων ριζοσπαστών,¹¹⁹ που συσπειρώθηκαν μπροστά στην άμεση απειλή μιας αντεπανάστασης. Καθώς οι δυνάμεις του Κορνίλωφ πλησίαζαν στην πόλη, οι εργάτες σιδηροδρόμων καθυστερούσαν τα τραίνα, οι τηλεγραφητές αρνούσαν να μεταδώσουν τα μηνύματα του Στρατηγού και αριστεροί αγκιτάτορες κυκλοφορούσαν ανάμεσα στους στασιαστές, υπονομεύοντας το ηθικό τους. Ο Γιουστίν Ζούκ που είχε πρωτοστατήσει στην κατάληψη του εργοστασίου πυρίτιδος Σλύσελμπουργκ, έστειλε μια φορτηγίδα γεμάτη χειροβομβίδες στην πρωτεύουσα, τις οποίες το Κεντρικό Συμβούλιο των Εργοστασιακών Επιτροπών μοίρασε στους εργάτες της συνοικίας Βίμποργκ.¹²⁰ Πριν χυθεί αίμα πάντως, η υπόθεση Κορνίλωφ έληξε άδοξα. Ωστόσο, το τέλος του Κερένσκι είχε πλέον επισφραγισθεί, διότι οι εργάτες ήταν τώρα οπλισμένοι και συσπειρωμένοι πίσω από την ηγεσία της άκρας αριστεράς. Από μια ειρωνεία της τύχης, η πορεία του Κορνίλωφ κατά της Πετρούπολης έστρωσε το δρόμο για την ανατροπή της κυβέρνησης από τους χειρότερους εχθρούς του.

Δεν πρόλαβε σχεδόν να σβήσει αυτός ο κίνδυνος και η Προσωρινή Κυβέρνηση αντιμετώπιζε τώρα την πιο σοβαρή απειλή από την αριστερά. Στα μέσα Σεπτεμβρίου, ο Κερένσκι, προσπαθώντας απελπισμένα να συσπειρώσει τις λαϊκές μάζες γύρω από το ετοιμόρροπο καθεστώς του, κάλεσε αντιπροσώπους από τα Εργατικά Συμβούλια, τους συνεταιρισμούς, τις εργατικές ενώσεις και τις τοπικές διοικήσεις να παραστούν σε μια «Δημοκρατική Συνδιάσκεψη» στην πρωτεύουσα. Οι αναρχικοί χλεύασαν την συνέλευση σαν ένα «αντεπαναστα-

τικό φιάσκο», τον τελευταίο σπασμό μιας ετοιμοθάνατης εποχής.¹²¹ Οι μπολσεβίκοι έλαβαν μέρος αλλά σαν μια ανυπόταχτη αντιπολιτευτική ομάδα και όταν η Συνδιάσκεψη οργάνωσε ένα «προκοινοβούλιο», στην εναρκτήρια συνεδρίαση (7 Οκτωβρίου), ο Τρότσκι και οι σύντροφοί του ψήφισαν με τα πόδια τους.

Από εκείνη τη στιγμή, τα γεγονότα κύλησαν γοργά. Οι μπολσεβίκοι και οι σύμμαχοί τους πολλαπλασίασαν τις προσπάθειές τους να στρατολογήσουν πολιτοφύλακες και να τους εφοδιάσουν με όπλα και πυρομαχικά. «Στα εργοστάσια», έγραφε ο Τζών Ρίντ, «τα γραφεία των επιτροπών είχαν γεμίσει με σωρούς όπλων, ταχυδρόμοι πηγαίνοερχόντουσαν, η Κόκκινη Φρουρά εκπαιδευόταν στρατιωτικά...».¹²² Τη δεύτερη εβδομάδα του Οκτωβρίου, το εργατικό συμβούλιο της Πετρούπολης ίδρυσε μιαν Επαναστατική Στρατιωτική Επιτροπή η οποία κάτω από την ικανή ηγεσία του Τρότσκι, σύντομα θα οργάνωνε την πτώση της Προσωρινής Κυβέρνησης. Αν και οι μπολσεβίκοι κυριαρχούσαν με 48 μέλη, 14 αριστεροί εσέροι και 4 αναρχικοί - ανάμεσά τους και ο Σάτωφ,¹²³ ήταν ενεργά μέλη. Ένα από τα αναρχικά μέλη, ένας εργάτης της Βιομηχανίας Χάλυβος του Ομπούχοφ, επανέλαβε τη γνωστή απαίτηση για «έργα και όχι λόγια», έργα που θα εξαφανίσουν τους καπιταλιστές «από προσώπου γης».¹²⁴ Η δράση δεν θα αργούσε. Στις 25 Οκτωβρίου, Κόκκινοι Φρουροί, στρατιώτες των φρουρών και ναύτες της Κρονστάνης κατέλαβαν τα καίρια σημεία της πρωτεύουσας χωρίς αντίσταση, με εξαίρεση τα Χειμερινά Ανάκτορα, το αρχηγείο του Κερένσκι και των υπουργών του. Σε απόλυτη αντίθεση με την αυθόρμητη μαζική εξέγερση του Φεβρουαρίου, ήταν ένα *πραξικόπημα* που εκτελέστηκε από ένα σχετικά μικρό αριθμό αποφασισμένων ανδρών - που δεν ήταν περισσότεροι από 25 ή 30.000 το πολύ, όπως αναφέρει ο Τρότσκι.¹²⁵ Αυτό το γεγονός θα καθόριζε σε μεγάλο βαθμό όσα επακολούθησαν. Η Οκτωβριανή Επανάσταση ενέπνευσε μια έντονη αναβίωση του επαναστατικού ιδεαλισμού και της πίστης στην επερχόμενη περίοδο ευημερίας. Την ημέρα της εξέγερσης, η Επαναστατική Στρατιωτική Επιτροπή εξέδωσε μια θριαμβευτική προκήρυξη: «Προς τους πολίτες της Ρωσίας»: «Ο σκοπός για τον οποίο ο λαός έχει αγωνιστεί - η άμεση αξίωση για δημοκρατική ειρήνη, κατάργησή των δικαιωμάτων των γαιοκτημόνων πάνω στη γη, εργατικό έλεγχο στην παραγωγή, δημιουργία μιας Κυβέρνησης των σοβιέτ - αυτός ο σκοπός έχει γίνει πραγματικότητα. ΖΗΤΩ Η

Τα γεγονότα

24 Οκτωβρίου

3:00 π.μ.- Σύσκεψη των υπουργών της Προσωρινής Κυβέρνησης στα Χειμερινά Ανάκτορα, η οποία καταλήγει στις εξής αποφάσεις: α) Οργάνωση όλων των πιστών στην κυβέρνηση στρατιωτικών δυνάμεων που σταθμεύουν στην πόλη. β) Άμεση ανάκληση από τα προάστια της Πετρούπολης των ευέλπιδων και των ανδρών του πυροβολικού και του ιππικού. γ) Ανάκληση από το μέτωπο πιστών στην κυβέρνηση στρατευμάτων δ) Φρούρηση των Χειμερινών Ανακτόρων από ευέλπιδες και κοζάκους. ε) Διακοπή των τηλεπικοινωνιών του Σμόλνι και αποσύνδεση των γεφυρών ώστε ν' αποκοπούν οι εργάτες από το κέντρο της πόλης και από το αρχηγείο της εξέγερσης. στ) Σύλληψη των μελών της κεντρικής επιτροπής των μπολσεβίκων. ζ) Απαγόρευση των μπολσεβίκικων εφημερίδων. η) Κατάληψη του Σμόλνι. θ) Απομάκρυνση στο πέλαγος του καταδρομικού της επανάστασης *Αβρόρα*.

5:30 π.μ. - Ένα απόσπασμα ευέλπιδων εισβάλλει στο μπολσεβίκικο τυπογραφείο *Τρούντ*, (όπου εκδίδεται η εφημερίδα *Ρουμπότσι Πούτ*, η μετέπειτα *Πράβδα*) καταστρέφει τις εγκαταστάσεις και το σφραγίζει.

6:00 π.μ.- Η κεντρική επιτροπή του κόμματος που συνεδριάζει στο Σμόλνι, αποφασίζει να εμποδιστεί η πορεία των στρατιωτικών μονάδων που έρχονται από την Πετρούπολη και να ξανανοίξει το τυπογραφείο.

11:00 π.μ.- Οι μπολσεβίκοι διώχνουν τους ευέλπιδες, ανοίγουν ξανά το τυπογραφείο και τυπώνεται ένα νέο φύλλο της *Ρουμπότσι Πούτ*, που καλεί τους εργάτες, τους αγρότες και τους στρατιώτες στην αποφασιστική μάχη.

12:00 - Ο υπασπιστής του Κερένσκι τηλεφωνεί από τα Χειμερινά Ανάκτορα στην γραμματεία του φρουρίου Πετροπαβλώφσκ και ζητάει να πληροφορηθεί γιατί δεν λειτουργεί το τηλέφωνο της διοίκησης του φρουρίου. Η απάντηση που παίρνει είναι: Εδώ ο κομμισάριος του ΒΡΚ. Η δύναμη του φρουρίου προσχώρησε στα σοβιέτ. Ο διοικητής έχει συλληφθεί και η φρουρά υπακούει μόνον στις διαταγές του ΒΡΚ.

2:00 μ.μ.- Συγκεντρώνονται στα Χειμερινά Ανάκτορα οι κύριες δυνάμεις των ευέλπιδων. Το ΒΡΚ τηλεφωνεί σ' όλες τις στρατιωτικές

μονάδες και άλλες υπηρεσίες της Κρονστάνδης να εισέλθουν στην Πετρούπολη εν πλήρει πολεμική εξαρτήσει, για να υπερασπίσουν την Επανάσταση. Όλες οι γέφυρες βρίσκονται στα χέρια των ευέλπιδων. Οι μπολσεβίκοι δίνουν εντολή για ανακατάληψη των γεφυρών.

3:00 μ.μ. - Φθάνει στα Χειμερινά Ανάκτορα ελαφρύ πυροβολικό για την άμυνά τους.

5:00 μ.μ. - Προσχωρεί στην Επανάσταση το σύνταγμα Κεκοχόλμ που κατέχει το κεντρικό τηλεγραφείο.

5:00 μ.μ. - Συνεδριάζει το Σοβιέτ της Πετρούπολης, με συμμετοχή αντιπροσώπων της 2ης Πανρωσικής Συνδιάσκεψης των Σοβιέτ, όπου γίνεται ενημέρωση για την πορεία της εξέγερσης στην Πετρούπολη.

7:00 μ.μ. - Ανακατάληψη των γεφυρών από Κόκκινους Φρουρούς εκτός της Νικολάγιεφσκι και της Ντβορτσόβι. Το καταδρομικό *Αβρόρα*, πλησιάζει την δεύτερη και οι ευέλπιδες τρέπονται σε φυγή! Έτσι, οι ναύτες του πλοίου συνδέουν τη γέφυρα και το *Αβρόρα* ετοιμάζεται για μάχη.

10:00 μ.μ. - Ο Λένιν πηγαίνει στο Σμόλνι.

11:00 μ.μ. - Ο Λένιν βρίσκεται στα γραφεία της εφημερίδας όταν εισβάλλουν ευέλπιδες που θέλουν να τον συλλάβουν, οι τυπογράφοι όμως τους παραπλανούν και αφού καταφέρουν να ειδοποιήσουν το αρχηγείο της Κόκκινης Φρουράς, καταφθάνει ένα απόσπασμα και συλλαμβάνει τους ευέλπιδες.

11:00 μ.μ. - Στο βαλτικό κέντρο των μπολσεβίκων Έλσινγκφορς (Φινλανδία) φθάνει το κωδικοποιημένο τηλεγράφημα ότι η εξέγερση άρχισε και ότι πρέπει να σταλεί βοήθεια. Την αυγή, καταπλέουν στην Πετρούπολη πολεμικά με 5.000 άνδρες.

11:30 μ.μ. - Συνεδρίαση της Προσωρινής Κυβέρνησης, με πρόεδρο τον Κερένσκι, στα Χειμερινά Ανάκτορα. Στο μεταξύ, φθάνει η πληροφορία ότι πλησιάζουν δυνάμεις των επαναστατών.

0:05 π.μ. - Το σχέδιο του Λένιν (που προέβλεπε την κατάληψη και υπεράσπιση του τηλεγραφείου, των σιδηροδρομικών σταθμών και των γεφυρών) εκτελείται μ' επιτυχία. Μπροστά στην είσοδο του Σμόλνι είναι αναμμένες τεράστιες φωτιές και περιπολούν συνεχώς ένοπλα αποσπάσματα. Καταφθάνουν συνέχεια κι άλλοι στρατιώτες, κανόνια και τεθωρακισμένα. Το Σμόλνι ζει τον παλμό και την ένταση της τελικής αναμέτρησης. Τα μέλη της Κ.Ε. του κόμματος και ο Λένιν εργάζονται πυρετωδώς, διευθύνοντας την επιχείρηση.

25 Οκτωβρίου

0:12 - Ο στρατηγός Πολκόβνκωφ πληροφορεί τον Κερένσκι για την τραγικότητα της κατάστασης : οι ευέλπιδες στην Πετρούπολη παραδίδονται χωρίς αντίσταση.

1:25 π.μ. - Το κεντρικό ταχυδρομείο καταλαμβάνεται από μικτή δύναμη ναυτών, στρατιωτών και Κόκκινων Φρουρών.

2:00 π.μ. - Στρατιώτες του ΒΡΚ καταλαμβάνουν τους σιδηροδρομικούς σταθμούς Βαλτικής και Νικολάγιεφσκι. Οι εργαζόμενοι του σταθμού ηλεκτροδότησης υποδέχονται εγκάρδια τον κομμισάριο του ΒΡΚ και εγγυώνται την συνεχή λειτουργία του σταθμού. Η ηλεκτροδότηση των υπηρεσιών της Προσωρινής Κυβέρνησης διακόπτεται.

2:20 π.μ. - Ο Κερένσκι ζητάει τηλεφωνικά από το στρατιωτικό του επιτελείο την αποστολή στρατευμάτων στην Πετρούπολη ώστε να συντριβεί η Επανάσταση.

3:00 π.μ. - Με διαταγή του ΒΡΚ αναχωρεί από το Έλσινγκφορς ένα μεγάλο τραίνο με ναύτες.

6:00 π.μ. - Οι επαναστάτες καταλαμβάνουν την Κρατική Τράπεζα και τοποθετούν φρουρούς.

7:00 π.μ. - Μικτή δύναμη Κόκκινων Φρουρών και ανδρών του συντάγματος Κεσχόλμ, καταλαμβάνει τον κεντρικό τηλεφωνικό σταθμό, αποπλίζοντας τους ευέλπιδες που τον φρουρούν. Μετά απ' αυτό, διακόπτεται η επικοινωνία όλων των κυβερνητικών υπηρεσιών. Καταλαμβάνεται επίσης, η τελευταία γέφυρα, Ντβορτσόβι.

8:00 π.μ. - Τα Χειμερινά Ανάκτορα πολιορκούνται από αποσπάσματα Κόκκινων Φρουρών και τάγματα του συντάγματος Παβλόφσκι.

11:00 π.μ. - Με διαταγή του ΒΡΚ, απελευθερώνονται από τις φυλακές Κρίστι, όλοι οι μπολσεβίκοι που είχαν συλληφθεί τον Ιούλιο.

12:00 - Ο Κερένσκι φεύγει από τα Χειμερινά Ανάκτορα για την Γκατσίνα, με αυτοκίνητο που του παραχώρησε η αμερικάνικη πρεσβεία, για να υποδεχθεί τα πιστά σ' αυτόν στρατεύματα.

1:00 μ.μ. - Επαναστατικές δυνάμεις φθάνουν στα ανάκτορα Μαρίνσκι για να προτείνουν στους οπαδούς της κυβέρνησης να εγκαταλείψουν το μέγαρο.

2:00 μ.μ. - Φθάνουν από την Κρονστάνδη τα πολεμικά πλοία, στολισμένα με κόκκινες και μαύρες σημαίες που φέρουν το σύνθημα: «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ». Οι ναύτες αποβιβάζονται. Το θωρηκτό «Αυγή της Ελευθερίας» αγκυροβολεί στο κανάλι Μορσκόϊ και στρέφει τα

πυροβόλα του προς τον σταθμό της Βαλτικής, έτοιμο να τον χτυπήσει αν εμφανιστεί κάποιο τραίνο με στρατεύματα του Κερένσκι.

3:30 μ.μ. - Οι επαναστάτες καταλαμβάνουν την λεωφόρο Νιέφσκι και τις άλλες κύριες οδικές αρτηρίες και τοποθετούν θωρακισμένα οχήματα στις γέφυρες.

6:00 μ.μ. - Όλοι οι δρόμοι προς τα Χειμερινά Ανάκτορα έχουν αποκοπεί από τους επαναστάτες. Δυο μοτοποδηλάτες πηγαίνουν στο μέγαρο, μεταφέροντας ένα τηλεσίγγραφο: παραδοθείτε εντός 20 λεπτών. Η προθεσμία λήγει, αλλά η κυβέρνηση ζητάει 10 λεπτά παράταση. Αλλά περνούν κι αυτά χωρίς αποτέλεσμα - η κυβέρνηση πιστεύει ότι όπου να' ναι φθάνει ο Κερένσκι με τα πιστά στρατεύματα.

6:00 μ.μ. - Συγκεντρώνονται στο Σμόλνι 600 αντιπρόσωποι για την 2η Συνδιάσκεψη των Σοβιέτ· ο Λένιν γράφει στα μέλη του ΒΡΚ ότι οι εργασίες πρέπει ν' αρχίσουν, έστω και αν δεν έχουν καταληφθεί ακόμη τα Χειμερινά Ανάκτορα. Το ΒΡΚ δίνει εντολή στους επαναστάτες ν' ανοίξουν πυρ κατά των Χειμερινών Ανακτόρων.

9:40 μ.μ. - Οι ναύτες του *Αβρόρα* περιμένουν δίπλα στα πυροβόλα. Όταν πέφτει ένας συνθηματικός πυροβολισμός από το φρούριο του Πετροπαβλώφσκ, το *Αβρόρα* ρίχνει μιαν άσφαιρη βολή. Η Προσωρινή Κυβέρνηση, περιμένοντας ακόμη τις ενισχύσεις, κωλυσιεργεί παρατείνοντας τις διαπραγματεύσεις για την παράδοση. Το *Αβρόρα* φωτίζει με τους προβολείς του τα Ανάκτορα ενώ το φρούριο Πετροπαβλώφσκ αρχίζει να το σφυροκοπά με τα πυροβόλα του.

10:00 μ.μ. - Οι επαναστάτες γύρω από τα Ανάκτορα τα σφυροκοπούν με βολές τουφεκίων και πολυβόλων. Οι υπερασπιστές των Ανακτόρων αποθαρρύνονται και αντιλαμβανόμενοι την απελπιστική τους κατάσταση, εγκαταλείπουν τις θέσεις τους και παραδίδονται ομαδικά. Οι λίγοι που παραμένουν, πυροβολούν κρυμμένοι πίσω από σωρούς ξύλων.

2:10 π.μ. - Κόκκινοι Φρουροί και ναύτες απωθούν τους ευέλπιδες και εισβάλλουν στα Ανάκτορα. Οι ευέλπιδες ανεβαίνουν τρέχοντας τις σκάλες και πυροβολούν από ψηλά, οι εισβολείς όμως τους καταδιώκουν από κοντά και τελικά οι ευέλπιδες παραδίδονται.

2:15 π.μ. - Ο κομμισάριος του ΒΡΚ, Αντόνωφ Οφσένκο μπαίνει στην αίθουσα των Χειμερινών Ανακτόρων όπου βρίσκονται οι υπουργοί και τους δηλώνει: «Εν ονόματι της Επανάστασης παύω την Προσωρινή Κυβέρνηση».

5:15 π.μ. - Η 2η Συνδιάσκεψη των Σοβιέτ περατώνει τις εργασίες της υπό τους ήχους της *Διεθνούς*. Έχει εγκρίνει τα διατάγματα του Λένιν για την ειρήνη και τη γη καθώς και για την συγκρότηση της σοβιετικής κυβέρνησης, μ' επικεφαλής τον Λένιν.

Ο Λένιν θα διακηρύξει:

Ειρήνη στους λαούς! Η γη στους αγρότες! Τα εργοστάσια στους εργάτες! Η εξουσία στα σοβιέτ!

Το τέλος των ψευδαισθήσεων

Αν και οι αναρχικοί συμερίζονταν τον λαϊκό οίστρο για τη νίκη, ήταν, ταυτόχρονα ανήσυχοι από την ανακοίνωση του σχηματισμού μιας « Σοβιετικής Κυβέρνησης». Είχαν βοηθήσει τους μπολσεβίκους στην ανατροπή του «αστικού» καθεστώτος του Κερένσκι, ελπίζοντας στα τυφλά ότι οι «δημιουργικές μάζες» θα εμπόδιζαν οποιαδήποτε νέα κυβέρνηση να πάρει τη θέση του. Παραβλέποντας τα κηρύγματα του Μπακούνιν και του Κροπότκιν εναντίον των πολιτικών *πραξικοπημάτων*, είχαν λάβει μέρος στην κατάληψη της εξουσίας με την πεποίθηση ότι εφόσον η εξουσία αλωνόταν, μπορούσε με κάποιο τρόπο να εξοστρακιστεί και να εξαφανιστεί. Τώρα όμως με τον σχηματισμό της «Σοβιετικής Κυβέρνησης» οι παλιοί τους φόβοι για την «δικτατορία του προλεταριάτου» αναβίωσαν ξαφνικά.

Το πρώτο σοκ δοκίμασαν την επόμενη μέρα της εξέγερσης, όταν οι μπολσεβίκοι δημιούργησαν το Σοβιέτ των Λαϊκών Κομμισαρίων (Σοβναρκόμ), που αποτελείτο αποκλειστικά από μέλη του κόμματός τους. Οι αναρχικοί αμέσως πρόβαλαν αντιρρήσεις, υποστηρίζοντας ότι μια τέτοια συγκέντρωση πολιτικής εξουσίας θα κατέστρεφε την κοινωνική επανάσταση. Η επιτυχία της επανάστασης, επέμεναν, στηριζόταν στην αποκέντρωση της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. «Κάνουμε έκκληση στους σκλάβους», διακήρυττε η *Γκόλος Τρούντα* την επόμενη μέρα της εξέγερσης, «να απορρίψουν κάθε μορφή επιβολής. Τους καλούμε να φτιάξουν τις δικές τους μη κομματικές εργατικές οργανώσεις, ελεύθερα συνδεδεμένες μεταξύ τους στις πόλεις, τα χωριά, τους δήμους και τις επαρχίες, βοηθώντας η μια την άλλη...».¹²⁷ Τα εργατικά συμβούλια, προειδοποιούσε η συνδικαλιστική εφημερίδα, πρέπει να παραμείνουν αποκεντρωμένες μονάδες, απαλλαγμένες από κομματικά αφεντικά και από τους λεγόμενους λαϊκούς κομμισά-

ριους. Αν κάποια πολιτική ομάδα επιχειρήσει να τα μετατρέψει σε όργανα διαφθοράς, ο λαός πρέπει να είναι έτοιμος να ξαναπάρει τα όπλα.¹²⁸

Στους αναρχικούς κύκλους της Πετρούπολης διεξάγονταν ατελείωτες συζητήσεις για «ένα τρίτο και τελευταίο στάδιο της επανάστασης», ένα τελικό αγώνα μεταξύ «της σοσιαλδημοκρατικής εξουσίας και του δημιουργικού πνεύματος των μαζών... μεταξύ του ελευθεριακού συστήματος και του εξουσιαστικού συστήματος... μεταξύ των μαρξιστικών αρχών και των αναρχικών αρχών».¹²⁹ Ακούγονταν απειλητικοί ψίθυροι ανάμεσα στους ναύτες της Κρονστάνδης, σε σημείο να διατείνονται ότι, αν το νέο *Σοβναρκόμ* τολμήσει να προδώσει την επανάσταση, τα κανόνια που κατέλαβαν τα Χειμερινά Ανακτορα, θα έπαιφναν και το Σμόλνι (το αρχηγείο της μπολσεβίκικης κυβέρνησης) επίσης.¹³⁰ «Όπου αρχίζει η εξουσία», κραύγαζε η *Γκόλος Τρούντα*, «εκεί τελειώνει η επανάσταση!»¹³¹

Οι αναρχικοί υπέστησαν το δεύτερο σοκ, μόλις μια εβδομάδα αργότερα. Στις 2 Νοεμβρίου, η Σοβιετική Κυβέρνηση εξέδωσε μια «Διακήρυξη των δικαιωμάτων των Λαών της Ρωσίας» η οποία επιβεβαίωνε το «αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα» κάθε εθνότητας να ιδρύσει ένα ανεξάρτητο κράτος.¹³² Για τους αναρχικούς, αυτό ήταν ένα βήμα προς τα πίσω, μια αντεπαναστατική παρέκκλιση από τον διεθνισμό και το ακρατικό ιδεώδες. Οι εκδότες της *Γκόλος Τρούντα* έσπευσαν να προβλέψουν ότι η Διακήρυξη σύντομα θα γινόταν «ένα άχρηστο χάρτινο αναμνηστικό μέσα στην ιστορία της Μεγάλης Ρώσικης Επανάστασης!».¹³³ Ο Ν. Ι. Παυλώφ, ένας αναρχοσυνδικαλιστής ηγέτης της Ένωσης Φουρνάρηδων της Μόσχας, κατηγορήσε τους μπολσεβίκους ότι νόθευαν την αυθεντικότητα της επανάστασης με την στατική πολιτική τους και εξέδωσε την ακόλουθη διακήρυξη ως αντίδοτο στην «κομματική τύφλωση» των νέων κυβερνητών της Ρωσίας:

Ζήτω η επικείμενη κοινωνική επανάσταση! Κάτω οι έριδες των πολιτικών κομμάτων! Κάτω η Συντακτική Συνέλευση όπου τα κόμματα θα συγκρούονται για «απόψεις, προγράμματα, συνθήματα και για την εξουσία». Ζήτω τα περιφερειακά σοβιέτ, αναδιοργανωμένα πάνω σε νέες, αληθινά επαναστατικές, εργατικές και μη κομματικές κατευθύνσεις!¹³⁴

Θορυβημένοι από την μπολσεβίκικη δίψα για εξουσία, οι αναρχικοί ανησυχούσαν μήπως το νέο καθεστώς παραβιάσει την αυτονομία των εργοστασιακών επιτροπών και των επιτροπών εργαστηρίων ή προσπαθήσει να σταματήσει τον εργατικό έλεγχο στην παραγωγή. Οι

αναρχοκομμουνιστές, ειδικά, είχαν λόγους να είναι ανήσυχοι, διότι ο Λένιν, την παραμονή της εξέγερσης, είχε διαφωνήσει με τη θέση τους ότι οι εργάτες δεν έπρεπε να περιοριστούν στον απλό έλεγχο, αλλά να καταλάβουν τα εργοστάσια: «Το κλειδί του προβλήματος (είχε γράψει ο Λένιν στο *Θα διατηρήσουν οι μπολσεβίκοι την κρατική εξουσία*;) δεν βρίσκεται στην απαλλοτρίωση της καπιταλιστικής ιδιοκτησίας, αλλά στην κρατικοποίησή της και τον πλήρη έλεγχο των εργατών πάνω στους καπιταλιστές και τους υποστηρικτές τους. Μόνο με την απαλλοτρίωση δεν μπορείτε να ολοκληρώσετε τίποτα, γιατί σ' αυτήν δεν υπάρχουν στοιχεία οργάνωσης, υπολογισμού και διαχείρισης».¹³⁵ Σε αυτό το κείμενο, ο Λένιν απλά επαναλάμβανε ό,τι είχε δηλώσει λίγο μετά την άφιξή του στη Ρωσία: ότι εργατικός έλεγχος σημαίνει έλεγχος από τα εργατικά συμβούλια και όχι «τη γελοία μεταβίβαση των σιδηροδρόμων στα χέρια των εργατών σιδηροδρόμων ή των βυρσοδεψείων στα χέρια των βυρσοδεψών», το οποίο θα είχε σαν αποτέλεσμα μάλλον το χάος παρά τον σοσιαλισμό.¹³⁶

Ενώ το εργατικό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε από τους μπολσεβίκους αμέσως μετά το *πραξικόπημα* του Οκτωβρίου, θεωρήθηκε πολύ μετριοπαθές από τους αναρχοκομμουνιστές, οι αναρχοσυνδικαλιστές δεν είχαν λόγο να είναι δυσαρεστημένοι. Πραγματικά, ίσως να ένοιωσαν ακόμα και ελαφρά ανακούφιση, διότι το πρώτο σχέδιο νόμου για τον εργατικό έλεγχο, που κατέθεσε ο Λένιν, είχε έντονα συνδικαλιστικό χαρακτήρα. Το σχέδιο νόμου που εκδόθηκε στις 3 Νοεμβρίου, προέβλεπε την καθιέρωση του εργατικού ελέγχου σε όλες τις επιχειρήσεις που απασχολούσαν 5 ή και περισσότερους εργάτες και είχαν ένα κύκλο εργασιών που ξεπερνούσε τα 10.000 ρούβλια το χρόνο. Η εργοστασιακή επιτροπή ως όργανο του ελέγχου, είχε πρόσβαση σε όλα τα αρχεία της εταιρείας, σε όλες τις αποθήκες υλικών, εργαλείων και προϊόντων. Εξάλλου, οι αποφάσεις της επιτροπής ήταν δεσμευτικές για την διαχείριση.¹³⁷ Ο νόμος για τον εργατικό έλεγχο, στην τελική του μορφή, καθιστούσε την εργοστασιακή επιτροπή, όργανο ελέγχου κάθε βιομηχανικής επιχείρησης αν και η επιτροπή θα ήταν υπόλογη σε ένα τοπικό συμβούλιο εργατικού ελέγχου το οποίο υπαγόταν με τη σειρά του σε ένα Πανρωσικό Συμβούλιο Εργατικού Ελέγχου.¹³⁸ Στην πράξη, πάντως, η πραγματική εξουσία παρέμενε στην επιτροπή κάθε εργοστασίου, η οποία έδινε ελάχιστη σημασία στη νέα ιεραρχία των οργάνων ελέγχου. Η εργατική επιτροπή ήταν,

όπως το Συμβούλιο των Εργατικών Επιτροπών Πετρούπολης πληροφορούσε τον διευθυντή του Εργοστασίου Ηλεκτρικών Ειδών Ουράνια, «το ανώτατο αφεντικό της μονάδας».¹³⁹

Το αποτέλεσμα του νόμου ήταν να προσφέρει το έναυσμα για ένα είδος συνδικαλισμού στον οποίο οι εργάτες μάλλον, παρά ο συνολικός συνδικαλιστικός μηχανισμός, έλεγχαν τα όργανα παραγωγής - ένα είδος συνδικαλισμού που προσέγγιζε το γενικευμένο χάος. Πριν τον Οκτώβριο, ο εργατικός έλεγχος, αν και πλατιά διαδεδομένος, είχε, γενικά, τη μορφή παθητικού παρατηρητή· περιπτώσεις πραγματικής δήμευσης ή άμεσης επέμβασης στη διαχείριση ήταν ελάχιστες, ειδικά σε σύγκριση με τις πολυάριθμες περιπτώσεις καταλήψεων γης από τους αγρότες των επαρχιών της Μαυρογής. Από την στιγμή όμως που έλαβε επίσημη έγκριση, ο εργατικός έλεγχος εξαπλώθηκε γρήγορα, παίρνοντας μια πιο ενεργητική μορφή απ' ό,τι προηγουμένως.

Πολλοί εργάτες είχαν πεισθεί ότι ο νέος νόμος είχε παραδώσει τα μέσα παραγωγής στα χέρια τους και για αρκετούς μήνες μετά την επανάσταση, η ρώσικη εργατική τάξη απολάμβανε ένα βαθμό ελευθερίας και μια αίσθηση ισχύος μοναδική στην ιστορία της. Αλλά καθώς όλο και περισσότεροι εργάτες προσπαθούσαν να διεκδικήσουν την κληρονομιά τους, η χώρα έφτασε στο χείλος της οικονομικής κατάρρευσης. Εκδίδοντας τον ριζοσπαστικό νόμο, ο Λένιν γνώριζε ότι ίσως να επιδεινώνε την ήδη χαοτική κατάσταση αλλά θεώρησε ότι έπρεπε πρώτα να κερδίσει την εμπιστοσύνη των εργατών, δίνοντάς τους υπόσχεση για γρήγορη πραγματοποίηση της ουτοπίας τους. Στα τέλη του 1917, η αποτελεσματική διαχείριση της ρώσικης βιομηχανίας έφθινε με γοργούς ρυθμούς.¹⁴⁰ Η αντιπροσωπεία ενός βρετανικού εργατικού συνδικάτου που επισκέφτηκε την Ρωσία το 1924, ανέφερε με χαρακτηριστικά αγγλική αυτοσυγκράτηση, ότι ο εργατικός έλεγχος το 1917 είχε «ένα πολύ κακό αποτέλεσμα επί της παραγωγής». Οι εργάτες, έλεγε η αναφορά, είχαν μεταβληθεί μέσα σε μια νύχτα σε «ένα νέο σώμα μετόχων».¹⁴¹ Μια παρόμοια παρατήρηση έγινε από ένα μπολσεβίκο σχολιαστή στις αρχές του 1918: οι εργάτες, έγραφε, θεώρησαν τα εργαλεία και τον εξοπλισμό «δική τους περιουσία».¹⁴² Οι περιπτώσεις λεηλασίας και κλοπής ήταν συνηθισμένο φαινόμενο. Ο Γ. Χ. Τσάμπερλαιν αφηγείται ένα ανέκδοτο για έναν εργάτη που ρωτήθηκε: «Τι θα έκανες αν ήσουν διευθυντής του εργοστασίου;» «Θα έκλεβα 100 ρούβλια και θα το έσκαγα», απάντησε.¹⁴³ Κάποιες εργο-

στασιακές επιτροπές έστειλαν με δική τους πρωτοβουλία «μεσάζοντες» (τολκάτσι) στις επαρχίες για να αγοράσουν καύσιμα και πρώτες ύλες, ορισμένες φορές σε εξωφρενικές τιμές. Συχνά, αρνούσαν να μοιραστούν τις διαθέσιμες προμήθειες με άλλα εργοστάσια που βρίσκονταν σε έσχατη ανάγκη. Τοπικές επιτροπές αύξαιναν τα ημερομίσθια και τις τιμές αδιακρίτως και, ενίοτε, τα «έβρισκαν», με τους παλιούς ιδιοκτήτες, με αντάλλαγμα ειδικά «δώρα».¹⁴⁴

Αν η βρετανική συνδικαλιστική αντιπροσωπεία δήλωνε απλά ότι ο εργατικός έλεγχος είχε ένα «πολύ κακό αποτέλεσμα» επί της παραγωγής, μια πιο γλαφυρή εικόνα δόθηκε από κάποιον άλλο άγγλο παρατηρητή, ένα δημοσιογράφο της *Μάντσεστερ Γκάρντιαν* που επισκέφτηκε την Ρωσία στα 1917 και 1918:

Δεν είναι υπερβολή να πώ ότι κατά τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο και το μεγαλύτερο μέρος του Ιανουαρίου, κάτι παραπλήσιο με την αναρχία βασίλευε στις βιομηχανίες της βόρειας Ρωσίας... Δεν υπήρχε κοινό βιομηχανικό σχέδιο. Οι Εργοστασιακές Επιτροπές δεν είχαν κάποια ανώτερη αρχή, στην οποία να αποταθούν για οδηγίες. Ενεργούσαν εντελώς μόνες τους και προσπαθούσαν να λύσουν εκείνα τα προβλήματα παραγωγής και διανομής, τα οποία φαίνονταν πιο πιεστικά για το άμεσο μέλλον και την περιοχή. Τα μηχανήματα, ορισμένες φορές πουλιόντουσαν για να αγοραστούν πρώτες ύλες. Τα εργοστάσια έγιναν σαν αναρχικές κομμούνες... αναρχοσυνδικαλιστικές ομάδες άρχισαν να δημιουργούν φασαρίες.¹⁴⁵

Σε μια άκρως αποκαλυπτική παραδοχή, οι διάσημοι ρωσοαμερικάνοι αναρχικοί Έμμα Γκόλντμαν και Αλεξάντερ Μπέρκμαν, όταν επισκέφτηκαν τις βιομηχανικές εγκαταστάσεις της Πετρούπολης το 1920 (είχαν απελαθεί από τις ΗΠΑ τον Δεκέμβριο του 1919), παρατήρησαν ότι η καπνοβιομηχανία Λαφέρμ λειτουργούσε αρκετά ικανοποιητικά απλώς, «επειδή ο παλιός ιδιοκτήτης και διευθυντής βρισκόταν ακόμα εκεί σαν υπεύθυνος».¹⁴⁶ Η χαοτική κατάσταση στα εργοστάσια φάνταζε σαν εφιάλης όχι μόνο στους εργοστασιάρχες αλλά επίσης σε πολλούς διανοούμενους και εργάτες. Οι συνδικαλιστές και των δυο φραξιών, μπολσεβίκων και μενσεβίκων, υποστήριζαν τον κρατικό έλεγχο στην βιομηχανία. Αγορητές των συνδικάτων κατηγορούσαν τις εργοστασιακές επιτροπές για το εγωιστικό τους ενδιαφέρον για τις ανάγκες μόνον των δικών τους επιχειρήσεων, τον «φανατικό πατριωτισμό» τους για τη «δική τους καλύβα».¹⁴⁷ Προειδοποιούσαν ότι η «τοπικιστική περηφάνια» της κάθε εργοστασιακής επιτροπής μπορεί να βλάψει την εθνική οικονομία ανεπανόρθωτα, αν εκφράζει «το ίδιο είδος ατομισμού όπως και υπό το καπιταλιστικό σύστημα».¹⁴⁸ «Ο εργατικός έλεγχος», έγραφε ένας μπολσεβίκος εργα-

τικός ηγέτης στην εφημερίδα των εργατών μεταλλουργίας, «είναι μια αναρχική προσπάθεια να πραγματοποιηθεί ο σοσιαλισμός σε μια επιχείρηση, αλλά στην πράξη αυτό οδηγεί σε συγκρούσεις μεταξύ των ιδίων των εργατών και στην άρνηση να δώσουν καύσιμα, μέταλλα κ.ά. ο ένας στον άλλο». ¹⁴⁹ Όμοια, η ελεγχόμενη από τους μενσεβίκους Ένωση Τυπογράφων, απέρριπτε τις «αναρχοσυνδικαλιστικές αυταπάτες» των λιγότερο ειδικευμένων και λιγότερο καλλιεργημένων εργατών που δεν μπορούν να δουν πιο πέρα από τις πύλες των δικών τους εργοστασίων. ¹⁵⁰ Οι αναρχοσυνδικαλιστές της *Γκόλος Τρούντα* κατηγορούνταν συχνά σαν εμπνευστές αυτής της στενόμυαλης άποψης και της «νοοτροπίας οικοτεχνίας», λόγω της επίμονης εναντίωσής τους στην συγκεντρωτική εξουσία, οικονομική και πολιτική! ¹⁵¹

Ενώ οι υποστηρικτές των εργατικών ενώσεων χτυπούσαν τον εργατικό έλεγχο από τα δεξιά σαν συνδικαλιστική αυταπάτη, οι αναρχοκομμουνιστές τον σπηλίτευαν από τα αριστερά, σαν ένα συμβιβασμό με το καπιταλιστικό σύστημα και συνέχιζαν να ζητούν την απαλλοτρίωση των εργοστασίων, μεταλλείων, λιμανιών και σιδηροδρόμων από τους εργάτες. Όσο θα διατηρούνταν τα καπιταλιστικά πλαίσια, έγραφε ο Απόλλο Καρέλιν στην *Μπουρεβέσνικ* (την εφημερίδα της Ομοσπονδίας των αναρχικών Πετρούπολης), ο εργάτης θα παρέμενε εργάτης και το αφεντικό αφεντικό, ένας συμβολικός ρόλος στη διαδικασία της παραγωγής· η μείωση των ωρών εργασίας δεν μπορούσε να αλλάξει τη βασική σχέση αφέντη-σκλάβου ¹⁵² και η *Μπουρεβέσνικ* διακήρυττε ότι χρειαζόνταν ακόμα πιο ακραία μέτρα. Ήταν ανάγκη να εξαφανιστούν τελείως οι αστοί από τον κόσμο και να καθιερωθούν εντελώς νέες μορφές εργασίας «ριζωμένης στην ελευθερία μάλλον, παρά στην σκλαβιά». ¹⁵³ Οι εργατικές μάζες παρακινούνταν να υψώσουν το μαύρο λάβαρο του αναρχισμού και να μαζευτούν στα οδοφράγματα εναντίον της νέας κυβέρνησης των «καννιβάλων και των ανθρωποφάγων». «Αποκαλύψτε το ψέμα της Συντακτικής Συνέλευσης, την ανοησία του (εργατικού ελέγχου) και τη ζημιά και τον κίνδυνο του κρατικού συγκεντρωτισμού», διακήρυττε η *Μπουρεβέσνικ* «και οδηγήστε όλους τους καταπιεσμένους στην κοινωνική επανάσταση!». ¹⁵⁴ Στο Αικατερίνοσλαβ, κέντρο αναρχικής βίας στα πρώτα χρόνια του αιώνα, ακούγονταν ξανά υπόγειοι ψίθυροι δυσaréσκειας. Το Δεκέμβριο, οι αναρχοκομμουνιστές κυκλοφόρησαν

μια εμπρηστική διακήρυξη ανάμεσα στους εργοστασιακούς εργάτες της πόλης:

Δεν ξεσηκωθήκατε με σκοπό να περιφρουρήσετε την περιουσία κάποιου άλλου, να ελέγχετε μια παραγωγή που δεν ανήκει σε σας, αλλά ενάντια στον εχθρό σας τον καπιταλιστή. Ή μήπως είστε μαντρόσκυλά του; Όλη η παραγωγή στους εργάτες! Κάτω ο σοσιαλιστικός έλεγχος! Κάτω η Συντακτική Συνέλευση! Κάτω όλες οι μορφές εξουσίας! Κάτω η ατομική ιδιοκτησία! Ζήτω η αναρχική κομμούνια και μαζί η ειρήνη, η ελευθερία, η ισότητα και η αδελφότητα!¹⁵⁵

Οι μπολσεβίκοι, φυσικά, δεν είχαν πρόθεση να βάλουν τη δική τους σφραγίδα έγκρισης στην αδιάκριτη κατάληψη των εργοστασίων. Ούτε σκόπευαν να δεχτούν τον εργατικό έλεγχο - ακόμα και με την περιορισμένη έννοια του λογιστικού ελέγχου - για μια απεριορίστη περίοδο. Ο Λένιν είχε νομιμοποιήσει τον εργατικό έλεγχο με σκοπό να παγωθεί η υποστήριξη της εργατικής τάξης στο κλυδωνιζόμενο καθεστώς του αλλά δεν μπορούσε να επιτρέψει στους εργάτες να τορπιλίσουν τη ρώσικη οικονομία και την κυβέρνησή του. Αποφασισμένος να προλάβει ένα νέο είδος «αναρχίας στην παραγωγή», έλαβε μια σειρά μέτρων που στόχευαν στο να οδηγήσουν τις εργατικές επιτροπές υπό τον κρατικό έλεγχο και τη ρύθμιση της βιομηχανίας στα χέρια της κεντρικής εξουσίας. Την 1η Δεκεμβρίου, η πρώτη κίνηση του Λένιν ήταν να δημιουργήσει το Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο (Βεσένχα), αναθέτοντάς του την αποστολή να επεξεργαστεί «ένα σχέδιο για τη ρύθμιση της οικονομικής ζωής της χώρας».¹⁵⁶ Αυτό, ενσωμάτωσε το Πανρωσικό Συμβούλιο Εργατικού Ελέγχου και εκπόνησε σχέδια για τη συνολική ρύθμιση της εθνικής οικονομίας. Αν και το συνδικαλιστικό κύμα δεν μπορούσε να αναχαιτισθεί μέσα σε μια νύχτα - και πράγματι, ο τοπικός έλεγχος από τις εργατικές επιτροπές θα ευδοκίμωσε μέχρι το καλοκαίρι το 1918 - είχε γίνει ένα σημαντικό βήμα προς τη «σταθεροποίηση» της οικονομικής εξουσίας.

Προτού η ρύθμιση της οικονομίας, μεταβιβαστεί στην κυβέρνηση, ήταν αναγκαίο να μπει χαλινάρι στην ξέφρενη ελευθερία των βιομηχανικών εργατών. Γι' αυτόν τον λόγο, ζητήθηκε επίσημα να καθιερωθεί «σιδερένια πειθαρχία» στα εργοστάσια και στα μεταλλεία,¹⁵⁷ και οι εργατικές ενώσεις, στις οποίες ο Λένιν είχε αναθέσει μέχρι τώρα κατώτερα καθήκοντα σε σχέση με τις εργοστασιακές επιτροπές, επιλέχθηκαν για να φέρουν την τάξη στον χαοτικό προλεταριακό κόσμο. Η αποστολή των ενώσεων αυτών θα ήταν, όπως ένας αναρχο-συνδικαλιστής (Πιοτρόφσκι) από την Οδυσσό είχε προφητεύσει, να

«καταβροχθίσουν» τις εργοστασιακές επιτροπές και να μετατρέψουν τον εργατικό έλεγχο σε κρατικό.¹⁵⁸

Αποφασιστικά μέτρα για να «σταθεροποιηθεί» το ρώσικο εργατικό κίνημα πάρθηκαν στο 1ο Πανρωσικό Συνέδριο Εργατικών Ενώσεων, που έγινε στη Πετρούπολη από 7 μέχρι 14 Ιανουαρίου του 1918 αμέσως μετά τη διάλυση της Συντακτικής Συνέλευσης. Από τους 416 συνέδρους με δικαίωμα ψήφου, που εκπροσωπούσαν κάπου 2,5 εκατομμύρια μέλη εργατικών ενώσεων, οι μπολσεβίκοι διέθεταν μια μεγάλη πλειοψηφία - 273 εκτός των 21 αριστερών εσέρων που ψήφισαν μαζί τους. Οι μενσεβίκοι είχαν 66 συνέδρους ενώ οι αναρχοσυνδικαλιστές - οι οποίοι απέφευγαν τις εργατικές ενώσεις για χάρη των εργοστασιακών επιτροπών - είχαν μόνο 6.¹⁵⁹ Οι υπόλοιποι αντιπρόσωποι ήταν 10 δεξιοί εσέροι, 6 μαξιμαλιστές και 34 μη κομματικοί εργάτες.¹⁶⁰

Οι διαμάχες στο Συνέδριο επικεντρώθηκαν γύρω από την φύση της ρώσικης επανάστασης. Μακρολογώντας, ο Γιούλι Μαρτώφ εξέφρασε την μενσεβίκικη θέση ότι η Ρωσία βίωνε μια (αστικοδημοκρατική) επανάσταση στην οποία «οι θεμελιώδεις προϋποθέσεις για την επίτευξη του σοσιαλισμού» απουσίαζαν.¹⁶¹ Ο συνεργάτης του Τσερεβάνιν, ανέπτυξε λεπτομερώς αυτό το θέμα σε μια επόμενη συνεδρίαση της ολομελείας. Η Ρωσία ήταν συγκριτικά μια υπανάπτυκτη χώρα, δήλωσε και «οι πιο υπανάπτυκτες χώρες, από μαρξιστική άποψη, είναι οι λιγότερες ικανές να περάσουν στο σοσιαλισμό». Πάνω σ' αυτό το ζήτημα και πολλά άλλα, είπε ο Τσερεβάνιν, το κόμμα του και οι αναρχοσυνδικαλιστές «έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις».¹⁶² Ο γνωστός μαρξιστής διανοούμενος Ντ. Μπ. Ριαζάνωφ, αν και είχε πρόσφατα προσχωρήσει στους μπολσεβίκους, συμφώνησε σε γενικές γραμμές με τους μενσεβίκους πάνω σ' αυτό το σημείο. Η δήλωσή του ότι «μέχρι τώρα δεν έχουμε τις προϋποθέσεις για σοσιαλισμό», χαιρετίστηκε με χειροκροτήματα από το κέντρο και την δεξιά πτέρυγα της αίθουσας. Ο σοσιαλισμός δεν μπορούσε πάνω απ' όλα να επιτευχθεί «σε μια νύχτα», είπε ο Ριαζάνωφ, επαναλαμβάνοντας μια φράση του Λένιν από το *Κράτος και Επανάσταση*.¹⁶³

Οι μενσεβίκοι συμφώνησαν με τους μπολσεβίκους, επιπλήττοντας τους αναρχικούς για τις πρόωρες απόπειρές τους να εγκαθιδρύσουν μια κοινωνία χωρίς κράτος. Πιέζοντας για «βιομηχανικό φεντεραλισμό» αυτήν την εποχή, δήλωσε ο μπολσεβίκος Λοζόφσκι, στέλεχος

των εργατικών ενώσεων, οι αναρχοσυνδικαλιστές είχαν παγιδευθεί στην χιμαιρική αναζήτηση «του γαλάζιου πτηνού της ευτυχίας», όμως μια ρεαλιστική εκτίμηση της τρέχουσας κατάστασης στα εργοστάσια έδειχνε καθαρά ότι η Ρωσία χρειαζόταν «τον συγκεντρωτισμό του (εργατικού ελέγχου) με βάση ένα γενικό σχέδιο».¹⁶⁴

Ένας μενσεβίκος αντιπρόσωπος κατέκρινε το γεγονός ότι «ένα αναρχικό κύμα» υπό μορφή εργοστασιακών επιτροπών και εργατικού ελέγχου, «παρασύρει το ρώσικο εργατικό μας κίνημα».¹⁶⁵ Συμφωνώντας με τις επικρίσεις, ο Ριαζάνωφ συμβούλεψε τις εργοστασιακές επιτροπές ουσιαστικά «ν' αυτοκτονήσουν», με το να αποτελέσουν «ένα αναπόσπαστο στοιχείο» της δομής των εργατικών ενώσεων.¹⁶⁶

Οι 6 αναρχοσυνδικαλιστές αντιπρόσωποι διεξήγαγαν έναν απελπισμένο αγώνα για να προασπίσουν την αυτονομία των επιτροπών. Ήταν παράλογο, είπε ο Γκριγόρι Μαξίμωφ, να ισχυρίζεται κανείς ότι η Ρωσία ήταν στο αστικό στάδιο της επαναστατικής ανάπτυξης. Χάρη στις εργοστασιακές επιτροπές, ο καπιταλισμός όπως και η αυτοκρατορία είχαν ήδη εξουδετερωθεί. Η πρόσφατη επανάσταση «άνοιξε τον δρόμο προς την πραγματοποίηση του τελικού στόχου: τότε, το προλεταριάτο θα είναι απόλυτα ελεύθερο, δεν θα υπάρχουν δεινά ούτε ανισότητες». Ο Μαξίμωφ ισχυρίστηκε ότι αυτός και οι σύντροφοί του αναρχοσυνδικαλιστές ήταν «καλύτεροι μαρξιστές» και από τους μενσεβίκους και από τους μπολσεβίκους - μια δήλωση που προκάλεσε μεγάλη αναταραχή στην αίθουσα.¹⁶⁷ Επίσης, μνημόνευσε, την έκκληση του Μάρξ για απελευθέρωση της εργατικής τάξης από τους ίδιους τους εργάτες, για μια διαρκή επανάσταση που θα αντικαθιστούσε το κράτος με μια ελευθεριακή κοινωνία στα πρότυπα της Παρισινής Κομμούνας.

Η αναστάτωση στο Συνέδριο έφτασε στο απόγειό της όταν ο Μπίλ Σάτωφ χαρακτήρισε τις εργατικές ενώσεις «ζωντανά πτώματα» και προέτρεψε την εργατική τάξη «να οργανωθεί επιτοπίως και να δημιουργήσει μιαν ελεύθερη νέα Ρωσία, χωρίς θεό, χωρίς τσάρο και χωρίς ένα αφεντικό στην εργατική ένωση».¹⁶⁸ Όταν ο Ριαζάνωφ διαμαρτυρήθηκε για τον διασυρμό των εργατικών ενώσεων από τον Σάτωφ, ο Μαξίμωφ έσπευσε προς υπεράσπιση των συντρόφων του, απορρίπτοντας τις ενστάσεις του Ριαζάνωφ, σαν ενστάσεις διανοουμένου με λευκά χέρια, που ποτέ δεν δούλεψε, ποτέ δεν ίδρωσε και ποτέ δεν ένοιωσε τη ζωή.¹⁶⁹ Ένας άλλος αναρχοσυνδικαλιστής αντιπρόσω-

πος, ονόματι Λάπτεφ, υπενθύμισε στη συγκέντρωση ότι η επανάσταση είχε γίνει «όχι μόνο από τους διανοούμενους, αλλά και από τις μάζες», ήταν λοιπόν αναγκαίο για τη Ρωσία «να ακούσει τη φωνή των εργαζόμενων μαζών, τη φωνή από τα κάτω...». ¹⁷⁰

Αλλά οι μπολσεβίκοι ηγέτες έκριναν πως δεν ήταν πια σκόπιμο να ακούσουν την καταστροφική φωνή από τα κάτω. Ο καιρός ήταν ώριμος, πίστευαν, για να ασχοληθούν με τις προτάσεις περί ελέγχου της βιομηχανίας, ενός κεντρικού οικονομικού σχεδίου και ενός εθνικού μηχανισμού εργατικών ενώσεων. Κατά την διάρκεια της άνοιξης και του καλοκαιριού, όταν ο στόχος του Λένιν ήταν να ανατρέψει την Προσωρινή Κυβέρνηση, είχε ενώσει τις δυνάμεις του με τους αναρχικούς - ειδικά τους αναρχοσυνδικαλιστές - υποστηρίζοντας τις εργοστασιακές επιτροπές και τον εργατικό έλεγχο. Τώρα που η μπολσεβίκικη επανάσταση ήταν ασφαλής, εγκατέλειπε τις δυνάμεις της καταστροφής για χάρη των δυνάμεων του συγκεντρωτισμού και της τάξης, συμπαρατασσόμενος με τους οπαδούς των εργατικών ενώσεων που υποστήριζαν τον κρατικό έλεγχο. Συνακόλουθα, το 1ο Συνέδριο των Εργατικών Ενώσεων ψήφισε, στην συντριπτική πλειοψηφία του, υπέρ της μετατροπής των εργοστασιακών επιτροπών σε στοιχειώδη όργανα των ενώσεων. ¹⁷¹ Η μπολσεβίκικη ηγεσία, παρ' όλα αυτά, διαχώρισε τη θέση της από εκείνους τους υποστηρικτές των εργατικών ενώσεων οι οποίοι απαιτούσαν να παραμείνουν οι ενώσεις «ουδέτερες», δηλαδή, ανεξάρτητες από την κυβέρνηση. Η «ουδετερότητα» των εργατικών ενώσεων βαπτίστηκε «αστική» ιδέα, κάτι απαράδεκτο σε ένα εργατικό κράτος. ¹⁷²

Με την «σταθεροποίηση» των ενώσεων και τη μετατροπή των εργοστασιακών επιτροπών σε τυπικά κύτταρα των ενώσεων (αν και στην αρχή μόνο στα χαρτιά), οι επιτροπές έγιναν «κρατικοί θεσμοί» όπως επιθυμούσε ο Λένιν. ¹⁷³ Επιπλέον, το Συνέδριο τόνισε ότι ο εργατικός έλεγχος δεν σήμαινε την τυπική «μεταβίβαση των επιχειρήσεων στα χέρια των εργατών» αλλά ήταν «αδιαχώριστα δεμένος με ένα γενικό σύστημα ρύθμισης», λειτουργώντας με βάση ένα γενικό οικονομικό σχέδιο. Ο «συγκεντρωτισμός του εργατικού ελέγχου έγινε το καθήκον των εργατικών ενώσεων. ¹⁷⁴ Ουσιαστικά, οι εργοστασιακές επιτροπές διατάχθηκαν να αυτοκτονήσουν - όπως είχε εισηγηθεί ο Ριαζάνωφ - πέφτοντας στα σαγόνια του μηχανισμού της ένωσης. Έτσι

εκπληρώθηκε η φοβερή προφητεία του Πιοτρόφσκι, ότι οι εργατικές ενώσεις θα «καταβροχθίσουν» τις εργοστασιακές επιτροπές.

Παρόλο που αποθαρρύνθηκαν από αυτές τις οπισθοδρομήσεις, οι αναρχικοί δεν θεώρησαν τους εαυτούς τους ηττημένους, ούτε και εγκατέλειψαν την αναζήτηση της χρυσής εποχής. Η δριμυία κατηγορία τους ότι οι μπολσεβίκοι ήταν μια κάστα εγωκεντρικών διανοουμένων που πρόδωσε τις μάζες, ηχούσε τώρα δυνατότερα παρά ποτέ. Οι αναρχικοί επέμεναν ότι οι μάζες ήταν (όπως είχε πει και ο Λάπτεφ στο 1ο Συνέδριο των εργατικών ενώσεων) εκείνες που έκαναν την επανάσταση και ότι ο Λένιν και το κόμμα του επέβαλαν την εξουσία τους στο αυθόρμητο κίνημα της βάσης.

Αυτή ήταν η κραυγή των απογοητευμένων ιδεαλιστών οι οποίοι φοβούνταν ότι τους κλέβανε την δίκαιη κοινωνία μέσα από τα χέρια. Και όντως, ήταν μια διαμαρτυρία που περιείχε ένα σπέρμα αλήθειας. Το κατόρθωμα των μπολσεβίκων δεν έγκειτο στο ότι έκαναν την επανάσταση, αλλά στο ότι την καθυστέρησαν και την εξέτρεψαν σε κομμουνιστικά κανάλια ή όπως θα έγραφε ο Μαξίμωφ ύστερα από 20 χρόνια, στο ότι την έβαλαν με την βία στο «Προκρούστειο κρεβάτι» του *μαρξισμού*.¹⁷⁵ Το κύριο επίτευγμα των μπολσεβίκων ήταν το ότι έλεγξαν την πρωτογενή ροπή των μαζών προς μια χαοτική ουτοπία.

ΠΩΛ ΑΒΡΙΤΣ

Σημειώσεις

1. Στρατηγός Ε. Κ. Κλίμοβιτς, στο *Padenie tsarkogo rezhima* (7 τόμοι, Λένινγκραντ, 1924-1927), Ι σελ. 98.
2. Αναφέρεται από τον Ντέιβιντ Σάμπ, *Lenin* (Νέα Υόρκη, 1948), σελ. 189.
3. Ι. Ρόστσιν, «*Privet svobode*» *Put' k svobode*, Νο1, Μάιος 1917, σελ. 1-2. Σύγκρ. την αντίδραση των αναρχικών εμυγκρέδων στις Η.Π.Α. που περιγράφει ο Τζόζεφ Κοέν στο *Di Yidish-anarkhistiche bavegung in Amerike*, (Φυλαδέλφεια, 1945), σελ. 335-336.
4. *Mikhailu Bakuninu*, σελ. 322.
5. Γκόρεφ, *Anarkhizm v Rossii*, σελ. 103-107.
6. Στο ίδιο, σελ. 105.
7. *Mikhailu Bakuninu*, σελ. 321.
8. Τζών Ρίντ, *Δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο*, (Νέα Υόρκη, 1960), σελ. 68. Ο πρόλογος έχει γραφεί από τον Τζόζης Κόρνμπλουχ. Εκδ. *Rebel Voices: I. W. W. Anthology* (Άννα Αρμπορ, 1964), σελ. 12-13.
9. *Svobodnaia Kommuna*, (No. 2, 2 Οκτωβρίου 1917, σελ. 1 / No. 6, Σεπτέμβριος 1917, σελ. 2-3.

10. *Vol'nyi Kronshadt*, No. 2, 12 Οκτωβρίου 1917, σελ. 2.
11. Στο ίδιο, σελ. 4.
12. *Anarkhist*, (Ροστόφ επί του Δον), No. 11, 22 Οκτωβρίου 1917, σελ. 3. Η ημερομηνία αυτής της εφημερίδας τυπώθηκε λάθος σαν «1907».
13. Ν. Ν. Σουχάνωφ, *The Russian Revolution 1917*, (Νέα Υόρκη, 1955), σελ. 282-284.
14. Λένιν, *Sochineniia* XX, σελ. 78.
15. Σουχάνωφ, *The Russian Revolution 1917*, σελ. 287. Ι. Γκ. Τσερετέλι, *Vospominaniia o fevral' skoi revoliutsii*, (2 τόμοι σε 1, Παρίσι 1963), Ι, σελ. 301.
16. Σουχάνωφ, *The Russian Revolution*, σελ. 324.
17. Λένιν, *Sochineniia*, XX, σελ. 76-83.
18. Μπέρτραμ Ντ. Γούλφ, στην εισαγωγή του βιβλίου του Ρίντ, *Δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο*, σελ. XXXI.
19. Λένιν, *Sochineniia*, XXI, σελ. 378, 406, 410. Μάρξ και Ένγκελς, *Selected Works*, II, σελ. 322.
20. Λένιν, *Sochineniia* XXI, σελ. 406, 436.
21. Βολίν, *Η Άγνωστη Επανάσταση*, (ελληνική μετάφραση, εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη).
22. Β. Πολόνσκι, «*Anarkhisty i sovremennaia revoliutsiia*», *Novaia Zhizn*, 15 Νοεμβρίου 1917, σελ. 1.
23. Ρίντ, *Δέκα μέρες που συγκλόνισαν τον κόσμο*, σελ. 5.
24. Α. Μιάκιν, «*Dacha Dumnono*», (χειρόγραφο, Πετρούπολη 1917), ρώσικα αρχεία του Κολούμπια.
25. *Rech'*, 6 Ιουνίου 1917, σελ. 5 / 7 Ιουνίου 1917, σελ. 4.
26. *Izvestiia Petrogradskogo Soveta Rabochikh i Soldatskikh Deputatov*, 7 Ιουνίου 1917, σελ. 11 / 9 Ιουνίου 1917, σελ. 10.
27. Π. Ν. Μιλιούκωφ, *Istoriia vtoroi russkoi revoliutsii* (1 τόμος σε 3 μέρη, Σόφια 1921-1923) μέρος Ι, σελ. 213-214.
28. *Izvestiia*, 9 Ιουνίου 1917, σελ. 1.
29. Στο ίδιο, σελ. 11.
30. *Rech'*, 20 Ιουνίου 1917, σελ. 4 / *Izvestiia* 20 Ιουνίου 1917, σελ. 5 / Μιλιούκωφ, *Istoriia vtoroi russkoi revoliutsii*, σελ. 226. Τσερετέλι, *Vospominaniia*, II, σελ. 252.
31. Φ. Ντρουκώφ, «*Ubiitsa Asnina o svoem kronanom dele*» *Probuzhdenie*, No. 30-31, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1933, σελ. 26-29. *Rech'*, 20 Ιουνίου 1917, σελ. 4 / 21 Ιουνίου 1917, σελ. 4. *Izvestiia*, 20 Ιουνίου 1917, σελ. 5 / 21 Ιουνίου 1917, σελ. 4, 9-10.
32. *Izvestiia*, 26 Ιουνίου 1917, σελ. 9. *Golos Truda*, (Σαράτοφ) No. 2, 21 Σεπτεμβρίου 1917, σελ. 1. *Bol'shaia Sovetskaia Entsiklopediia*, (2η έκδοση, 51 τόμοι, Μόσχα 1950-1958), XV, σελ. 651. Για τα γεγονότα στην dacha Ντουρνόβο βλ. επίσης Σουχάνωφ, *The Russian Revolution 1917*, σελ. 386-388. Τρότσκι, *History of the Russian Revolution*, σελ. 441-456 και Γ. Σ. Βοϊτίνσκι, *Stormy Passage*, (Νέα Υόρκη, 1961), σελ. 290-293.
33. Τρότσκι, *History of the Russian Revolution*, I, 425.
34. Στο ίδιο II, σελ. 10.

35. *Goneniia na anarkhizm v Sovetskoï Rossii*, (Βερολίνο, 1922), σελ. 62-63. *Velikaia Okiaibr'skaia sotsialisticheskaia revoliutsiia: dokumenty i materialy; Revoliutsionnoe dvizhenie v Rossii v iiule 1917g - iiul' skii krizis*, (Μόσχα, 1959), σελ. 91.
36. Τσερετέλι, *Vospominaniia*, I, σελ. 166-167 και βλ. Τρότσκι, *History of the Russian Revolution*, II σελ. 13-14.
37. *Revoliutsionnoe dvizhenie v Rossii v iiule 1917g*, σελ. 81.
38. Τρότσκι, *History of the Russian Revolution*, II, 82.
39. Ρ. Π. Μπράουντερ και Α. Φ. Κερένσκι εκδ. *The Russian Provisional Government, 1917*, (Στάνφορντ, 1961), 3 τόμοι, III, σελ. 1338-1339.
40. Γ. Χ. Τσάμπερλαιν, *The Russian Revolution, 1917-1921*, (2 τόμοι, Νέα Υόρκη, 1957), I, 172.
41. Στο ίδιο, I, 174.
42. *Burevestnik*, 11 Απριλίου 1918, σελ. 2.
43. Συνέντευξη με την Πριγκίπισσα Αλεξάνδρα Κροπότκιν, (Νέα Υόρκη, 10 Μαρτίου 1965).
44. Σ. Π. Τιρούιν, «ot» *ezd P. A. Kropotkina iz Anglii v Rossii i ego pis' ma*, *Na Chuzhoi Storone* (Πράγα, 1924), No. 4, σελ. 224-231. Λεμπέντεφ, *P. A. Kropotkin* σελ. 72. *P. A. Kropotkin i ego uchenie*, σελ. 230. Γούντκοκ και Αβακούμοβιτς, *The Anarchist Prince* σελ. 397.
45. *Delo Truda*, No. 75, Μάρτιος-Απρίλιος 1933, σελ. 9.
46. Β. Νικολαέφσκι, «*Varlaam Nikolaevich Cherkezov (1864-1925)*», *Katorga i Ssylka*, 1926, No. 4, σελ. 231.
47. *Delo Truda*, No. 66, Μάιος-Δεκέμβριος 1931, σελ. 22-23.
48. Έμμα Γκόλντμαν, *Living my Life*, (2 τόμοι σε 1, Νέα Υόρκη 1931), II, σελ. 595-596.
49. Βολίν, Η Άγνωστη Επανάσταση, σελ. 7-11. Ρούντολφ Ρόκερ εισαγωγή στο έργο του Βολίν, *Nineteen-Seventeen: The Russian Revolution Betrayed* (Νέα Υόρκη, 1954). *Delo Truda Probuzhdenie*, No. 16, Ιανουάριος 1946, σελ. 13-19, No 17, Μάρτιος 1946, σελ. 18-19, Μ. Σ. (Μόλλι Στάϊμερ), *Freedom* (Λονδίνο), 17 Νοεμβρίου 1945, σελ. 2.
50. Γελένσκι, *In the Struggle for Equality*, σελ. 36-40.
51. Σέρζ, *Memoires d'un revolutionnaire* σελ. 134.
52. Ρούντολφ Ρόκερ στους Σένια και Μόλλι Φλέσιν, 12 Φεβρουαρίου 1947, Αρχείο Ρόκερ, Εουσέμπιο Κ. Κάριμπο, «*Alexander Schapiro*», *L' Adunata dei Refrattari*, (Νέα Υόρκη), 22 Μαρτίου 1947, σελ. 3-4. Ρόκερ, *The London Years*, σελ. 244. *P. A. Kropotkin i ego uchenie*, σελ. 335-336.
53. Ρούντολφ Ρόκερ, «*Grigorii Petrovich Maksimov*», *Delo Truda - Probuzhdenie*, No. 33, Ιούλιος-Αύγουστος 1950, σελ. 1-6. *Goneniia na Anarkhizm v Sovetskoï Rossii*, σελ. 54-55. Ρούντολφ Ρόκερ, στην εισαγωγή στο *The Political Philosophy of Bakunin*, εκδ. Μαξίμωφ (Γκλένσο, Ιλινόις, 1953). Τζ. Γούντκοκ, εισαγωγή στο *Constructive Anarchism* του Γ. Μαξίμωφ (Σικάγο, 1952).
54. Βλέπε Γ. Μαξίμωφ, «*Anarkhicheskie gazety i zhurnaly*», *Delo Truda*, No 100, Δεκέμβριος 1937-Φεβρουάριος 1938, σελ. 68.
55. Οι πιο σημαντικές μεταφράσεις ήταν: του Κρίστιαν Κορνέλιεσεν, *Vpered k novomu obshchestvu* του Ζώρζ Υβετό, *Fernand Pellut' e i revoliutsionnyi sindi-*

kalizm vo Frantsii· του Υβετό. *Azbuca sindikalizma*. Και των Εμίλ Πατό και Εμίλ Πουζέ, *Kak my sovershim revoliutsiiu*.

56. Βλέπε για παράδειγμα, την *Golos Truda*, No. 3, 25 Αυγούστου 1917. No. 8, 29 Σεπτεμβρίου 1917. No. 9, 6 Οκτωβρίου 1917. No. 12, 27 Οκτωβρίου 1917 (στη μνήμη των μαρτύρων του Σικάγου) και No. 19, 18 Νοεμβρίου 1917.
57. Στο ίδιο, No. 1, 11 Αυγούστου 1917, σελ. 1.
58. Στο ίδιο, σελ. 2.
59. Στο ίδιο, σελ. 4. No. 2, 18 Αυγούστου 1917, σελ. 1.
60. *Pervaia rabochaia konferentsia fabrichno - zavodskikh komitetov*, (Πετρούπολη, 1917), σελ. 37.
61. Α. Ι. Έβζελ'μαν, «*Bol'sheviki Petrograda v bor'be za bol'shevizatsiiu profsoiuzov i fabzavkomov v period podgotovki i provedeniia Velikoi Oktiabr'skoi sotsialisticheskoi revoliutsii*». Διδακτορική Διατριβή στο Κρατικό Πανεπιστήμιο Μόσχας, (1951), σελ. 98.
62. Σολομών Σβάρτς, «*Betriebsraete und Produktionskontrolle in Russland*» στο βιβλίο Χ. Πόθωφ, *Die sozialen Probleme des Betriebes* (Βερολίνο, 1925), σελ. 175. Βλέπε Β. Τσιπέροβιτς, *Sindikaty i testy v Rossii*, (3η έκδοση, Πετρούπολη 1920), σελ. 143 και Μ. Γκόρντον, *Uchastie rabochikh v organizatsii proizvodstva*, (Λένινγκραντ, 1927), σελ. 8.
63. Ο «εργατικός έλεγχος», πάντως, υπήρξε ένα σύνθημα των δυτικοευρωπαϊών συνδικαλιστών και των βρετανών συντεχνιακών σοσιαλιστών από τις αρχές του αιώνα.
64. Λένιν, *Sochineniia*, XX, 345.
65. *Leninskii sbornik*, (35 τόμοι, Μόσχα 1924-1925), IV, σελ. 290.
66. Λένιν, *Sochineniia*, XX 379.
67. *Rabochaia Mysl'*, No. 8, 3 Δεκεμβρίου 1917. Αναφέρεται από τον Γκόρεφ στο *Anarkhizm v Rossii*, σελ. 110.
68. *Pervaia rabochaia konferentsiia*, σελ. 14.
69. Στο ίδιο.
70. *Oktiabr'skaia revoliutsiia i fabzavkomy: materialy po istorii fabrichno - zavodskikh komitetov*, (3 τόμοι, Μόσχα 1927-1929), I, σελ. 233.
71. Ι. Κρέιζελ, *Iz istorii profdvizheniia g Khar'kova v 1917 godu*, (Χάρκοβο, 1921), σελ. 50.
72. Στο ίδιο, σελ. 49, 52.
73. *Golos Truda*, No. 1, 11 Αυγούστου 1917, σελ. 4.
74. Στο ίδιο, No. 10, 13 Οκτωβρίου 1917, σελ. 3.
75. Στο ίδιο, No. 8, 29 Σεπτεμβρίου 1917, σελ. 3-4.
76. Ραφαήλ Ρ. Αβράμοβιτς, *The Soviet Revolution 1917-1939*, (Νέα Υόρκη, 1962), σελ. 99. Βλ. *Velikaia Oktiabr'skaia sotsialisticheskaiia revoliutsiia: dokumenti i materialy Oktiabr'skoe vooruzheenoe vosstanie v Petrograde* (Μόσχα, 1957), σ. 52.
77. τα στοιχεία για τα: Πουτίλωφ, Ομπούχοφ και τα εργοστάσια σωλήνων στο *Professional' noe dvizhenie v Petrograde v 1917.g* εκδ. Α. Άνσκι (Λένινγκραντ, 1928), σελ. 272, 276. *Bol'sheviki Petrograda v 1917 godu: khronica sobytii*, (Λένινγκραντ, 1957), σελ. 612. *Bol'sheviki v period podgotovki i provedeniia Velikoi Oktiabr'skoi sotsialisticheskoi revoliutsii: khronica sobytii v Petrograde*

- aprel-oktiabr' 1917g.* (Λένινγκραντ, 1947), σελ. 288, 356, 365. Μπράουντερ και Κερένσκι, *The Russian Provisional Government*, III, σελ. 1711. *Putilovets na putiakh k Oktiabriu*, (Μόσχα και Λένινγκραντ, 1933), σελ. 85 και Μ. Ι. Μίτελ'μαν, κ.ά. *Istoriia Putilovskogo zavoda, 1789-1917*, (3η έκδοση Μόσχα και Λένινγκραντ, 1941), σελ. 501. Στους 167 αντιπροσώπους της Πανρωσικής Συνδιάσκεψης Εργοστασιακών Επιτροπών (17-22 Οκτωβρίου), οι 96 ήταν μπολοσεβίκοι, οι 24 Εσέροι (SR), οι 13 αναρχικοί και οι 7 μενσεβίκοι. *Izvestiia TsIK*, 24 Οκτωβρίου 1917, σελ. 7.
78. Γκ. Γκορέλικ, *Anarkhisty v rossiiskoi revoliutsii*, (Βερολίνο, 1922), σελ. 7. *Golos Truda*, No. 10, 13 Οκτωβρίου 1917, σελ. 4. *Vol'nyi Kronshadt*, No. 2, 12 Οκτωβρίου 1917, σελ. 4.
79. *Golos Truda*, No. 6, 15 Σεπτεμβρίου 1917, σελ. 4: No. 9, 6 Οκτωβρίου 1917, σελ. 4.
80. Γκορέλικ, *Anarkhisty v rossiiskoi revoliutsii*, σελ. 20. Ένας γενικά αποδεκτός αναρχοσυνδικαλιστής, ο Νικολάι Κωνσταντίνοβιτς Λεμπέντεφ, εξέδιδε το περιοδικό των Εργατών Αρωματοποιίας στη Μόσχα και μαζί με την γυναίκα του Ν. Κρίτσκαϊα, ήταν ο συγγραφέας ενός πολυδιαβασμένου βιβλίου για την ιστορία του γαλλικού εργατικού κινήματος, *Istoriia sindikal' nogo dvizheniia vo Frantsii, 1789-1907*, (Μόσχα, 1908).
81. Γ. Π. Μαζίμωφ, *The Guillotine at Work*, (Σικάγο, 1940), σελ. 366. Μπορίς Γελένσκι, «*Fabrichno-zavodskie komitety i ikhrol' v velikoi russkoi revoliutsii*», *Golos Truzhenica*, No. 25-26, Απρίλιος-Μάιος 1927, σελ. 7-9. Ο Γελένσκι ήταν ένας από τους ανθρώπους κλειδιά ανάμεσα στους αναρχικούς στο κίνημα των εργοστασιακών επιτροπών του Νοβοροσίσκ.
82. *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzavkomy I*, 171.
83. Στο ίδιο, II, σελ. 176.
84. Στο ίδιο, σελ. 123.
85. *Vserossiiskii s' ezd predstavitelei rabochikh, zavodof, portov i uchrezhdenii, Morskogo vedomstva*, (Πετρούπολη, 1917), σελ. 1-3.
86. Στο ίδιο, σελ. 3.
87. *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, II, σελ. 121, 180-181. Μαζίμωφ, *The Guillotine at Work*, σελ. 351.
88. *Anarkhist*, No. 4, Σεπτέμβριος 1909, σελ. 29.
89. *Vol'nyi Golos Truda*, No. 4, 16 Σεπτεμβρίου 1918, σελ. 3.
90. *Golos Truda*, No. 10, 13 Οκτωβρίου 1917, σελ. 3.
91. *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, II, 180.
92. *Rabochee dvizhenie v 1917 godu*, εκδ. Β. Λ. Μέλλερ και Α. Μ. Παγκράτοβα (Μόσχα και Λένινγκραντ, 1926), σελ. 126-127.
93. Στο ίδιο.
94. *Rabochii kontrol i natsionalizatsiia promyshlennykh predpriiatii Petrograda v 1917-1918 gg: sbornik dokumentov*, (Λένινγκραντ, 1947), σελ. 181.
95. *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, I, σελ. 147. *Pervaia rabochaia konferentsiia*, σελ. 58.
96. Αναφέρεται στο βιβλίο του Α. Λοζόφσκι, *Rabochii kontrol'*, (Πετρούπολη, 1918), σελ. 6.
97. *Bol' sheviki Petrograda v 1917 godu*, σελ. 577.

98. Λοζόφσκι, *Rabochii kontrol'*, σελ. 33-34.
99. «Materialy k istorii rabocheho kontroliia nad proizvodstvom (1917-1919gg)», Krasnyi Arkhiv, 1940, No. 6, σελ. 110.
100. *Golos Truda*, No. 11, 20 Οκτωβρίου 1917, σελ. 3.
101. *Σβομπόντναϊα Κομμούνια*, No. 2, 2 Οκτωβρίου 1917, σελ. 2. Το 1917, το Σοσιαλ-δημοκρατικό Κόμμα περιελάμβανε ακόμα τόσο τους μενσεβίκους όσο και τους μπολσεβίκους. Οι τελευταίοι μετονομάστηκαν σε Κομμουνιστικό Κόμμα τον Μάρτιο του 1918.
102. Στο ίδιο.
103. *Golos Truda*, No. 9, 6 Οκτωβρίου 1917, σελ. 1.
104. Στο ίδιο, No. 1, 11 Αυγούστου 1917, σελ. 2. Βλ. *Vol'nyi Kronshadt*, No. 3, 23 Οκτωβρίου 1917, σελ. 1.
105. *Golos Truda*, No. 5, 8 Σεπτεμβρίου 1917, σελ. 1.
106. *Oktiabr'skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, II, 23.
107. *Anarkhist*, (Ροστόφ), No. 11, 22 Οκτωβρίου 1917, σελ. 2. «Για μένα, τίποτα δεν είναι ανώτερο από τον εαυτό μου», έγραφε ο Στίρνερ στο πιο διάσημο έργο του, Ο Μοναδικός και το Δικό του. (Λειψία, 1845), σελ. 8. (Ανθολόγιο κειμένων από αυτό το έργο κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ).
108. Π. Ζ. Προυντόν, *Idees revolutionnaires* (Παρίσι, 1849), σελ. 23, αναφέρεται στον Νομάντ, *Aspects of Revolt*, σελ. 142.
109. Βλ. για παράδειγμα Α. Γκρόσμαν, «Est'li u nas soiuzniki?», *Μπουρεβέστνικ*, No. 2, 20 Αυγούστου 1906, σελ. 3-5. Αϊ'μανακχ, σελ. 56 και «Pered vyborami v 4-iu Dumu», *Rabochii Mir*, No. 2, 1 Σεπτεμβρίου 1912, σελ. 1-2.
110. Σε ιδιωτικές συνομιλίες, ο Λένιν εξέφραζε την απέχθειά του για τη Συντακτική Συνέλευση, αλλά οι απόψεις του δεν είδαν το φως της δημοσιότητας για πολλά χρόνια μετά την επανάσταση. Λένιν, *Sochineniia*, XXI 329.
111. Α. Κοτσεγκάρωφ (Καρέλιν), *Polozhitel'nye i otritsatel'nye storony demokratii i tochki zreniia anarkhizmov-Kommunistov*, (Γενεύη), σελ. 1-4. Καρέλιν, *Gosudarstvo i anarkhizmy*, (Μόσχα, 1917). Βλ. *Pis'mo anarkhista bratu rabochemu* (Μόσχα, 1917), σελ. 11.
112. *Oktiabr'skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, II, 127.
113. Στο ίδιο, II, σελ. 128.
114. *Golos Truda*, No. 4, 1 Σεπτεμβρίου 1917, σελ. 3.
115. *Oktiabr'skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, II, σελ. 165-166.
116. Βολίν, *La Revolution inconnue*, σελ. 211. *Goneniia na anarkhizm v sovetskoï Rossii*, σελ. 18. Γκορέλικ, *Anarkhizmy v rossiiskoi revoliutsii*, σελ. 15. Αλεξάντερ Μπέρκμαν, *The Bolshevik Myth (Diary 1920-1922)* (Νέα Υόρκη, 1925), σελ. 116. Μαξίμωφ, *The Guillotine at Work*, σελ. 352, *Golos truzhenika*, No. 9-10, Ιούλιος-Αύγουστος 1925, σελ. 21.
117. *Golos Truda*, No. 8, 29 Σεπτεμβρίου 1917, σελ. 4.
118. Ντ. Α. Τσέιτλιν, «Fabrichno zavodskie komitety Petrograda v fevrale-oktiabre 1917 goda», *Voprosy Istorii*, 1956, No. 11, σελ. 94-95.

119. *Velikaia Oktiabr' skaia sotsialisticheskaia revoliutsiia: dokumenty i materialy; Revoliutsionnoe dvizhenie v Rossii v avguste 1917g - razгром Kornilovskogo miatezha*, (Μόσχα, 1959), σελ. 485.
120. *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzankomy*, II, σελ. 48.
121. *Golos Truda*, No. 7, 22 Σεπτεμβρίου 1917, σελ. 1.
122. Ρίντ, *Δέκα μέρες που συγκλόνησαν τον κόσμο*, σελ. 49.
123. Στο ίδιο, σελ. 37.
124. *Oktiabr' skoe vooruzhennoe vosstanie v Petrograde*, σελ. 235.
125. Τρότσκι, *Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης*, III, σελ. 294.
126. Λένιν, *Sochineniia*, XXII, σελ. 3. Ρίντ, *Δέκα μέρες που συγκλόνησαν τον κόσμο*, σελ. 134.
127. *Golos Truda*, No. 13, 3 Νοεμβρίου 1917, σελ. 1.
128. Στο ίδιο, No. 15, 6 Νοεμβρίου 1917, σελ. 1 και No. 17, 8 Νοεμβρίου 1917, σελ. 1.
129. Volin, *La Revolution inconnue*, σελ. 190-191.
130. Στο ίδιο, σελ. 200.
131. *Golos Truda*, No. 14, 4 Νοεμβρίου 1917, σελ. 1.
132. Ρίντ, *Δέκα μέρες που συγκλόνησαν τον κόσμο*, σελ. 345.
133. *Golos Truda*, No. 14, 4 Νοεμβρίου 1917, σελ. 1.
134. Στο ίδιο, No. 19, 10 Νοεμβρίου 1917, σελ. 4.
135. Λένιν, *Sochineniia*, XXI, σελ. 261.
136. Στο ίδιο, XX, σελ. 473.
137. Στο ίδιο, XXII, σελ. 25-26.
138. *Sbornik dekretov i postanovlenii po narodnomu khoziaistvu (25 oktiabria 1917g / 25 oktiabria 1918)*, (Μόσχα, 1918), σελ. 171-172.
139. *Rabochii kontrol' i natsionalizatsiia promyshlennykh predpriatii, Petrograda*, σελ. 261.
140. Ο Τζων Μέυναρντ στο *Russia in Flux*, (Νέα Υόρκη, 1951), σελ. 223, υπολογίζει ότι σε διάστημα λίγων μηνών μετά την Οκτωβριανή επανάσταση, μόνο το 1/5 περίπου των επιχειρήσεων συνέχισε να λειτουργεί κάτω από την παλιά ιδιοκτησία και διαχείριση. Οι υπόλοιπες, λέει ο Μέυναρντ ήταν περίπου ίσα μοιρασμένες μεταξύ εθνικοποίησης και εργατικού ελέγχου, που όμως, διέφεραν ελάχιστα.
141. *Russia: The Official Report of the British Trades Union Delegation to Russia and Caucasus Nov. and Dec. 1924*, (Λονδίνο, 1925), σελ. 138.
142. R. Arskii στην *Izvestiia VTsIK*, 27 Μαρτίου 1918, σελ. 1-2.
143. Τσάμπερλαν, *The Russian Revolution*, I, σελ. 416.
144. Παγκράτοβα, *Fabzankomy v bor' be za sotsialisticheskuiu fabriku*, σελ. 238. *Rabochii kontrol' i natsionalizatsiia promyshlennykh predpriatii Petrograda*, σελ. 284-285. Τ. Σατίλοβα, *Fabzankomy i profsoiuzy v 1917-1918gg*, (Λένινγκραντ, 1917), σελ. 17. Ι. Α. Γκλάντκωφ, *Ocherki sovetskoi ekonomiki 1917-1920gg*, (Μόσχα, 1956), σελ. 49-52. Σ. Ο. Ζαγκόρσκι, *La Republique des soviets*, (Παρίσι, 1921), σελ. 19.
145. Μ. Φύλις Πράις, *My Reminiscences of the Russian Revolution*, (Λονδίνο, 1921), σελ. 212.
146. Γκόλντμαν, *Living my life*, II, 791.
147. *Moskovskii Metallist*, No. 6, 29 Νοεμβρίου 1917, σελ. 18-22.

148. Ρ. Άρσκι, «Professional' nye soiuzy i zavodskie komitety», *Vestnik Narodnogo Komissariata Truda*, 1918, No. 2-3, σελ. 125. *Protokoly 1-go vserossiiskogo s' ezda professional' nykh soiuzyov tekstil' shchikov i fabrichnykh komitetov*, (Μόσχα, 1918), σελ. 30. *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, I, σελ. 230.
149. Ια. Μπούαρκόφ «Rabochii kontrol' ili regulirovanie promyshlennosti?». *Metallist*, No. 6, 30 Νοεμβρίου 1917, σελ. 3.
150. Λοζόφσκι, *Rabochii kontrol'*, σελ. 77-79.
151. Βλέπε για παράδειγμα, το *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, I, σελ. 215.
152. Α. Καρέλιν, «Zametka o sindikalizme», *Burevestnik*, 21 Νοεμβρίου 1917, σελ. 2-3.
153. Στο ίδιο, σελ. 1.
154. Στο ίδιο.
155. Στο ίδιο, 3 Δεκεμβρίου 1917, σελ. 2.
156. *Natsionalizatsiia promyshlennosti V SSSR: sbornik dokumentov i materialov, 1917-1920gg.* (Μόσχα, 1954), σελ. 499.
157. *Izvestiia VTsIK*, 27 Οκτωβρίου 1917, σελ. 2. *Metallist*, No. 7, 16 Δεκεμβρίου 1917, σελ. 2. *Rabochii kontrol' i natsionalizatsiia promyshlennykh predpriatii Petrograda*, σελ. 264-265. *Natsionalizatsiia promyshlennosti v SSSR*, σελ. 189.
158. *Oktiabr' skaia revoliutsiia i fabzavkomy*, II, σελ. 191.
159. Οι ενώσεις στις οποίες οι αναρχοσυνδικαλιστές είχαν σημαντική επιρροή ήταν των φουρνάρηδων, των ποτάμιων μεταφορών, των λιμενεργατών, των εργατών ναυπηγείων, των μεταλλωρύχων του Ντόνετς, των εργατών βιομηχανίας τροφίμων, των εργατών τηλεγραφείου και ταχυδρομείου και, σε μικρότερο βαθμό, των εργατών μετάλλου, των εργατών κλωστοϋφαντουργίας και των σιδηροδρομικών.
160. *Pervyi vserossiiskii s' ezda professional' nykh soiuzyov, 7-14 ianvaria 1918g.* (Μόσχα, 1918), σελ. 338.
161. Στο ίδιο, σελ. 82.
162. Στο ίδιο, σελ. 200, 225.
163. Στο ίδιο, σελ. 26-27. Ο Λένιν αναφερόμενος σε ένα απόσπασμα από το Αντί-Ντύρινγκ του Ένγκελς που κατηγορούσε τους αναρχικούς ως αφελείς, που επιθυμούν να εξαλείψουν το κράτος «σε μια νύχτα». Λένιν, *Sochineniia*, XXI, σελ. 410.
164. Στο ίδιο, σελ. 192, 229.
165. Στο ίδιο, σελ. 48.
166. Στο ίδιο, σελ. 235.
167. Στο ίδιο, σελ. 55, 82-86, 213-214.
168. Στο ίδιο, σελ. 101-102. Παρόμοια, στο 1ο Συνέδριο των Ενώσεων Κλωστοϋφαντουργίας και των εργοστασιακών επιτροπών που έγινε αργότερα τον Ιανουάριο, ένας αντιπρόσωπος, (πιθανόν αναρχικός) μίλησε για «νεκρές εργατικές ενώσεις» και δήλωσε ότι «είναι αδύνατο να έχουμε διαρκώς συγκεντρωτικές οργανώσεις». *Protokoly 1-go vserossiiskogo s' ezda tekstil' shchikov*, σελ. 38. Ο Λοζόφσκι παρατήρησε ότι οι αναρχοσυνδικαλιστές έχουν «κατασκευάσει μια ολόκληρη θεωρία ότι οι εργατικές ενώσεις έχουν πεθάνει». Λοζόφσκι, *Rabochii kontrol'*, σελ. 35-36.
169. *Pervyi vserossiiskii s' ezda professional' nykh soiuzyov*, σελ. 237, 240.
170. Στο ίδιο, σελ. 50.

171. Στο ίδιο, σελ. 374.

172. Στο ίδιο, σελ. 364.

173. Λένιν, *Sochineniia*, XXII, σελ. 50.

174. *Pervyi vserossiiskii s'ezd professional'nykh soiuзов*, σελ. 369-370.

175. Μαξίμοφ, *The Guillotine at Work*, σελ. 346. Βλ. και Έμμα Γκόλντμαν, *Living my Life*, II, σελ. 826: «Επιυλέον, για την ακρίβεια, η Ρώσικη Επανάσταση είχε γίνει α λά Μπακούνιν, αλλά εξελίχθηκε στη συνέχεια α λά Μάρξ».

Αλεξάντερ Σαπίρο

Λεβ Τσόρνι

ΟΙ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

Η Επανάσταση του Φεβρουαρίου

Οι εργάτριες της Πετρούπολης ήταν εκείνες που έδωσαν το έναυσμα για την επανάσταση του Φεβρουαρίου. Μετά από εβδομάδες απεργιών και αστυνομικές επιθέσεις εναντίον εργοστασίων, το πιο καταπιεσμένο τμήμα της εργατικής τάξης, οι εργάτριες κλωστοϋφαντουργίας, πήραν την πρωτοβουλία. Η απαίτηση για ψωμί και οι επιθέσεις στους φούρνους, ακολουθήθηκαν από μια μαζική διαδήλωση των εργατριών, κατά την Διεθνή Ημέρα της Γυναίκας, που είχαν αγνοήσει τη συμβουλή των μπολσεβίκων να περιμένουν μέχρι την Πρωτομαγιά! Το πρώτο σύνθημα «Ψωμί», γρήγορα ακολουθήθηκε από τα συνθήματα «Κάτω η αυτοκρατορία! Κάτω ο πόλεμος». Στις 24 Φεβρουαρίου, απεργούσε η μισή Πετρούπολη. Οι εργάτες πήγαν στα εργοστάσιά τους, όχι για να δουλέψουν, αλλά για να κάνουν συνελεύσεις, να πάρουν αποφάσεις και ύστερα να κατέβουν σε διαδηλώσεις. Η επιτροπή των μπολσεβίκων του Βίμποργκ ήταν αντίθετη με τις απεργίες «...επειδή η επιτροπή θεωρούσε πρόωρο τον χρόνο για μαχητική δράση - το κόμμα όχι αρκετά ισχυρό και τους εργάτες με πολύ λίγες επαφές με τους στρατιώτες - αποφάσισε να μην κηρύξει απεργίες αλλά να προετοιμαστούν οι εργάτες για επαναστατική δράση σε κάποιο αόριστο χρονικό διάστημα στο μέλλον».¹

Ανύποπτοι για το πόσο «πρόωρος» ήταν ο καιρός, οι εργάτες συνέχισαν την απεργία και οι απεργοί έφτασαν τις 240.000. Απεργοί και διαδηλωτές συγκρούστηκαν με ένοπλους αστυνομικούς και ήρθαν σε επαφή με τους στρατιώτες για υποστήριξη αλλά κυρίως για όπλα. Η κεντρική επιτροπή των μπολσεβίκων τελικά αποφάσισε να κηρύξει γενική απεργία, ακριβώς τη στιγμή που η ήδη υπάρχουσα απεργία εξελισσόταν σε ένοπλη εξέγερση. Μέχρι το βράδυ της 24ης Φεβρουαρίου, η συνοικία του Βίμποργκ της Πετρούπολης είχε καταληφθεί από τους επαναστάτες. Οι αστυνομικοί σταθμοί καταστράφηκαν και όλοι οι αστυνομικοί εκδιώχθηκαν, οι φυλακισμένοι απελευθερώθηκαν και έγιναν επαφές με γειτονικές συνοικίες. Το επόμενο βράδυ, ο 4ος λόχος του Συντάγματος Παυλόφσκι στασίασε και άνοιξε πυρ εναντίον της αστυνομίας. Στις 27 του μήνα, οι εργάτες «επισκέφτη-

καν» όλες τις φυλακές της Πετρούπολης και απελευθέρωσαν τους πολιτικούς κρατούμενους. Οι στρατιώτες ήδη είχαν προσχωρήσει στην επανάσταση, όταν μια και μοναδική οργάνωση, δηλαδή, των μπολσεβίκων, έκανε μια έκκληση στο στρατό, η οποία ούτε καν πρόετρεπε τους στρατιώτες να υποστηρίξουν τους εργάτες.

Η ταχύτητα και η επιτυχία αυτής της επανάστασης από τα κάτω έπιασε στον ύπνο όλους τους σοσιαλιστές, οι οποίοι προπαγάνδιζαν υπέρ της επανάστασης εδώ και χρόνια. «Οι ηγέτες παρατηρούσαν το κίνημα εκ των άνω, δίσταζαν και κωλυσιεργούσαν - με άλλα λόγια, δεν ηγούνταν. Όσο μεγαλύτερη σχέση είχε κάποιος με τα εργοστάσια τόσο μεγαλύτερη ήταν και η αποφασιστικότητά του». ² Αντί να μιλούν και να γράφουν οι εργάτες και οι στρατιώτες, απλά πέρασαν στην πράξη. Άρχισαν να δημιουργούν δικές τους οργανώσεις για την αντιμετώπιση των αναγκών τους. Τώρα, οι σοσιαλιστές ομολογούσαν ότι οι εργάτες ενεργούσαν με τρόπους που αυτοί δεν περίμεναν. «Οι ηγέτες της επανάστασης, δεν κατάλαβαν, επίσης, ότι μια και οι ίδιοι είχαν καλέσει τον λαό να αναλάβει τις τοπικές υποθέσεις, ο τελευταίος, μη ανεχόμενος πλέον την καθοδήγηση και την στρατιωτική πειθαρχία, θα ανταποκρινόταν με μεγάλη προθυμία στην ιδέα της αυτοδιεύθυνσης δια μέσου των σοβιέτ. Θα οραματιζόταν μια καινούργια ζωή». ³ Οι εργάτες θα αποδέχονταν τώρα αποφάσεις εκ των άνω μόνο αν συμφωνούσαν απόλυτα μ' αυτές. Εκκλήσεις για πειθαρχία απευθύνοντο από τον μπολσεβίκο Στάλιν, τον μετριοπαθή σοσιαλιστή Γκόρκι και τον αναρχικό πατριώτη Πρίγκιπα Κροπότκιν.

Όμοια, οι σοσιαλιστές αδιαφορούσαν για τις απαιτήσεις που ήγειραν οι εργάτες και οι αγρότες. Οι εργάτες ζητούσαν οκτώωρο, κατάργηση της δουλειάς με το κομμάτι, ίσες αμοιβές, κατάργηση της παιδικής εργασίας και καλή μεταχείριση από την διεύθυνση! Αυτές οι πρώιμες απαιτήσεις ήταν απόδειξη της επιθυμίας τους για εξανθρωπισμό της εργασίας και η αξίωση κάποιας αξιοπρέπειας για τους εργάτες. Οι εργάτριες, όμοια, απαιτούσαν ίσα ημερομίσθια, καλύτερες συνθήκες και υγιεινή στους χώρους εργασίας. Οι νέες συνθήκες ισότητας εκφράζονταν από τους εργάτες και με άλλους τρόπους. Μόνο το παρόν ήταν σημαντικό. Κανείς δεν μπορούσε να διεκδικήσει πρόνομια ή πρωτεία βάσει του τι είχε κάνει στο παρελθόν. Το κράτος έπρεπε να εξαφανιστεί. Όταν ο Κρουστάλεφ-Νόσοφ αξίωσε μια θέση στην εκτελεστική επιτροπή του σοβιέτ της Πετρούπολης, με το αιτιο-

λογικό ότι υπήρξε Πρόεδρος του σοβιέτ το 1905, η υποψηφιότητά του απερρίφθη με αποδοκιμασίες.

Η Γέννηση των Εργοστασιακών Επιτροπών

Ένας βιομήχανος, ονόματι Άουερμαχ, παραπονιόταν ότι «οι κατώτερες τάξεις αντιλαμβάνονταν την επανάσταση σαν κάτι που έμοιαζε με το πανηγύρι της Ανάστασης. Οι υπηρέτες, λογουχάρη, εξαφανίζονταν μέρες ολόκληρες, τριγύριζαν, φορώντας κόκκινα περιβραχιόνια, έκαναν βόλτες με τα αυτοκίνητα, γύριζαν σπίτι το πρωί απλώς για να καθαρίσουν και έφευγαν πάλι για να διασκεδάσουν».⁴ Ενώ ορισμένοι άρχισαν να χρησιμοποιούν την ελευθερία τους για να δουν πως περνούσε τον καιρό της η παλιά άρχουσα τάξη, άλλοι επεδίωκαν δημιουργικούς σκοπούς. Οι εργοστασιακές επιτροπές δεν άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους: μια από τις πρώτες σχηματίστηκε στις 2 Μαρτίου, όταν το Εργοστάσιο Ηλεκτρισμού της Πετρούπολης εξέλεξε ένα 24μελές συμβούλιο (που περιλάμβανε 10 μπολσεβίκους). Στα τέλη Μαρτίου, παρόμοια συμβούλια και επιτροπές υπήρχαν σχεδόν σε όλα τα εργοστάσια της Πετρούπολης και της Μόσχας, ήταν δε πολύ ισχυρά στην μεταλλουργική βιομηχανία.

Το σοβιέτ της Πετρούπολης, το οποίο εκείνη την εποχή ελεγχόταν από τους μετριοπαθείς σοσιαλιστές που ήταν αντίθετοι με τον εργατικό έλεγχο, όρισε την 5η Μαρτίου σαν την ημέρα επιστροφής στην εργασία (πάντοτε το πιο σημαντικό πράγμα - βάλτε τους εργάτες να εργάζονται), ενώ επιχειρώντας άμεσα να υποβαθμίσει τις νέες εργοστασιακές επιτροπές σε ένα βοηθητικό ρόλο, διακήρυξε: «Για τον έλεγχο των εργοστασίων και την διαχείρισή τους, για την καλύτερη οργάνωση της εργασίας, πρέπει να οργανωθούν άμεσα επιτροπές εργοστασίων ώστε οι δυνάμεις της εργασίας να μην σπαταλούνται φροντίζοντας για τις συνθήκες εργασίας στα εργοστάσια».⁵ Τα σοβιέτ δεν αγωνίστηκαν για την οκτάωρη εργασία που ζητούσαν οι εργάτες, ώσπου οι εργάτες της Μόσχας και της Πετρούπολης απλά σταματούσαν να δουλεύουν μετά τις 8 ώρες και έφευγαν από τα εργοστάσια. Στις 10 Μαρτίου, η Ένωση Ιδιοκτητών της Πετρούπολης υποχώρησε για το δωρο και σε συμφωνία με τα σοβιέτ «επέτρεψε» την δημιουργία εργοστασιακών επιτροπών, ενώ ταυτόχρονα προσπαθούσε να τις περιορίσει με κάθε τρόπο. Στην Μόσχα, ο αγώνας ήταν πιο μακρο-

χρόνιος: όταν το τοπικό σοβιέτ ζήτησε την επιστροφή στην εργασία, οι εργάτες δεν ανταποκρίθηκαν, αναγκάζοντας το σοβιέτ να διακηρύξει ότι το δωρο θα ετίθετο σε ισχύ με την συγκατάθεση των εργοδοτών στις 21 Μαρτίου. Οι εργάτες είχαν κερδίσει την πρώτη μάχη χάρη στις δικές τους προσπάθειες και όχι σ' αυτές των σοσιαλιστοκρατούμενων σοβιέτ. Τώρα είχαν περισσότερο χρόνο να συναντιούνται, να συζητούν και το κυριότερο, να εξασκούνται στα όπλα. Οι εργοστασιακές επιτροπές ήταν ικανές να κατανέμουν οι ίδιες τον νέο ελεύθερο χρόνο που μόλις είχε κερδηθεί. Ιδρύθηκαν ένοπλες εργατικές πολιτοφυλακές στα εργοστάσια και άρχισαν να πραγματοποιούνται σεμινάρια επιμόρφωσης των εργατών. Οι επιτροπές πήραν κάθε είδους πρωτοβουλία, χωρίς να περιμένουν «την άδεια» από τα σοβιέτ ή την Προσωρινή Κυβέρνηση. Όπου δεν υπήρχαν εργατικές ενώσεις, άρχισαν οι ίδιες τις διαπραγματεύσεις για τους μισθούς και έλεγξαν τα βιβλία των εργοστασίων. Οι επιτροπές επέβλεπαν επίσης τις προσλήψεις και απολύσεις των εργατών. Κύριος στόχος τους, ιδίως στις επιχειρήσεις που είχαν εγκαταλειφθεί από τους ιδιοκτήτες τους, ήταν να συνεχίσουν την παραγωγή, την προμήθεια πρώτων υλών, τη συντήρηση των μηχανημάτων και την εκτέλεση των παραγγελιών. Σε μια εποχή κατά την οποία επιδειωνόταν η οικονομική κρίση, οι επιτροπές ήταν εκείνες που έπαιζαν τον δημιουργικό ρόλο, έστω και αν ήταν μέχρι τότε μια περιορισμένη μορφή εργατικού ελέγχου. Η διάκριση μεταξύ ελέγχου που υπονοεί την εξέταση των αποφάσεων άλλων ανθρώπων και της διεύθυνσης, και εκείνου που υπονοεί τη λήψη αποφάσεων, δεν πέρασε απαρατήρητη από τους εργάτες. Η εργοστασιακή επιτροπή του τεράστιου εργοστασίου Πουτίλωφ της Πετρούπολης, που εκλέχτηκε από το 90% του εργατικού δυναμικού, δήλωνε στα τέλη Απριλίου: «Ενώ οι εργάτες της συγκεκριμένης επιχείρησης εκπαιδεύονται στην αυτοδιεύθυνση, ταυτόχρονα προετοιμάζονται για τη στιγμή κατά την οποία η ατομική ιδιοκτησία των εργοστασίων θα καταργηθεί και τα μέσα παραγωγής θα περιέλθουν στα χέρια της εργατικής τάξης. Αυτός ο σπουδαίος και μεγάλος στόχος για τον οποίο μάχονται οι εργάτες πρέπει να διατηρηθεί ζωντανός στο μυαλό μας, έστω και αν στο μεταξύ ασχολούμαστε με μικρολεπτομέρειες».⁶

Οι εργοστασιακές επιτροπές αναγνώρισαν την ανάγκη να συντονίσουν τις δραστηριότητες εκτός των ορίων των ιδιωτικών εργοστασίων. Οι κινήσεις για συγκεντρωτισμό άρχισαν, όταν οι αντιπρόσω-

ποι των επιτροπών των 12 μεγαλύτερων εργοστασίων μεταλλουργίας συναντήθηκαν στη Πετρούπολη στις 13 Μαρτίου, κάτι λιγότερο από 3 εβδομάδες μετά την επανάσταση. Αν και αυτή η συνέλευση δεν είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μόνιμης οργάνωσης, μια συνδιάσκεψη, των εργοστασιακών επιτροπών της Μόσχας νωρίς τον Απρίλιο και κάποιες παρόμοιες σε μερικές επαρχίες, δημιούργησαν κέντρα συντονισμού για τη δημιουργία διασυνδέσεων μεταξύ των πόλεων. Μια συνδιάσκεψη εργατών των εργοστασίων που κάλυπταν τις ανάγκες του πυροβολικού και του ναυτικού, ενέκρινε το ρόλο των επιτροπών στις προσλήψεις και απολύσεις, στον έλεγχο των βιβλίων των εργοστασίων κ.λ.π Οι επαναστατικές επιτροπές αγνοώντας το νόμο, ακολούθησαν τη δική τους πορεία όπως το απαιτούσαν οι περιστάσεις. Η συνδιάσκεψη που έγινε στις 15 Απριλίου, δημιούργησε επίσης ένα κέντρο για να συντονίζει τις επιτροπές των κρατικών εργοστασίων. Στα τέλη Απριλίου, η επιτροπή του εργοστασίου Πουτίλωφ ζήτησε μια πιο διευρυμένη συνδιάσκεψη. Στις 29 Μαΐου, σε μια συνδιάσκεψη επιτροπών στο Χάρκοβο, αποφασίστηκε ότι οι επιτροπές θα έπρεπε να είναι «όργανα εξέγερσης» και ότι θα έπρεπε να καταλάβουν τα εργοστάσια και να διευθύνουν την παραγωγή. Προφανώς, κάποιιοι εργάτες έβλεπαν μακρύτερα και είχαν μια σαφέστερη άποψη για το τι χρειαζόταν ώστε να ικανοποιηθούν οι προσδοκίες τους.

Τον Μάιο, οι ελπίδες του Φεβρουαρίου άρχισαν να εξανεμίζονται. Η νέα κυβέρνηση είχε αποτύχει όσον αφορά τους εργάτες και οι απεργίες άρχισαν να αντιμετωπίζονται με απολύσεις. Οι εργάτες και οι εργοστασιακές επιτροπές αναγκάστηκαν να καταλάβουν τα εργοστάσια εξ αιτίας των πράξεων της διεύθυνσης μάλλον παρά λόγω αφοσίωσης στον σοσιαλισμό ή την αυτοδιεύθυνση. Η «1η Συνδιάσκεψη των Εργοστασιακών Επιτροπών της Πετρούπολης και των περιχώρων», που συγκλήθηκε από τους εργάτες του Πουτίλωφ, συνεδρίασε από τις 30 Μαΐου μέχρι τις 5 Ιουνίου. Συμμετείχαν αντιπρόσωποι από 367 εργοστασιακές επιτροπές που εκπροσωπούσαν 337. 464 εργάτες της Πετρούπολης (από ένα σύνολο περίπου 400.000). Η κύρια διαμάχη αφορούσε το θέμα του ποιός θα διαχειριζόταν τη βιομηχανία: οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές ήθελαν κρατικό έλεγχο από την κυβέρνηση, οι εργάτες ήθελαν εργατικό έλεγχο και σ' αυτό τους υποστήριζαν οι αναρχοσυνδικαλιστές και οι μπολσεβίκοι οι οποίοι μόλις πρόσφατα είχαν αποδεχτεί αυτή την ιδέα. Αλλά ενώ οι εργάτες είχαν την

τάση να φαντάζονται ότι ο «εργατικός έλεγχος» σήμαινε πως αυτοί θα είχαν τη διαχείριση των πραγμάτων, η μπολσεβίκικη άποψη ήταν μάλλον διαφορετική. Ο Λένιν (δεν υπάρχει λόγος να ρωτήσετε σε ποιά εργοστασιακή επιτροπή ανήκε) μίλησε στη συνδιάσκεψη και ιδού τι είχε να πει: «...μια πλειοψηφία εργατών θα έπρεπε να μπει σε όλα τα υπεύθυνα ιδρύματα και... η διαχείριση θα έπρεπε να υποβάλλει έναν απολογισμό των πράξεών της στις πλέον αρμόδιες εργατικές οργανώσεις». ⁷ Εδώ υπάρχει ξεκάθαρα μια διαχείριση από τη μια και οι εργάτες από την άλλη, η ίδια διαίρεση όπως σε κάθε ταξική κοινωνία. Βάσει του μπολσεβίκικου ψηφίσματος το οποίο πέρασε «θα επιτρεπόταν η συμμετοχή» των εργοστασιακών επιτροπών στον έλεγχο μαζί με τα σοβιέτ, τις ενώσεις και τους εκπροσώπους των πολιτικών κομμάτων!

Δημιουργήθηκε ένα Κεντρικό Συμβούλιο Εργοστασιακών Επιτροπών της Πετρούπολης με 25 μέλη. Στα καθήκοντά του περιλαμβάνονταν η προμήθεια καυσίμων, υλικών και μηχανημάτων, η διανομή πληροφοριών και η δημιουργία μιας επιτροπής που θα οργάνωνε τη βοήθεια προς τους αγρότες. Ήταν σε θέση να βοηθά τις πιο αδύναμες επιτροπές στους αγώνες και από εκείνη τη στιγμή λειτουργούσε μόνιμα. Το Κεντρικό Συμβούλιο της Πετρούπολης έστειλε, επίσης, αντιπροσώπους σε άλλες πόλεις. Στα τέλη Ιουνίου, υπήρχαν 25 παρόμοια Κέντρα Εργοστασιακών Επιτροπών σε διάφορες πόλεις και περιοχές. Τον Οκτώβριο, υπήρχαν 65 τέτοια κέντρα και είχαν γίνει πάνω από 100 συνδιασκέψεις στις οποίες συζητήθηκαν τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι εργοστασιακές επιτροπές. Ο απολογισμός της συνδιάσκεψης της Πετρούπολης επισήμαινε: «...για την ώρα, οι επιτροπές είναι αναγκασμένες να επεμβαίνουν στην οικονομική λειτουργία των επιχειρήσεων, διότι διαφορετικά αυτές θα είχαν σταματήσει να λειτουργούν». ⁸

Στα τέλη Ιουνίου, η εργοστασιακή επιτροπή του εργοστασίου Μπρένερ δήλωνε κατηγορηματικά: «Λόγω της άρνησης της διεύθυνσης να συνεχίσει την παραγωγή, η εργατική επιτροπή αποφάσισε κατά τη γενική συνέλευσή της να εκτελέσει τις παραγγελίες και να συνεχίσει τη λειτουργία του». ⁹ Η ακραία εχθρότητα των εργοδοτών προς τις επιτροπές ευνοούσε την οικονομική κατάρρευση, η οποία μπορούσε να αποτραπεί μόνο από την τοπική, περιφερειακή και εθνική σύνδεση των επιτροπών μεταξύ τους. Η Προσωρινή Κυβέρνηση,

οι εργατικές ενώσεις και τα σοβιέτ (κάτω από τον έλεγχο των μετριοπαθών σοσιαλιστών), ήταν σίγουρα εχθρικά προς τις εργοστασιακές επιτροπές. Οι εργάτες είχαν αρχικά ταυτισθεί με το σοβιέτ της Πετρούπολης, αλλά η αδυναμία και η ανικανότητά του ή και η άρνηση να υιοθετήσει τις απαιτήσεις των εργατών, ενίσχυσαν τις επιτροπές. Καθώς οι επιτροπές συντονίζονταν σε εθνικό επίπεδο, συγκρούστηκαν με τις εργατικές ενώσεις, διότι όταν άρχισαν να δρουν πολιτικά ήρθαν αντιμέτωπες με τα «σοσιαλιστικά» σοβιέτ. Οι επιτροπές είχαν συμμάχους στις συνοικιακές επιτροπές που συγκροτήθηκαν σ' όλη την Πετρούπολη και ένας από τους σκοπούς τους ήταν η υπεράσπιση της πόλης. Η δύναμη και η αποτελεσματικότητά τους ήταν τέτοιες ώστε οι άνθρωποι στρεφόντουσαν προς αυτές για να έχουν αποτελέσματα. Είχαν δημιουργήσει καντίνες, παιδικούς σταθμούς, πολιτιστικά κέντρα· καταπολέμησαν τον αλκοολισμό και τη χαρτοπαιξία, κατέλαβαν άδεια σπίτια και προσπάθησαν να οργανώσουν τον επισιτισμό. Στα μεγάλα εργοστάσια, οι εργοστασιακές επιτροπές διαφούνταν σε υποεπιτροπές για κάθε τμήμα της εργοστασιακής παραγωγικής δραστηριότητας. Για παράδειγμα, η Μεταλλουργία Μεντοπρόκάνι είχε 9 τέτοιες υποεπιτροπές που κάλυπταν την αγορά καυσίμων, τις παραγγελίες, τις συνθήκες εργασίας, τις προσλήψεις και απολύσεις, μια βιβλιοθήκη, την αποστρατικοποίηση (δηλαδή, την αλλαγή από την πολεμική παραγωγή στην ειρηνική παραγωγή), την ανακύκλωση του μετάλλου, τον συντονισμό και τον έλεγχο. Αναμφίβολα, οι ειδικευμένοι εργάτες ήταν εκείνοι που έτειναν να επικρατούν στο κίνημα των επιτροπών σαν σύνολο, αλλά και στις επιμέρους επιχειρήσεις. Ήξεραν πώς λειτουργούσαν τα εργοστάσια, ήταν πιο μορφωμένοι και γνώριζαν πώς να οργανώνονται κατά την ατελείωτη περίοδο της τσαρικής καταστολής. Παρ' όλα αυτά δεν πρέπει να υποτιμάμε το ρόλο των λιγότερο ειδικευμένων. Το εργατικό δυναμικό της Πετρούπολης διπλασιάστηκε κατά την διάρκεια του πολέμου και οι νέοι εργάτες, ειδικά εκείνοι που προέρχονταν από εργάτες, ήταν συχνά πιο ριζοσπαστικοί, όντας αντιτσαρικοί και σαφώς αντικαπιταλιστές. Αυτού του είδους οι εργάτες πίεζαν για εξίσωση των μισθών και πολλοί μαχητικοί ειδικευμένοι εργάτες ενστερνίστηκαν το αίτημα.

Οι επιτροπές έκλιναν προς τους μπολσεβίκους γιατί ήταν πολύ πιο επαναστατικοί από τους μετριοπαθείς σοσιαλιστές μενσεβίκους και γιατί «υποστήριζαν» τις εργοστασιακές επιτροπές. Στην πραγματικό-

τητα, οι εργοστασιακές επιτροπές ήταν εκείνες που στην κρίσιμη καμπή του αγώνα με τους εργοδότες, απετέλεσαν τις πρώτες εργατικές οργανώσεις που έγιναν μπολσεβίκικες. Ένα μπολσεβίκικο ψήφισμα στην συνδιάσκεψη του Ιουνίου, πήρε 335 ψήφους από ένα σύνολο 421. Ωστόσο, δεν αφέθηκε στους πολιτικούς αλλά στους εργάτες η επίλυση των πραγματικών, πρακτικών προβλημάτων, όπως η αντίδραση στην αυξανόμενη τάση για λόκ-άουτ εκ μέρους των εργοδοτών. Ένας εργάτης απηυδισμένος από την κοινή στάση των μπολσεβίκων και των μενσεβίκων και τις ατελείωτες λεκτικές αντιπαράθεσεις των πολιτικών σε μια συνδιάσκεψη, δήλωσε: «Φτάνει πια, βαρέθηκα τα κούφια λόγια σας, ποτέ δεν απαντάτε στα ερωτήματα που μας καίνε, τι να κάνουμε π.χ. αν ένας ιδιοκτήτης μας απειλήσει με κλείσιμο του εργοστασίου. Έχετε πάντοτε έτοιμες τις διακηρύξεις και τα λόγια, αλλά ποτέ δεν μας λέτε τι να κάνουμε σε μια πραγματική, συγκεκριμένη κατάσταση... τι να κάνουμε όταν κλείσει το εργοστάσιο; Είμαστε εδώ για να αποφασίσουμε γι' αυτά και εσείς μιλάτε περί ανέμων και υδάτων, αν δεν μας μιλήσετε γι' αυτά, εμείς θα προχωρήσουμε μόνοι μας».¹⁰

Τα Σοβιέτ, τα Κόμματα και οι Εργατικές Ενώσεις

Οι μπολσεβίκοι και οι μενσεβίκοι πάλευαν για την ηγεσία της εργατικής τάξης και όχι για να λύσουν τα προβλήματα των εργατών. Οι εργάτες, από την πλευρά τους, δεν έδιναν και πολλή προσοχή στις διαφορές μεταξύ των διαφόρων αριστερών ομάδων και κομμάτων, διαφορές που έπαιζαν μεγάλο ρόλο μεταξύ των ιδίων των σοσιαλιστών. Οι συνειδητοποιημένοι μπολσεβίκοι και μενσεβίκοι, πάντως, ενώνονταν συχνά στις μέρες που ακολούθησαν την Επανάσταση του Φεβρουαρίου και καθώς οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές ήταν στιγματισμένοι (ΣτΜ λόγω της στάσης τους στην Επανάσταση του 1905), οι μπολσεβίκοι κατάφεραν να κερδίσουν περισσότερη υποστήριξη σαν το ασυμβίβαστο κόμμα. Ο Φεβρουάριος είχε δώσει την ελευθερία στους εργάτες να ενωθούν και αυτοί είχαν κατορθώσει να εξαναγκάσουν τους εργοδότες και την κυβέρνηση σε παραχωρήσεις όσον αφορά το θωρο, τις καλύτερες συνθήκες εργασίας, την κοινωνική ασφάλιση κ.λ.π. Όταν ξεκίνησε το κίνημα της αυτοδιεύθυνσης, λόγω αναγκαιότητας, δεν ήταν μόνο κάτι τελείως νέο σε σχέση με τα αρχικά

αιτήματα των εργατών, αλλά ήταν επίσης κάτι νέο για κάθε σοσιαλιστική οργάνωση και εργατική ένωση. Μέχρι τον Μάιο, υπήρχαν κάπου 2.000 ενώσεις με 1,5 εκατομμύριο μέλη και ως τον Οκτώβριο με 2 εκατομμύρια μέλη. Κάποιες ενώσεις υπήρχαν μόνο κατ' όνομα και τα μέλη τους υπήρχαν μόνο στα χαρτιά, κάποιες άλλες δεν πληρούσαν ούτε καν τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις. Οι εργατικές ενώσεις που είχαν όντως δραστηριότητα, ήθελαν τις εργοστασιακές επιτροπές απλά παρακλάδια τους και τίποτα περισσότερο. Από την πλευρά τους, οι επιτροπές ήταν πιο δραστήριες στην οργάνωση και στην ανάληψη ευθυνών, εδέχοντο την συνεργασία με τις ενώσεις, αλλά με κανένα τρόπο δεν δέχονταν να είναι υποτελείς σ' αυτές.

Οι ενώσεις ελέγχονταν πολιτικά από τους μενσεβίκους, κατά την άποψη των οποίων η επανάσταση ήταν αστικοδημοκρατικής μορφής, η οποία εντασσόταν σε μια περίοδο αναπτυσσόμενου καπιταλισμού. Επομένως, ο στόχος ήταν η ίδρυση εργατικών ενώσεων, όπως στην Ευρώπη, με σκοπό την οργάνωση και υποστήριξη των εργατών. Όσον αφορά την οικονομία, υποστήριζαν τον κρατικό έλεγχο, όπου δεν υπήρχε πεδίο δράσης για εργοστασιακές επιτροπές και εργατικό έλεγχο. Ο μενσεβίκος Ντάλιν το έθετε ως εξής: «Οι εργοστασιακές επιτροπές πρέπει να ασχολούνται μόνο με τη συνέχιση της παραγωγής, όχι όμως να πάρουν την παραγωγή και τα εργοστάσια στα χέρια τους... αν ο ιδιοκτήτης εγκαταλείψει την επιχείρηση, αυτή πρέπει να περιέλθει υπό τον έλεγχο της πολιτείας, ή της κεντρικής κυβέρνησης και όχι των εργατών».¹¹ Είτε το αστικό κράτος είτε οι καπιταλιστές θα έλεγχαν την βιομηχανία, οι εργάτες ποτέ.

Οι αναρχοσυνδικαλιστές, για τους οποίους οι εργοστασιακές επιτροπές ήταν η απαρχή της σοσιαλιστικής κοινωνίας του μέλλοντος, είχαν εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη. Ο Μαξίμωφ και η ομάδα της *Γκόλος Τρούντα*, ζητούσαν «πλήρη εργατικό έλεγχο» πάνω στην ίδια τη διαδικασία της παραγωγής. Η κριτική άποψή τους σ' ό,τι αφορούσε τις εργατικές ενώσεις και η σταθερή τους υποστήριξη προς τις επιτροπές, είχαν σαν αποτέλεσμα κάποια επιρροή των αναρχοσυνδικαλιστών στους εργάτες και, ειδικότερα, στους εργάτες του Βίμποργκ και της Κρονστάνδης, αλλά η έντονη αντίθεσή τους προς τον συγκεκριμένο, τους άφησε χωρίς επιχειρήματα για το πώς θα αλληλοσυνδέονταν οι εργοστασιακές επιτροπές όλης της χώρας. Οι μπολσεβίκοι υιοθετούσαν μια διφορούμενη θέση που το κέντρο βάρους της

κινείτο συνεχώς μεταξύ των επιτροπών και των ενώσεων και μεταξύ του εργατικού και του κρατικού ελέγχου. Αυτό ήταν κατά ένα μέρος απόρροια των διαφορών μεταξύ της ηγεσίας τους, η οποία (αν εξαιρέσουμε τον Λένιν) δεν ήταν βέβαιη για το τι ήθελε πρωταρχικά και των οπαδών, από τους οποίους πολλοί ήταν εργάτες και δραστήρια μέλη των εργοστασιακών επιτροπών. Οι θέσεις του Απριλίου του Λένιν καθόριζαν και τη γραμμή του τρόπου σκέψης του: «Σκοπός μας δεν είναι η άμεση «επιβολή» του σοσιαλισμού αλλά η άμεση μεταβίβαση του ελέγχου της κοινωνικής παραγωγής και διανομής των προϊόντων στους αντιπροσώπους των εργατικών σοβιέτ». Ο Λένιν θα επαναλάμβανε στην *Πράβδα* της 4ης Ιουνίου ότι ο εργατικός έλεγχος θα υλοποιείτο από τα σοβιέτ, οι εργοστασιακές επιτροπές ούτε καν αναφέρθηκαν. Για τον Λένιν, ο εργατικός έλεγχος ήταν μια μορφή λογιστικής και ο σοσιαλισμός, απλά ο κρατικός έλεγχος στην παραγωγή. Πολλά μαχητικά στελέχη του κόμματος, πάντως, φαντάζονταν πως ένας αποφασιστικός μετασχηματισμός της κοινωνίας βρισκόταν προ των πυλών. Ο Ναβίμωφ, ένας μπολσεβίκος εργάτης, μέλος του Κεντρικού Συμβουλίου Εργοστασιακών Επιτροπών, δήλωνε στην 1η Συνδιάσκεψη Εργοστασιακών Επιτροπών της Πετρούπολης: «Ο έλεγχος πρέπει να πραγματοποιηθεί από τα κάτω και όχι από την κορυφή, σχεδιασμένος δημοκρατικά και όχι γραφειοκρατικά και σας καλώ να αναλάβετε αυτήν την αποστολή οι ίδιοι. Μόνον εμείς οι εργάτες μπορούμε να πετύχουμε ό,τι είναι αναγκαίο για την μελλοντική μας ύπαρξη».¹²

Οι μπολσεβίκοι είχαν βοηθήσει στη δημιουργία του Κεντρικού Συμβουλίου των εργοστασιακών επιτροπών, αλλά χρησιμοποιούσαν τις επιτροπές στη σύγκρουσή τους με τους μενσεβίκους, προκειμένου να ελέγξουν τις εργατικές ενώσεις. Στην Πανρωσική Συνδιάσκεψη των Εργατικών Ενώσεων τον Ιούνιο, ο Μίλυούτιν, μπολσεβίκος αντιπρόσωπος, είπε πως οι εργοστασιακές επιτροπές θα έπρεπε να είναι τα στοιχειώδη τμήματα των ενώσεων και ότι ο εργατικός έλεγχος θα έπρεπε να ασκείται από τις ενώσεις και τα σοβιέτ. Θα ήταν σκόπιμο να ειπωθεί, ότι πριν τον Φεβρουάριο, κανένας μπολσεβίκος δεν είχε ασχοληθεί με τον εργατικό έλεγχο και τα προβλήματα που είχαν σχέση μ' αυτόν. Παρ' όλα αυτά, οι πολιτικές τους απόψεις άρχισαν ήδη να τους ωθούν εναντίον του πραγματικού εργατικού κινήματος. Λόγω όμως του ότι οι επιτροπές δεν ήταν πάντα ενωμένες, ούτε ξεκάθαρες

ως προς τις σχέσεις τους με άλλους θεσμούς και εργατικές οργανώσεις, η σύγκρουση πήρε ουσιαστική μορφή μετά τον Οκτώβριο.

Το 1905, οι αντιπρόσωποι των εργατικών σοβιέτ είχαν αναδειχθεί μέσα από μια γενική απεργία. Το 1917, το φαινόμενο αναβίωσε αλλά με μια διαφορά, οι σοσιαλιστές συγκρότησαν μια Προσωρινή Εκτελεστική Επιτροπή των Σοβιέτ, χωρίς να ρωτήσουν τους εργάτες, επρόκειτο, δηλαδή, για μια ηγεσία που επιβλήθηκε μόνη της και στην οποία δεν υπήρχαν εργάτες. Αυτοί οι πρώτοι ηγέτες των σοβιέτ ήταν μετριοπαθείς σοσιαλιστές, οι οποίοι ήλπιζαν ουσιαστικά να ξεπεράσουν τα σοβιέτ ως όργανο δημιουργίας ενός αστικοδημοκρατικού κράτους. Στα σοβιέτ έγιναν κάποιες εκλογές δευτερεύουσας σημασίας· οι πρώτες έγιναν στις 24 Φεβρουαρίου. Εκλογές σε επίπεδο πόλης έγιναν στις 28 του ίδιου μήνα, μια μέρα μετά τη σύσταση της Προσωρινής Εκτελεστικής Επιτροπής. Αυτές οι εκλογές θα αναδείκνυαν έναν αντιπρόσωπο ανά χίλιους ψηφοφόρους, έναν αντιπρόσωπο για κάθε μικρή βιομηχανική μονάδα, ή έναν αντιπρόσωπο για κάθε λόχο στρατιωτών (συνήθως 250 άτομα). Με αυτόν τον τρόπο, τα μεγάλα εργοστάσια που κάλυπταν περίπου το 87% του εργατικού δυναμικού, εξέλεξαν 424 αντιπροσώπους, τα μικρά εργοστάσια που αντιπροσώπευαν το 13% του εργατικού δυναμικού 422 και οι στρατιώτες, 2.000 αντιπροσώπους. Έτσι οι στρατιώτες είχαν μια υπερβολική επιρροή σε σχέση με τον αριθμό τους, αλλά ταυτόχρονα οι αντιπρόσωποι των εργατών συχνά δεν ήταν εργάτες, αλλά μεσοαστοί ριζοσπάστες που ανήκαν στο ένα ή στο άλλο κόμμα.

Η Προσωρινή Εκτελεστική Επιτροπή της Πετρούπολης που ξεκίνησε με 42 μέλη, περιλάμβανε αρχικά 7 εργάτες και 8 στρατιώτες οι οποίοι εκδιώχθηκαν πολύ σύντομα, όταν ο μπολσεβίκος Σλιαπνίκωφ έκανε μια εισήγηση, που έγινε αποδεκτή, σύμφωνα με την οποία κάθε σοσιαλιστικό κόμμα θα έπρεπε αυτόματα και χωρίς εκλογές να έχει δυο έδρες στην Επιτροπή. Με αυτό τον τρόπο, όλα τα κόμματα, οι μεγάλες εργατικές ενώσεις και οι συνεταιρισμοί είχαν το δικαίωμα να στείλουν δυο αντιπροσώπους. Έτσι, ο Στάλιν και ο Κάμενεφ εκ μέρους των μπολσεβίκων, πασίγνωστοι εργάτες της Πετρούπολης και οι δυο, βρέθηκαν μέσα στην επιτροπή χωρίς να έχουν εκλεγεί. Στο 1ο Συνέδριο των Σοβιέτ έλαβαν μέρος 57 εκτελεστικοί αξιωματούχοι, μεταξύ των οποίων υπήρχαν μόνο 4 εργάτες, 1 ναύτης και 1 στρατιώ-

της. Κατά τη διάρκεια της όλης διαδικασίας, δεν μίλησε ούτε ένας στρατιώτης ή εργάτης, όλες οι ομιλίες έγιναν από κομματικούς.

Ο κυρίαρχος ρόλος των μενσεβίκων και των σοσιαλεπαναστατών, φαίνεται από τον τρόπο με τον οποίο το σοβιέτ της Πετρούπολης ζήτησε την επιστροφή στην εργασία τον Μάρτιο, πριν καν η Προσωρινή Κυβέρνηση συναινέσει για το δωρο ή προβεί σε οποιαδήποτε ενέργεια για την ειρήνη ή την διευθέτηση του αγροτικού προβλήματος. Όμως η μαζική δράση και η απειλή μιας γενικής απεργίας ήταν αυτά που πρόσφεραν στους εργάτες ένα μειωμένο ωράριο εργασίας.

Το σοβιέτ προσπάθησε με παρόμοιο τρόπο να περιορίσει τον εργατικό έλεγχο, δημιουργώντας τα «Εργατικά Διαιτητικά Συμβούλια» για να διευθετούν τις διαφορές. Προσπάθησε επίσης να καταστείλει τις αντιπολεμικές διαδηλώσεις. Οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές τελικά προσέβλεπαν στους αστούς, για να εγκαθιδρύσουν ένα δυτικού τύπου καπιταλισμό και όχι στους εργάτες και στην δημιουργία του σοσιαλισμού. Παρ' όλα αυτά, οι εργάτες πίεζαν έντονα την Προσωρινή Εκτελεστική Επιτροπή. Έτσι, την ανάγκασαν να καταλάβει την Κρατική Τράπεζα, το Κρατικό Ταμείο, το Κρατικό Νομισματοκοπείο και το Κρατικό Τυπογραφείο· επίσης, κατελήφθησαν ταχυδρομικά και τηλεγραφικά γραφεία, σιδηροδρομικοί σταθμοί κ.λ.π. Ήδη από τις 6 Μαρτίου, συνελεύσεις πρωτοπόρων εργατών απαιτούσαν κατάληψη της εξουσίας από τα σοβιέτ. Πάντως, αυτές οι πρώιμες απαιτήσεις να περιέλθει «όλη η εξουσία στα σοβιέτ», βρήκαν αντίθετους πολλούς εργάτες, τους περισσότερους στρατιώτες και κατά συντριπτική πλειοψηφία τους σοσιαλιστές ηγέτες του ίδιου του σοβιέτ. Οι μπολσεβίκοι, σ' αυτήν την φάση, υποστηρίζαν ότι τα σοβιέτ έπρεπε να στηρίξουν την Προσωρινή Κυβέρνηση.

Μέχρι τον Ιούνιο, είχαν δημιουργηθεί 519 σοβιέτ, 28 από τα οποία ήταν αμιγώς εργατικά, 101 εργατών και στρατιωτών, 305 αγροτών και εργατών και τα υπόλοιπα διαταξικά. Την πλειοψηφία αυτών των σοβιέτ έλεγχαν κομματικοί ακτιβιστές που δεν προέρχονταν από την εργατική τάξη. Από τη στιγμή που τα κομματικά στελέχη μπόρεσαν σ' αυτά τα ισχυρά σοβιέτ, έλεγξαν και τα άλλα πόστα. Για παράδειγμα, ο Ανισίμοφ, ο πρόεδρος του σοβιέτ των συνοικιακών επιτροπών, δεν είχε εκλεγεί σε κανένα συνοικιακό συμβούλιο - επιλέχτηκε από τους μενσεβίκους συναδέλφους του. Με τέτοιους σοσιαλιστές, ήταν προφανώς μοιραίο κάποιοι να κυβερνήσουν και κάποιοι να κυβερνη-

θούν. Οι μπολσεβίκοι επίσης ήταν ευτυχείς όταν κέρδιζαν την πλειοψηφία με τέτοιους τρόπους. Για τους εργάτες όμως, αυτά τα σοβιέτ των πόλεων ήταν αργοκίνητα σ' ό,τι αφορούσε τη βοήθεια που μπορούσαν να προσφέρουν στην επίλυση των πιεστικών προβλημάτων τους. Τα τοπικά σοβιέτ και οι εργοστασιακές επιτροπές δρούσαν με δική τους πρωτοβουλία και χωρίς έγκριση εκ των άνω για να πετύχουν τους στόχους τους. Μερικές φορές συγχωνεύονταν σε τοπικό, περιφερειακό επίπεδο διότι σ' αυτό οι εργάτες είχαν τη δυνατότητα να έρθουν σε πραγματική επαφή με αυτά τα προβλήματα, αφήνοντας τους διανοούμενους να εκφωνούν ομιλίες στα σοβιέτ των πόλεων. Τα τοπικά σοβιέτ ανέλαβαν την επίλυση των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων. Το οικιστικό, η δικαιοσύνη, ο πολιτισμός, όλα αυτά περνούσαν από τα χέρια τους. Ήταν ευχαριστημένα από την τοπική τους αυτονομία αλλά ήταν και προετοιμασμένα για να ενωθούν - από τα κάτω - και γι' αυτό το λόγο συγκλήθηκε μια περιφερειακή συνδιάσκεψη στην Πετρούπολη. Αυτό το γεγονός τα έφερε σε σύγκρουση με την εκτελεστική επιτροπή του σοβιέτ της πόλης. Όμοια και στην Μόσχα, τα τοπικά σοβιέτ ήταν πιο ριζοσπαστικά από το σοβιέτ της πόλης στο οποίο επικρατούσαν οι μενσεβίκοι.

Οι αγρότες καταλαμβάνουν τη γη

Ενώ οι εργάτες και οι στρατιώτες καλούσαν τους άλλους να ενωθούν και σιγά σιγά αντιλαμβάνονταν ότι μόνο οι ίδιοι θα μπορούσαν να εκπληρώσουν τους στόχους τους, οι αγρότες προχώρησαν στην άμεση δράση. Οι εξεγέρσεις των αγροτών και οι καταλήψεις γης επεκτάθηκαν παντού. Οι αγρότες εφάρμοσαν τα δικά τους μέτρα αγροτικής μεταρρύθμισης και αγνόησαν την Προσωρινή Κυβέρνηση, που ήταν ενάντια στη κατάληψη της γης. Δημιουργήθηκαν επιτροπές σε επίπεδο χωριού, περιοχής, επαρχίας και περιφέρειας. Οι αποφάσεις λαμβάνονταν κυρίως εκ των κάτω και περνούσαν προς τα πάνω. Εκείνες που έρχονταν από τα πάνω προς τα κάτω γίνονταν αποδεκτές από τους αγρότες μόνον αν εκείνοι συμφωνούσαν μ' αυτές. Τα επιχειρήματα των σοσιαλεπαναστατών, του αγροτικού κόμματος, δεν λαμβάνονταν σοβαρά υπ' όψη από τους αγρότες. Αυτό που τους ενδιέφερε ήταν να διασφαλίσουν ότι δεν θα ανατρέπονταν οι αποφάσεις

που ελάμβαναν και οι ρυθμίσεις στις οποίες προέβαιναν σχετικά με το αγροτικό ζήτημα.

Η εικόνα των αγροτών σαν λαοθάλασσα αμαθών αντισοσιαλιστών μέσα στην οποία θα πνίγονταν οι ρώσοι εργάτες, είναι εντελώς λανθασμένη. Ξεκίνησαν να διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους με ενθουσιασμό, και η έλλειψη μόρφωσης δεν ήταν εμπόδιο για τις ικανότητές τους. Τα 45 εκλεγμένα μέλη της αγροτικής επιτροπής της περιοχής του Νοβοχάσκι δήλωσαν ότι θα «οργανώσουν τη νέα κοινωνία». Το αγροτικό συνέδριο που έγινε στην Πένζα στις 15 Μαΐου, αποτελείτο από αγράμματους χωρικούς με εξαίρεση ένα δάσκαλο που κατέγραφε τις αποφάσεις. Κάλεσαν τους ιδιοκτήτες «να εφαρμόσουν τις αποφάσεις του συνεδρίου και να παραχωρήσουν εκουσίως την περιουσία τους στην επιτροπή γης, ώστε να αποφευχθεί η παράνομη κατοχή από ιδιώτες αγρότες».¹³ Το συνέδριο άρχισε τον έλεγχο των ενοικιών, υπολόγισε την έκταση γης που μπορούσε να κατέχει ένας αγρότης ή μια οικογένεια, επέβλεψε την συγκομιδή διαφόρων προϊόντων και εξασφάλισε μια αποτελεσματική χρήση της γης. Η αγροτική συνέλευση της Σαμάρα, αποκάλυψε τη μεγάλη δυσανεμία των αγροτών απέναντι στους πολιτικούς σε σχέση με το πρόβλημα της γης. Ένας αγρότης έβρισε έναν μενσεβίκο: «Πρέπει πάντα να περιμένουμε; Γάϊδαρε, μη μας παριστάνεις τον τρελό». Δεν έδινε δεκάρα για τη «νομιμότητα» των πράξεών του: «Αυτή η συμμορία των δικηγόρων πάλλω, σχολίαζε ένας αγρότης, «λένε ότι μας υποστηρίζουν, όμως εμείς άλλα ξέρουμε, θα μας προδώσουν».¹⁴ Το διάταγμα του Λένιν για τη γη, δεν έκανε τίποτε άλλο από το να επισφραγίσει τα τετελεσμένα. Τα 65 από τα 75 αγροτικά σοβιέτ είχαν ήδη μοιράσει τη γη.

Οι αγρότες πολύ γρήγορα απαλλάχθηκαν από τα δεσμά της θρησκείας. Ένας παπάς παραπονιόταν: «Αυτήν την εποχή, οι ενορίτες μου πάνε μόνο στις συνεδριάσεις των σοβιέτ και όταν τους υπενθυμίζω τα καθήκοντά τους προς την εκκλησία, μου απαντούν πως δεν έχουν χρόνο».¹⁵ Ένας χωρικός είτε κατάμουτρα στο παπά το γιατί: «για αιώνες, μερικοί ευγενείς και γαιοκτήμονες είχαν υποταγμένους εκατομμύρια φτωχούς αγρότες, τους έπιναν το αίμα και τον ιδρώτα και εσείς οι παπάδες λέγατε πως ήταν σωστό, ψάλλοντας εν χορώ «πολυχρόνια για τον τσάρο και τους ηγέτες μας»· ακόμη και τώρα, που ο λαός έχει δύναμη και προσπαθεί να εγκαθιδρύσει την ισότητα, εσείς «οι άγιοι άνθρωποι δεν θα μας αναγνωρίσετε».¹⁶

Οι εργάτες ήξεραν τη σημασία που είχαν οι αγρότες για την επιτυχία της επανάστασης. Η Συνδιάσκεψη των Εργοστασιακών Επιτροπών της Πετρούπολης συζήτησε το αγροτικό πρόβλημα με σκοπό την ισχυροποίηση των σχέσεων της με τους αγρότες. Οι εργάτες της Πετρούπολης δημιούργησαν ειδικές επιτροπές στα εργοστάσια οι οποίες συγκέντρωναν μέταλλο και ελαττωματικά προϊόντα για ένα πρόγραμμα - που το ονόμαζαν «Ο εργάτης στον αγρότη» - κατασκευής γεωργικών εργαλείων για τις αγροτικές περιοχές. Στάλθηκαν αντιπρόσωποι στην ύπαιθρο ώστε να διαπραγματευτούν άμεσα, εργάτες και αγρότες, τον εφοδιασμό των πόλεων με σιτηρά. Δεν υπήρχε κανένας λόγος ώστε να υποθέσει κανείς ότι οι εργάτες και οι αγρότες δεν μπορούσαν να αναπτύξουν καλές σχέσεις, καθώς η αυτοδιεύθυνση των εργατών δεν αποτελούσε απειλή για τους αγρότες.

Οι Μέρες του Ιουλίου

Τον Ιούλιο έγιναν απεργίες από τους εργάτες που υφίσταντο τη μεγαλύτερη εκμετάλλευση - βαφείς ρούχων, γραφειάδες, στεγνοκαθαριστές και ανειδίκευτοι. Η συνδιασμένη δράση του πληθωρισμού, των λόκ-άουτ και της απογοήτευσης των εργοδοτών και η απογοήτευση από την κυβέρνηση, ανέβαζαν το θερμόμετρο. Σε μια διαδήλωση στις 18 Ιουλίου, εμφανίστηκε ένα χαρακτηριστικό σύνθημα σε ένα πανό εργοστασίου «Το δικαίωμα στη ζωή είναι ισχυρότερο από το δικαίωμα στην ιδιοκτησία», ξεχωρίζοντας μέσα στο πλήθος των κομματικών συνθημάτων όπου κυριαρχούσε το «Κάτω η κυβέρνηση». Μόνον οι εργάτες είδαν το ζήτημα στην σωστή βάση του. Με την κήρυξη απεργίας στο εργοστάσιο Πουτίλωφ, οι ειδικευμένοι εργάτες μεταλλουργίας ενώθηκαν με το κίνημα. Οι μπολσεβίκοι έσπευσαν να παρέμβουν. Ο Λένιν, μέσα από τις στήλες της *Πράβδα* της 21ης Ιουνίου, δήλωνε: «Καταλαβαίνουμε την πικρία, καταλαβαίνουμε την ανυπομονησία των εργατών της Πετρούπολης αλλά τους λέμε: σύντροφοι, μια άμεση επίθεση θα ήταν ανεπιτυχής». Πολλοί εργάτες, στελέχη των μπολσεβίκων, παραπονέθηκαν για τις δηλώσεις αυτές, διότι δεν τους άρεσε να παίζουν το ρόλο «του πυροσβέστη». Σε μια συνέλευση στο εργοστάσιο Πουτίλωφ, ένας μπολσεβίκος είπε στους εργάτες ότι έπρεπε να περιμένουν να υποδείξει το Κόμμα πότε μια διαδήλωση γίνεται σε κατάλληλο χρόνο ή όχι και πήρε την πληρωμέ-

νη απάντηση: «Πάλι θέλετε αναβολές, δεν μπορούμε να ζούμε πλέον μ' αυτό τον τρόπο...». ¹⁷ Ζυγίζοντας την στάση των μπολσεβίκων, οι εργάτες θυμήθηκαν ότι οι απεργίες του Φεβρουαρίου είχαν γίνει παρά την αντίθετη συμβουλή των ηγετών και ότι η δράση από τα κάτω κατέκτησε το δωρο.

Στις αρχές Ιουλίου, οι εργάτες ήταν στους δρόμους και οι Κόκκινοι Φρουροί οπλισμένοι και έτοιμοι. Στις 3 Ιουλίου, οι μπολσεβίκοι έκαναν τα πάντα για να συκρατήσουν τα συντάγματα πολυβολητών, ενώ ο Τρότσκι παραπονιόταν σε μια συνδιάσκεψη των μπολσεβίκων: «Τα συντάγματα που βγήκαν στους δρόμους έδρασαν με αντισυντροφικό τρόπο, διότι δεν κάλεσαν την κεντρική επιτροπή του κόμματός μας να μελετήσει το θέμα και να βγάλει απόφαση». Ζήτησε να γίνει έκκληση αυτοσυγκράτησης προς τις «μάζες». Ο Λένιν μίλησε στους διαδηλωτές το πρωί της 4ης Ιουλίου, τονίζοντας την ανάγκη για μια ειρηνική πορεία, προς μεγάλη έκπληξη των ένοπλων ναυτών οι οποίοι περίμεναν μιαν υποστήριξη της δράσης. Η πορεία ήταν καθαρά υπόθεση της εργατικής τάξης, χιλιάδες άνθρωποι ξεχύθηκαν στους δρόμους από τις φτωχές συνοικίες της Πετρούπολης με την απαίτηση «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ». Αλλά τα σοβιέτ δεν ήταν τόσο πρόθυμα: Ένας εργάτης βρίζοντας τον Τσερνώφ, ένα μετριοπαθή σοσιαλιστή ηγέτη των σοβιέτ, τον παρότρυνε «Πάρε την εξουσία, πανηλίθιε, σου την προσφέρουν στο πιάτο».

Αντί όμως να πάρουν την εξουσία, οι ηγέτες των σοβιέτ και οι σοσιαλιστές σύμμαχοί τους στην Προσωρινή Κυβέρνηση, κινητοποίησαν νομιμόφρονα στρατεύματα για να καταστείλουν εκείνους που το υποστήριζαν! Κάπου 400 εργάτες και στρατιώτες σκοτώθηκαν, για να μπορούν οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές να φανούν αξιόπιστοι στους αστούς. Καθώς το κόμμα δεν ζημώθηκε από αυτό και άλλα παρόμοια επεισόδια, οι μπολσεβίκοι επικέντρωσαν τις προσπάθειές τους στο να κερδίσουν την υποστήριξη των εργατών. Αφού είχαν καταφέρει με επιτυχία να περιορίσουν το κίνημα του Ιουλίου σε μια απλή διαδήλωση, οι μπολσεβίκοι ασχολήθηκαν με την «οργανωτική δουλειά». Στο απόγειο των Ημερών του Ιουλίου, ο Κάμενεφ έλεγε: «Ο στόχος μας σήμερα είναι να δώσουμε στο κίνημα μια οργανωμένη μορφή». Πι-ράλληλα, επεδίωκαν την επικράτησή τους κατά τις ψηφοφορίες και την κατάληψη των θέσεων-κλειδιών. Όταν οι μπολσεβίκοι κέρδισαν τον έλεγχο στο εργατικό τμήμα του σοβιέτ Πετρούπολης, η εκτίμηση

του Τρότσκι ήταν ότι αυτό ισοδυναμούσε με την επίτευξη του ίδιου του σοσιαλισμού: «Από τα χείλη των μπολσεβίκων ρητόρων, οι διαδηλωτές έμαθαν για το θρίαμβο που μόλις επιτεύχθηκε στο εργατικό τμήμα και το γεγονός αυτό τους πρόσφερε μια εξίσου αληθινή ικανοποίηση μ' εκείνη που θα τους προσέφερε η είσοδος στην εποχή της σοβιετικής εξουσίας».¹⁸

Παρά την κατασταλτική τους επιρροή, οι μπολσεβίκοι βρέθηκαν να υφίστανται κι οι ίδιοι καταπίεση στα χέρια των σοσιαλιστών, οι οποίοι απαγόρευσαν τις εφημερίδες τους και συνέλαβαν ηγετικά κομματικά στελέχη, όπου μπορούσαν να το κάνουν. Οι μετριοπαθείς σοσιαλιστές, είχαν πιστέψει, αναμφίβολα, την ίδια τους την προπαγάνδα, ότι δηλαδή, κάποιοι «υπονομευτές» πυροδότησαν τις εργατικές ταραχές. Η ίδια τους η αδυναμία να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις του λαού, δεν υπολογίστηκε στον απολογισμό. Το θέμα της καταστολής εκφράστηκε χαρακτηριστικά από τον Λευκό Στρατηγό Κορνίλωφ, στα τέλη Ιουλίου: «Χρειαζόμαστε τρεις στρατούς - έναν στα χαρακώματα, έναν στα εργοστάσια ή τα μετόπισθεν και έναν στο σιδηροδρομικό δίκτυο για να συνδέονται... και οι τρεις τους πρέπει να είναι τόσο πειθαρχημένοι όσο αυτός που βρίσκεται στη πρώτη γραμμή». Λίγο αργότερα, ο Τρότσκι θα επαναλάμβανε το ίδιο πράγμα.

Η πορεία προς τον Οκτώβριο

Η καταστολή, μετά την αποτυχία των Ημερών του Ιουλίου, είχε ως κύριο στόχο τους εργάτες, λόγω του ότι και οι καπιταλιστές και οι αστοί πολιτικοί απαιτούσαν από κοινού τον τερματισμό «της αναρχίας» στα εργοστάσια. Αμφισβητήθηκε το δικαίωμα των εργοστασιακών επιτροπών να συνέρχονται στις εργάσιμες ώρες. Η Επιτροπή Ενωμένων Βιομηχάνων πρότεινε να μην αμείβονται τα μέλη των επιτροπών για τον χρόνο που ανάλωναν στις εργασίες της επιτροπής, κάποιοι εργοδότες αρνούσαν να πληρώσουν τους εργάτες για τις ώρες που είχαν υπηρεσία στις πολιτοφυλακές, ενώ κάποιοι άλλοι δεν άφηναν τις εργοστασιακές επιτροπές να συνέρχονται στις εγκαταστάσεις των εργοστασίων. Έκλειναν εργοστάσια, λόγω εσκεμμένης πολιτικής των εργοδοτών, αλλά και επίσης λόγω έλλειψης καυσίμων και άλλων ειδών καθώς το σιδηροδρομικό σύστημα είχε σχεδόν καταστραφεί. Τα αφεντικά ακύρωναν παραγγελίες, γίνονταν ανταπεργίες

εργοδοτών, ενώ κάποιοι εργοδότες προσπάθησαν να μεταφέρουν τα εργοστάσια και τα μηχανήματα σε λιγότερο επαναστατικές περιοχές για να κάνουν μια καινούργια αρχή. Η Ένωση Εργοστασιαρχών Πετρούπολης, ξεκίνησε μια εκστρατεία «μισθού με το κομμάτι» και «ελεύθερου ωραρίου». Όλα αυτά ήταν μέρος της προσπάθειας για κατάπιξη των επιτροπών και του εργατικού ελέγχου. Το σύνθημα των αστών φαινόταν να είναι: «Τι κι αν χαθεί η χώρα, όταν πλέον δεν μου ανήκει;».

Κάποια τοπικά σοβιέτ αναγκάστηκαν να αναλάβουν την οργάνωση της προμήθειας εμπορευμάτων και βασικών ειδών, αφού το εμπόριο κατέρρευε. Σ' αυτή την προσπάθεια δεν βρήκαν τους σοσιαλιστές της κυβέρνησης, ούτε πρόθυμους να βοηθήσουν αλλά ούτε φιλικούς. Ο Σκομπέλεφ, ο μενσεβίκος υπουργός Εργασίας ήδη είχε εκδώσει μια εγκύκλιο, στα τέλη Αυγούστου, που ανέφερε ότι οποιαδήποτε συνέλευση στις ώρες εργασίας ήταν παράνομη· επίσης, οι βιομήχανοι των Ουραλίων καταδίκασαν «κάθε ανάμιξη των εργοστασιακών επιτροπών στη διεύθυνση των επιχειρήσεων...». Αντιμετωπίζοντας τις επεμβάσεις εις βάρος τους, οι εργάτες αντελήφθησαν την αναποτελεσματικότητα των μεγάλων σοβιέτ και των εργατικών ενώσεων κι έτσι αυξάνονταν εκείνοι που έλεγαν ότι έπρεπε να φροντίσουν οι ίδιοι τον εαυτό τους.

Ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για να το πετύχουν ήταν μέσα από τις εργοστασιακές επιτροπές. Τον Αύγουστο, συνήλθε η 2η Συνδιάσκεψη των Εργοστασιακών Επιτροπών Πετρούπολης και Περιχώρων, που ασχολήθηκε πολύ με τη ρύθμιση των κανόνων οργάνωσης των επιτροπών. Η γενική συνέλευση των εργατών ενός εργοστασίου ήταν το ανώτατο όργανο και η σπονδυλική στήλη του κινήματος. Από αυτή εξελέγετο η εργοστασιακή επιτροπή. Μια γενική συνέλευση μπορούσε να ακυρωθεί μόνο από το Κεντρικό Συμβούλιο των Εργοστασιακών Επιτροπών, ένα σώμα που είχε δημιουργηθεί από όλα τα εργοστάσια. Η γενική συνέλευση είχε το δικαίωμα να ανακαλέσει και να επανεκλέξει την επιτροπή ανά πάσα στιγμή. Για να είναι έγκυρη μια εργοστασιακή επιτροπή, έπρεπε να έχει ψηφιστεί από το 50% του εργατικού δυναμικού. Θα δημιουργούνταν υποεπιτροπές για τα διάφορα τμήματα μέσα σε κάθε εργοστάσιο ή για την εκτέλεση ειδικών εργασιών. «Οι επιτροπές εργοστασίων δεν δημιουργούνται από προσωρινές συνελεύσεις. Οι μάζες ψηφίζουν ως μέλη των επιτροπών ε-

κείνους οι οποίοι στο σπίτι, στην καθημερινή ζωή, στο εργοστάσιο έχουν επιδείξει τη σταθερότητά τους, την εργατικότητα τους και την αφοσίωσή τους στα συμφέροντα των εργατών».¹⁹ Σ' αυτή τη συνδιάσκεψη, οι μπολσεβίκοι υποστήριξαν ξανά ότι το έργο των επιτροπών ήταν να επιβλέπει και όχι να παίρνει αποφάσεις, ενώ οι αναρχικοί υποστήριξαν την ιδέα της αυτοδιεύθυνσης. Οι εργοστασιακές επιτροπές της Πετρούπολης βρέθηκαν αντιμέτωπες με το πρόβλημα της συνέχισης της παραγωγής, προκειμένου ν' αποτραπεί η οικονομική διάλυση: η υπονόμευση εκ μέρους των ιδιοκτητών ανάγκασε τους εργάτες να αναλάβουν οι ίδιοι. Η πίεση για κατάληψη των εργοστασίων όπως και για εθνικοποίηση των επιχειρήσεων και για εργατικό έλεγχο αυξανόταν.

Κατά την διάρκεια του Αυγούστου, οι εργάτες απάντησαν στην Ιουλιανή επίθεση των αφεντικών. Καθώς η πρωτοπορία των εργατών μεταλλουργίας, τηρούσε μια στάση αναμονής, άλλες κατηγορίες εργατών ανέλαβαν τη μάχη. Στη Μόσχα, έγινε μια μονοήμερη απεργία στις 12 Αυγούστου. Κάποιος παρατηρητής σχολίαζε: «Δεν υπήρχε ηλεκτρικό φως, ούτε τράμ, τα εργοστάσια και τα καταστήματα ήταν κλειστά, όπως και τα αμαξοστάσια και οι σταθμοί των σιδηρόδρομων, μέχρι και οι σερβιτόροι των εστιατορίων απεργούσαν». Απήργησαν περίπου 400.000 άνθρωποι. Απεργίες έγιναν επίσης και σε άλλες πόλεις όπως το Κίεβο. Οι βυρσοδέψες της Μόσχας απήργησαν επίσης για το δικαίωμα των εργοστασιακών τους επιτροπών να προσλαμβάνουν και να απολύουν. Σε άλλα μέρη, οι επιτροπές άρχισαν να συλλαμβάνουν τους διευθυντές. Παρόλο που υπήρξε μια αναβίωση της δραστηριότητας μέσα στα σοβιέτ από την βάση προς τα πάνω, ο κυρίαρχος ρόλος των επιτροπών ήταν ξεκάθαρος. Ακόμη και ο Λένιν το αναγνώρισε συνοπτικά τον Αύγουστο: «Πρέπει να μετατοπίσουμε το κέντρο βάρους στις επιτροπές εργοστασίων. Πρέπει να καταστούν τα όργανα της εξέγερσης». Αυτή η έκρηξη ενθουσιασμού για τις εργατικές οργανώσεις δεν διήρκεσε πολύ. Στις 31 Αυγούστου, οι μπολσεβίκοι κέρδισαν την πλειοψηφία στο σοβιέτ της Πετρούπολης και πέντε μέρες αργότερα, επικράτησαν στο σοβιέτ της Μόσχας. Τώρα, το σύνθημα του Λένιν και του Τρότσκι ήταν: «Όλη η εξουσία στα μπολσεβίκικα σοβιέτ!».

Οι μπολσεβίκοι υπερίσχυαν επίσης σε κάποιες εργατικές ενώσεις οι οποίες ήταν πάντα αντίθετες με τις εργοστασιακές επιτροπές.

Οι συγκεντρωτικές ενώσεις ήθελαν τις επιτροπές απλά να εποπτεύουν επιτόπου και τίποτα περισσότερο· ενάντια σ' αυτό, ήταν το χαλαρό δίκτυο των επιτροπών που υποστήριζαν τη συλλογική διαχείριση σε εργοστασιακό, αστεακό και εθνικό επίπεδο. Έτσι, οι επιτροπές άρχισαν να οργανώνονται πανεθνικά. Στις 15 Οκτωβρίου, κυκλοφόρησαν δική τους εφημερίδα την «Νόβυ Πούτ» (Νέο Μονοπάτι). Από τις 17 μέχρι τις 22 Οκτωβρίου, διεξήχθη το 1ο Πανρωσικό Συνέδριο των Εργοστασιακών Επιτροπών, με 137 αντιπροσώπους από 49 βιομηχανικά κέντρα, από τους οποίους οι 86 ήταν μπολσεβίκοι. Το συμβούλιο ψήφισε υπέρ της δημιουργίας ενός Πανρωσικού Συμβουλίου και συζήτησε τα προβλήματα του Κεντρικού Συμβουλίου των εργοστασιακών επιτροπών. Επειδή οι τοπικές επιτροπές είχαν κρατήσει τους καλύτερους ακτιβιστές για τον εαυτό τους, τα κενά που δημιουργήθηκαν για αυτόν το λόγο καλύφθηκαν με αντιπροσώπους από τα σοβιέτ, τις εργατικές ενώσεις και τα πολιτικά κόμματα. Το συνέδριο απεφάνθη ότι: «Οι εργάτες ενδιαφέρονται περισσότερο από τους ιδιοκτήτες για την σωστή και απρόσκοπτη λειτουργία των εργοστασίων». Ο εργατικός έλεγχος ήταν «προς το συμφέρον ολόκληρης της χώρας και έπρεπε να υποστηριχθεί από την επαναστατική αγροτιά και τον επαναστατικό στρατό». Ο μπολσεβίκος Μιλιούτιν υποστήριξε ότι η κατάληψη της εξουσίας από τα σοβιέτ ήταν αναγκαία για τον εργατικό έλεγχο. Ο σύντροφός του Λαρίν, έθιξε ένα ζήτημα, το οποίο θα γινόταν το προσφιλέστερο θέμα του Λένιν: «Η Γερμανία έχει σχεδιάσει ένα εθνικό οικονομικό πρόγραμμα, αλλά ο στόχος του είναι να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης: πρέπει να κάνουμε το ίδιο αλλά προς το συμφέρον της εργατικής τάξης». Ένας αναρχικός, ο Πιοτρόφσκι, επιτέθηκε στις ενώσεις: «Οι ενώσεις προσπαθούν να μας στραγγαλίσουν... τα μέλη τους δεν βρίσκονται πραγματικά στα εργοστάσια... είναι πάντα έτοιμα να συμβιβαστούν... οι επιτροπές κρατούν το κλειδί του μέλλοντος».

Οι εργατικές ενώσεις ήταν βασικά υπό τον έλεγχο των μενσεβίκων και εναντίον της επανάστασης. Οι εργοστασιακές επιτροπές, από την άλλη μεριά, κάλεσαν τα σοβιέτ να πάρουν την εξουσία. Κατά τη διάρκεια του Οκτωβρίου, η εξουσία όλο και περισσότερο περνούσε στα χέρια των εργατών, στρατιωτών και αγροτών. Οι τυπογράφοι ανέλαβαν δράση για να σταματήσει οποιαδήποτε αντεπαναστατική προπαγάνδα, οι εργάτες της πολεμικής βιομηχανίας και οι υπάλληλοι

γραφείου έλεγχαν την παράδοση όπλων και πυρομαχικών· η εργοστασιακή επιτροπή της μονάδας ηλεκτροπαραγωγής· ήρθε επίσης σε επαφή με άλλες επιτροπές για να προμηθευθεί γράσο και κάρβουνο για τις τουρμπίνες ώστε να ανταπεξέλθει στο σαμποτάζ των εργοδοτών. Μια συνέλευση των εργατών του εργοστασίου κατασκευής πυροβόλων απαίτησε μια κυβέρνηση των σοβιέτ, ενώ διόρισε μια ομάδα για να μελετήσει την μετάβαση στην ειρηνική παραγωγή.

Στο μεταξύ, ο Λένιν έγραφε το βράδυ της 24 Οκτωβρίου: «Ποιός θα καταλάβει την εξουσία; Αυτό δεν έχει τώρα καμιά σημασία. Ας την πάρει η Επαναστατική Στρατιωτική Επιτροπή ή κάποιος άλλος θεσμός που θα διακηρύξει ότι θα παραδώσει την εξουσία μόνο στους γνήσιους εκπροσώπους των συμφερόντων του λαού». ²⁰ Όχι στον λαό, ούτε καν στους «εκπροσώπους του λαού», αλλά «στους εκπροσώπους των *συμφέροντων* του λαού», δηλαδή, το μπολσεβίκικο κόμμα υπό την ηγεσία του Λένιν. Το πρόγραμμα του Λένιν για την επανάσταση, υιοθέτησε τις απαιτήσεις του μαζικού κινήματος - αντικατάσταση της υπάρχουσας κυβέρνησης από ένα σοβιετικό σύστημα, τερματισμός του πολέμου, διανομή της γης στους αγρότες, καθιέρωση του εργατικού ελέγχου - μόνο για να αποδυναμώσει τις απαιτήσεις αυτές και να αναχαιτίσει το κίνημα. Ο εργατικός έλεγχος, λογουχάρη, δεν θα ήταν τίποτα περισσότερο από «ένα εθνικό, αποδεκτό από όλους, πανταχού παρόντα, απόλυτα ακριβή, απόλυτα ειλικρινή *υπολογισμό* της παραγωγής και της διανομής των εμπορευμάτων» και θα τον ανελάμβανε ο υπάρχων κρατικός μηχανισμός. ²¹

Στρατιώτες, Πολιτοφύλακες και Κόκκινοι Φρουροί

Όταν οι στρατιώτες έμαθαν τα νέα για την Επανάσταση του Φεβρουαρίου, είπαν όλοι: «Δόξα τω θεώ! Ίσως τώρα να έχουμε ειρήνη», όπως ανέφερε ένας αντιπρόσωπος σε μια συνδιάσκεψη των σοβιέτ τον Μάρτιο. Καθώς κατέρρευε η πειθαρχία, τα αιτήματα των στρατιωτών ήταν: αξιοπρέπεια και σεβασμός, ανθρώπινη μεταχείριση, να μην τους υβρίζουν οι αξιωματικοί τους ή να απευθύνονται σ' αυτούς με τα γνωστά λόγια που απευθύνονται στα ζώα και τα παιδιά, να μην είναι υποχρεωμένοι να χαιρετούν και να έχουν τα ίδια πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα όπως και κάθε πολίτης. Υπεράνω όλων, ήθελαν τον τερματισμό του πολέμου. Εξέλεξαν επιτροπές στρατιωτών

που έλεγχαν τον οπλισμό και έστειλαν αντιπροσώπους στα σοβιέτ. Ένα εκατομμύριο στρατιώτες απλά λιποτάχτησαν από το μέτωπο για να επιστρέψουν στα σπίτια τους και να πάρουν το μερίδιό τους από την διανομή της γης. Μετά τον Απρίλιο, οι στρατιώτες άρχισαν να συμμετέχουν στους αγώνες και μερικοί έλαβαν μέρος στα γεγονότα των Ημερών του Ιουλίου. Μετά από αυτό, οι αρχές έκαναν προσπάθειες για αποκατάσταση της πειθαρχίας στο στρατό. Εξάλλου, η δυσπιστία που έτρεφαν οι στρατιώτες για τους αξιωματικούς τους είχε φτάσει σε μέγιστο βαθμό εκείνο τον καιρό. Όπως, δήλωνε ο μελλοντικός δημιουργός του Κόκκινου στρατού - και μελλοντικός εργοδότης των τσαρικών αξιωματικών: «Οι εργάτες από την άλλη, μαζί με τους άλλους ανθρώπους, έβλεπαν ότι κάθε πιθανός κίνδυνος θα μπορούσε να προέλθει ακριβώς από τις τάξεις αυτών των εξαιρετων αξιωματικών». Οι επιτροπές στρατιωτών άρχισαν να απαιτούν γη για τους αγρότες, την κατάργηση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, τον σχηματισμό εργατικών πολιτοφυλακών και εργατικό έλεγχο. Η δημοτικότητα των μπολσεβίκων μεγάλωνε μέσα στις γραμμές τους, διότι οι στρατιώτες πίστευαν ότι οι μπολσεβίκοι ήθελαν κι αυτοί την ειρήνη.

Τις πρώτες μέρες της επανάστασης, τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο, εξαφανίστηκαν 30.000 περίστροφα και 40.000 ντουφέκια από τις στρατιωτικές αποθήκες και πολλά από αυτά κατέληξαν στα χέρια των εργατών. Τις πρώτες εργατικές πολιτοφυλακές τις συγκρότησαν οι τυπογράφοι. Συνήθως, ιδρύονταν από μη κομματικούς εργάτες με κάποια μυστικότητα και ως σκοπό είχαν την υπεράσπιση των εργοστασίων. Οι εργατικές φρουρές στα εργοστάσια έδωσαν τη δύναμη στις εργοστασιακές επιτροπές να επιβάλλουν τις αποφάσεις τους στους απρόθυμους εργάτες και διευθυντές. Οι Κόκκινοι Φρουροί επίσης ανέλαβαν δράση για να εμποδίσουν την υπονόμευση από τα αφεντικά και τους πράκτορές τους. Όταν μετά τις Μέρες του Ιουλίου έγιναν προσπάθειες να τους αποπλίσουν, οι εργάτες, παρέδωσαν τα άχρηστα και χαλασμένα όπλα και κράτησαν τα καλά. Μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Κορνίλωφ, οι εργάτες είχαν πάντα τα όπλα δίπλα τους, ακόμη και στην δουλειά. Οι εργάτριες δημιούργησαν τμήματα του Ερυθρού Σταυρού στα εργοστάσια και έγιναν διαλέξεις με θέμα την περίθαλψη τραυματιών. Οι εργοστασιακές επιτροπές απέκτησαν σταδιακά υλικά για κατασκευή νοσοκομείων και ασθενοφόρων οχημάτων. Οι εργοστασιακές επιτροπές του Βίμποργκ είχαν

δική τους Επαναστατική Στρατιωτική Επιτροπή, η οποία οργάνωνε περιπολίες στη συνοικία, διέθετε κλειδιά για όλες τις κινητές γέφυρες και είχε μελετήσει τα αδύναμα σημεία της άμυνας της συνοικίας.

Οι εργάτες διέθεταν τώρα όπλα σε τόσο ευρεία κλίμακα, ώστε οι αρχές δεν μπορούσαν να κάνουν τίποτα. Την εποχή της απόπειρας πραξικοπήματος του Κορνύλωφ, έπρεπε να στηριχθούν στους εργάτες. Οι εργάτες των σιδηροδρόμων κατέστρεψαν τις σιδηροτροχιές για να σταματήσουν τους άντρες του Κορνύλωφ και οπλίστηκαν· οι ταχυδρομικοί υπάλληλοι παρακώλυαν τις επικοινωνίες. Τα σοβιέτ στους μεγάλους σιδηροδρομικούς σταθμούς έστελναν σε λανθασμένες κατευθύνσεις τα τραίνα και τα συντάγματα. Η πίεση από τη βάση δημιούργησε εκ νέου τα τοπικά σοβιέτ για να αντιμετωπιστούν οι αντιδραστικοί. Οι εργατικές πολιτοφυλακές και οι Κόκκινες Φρουρές υποστήριζαν τα εργοστασιακά συμβούλια και τα τοπικά σοβιέτ. Η υπηρεσία σ' αυτές τις μονάδες ορίζετο δια κλήρου και έτσι όλοι οι εργάτες λάμβαναν μέρος σ' αυτές, τουλάχιστον για κάποιο χρονικό διάστημα. Τα εργοστάσια δούλευαν εντατικότερα για να παράγουν περισσότερα όπλα και πυρομαχικά. Ενώ οι ένοπλοι εξασκούσαν στα όπλα, οι άοπλοι διδάσκονταν άλλες πολεμικές τεχνικές, όπως η κατασκευή οχυρωματικών έργων. Οι 40.000 άντρες της ισχυρής Κόκκινης Φρουράς διατηρούσαν την τάξη στις εργατικές συνοικίες, εμποδίζοντας τις κλοπές, προστατεύοντας απεργούς και διαδηλωτές και υπερασπίζοντας την σωματική ακεραιότητα των μελών των εργοστασιακών επιτροπών.

Ο Οκτώβριος του 1917

Η εξέγερση που έδωσε την εξουσία στους μπολσεβίκους ήταν, για να ακριβολογούμε, έργο της Επαναστατικής Στρατιωτικής Επιτροπής του σοβιέτ της Πετρούπολης. Παρόλο που αρχικά μόνον ένας μικρός αριθμός ανθρώπων είχε εμπλακεί ενεργά, η ανύπαρκτη αντίσταση εναντίον τους και η έλλειψη υποστήριξης προς την Προσωρινή Κυβέρνηση σήμαινε πως δεν μπορούσαν να θεωρηθούν μειοψηφία. Την ενέργεια υποστήριζαν, αμέσως και ανεπιφύλακτα, μεταξύ άλλων, το σοβιέτ των Εργατικών Ενώσεων της Πετρούπολης και το Πανρωσικό Σοβιέτ των Εργοστασιακών Επιτροπών. Οι εργοστασιακές οργανώσεις υποστήριζαν τους μπολσεβίκους διότι οι τελευταίοι έδειχναν ότι

συμμερίζονται τις προσδοκίες των εργατών. Οι επιτροπές που έδρασαν κατά τις Ημέρες του Ιουλίου, είχαν βοηθήσει να οργανωθούν ένοπλες φρουρές και συμμετείχαν στην Επαναστατική Στρατιωτική Επιτροπή. Ο Σκρίπνικ, ένας μπολσεβίκος, μέλος του Κεντρικού Συμβουλίου των εργοστασιακών επιτροπών, είπε στην κεντρική επιτροπή του κόμματος ότι οι εργάτες ήταν έτοιμοι για επανάσταση και αν αυτό δεν γινόταν σύντομα, οι επιτροπές θα συντάσσονταν με τους αναρχοσυνδικαλιστές. Μαζικές συγκεντρώσεις στην Πετρούπολη ζητούσαν σύγκληση του 2ου Πανρωσικού Συνεδρίου των αντιπροσώπων των εργατών και στρατιωτών, για να σχηματίσει κυβέρνηση. Αυτή ήταν μια καθαρή έγκριση για την κατάληψη της εξουσίας. Αν τα πράγματα φάνηκαν «εύκολα» τον Οκτώβριο, ήταν διότι είχε γίνει όλη η προεργασία προηγουμένως. Η Προσωρινή Κυβέρνηση ήταν τελείως ανυπόληπτη και η αντιδραστική πλευρά του μπολσεβικισμού δεν είχε εκδηλωθεί ακόμα.

Παρόλη την μαζική συμμετοχή εργατών και στρατιωτών στο συνέδριο των σοβιέτ της 25ης Οκτωβρίου, η σύνθεση του προεδρείου ήταν: 14 μπολσεβίκοι, 7 σοσιαλεπαναστάτες, 3 μενσεβίκοι και ένας διεθνιστής. Μετά, οι μπολσεβίκοι ανέδειξαν τους «εργάτες» υποψηφίους τους, τον Λένιν, τον Τρότσκι, τον Κάμενεφ, τον Ζινόβιεφ κ.ά. Όταν έφτασε η ώρα για τον σχηματισμό κυβέρνησης, ο Κάμενεφ ανέγνωσε μια πρόταση της κεντρικής επιτροπής των μπολσεβίκων για τη δημιουργία ενός Σοβιέτ Λαϊκών Κομμισαρίων, σύμφωνα με την οποία «ο έλεγχος πάνω στις δραστηριότητες της Κυβέρνησης συγκεντρώνεται στα χέρια του συνεδρίου των σοβιέτ και της κεντρικής εκτελεστικής επιτροπής του». Προτάθηκαν 7 μπολσεβίκοι μέλη της κεντρικής επιτροπής του κόμματος και με αυτό τον τρόπο, ο Λένιν και ο Τρότσκι βρέθηκαν στην κορυφή, χωρίς να έχουν εργαστεί ούτε μια μέρα στην ζωή τους. Η «εργατική κυβέρνηση» αποτελείτο τώρα από μεσοαστούς επαγγελματίες επαναστάτες.

Η ηγεσία του μπολσεβίκικου κόμματος, εκείνη την εποχή, αποτελείτο από πολύ μορφωμένα στελέχη με μέσο όρο ηλικίας περίπου τα 35 χρόνια. Οι περισσότεροι από αυτούς δεν χρειαζόταν να εργαστούν, διότι είτε στηρίζονταν στην οικογενειακή περιουσία είτε στα ταμεία του κόμματος. Κάποιοι άρχισαν να εργάζονται «για να βρεθούν μέσα στη βιομηχανία» (μια εκσυγχρονισμένη εκδοχή της παλιάς Ναρόννικης ιδέας να πάς κοντά στο λαό - αυτό ακόμα αντιγράφεται σε μεγάλο

βαθμό από τους σύγχρονους δήθεν μπολσεβίκους). Ως προς την προέλευσή τους, οι μπολσεβίκοι ήταν αριστοκράτες όπως ο Τσιτσέριν, γραφειοκράτες όπως ο Λένιν και η Κολοντάι, μεγαλοβιομηχάνοι (Σμίλγκα), ή αστοί έμποροι (Γιόφφε) και αστοί μεγαλοβιομηχάνοι (Πυατάκωφ). Όλοι τους ήταν άνθρωποι που άνηκαν στην άρχουσα τάξη.

Η Κόκκινη Φρουρά ήταν αυτή που διέλυσε βίαια την Συνταγματική Συνέλευση, το αντίστοιχο του Κοινοβουλίου στην Δύση. Ενώ τα μέλη της συνέλευσης και οι σοσιαλιστές (περιλαμβανομένων και κάποιων μπολσεβίκων) συγκλονίστηκαν, ο λαός σαν σύνολο έμεινε τελείως αδιάφορος για το τέλος ενός ακόμα μαγαζιού που πωλούσε μόνο λόγια. Ο Κόκκινος Φρουρός Τρυφόνωφ είχε θελήσει να μετατρέψει την Κόκκινη Φρουρά σε πολιτοφυλακή, κάτω από τον έλεγχο των εργοστασιακών επιτροπών, από την οποία θα περνούσαν όλοι οι εργάτες. Αλλά μετά τον Οκτώβριο, οι μπολσεβίκοι δεν εμπιστεύονταν την Κόκκινη Φρουρά, διότι ήταν μια ένοπλη δύναμη ανεξάρτητη από το κόμμα και ο Λένιν δήλωσε ότι «η θέση των καλύτερων εργατών είναι στο εργοστάσιο». Οι εργάτες γενικά χρησιμοποιούσαν τα μπολσεβίκικα συνθήματα εκτός εκείνου που απαιτούσε εθνικοποίηση, διότι οι εργάτες υποστήριζαν τον έλεγχο από τις εργοστασιακές επιτροπές. Ακόμα και την ώρα της επανάστασης, όταν οι μπολσεβίκοι κατάφεραν να δαμάσουν τα κύματα, η σύγκρουσή τους με τους εργάτες βρισκόταν σε εξέλιξη. Σε κάποια άλλα θέματα, οι εργάτες ξεπέρασαν τους μπολσεβίκους. Οι εργάτες ήταν εκείνοι που επέμεναν να κλείσουν όλες οι αστικές εφημερίδες και να καθιερωθεί η υποχρεωτική εργασία ή η εκτόπιση για τους αστούς. Αλλά το κόμμα κέρδισε το παιχνίδι: Το 1918, το Σύνταγμα του νέου κράτους επικυρώθηκε με τα λόγια: «Το κόμμα ηγείται και κυριαρχεί σε ολόκληρο τον κρατικό μηχανισμό». Οι εργάτες, παρ' όλες τις προσπάθειές τους, παρέμειναν εργάτες.

Ο Πρακτικός Οδηγός και ο Αντι-οδηγός

Ο Λένιν, στην προσούρα του «Κράτος και Επανάσταση», που παρέμεινε ανέκδοτη μέχρι το 1918, ζητούσε «να μπορεί να κυβερνά ακόμα και η τελευταία μαγειρίσσα», για να μπορέσουν οι εργάτες να σχεδιάσουν την σοσιαλιστική κοινωνία. Οι ακτιβιστές, στις εργοστα-

σιακές επιτροπές, ήξεραν την ανάγκη συντονισμού και συγκεντρωτισμού των δραστηριοτήτων τους. Ακριβώς την επαύριο της επανάστασης, αντιπρόσωποι από το Κεντρικό Συμβούλιο των εργοστασιακών επιτροπών συνάντησαν τον Λένιν και κάποιους ηγέτες των εργατικών ενώσεων για να προτείνουν ένα Προσωρινό Πανρωσικό Λαϊκό Οικονομικό Συμβούλιο. Ήταν ένα αυθεντικό σχέδιο κάποιων στοιχείων της αληθινής εργατικής πρωτοπορίας. Εισηγήθηκαν το Συμβούλιο ν' αποτελείται κατά τα 2/3 από αντιπροσώπους των εργατών, των εργοστασιακών επιτροπών, των εργατικών ενώσεων και της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής των σοβιέτ και κατά 1/3 από τους ιδιοκτήτες και τους τεχνικούς. Το Συμβούλιο θα είχε διαφορετικά τμήματα που θα αντιστοιχούσαν στους διαφορετικούς τομείς της οικονομίας· κάθε τμήμα θα επιβλέπετο από επιτροπές ελέγχου που θα αποτελούνταν μόνον από *εργάτες*, οι οποίοι θα σχημάτιζαν μια επιτροπή ελέγχου ολόκληρου του Συμβουλίου. Το Συμβούλιο θα ρύθμιζε τα της βιομηχανίας, των μεταφορών και της γεωργίας και θα ήταν σε θέση να αναλάβει την διαχείριση των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Αυτή η δημιουργική προσπάθεια, ως προς τα προβλήματα της οικονομίας, είχε αναληφθεί από τους ανθρώπους που επηρεάζονταν από αυτά άμεσα, όμως απορρίφθηκε από τον Λένιν ο οποίος είχε δικό του «εργατικό σχέδιο» με την μορφή ενός πρόχειρου διατάγματος το οποίο αποδεχόταν οικονομικές συνθήκες και σχέσεις τις οποίες οι εργοστασιακές επιτροπές προσπαθούσαν να ξεπεράσουν. Το διάταγμά του στόχευε στην πραγματικότητα στο να υποταχθούν στις εργατικές ενώσεις οι εργοστασιακές επιτροπές. Ο Λένιν αρνήθηκε επίσης να επιτρέψει στις επιτροπές να δανείζονται χρήματα· το αποτέλεσμα αυτής της κίνησης θα φανεί παρακάτω. Την πρώτη μέρα της μπολσεβίκικης κυριαρχίας, απορρίφθηκε το σχέδιο των ιδίων των εργατών.

Το κεντρικό συμβούλιο, απτόητο, δοκίμασε άλλο σχέδιο στις 3 Νοεμβρίου, αυτή τη φορά για το σχηματισμό ενός Πανρωσικού Συμβουλίου για την ρύθμιση της βιομηχανίας. Αυτό το σχέδιο διέφερε από το πρώτο στο ότι εξαιρούσε τις εργατικές ενώσεις, οι αρχηγοί των οποίων είχαν υποστηρίξει τον Λένιν. Οι ηγέτες του κεντρικού συμβουλίου κατάλαβαν ότι οι ενώσεις ήταν πολύ απομονωμένες από τους εργάτες, ότι ήταν ανίκανες να αντιδράσουν στις προσπάθειες των ιδιοκτητών να υπονομεύσουν τα εργοστάσια. Όμοια, το σχέδιο, τώρα αγνοούσε τελείως τους ιδιοκτήτες και προσπαθούσε να διασφα-

λίσσει το ότι οι εργοστασιακές επιτροπές δεν θα ενσωματώνονταν στο κράτος. Το κεντρικό συμβούλιο ήδη απομακρυνόταν σε μεγάλο βαθμό από τις αντιλήψεις του Λένιν, φθάνοντας γρήγορα στην συνειδητοποίηση ότι οι εργάτες έπρεπε να λειτουργήσουν οι ίδιοι τη βιομηχανία. Οι απόψεις του Λένιν παρέμεναν αμετάβλητες: «Θεωρήθηκε αυτονόητο, χωρίς αμφιβολία, το ότι οι εργοδότες και το τεχνικό προσωπικό θα συνέχιζαν να λειτουργούν τις επιχειρήσεις τους κάτω από το άγρυπνο μάτι του «εργατικού ελέγχου!».²² Στα τέλη Οκτωβρίου, ένας μπολσεβίκος εκπρόσωπος των εργατικών ενώσεων, ο Λοζόφσκι, έλεγε: «Είναι αναγκαίο να κάνουμε μια απολύτως σαφή και κατηγορηματική διευκρίνιση, οι εργάτες κάθε επιχείρησης δεν θα πρέπει να έχουν την εντύπωση ότι η επιχείρηση τους ανήκει».²³ Πάντως, για τους εργάτες, η επανάσταση σήμαινε ότι οι παραγωγικές δυνάμεις της χώρας τώρα τους ανήκαν.

Το πρόχειρο διάταγμα για τον εργατικό έλεγχο που εκδόθηκε τον Νοέμβριο, δημιούργησε ένα πανρωσικό σοβιέτ για τον εργατικό έλεγχο, προέβλεπε όμως μόνο πέντε αντιπροσώπους από τις εργοστασιακές επιτροπές οι οποίες έγιναν έτσι μια μικρή μειοψηφία. Ο εργατικός έλεγχος θα ασκείτο από εκλεγμένα σώματα είτε εργοστασιακές επιτροπές σε *συνεργασία με την διεύθυνση* ή γενικές συνελεύσεις των εργατών. Αυτά τα σώματα θα είχαν πρόσβαση στους λογαριασμούς και άλλες πληροφορίες (τις οποίες πολλές εργοστασιακές επιτροπές είχαν ήδη) και οι αποφάσεις τους θα ήταν δεσμευτικές. Υπήρχαν όμως δυο τεράστια «αλλά» στις προτάσεις: α) Οι εργατικές ενώσεις μπορούσαν να ακυρώσουν οποιεσδήποτε αποφάσεις εργοστασιακών επιτροπών και β) Σε οποιαδήποτε επιχείρηση «σημαντική για το κράτος», οι επιτροπές ήταν υπόλογες σε κρατικά σώματα για τη διατήρηση της τάξης και τη συμμόρφωση προς τις οδηγίες. Αυτά τα δυο σημεία αναιρούσαν οποιεσδήποτε θετικές πλευρές του διατάγματος. Πιο λεπτομερείς οδηγίες για την συμπλήρωση του διατάγματος δόθηκαν από μια μικρή ομάδα 3 μπολσεβίκων και 2 σοσιαλεπαναστατών: «Να μπορεί να κυβερνά και η τελευταία μαγειρίτσα», πράγματι. Τελικά, η νέα κυβέρνηση εξέδωσε τις «Γενικές Οδηγίες για τον Εργατικό Έλεγχο» που έγιναν γνωστές σαν Αντι-οδηγός. Η κύρια πρόθεσή του ήταν να μετατρέψει τις εργοστασιακές επιτροπές σε ανίσχυρα τοπικά παραρτήματα των ενώσεων. Το κύριο σημείο του βρίσκεται στο άρθρο 7 «...το δικαίωμα λήψης αποφάσεων σε σχέση με την διεύθυνση, τη

διαχείριση και τη λειτουργία των επιχειρήσεων, παραμένει στα χέρια των ιδιοκτητών».

Το κεντρικό συμβούλιο των εργοστασιακών επιτροπών διένειμε ένα «Πρακτικό Οδηγό για την εφαρμογή του εργατικού ελέγχου», στα τέλη Νοεμβρίου 1917. Ο οδηγός υποστήριζε ότι κάθε εργοστάσιο θα έπρεπε να έχει υποεπιτροπές για να οργανώσει την παραγωγή, να διευθύνει τη μετάβαση από την πολεμική παραγωγή στην ειρηνική παραγωγή, να προμηθεύεται καύσιμα και πρώτες ύλες κ.λ.π. Αυτές οι υποεπιτροπές θα έπρεπε να χρησιμοποιούν σε κάθε ευκαιρία τις γνώσεις και τις ικανότητες των τεχνικών και των ειδικών οι οποίοι όμως δεν θα είχαν κανένα λόγο στις αποφάσεις, όμως αυτό ερχόταν σε απόλυτη αντίθεση με το σχέδιο του Λένιν. Οι εργοστασιακές επιτροπές θα ενώνονταν εκ των κάτω σε τοπικές, περιφερειακές και εθνικές ομοσπονδίες, αμφισβητώντας άμεσα το μπολσεβίκικο κράτος. Μετά, το κεντρικό συμβούλιο σχεδίασε ένα Πρότυπο Κώδικα για τις εργοστασιακές επιτροπές, σαν άμεση απάντηση στον μπολσεβίκικο Αντιοδηγό και στις πρόχειρες οδηγίες. Ο Κώδικας πρόβλεπε ότι οι επιτροπές θα ενσωματώνονταν σε ένα σύστημα οικονομικών συμβουλίων που θα αποτελείτο από τα Λαϊκά Οικονομικά Συμβούλια κάθε συνοικίας, πόλης και περιοχής. Αυτά τα συμβούλια θα εκλέγονταν από συνδιασκέψεις των εργοστασιακών επιτροπών και όλα τα μέλη τους έπρεπε να προέρχονται από εργοστασιακές επιτροπές.

Αυτό το σχέδιο αναπτύχθηκε πλήρως και τέθηκε σε εφαρμογή τον Δεκέμβριο. Τα τοπικά συμβούλια θα ένωναν τις εργοστασιακές επιτροπές, τους εργάτες μεταφορών όπως και τους εργάτες του εμπορίου και της γεωργίας. Τα περιφερειακά συμβούλια θα εκλέγανε κάθε χρόνο ένα Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο. Κάθε Λαϊκό Οικονομικό Συμβούλιο θα ασχολείτο με όλη την οικονομική δραστηριότητα κάθε περιοχής. Αυτή η πλημμυρίδα ιδεών και σχεδίων των εργοστασιακών εργατών έδειχνε ότι οι εργάτες ήξεραν ότι ο σοσιαλισμός θα ήταν κενός και χωρίς νόημα, αν ήταν οτιδήποτε άλλο εκτός από τη δική τους δράση. Όπως αυτοί όμως προσπαθούσαν να αντιμετωπίσουν με συνέπεια όλα τα μεγάλα προβλήματα της Ρωσίας, το ίδιο έκαναν και οι μπολσεβίκοι από διαφορετική όμως ταξική σκοπιά. Για αυτό το λόγο, εφαρμόστηκε μια πολύ διαφοροποιημένη εκδοχή της ιδέας για τα οικονομικά συμβούλια, με τέτοιο τρόπο ώστε να αποδυναμώσει τις εργοστασιακές επιτροπές, καθιερώνοντας σταδιακά ένα συγκεντρωτι-

κό, κάθετο, από πάνω προς τα κάτω, έλεγχο που θα στραγγάλιζε την τοπική πρωτοβουλία.

Η πλειοψηφία των εργοστασιακών επιτροπών ενέκρινε τις προτάσεις του κεντρικού συμβουλίου και απέρριψε τη μολοσεβίκικη για το Πανρωσικό Συμβούλιο εργατικού ελέγχου. Οι εργοστασιακές επιτροπές στην μεταλλουργική βιομηχανία, παραπονέθηκαν ότι ο «Αντιοδηγός» «έδενε τα χέρια των εργατών», ενώ ο «Πρακτικός Οδηγός» «άφηνε στους εργάτες μεγάλα περιθώρια αυτόνομης δραστηριότητας, καθιστώντας τους ουσιαστικά κύριους των εργοστασίων».²⁴ Στην περίοδο που ακολούθησε την Οκτωβριανή Επανάσταση, ήταν απαραίτητη μια πολύ αυξημένη δραστηριότητα των εργοστασιακών επιτροπών για να αντιμετωπιστούν οι τακτικές υπονόμησης, τα λόκ-άουτ και η άρνηση πληρωμής μισθών εκ μέρους των εργοδοτών. Εκατοντάδες επιχειρήσεις καταλήφθηκαν από τους εργάτες που δεν είχαν άλλη επιλογή για να εξασφαλίσουν την επιβίωσή τους. Η μολοσεβίκικη κυβέρνηση και οι εργατικές ενώσεις ήταν εναντίον των καταλήψεων από τους εργάτες. Αν και φαίνεται απίστευτο, το Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο απείλησε ότι θα σταματήσει τη χρηματοδότηση τέτοιων επιχειρήσεων. Πολλές από τις επιχειρήσεις αυτές διευθύνονταν από μικτά συμβούλια εργατών, τεχνικών και διοικητικών στελεχών, κάτω από το άγρυπνο μάτι της εργοστασιακής επιτροπής. Στα μέσα του 1918, οι εργοστασιακές επιτροπές συμμετείχαν στα διοικητικά συμβούλια των 3/5 περίπου του συνόλου των επιχειρήσεων και σε περιοχές όπως στα Ουράλια και στην λεκάνη του Ντόνετς, το ποσοστό ήταν ακόμα μεγαλύτερο.

Οι επιτροπές αντιμετώπιζαν τεράστιες δυσκολίες σε μια εποχή οικονομικής κατάρρευσης για την οποία δεν ευθύνονταν οι εργάτες. Οι επιτροπές κατέβαλαν τεράστιες προσπάθειες για να ξεπεραστεί το χάος. Το κεντρικό συμβούλιο εργοστασιακών επιτροπών Πετρούπολης συντόνισε το έργο μεταφοράς φαρμάκων, νημάτων και μηχανελαίων κ.λ.π. προς τις επαρχίες και την Φινλανδία. Λίγο πριν την Οκτωβριανή Επανάσταση, η 1η Πανρωσική Συνδιάσκεψη των εργοστασιακών επιτροπών, απαίτησε ένα σχέδιο μετατροπής της πολεμικής παραγωγής σε ειρηνική. Το κεντρικό συμβούλιο ίδρυσε επιτροπές αποστρατιωτικοποίησης, για να επιληφθούν του θέματος. Από πολιτική άποψη, οι επιτροπές ξεκαθάρισαν τη στάση τους. Ένας μολοσεβίκος εργάτης, ο Ματβέϊ Ζίφκωφ, που ήταν πρόεδρος της εργοστασια-

κής επιτροπής του ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού το 1886, είπε: «...εδώ που είμαστε, στις εργοστασιακές επιτροπές, εδώ είναι που γίνεται η λεπτομερής επεξεργασία των εντολών που ξεκινούν από τη βάση για να καλύψουν όλους τους κλάδους της βιομηχανίας. Αυτές είναι οι εντολές που έρχονται από το χώρο δουλειάς και ζωής και, συνεπώς, οι μόνες εντολές που έχουν κάποια αξία. Δείχνουν πόσο ικανές είναι οι εργοστασιακές επιτροπές οι οποίες επομένως θα έπρεπε να έχουν κύριο λόγο σ' ο,τιδήποτε αφορά τον εργατικό έλεγχο».²⁵

Η επιβολή πειθαρχίας στους εργάτες

Οι μπολσεβίκοι των εργατικών ενώσεων επιθυμούσαν να είναι ο έλεγχος κάτι το διαφορετικό γι' αυτό και άρχισαν τις φραστικές επιθέσεις εναντίον των εργατών. Για τον Τρότσκι, «η παραγωγικότητα έχει πέσει σε τόσο χαμηλά επίπεδα ώστε οι εργάτες παράγουν λιγότερη αξία απ' αυτή που παίρνουν σαν μισθό». Ο Γκοστιέφ αναφερόταν σε «οικονομική υπονόμευση όχι πλέον μόνον από τους αστούς... αλλά από ολόκληρο το έθνος, την εργατική τάξη».²⁶ Ο Σλιάπνικωφ, ο κομμισάριος (επίτροπος) εργασίας και μελλοντικός αρχηγός της λεγόμενης «Εργατικής Αντιπολίτευσης», παραπονιόταν τον Μάρτιο του 1918 για τους εργάτες και τις εργοστασιακές επιτροπές: «Κοντολογίς, τα πράγματα βρίσκονται στα χέρια ενός πλήθους το οποίο εξαιτίας της αμάθειάς του και της έλλειψης ενδιαφέροντος για την παραγωγή, βάζει πραγματικά τροχοπέδη στο όλο έργο». Μπροστά σε αυτό το είδος σχολίων και την παρακράτηση μισθών από τράπεζες και εργοδότες, δεν είναι άξιο απορίας το ότι πολλοί εργάτες είπαν: γιατί να δουλεύουμε αφού οι μπολσεβίκοι διατηρούν τους παλιούς ιδιοκτήτες στη θέση τους και υποστηρίζουν το κίνητρο του κέρδους; Παρά τις κατηγορίες, η παραγωγικότητα ανέβαινε στην πραγματικότητα σταθερά, απέχοντας πολύ από το χαμηλό επίπεδο του Ιανουαρίου του 1918. Οι εργάτες εξακολουθούσαν να στοχεύουν στην οικοδόμηση μιας νέας κοινωνίας και ένα άθλιο διαιτολόγιο δεν θα τους σταματούσε. Δεδομένου του χάους μέσα στο οποίο λειτουργούσαν, δεν είναι σχεδόν καθόλου περίεργο το ότι πολλές εργοστασιακές επιτροπές έδωσαν προτεραιότητα στα στενά τους συμφέροντα και προσπάθησαν να λύσουν τα δικά τους ειδικά προβλήματα. Στην συνέχεια, εκτοξεύθηκαν κατηγορίες ότι οι επιτροπές ήταν «τοπικιστικές» και

«ατομιστικές». Οι κατήγοροι, είχαν κι οι ίδιοι ευθύνη για εκείνες τις τάσεις, μια και η κυβέρνηση δεν επέτρεψε στις επιτροπές να πάρουν έγκαιρα πιστώσεις. Σαν αποτέλεσμα, οι επιτροπές συχνά ήταν αναγκασμένες να πωλούν μηχανήματα και αποθέματα για να πληρώσουν τους εργάτες και να διατηρήσουν την ροή της παραγωγής.

Το διάταγμα για την εθνικοποίηση που εκδόθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 1917, ήταν μέρος του σχεδίου εναντίον της αυτοδιεύθυνσης. Τις επιχειρήσεις θα αναλάμβαναν νέα συμβούλια και η παλιά διεύθυνση και η εργοστασιακή επιτροπή θα εκπροσωπούντο σ' αυτά. Ενώ οι εργάτες που ζητούσαν εθνικοποίηση, συχνά εξεδίωκαν τους ιδιοκτήτες πριν πάρουν «επίσημη» έγκριση, πιστεύοντας ότι θα λειτουργήσουν οι ίδιοι την επιχείρηση, πολλές φορές οι μπολσεβίκοι ήταν διστακτικοί στο να προβούν σε εθνικοποιήσεις. Αλλά όταν γινόταν η εθνικοποίηση «...αποφάσεις που αφορούν τη διαχείριση και τη δραστηριότητα της βιομηχανίας ανήκουν στη διεύθυνση. Η υποεπιτροπή ελέγχου (ανήκε στην εργοστασιακή επιτροπή) δεν θα παίζει κανένα ρόλο σ' αυτή τη διεύθυνση και δεν θα είναι υπεύθυνη για τη λειτουργία της η οποία παραμένει θέμα της διεύθυνσης».²⁷ Στα Ουράλια, σχεδόν όλες οι επιχειρήσεις κατελήφθησαν από τους εργάτες και εθνικοποιήθηκαν.

Ένα συνέδριο εκπροσώπων 300.000 εργατών στην Πετρούπολη στις 7 Ιανουαρίου 1918, εκπόνησε ένα σχέδιο για την εθνικοποίηση των μεταλλείων. Κάθε μεταλλείο θα εξέλεγε ένα διαχειριστικό συμβούλιο 25-60 μελών που θα περιλάμβανε και μέλη του τεχνικού και του διοικητικού προσωπικού· αυτό θα διόριζε ένα εκτελεστικό συμβούλιο 3-15 μελών. Θα διενεργούντο άμεσες εκλογές για την ανάδειξη περιφερειακών οργάνων τα οποία θα συγκροτούσαν ένα κεντρικό συμβούλιο μεταλλείων. Το δικαίωμα των εργατών για ανάκληση κάποιου αντιπροσώπου τον οποίο ψήφισαν σε οποιοδήποτε συμβούλιο η επίπεδο, τονιζόταν emphaticά, ενώ η εργατική ένωση και τα κρατικά όργανα αποκλείονταν. Μπορούμε και πάλι να δούμε τις δημιουργικές προσπάθειες των εργατών να αναπτύξουν πρακτικές δομές που θα τους έδιναν τον έλεγχο, σε αντίθεση προς τα σχέδια της κυβέρνησης. Η στάση των εργατών απέναντι στο τεχνικό προσωπικό συνήθως δεν ήταν εχθρική, ακόμα και όταν οι τεχνικοί ήθελαν ισχυρό κρατικό έλεγχο, για να εξασφαλίσουν την θέση τους και ήταν εναντίον του εργατικού ελέγχου. Πολλοί από αυτούς πάντως ήταν πρόθυμοι να συν-

εργαστούν με τις επιτροπές οι οποίες χρειαζόντουσαν τις υπηρεσίες τους.

Οι εργατικές ενώσεις θεώρησαν ως μείζον καθήκον τους την αύξηση της παραγωγής μέσω πιο οργανωμένης και πειθαρχημένης εργασίας. Ήταν πρόθυμες να βοηθήσουν να επιβληθούν ο μισθός με το κομμάτι, η ελάχιστη παραγωγή και οι έκτακτες αμοιβές, για να αυξηθεί η παραγωγή και να επιβληθεί πειθαρχία. Σε αυτά υποστήριζαν τον Λένιν. Τον Σεπτέμβριο του 1917, ο Λένιν κάλεσε σε «καθολική εργατική υπηρεσία» (προφανώς όχι και τόσο καθολική ώστε να περιλαμβάνει τον ίδιο και άλλους κορυφαίους μπολσεβίκους). Τον Ιανουάριο του 1918, σε ένα ανέκδοτο άρθρο έγραφε ότι οι «εργάτες που τεμπελιάζουν στη δουλειά τους θα έπρεπε να φυλακίζονται». Για τον Λένιν, μόνον «η ξεπεσμένη μικροαστική διάνοηση... δεν αντιλαμβάνεται ότι η κύρια δυσκολία του σοσιαλισμού συνίσταται στην εξασφάλιση της πειθαρχίας του εργατικού δυναμικού...». επομένως, η κύρια δυσκολία που αντιμετωπίζει ο σοσιαλισμός, φαίνεται πως είναι η ίδια με αυτή του καπιταλισμού. «Ο μισθός με το κομμάτι πρέπει να μπει στην ημερήσια διάταξη, να εφαρμοστεί και να δοκιμαστεί. Πρέπει να εφαρμόσουμε πολλά στοιχεία από το σύστημα του Τεύλор που είναι επιστημονικά και προοδευτικά».²⁸ Ο Λένιν και όχι οι εργάτες αποφασίζει τι θα μπει στην «ημερήσια διάταξη», αλλά οι εργάτες και όχι ο Λένιν θα υποστούν τον μισθό με το κομμάτι.

Αυτή η στάση αντανακλάται στην 1η Πανρωσική Συνδιάσκεψη των εργατικών ενώσεων που έγινε τον Ιανουάριο του 1918. Οι εργοστασιακές επιτροπές δέχθηκαν επίθεση επειδή δεν ήταν αρκετά «οργανωμένες» η πειθαρχημένες ή έμπειρες. Τα μέλη του κεντρικού συμβουλίου των εργοστασιακών επιτροπών δεν ήταν εκεί για να υποστηρίξουν την θέση τους. Ο μπολσεβίκος Γκαστέφ πρότεινε ένα ψήφισμα το οποίο υιοθετήθηκε σχεδόν ομόφωνα και το οποίο υποστήριζε την βιομηχανική αναδιάρθρωση της Ρωσίας με ξένα κεφάλαια και την εφαρμογή του Τεύλορισμού (μισθός με το κομμάτι, μέτρηση χρόνου, παροχή κινήτρων κ.λ.π.) για την αύξηση της παραγωγικότητας και της πειθαρχίας, ώστε οι εργάτες να έχουν τα απαιτούμενα κίνητρα και η ατομική ιδιοκτησία να διατηρηθεί. Αυτή η πρόταση εγκρίθηκε τον Μάρτιο στην 4η Συνδιάσκεψη των εργατικών ενώσεων. Οι μπολσεβίκοι προχώρησαν στην μπολσεβικοποίηση των εργατικών ενώσεων που δεν έλεγχαν και στην διάλυση συνελεύσεων,

δημιουργώντας αντι-ενώσεις και διορίζοντας στελέχη εκ των άνω, ώστε οι ενώσεις να υιοθετήσουν την καπιταλιστική αντίληψη του Γκαστέφ. Οι διαμαρτυρίες εργατών για την έλλειψη ανεξαρτησίας μέσα στο καθεστώς των ενώσεων, αυξήθηκαν την άνοιξη του 1918. Οι εργοστασιακές επιτροπές προσπαθούσαν ακόμη και τώρα να είναι δημιουργικές. Ενώ απαντούσαν στις συκοφαντικές κατηγορίες που δέχονταν από τις ενώσεις, οι επιτροπές πρότειναν ενότητα με τις εργατικές ενώσεις, για να μην βρίσκονται σε σύγκρουση δυο εργατικές οργανώσεις. Η πρότασή τους συνοδευόταν από όρους: Θα έπρεπε να υπάρχει υποχρεωτική συμμετοχή, ούτως ώστε όλοι οι εργάτες να παίρνουν μέρος στην διαδικασία λήψης αποφάσεων· η εργοστασιακή επιτροπή θα λειτουργούσε σαν τοπικός κλάδος. Το ανώτατο όργανο της ένωσης θα ήταν μια συνδιάσκεψη αντιπροσώπων εργοστασιακών επιτροπών, η οποία θα εξέλεγε μια εκτελεστική επιτροπή που θα ενεργούσε όπως το κεντρικό συμβούλιο των εργοστασιακών επιτροπών.

Οι εργοστασιακές επιτροπές της Πετρούπολης ήταν ήδη, από τον Αύγουστο του 1917, πιο προχωρημένες από οποιοδήποτε άλλο όργανο, ως προς το σκεπτικό και σ' ό,τι αφορούσε την συγκεντρωτική οικονομία, είχαν προτείνει αλληπάληλα σχέδια βασισμένα όλα σε πρακτικές προτάσεις, για το πώς οι εργάτες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν την οικονομία και να βαδίσουν προς το σοσιαλισμό. Δεδομένου του τρόπου που ο Λένιν αγνόησε αυτές τις προσπάθειες, θα έπρεπε να διαθέτει γερά νεύρα για να δηλώσει στο 3ο Συνέδριο των σοβιέτ, τον Ιανουάριο του 1918: «Εισάγοντας τον εργατικό έλεγχο γνωρίζαμε ότι θα απαιτούσε πολύ χρόνο για να εξαπλωθεί σε όλη τη Ρωσία, αλλά θέλαμε να δείξουμε ότι αναγνωρίζουμε μόνον ένα δρόμο - τις αλλαγές εκ των κάτω. Θέλαμε να διαμορφώσουν οι ίδιοι οι εργάτες τις βάσεις για τις νέες θεμελιώδεις οικονομικές αρχές... ». Στην πραγματικότητα, ο κρατικός καπιταλισμός του Λένιν, με την προσθήκη ελάχιστου και διακοσμητικού εργατικού ελέγχου, υπολείπετο του αγώνα των εργατών. Οι εργάτες είχαν τα δικά τους σχέδια και μια πολύ ανώτερη αντίληψη του σοσιαλισμού, απόρροια των αναγκών τους. Πίσω από τα ρητορικά σχήματα, εκείνο που ζητούσε ο Λένιν ήταν «η εξουσία στο κόμμα». Δεν πέρασε πολύς καιρός και ο Λένιν αποκάλυψε ξεκάθαρα το καπιταλιστικό περιεχόμενο του σοσιαλισμού του. Τον Μάρτιο του 1918, απαίτησε «διεύθυνση από ένα άτομο»

στους σιδηροδρόμους: Σύμφωνα μ' αυτόν, η αυτοδιεύθυνση ήταν προβληματική και έπρεπε να αντικατασταθεί από την διεύθυνση του ενός ατόμου. Στο κείμενο «Οι Σημερινοί Στόχοι της Σοβιετικής Εξουσίας», ο Λένιν έγραφε: «Οποιαδήποτε βαριά βιομηχανία μεγάλης κλίμακας - και αυτή είναι πρωταρχικά η υλική παραγωγική πηγή και βάση του σοσιαλισμού - απαιτεί μίαν ενιαία και αυστηρή θέληση η οποία να κατευθύνει την άμεση εργασία εκατοντάδων και χιλιάδων και δεκάδων χιλιάδων ανθρώπων... η *απεριόριστη υποταγή* σε μια και μόνη θέληση είναι εξ ορισμού αναγκαία για την επιτυχία της διαδικασίας της εργασίας που είναι οργανωμένη στα πρότυπα της βαριάς βιομηχανίας μεγάλης κλίμακας». ²⁹ Δεν μας εξηγεί όμως γιατί θα έπρεπε οι εργάτες ν' αγωνιστούν και να πεθάνουν.

Το 1915, ο τότε μενσεβίκος Λάριν έγραψε ένα άρθρο γεμάτο ενθουσιασμό για το στρατοκρατικό γερμανικό κράτος: «Η Γερμανία πρόσφερε στον κόσμο ένα παράδειγμα της συγκεντρωτικής κατεύθυνσης της εθνικής οικονομίας σαν μιας μηχανής που εργάζεται απολύτως σύμφωνα με το σχέδιο λειτουργίας της». Ο Λένιν αποδέχτηκε αυτή τη θέση με την παρατήρηση ότι ο σοσιαλισμός συνειδητοποιήθηκε πολιτικά στην Ρωσία και οικονομικά στην Γερμανία. Τον Απρίλιο του 1918, ο Λένιν προέτρεπε «Ναι, διδαχθείτε από τους γερμανούς! Η ιστορία προχωρεί μέσα από τεθλασμένα και ελικοειδή μονοπάτια. Έτυχε και είναι τώρα η Γερμανία εκείνη που δίπλα στον κτηνώδη ιμπεριαλισμό, ενσωματώνει τις αρχές της πειθαρχίας, της οργάνωσης, της σταθερής συλλογικής εργασίας, πάνω στη βάση της πιο σύγχρονης βαριάς βιομηχανίας, του αυστηρού απολογισμού και ελέγχου». Το ότι όλη αυτή η εργατική πειθαρχία μπορεί να είχε κάποια σχέση με τον κτηνώδη ιμπεριαλισμό, ούτε καν πέρασε απ' το μυαλό του Λένιν: Για αυτόν, το μόνο λάθος του γερμανικού κρατικού καπιταλισμού έγκειτο στο ότι η Γερμανία ήταν αστικο-ιμπεριαλιστικό κράτος. Προσθέστε ένα «προλεταριακό κράτος» και θα έχετε σοσιαλισμό. Οι καπιταλιστικές μέθοδοι παραγωγής δεν παράγουν παρά μόνο καπιταλισμό, αλλά ο Λένιν πίστευε ότι θα μπορούσαν να στηρίξουν και το σοσιαλισμό. Για να ισχυροποιήσει αυτό το επιχείρημά του, ο Λένιν αναφέρθηκε με θαυμασμό σε κάποιο τσάρο. Οι ρώσοι σοσιαλιστές έπρεπε «να μελετήσουν τον κρατικό καπιταλισμό των γερμανών... να τον υιοθετήσουν με *όλη τη δύναμη* που διαθέτουν και να μην φεισθούν *δικτατορικών* μεθόδων για να επισπεύσουν την απο-

δοχή του ακόμα περισσότερο από ό,τι ο Μέγας Πέτρος επέσπευσε την υιοθέτηση του δυτικού τρόπου ζωής στη βάρβαρη Ρωσία, μη διστάζοντας να χρησιμοποιήσει βάρβαρα μέσα για να πολεμήσει την βαρβαρότητα». Για τους εργάτες, αυτό σήμαινε περισσότερη και σκληρότερη εργασία και περισσότερη οργάνωση (μεταξύ άλλων).

Το 7ο Συνέδριο του κόμματος, τον Μάρτιο του 1918, απαίτησε «τα πιο ενεργητικά, αδυσώπητα, αποφασιστικά, δρακόντεια μέτρα για να αναπτυχθεί η αυτοπειθαρχία και η πειθαρχία των εργατών και των αγροτών». Ο Μυλιούτιν, σε μια συνεδρίαση της Βεσένχα (το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Οικονομίας) απαίτησε μια «εργατική πανστρατιά, όχι φυσικά «το είδος της εργατικής πανστρατιάς που εφαρμόστηκε στην Δύση ούτε το είδος της πανστρατιάς που σκέφτονταν οι μάζες, δηλαδή, ότι όλοι πρέπει να στρωθούν στη δουλειά αλλά σαν ένα σύστημα εργασιακής πειθαρχίας και ένα σύστημα οργάνωσης της εργασίας προς όφελος της παραγωγής». Όχι προς όφελος των εργατών, σίγουρα. Όλα αυτά απαιτούσαν «σιδηρά πειθαρχία» από την πλευρά των εργατών. Η Βεσένχα είχε υπό την δικαιοδοσία της ένα δίκτυο Γκλάφκι (κύριες επιτροπές) και Τσέντρι (Κέντρα). Αυτά βασίζονταν στις τσαρικές πολεμικές επιτροπές για τη βιομηχανία και λειτουργούσαν με τη βοήθεια της διεύθυνσης των εργοστασίων. Ο Λάριν, ο θαυμαστής του γερμανικού καπιταλισμού και ο Μίλιούτιν, ήταν δυο από τους ηγέτες της Βεσένχα και ενθουσιώδεις προγραμματιστές. Στα τέλη Απριλίου, ένα διάταγμα της Βεσένχα απαγόρευσε «τις ανεξέλεγκτες εθνικοποιήσεις» αλλά αυτό, όπως και ένα προηγούμενο διάταγμα του Φεβρουαρίου, αγνοήθηκε σχεδόν παντελώς. Οι εργοστασιακές επιτροπές δεν αντέδρασαν στις «εξουσίες» της Βεσένχα. Από πλευράς του, το κεντρικό συμβούλιο των εργοστασιακών επιτροπών λειτουργούσε χωρίς καμιά επίσημη έγκριση.

Οι Μπολσεβίκοι Αφέντες

Όταν η Πανρωσική Συνδιάσκεψη των συμβουλίων για την εθνική οικονομία έλαβε χώρα στην Μόσχα τον Μάιο του 1918, συμμετείχαν αντιπρόσωποι από την Βεσένχα, τις κύριες επιτροπές και τα κέντρα της, από τις εργατικές ενώσεις αλλά όχι από τις εργοστασιακές επιτροπές. Οι πόρτες άρχισαν να κλείνουν οριστικά για τους εργάτες, καθώς οι επιτροπές έγιναν απλά τοπικά παρακλάδια μιας συγκεντρω-

τικής γραφειοκρατίας των εργατικών ενώσεων. Οι ενώσεις ήταν υποτελείς στο κράτος όπως συμφωνήθηκε στο 1ο Πανρωσικό Συνέδριο των εργατικών ενώσεων (ένας αναρχικός αντιπρόσωπος περιέγραψε τις ενώσεις σαν «ζωντανά πτώματα», ένας άλλος είπε ότι οι εργοστασιακές επιτροπές ήταν «κύτταρα της επερχόμενης σοσιαλιστικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων», της τάξης χωρίς πολιτική εξουσία). Ένα διάταγμα της 28ης Ιουνίου 1918, εθνικοποίησε όλες τις κύριες βιομηχανικές μονάδες, καθιστώντας το κράτος μείζονα εργοδότη στη Ρωσία. Η εργασία έμελλε να γίνει μια μορφή υπηρεσίας προς την κοινωνία και ο μισθός με το κομμάτι θεωρείτο θεμιτός.³⁰ Καθώς η εισβολή των συμμάχων και ο εμφύλιος πόλεμος μόλις είχαν αρχίσει, αυτοί οι παράγοντες δεν μπορεί να θεωρηθούν υπεύθυνοι για όσα είχαν συμβεί έως τότε. Η πληρωμή με το κομμάτι και το ελάχιστο όριο παραγωγής, σήμαιναν ότι οι εργάτες οδηγούντο σε βλάβη της υγείας τους για να λάβουν ένα ημερομίσθιο. Εξάλλου, στα τέλη του χρόνου, οι νόρμες αυξήθηκαν σε όλο το βιομηχανικό φάσμα, διότι η κρατική μηχανή θεώρησε τους μισθούς «καταστροφικά υψηλούς». Τον Ιανουάριο του 1919, οι νόρμες αυξήθηκαν κατά 150% στην μεταλλουργική βιομηχανία.

Αυτές οι εξελίξεις άρχισαν να προκαλούν δυσαρέσκεια μέσα στο μπολσεβίκικο κόμμα, ακόμη και μεταξύ εκείνων που δεν είχαν εργαστεί ποτέ στη ζωή τους. Ο «Κομμουνιστής», η εφημερίδα των «αριστερών κομμουνιστών» περιείχε μια επίθεση του Οσίνσκι εναντίον του Λένιν. Μεταξύ των άλλων κριτικών, ο Οσίνσκι υποστήριζε ότι η λενινιστική πειθαρχία ήταν ίδια ακριβώς με εκείνη των καπιταλιστών, ότι οι εργάτες μπορούν μόνο να αυτοχειραφετηθούν· ότι ο Λένιν συνέχισε τη βελτίωση της παραγωγικότητας με την σκληρότερη και πιο ταχύρρυθμη εργασία. «Ο σοσιαλισμός και η σοσιαλιστική οργάνωση της εργασίας ή θα οικοδομηθούν από τους ίδιους τους προλετάριους ή δεν θα οικοδομηθούν καθόλου, διαφορετικά θα οικοδομηθεί κάτι άλλο και, συγκεκριμένα, ο *κρατικός καπιταλισμός*».³¹ Ο Λένιν του απάντησε με τον ίδιο τρόπο που χρησιμοποιούσε όταν δεν είχε επιχειρήματα, με ένα μονόλογο ύβρων και ανοησιών: λογουχάρη, πως οι δηλώσεις ότι η καθιέρωση της καπιταλιστικής οργάνωσης και της εργατικής πειθαρχίας αποτελούσαν επίθεση εναντίον της εργατικής αυτοοργάνωσης, ήταν «μια φοβερή συκοφαντία και σήμαινε

πλήρη απάρνηση της κομμουνιστικής πρακτικής και αυτομόληση στο στρατόπεδο των μικροαστών».

Οι εργάτες μπόρεσαν να αντισταθούν μόνον περιστασιακά στην αυξανόμενη μονολιθικότητα της μπολσεβίκικης κρατικής εξουσίας. Το 1918, οι συνιστώσες του κρατικού καπιταλισμού είχαν επιβληθεί στις βιομηχανίες επεξεργασίας δέρματος, υφασμάτων και ζαχάρεως, με βάση την συνεργασία κράτους και παλιών ιδιοκτητών. Ο δεξιός βιομήχανος Μεσχέρσκι ήθελε να δημιουργήσει ένα παρόμοιο «τράστ» στην μεταλλουργική βιομηχανία, με εργοστάσια που θα ελέγχονταν από παλιούς αστούς ιδιοκτήτες. Σ' αυτό συμφωνούσαν ο Λένιν και ο Τρότσκι και οι υπεύθυνοι της ένωσης εργατών μεταλλουργίας στήριζαν το σχέδιο. Οι εργάτες πάντως ήταν κάθετα αντίθετοι μ' αυτό. Μια συνδιάσκεψη αντιπροσώπων από τις ενδιαφερόμενες μονάδες, απαίτησε την ακύρωση του σχεδίου και την άμεση εθνικοποίηση. Λόγω όμως του ότι οι μπολσεβίκοι δεν ήταν ακόμα αρκετά ισχυροί για να συντρίψουν τέτοιες αντιδράσεις, η πίεση της βάσης έβαλε τέλος στο σχέδιο.

Ο εμφύλιος πόλεμος ισχυροποίησε αναμφίβολα τις τάσεις για κεντρικό έλεγχο και σχεδιασμό, για καθιέρωση της διεύθυνσης από ένα άτομο και την χρησιμοποίηση υψηλά αμειβομένων τεχνικών ειδικών. Ο συγκεντρωτισμός από μόνος του δεν είναι κάτι κακό. Το ερώτημα είναι: ποιός τον κάνει και για ποιό σκοπό; Από την άλλη, η χρησιμοποίηση των ταλέντων του τεχνικού προσωπικού ήταν βασικής σημασίας, αλλά ποιό σκοπό θα υπηρετούσαν οι ικανότητές τους; Οι αγρότες ήταν οργισμένοι διότι οι παλιοί εκμεταλλευτές διορίστηκαν διευθυντές στα σοφχόζ, τα συνεταιριστικά αγροκτήματα. Οι «ειδικού» έπαιρναν υψηλούς μισθούς και οι διαχειριστές και οι διευθυντές απολάμβαναν την πολυτέλεια των σπιτιών των παλιών γαιοκτημόνων, ενώ, ενίοτε, ο παλιός γαιοκτήμονας ήταν και διευθυντής του αγροκτήματος. Το μήνυμα του Λένιν προς τους αγρότες ήταν «...αν εσείς οι ίδιοι δεν ξέρετε να οργανώσετε τη γεωργία με τον νέο τρόπο, πρέπει να προσλάβουμε τους παλιούς ειδικούς στην υπηρεσία μας». Ενώ ο Λένιν στο *Κράτος και Επανάσταση* έλεγε: «Συντρίψτε το αστικό κράτος», ο Λένιν στο «Θα διατηρήσουν την εξουσία οι μπολσεβίκοι;» είπε «Χρησιμοποιείστε το αστικό κράτος, αναλάβετε το». Να γιατί ο Τρότσκι στρατολόγησε τεράστιους αριθμούς τσαρικών αξιωματικών στον Κόκκινο Στρατό.

Όταν ο Μολότωφ ανέλυσε το προσωπικό των Γκλάφκι (κύρια επιτροπή) διαπίστωσε ότι το 57% δεν ήταν αποδεδειγμένα εργάτες ενώ το άλλο 43% περιλάμβανε εκπροσώπους των ενώσεων που και αυτοί δεν ήταν βασικά εργάτες. Το συμπέρασμα της αναφοράς του (που δόθηκε τον Δεκέμβριο του 1918) ήταν ότι εκείνοι οι οποίοι κατευθύνουν την πολιτική ήταν «υπάλληλοι, αντιπρόσωποι, τεχνικοί και ειδικού». Ένας «λευκός» καθηγητής ανέφερε το φθινόπωρο του 1919 ότι «ο απροετοίμαστος επισκέπτης σε αυτά τα κέντρα και τα Γκλάφκι που είναι προσωπικά εξοικειωμένος με τον προηγούμενο εμπορικό και βιομηχανικό κόσμο, θα εκπλαγεί βλέποντας τους πρώην ιδιοκτήτες των μεγάλων εργοστασίων επεξεργασίας δέρματος να είναι μέλη των γκλαφχόζ, μεγαλοβιομήχανους να συμμετέχουν στην κεντρική οργάνωση υφαντουργίας κ.λ.π.³² Η επιθυμία χρησιμοποίησης του τσαρικού κρατικού μηχανισμού εκφράστηκε με την έκδοση ενός διατάγματος του Σοβναρκόμ (Συμβούλιο Λαϊκών Κομμισσαρίων), τον Ιανουάριο του 1920, στο οποίο αυτό εξέφραζε την λύπη του για το ότι «ο παλιός αστυνομικός μηχανισμός ο οποίος ήξερε πώς να φακελώνει τους πολίτες όχι μόνο στις πόλεις αλλά και στην ύπαιθρο», είχε καταστραφεί από την επανάσταση.

Αν και η επανάσταση είχε διαπράξει αυτή την καταστροφική πράξη, η στρατιωτικοποίηση της εργασίας επιβλήθηκε. Ένας εκπρόσωπος από το Нарκομτροунт (το Λαϊκό Κομμισσαριάτο Εργασίας) καυχιόταν: «Προμηθεύσαμε εργασία σύμφωνα με το σχέδιο και κατά συνέπεια, χωρίς να λαμβάνουμε υπ' όψη τις ατομικές ιδιαιτερότητες ή προσόντα ή την επιθυμία του εργάτη να ασχοληθεί μ' αυτό ή εκείνο το είδος εργασίας». Θα μπορούσε να μιλά για οποιοδήποτε εμπόρευμα. Η μισθολογική πολιτική της κυβέρνησης βασιζόταν στα κίνητρα και την πληρωμή με το κομμάτι. Υπήρχε μια κλίμακα μισθών, στην οποία οι υψηλότεροι ήταν των τεχνικών και διοικητικών. Στο 8ο Συνέδριο του κόμματος, τον Μάρτιο του 1919, το νέο πρόγραμμα διακήρυσσε ότι «...η σοσιαλιστική μέθοδος παραγωγής μπορεί να διασφαλιστεί μόνο στη βάση της συντροφικής πειθαρχίας των εργατών». Στις ενώσεις έπεσε ο κλήρος να δημιουργήσουν αυτήν την νέα «σοσιαλιστική πειθαρχία». Τα Πειθαρχικά Δικαστήρια Εργασίας ασχολήθηκαν το 1920 με 945 καταγεγραμμένες υποθέσεις. Οι μισές περίπου από αυτές είχαν σχέση με τη συνέπεια, άλλες αφορούσαν τη μη εκτέλεση υπερωριών το Σάββατο, ανυπακοή, ή απειθαρχία απέναντι

στην ένωση, εγκατάλειψη εργασίας ή προπαγάνδα για μικρότερη εργάσιμη ημέρα. Το 9ο Συνέδριο του κόμματος, τον Μάρτιο του 1920, όχι μόνο αποδέχτηκε πλήρως την αρχή της διεύθυνσης από ένα άτομο, αλλά πρότεινε και τέσσερις διαφορετικές μεθόδους για την θεσμοθέτησή της.

Την μοναδική διαμαρτυρία «εκ των έσω» προέβαλε ο Λουτοβίνοφ της «Εργατικής Αντιπολίτευσης», καταλήγοντας ότι θα εκτελούσαν την απόφαση περί της διεύθυνσης από ένα άτομο, παρ' ότι διαφωνούν με αυτή. Πρώτα το κόμμα και ο φτωχός τελευταίος, οι εργάτες δηλαδή. Το Νοέμβριο του 1920, μόνο το 12% των εθνικοποιημένων βιομηχανιών είχε κάποια μορφή συλλογικής διεύθυνσης. Από 2051 μεγάλες επιχειρήσεις που υπάγονταν στην Βεσένχα, οι 1783 διευθύνονταν από ένα άτομο. Για να ξεπεράσει τα προβλήματα απουσιών και «ανεπάρκειας», η κυβέρνηση εισήγαγε τα βιβλιάρια εργασίας στη Μόσχα και την Πετρούπολη (μέχρι τότε δίνονταν μόνο στους παλιούς αστούς για υποχρεωτική εργασία). Τα «κομμουνιστικά Σάββατα» - δηλαδή απλήρωτη εργασία - καθιερώθηκαν με την ανεπιφύλακτη έγκριση του Λένιν. Το ενδιαφέρον των μαζών για την εκτέλεση απλήρωτης εργασίας, με τους Σουμπότνικς να εργάζονται χωρίς πληρωμή τα Σάββατα και τους Βοσκρέσνικς να εργάζονται χωρίς πληρωμή τις Κυριακές, τελικά εξανεμίστηκε. Οι εργάτες (εντελώς ανεξήγητα!) δεν ήταν και τόσο ενθουσιασμένοι. Ο Λένιν πάντως όντως προσπάθησε να δώσει το καλό παράδειγμα: εργάστηκε πράγματι ένα «κομμουνιστικό Σάββατο», την Πρωτομαγιά του 1920.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθούν κάποια λόγια που είτε ο όψιμος θιασώτης του μπολσεβικισμού, Τρότσκι. Στις 19 Ιανουαρίου του 1919, σε ένα συνέδριο κάποιας εργατικής ένωσης, τόνισε ότι: «Σε μια εποχή κατά την οποία οι εργατικές ενώσεις ρυθμίζουν τους μισθούς και τις συνθήκες εργασίας, όταν ακόμη και ο διορισμός του κομμισαρίου εργασίας εξαρτάται από το συνέδριό μας, δεν μπορεί να γίνονται απεργίες στην Σοβιετική Ρωσία». Έτσι, έσπευσε τον επόμενο χρόνο ν' αναγνωρίσει «το δικαίωμα του κράτους των εργατών να στείλει κάθε εργάτη και εργάτρια στη θέση όπου είναι αναγκαίοι για την εκπλήρωση των οικονομικών στόχων» και «το δικαίωμα του κράτους, του εργατικού κράτους, να τιμωρεί τους εργάτες ή εργάτριες που αρνούνται να εκτελέσουν τις διαταγές του κράτους, που δεν υποτάσσονται στην θέλησή του, στην θέληση της εργατικής τάξης και

στους οικονομικούς στόχους του... ». Αν απογυμνωνόταν από την ρητορική, το μήνυμα του Τρότσκι προς τους εργάτες έλεγε τα εξής: «Εμείς οι μπολσεβίκοι είμαστε τώρα τα αφεντικά, εσείς οι εργάτες πίσω στη δουλειά!» Το κάλεσμα του Τρότσκι για «στρατιωτικοποίηση της εργασίας», «όπου κάθε εργάτης αισθάνεται στρατιώτης της εργασίας, ο οποίος δεν μπορεί να διαθέσει τον εαυτό του ελεύθερα», εγκρίθηκε από την κεντρική επιτροπή, που το μόνο που την προβλημάτιζε ήταν αν αυτή θα έπαιρνε «υγιή» η «γραφειοκρατική» μορφή.

Η ήττα της Επανάστασης

Στις διαμάχες για τον ρόλο των εργατικών ενώσεων στο αυτοαποκαλούμενο «εργατικό κράτος», το κόμμα μιλούσε με τον εαυτό του. Οι ταξικές γραμμές είχαν ήδη χαραχθεί με την αποδυνάμωση των εργοστασιακών επιτροπών και των σοβιέτ. Στην μια πλευρά, βρίσκονταν ο Λένιν, οι γραφειοκράτες και ο κρατικός καπιταλισμός, στην άλλη, οι εργάτες (μπολσεβίκοι και μη κομματικοί) και ο σοσιαλισμός. Αφού ο Λένιν έθεσε υπό τον έλεγχό του τα εργοστάσια έδωσε, το δικαίωμα στους εργάτες να απεργούν! Λες και η επανάσταση είχε γίνει μόνο για αυτό. Με την συντριβή της εξέγερσης της Κρονστάνης, το Μάρτιο του 1921, η αντεπανάσταση ολοκληρώθηκε. Ο Τρότσκι, δεν ήταν για τους εργάτες ο ήρωας του Κόκκινου Στρατού αλλά ο αιμοσταγής δήμιος των εργατών, στρατιωτών και ναυτών της Κρονστάνης. Το τέλος του εμφυλίου πολέμου στα τέλη του 1920 και η καθιέρωση της Ν.Ε.Π. (Νέα Οικονομική Πολιτική, η οποία ονομάστηκε Νέα Εκμετάλλευση των Προλεταρίων, από την «εργατική αντιπολίτευση»), οδήγησαν στην ανεργία. Επειδή οι βιομηχανίες αναδιοργανώνονταν από δομική και παραγωγική άποψη, οι εργάτες πλήρωσαν τα σπασμένα. Η αυξανόμενη πείνα στην ύπαιθρο κράτησε τους εργάτες στην πόλη. Η τρομερή φτώχεια τους σήμαινε ότι το κράτος μπορούσε τώρα να τους καθοδηγεί χωρίς αντιδράσεις. Τον Σεπτέμβριο του 1921, ένα διάταγμα διακήρυττε ότι το μισθολογικό σύστημα ήταν «ένας θεμελιώδης παράγων ανάπτυξης της βιομηχανίας» και ακόμη ότι «οποιαδήποτε σκέψη περί εξίσωσης μισθών πρέπει να ξεχαστεί». Ακόμη και το να σκέφτονται το σοσιαλισμό ήταν απαγορευμένο. Στο 5ο Πανρωσικό Συνέδριο των εργατικών ενώσεων, τον Σεπτέμβριο του 1922, οι γραφειοκράτες επισφράγισαν την νίκη

τους. Αποφασίστηκε ότι αν κάποιοι εργάτες αποτύγχαναν να καλύψουν το καθορισμένο ελάχιστο όριο παραγωγής, ο μισθός τους θα περικόπτετο κατά το 1/3, ότι οι εργάτες μπορούσαν να απολυθούν χωρίς καμιά αποζημίωση αν δεν εκπλήρωναν τους όρους του συμβολαίου τους. Παρόλα αυτά, μέχρι και τον Ιούλιο-Αύγουστο του 1923, ξέσπαγαν αυθόρμητες απεργίες εναντίον διευθυντών και ενώσεων.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1920, οι εργάτες εξαπατήθηκαν από τον «άνθρωπο της Ν.Ε.Π.» και το γραφειοκράτη, πληρώνοντας υψηλό τίμημα και αμειβόμενοι με χαμηλούς μισθούς. Οι διευθυντές και ο κρατικός εργοδότης τούς αντιμετώπιζαν με σκληρότητα, δεν μπορούσαν ούτε καν να μιλήσουν για τη διαχείριση του εργοστασίου. Ο τοπικός κλάδος της εργατικής ένωσης και η κομματική οργάνωση υποστήριζαν την διεύθυνση, ενώ οι άνεργοι που περίμεναν στην ουρά, ανάγκασαν τους εργάτες να παραμένουν αδρανείς, διατηρώντας το χαμηλό επίπεδο μισθών και τις άθλιες συνθήκες εργασίας. Οι κομματικές «αντιπολιτεύσεις» απευθύνθηκαν στους εργάτες αλλά οι εργάτες τις αγνόησαν. «Οι εργάτες φαίνονταν να λένε με τη σιωπή τους: Είναι όλα πολύ ωραία, αλλά τι μας αφορά εμάς;³³ Από μεριά τους, τι τους αφορούσε, η πάλη, μέσα στο κόμμα; Δεν ήταν ζήτημα «ορθών» συνθημάτων και πράξεων αλλά μάλλον του ποιός είχε την εξουσία. Το κόμμα μπορεί να έκανε ένα κάλεσμα για «πάλη ενάντια στη γραφειοκρατία», αλλά οι εργάτες το αγνοούσαν καθώς, δεν μισούσαν περισσότερο τους γραφειοκράτες. Η εσωτερική πάλη στην κορυφή της κομματικής πυραμίδας δεν είχε καμία σχέση με τον σοσιαλισμό ή τους εργάτες, αλλά με την εξουσία, ήταν μια απομίμηση της πολιτικής των αστών. Το κάλεσμα του Λένιν «παλέψτε ενάντια στη γραφειοκρατία», δεν απευθυνόταν στους εργάτες για να αντιμετωπίσουν την γραφειοκρατία, αλλά μάλλον για να δημιουργηθεί ένα νέο γραφειοκρατικό όργανο που θα μπορούσε να ελέγχει όργανα πανομοιότυπα μ' αυτό. Όμοια, οι εκκλήσεις και οι διαμαρτυρίες του Τρότσκι απευθύνονταν μόνο στο κόμμα. Όταν τελικά αναγκάστηκε να στραφεί προς τους εργάτες, οι οποίοι μέχρι τότε υπήρξαν ένα απλό αντικείμενο γι' αυτόν, δεν υπήρχε περίπτωση να τον λάβουν υπ' όψη. Ο Τρότσκι δεν ήταν ενάντια στη γραφειοκρατία, ούτε ενάντια στα προνόμια και τις ανισότητες. Απλά ήθελε «καλύτερη» γραφειοκρατία, λιγότερο «υπερβολικά» προνόμια και λιγότερες «ανισότητες». Εκείνα για τα οποία διαμαρτυρόταν, ήταν οι συνέπειες ενός συστήματος το

οποίο υπερασπιζόταν μέχρι που τον σκότωσε. Ο τροτσκισμός τότε ήταν απλά ένας σταλινισμός στην αντιπολίτευση και παραμένει μέχρι σήμερα. Αντίθετα με τον Τρότσκι, η Εργατική Ομάδα επιτέθηκε στο όλο πολιτικό και οικονομικό καθεστώς που εγκαθίδρυσε ο Λένιν πριν από την Ν.Ε.Π.: ανακάλυψε ότι τα αίτια της ήττας της επανάστασης βρίσκονταν στη συνολική προσέγγιση του Λένιν. Η βάση του προγράμματός της ήταν το παλιό αλλά ακόμα ισχύον σύνθημα «Η χειραφέτηση των εργατών πρέπει να είναι έργο των ιδίων των εργατών». Ήταν εναντίον της δικτατορίας του κόμματος και της γραφειοκρατικής οργάνωσης της παραγωγής. Η άποψή της ήταν ότι ο σοσιαλισμός είναι η ελεύθερη δημιουργική δράση των εργατών. Το 1923, εξέδωσε ένα μανιφέστο το οποίο επέκρινε τη «θρησκευτική λατρεία των ηγετών» που μπόηκαν επικεφαλής σε κάποιες απεργίες που έγιναν εκείνο τον χρόνο.

Ο «Δεκεμβριστής» Βολόντια Σμιρνώφ προχώρησε πιο πολύ από την Εργατική Ομάδα: «Ποτέ δεν υπήρξε μια προλεταριακή επανάσταση, ούτε μια δικτατορία του προλεταριάτου στη Ρωσία, έγινε απλά μια «λαϊκή επανάσταση» από τη βάση και επιβλήθηκε μια δικτατορία εκ των άνω. Ο Λένιν δεν υπήρξε ποτέ ένας ιδεολόγος του προλεταριάτου. Από την αρχή μέχρι το τέλος υπήρξε ένας ιδεολόγος της διανοήσεως». Οι εργάτες στην Ρωσία προχώρησαν το 1917 πολύ πιο μπροστά απ' ό,τι προέβλεπε ο Λένιν, με το σχέδιο του περί σταδίων της επανάστασης κι έτσι τους κατέστειλε. Ήθελε τους εργάτες να επιβλέπουν τους καπιταλιστές οι οποίοι θα συνέχιζαν να κατέχουν τα εργοστάσια - μια πολιτική ταξικής συνεργασίας. Αλλά η ταξική πάλη διεξήχθη μεταξύ των ιδιοκτητών, που υπονόμειαν την οικονομία και των εργατών, που κατέλαβαν τα εργοστάσια. Αντίθετα με τις σοσιαλιστικές προσδοκίες των εργοστασιακών επιτροπών, ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι πρόσφεραν τον κρατικό καπιταλισμό. Οι μπολσεβίκοι, καταστρέφοντας τις εργοστασιακές επιτροπές έδωσαν τέλος σ' όλες τις κινήσεις για τον σοσιαλισμό· για να προστατεύσουν την εξουσία τους από οποιαδήποτε αμφισβήτηση, έπρεπε να νικήσουν την εργατική τάξη μια για πάντα και αυτό επεδίωξαν και πέτυχαν. Το μοιραίο σφάλμα των εργοστασιακών επιτροπών ήταν ότι άφησαν την πολιτική στα σοβιέτ και τους μπολσεβίκους, επικεντρώνοντας τις προσπάθειές τους μόνο στην οικονομία.

Την άνοιξη του 1928, ένας γιουγκοσλάβος σιδηροδρομικός που ήταν στη Ρωσία κατά τη διάρκεια της επανάστασης είπε: «Η κατάσταση σήμερα είναι πολύ διαφορετική απ' ό,τι ήταν την εποχή που ζούσα εκεί, ο χειρωνακτικός εργάτης πιάστηκε ξανά στη παγίδα, οι γραφειοκράτες ζουν όπως ζούσαν τότε οι αστοί και οι γυναίκες τους, παίζουν ένα αντίστοιχο ρόλο. Εκείνο που χρειάζεται είναι μια νέα επανάσταση». Ένας ειδικευμένος εργάτης σχολίασε: «Τώρα ζούμε χειρότερα απ' ό,τι ζούσαμε την εποχή του καπιταλισμού. Αν είχαμε να αντιμετωπίσουμε τέτοια μεγάλη πείνα, αν οι μισθοί μας ήταν τόσο χαμηλοί στις μέρες των παλιών μας αφεντικών, θα είχαμε κατεβεί σε απεργία 1000 φορές. Αλλά τι μπορούμε να κάνουμε τώρα;». Και τελειώνουμε με το σχόλιο ενός αλλοδαπού κομμουνιστή εργάτη στην υφαντουργία: «Ποτέ στην ζωή μου δεν έχω γνωρίσει τέτοια σκλαβιά όπως αυτήν στο εργοστάσιο που εργάζομαι. Αν υπήρχε κάτι τέτοιο σε μια αστική χώρα, θα το είχα ανατινάξει με μια βόμβα προ πολλού!».³⁴

**Council Communist Pamphlet
(No. 2, 1984 Κάρντιφ, Αγγλία)**

Σημειώσεις

1. Λέον Τρότσκι, *Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης*.
2. Στο ίδιο.
3. Μάρκ Φερρό, *Μία Κοινωνική Ιστορία της Ρώσικης Επανάστασης*, Οκτώβριος του 1917.
4. Αναφέρεται στον Τρότσκι.
5. Αναφέρεται στο *Εργατικός Έλεγχος και Σοσιαλιστική Δημοκρατία: η Σοβιετική Εμπειρία*, Κάρμεν Σιριάννι.
6. Στο ίδιο.
7. Αναφέρεται στο *Η Μπολσεβίκικη Επανάσταση*, τόμος 2ος, Ε. Χ. Κάπ.
8. Αναφέρεται στον Φερρό.
9. Στο ίδιο.
10. Στο ίδιο.
11. Αναφέρεται στην Σιριάννι.
12. Αναφέρεται στην Σιριάννι (από το βιβλίο του Πώλ Άβριτς, *Η Ρώσικη Επανάσταση και οι Εργοστασιακές Επιτροπές*).
13. Αναφέρεται στον Φερρό.
14. Στο ίδιο.
15. Στο ίδιο.
16. Στο ίδιο.
17. Αναφέρεται στον Τρότσκι.
18. Στο ίδιο.

19. Στο ίδιο.
20. Στο ίδιο.
21. Βλέπε Κάρ.
22. Στο ίδιο.
23. Αναφέρεται στον Κάρ.
24. Αναφέρεται στην Σιριάννι.
25. Στο ίδιο.
26. Αναφέρεται στον Φερρό.
27. Αναφέρεται στην Σιριάννι.
28. Αναφέρεται στον Φερρό.
29. Αναφέρεται στον Κάρ.
30. Αναφέρεται στον Κάρ (ο Κάρ γράφει: αυτό γέννησε «τις πιο έμμονες προκαταλήψεις»!)
31. «Μισθός με το κομμάτι... η πιο αποτελεσματική μέθοδος μείωσης των μισθών και καπιταλιστικής απάτης». «...η μορφή μισθού που βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής», Κάρλ Μάρξ, *Το Κεφάλαιο*, τόμος Α'.
32. Αναφέρεται στην Σιριάννι.
33. Αναφέρεται στον Κάρ.
34. Άντον Τσίλιγκα, *Το Ρώσικο Αίνιγμα*.
35. Στο ίδιο.

ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Η Συνθήκη του Μπρέστ - Λιτόφσκ

Τον Φεβρουάριο του 1918, τα γερμανικά στρατεύματα που είχαν παραμείνει για αρκετό διάστημα αδρανή στο μέτωπο, καθώς η διοίκησή τους περίμενε να δει την εξέλιξη των γεγονότων μετά την Επανάσταση, επετέθηκαν εκ νέου.

Η κατάσταση ήταν απελπιστική: τα ρώσικα στρατεύματα δεν ήταν πλέον σε θέση να πολεμήσουν κι επιπλέον, έπρεπε να κλείσει το ζήτημα του πολέμου, που αποτελούσε το μείζον πρόβλημα της επανάστασης. Οι εναλλακτικές λύσεις ήταν δυο: Ή να γίνουν διαπραγματεύσεις για την σύναψη ειρήνης, ανεξαρτήτως των όρων αυτής ή να εγκαταλειφθεί το μέτωπο και ν' αφευθούν οι γερμανοί να εισχωρήσουν βαθιά μέσα στη χώρα ώστε ν' αποκοπούν από τις βάσεις ανεφοδιασμού τους και να πληγούν μέσω του ανταρτοπόλεμου. Αν και η πλειοψηφία της κεντρικής επιτροπής του Κ. Κ. έκλινε υπέρ της δεύτερης λύσεως, ο Λένιν, φοβούμενος τόσο την επαναστατικότητα των μαζών όσο και τις αντιδράσεις των συντρόφων του, εξεβίασε τους τελευταίους ότι θα παραιτηθεί αν δεν υιοθετούσαν την πρώτη λύση.

Παράλληλα, ως προς το ίδιο θέμα, το ρεύμα της λαϊκής αγανάκτησης κατά της Σοβιετικής κυβέρνησης, που σιγόβραζε, κορυφώθηκε. Οι αναρχικοί ενώθηκαν με άλλους «διεθνιστές» της αριστεράς - αριστερούς εσέρους, διεθνιστές μενσεβίκους, αριστερούς κομμουνιστές - για να διαμαρτυρηθούν ενάντια σε κάθε συμβιβασμό με τον γερμανικό «ιμπεριαλισμό». Στο επιχείρημα του Λένιν ότι ο ρώσικος στρατός ήταν αρκετά εξαντλημένος για να συνεχίσει να πολεμά, οι αναρχικοί απάντησαν ότι οι επαγγελματικοί στρατοί ήταν σε κάθε περίπτωση απαρχαιωμένοι, ότι η υπεράσπιση της επανάστασης ήταν πλέον η αποστολή των λαϊκών μαζών οργανωμένων σε παρτιζάνικα αποσπάσματα. Ένας αναρχοκομμουνιστής ηγέτης ο Αλεξάντερ Τζέ, επέκρινε σφοδρά το αποτέλεσμα μιας ενδεχόμενης συνθήκης ειρήνης: «Οι αναρχοκομμουνιστές κηρύττουν τον τρόπο και την παρτιζάνικη τακτική και στα δυο μέτωπα. Καλύτερα να πεθάνουμε για την παγκόσμια σοσιαλιστική επανάσταση παρά να ζούμε σαν αποτέλεσμα μιας συμφωνίας με τον γερμανικό ιμπεριαλισμό». Οι αναρχοκομμουνιστές και οι συνδικαλιστές σύντροφοί τους πρότειναν την δημιουργία ομά-

δων ανταρτών, οργανωμένων αυθόρμητα σε τοπικές μονάδες, που θα καταπονούσαν και θα κατέβαλλαν το ηθικό των εισβολέων και τελικά θα τους εξόντωναν, ακριβώς όπως είχε καταστραφεί στα 1812 ο στρατός του Ναπολέοντα. Ο Βολίν, διετύπωσε αυτή την στρατηγική με ζωντανό τρόπο «Το καθήκον μας είναι να αντέξουμε, να αντισταθούμε, να μην ενδώσουμε, να πολεμήσουμε. Να ξεκινήσουμε έναν αμείλικτο παρτιζάνικο πόλεμο - εδώ, εκεί, παντού. Να προχωρούμε ή οπισθοχωρώντας να καταστρέφουμε: να αφινιδιάζουμε, να καταπονούμε, να καταστρέφουμε τον εχθρό».

Αλλά οι εκκλήσεις των αναρχικών έπεσαν στο κενό. Η συνθήκη του Μπρέστ - Λιτόφσκ, ακόμα χειρότερη απ' ό,τι είχε φανταστεί ο Τζέ, υπογράφηκε από την μπολσεβίκικη αντιπροσωπεία στις 3 Μαρτίου του 1918 κι όπως λέει ο Βολίν: «Έτσι, για πρώτη φορά, η δικτατορία του προλεταριάτου επεβλήθη πάνω στο ίδιο το προλεταριάτο».¹ Ο Λένιν επέμενε πως η συμφωνία, έστω και επαχθής, παρείχε μια απελπιστικά αναγκαία αναπνοή, η οποία θα πρόσφερε τη δυνατότητα στο κόμμα του να εδραιώσει την επανάσταση κι ύστερα να την προωθήσει. Για τους εξτρεμιστές αναρχικούς όμως η συνθήκη ήταν μια εξευτελιστική παραχώρηση στις δυνάμεις της αντίδρασης, μια προδοσία της παγκόσμιας επανάστασης και όπως είπαν, σαν ανταπάντηση στα λόγια του Λένιν, μια «αισχρή ειρήνη». Όταν το 4ο Συνέδριο των σοβιέτ συνήλθε στις 14 Μαρτίου για να επικυρώσει την συνθήκη, ο Αλεξάντερ Τζέ και οι φίλοι του αναρχικοί αντιπρόσωποι (δεκατέσσερις συνολικά) την καταψήφισαν.

Η διάσταση των απόψεων για την συνθήκη του Μπρέστ - Λιτόφσκ ενίσχυσε την ολοένα αυξανόμενη αποξένωση αναρχικών και μπολσεβίκων. Με την ανατροπή της Προσωρινής Κυβέρνησης τον Οκτώβριο του 1917, το περιστασιακό πάντρεμά τους είχε ολοκληρώσει την αποστολή του. Την άνοιξη του 1918, η κλειοψηφία των αναρχικών είχε χάσει οριστικά τις ψευδαισθήσεις της για τον Λένιν ώστε να ζητάει μια οριστική ρήξη, ενώ οι μπολσεβίκοι, απ' την μεριά τους, είχαν αρχίσει να επεξεργάζονται τον τρόπο καταστολής των πρώην συμμάχων τους, που είχαν επιζήσει και μετά την χρησιμοποίησή τους και των οποίων οι αδιάκοπες κριτικές ήταν ενοχλητικές για το νέο καθεστώς που δεν μπορούσε άλλο να τις ανεχθεί. Οι αναρχικοί, πέρα από τις λεκτικές επιθέσεις, άρχιζαν να αποτελούν έναν πολύ απτό κίνδυνο. Άλλοτε, με προετοιμασίες για προληπτικό ανταρτοπόλεμο

ενάντια στη Γερμανία κι άλλοτε εξουδετερώνοντας τους ύπουλους ελιγμούς της σοβιετικής κυβέρνησης, τοπικές αναρχικές λέσχες είχαν οργανώσει αποσπάσματα «Μαύρων Φρουρών», οπλισμένα με καρμπίνες, πιστόλια και βόμβες.

Μια ανοιχτή ρήξη εκδηλώθηκε τον Απρίλιο του 1918, όταν η Τσεκά άρχισε μια εκστρατεία για να εξαλείψει τις πιο επικίνδυνες αναρχικές κυψέλες από την Μόσχα και την Πετρούπολη. Η καταστολή κορυφώθηκε στις 11 Απριλίου, όταν τα μεσάνυχτα έγιναν επιδρομές ενάντια σε 26 αναρχικά κέντρα της Μόσχας κατά την διάρκεια των οποίων σκοτώθηκαν ή τραυματίστηκαν 40 αναρχικοί και συνελήφθησαν περισσότεροι από 500.² Διαμαρτυρόμενοι οι αναρχικοί έλεγαν πως οι μπολσεβίκοι ήταν μια κάστα διανοουμένων που είχε προδώσει τις μάζες και την επανάσταση. Η πολιτική εξουσία, διακήρυσσαν, διαφθείρει πάντοτε εκείνους που την ασκούν και αφαιρεί από τον λαό την ελευθερία του. Αλλά αν και η χρυσή εποχή χανόταν γι' αυτούς, οι αναρχικοί αρνούσαν να υποκύψουν στην απόγνωση. Προσκολλήθηκαν επίμονα στην πίστη τους ότι τελικά το όραμά τους για μια αντικρατική ουτοπία θα θριάμβευε. «Ας συνεχίσουμε να πολεμάμε», διακήρυσσαν «και το σύνθημά μας ας είναι: η επανάσταση πέθανε, ζήτω η επανάσταση».

Η συμμαχική επέμβαση

Στις 15 Μαρτίου του 1918, γίνεται στο Λονδίνο μια διάσκεψη των πρωθυπουργών και υπουργών Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας, Γαλλίας και Ιταλίας, όπου συζητείται το «Ρώσικο Ζήτημα». Τα πορίσματα αυτής ανακοινώνει την άλλη μέρα στους αμερικανούς, ο Άρθουρ Μπάλφουρ, ο βρετανός υπουργός Εξωτερικών ο οποίος δήλωσε, επίσης, ότι ο μόνος τρόπος να αποτραπεί η κατάληψη της Ρωσίας από τους γερμανούς είναι η «επέμβαση των συμμάχων».

Έτσι, συμμαχικές δυνάμεις αποβιβάζονται σύντομα στο Μουρμάνσκ, για να τις ακολουθήσουν, στη συνέχεια, κι άλλες (ισπανοί στο Βλαδιβοστόκ, και στην συνέχεια αμερικανοί, βρετανοί κ.ά.). Έτσι, υπό το πρόσχημα της «γερμανικής απειλής» πραγματοποιείται μια κανονική εισβολή.

Όμως, την άνοιξη του 1918, καθώς συνεχιζόταν ακόμη ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, οι σύμμαχοι, μη διαθέτοντας αρκετές δυνάμεις για

να συνεχίσουν τον αγώνα κατά των μπολσεβίκων, αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν την τσεχοσλοβάκικη Λεγεώνα, μια ισχυρή στρατιωτική δύναμη 5.000 ανδρών, που είχε συγκροτηθεί στην Ρωσία το 1917 από αιχμαλώτους πολέμου. Η Λεγεώνα στασίασε στις αρχές Μαΐου και σύντομα αποτελούσε μεγάλη απειλή, καθώς υποστηριζόταν από τους ξένους αλλά και από ντόπιους αντεπαναστάτες.

Οι γερμανοί, επίσης, παραβιάζοντας τους όρους της συνθήκης του Μπρέστ-Λιτόφσκ, κατέλαβαν την Κριμαία και προχώρησαν στον Καύκασο. Νίκησαν τους σοβιετικούς στην περιοχή του Ντόν και συγκρότησαν έναν μεγάλο στρατό από λευκούς κοζάκους.

Παράλληλα, βρετανοί κατέλαβαν το Βακού και άλλα σημαντικά οικονομικά κέντρα ενώ συμμαχικές δυνάμεις κατέλαβαν τις ακτές της Λευκής Θάλασσας και το σημαντικό λιμάνι του Αρχαγγέλου.

Σύντομα, η Σοβιετική Κυβέρνηση είχε χάσει τον έλεγχο των 3/4 της χώρας, ενώ βρισκόταν αντιμέτωπη μ' έναν στρατό 700.000 ανδρών, διαθέτοντας μόνον 300.000.

Την άνοιξη του 1918, η κυβέρνηση θέσπισε την υποχρεωτική στρατιωτική θητεία και αναδιοργάνωσε τον Κόκκινο Στρατό.

Οι τσέχοι άρχισαν να προελαύνουν στον Κεντρικό Βόλγα, απειλώντας κεντρικές περιοχές της χώρας. Ο Λένιν έκανε έκκληση στον πληθυσμό, επισημαίνοντας την κρισιμότητα της κατάστασης. Η ανταπόκριση σ' αυτήν καθώς και η ετοιμότητα του αναδιοργανωμένου Κόκκινου Στρατού θα άλλαζαν σύντομα την τροπή των γεγονότων. Τον Σεπτέμβριο του 1918, οι τσεχοσλοβάκοι αντάρτες και οι ρώσοι λευκοφρουροί θα εκδιωχθούν από το Καζάν και το Συμπέρσκ. Ο Κόκκινος Στρατός του ανατολικού μετώπου θα περάσει στην επίθεση, εκκαθαρίζοντας τον Μέσο Βόλγα από τον εχθρό και προελαύνοντας στα Ουράλια. Τελικά, η επέμβαση θ' αποδειχθεί μεγάλο φιάσκο. Η αντίδραση των λαών των συμμαχικών χωρών κατά της εισβολής θα επηρεάσει τα συμμαχικά στρατεύματα τα οποία θ' αρνηθούν να συνεχίσουν τον πόλεμο κατά του ρώσικου λαού. Ο βρετανός πρωθυπουργός Λούντ Τζώρτζ θα πει στις 16 Απριλίου 1919: «Η Ρωσία ουδέποτε κατεκτήθη από ξένο εχθρό... παρότι υπέστη πολλές φορές επιτυχείς εισβολές. Είναι μια χώρα στην οποία μπαίνει κανείς εύκολα, αλλά βγαίνει πολύ δύσκολα».

Η τελευταία πράξη της ιλαροτραγωδίας της ξενικής επέμβασης θα παιχθεί το 1920. Οι σύμμαχοι, μη θέλοντας να παραδεχθούν την ήττα

τους, παρακινούν την Πολωνία να κηρύξει τον πόλεμο στην Ρωσία. Στις αρχές Μαΐου, οι πολωνοί καταλαμβάνουν το Κίεβο και μέρος της Ουκρανίας. Όμως το καλοκαίρι, ο Κόκκινος Στρατός θα τους εκδιώξει, εισβάλλοντας, με τη σειρά του, στην Πολωνία και φθάνοντας μέχρι τα προάστια της Βαρσοβίας. Όμως θα επιστρέψει σύντομα πίσω και τελικά θα υπογραφεί συνθήκη ειρήνης μεταξύ των δυο χωρών, με όρους δυσμενέστερους εκείνων που είχαν προτείνει οι σοβιετικοί πριν από τον πόλεμο.

Ο Εμφύλιος Πόλεμος και οι αναρχικοί

Όταν έπεσαν οι πρώτοι πυροβολισμοί του ρώσικου εμφυλίου πολέμου, οι αναρχικοί, μαζί με τα άλλα αριστερά κόμματα της αντιπολίτευσης αντιμετώπισαν ένα σοβαρό δίλημμα. Ποιά πλευρά θα υποστήριζαν; Όντας αδιάλλακτοι αντιεξουσιαστές, γνώριζαν την δικτατορική πολιτική της κυβέρνησης του Λένιν, αλλά η προοπτική μιας νίκης των Λευκών φαινόταν ακόμα χειρότερη, εφόσον μια ενεργητική αντίσταση προς το σοβιετικό καθεστώς θα ευνοούσε την πλευρά των αντεπαναστατών. Από την άλλη, αν υποστήριζαν τους μπολσεβίκους, αυτό θα ισχυροποιούσε τους τελευταίους, καθιστώντας αδύνατη την απομάκρυνσή τους από την εξουσία όταν ο κίνδυνος από την αντίδραση θα είχε περάσει. Το δίλημμα αυτό δεν ήταν εύκολο να λυθεί. Μετά από πολλές αμφιταλαντεύσεις και συζητήσεις, οι αναρχικοί υποστήριζαν διάφορες θέσεις που εκτεινόταν από την ενεργό αντίσταση στους μπολσεβίκους έως την στενή συνεργασία μαζί τους, συμπεριλαμβανόμενης και της παθητικής ουδετερότητας. Η πλειοψηφία όμως συντάχθηκε με το πολιορκημένο σοβιετικό καθεστώς. Τον Αύγουστο του 1919, στο ζενίθ του εμφυλίου πολέμου, ο Λένιν ήταν τόσο εντυπωσιασμένος από τον ζήλο και το θάρρος των «σοβιετικών αναρχικών», όπως οι αντιμπολσεβίκοι σύντροφοί τους χλευαστικά τους αποκαλούσαν, ώστε τους θεωρούσε σαν «τους πιο αφοσιωμένους υποστηρικτές της Σοβιετικής Εξουσίας».

Μια εξέχουσα περίπτωση, για παράδειγμα, ήταν ο Μπίλ Σάτωφ, πρώην αγκιτάτορας της I.W.W. στις Η.Π.Α., ο οποίος είχε επιστρέψει στην γενέτειρα του Ρωσία μετά την Επανάσταση του Φεβρουαρίου. Σαν αξιωματικός στο 10ο Σώμα του Κόκκινου Στρατού, κατά την διάρκεια του φθινοπώρου του 1919, ο Σάτωφ πολέμησε υπερασπίζο-

ντας την Πετρούπολη ενάντια στην επίθεση του Στρατηγού Γιουντένιτς. Τον επόμενο χρόνο, κλήθηκε στην Τσίτα για να γίνει υπουργός Μεταφορών της Απω-ανατολικής αυτής δημοκρατίας. Πριν φύγει, ο Σάτωφ προσπάθησε να δικαιολογήσει την στάση του της συνεργασίας στους αντιεξουσιαστές φίλους του, Έμμα Γκόλντμαν και Αλεξάντερ Μπέρκμαν, λέγοντας: «θέλω να σας πω ότι το κομμουνιστικό κράτος είναι στην πράξη ακριβώς αυτό που εμείς οι αναρχικοί ανέκαθεν διακηρύσσαμε πως θα είναι - μια αυστηρά συγκεντρωτική εξουσία που θα ισχυροποιείται όλο και περισσότερο από τους κινδύνους της επανάστασης. Κάτω από τέτοιες περιστάσεις, ο καθένας δρα όπως αυτός κρίνει. Κανένας όμως δεν πηδά στο τραίνο ή έστω σκαρφαλώνει στον προφυλακτήρα του, για να ταξιδέψει, όπως έκανα εγώ στις Η.Π.Α. Χρειάζεται άδεια. Αλλά μη νομίζετε ότι αποποιήθηκα τα πιστεύω μου για να υπερασπιστώ την Ρωσία, την επανάσταση και το ένδοξο μέλλον της». Οι αναρχικοί, συνέχισε ο Σάτωφ, ήταν «οι ρομαντικοί της επανάστασης», αλλά δεν μπορεί κανείς να πολεμά μόνο με τα ιδεώδη. Για την ώρα, το σημαντικότερο καθήκον είναι η συντριβή των αντιδραστικών. «Εμείς οι αναρχικοί πρέπει να παραμείνουμε πιστοί στα ιδεώδη μας, αλλά τώρα δεν είναι ώρα για κριτικές. Πρέπει να εργαστούμε εποικοδομητικά».

Ο Σάτωφ ήταν ένας από τους λιγοστούς αναρχικούς που συνεργάστηκαν με τους μπολσεβίκους ενάντια στους Λευκούς, κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Άλλοι δέχθηκαν κατώτερες θέσεις στην σοβιετική κυβέρνηση και παρότρυναν τους συντρόφους τους να πράξουν ανάλογα, ή τουλάχιστον, να απέχουν από ενέργειες στρεφόμενες ενάντια στον σκοπό των μπολσεβίκων. Ο Ιούδας Ρόστσιν, παλιός τρομοκράτης και αδυσώπητος εχθρός του μαρξισμού, άφησε τώρα κατάπληκτους τους πάντες, χαρακτηρίζοντας τον Λένιν ως μια από τις μεγαλύτερες φυσιογνωμίες της σύγχρονης εποχής. Σύμφωνα με τον Βικτώρ Σέρζ, ο Ρόστσιν προσπάθησε επιπλέον να επεξεργαστεί μια «αντιεξουσιαστική θεωρία της δικτατορίας του προλεταριάτου». Ο τελευταίος, μιλώντας σε μια ομάδα μοσχοβιτών αναρχικών στα 1920, παρότρυνε τους ακροατές συντρόφους του να συνεργαστούν με το κόμμα του Λένιν, δηλώνοντας ότι «είναι καθήκον κάθε αναρχικού να συνεργαστεί πρόθυμα με τους κομμουνιστές, οι οποίοι είναι η πρωτοπορία της επανάστασης. Αφήστε τις θεωρίες σας και

κάντε πρακτική δουλειά για την ανοικοδόμηση της Ρωσίας. Η ανάγκη είναι μεγάλη και οι μπολσεβίκοι σας καλωσορίζουν».

Όμως οι ακροατές του Ρόστσιν δεν εντυπωσιάστηκαν. Αντιδρώντας στην ομιλία του με χλευασμούς και σφυρίγματα αποδοκιμασίας, τον διέγραψαν σαν μια ακόμα απώλεια προς όφελος του «σοβιετικού αναρχισμού» και ως προδότη των σκοπών του Μπακούνιν και του Κροπότκιν. Γιατί ακόμα και σ' αυτές τις αβέβαιες συνθήκες, ένα μεγάλο και αγωνιστικό τμήμα του αναρχικού κινήματος δεν θα έδινε δεκάρα για τους μπολσεβίκους αντιπάλους του. Η Ομοσπονδία αναρχικών του Μπριάνσκ, για παράδειγμα, ζητούσε την άμεση ανατροπή των «κοινωνικών βρυκολάκων του Κρεμλίνου οι οποίοι έπιναν το αίμα του λαού». Μεταφράζοντας σε δράση αυτή την έκκληση, μια τρομοκρατική οργάνωση στη Μόσχα γνωστή ως παράνομοι αναρχικοί, ένωσε τις δυνάμεις της με τους αριστερούς εσέρους και ανατίναξαν τα γραφεία της επιτροπής του κομμουνιστικού κόμματος, σκοτώνοντας 12 μέλη της και τραυματίζοντας 55, ανάμεσά τους και τον Μπουχάριν. Στα νότια, όπου η κρατική εξουσία ήταν ολότελα διαλυμένη, η αναρχική βία βρήκε το πλέον γόνιμο έδαφος. Ομάδες ένοπλων πλιατσικολόγων δρούσαν με ονόματα όπως «Λαίλαπα» και «Θάνατος», ξεφυτρώνοντας σε κάθε γωνιά, έτοιμες να επιτεθούν σε κάθε πόλη ή χωριό μόλις παρουσιαζόταν η ευκαιρία. Οι «παρτιζάνοι του Μπακούνιν» στο Αικατερίνοσλαβ, τραγουδούσαν για μια «νέα εποχή του δυναμίτη», η οποία θα εξαφάνιζε τους καταπιεστές κάθε απόχρωσης, κόκκινους και λευκούς μαζί και στο Χάρκοβο, ένας κύκλος φανατικών αναρχοφουτουριστών διακήρυξε: «Θάνατος, στον παγκόσμιο πολιτισμό» και παρότρυνε τις μάζες να πάρουν τα τσεκούρια τους και να καταστρέψουν ό,τι έβλεπαν μπροστά τους.

Οι πιο διαλλακτικοί αναρχικοί, αποκαλούσαν αυτές τις ομάδες «σικελούς ληστές», οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τον μανδύα του αναρχισμού για να καλύψουν την ληστρική φύση των ενεργειών τους. Για τους μετριοπαθείς, η ληστεία και η τρομοκρατία ήταν οι γκροτέσκες καρικατούρες της αναρχικής θεωρίας οι οποίες εξυπηρετούσαν μόνον την αποδυνάμωση των αληθινών εκφραστών του κινήματος και την σπύλωση του αναρχισμού στα μάτια του κόσμου. Αποκηρύσσοντας την βίαιη δράση, οι ήπιοι αναρχικοί δεν οπλίστηκαν με κάτι πιο δραστικό από ό,τι μπορεί να είναι η πένα και το μελάνι και δεν έκαναν παρά μια λεκτική επίθεση ενάντια στην σοβιετική δικτατορία. Το ση-

μαντικότερο αντικείμενο της κριτικής τους ήταν το ότι η μπολσεβίκικη επανάσταση είχε σαφώς αντικαταστήσει τον ιδιωτικό καπιταλισμό με τον «κρατικό καπιταλισμό», το ότι ένας μεγαλύτερος ιδιοκτήτης είχε πάρει την θέση πολλών μικρών, με αποτέλεσμα, οι αγρότες και οι εργάτες να ανακαλύπτουν τώρα πως βρίσκονται κάτω από το πέλμα «μιας νέας τάξης διαχειριστών - μιας νέας τάξης που γεννήθηκε κύρια από την μήτρα της ιντελλιγκέντσιας». Σύμφωνα με την άποψή τους, αυτό που έλαβε χώρα στην Ρωσία, έμοιαζε έντονα με τις προηγούμενες επαναστάσεις που έγιναν στην Δυτική Ευρώπη: όχι λιγότερο γρήγορα απ' όσο οι καταπιεσμένοι γεωργοί και τεχνίτες της Αγγλίας και της Γαλλίας είχαν ανατρέψει την γαιοκτητική αριστοκρατία, η φιλόδοξη αστική τάξη κάλυψε το κενό που δημιουργήθηκε και εγκαθίδρυσε μια νέα ταξική δομή της κοινωνίας με αυτήν την ίδια στην κορυφή: με ένα παρόμοιο τρόπο, τα προνόμια και η εξουσία που μοιράζονταν κάποτε η ρώσικη αριστοκρατία και η αστική τάξη, πέρασαν τώρα στα χέρια μιας νέας άρχουσας τάξης, αποτελούμενης από κομματικούς αξιωματούχους, κυβερνητικούς γραφειοκράτες και εξειδικευμένους τεχνικούς.

Καθώς ο εμφύλιος πόλεμος κλιμακωνόταν, η κυβέρνηση ανεχόταν ολοένα και λιγότερο τέτοιες κριτικές και άρχισε να περισφίγγει τον κλοιό γύρω από τις αναρχικές ομάδες της Μόσχας και της Πετρούπολης. Αντιεξουσιαστικά έντυπα απαγορεύτηκαν και λέσχες και οργανώσεις εξαναγκάστηκαν να κλείσουν τα γραφεία τους ή να βγουν στο περιθώριο. Για να δικαιολογήσουν αυτές τις ενέργειες, κυβερνητικοί εκπρόσωποι υποστήριζαν ότι η χώρα διεξήγαγε έναν αγώνα ζωής και θανάτου, αποδυναμωμένη από μια σοβαρή οικονομική κρίση και από ισχυρούς εχθρούς, που επιθυμούσαν να δουν τους μπολσεβίκους να χάνουν την εξουσία και συνέχιζαν λέγοντας ότι η μπολσεβίκικη Ρωσία, όποιες κι αν ήταν οι ατέλειές της, ήταν το πρώτο σοσιαλιστικό κράτος στην Ιστορία, η πρώτη χώρα στην οποία οι γαιοκτήμονες και οι καπιταλιστές είχαν στερηθεί την εξουσία τους. Μια νίκη των Λευκών θα σήμαινε την επιστροφή στην αδικία, στην εκμετάλλευση και στις στείρες και οπισθοδρομικές πολιτικές του παρελθόντος: κάτι τέτοιο θα σήμαινε μιαν άλλη δικτατορία, αντιπροληταριακή μάλλον παρά αντιαστική. Οι μπολσεβίκοι δεν σκόπευαν να ανεχθούν απειλές από οποιαδήποτε ομάδα, ειδικότερα από μια ομάδα που αντιτάχθηκε αγωνιστικά στην συνθήκη του Μπρέστ - Λιτόφσκ

και οργάνωσε αποσπάσματα Μαύρων Φρουρών τα οποία μπορούσαν να υποκινήσουν σοβαρές ταραχές στην πρωτεύουσα. Διότι η τύχη της επανάστασης, όπως το διετύπωσε ο Τρότσκι, κρεμόταν καθημερινά από μια τρίχα.

Έτσι, η καταπίεση συνεχίστηκε και σαν αποτέλεσμα, άρχισε μια έξοδος αναρχικών προς την Ουκρανία, το αιώνιο καταφύγιο των φυγάδων από τις διώξεις της κεντρικής κυβέρνησης. Στην πόλη του Χάρκοβο, μια νέα αναρχική οργάνωση, η Συνομοσπονδία *Ναμπάτ* (Σήμα Κινδύνου), εμφανίστηκε στα 1918 και γρήγορα μπορούσε να ισχυριστεί ότι διέθετε παρακλάδια σ' όλες τις μεγάλες πόλεις του νότου. Όπως θα περίμενε κανείς, τα μέλη της *Ναμπάτ* ασκούσαν οξυτάτη κριτική στην σοβιετική δικτατορία και ακόμα πίστευαν ότι το πλέον επιτακτικό καθήκον του αναρχικού κινήματος ήταν να υπερασπιστεί την επανάσταση κατά της επίθεσης των Λευκών, ακόμα κι αν αυτό θα σήμαινε μιαν προσωρινή συμμαχία με τους κομμουνιστές. Για να σωθεί η επανάσταση, στήριζαν τις ελπίδες τους σ' έναν «παρτιζάνικο στρατό»³ οργανωμένο αυθόρμητα από τις ίδιες τις επαναστατικές μάζες, το Μαχνοβίτικο κίνημα.

Το κίνημα αυτό συνέβαλε αποφασιστικά στην συντριβή της στρατιάς των Λευκών. Δεν ήταν ο Κόκκινος Στρατός του βορρά, αλλά το μαχνοβίτικο κίνημα στο νότο, στην Ουκρανία, που συνέτριψε αρχικά, τον στρατηγό Ντενίφιν και μετά τον Βράνγκελ. (Επίσης, αναρχικοί συμμετείχαν ενεργά στις μάχες κατά του ναυάρχου Κόλτσακ στην Α. Ρωσία, στις μάχες της Σιβηρίας κ.λ.π.)

Το τέλος του ρώσικου αναρχισμού

Το 1924, μετά από έναν εξαετή ηρωικό και υπεράνθρωπο αγώνα κατά των λευκών αντεπαναστατών, της ντόπιας αντίδρασης και των μπολσεβίκων τυράννων, το μαχνοβίτικο κίνημα υπέκυψε. Αυτό σηματοδότησε την παντοδυναμία των μπολσεβίκων και την οριστική ήττα της Κοινωνικής Επανάστασης. Με την τελευταία πράξη του δράματος, που δεν θ' αργούσε να παιχθεί, θα κρινόταν και η τύχη του ρώσικου αναρχισμού.

Τον Φεβρουάριο του 1921, το κίνημα υφίσταται ένα ακόμη συντριπτικό πλήγμα, όταν ο Πέτρος Κροπότκιν πεθαίνει από πνευμονία σε ηλικία 80 περίπου χρονών. Η οικογένεια του Κροπότκιν απέρριψε

την πρόταση του Λένιν να κηδευτεί ο νεκρός με κρατική δαπάνη και σχηματίστηκε μια επιτροπή αναρχικών για να φροντίσει για την κηδεία. Ο Λέβ Κάμενεφ, πρόεδρος του σοβιέτ της Μόσχας, έδωσε άδεια μιας ημέρας σε μερικούς φυλακισμένους για να παραστούν στην κηδεία. Παρά το δριμύ κρύο, δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι συνόδευσαν τον Κροπότκιν από το αγρόκτημά του στην τελευταία του κατοικία, στο Μοναστήρι Νοντεβίτσι, όπου ήταν θαμμένοι και οι πρόγονοί του. Κρατούσαν μαύρες σημαίες και πλακάτ με αιτήματα για την απελευθέρωση των φυλακισμένων αναρχικών και συνθήματα όπως «Όπου υπάρχει εξουσία δεν υπάρχει ελευθερία» και «Η απελευθέρωση των εργατών είναι έργο των ιδίων των εργατών». Καθώς η πομπή περνούσε από τις φυλακές Μπουντίρκι, οι κρατούμενοι χτυπούσαν τα κάγκελα του παραθύρου του κελιού τους, τραγουδώντας έναν αναρχικό ύμνο προς τον νεκρό. Η Έμμα Γκόλντμαν εκφώνησε μια επικήδεια ομιλία πάνω από τον τάφο, ενώ φοιτητές και εργάτες τον σκέπασαν με λουλούδια. Το σπίτι όπου είχε γεννηθεί ο Κροπότκιν, στην Μόσχα, παραχωρήθηκε στην σύζυγο και τους συντρόφους του, προκειμένου να χρησιμεύσει ως μουσείο για την έκθεση των βιβλίων, των κειμένων και των προσωπικών του αντικειμένων. Θα τελούσε υπό την επίβλεψη μιας επιτροπής λόγιων αναρχικών και θα συντηρείτο με εισφορές. Ωστόσο, το μουσείο αυτό διατηρήθηκε μόνο μέχρι το 1938, όταν πέθανε η σύζυγος του Κροπότκιν.

Ήταν η τελευταία φορά που οι μαύρες σημαίες θα ανέμιζαν στους δρόμους της Μόσχας. Μετά το ξέσπασμα της εξέγερσης της Κρονστάνδης,⁴ 3 εβδομάδες αργότερα, θ' ακολουθούσε ένα κύμα καταστολής. Κλείστηκαν λέσχες, βιβλιοπωλεία και τυπογραφεία αναρχικών και διαλύθηκαν οι ελάχιστοι αναρχικοί κύκλοι που είχαν απομείνει. Συνελήφθησαν ακόμη και οι ειρηνιστές φίλοι τού Τολστόϊ - από τους οποίους κάποιοι είχαν ήδη εκτελεστεί επειδή είχαν αρνηθεί να υπηρετήσουν στον Κόκκινο Στρατό κατά την διάρκεια του εμφυλίου. Στη Μόσχα, συνελήφθησαν τα μέλη ενός πασίγνωστου κύκλου «σοβιετικών αναρχικών» γνωστών ως «Διεθνιστές», με τις πλαστές κατηγορίες της «ληστείας και της παράνομης δράσης» και την οργάνωσή τους αντικατέστησε μια ομάδα με το όνομα «Βιοκοσμικού», η οποία πρόσφερε την ανεπιφύλακτη υποστήριξή της στην σοβιετική κυβέρνηση διακηρύσσοντας την πρόθεσή της να ξεκινήσει μια Κοι-

ωνική Επανάσταση στο «διάστημα, όχι όμως στην σοβιετική επικράτεια».

Η καταστολή συνεχίστηκε αμείωτη τους επόμενους μήνες. Τον Σεπτέμβριο του 1921, η Τσεκά δολοφόνησε δυο γνωστούς αναρχικούς - τους Φάνια Μπάρον και Λέβ Τσέρνι - χωρίς να τους απαγγείλει κατηγορίες και χωρίς δίκη. Η Έμμα Γκόλντμαν εξοργίστηκε τόσο πολύ ώστε σκέφθηκε ν' ακολουθήσει το παράδειγμα των αγγλίδων σουφραζέτων και να αλυσοδεθεί σ' έναν πάγκο του χώλ του κτιρίου όπου συνήρχετο το Γ' Συνέδριο της Κομιντέρν, εκφράζοντας την διαμαρτυρία της στους αντιπροσώπους. Όμως, τελικά την μετέπεισαν οι ρώσοι σύντροφοι, και στην συνέχεια αποφάσισε, μαζί με τον Αλεξάντερ Μπέρκμαν, να φύγουν από την χώρα, απογοτευμένοι από την τροπή που είχε πάρει η Επανάσταση. Τώρα, ο ρώσικος αναρχισμός ουσιαστικά δεν υφίστατο πλέον. Τα κατάλοιπά του θα εξοντώνονταν από την νέα και κτηνωδέστερη φάση της κομμουνιστικής δικτατορίας: το σταλινικό καθεστώς για το οποίο ο δρόμος είχε ήδη στρωθεί...

Νίκος Β. Αλεξίου⁵

Σημειώσεις

1. Βολίν, *Η Αγνωστη Επανάσταση*, (ελληνική μετάφραση, εκδόσεις ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ).
2. Η εκστρατεία καταστολής είχε ως πρόσχημα την διαμαρτυρία του επιτετραμμένου των Η.Π.Α., ο οποίος είχε διαμαρτυρηθεί στην ρώσικη κυβέρνηση για την κλοπή του αυτοκινήτου του από αναρχικούς.
3. Βλέπε παρακάτω το κείμενο του Ρ. Ρόκερ, *Η Προδομένη Ρώσικη Επανάσταση*.
4. Μαξίμωφ, *The Guillotine at Work*.
5. Στο πρώτο κεφάλαιο έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από το βιβλίο του Πάλ Άβριτς, *Anarchists in the Russian Revolution*, ενώ το τρίτο και το τέταρτο είναι μεταφρασμένα από το ίδιο βιβλίο.

Η ΠΡΟΔΩΜΕΝΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ι. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ρωσία παρουσιάζει εδώ και μερικούς μήνες τα σημάδια μιας εσωτερικής κρίσης, που οι αναπόφευκτες συνέπειές της αναμφίβολα θα μπορούσαν να έχουν για το άμεσο μέλλον της πιο αποφασιστική σημασία από ό,τι όλες οι αναταραχές που την συγκλόνισαν μέχρι τώρα, στη διάρκεια της Επανάστασης. Οι οικονομικοί συμβιβασμοί της ρώσικης κυβέρνησης με τον ξένο καπιταλισμό, η εξέγερση της Κρονστάνδης, ο ανοιχτός πόλεμος ενάντια στους αναρχικούς και στους συνδικαλιστές που κήρυξε ο Λένιν στο 10ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος, ο άγριος διωγμός όλων των σοσιαλιστικών αλλά μη μπολσεβίκικων κομμάτων και τάσεων και, τέλος, η αναμφισβήτητη πορεία αποσύνθεσης στο εσωτερικό του ίδιου του Κομμουνιστικού Κόμματος, είναι φαινόμενα που δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε τη σημασία τους, ούτε να προβλέψουμε σήμερα τις συνέπειές τους πάνω στο διεθνές εργατικό κίνημα. Αυτή ακριβώς η τεράστια σημασία της σημερινής κρίσης για το σύνολο του σοσιαλιστικού κινήματος μάς παρακινεί να πάρουμε θέση δημοσίως.

Στην τωρινή κατάσταση, δεν είναι τόσο η ίδια η κριτική, όσο οι εκδηλώσεις που την συνοδεύουν και οι περιστάσεις στις οποίες γίνεται, που καθιστούν φοβερά δύσκολη τη λήψη μιας ξεκάθαρης και χωρίς διφορούμενα θέσης πάνω στο ζήτημα αυτό. Στην ουσία, δεν πρόκειται μόνον για συγκεκριμένες θεωρητικές αντιθέσεις και για διαφορετικές θεωρητικές συλλήψεις των πιθανών φάσεων της κοινωνικής εξέλιξης, αλλά και για προβλήματα παγκόσμιας ιστορικής σημασίας, που η επίλυσή τους προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση ασκεί μεγάλη επίδραση πάνω στο μέλλον της Ευρώπης και ολόκληρου του πολιτισμένου κόσμου. Επιπλέον, κάθε ειλικρινής σοσιαλιστής και επαναστάτης θα έπρεπε να αντιμετωπίσει αυτά τα προβλήματα με πολύ μεγάλη σύνεση και αυτοκυριαρχία, να παραμερίσει όλα τα προσωπικά του ζητήματα και να αναζητήσει τον πυρήνα και τη βαθύτερη προέλευση όλων αυτών των φαινομένων. Όμως, ακόμα και σ' αυτή την περίπτωση, μία κρίση θα έχει πάντα μόνον σχετική σημασία, στο βαθμό που υπόκειται σε λαθεμένες απόψεις, κυρίως σε σημεία δευτε-

ρεύουσας σημασίας. Τουλάχιστον, θα έχουμε την προσωπική ικανοποίηση ότι φυλαχτήκαμε από αυτές τις τυφλές παρορμήσεις που οφείλονται σε παροδικές διαθέσεις και που στάθηκαν μέχρι σήμερα ένα ανυπέβλητο εμπόδιο για κάθε σωστή κρίση.

Στη μεγάλη διαμάχη υπέρ ή κατά της Μόσχας, που άρχισε τώρα σ' όλο το εργατικό κίνημα, δεν βρίσκουμε, στ' αλήθεια, μέχρι στιγμής κανένα παράδειγμα μιας τέτοιας αντιμετώπισης του προβλήματος. Αντίθετα, φαίνεται ότι θέλουν να εμποδίσουν κάθε εμπάθυνση στο ζήτημα, με εξωφρενικές διαστρεβλώσεις των γεγονότων και με μια στενόμυαλη λατρεία των μεγαλόστομων εκφράσεων. Το τυφλό μίσος και η ηλίθια φρασεολογία παίζουν πάντα τον βασικότερο ρόλο σε έναν αγώνα που έχει ζωτική σημασία για την ανάπτυξη του σοσιαλιστικού κινήματος. Όμως, θα πρέπει από τώρα να δηλώσουμε ότι η ευθύνη αυτής της θλιβερής κατάστασης βαραινεί αποκλειστικά σχεδόν τους ανθρώπους της Μόσχας και τα κομμουνιστικά κόμματα που ακολουθούν τις ντιρεκτίβες της. Δεν θέλουμε να μιλήσουμε για τα προσωπικά παραπτώματα κάποιων, που αφήνονται να παρασυρθούν από την ιδιοσυγκρασία τους ή το πολιτικό πάθος, αλλά για μια ψυχρά εφαρμοσμένη μέθοδο, που δεν υποχωρεί μπροστά σε καμιά χυδαιότητα, σε καμιά προσωπική δυσφήμιση, όταν πρόκειται να επιτύχει κάποιο συγκεκριμένο σκοπό ή να απαλλαγεί από έναν ενοχλητικό αντίπαλο. Μια ματιά στον τύπο των διάφορων κομμουνιστικών κομμάτων, ιδιαίτερα στη Γερμανία, είναι αρκετή για να βεβαιωθεί κάποιος ότι αυτή η άποψή μας είναι, δυστυχώς, ακλόνητα εδραιωμένη. Όποιος δεν υπακούει τυφλά στις προσταγές και στις ιδέες των ανθρώπων που κατέχουν την εξουσία στη Μόσχα και των φτηνών απομιμήσεών τους στο εξωτερικό, χαρακτηρίζεται τελεσίδικα «αντεπαναστάτης» και στιγματίζεται σαν προδότης του εργατικού κινήματος. Όλη η πολεμική λουπόν αυτών των ανθρώπων αποσκοπεί στην ηθική δηλητηρίαση των πηγών. Ωστόσο, είναι αξιοσημείωτο ότι αυτοί οι ίδιοι που προσπαθούν να δυσφημήσουν σαν «μικροαστική» και «στην υπηρεσία της αστικής τάξης» κάθε τάση του εργατικού κινήματος που δεν τους αρέσει, αυτοί έχουν δανειστεί από την αστική τάξη εκείνο το, δυστυχώς γνωστό, όπλο της συστηματικής καχυποψίας απέναντι στους πολιτικούς αντιπάλους.

Η συκοφαντία, όπλο της αστικής τάξης¹

Όταν ο Ροβεσπιέρος και ο Σαιν Ζυστ προετοίμαζαν την καταδίκη των Εμπερτιστών, ο τύπος των γιακωβίνων άρχισε να κατηγορεί τους τελευταίους ότι είναι «πράκτορες του Πιτ». Από τότε, αυτό το εγκληματικό παιχνίδι δεν έπαψε να παίζεται και ο τελευταίος πόλεμος μας έδωσε άφθονα παραδείγματα αυτής της μεθόδου. Στην Αγγλία, στη Γαλλία ή αλλού, ο δολοφονικός πατριωτικός τύπος αντιμετώπιζε σαν Γερμανό πράκτορα οποιονδήποτε τολμούσε να εκφράσει μια διαμαρτυρία ενάντια στη μεγάλη σφαγή των λαών, ενώ στη Γερμανία, όποιος ήταν αντίθετος στον πόλεμο ήταν σίγουρα «Άγγλος κατάσκοπος». Έτσι, αυτή η άθλια μέθοδος, που η χρήση της παρέμεινε μέχρι σήμερα το ύποπτο κληροδότημα της πιο χυδαίας αστικής δημοσιογραφικής τρομοκρατίας, είναι τώρα το αγαπημένο όπλο του τύπου του ρώσικου κομμουνιστικού κόμματος και των θλιβερών πρακτορείων του στο εξωτερικό.

Η Μαρία Σπριντόνοβα και οι μαξιμαλιστές: αντεπαναστάτες! Οι αναρχικοί: αντεπαναστάτες! Οι συνδικαλιστές: αντεπαναστάτες! Ο Μάχνο: αντεπαναστάτης! Οι εξεγερμένοι της Κρονστάνδης: αντεπαναστάτες! Και όποιος δεν το πιστεύει δεν μπορεί φυσικά να είναι παρά αντεπαναστάτης!

Οι ιδιαίτερες συνθήκες ανάπτυξης της Ρώσικης Επανάστασης επέτρεψαν στους οπαδούς του σύγχρονου «κομμουνισμού» να εφαρμόσουν αυτήν την ιησουϊτική τακτική για πολύ καιρό και με μεγάλη επιτυχία. Η έκρηξη της Ρώσικης Επανάστασης υπήρξε πράγματι το πρώτο φωτεινό σημάδι της αφύπνισης της ανθρωπότητας μέσα στη φρικτή μονοτονία της σφαγής που είχε μεταμορφώσει την Ευρώπη σε τεράστιο σφαγείο. Ολόκληρος ο κόσμος άρχισε πάλι να αναπνέει: ο εφιάλτης πλησίαζε στο τέλος του! Η φοβερή ύπωση της φονικής παράνοιας που, χρόνια ολόκληρα, είχε παρασύρει την ανθρωπότητα σε έναν παράλογο κύκλο αίματος και ερευιτών, είχε χάσει τη δύναμή της, το τέλος της φαινόταν να πλησιάζει. Όπως άλλοτε ο πόλεμος των Αμερικανών αποίκων για την ανεξαρτησία τους είχε δώσει μια ισχυρή ώθηση στην επαναστατική ιδέα στην παλιά Γαλλία, έτσι και τώρα, η Ρώσικη Επανάσταση επιδρούσε στην εξέλιξη της Γερμανίας και της

---

1. Οι ενδιάμεσοι τίτλοι είναι της γαλλικής έκδοσης.

Αυστρίας, επιταχύνοντας την κατάρρευση των κεντρικών δυνάμεων. Η επανάσταση είχε απαλλάξει τον κόσμο από την κατάρρα του πολέμου και αυτό εξηγεί τον απέραντο ενθουσιασμό που προκάλεσε σε ολόκληρη την εργατική τάξη και ακόμα, σε κύκλους συνήθως εντελώς ξένους προς την επαναστατική υπόθεση. Διαφαινόταν η αρχή μιας νέας εποχής για την Ευρώπη και στους κόλπους των προλεταριακών μαζών γεννιόταν ένας ισχυρός πόθος απελευθέρωσης από τη μισθωτή σκλαβιά, ιδιαίτερα μετά την πτώση του Κερένσκι και την κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους.

Στις λατινικές χώρες, αυτή η ανεπιφύλακτη συμπάθεια για τη Ρώσικη Επανάσταση οφειλόταν σε κάποιον άλλο ιδιαίτερο λόγο. Εκεί όπου οι παραδόσεις του παλιού μπακουινικού κινήματος ήταν ακόμα ζωντανές μέσα στις εργατικές μάζες, παρασυρόταν κανείς εύκολα στο να συγγέει τον μπολσεβικισμό με τις ιδέες του Μπακούνιν και τις απόπειρες για την πραγμάτωσή τους.

Όταν στη συνέχεια οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις της Αντάντ κινητοποιήθηκαν ενάντια στη Ρωσία και εξαπέλυσαν την αντεπανάσταση, όταν οι ορδές των Κόλτσακ, Ντενίκιν και Βράνγκελ απείλησαν την ύπαρξη της σοβιετικής δημοκρατίας, κάθε αληθινός επαναστάτης, σε οποιαδήποτε τάση και αν ανήκε, στράφηκε ανεπιφύλακτα με συμπάθεια προς τη σοβιετική Ρωσία και όλοι όσοι γνωρίζουν λίγο-πολύ τα πράγματα, παραδέχονται ότι πολλοί από αυτούς, αν και ριζικά αντίθετοι με τις μπολσεβίκικες θεωρίες, δεν περιορίστηκαν σε μια πλατωνική συμπάθεια. Τέτοια υπήρξε κυρίως η στάση των αναρχικών συντρόφων μας, τόσο στη Ρωσία όσο και στα άλλα κράτη. Άνθρωποι όπως ο Κροπότκιν, ο Μαλατέστα, ο Μπερτόνι, ο Ντομέλα Νιβένχουϊς, ο Σεμπαστιέν Φωρ και πολλοί άλλοι που από την αρχή είχαν ταχθεί φανερά ενάντια στον μπολσεβικισμό, πήραν θέση, χωρίς να διστάσουν, στο πλευρό της επαναστατημένης Ρωσίας, όχι γιατί ήταν σύμφωνοι με τις μπολσεβίκικες αρχές και ντιρεκτίβες, αλλά απλώς γιατί ήταν επαναστάτες και επομένως εχθροί κάθε αντεπαναστατικής απόπειρας.

Ο αναρχικός και συνδικαλιστικός τύπος προσπάθησε ιδιαίτερα να περιορίσει πολύ την κριτική που έκανε στις μπολσεβίκικες ιδέες, για να μην ρίξει λάδι στην φωτιά της αντεπανάστασης. Πολλές ειδήσεις που είχαμε, πολλά μέτρα της σοβιετικής κυβέρνησης που πιστεύαμε ότι θα απέβαιναν μοιραία για την εξέλιξη της επανάστασης, τα απο-

σιωπήσαμε, γιατί σκεφτόμασταν ότι δεν ήταν η κατάλληλη ώρα για κριτικές. Καθένας μας συναισθανόταν όλο το βάρος των τεράστιων δυσκολιών που συσσωρευόταν στη Ρωσία και απειλούσαν την εξέλιξη των επαναστατικών γεγονότων. Ακόμα, σκεφτόμασταν ότι είναι πιο εύκολο να διατυπώνουμε κριτικές από το να βελτιώνουμε τα πράγματα και αυτό ακριβώς το ενστικτώδες αίσθημα ευθύνης έκανε πολλούς από μας να σιωπήσουν σε μια εποχή που η Ρωσία, εξαντλημένη από χιλιάδες πηγές, έπρεπε να πολεμήσει για το μέλλον της. Μα αυτή ακριβώς η δύσκολη θέση, όπου η δύναμη των περιστάσεων παραμέρισε όλες τις μη μπολσεβίκικες τάσεις από το σοσιαλιστικό κίνημα, πρόσφερε στους αδίστακτους οπαδούς του μπολσεβικισμού τη δυνατότητα να συκοφαντήσουν σαν αντεπαναστάτες όλους όσους ακολουθούσαν έναν άλλο δρόμο και δεν ήθελαν να υποταχτούν στις ντιρεκτίβες τους.

Πρέπει να πάρουμε θέση

Από τότε τα πράγματα άλλαξαν πολύ. Η ίδια η Ρωσία έφτασε σε μια καμπή της εσωτερικής της εξέλιξης, που θα μπορούσε να έχει αποφασιστική σημασία για το άμεσο μέλλον της. Οι περιφημες 21 θέσεις του Λένιν και η απόπειρα της Γ' Διεθνούς να σύρει το σύνολο του εργατικού κινήματος στο αυλάκι του κρατικού κομμουνισμού, μας αναγκάζουν να πάρουμε θέση δημοσίως.

Όσοι πίστευαν ότι οι Ρώσοι ηγέτες ήταν υποχρεωμένοι από τις ανάγκες του πολέμου να πάρουν μέτρα αντίθετα με τη συνείδησή τους και ότι με το τέλος των εχθροπραξιών θα τερματιζόταν και το καθεστώς του πολέμου στη ρώσικη πολιτική ζωή, απογοητεύτηκαν οικτρά. Η κατάσταση των πραγμάτων δεν βελτιώθηκε, έγινε μάλιστα ανυπόφορη. Μια φοβερή αντίδραση επικρατεί σήμερα στη χώρα, καταπνίγοντας κάθε πνευματική ζωή.

Στη διάρκεια των τελευταίων μηνών, μας δόθηκε η ευκαιρία να συνομιλήσουμε με πολλούς άντρες και γυναίκες που είχαν πάρει μέρος στο συνέδριο της Γ' Διεθνούς και της Διεθνούς των Κόκκινων Συνδικάτων στη Μόσχα, οι οποίοι μας μετέφεραν αυτά που έζησαν και άκουσαν. Ανάμεσα σ' αυτούς βρίσκονταν οπαδοί διάφορων σοσιαλιστικών τάσεων και πολίτες από οκτώ διαφορετικά έθνη. Όμως πόσες αλλαγές επήλθαν από χθες μέχρι σήμερα!

Άλλοτε, οι περισσότεροι από όσους έρχονταν από τη Ρωσία έπλεκαν μόνον εγκώμια για όσα είχαν δει. Όλα ήταν όπως έπρεπε να είναι. Κάθε περιορισμός της ελευθερίας ήταν δικαιολογημένος από την απόλυτη αναγκαιότητα που γεννούσε η κρίσιμη κατάσταση της χώρας και το παραμικρό ίχνος αμφιβολίας σήμαινε εσχάτη προδοσία σε βάρος της επαναστατικής υπόθεσης. Αυτό σημαίνει ότι το 90% από τους κόκκινους προσκυνητές μας, που πήγαν στη σύγχρονη Μέκκα για να αντλήσουν την επαναστατική σοφία από την πηγή της, δεν είχαν μάθει απολύτως τίποτα για την πραγματική κατάσταση της Ρωσίας. Οι περισσότεροι δεν ήξεραν ρώσικα και έμεναν στο ξενοδοχείο «Λουξ» ή σε κάποια άλλη ευπρεπή κατοικία της Μόσχας. Μια ομάδα από ευσυνείδητους υπαλλήλους –οι περισσότεροι πράκτορες της Τσεκά– φρόντιζαν ικανοποιητικά τη σωματική και πνευματική καλοπέραση των φιλοξενούμενων και τους πληροφορούσαν για όλες τις λεπτομέρειες του θαυμάσιου κομμουνιστικού κόσμου. Με τη συνοδεία τους, έκαναν επισκέψεις σε εργοστάσια, σχολεία, θέατρα κ.λπ. και εκδρομές σε ολόκληρη τη χώρα μέσα σε άνετα σιδηροδρομικά βαγόνια ή ακόμα και με αυτοκίνητα –πάντα κάτω από τα άγρυπνα βλέμματα των σοβιετικών πρακτόρων, που πρόσεχαν ώστε τίποτα να μην διαταράξει το προβλεπόμενο πρόγραμμα. Τους έδειχναν χωριά στην Ποτέμκιν που τους εντυπωσίαζαν. Όσο για την αληθινή κατάσταση της υπαίθρου, ελάχιστοι από αυτούς μπορούσαν να αντιληφθούν κάτι. Οι περισσότεροι ούτε καν υποπτεύονταν ότι είχαν πέσει θύματα ενός κακόγουστου θεάτρου. Ακόμα, ο υπουργός Οικονομικών φάνηκε πολύ περιποιητικός απέναντι στους φιλοξενούμενους και στους απεσταλμένους, πράγμα που φυσικά συνέβαλε πολύ στο να αυξηθεί κατά μερικούς ακόμα βαθμούς ο αναμενόμενος ενθουσιασμός. Έτσι, εδώ και μερικά χρόνια, ο κόσμος κατακλύζεται από αμέτρητα άρθρα εφημερίδων, μπροσούρες και βιβλία γραμμένα όλα από ανθρώπους που, αφού πέρασαν έξι ή οχτώ εβδομάδες στη Ρωσία, ένωσαν την υποχρέωση να μεταφέρουν τις «εμπειρίες» τους στους κατάλληλους συγχρόνους τους. Ο ίδιος ο Μπιλ Χένγουντ¹ μας δίνει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα όταν, μόλις δυο μέρες μετά την άφιξή του στη Μόσχα, γέμισε τις στήλες της λονδρέζικης *Νταιηλυ Χέραλντ* με έναν πραγματικό ύ-

---

1. Στέλεχος της αναρχοσυνδικαλιστικής οργάνωσης IWMA (Βιομηχανικοί Εργάτες του Κόσμου). (Σ.τ.Μ.)

μνο υπέρ της σοβιετικής Ρωσίας. Όταν ένας άνθρωπος σαν τον Χέυγουντ δεν διακρίνει μια τόσο ανόητη απάτη, χωρίς να έχει καν κατανοήσει, όπως φαίνεται, τον απορριπτό χαρακτήρα ενός τέτοιου τρόπου συμπεριφοράς, τι θα μπορούσαμε να περιμένουμε από πνεύματα τρίτης ή τέταρτης κατηγορίας;

Όμως, καθώς είπαμε, μια μεγάλη αλλαγή συντελέστηκε σ' αυτόν τον τομέα και διαισθανόμαστε ότι είμαστε στα πρόθυρα μιας βαθιάς συνειδητοποίησης. Ανάμεσα στους πολλούς σοσιαλιστές σύντροφους των πιο διαφορετικών τάσεων που, όπως αναφέραμε πιο πάνω, γύρισαν από τη Ρωσία τις τελευταίες εβδομάδες, δεν βρήκαμε πια ούτε έναν που να εκφράσει μια κρίση με την ίδια αφέλεια όπως άλλοτε. Όλοι, χωρίς εξαίρεση, ήταν πολύ ανήσυχοι και οι περισσότεροι, απογοητευμένοι οικτρά από όσα είχαν δει, εξέφραζαν ελεύθερα τα συναισθήματά τους. Είδαμε ανθρώπους που είχαν φύγει ενθουσιασμένοι, αν όχι φανατικοί οπαδοί του μπολσεβικισμού, να επιστρέφουν τελείως συντετριμμένοι και έχοντας χάσει κάθε ελπίδα. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν και ένας Ισπανός σύντροφος που μερικούς μήνες νωρίτερα είχε κατηγορήσει δημόσια τους Γερμανούς συνδικαλιστές για αντεπαναστατική νοοτροπία, επειδή μετέδωσαν στον κόσμο την απεγνωσμένη έκκληση βοήθειας των Ρώσων αναρχοσυνδικαλιστών και είχαν απαιτήσει από τους Ρώσους ηγέτες την απελευθέρωση των φυλακισμένων επαναστατών.

Η πνιγνή ατμόσφαιρα του δεσποτισμού

Δεν ήταν καθόλου οι απελπιστικές οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στη Ρωσία, εκείνες που οδήγησαν αυτούς τους άντρες και τις γυναίκες να αναθεωρήσουν τις απόψεις τους, αλλά κυρίως η αποπνικτική ατμόσφαιρα του ανυπόφορου δεσποτισμού που βαραίνει εκεί σήμερα σαν ένα πυκνό σύννεφο και ο οποίος ανέλαβε να αναπτύξει ως τις τελικές τους συνέπειες τις χειρότερες καταχρήσεις του τσαρισμού. Η ανελέητη κατάπνιξη κάθε ελεύθερης σκέψης, η απουσία κάθε εγγύησης της ατομικής ελευθερίας, η οποία μέσα σε κάποια όρια είναι ακριβώς αυτό που συμβαίνει στα καπιταλιστικά κράτη, η κατάργηση όλων των δικαιωμάτων που παρέχουν στους εργαζόμενους απλά και μόνον τη δυνατότητα να κάνουν γνωστές τις ιδέες και τα αισθήματά τους —όπως είναι η ελευθερία των συγκεντρώσεων, το

δικαίωμα της απεργίας κ.λπ.– η τρομακτική ανάπτυξη ενός συστήματος αστυνόμευσης και παρακολούθησης που ξεπερνά οτιδήποτε προϋπήρξε σ' αυτόν τον σκοτεινό τομέα. ο θορυβώδης συνωστισμός των κομμισαρίων και η τυφλή ρουτίνα μιας ολόκληρης ιεραρχίας από ηλίθιους υπαλλήλους, που από καιρό έχει καταπνίξει κάθε κίνηση αυτονομίας και ζωής μέσα στις μάζες – όλα αυτά, μαζί με πολλά άλλα γεγονότα που δεν μπορούν πια σήμερα να τα κρατούν μυστικά με την ίδια ευκολία όπως άλλοτε, άνοιξαν πολλά μάτια που φαινόταν να έχουν βυθιστεί οριστικά στην απόλυτη ύπωση.

Όμως, σήμερα εκδηλώνονται και άλλα ανησυχητικά φαινόμενα. που πολλοί από όσους επέστρεψαν μόλις πριν από λίγους μήνες, θα τα είχαν τότε θεωρήσει αδύνατα. Άνθρωποι που πριν από λίγο καιρό χαρακτήριζαν προδότη της εργατικής τάξης και αντεπαναστάτη οποιονδήποτε τολμούσε να διατυπώσει την παραμικρή κριτική για το ζήτημα των μεθόδων και του τρόπου δράσης των δικτατόρων της Μόσχας, έχουν γίνει σήμερα άσπονδοι αντίπαλοί τους. Το Γερμανικό Εργατικό Κομμουνιστικό Κόμμα (KAPD) μας προσφέρει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: αυτό το κόμμα που οι αρχηγοί του, άπληστοι για ρούβλια, προσβλέπανε στη Μόσχα, προσπαθώντας να κερδίσουν την εύνοια και τη συμπάθεια της ρώσικης κεντρικής επιτροπής μέσα από μια «επαναστατική» φρασεολογία που άγγιζε τα όρια της μαλάκυνσης εγκεφάλου. Μόλις πριν από τρεις μήνες, αυτοί οι λιλιπούτιοι του πνεύματος, που δεν αρέσκονται παρά σε πόζες ηρώων τραγωδίας και δοκιμάζουν απερίγραπτο θυμό όταν κάποιος δεν παίρνουν στα σοβαρά την ηλίθια φάρσα τους, σέρνονταν κυριολεκτικά στα πόδια της Γ' Διεθνούς και εγκατέλειπαν τους πιο ικανούς ηγέτες τους για να εκμεταλλευτούν το μάνα των ρουβλιών. Να όμως που σήμερα επιδίδονται με ζήλο στη δυσφήμιση της ίδιας αυτής Διεθνούς και της Σοβιετικής Ένωσης: «Ο Λένιν δεν θέλει την Επανάσταση! Η Γ' Διεθνής είναι η μεγαλύτερη σκευωρία που υπάρχει! Ο Τρότσκι, ο Ζηνόβιεφ, ο Ράντεκ και οι οπαδοί τους είναι απατεώνες! Η σοβιετική κυβέρνηση έγινε απλώς εκπρόσωπος του καπιταλισμού! Η σοβιετική αστική κυβέρνηση, συνήγορος των συμφερόντων της παγκόσμιας αστικής τάξης!» Αυτοί είναι σήμερα οι τίτλοι της εφημερίδας *Ο Κομμουνιστής Εργάτης*. Όσο για μας, πραγματικά φοβόμαστε μήπως αρχίσουν να επαναλαμβάνονται συχνά τέτοιες ξαφνικές πολιτικές μεταστροφές και μήπως οι Μπολσεβίκοι απογοητευτούν πικρά πολλές φορές ακόμα, κυ-

ρίως από τους πιο φανατικούς και δουλικά αφοσιωμένους οπαδούς τους. Η τελευταία θέση του Γερμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος (KPD) και η υπόθεση του Λέβι και των συντρόφων του, αποτελούν κακά προμηνύματα που μας βάζουν σε σκέψεις. Αυτά τα φαινόμενα είναι αναπόφευκτα, γιατί ένα κόμμα που πρέπει να εξαγοράζει τους προπαγανδιστές του και τους ανθρώπους εμπιστοσύνης του, παρέχοντάς τους κατά περιόδους μεγάλα χρηματικά ποσά, όχι μόνον δεν αποκτά με αυτόν τον τρόπο αληθινούς φίλους, αλλά και ευνοεί τη δημιουργία γύρω του μιας ολέθριας ζώνης διαφθοράς, που προσελκύει αναπόφευκτα κάθε είδους πολιτικούς τυχοδιώκτες και θα αποβεί αργά ή γρήγορα μοιραία για το κόμμα.

Για τον σοβαρό παρατηρητή, οι σημερινές καταγγελίες που εξακοντίζουν οι ηγέτες του KPD δεν έχουν μεγαλύτερη σημασία από τα παλιότερα εγκώμια αυτών των κυρίων. Θα έπρεπε, ακόμα, να μην τις λαμβάνουμε υπόψη σε μια σοβαρή μελέτη των ρώσικων γεγονότων, όπως δεν υπολογίζουμε και τις ύβρεις του αστικού τύπου. Έχουν όμως σημασία ως συμπτώματα της σημερινής κατάστασης πραγμάτων.

Η αποτυχία του κρατικού σοσιαλισμού

Αυτό που μπορούμε σήμερα να παρατηρήσουμε στη Ρωσία, είναι η κατάρρευση ενός συστήματος, η χρεωκοπία του κρατικού σοσιαλισμού στην πιο αποκρουστική του μορφή. Ο προσωπικός χαρακτήρας ή, όπως ισχυρίζονται μερικοί, η έλλειψη χαρακτήρα των πρωταγωνιστών αυτού του δράματος δεν παίζει παρά δευτερεύοντα ρόλο. Όταν ο ίδιος ο Λένιν αναγκάζεται να πει ότι το 50% των σοβιετικών «κομμισαρίων» δεν θα έπρεπε να βρίσκονται στη θέση που κατέχει, αυτό δεν αποδεικνύει από μόνο του ότι το σύστημα είναι κακό. Όμως το να μην μπορεί πια να απαλλαγεί από τα κακά δαιμόνια που έχει εξαπολύσει και τα οποία νέμονται σήμερα όλα τα αγαθά της εξουσίας, αυτό είναι ένα φαινόμενο που έχει τις ρίζες του μέσα στο σύστημα και που μπορεί να ερμηνευθεί μόνον μέσα από αυτό.

Ο Λένιν, αυτός ο μεγάλος οπορτουνιστής, το γνωρίζει καλά, ακόμα και αν δεν τολμάει να το ομολογήσει ανοιχτά. Γνωρίζει ότι το μπολσεβίκικο πείραμα απέτυχε οικτρά και ότι τίποτα στον κόσμο δεν μπορεί να αποτρέψει αυτό που συμβαίνει. Γι' αυτό, καλεί σε βοήθεια τον παγκόσμιο καπιταλισμό, αφού κάθε άλλος δρόμος είναι κλειστός.

Το να τον κατηγορήσουμε ότι έγινε ξαφνικά μετριοπαθής και να υποστηρίζουμε ότι θα πρέπει ν' αναζητήσουμε σ' αυτήν την αλλαγή των απόψεών του την ερμηνεία της σημερινής συμβιβαστικής πολιτικής του, δεν έχει καμιά βάση και είναι απλώς παράλογο. Η ρώσικη κυβέρνηση έρχεται σε συμφωνία με τον ξένο καπιταλισμό, όχι γιατί ο Λένιν και άλλοι μαζί μ' αυτόν έγιναν πραγματικά μετριοπαθείς, αλλά γιατί δεν έχουν πια άλλη διέξοδο. Το βήμα που κάνει σήμερα, δεν οφείλεται σε μια αλλαγή ιδεών, αλλά στη σκληρή αναγκαιότητα η οποία γεννήθηκε από περιστάσεις που η ίδια η σοβιετική κυβέρνηση, περισσότερο από κάθε άλλον, συνέβαλε στη δημιουργία τους.

Βέβαια, θα μπορούσε να αποχωρήσει εκούσια, παραχωρώντας τη θέση της στα στοιχεία της αριστεράς, αλλά αυτό ακριβώς δεν θα το έκανε ποτέ μια κυβέρνηση. Είναι πράγματι ένα ουσιαστικό χαρακτηριστικό κάθε εξουσίας το ότι αυτοί που την κατέχουν προσπαθούν με όλα τα μέσα να διατηρήσουν το μονοπώλιο της κυριαρχίας τους. Σε ό,τι αφορά ειδικά τη σημερινή σοβιετική κυβέρνηση, θα πρέπει ακόμα να έχουμε υπόψη μας ότι η αποχώρησή της, στις σημερινές συνθήκες, θα είχε οπωσδήποτε βαριές προσωπικές συνέπειες για τα μέλη της. Από αυτό πηγάζει η σημερινή αναγκαιότητα γι' αυτούς, να διατηρήσουν την εξουσία τους χωρίς καμιά υποχώρηση. Η περίφημη φράση του Λένιν «είμαστε έτοιμοι για κάθε συμβιβασμό στον οικονομικό τομέα, αλλά για κανέναν στον πολιτικό τομέα», είναι από αυτή την άποψη πολύ σαφής και δεν αφήνει περιθώρια για λαθεμένες ερμηνείες.

Έτσι, εξηγείται και η καταδίωξη των αναρχικών, των συνδικαλιστών, των μαξιμαλιστών κ.λπ., που διεξήχθη τον τελευταίο καιρό με έναν εντελώς ιδιαίτερο ζήλο: αυτοί ακριβώς είναι εκείνοι που θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν τη στροφή προς τα δεξιά και πρέπει, κατά συνέπεια, δηλαδή για το συμφέρον της κρατικής λογικής, να παραμεριστούν με κάθε τρόπο.

Το γεγονός ότι η σοβιετική κυβέρνηση ούτε καν δίστασε να κλείσει το τυπογραφείο της *Γκόλος Τρούντα*, που ασχολούνταν βασικά με την έκδοση των έργων του Κροπότκιν, είναι αναμφίβολα η καλύτερη απόδειξη της κατεύθυνσης που οι Μπολσεβίκοι επέβαλαν στον κρατικό μηχανισμό τους. Με όλα τα πανιά ανοιχτά κατευθύνονται προς τα δεξιά και, για να γίνει η μετάβαση όσο το δυνατό ευκολότερα και χωρίς πάρα πολλές συγκρούσεις, το συμφέρον της τωρι-

νής κυβερνητικής πολιτικής απαιτεί τον παραμερισμό των αριστερών στοιχείων.

Σήμερα, διαδραματίζονται στη Ρωσία γεγονότα παρόμοια με αυτά που έγιναν τον Μάρτιο του 1794, στη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης. Όταν ο Ροβεσπιέρος και η μικρή ομάδα ανθρώπων, που κρατούσαν τότε στα χέρια τους τις τύχες της Γαλλίας, έστρεψαν την πολιτική τους προς τα δεξιά, αναγκάστηκαν να χτυπήσουν την αριστερή αντιπολίτευση. Έστειλαν στη λαιμητόμο τους ανθρώπους της Κομμούνας, τους Εμπερτιστές και τους «Λυσσασμένους» —δηλαδή, αυτούς που ο γιρονδίνος Μπρισό τους ονόμαζε με σημασία «αναρχικούς»— ακριβώς όπως σήμερα στη Ρωσία φυλακίζουν ή παραδίδουν στον δήμιο τους αληθινούς υπερασπιστές του σοβιετικού συστήματος, τους αναρχικούς, τους συνδικαλιστές και τους μαξιμαλιστές. Η πολιτική του Ροβεσπιέρου οδήγησε τη Γαλλία στην 9η Θερμιδώρ και στη συνέχεια, στη στρατιωτική δικτατορία του Ναπολέοντα. Σε ποια καταστροφή θα οδηγήσει τη Ρωσία η πολιτική του Λένιν και των συντρόφων του;

II. ΕΝΑ ΨΕΥΤΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ

Είπαμε πιο πάνω ότι οι ιδιαίτερες ιστορικές συνθήκες, κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε η Ρώσικη Επανάσταση, ευνόησαν πολύ τους μπολσεβίκους στον αγώνα τους ενάντια στους πολιτικούς τους αντιπάλους. Η εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση στην οποία βρέθηκε η σοβιετική δημοκρατία στις πρώτες φάσεις του μπολσεβίκικου καθεστώτος, όταν οι ορδές της αντεπανάστασης, που υποστηρίζονταν από το εξωτερικό, απειλούσαν την ίδια την ύπαρξή της, συνετέλεσε ώστε να αποδεχτούν όλοι σαν φυσιολογικό κάθε καταπιεστικό μέτρο της ρώσικης κυβέρνησης, κάθε κατασταλτικό μέτρο και κάθε απαγόρευση δημόσιας κριτικής και να συνηθίσουν να τα δικαιολογούν ηθικά με το αιτιολογικό των δύσκολων περιστάσεων. Όσο και αν κατανοούμε μια τέτοια άποψη, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι κρύβει το μεγάλο κίνδυνο να μειώσει το κριτικό πνεύμα και σιγά—σιγά να το εξαφανίσει εντελώς. Πράγματι, ο παρατηρητής χάνει, έτσι, ασυνείδητα και ασυναίσθητα, κάθε ικανότητα για προσωπική κρίση και κάθε αίσθηση των πραγματικών διαστάσεων των γεγονότων. Μια υπόθεση υπό

επιφύλαξη, γίνεται τελικά στα μάτια του μια σταθερή αρχή και μια μοιραία αναγκαιότητα. Έτσι, πολλοί από τους συντρόφους μας –και όχι οι λιγότερο άξιοι– υπερασπίστηκαν τους μπολσεβίκους για κάθε μια από τις πράξεις τους, επειδή τις θεωρούσαν «ιστορικά αναγκαίες». Οι περισσότεροι από τους συντρόφους μας, ακόμα και στη Ρωσία, υπήρξαν θύματα της ίδιας ύπωσης, μέχρις ότου οι σκληρές εμπειρίες που δοκίμασαν να τους ανοίξουν επιτέλους τα μάτια.

Συνηθίσαμε να επικροτούμε με κλειστά μάτια ό,τι συνέβαινε στη Ρωσία και όταν τα μέτρα που υιοθετούνταν εκεί δεν μας ενθουσίαζαν απόλυτα, παρηγοριόμασταν λέγοντας ότι ήταν αναπόφευκτα για το συμφέρον της Επανάστασης. Έτσι, φτάσαμε στο σημείο να δεχόμαστε κάθε δεσποτική ενέργεια της κυβέρνησης και κάθε άγρια παραβίαση των πιο στοιχειωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, ακόμα και αν στρεφόταν ενάντια σε αυθεντικούς επαναστάτες, τουλάχιστον εξίσου αφοσιωμένους στην υπόθεση του σοσιαλισμού με τα φερέφωνα του μπολσεβίκικου κράτους.

«Τι τα θέλετε», μας έλεγαν, «οι επαναστάσεις δεν γίνονται με ροδοπέταλα. Την ώρα που ολόκληρη η παγκόσμια αντίδραση ενώνεται για να καταπολεμήσει την Επανάσταση, η σοβιετική κυβέρνηση είναι απλά αναγκασμένη να πάρει παρόμοια μέτρα» και έστρεφαν με ιδιαίτερη προτίμηση την προσοχή μας στην ιστορία της Μεγάλης Γαλλικής Επανάστασης για να μας πείσουν, με το επιχείρημα της ιστορικής εμπειρίας, ότι κάθε μεγάλη κοινωνική αναταραχή συνδέεται με φαινόμενα παρόμοια με αυτά που παρατηρούμε σήμερα στη Ρωσία.

Το παράδειγμα της Γαλλικής Επανάστασης

Δυστυχώς, η ιστορική εμπειρία αποδεικνύει ακριβώς το αντίθετο. Η αληθινή «δικτατορία» του Ροβεσπιέρου και των οπαδών του και μαζί της η δίωξη όλων των πραγματικά επαναστατικών τάσεων, άρχισε μόνον όταν η Επανάσταση έφτασε στο τέλος της και την διαδέχτηκε το συγκεντρωτικό κράτος. Ακόμα και στην κρισιμότερη περίοδο που χρειάστηκε να διανύσει η επαναστατική Γαλλία, δεν τόλμησαν ποτέ να απαγορεύσουν τον τύπο των διαφόρων επαναστατικών τάσεων, επιτρέποντας μόνον τα επίσημα όργανα της κυβέρνησης. Οι πιο ακραίοι οπαδοί της δικτατορίας δεν τόλμησαν ούτε να ονειρευτούν παρόμοια μέτρα. Ακόμα και στην πιο δύσκολη περίοδο, όταν τα ξένα

στρατεύματα βρίσκονταν στο γαλλικό έδαφος και η αντεπανάσταση ύψωνε απειλητικά το κεφάλι της στη Βανδέα και σε άλλες περιοχές, δεν σκέφτηκαν ούτε να καταργήσουν την ελευθερία των συγκεντρώσεων ούτε να απαγορεύσουν κάθε κριτική των δημοσίων υποθέσεων, όπως συμβαίνει στη Ρωσία εδώ και χρόνια. Βέβαια, οι γιακωβίνοι προσπάθησαν έντονα να συγκεντρώσουν όλες τις επαναστατικές εξουσίες στα χέρια μιας ισχυρής κεντρικής κυβέρνησης, αλλά οι απόπειρές τους δεν είχαν επιτυχία όσο η επανάσταση ακολουθούσε μια ανοδική πορεία. Ακόμα και άντρες όπως ο Ζακ Ρου, ο Λεκλέρ, ο Βαρλέ, ο Ντολιβέ, ο Σαλιέ και πολλά άλλα υπερεπαναστατικά στοιχεία, που υπήρξαν πάντα οι φοβεροί εχθροί του Ροβεσπιέρου και των οπαδών του, μπορούσαν να ασκήσουν δημόσια τη γραπτή και προφορική προπαγάνδα τους. Και ας μην νομίσουμε ότι η δημόσια κριτική ενάντια στην Εθνοσυνέλευση και αργότερα ενάντια στη Συμβατική, γινόταν σε ήπιους τόνους! Μια ματιά στον επαναστατικό τύπο της εποχής αρκεί για να πειστούμε για το αντίθετο.

Αυτή η ελευθερία έκφρασης των απόψεων ήταν άλλωστε η απαραίτητη κινητήρια δύναμη για την πρόοδο της Επανάστασης και για την ανάπτυξη της δημιουργικής πρωτοβουλίας του λαού. Αν η Γαλλική Επανάσταση στάθηκε ικανή να ξεπεράσει όλα τα εμπόδια που συσσωρεύτηκαν μπροστά της και να απαλλάξει τη χώρα –και την Ευρώπη μαζί της– από την τυραννία της απόλυτης μοναρχίας και από το ζυγό της δουλείας, αυτό έγινε επειδή οι επαναστατικές δυνάμεις μπόρεσαν να διατηρήσουν την αυτονομία τους και δεν υποτάχτηκαν σε καμιά κυβερνητική δικτατορία. Οι επαναστατικοί τομείς του Παρισιού και των επαρχιών, στους οποίους συγκεντρώνονταν οι άνθρωποι της δράσης σχηματίζοντας, μπορούμε να πούμε, το νευρικό σύστημα αυτού του μεγάλου λαϊκού κινήματος, αντιπροσώπευαν ένα σταθερό αντίβαρο στην παντοδυναμία μιας κεντρικής κυβέρνησης, που δεν μπορούσε παρά να παρεμποδίζει την επαναστατική ορμή και να την κάνει να αποτύχει στους σκοπούς της. Μόνον αργότερα, όταν οι δραστήριες επαναστατικές δυνάμεις εξαντλήθηκαν στον αγώνα και οι γιακωβίνοι επέτυχαν να αφαιρέσουν από τους τομείς την αυτονομία τους και να τους μετατρέψουν σε όργανα υπαγόμενα στον κεντρικό κρατικό μηχανισμό, άρχισε η παρακμή της Επανάστασης. Η νίκη του Ροβεσπιέρου υπήρξε και νίκη της αντεπανάστασης. Η 24 Μαρτίου

1794 και η 9η Θερμιδώρ είναι οι δύο στύλοι που πάνω τους οικοδομήθηκε η νίκη της αντίδρασης.

Η αναδρομή στη Γαλλική Επανάσταση με σκοπό τη δικαιολόγηση της τακτικής των μπολσεβίκων στη Ρωσία, αποδεικνύει μια ολοκληρωτική άγνοια των ιστορικών γεγονότων, που παρουσιάζουν μια εντελώς διαφορετική εικόνα. Πράγματι, σε όλες τις αποφασιστικές στιγμές της Γαλλικής Επανάστασης, η πρωτοβουλία της δράσης προήλθε άμεσα από το λαό. Σ' αυτή τη δημιουργική εκδήλωση των μαζών βρίσκεται όλο το μυστικό της Επανάστασης και ακριβώς επειδή οι επαναστατικές δυνάμεις μπόρεσαν να αναπτυχθούν ελεύθερα και κάθε τάση στους κόλπους του λαού μπόρεσε να βρει την κατάλληλη θέση που ενίσχυε την αποτελεσματικότητά της, η Επανάσταση στάθηκε ικανή να εξοντώσει όλους τους εχθρούς της και να καταλύσει το αισχρό φεουδαρχικό σύστημα και ακριβώς επειδή η μπολσεβίκικη κυβέρνηση κατόρθωσε να παραλύσει κάθε αυτόνομο κίνημα των μαζών, να εξαφανίσει με την ωμή βία όλες τις άλλες τάσεις, καταπνίγοντας έτσι συστηματικά κάθε αληθινά επαναστατική πρωτοβουλία στους κόλπους του λαού, αναγκάζεται σήμερα να στραφεί ξανά προς τον καπιταλισμό, αφού τα μέλη της αντιλήφθηκαν ότι δεν μπορούν να φτάσουν μόνον με τις δικές τους δυνάμεις στην πραγμάτωση των αρχικών στόχων τους. Τα σοβιέτ θα μπορούσαν να παίξουν στη Ρωσία τον ίδιο ρόλο που έπαιξαν οι τομείς στη Γαλλική Επανάσταση, αλλά μόλις η κεντρική εξουσία τα στέρησε από την αυτονομία τους και δεν άφησε από αυτά παρά μόνον το όνομα, έχασαν αναγκαστικά κάθε ικανότητα για γόνιμη επίδραση στην εξέλιξη της Επανάστασης: το μόνο που απέμενε πια ήταν να παρατείνουν την άχρηστη και αδρανή ύπαρξη οργάνων υπαγόμενων στο κράτος.

Ο Λένιν και το σύστημα των συμβουλίων

Οι μπολσεβίκοι δεν υποστήριξαν ποτέ ένα πραγματικό σύστημα συμβουλίων. Για παράδειγμα, στα 1905, ο Λένιν εξηγούσε στον πρόεδρο του Σοβιέτ της Αγίας Πετρούπολης ότι «το κόμμα του δεν ήταν δυνατόν να υποστηρίξει τον απαρχαιωμένο θεσμό του συστήματος των συμβουλίων». Αλλά επειδή τα πρώτα στάδια της Ρώσικης Επανάστασης είχαν αναπτυχθεί ακριβώς πάνω σ' αυτή τη βάση του συστήματος των συμβουλίων, οι μπολσεβίκοι αναγκάστηκαν, μόλις κατέλαβαν την εξουσία, να προσαρμοστούν θέλοντας και μη σ' αυτή την

κληρονομιά. που τους γεννούσε πολλές αμφιβολίες. Όλη λοιπόν η δραστηριότητά τους αποσκοπούσε στο να αφαιρέσουν σιγά-σιγά από τα συμβούλια κάθε εξουσία και να τα υπαγάγουν στην κεντρική κυβέρνηση. Επέτυχαν τον σκοπό τους και αυτό είναι, κατά τη γνώμη μας, η τεράστια τραγωδία της Ρώσικης Επανάστασης. Προωθώντας συστηματικά την υπαγωγή όλων των εκδηλώσεων της κοινωνικής ζωής στην απόλυτη εξουσία μιας κυβέρνησης που κατείχε όλα τα δικαιώματα, ήταν φυσικό να καταλήξουν σ' αυτήν την αυστηρή υπαλληλική ιεραρχία, που στάθηκε μοιραία για την ανάπτυξη της Ρώσικης Επανάστασης.

Όταν ο Λένιν εξηγεί σήμερα ότι ο καπιταλισμός πρέπει να κατευθυνθεί προς την κατεύθυνση του κρατικού καπιταλισμού, αφού μόνο μέσω του τελευταίου μπορεί να αναπτυχθεί ο σοσιαλισμός, δεν μας λείπει παρά μια φράση που προσπαθεί να συγκαλύψει την αμηχανία του και που υπαγορεύεται από την έντονη πίεση των σημερινών συνθηκών – το γνωρίζει και ο ίδιος καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο. Όμως πρέπει να εξωραϊσουν στα μάτια των σοσιαλιστών εργατών τη σημερινή πορεία προς τα δεξιά και δεν μπορούν να είναι υπερβολικά δύσκολοι στην επιλογή των επιχειρημάτων.

Όσο για μας, ισχυριζόμαστε ότι οι σκληρές διώξεις που υφίστανται σήμερα στη Ρωσία τα διάφορα σοσιαλιστικά ρεύματα –και ιδιαίτερα της αριστεράς – και η βίαιη και συστηματική καταστολή κάθε άποψης που δεν δικαιολογεί τυφλά το σημερινό σύστημα, δεν γεννιούνται καθόλου από τη συναίσθηση της αναγκαιότητας να διαφυλαχτούν οι κατακτήσεις της Επανάστασης και η ύπαρξη της σοβιετικής δημοκρατίας από τις εχθρικές ραδιουργίες, αλλά αντίθετα από την τυφλή εξουσιαστική ματαιοδοξία μιας μικρής ομάδας, που προσπαθεί να συγκαλύψει τη δίψα της για εξουσία κάτω από το ένδοξο όνομα της «δικτατορίας του προλεταριάτου».

III. Η «ΑΝΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ» ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΡΩΣΩΝ ΑΝΑΡΧΙΚΩΝ

Ένας ελιγμός του Μπουχάριν

Κατά την τελευταία ημέρα του συνεδρίου της Διεθνούς των Κόκκινων Συνδικάτων στη Μόσχα, δημιουργήθηκε ένα σημαντικό επεισόδιο: ο Μπουχάριν, που παρευρισκόταν στο συνέδριο μόνον με την ιδιότητα του παρατηρητή, πήρε ξαφνικά το λόγο, προς μεγάλη έκπληξη των ξένων αντιπροσώπων, για να εξαπολύσει μιαν επίθεση γεμάτη μίσος ενάντια στους αναρχικούς. Οι αντιπρόσωποι είχαν πράγματι λόγους να εκπλαγούν, αφού μόνον μια μειοψηφία από αυτούς ήταν σε θέση να μαντέψει τη βαθύτερη αιτία αυτού του θλιβερού επεισοδίου.

Λίγο μετά την άφιξη των ξένων αντιπροσώπων, είχε σχηματιστεί μια ειδική επιτροπή, με αποστολή να παρουσιάσει στον Λένιν και σε άλλους σημαντικούς εκπροσώπους της σοβιετικής κυβέρνησης, μια αναφορά που ζητούσε την απελευθέρωση των φυλακισμένων αναρχικών και αναρχοσυνδικαλιστών. Έδωσαν στα μέλη αυτής της επιτροπής την υπόσχεση ότι θα γίνει ό,τι ήταν δυνατόν να γίνει σ' αυτόν τον τομέα και από τη μεριά της, η επιτροπή δεσμεύτηκε να μην μιλήσει στο συνέδριο γι' αυτήν τη θλιβερή υπόθεση. Η επιτροπή κράτησε το λόγο της και, καθόλη τη διάρκεια του συνεδρίου, δεν έθιξε το ζήτημα των φυλακισμένων επαναστατών. Μπορούμε λοιπόν να φανταστούμε την έκπληξη των μελών της επιτροπής, όταν ξαφνικά και λίγο πριν κλείσουν οι πόρτες, ο Μπουχάριν έθιξε χωρίς κανένα λόγο αυτό το ζήτημα μπροστά στο κοινό του συνεδρίου. Αλλά η έκπληξη ήταν ακόμα μεγαλύτερη όταν ο γάλλος αντιπρόσωπος Σιρόλ ζήτησε το λόγο μετά την ομιλία του Μπουχάριν για να κάνει μια δήλωση στο όνομα της επιτροπής και ο πρόεδρος του συνεδρίου Λοζόφσκυ, του τον αρνήθηκε κατηγορηματικά. Αυτή η αυταρχική συμπεριφορά του προέδρου, ο οποίος παραχώρησε το λόγο σε κάποιον που δεν ήταν αντιπρόσωπος –και μάλιστα για ένα θέμα που δεν ήταν στην ημερήσια διάταξη του συνεδρίου – και αρνήθηκε το δικαίωμα της απάντησης σε έναν αντιπρόσωπο, προκάλεσε, όπως ήταν επόμενο, μια έντο-

νη αναταραχή στο συνέδριο. Έγινε τέτοιος σάλος που παρά λίγο το συνέδριο να κλείσει μέσα στο χάος και ο Λοζόφσκυ αναγκάστηκε τελικά να υποχωρήσει μπροστά στη γενική επιθυμία και να δώσει το λόγο στον Σιρόλ, συμβιβασμός απόλυτα αναγκαίος για να αποφευχθεί μια δημόσια ρήξη.

Η πρόθεση του Μπουχάριν ήταν ολοφάνερη. Ήθελε απλούστατα να αιφνιδιάσει το συνέδριο και να απαλλάξει την κυβέρνηση από άλλες εξηγήσεις για ένα ζήτημα πολύ ενοχλητικό και εξαιρετικά λεπτό γι' αυτήν. Όμως για τους ξένους αντιπροσώπους, που δεν ήταν ακόμα αρκετά ενήμεροι για τις ρώσικες συνήθειες, ο ελιγμός αυτός ήταν κάπως χοντροειδής και δεν επέτυχε τον σκοπό του.

Ο Μπουχάριν προσπάθησε να εξηγήσει ότι δεν έπρεπε σε καμιά περίπτωση να γίνονται συγκρούσεις ανάμεσα στους Ρώσους αναρχικούς και τους αναρχικούς άλλων χωρών, γιατί στη Ρωσία πρόκειται για ένα εντελώς ιδιαίτερο είδος, ενάντια στο οποίο η κυβέρνηση έπρεπε να αμυνθεί. Οι φυλακισμένοι αναρχικοί ήταν απλοί εγκληματίες, οπαδοί του «αρχισυμμορίτη» Μάχνο, άνθρωποι που συνελήφθησαν με τα όπλα στο χέρι, αποδεδειγμένοι αντεπαναστάτες κ.λπ.

Ο κύριος Μπουχάριν είναι, χωρίς αμφιβολία και με τον τρόπο του, ένας πανούργος άνθρωπος που αν παλιότερα είχε τιμήσει με την παρουσία του τη θλιβερά διάσημη αντιαναρχική συνδιάσκεψη της Ρώμης, δεν θα μπορούσε ασφαλώς να σπλώσει αυτή τη συγκέντρωση. Όμως, δυστυχώς γι' αυτόν, οι δηλώσεις του χωλαίνουν μόνον από το ασήμαντο σφάλμα του να διατηρεί κακές σχέσεις με την πραγματικότητα των γεγονότων. Στην περίπτωση του, πρόκειται για αυθαίρετες επινοήσεις ενός ανθρώπου που προσπαθεί με όλα τα μέσα να διασώσει το απειλούμενο γόητρο της κυβέρνησής του, ακόμα και σε βάρος της αλήθειας.

Στη συντριπτική πλειοψηφία τους, οι φυλακισμένοι αναρχικοί στη σοβιετική Ρωσία δεν είναι οπαδοί του Μάχνο ούτε συνελήφθησαν με το όπλο στο χέρι. Δεν τους γνωστοποίησαν ποτέ την αιτία της φυλάκισής τους, τους έριξαν στη φυλακή αποκλειστικά και μόνον εξαιτίας των ιδεών τους. Μερικοί λοιπόν από τους συντρόφους που φυλακίστηκαν πρόσφατα, απαίτησαν από πράκτορες της Έκτακτης Επιτροπής μια αιτιολόγηση για τη φυλάκισή τους. «Δεν κάνατε τίποτα», τους απάντησαν, «αλλά θα μπορούσατε να έχετε κάνει». Ας φανταστούμε τη θύελλα αγανάκτησης που θα ξεσηκωνόταν σε ένα συγ-

χρονο αστικό κράτος, όπου η αστυνομία θα εκφραζόταν με μια παρόμοια κυνική ειλικρίνεια.

Ποια είναι στ' αλήθεια η λεγόμενη «αντεπαναστατική» δράση των Ρώσων αναρχικών; Αρκεί να μελετήσουμε λίγο πιο προσεκτικά το ρόλο τους στην επανάσταση για να πειστούμε ότι η κατηγορία που τους προσάπτουν οι μπολσεβίκοι στερείται κάθε πραγματικής βάσης και είναι προϊόν μιας κακοπροαίρετης συκοφαντίας με πολιτικούς στόχους.

Όταν ξέσπασε η επανάσταση, οι αναρχικοί έπαιξαν έναν σημαντικό ρόλο και υπήρξαν από τα πιο δραστήρια στοιχεία ολόκληρου του επαναστατικού κινήματος. Διέθεταν τότε έναν μεγάλο αριθμό από ημερήσια δημοσιογραφικά όργανα και η προπαγάνδα τους είχε διαποτίσει βαθιά τις μάζες. Στην Κρονστάνδη, στην Οδησό, στο Αικατερίνενμπουργκ και σε πολλές άλλες σημαντικές πόλεις, είχαν τις εργατικές μάζες με το μέρος τους. Ανάμεσα στις διάφορες τάσεις, οι αναρχοκομμουνιστές και οι αναρχοσυνδικαλιστές ασκούσαν τη μεγαλύτερη επιρροή.

Οι αναρχικοί ήταν οι πρώτοι που επιτέθηκαν ενάντια στην προσωρινή κυβέρνηση και αυτό έγινε σε μια εποχή που ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι μιλούσαν ακόμα υπέρ της Εθνικής Συνέλευσης. Ακόμα, είχαν κάνει σύνθημά τους το «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ!», όταν οι μπολσεβίκοι δεν γνώριζαν ακόμα ποια στάση έπρεπε να υιοθετήσουν σε σχέση με αυτά.

Οι αναρχικοί στην πρωτοπορία του αγώνα

Όταν άρχισε η ανοιχτή πάλη ενάντια στην κυβέρνηση Κερένσκυ, οι αναρχικοί ήταν οι πρώτοι που κινητοποιήσαν τις μάζες. Πριν ακόμα ξεσπάσουν οι εξεγέρσεις της Μόσχας και της Πετρούπολης, οι αναρχικοί εργάτες του Αικατερίνενμπουργκ είχαν κιόλας ξεσηκωθεί. Όμως και στη Μόσχα και στην Πετρούπολη βρέθηκαν επίσης στην πρωτοπορία του κινήματος. Ο αναρχικός Ανατόλ Γκριγκόριεβιτς Ζελεζνιάκωφ, οδηγώντας τους ναύτες της Κρονστάνδης, εισέβαλε στο Κοινοβούλιο και έστειλε τους βουλευτές στα σπίτια τους. Ο Ζελεζνιάκωφ που το κεφάλι του επικηρύχτηκε για 400.000 ρούβλια από τον Ντενίκιν και που έπεσε τελικά τον Ιούλιο του 1919 στον αγώνα ενάντια στους λευκοφρουρούς, κοντά στο Αικατερίνοσλαβ.

Αποτελεί αναμφισβήτητο ιστορικό γεγονός το ότι οι μπολσεβίκοι δεν θα είχαν φτάσει ποτέ στην εξουσία χωρίς την ενεργητική βοήθεια των αναρχικών. Οι αναρχικοί πολέμησαν παντού, στα πιο επικίνδυνα μέρη. Έτσι, όταν οι λευκοφρουροί συμάχησαν στη Μόσχα με τις δολοφονικές συμμορίες των «Μαύρων Εκατονταρχιών» και οχυρώθηκαν στο ξενοδοχείο «Μετροπόλ», οι αναρχικοί κατέλαβαν με έφοδο αυτόν τον προμαχώνα, μετά από μια αιματηρή μάχη που διήρκεσε τρεις ολόκληρες μέρες.

Στο παρακάτω κείμενο, απόσπασμα από την επιθεώρηση *Οι Νέοι Καιροί*, ένας από τους Ρώσους συντρόφους μας περιγράφει με πολύ εκφραστικό τρόπο τα γεγονότα εκείνης της εποχής: «Ο Λένιν βιάστηκε να εκδώσει ένα διάταγμα –που ήταν το πρώτο του– στο οποίο δήλωνε ότι το κόμμα του ονομαζόταν στο εξής Κομμουνιστικό Κόμμα. Αυτό το διάταγμα δημοσιεύτηκε στις *Ισβέστιες*, που ανακοίνωναν άλλωστε ότι η κυβέρνηση ήταν αποφασισμένη να εγκαθιδρύσει τον κομμουνισμό σ' ολόκληρη τη Ρωσία. Η Αναρχική Ομοσπονδία της Πετρούπολης ζήτησε τότε από τον Λένιν να εξηγήσει τι εννοούσε με τη λέξη κομμουνισμός και με ποιον τρόπο σκεφτόταν να τον εφαρμόσει, αν ήθελε τον ελεύθερο κομμουνισμό ή έναν κομμουνισμό στα μέτρα του, μια επινόηση των μπολσεβίκων για να βάλουν τις αγροτικές και εργατικές μάζες στην υπηρεσία του κόμματός τους. Ο Λένιν απάντησε ότι επιθυμούσε πραγματικά να εισάγει τον ελεύθερο κομμουνισμό σ' ολόκληρη τη Ρωσία, προσθέτοντας ωστόσο ότι αυτό δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί παρά μόνον σταδιακά και ζήτησε ταυτόχρονα την ενεργητική συνεργασία όλων των αναρχικών ομάδων, ώστε να είναι σε θέση να εκπληρώσει αυτό το δύσκολο και τεράστιο έργο. Οι αναρχικοί ήταν αρκετά αφελείς ώστε να δώσουν βάση σ' αυτά τα λόγια και να υποστηρίξουν τους μπολσεβίκους στον αγώνα τους για τον κοινό σκοπό».

Όλα αυτά συνέβαιναν σε μια εποχή που οι μπολσεβίκοι δεν ήταν ακόμα σίγουροι για το άμεσο μέλλον, όπου κίνδυνοι τους απειλούσαν από παντού και τα αντεπαναστατικά στοιχεία άρχιζαν να κινητοποιούνται σε κάθε γωνιά της χώρας. Ιδιαίτερα στην Πετρούπολη, οι υποστηρικτές της αντίδρασης δεν αδρανούσαν: προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να εξωθήσουν τις άπειρες μάζες στο φόνο και στη λεηλασία, για να πέσει η νέα κυβέρνηση. Σ' αυτήν την περίοδο, την τόσο κρίσιμη γι' αυτούς, οι μπολσεβίκοι διαπίστωναν ότι οι αναρχικοί ήταν ένα

πολύτιμο στήριγμα και δεν δίστασαν να χρησιμοποιήσουν αυτήν τη δύναμη, για όσο καιρό το απαιτούσε η κατάσταση. Αυτά συνέβαιναν το Δεκέμβριο του 1917, όταν η Πετρούπολη γινόταν λεία των στρατιωτικών ορδών που επέστρεφαν από το μέτωπο και άλλων ύποπτων στοιχείων. Αυτές οι συμμορίες, οπλισμένες ως τα δόντια, έμπαιναν στα καταστήματα και στις αποθήκες τροφίμων και λεηλατούσαν με ελαφριά καρδιά. Οι μπολσεβίκοι έστειλαν ερυθροφρουρούς στα απειλούμενα μέρη για να βάλουν τέρμα στις λεηλασίες. Στην αρχή, χρησιμοποίησαν ναύτες, στους οποίους είχαν ακόμα κάποια εμπιστοσύνη. Μετά από μερικές δειλές απόπειρες, οι ναύτες πήγαν τελικά με το μέρος των ληστών, κάνοντας κοινό μέτωπο μαζί τους. Σ' αυτήν την εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση, μόνον οι αναρχικοί στάθηκαν ικανοί να αντιταχθούν σ' αυτές τις ορδές και να σταματήσουν τις λεηλασίες. Το πλήρωσαν, βέβαια, ακριβά, αφήνοντας στους χώρους της μάχης πολλούς νεκρούς και τραυματίες.

Μόλις πέρασαν οι κίνδυνοι, οι μπολσεβίκοι άρχισαν να αντιμετωπίζουν με δυσπιστία τις αναρχικές οργανώσεις. Θεώρησαν τους αναρχικούς επικίνδυνους εχθρούς τους, ακόμα πιο επικίνδυνους από τους αντεπαναστάτες, γιατί η επιρροή τους στους αγρότες και στους εργάτες γινόταν κάθε μέρα όλο και μεγαλύτερη και οργάνωναν παντού συνδικαλιστικές ενώσεις και κοινότητες χωριών σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους. Ωστόσο, η μπολσεβίκικη κυβέρνηση δεν τόλμησε να πολεμήσει άμεσα τους αναρχικούς, γιατί ακόμα έτρεμε το έδαφος κάτω από τα πόδια της. Τότε άρχισε εναντίον τους έναν ύπουλο πόλεμο μέσα από τον μπολσεβίκικο τύπο. Πάντα υπολόγιζε ότι θα μπορέσει να πάρει με το μέρος της τα καλύτερα στοιχεία των αναρχικών, προσφέροντάς τους επίσημες θέσεις στον κυβερνητικό μηχανισμό, πράγμα που δυστυχώς το κατάφερε με πολλούς από αυτούς, οι οποίοι ακόμα και σήμερα κατέχουν πολύ σημαντικά αξιώματα στη σοβιετική διοίκηση.

Οι θέσεις των αναρχικών και η σφαγή τους από τους μπολσεβίκους

Μετά την ανακωχή με τη Γερμανία, η αθλιότητα έγινε ακόμα πιο οδυνηρά αισθητή από τις μάζες. Οι «λαϊκοί κομμισάριοι» δεν βρήκαν γι' αυτό το κακό άλλο φάρμακο από το να εκδίδουν το ένα διάταγμα μετά το άλλο, πράγμα που δεν μπορούσε βέβαια να έχει κανένα απο-

τέλεσμα. Οι αναρχικοί, όπως και όλοι οι άλλοι συνεπείς επαναστάτες, βλέποντας τώρα πού οδηγούσαν οι ενέργειες των μπολσεβίκων, δεν ήταν βέβαιο δυνατόν να μείνουν αδιάφοροι μπροστά στον όλεθρο που απειλούσε τη χώρα και ολόκληρο τον πληθυσμό. Άρχισαν λοιπόν να αντιδρούν μαζί με τους σοσιαλεπαναστάτες της αριστεράς. Το πρώτο τους έργο ήταν η δημιουργία λαϊκών συσσιτίων και ασύλων για τον πεινασμένο και άστεγο πληθυσμό. Προπάντων, όμως, προσπάθησαν να συσπειρώσουν τους εργαζόμενους των πόλεων και της υπαίθρου σε συνδικάτα και να ιδρύσουν κομμουνιστικές κοινότητες στα χωριά.

Ο κόμης του Μίρμπαχ, εκπρόσωπος της γερμανικής κυβέρνησης στη Μόσχα, άφησε να εννοηθεί στον Λένιν ότι ένα κράτος άξιο του ονόματός του δεν μπορούσε σε καμιά περίπτωση να ανεχτεί τις ενέργειες ανθρώπων σαν τους αναρχικούς. Αυτό έδωσε στον Λένιν το πρόσχημα για να περάσει στη δράση. Διέταξε την αιφνιδιαστική κατάληψη των χώρων όπου στεγάζονταν οι αναρχικοί. Έτσι, τη νύχτα της 14 Απριλίου 1918, περικύκλωσαν όλα τα κτίρια όπου συγκεντρώνονταν οι αναρχικοί, μετέφεραν κανόνια και μυδραλλιοβόλα και τα έβαλαν σε δράση. Ο βομβαρδισμός κράτησε όλη τη νύχτα και η μάχη ήταν τόσο σφοδρή ώστε δημιουργήθηκε η εντύπωση ότι ένας ξένος στρατός επιχειρούσε να καταλάβει την πόλη. Την άλλη μέρα, η συνοικία όπου είχε γίνει η λυσσαλέα μάχη, παρουσίαζε μια τρομακτική όψη: οι κανονιοβολισμοί είχαν μετατρέψει τα σπίτια σχεδόν σε ερείπια ανάμεσα στα κομματιασμένα έπιπλα και στους γκρεμισμένους τοίχους, στις αυλές και στα πεζοδρόμια, παντού, κείτονταν πτώματα. Υπήρχαν παντού ματωμένα υπολείμματα ανθρώπινων κορμιών, κεφάλια, χέρια, εντόσθια ή αυτιά και το αίμα κυλούσε στα αυλάκια. Η μπολσεβίκικη κυβέρνηση είχε θριαμβεύσει. Ο Μπέλα Κουν, ο μελλοντικός δικτάτορας της Ουγγαρίας, που είχε διευθύνει αυτή τη σφαγή, ήταν νικητής.

Την επομένη αυτής της επίθεσης, η συγκίνηση ήταν πολύ μεγάλη. Ολόκληρος ο πληθυσμός ήταν αγανακτισμένος και η γενική διαμαρτυρία ήταν τόσο έντονη ώστε ο Λένιν και ο Τρότσκι προσπάθησαν να εξιλεωθούν στα μάτια του λαού. Εξήγησαν ότι δεν είχαν την πρόθεση να επιβληθούν σε όλους τους αναρχικούς, αλλά μόνον σ' αυτούς που δεν ήθελαν να υποταχθούν στην δικτατορία. Έτσι, οι αναρχικοί που βρίσκονταν στα χέρια της Τσεκά αποφυλακίστηκαν, αλλά οι

αναρχικές οργανώσεις διαλύθηκαν, τα βιβλιοπωλεία τους κλείστηκαν και τα γραπτά τους κάηκαν. Τότε, εξοντώθηκαν σχεδόν οι μισές ομάδες, ένα άλλο μέρος των συντρόφων σαπίζει ακόμα πίσω από τους τοίχους των φυλακών και οι υπόλοιποι διασκορπίστηκαν σε όλη τη ρώσικη επικράτεια, όπως άλλοτε υπό το τσαρικό καθεστώς.

Αυτά τα γεγονότα, που την ακρίβειά τους επιβεβαίωσαν από τότε πολλοί Ρώσοι σύντροφοι, πασίγνωστοι στο διεθνές κίνημα, μας δίνουν μια ξεκάθαρη εικόνα των πολιτικών εξελίξεων στη Ρωσία. Σχετικά με τη δράση των αναρχικών εκείνη την εποχή και τη γενική της κατεύθυνση, αρκεί να παραθέσουμε εδώ την απόφαση που υιοθέτησε στις 25 Αυγούστου 1918 το συνέδριο της Πανρωσικής Αναρχοσυνδικαλιστικής Συνομοσπονδίας. Το συνέδριο αποφάσισε:

1. Να αγωνιστεί ενάντια στην εξουσία του κράτους και του καπιταλισμού. Να συνενώσει τα ανεξάρτητα σοβιέτ σε ομοσπονδίες και να αγωνιστεί για να συνενωθούν οι ανεξάρτητες εργατικές και αγροτικές οργανώσεις με στόχο την παραγωγή.
2. Να συστήσει στους εργαζόμενους τη δημιουργία ελεύθερων σοβιέτ και τον αγώνα ενάντια στον θεσμό των συμβουλίων των λαϊκών κομισάριων, διότι αντιπροσωπεύουν μια μορφή οργάνωσης που δεν μπορεί παρά να έχει ολέθριες συνέπειες για την εργατική τάξη.
3. Να διαλύσει το милитарιστικό στρατό και να οπλίσει εργάτες και αγρότες. Να τους εξηγήσει ταυτόχρονα ότι η έννοια «σοσιαλιστική πατρίδα» δεν έχει κανένα νόημα, γιατί η πατρίδα των εργατών και των αγροτών δεν μπορεί παρά να είναι ο κόσμος ολόκληρος.
4. Να αγωνιστεί δυναμικά ενάντια στους Τσεχοσλοβάκους αντεπαναστάτες και σε όλες τις άλλες ιμπεριαλιστικές απόπειρες, χωρίς να ξεχνά, κατά τη δράση του, ότι το υπερεπαναστατικό κόμμα των μπολσεβίκων έγινε κι αυτό συντηρητικό και αντιδραστικό.
5. Να ξαναδώσει άμεσα τη διανομή των τροφίμων στις οργανώσεις των εργατών και των αγροτών οι οποίοι βρέθηκαν πάντα πρώτοι στην αρένα όταν χρειάστηκε να πολεμήσουν τις ραδιουργίες της αντεπανάστασης και διακινδύνευσαν τη ζωή τους υπερασπιζόμενοι την επανάσταση. Πολλοί θυσιάσαν τη ζωή τους και η αντιμετώπισή τους σαν αντεπαναστάτες είναι μια αισχρή συκοφαντία, ακόμα και αν γίνεται για το συμφέρον μιας «κομμουνιστικής» κυβέρνησης ή ενός «κομμουνιστικού» κόμματος.

Όσο οι μπολσεβίκοι είχαν ανάγκη τους αναρχικούς, δεν διανοήθηκαν βέβαια να τους ατιμάσουν δημόσια σαν αντεπαναστάτες. Αντίθετα, ο τύπος τους τους ανέφερε κάποτε στους αναγνώστες του ως άριστο παράδειγμα ενεργητικότητας και επαναστατικής αποφασιστικότητας. Πράγματι, πολλές από τις σημερινές «κεφαλές» του κόμματος θα χρειάζονταν τέτοια παραδείγματα. Ας θυμίσουμε εδώ απλώς εδώ τον ελάχιστο ηρωικό ρόλο που έπαιξαν ο Ζηνό-

βιεφ και ο Κάμενεφ στη διάρκεια εκείνων των σημαντικών ημερών που προηγήθηκαν της εξέγερσης του Οκτώβριου του 1917. Τότε ήταν οι μανιώδεις αντίπαλοι της εξέγερσης, που έδωσε ωστόσο την εξουσία στο κόμμα τους και που αυτοί είχαν προσπαθήσει να την εμποδίσουν με κάθε τρόπο. Ο ίδιος ο Λένιν τους είχε κατηγορήσει τότε, σε ένα δημοσιευμένο κείμενο, για δειλία και έλλειψη χαρακτήρα και τους καταλόγισε ότι «έχουν ξεχάσει όλες τις θεμελιώδεις ιδέες του μπολσεβικισμού και του επαναστατικού προλεταριακού διεθνισμού». Όμως στη συνέχεια ομολόγησαν το σφάλμα τους με όλους τους τύπους και επανεντάχθηκαν στην κοινότητα των αγίων.

Τόσο έντονες αναμνήσεις δεν εμποδίζουν ωστόσο καθόλου τους ίδιους ανθρώπους να αντιμετωπίζουν σαν αντεπαναστάτες όλους όσους δεν δέχονται εύκολα να χορέψουν στον δικό τους ρυθμό. Αυτό θα ήταν μια υπερβολικά κωμική φάρσα, αν δεν ήταν ταυτόχρονα μια φοβερή τραγωδία.

Δεν μπορούμε να μην θυμηθούμε τη φράση του περίφημου «νομάρχη των οδοφραγμάτων», του παριζιάνου Κωσιντιέρ, για το θέμα του Μπακούνιν, στα 1848: «Τι άνθρωπος! Την πρώτη ημέρα μιας επανάστασης κάνει θαύματα, αλλά τη δεύτερη θα έπρεπε να τουφεκιστεί».

Είναι, πράγματι, η ίδια πολιτική που εφήρμοσαν οι μπολσεβίκοι απέναντι στους αναρχικούς: την πρώτη ημέρα τους έπλεξαν στεφάνια, τη δεύτερη τους σταύρωσαν. Όμως, οι άνθρωποι της εξουσίας και οι πολιτικάντηδες όλων των εποχών και όλων των χωρών συμπεριφέρθηκαν πάντα μ' αυτόν τον τρόπο. Οι μπολσεβίκοι απέδειξαν ότι δεν αποτελούν εξαίρεση σ' αυτόν τον κανόνα.

IV. Ο ΝΕΣΤΩΡ ΜΑΧΝΟ ΚΑΙ ΟΙ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΟΙ

Εδώ πρέπει να πούμε λίγα λόγια για τον Μάχνο και το κίνημά του, που ο μπολσεβίκικος τύπος τον πολεμά με τον πιο κακεντρεχτή τρόπο. Είναι ενδιαφέρον να δούμε πώς χρησιμοποιούν εναντίον του την ίδια μέθοδο που χρησιμοποιούν εναντίον των αναρχικών γενικά, δηλαδή, τα εγκώμια ή τις καταγγελίες ανάλογα με τις ανάγκες τους. Άλλοτε, ο μπολσεβίκικος τύπος παρουσίαζε τον Μάχνο σαν έναν αντεπαναστάτη του χειρίστου είδους, σύμμαχο του Ντενίκιν και του Βράνγκελ και, άλλοτε, ο ίδιος αυτός τύπος τον εγκωμίαζε σαν έναν

καλό επαναστάτη, σύμμαχο της σοβιετικής κυβέρνησης. Δεν είναι περίεργο το ότι αργότερα κυκλοφόρησαν οι πιο παράλογες φήμες για το πρόσωπό του και για τα κίνητρα των δραστηριοτήτων του.

Ένας σύντροφος, γνωστός στη Μόσχα και από παλιά φίλος μας, μας έστειλε το παρακάτω βιογραφικό σημείωμα, που προσδιορίζει τέλεια την προσωπικότητα του αρχηγού των Ουκρανών παρτιζάνων:

«Ο Νέστωρ Μάχνο¹, σήμερα περίπου 30 χρόνων, είναι ένας απλός αγρότης. Δραστήριο μέλος του επαναστατικού κινήματος από το 1901, ανήκε σε μια αναρχική τρομοκρατική ομάδα. Καταδικάστηκε σε θάνατο για το φόνο ενός χωροφύλακα της επαρχίας του Αικατερίνοσλαβ, όμως, εξαιτίας του νεαρού της ηλικίας του, η ποινή του μετατράπηκε σε ισόβια καταναγκαστικά έργα. Απελευθερώθηκε από την Επανάσταση στα 1917, επέστρεψε στον τόπο που γεννήθηκε και πήρε μέρος στην οργάνωση του πληθυσμού των χωριών.

Στις αρχές του 1918, ξέσπασε η αντίδραση στην Ουκρανία. Οι Αυστριακοί, οι Γερμανοί και ο Χέτμαν Σκοροπάντσκι κυβερνούσαν τη χώρα. Καταδίωκαν άγρια και εξόντωναν μαζικά τους αγρότες, τους εργάτες και τους επαναστάτες. Ο Μάχνο, μαζί με έξι συντρόφους, ίδρυσε μια μαχητική οργάνωση και ξεκίνησε έναν αποφασιστικό αγώνα ενάντια στα ξένα στρατεύματα και στην αστυνομία του Χέτμαν. Οι επιτυχίες τους αύξησαν γρήγορα τον αριθμό των παρτιζάνων και η μικρή ομάδα σύντομα αριθμούσε 200 άντρες.

Αφού απήλλαξε την Ουκρανία από τον ξένο άτακτο στρατό και από τις ένοπλες συμμορίες του Χέτμαν Σκοροπάντσκι, ο Μάχνο άρχισε τον αγώνα ενάντια στον Πετλιούρα. Στο τέλος του χρόνου, διέθετε κιόλας έναν αληθινό αντάρτικο στρατό.

Εκβιασμός με τις προμήθειες και συκοφαντία

Όταν ο Πετλιούρα κατατροπώθηκε, οι μπολσεβίκοι κατέλαβαν την Ουκρανία. Ως αναρχικός, ο Μάχνο δεν μπορούσε να συμπράξει μαζί τους, παρ' όλο που του έκαναν τις πιο δελεαστικές προτάσεις, όπως, για παράδειγμα, να τον διορίσουν διοικητή των ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων, με το μοναδικό όρο να τεθεί κάτω από τις διαταγές του Τρότσκι. Ο Μάχνο αρνήθηκε, εξηγώντας ότι του ήταν αδύνατον να συνεργαστεί με ανθρώπους που είχαν ως στόχο τους την κατάληψη της εξουσίας. Ασχολήθηκε λοιπόν εντατικά με την αγκιτάτσια και οργάνωσε τον αγώνα ενάντια στον νέο αντιδραστικό στρατό του Ντενίκιν, αλλά οι μπολσεβίκοι δήλωσαν ότι δεν μπορούν να εμπιστευτούν αυτόν τον αγώνα σε έναν στρατό ανταρτών και επειδή δεν αισθάνονταν αρκετά ισχυροί για

---

¹ Βλ. Π. Αρσίνωφ, *Ιστορία του Μαχνοβίτικου Κινήματος, 1918-1921*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος. (Σ.τ.Μ.)

να επιτεθούν στους μαχνοβίτες, πίστεψαν ότι θα μπορούσαν να σπάσουν την αντίσταση του Μάχνο με το να του αρνηθούν τις προμήθειες. Ο Τρότσκι δήλωσε ότι θα παρέδινε τις προμήθειες μόνον αν ο Μάχνο δεχόταν να υποταχτεί στη διοίκηση του Κόκκινου Στρατού. Ο Μάχνο βρισκόταν σε επικίνδυνη θέση, παγιδευμένος μαζί με τους παρτιζάνους του ανάμεσα στο σφυρί και στο αμόνι – ανάμεσα στον Ντενίκιν και στον Κόκκινο Στρατό. Διέθετε περίπου 50.000 άντρες, αλλά σχεδόν καθόλου πολεμοφόδια. Στον αγώνα του ενάντια στον Χέτμαν και στον Πετλιούρα, ήταν σχεδόν μόνος, καθώς εκείνη την εποχή ο Κόκκινος Στρατός ήταν ακόμα εξαιρετικά ανίσχυρος και κακά οργανωμένος. Έτσι, οι μπολσεβίκοι του είχαν δώσει τότε άφθονα εφόδια – και, για να πούμε την αλήθεια, για το δικό τους συμφέρον. Τώρα, αρνούσαν ξαφνικά στους μαχνοβίτες το δικαίωμα να υπάρχουν, με το πρόσχημα ότι ήταν αντάρτες, αλλά στην πραγματικότητα, επειδή ο Μάχνο δεν δεχόταν να υποταχτεί στις διαταγές του Τρότσκι

Ο Τρότσκι είχε πιστέψει ότι αρνούμενος στους μαχνοβίτες τις προμήθειες, θα ανάγκαζε τον αρχηγό τους να υποταχτεί. Όταν είδε ότι ο Μάχνο παρέμενε αμετακίνητος, αποφάσισε να τον εξοντώσει με κάθε θυσία. Στη διάρκεια μιας συγκέντρωσης στο Χάρκοβο, στις 29 Απριλίου 1919, παρουσίασε τον Μάχνο σαν κοινό ληστή και δήλωσε ότι θα ήταν καλύτερα να καταληφθεί η Ουκρανία από τους Λευκούς παρά να παραδοθεί στους μαχνοβίτες, γιατί αν κατείχε τη χώρα ο Ντενίκιν, οι αγρότες θα καλούσαν από μόνοι τους τους μπολσεβίκους.

Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι άφησαν τον Μάχνο χωρίς όπλα και ο Κόκκινος Στρατός δεν χρησιμοποίησε τα όπλα του, όταν ο Ντενίκιν σε μια βίαιη επίθεση ενάντια στους άοπλους μαχνοβίτες, έσπασε την άμυνά τους. Βέβαια, ο Κόκκινος Στρατός αναγκάστηκε και ο ίδιος να υποχωρήσει, αλλά ο σκοπός αυτής της τακτικής είχε πραγματοποιηθεί: ο Μάχνο χτυπήθηκε καίρια και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το πεδίο της μάχης με τα υπολείμματα του στρατού του. Ταυτόχρονα, ο μπολσεβίκικος τύπος απέδιδε την υποχώρηση του Κόκκινου Στρατού στην προδοσία του Μάχνο, τον οποίο η σοβιετική κυβέρνηση κήρυξε εκτός νόμου. Όταν λίγο αργότερα ανακάλυψαν τον αδελφό του σε ένα νοσοκομείο, νομίζοντας ότι είναι ο ίδιος ο Μάχνο, τον τουφέκισαν.

Η ήττα του Μάχνο ωφέλησε πάρα πολύ τον Ντενίκιν. Τα στρατεύματά του, απωθώντας τον Κόκκινο Στρατό, εισέβαλαν νικηφόρα στη Ρωσία. Ωστόσο, σ' αυτήν την κρίσιμη κατάσταση, ο Μάχνο κατάφερε να αναδιοργανώσει τους παρτιζάνους του, να επιτεθεί στα μετόπισθεν του Ντενίκιν και με ένα τολμηρό χτύπημα να τον αποκόψει από τον ανεφοδιασμό του σε πολεμοφόδια και τρόφιμα. Έτσι ο Κόκκινος Στρατός μπόρεσε να ξαναρχίσει την επίθεση και ο μπολσεβίκικος τύπος αναγνώρισε ξανά στον Μάχνο την ιδιότητα του επαναστάτη, ενώ η κυβέρνηση ακύρωσε την κήρυξη εκτός νόμου του υποτιθέμενου "αρχηγού των ληστών". Όμως, μετά την οριστική ήττα του Ντενίκιν, ο Τρότσκι απαίτησε τον αφοπλισμό των μαχνοβιτών και επειδή αυτοί αρνήθηκαν, ο

Μάχνο κηρύχθηκε για μια ακόμα φορά ληστής και εκτός νόμου. Ο σκληρός αγώνας που διεξήχθη τότε ανάμεσα στον Μάχνο και στους μπολσεβίκους και που συχνά πήρε τρομακτική μορφή, δεν κατέληξε σε ένα οριστικό αποτέλεσμα, ώσπου η είσοδος του Βράνγκελ στη σκηνή να εγκαινιάσει μια νέα φάση στις σχέσεις της σοβιετικής κυβέρνησης με τους μαχνοβίτες.»

Αυτές οι πληροφορίες του Ρώσου συντρόφου μας επιβεβαιώθηκαν από τότε σε όλα τα σημεία τους από πολλές άλλες, που πήραμε από πρώτο χέρι. Έτσι, έχω στα χέρια μου ένα χειρόγραφο 114 σελίδων σχετικά με το μαχνοβίτικο κίνημα, που προέρχεται από τη Ρωσία και στο οποίο όλες οι λεπτομέρειες των γεγονότων γενικού χαρακτήρα που αναφέρονται πιο πάνω, θεμελιώνονται με ντοκουμέντα. Η δημοσίευση αυτού του υλικού όσο το δυνατόν συντομότερα, θα επιτρέψει στον αναγνώστη να διαμορφώσει μια ξεκάθαρη εικόνα για τον Μάχνο και το κίνημά του και, ταυτόχρονα, θα διαλύσει εντελώς τους μύθους που κατασκεύασαν οι μπολσεβίκοι γι' αυτόν και για τον αγώνα του.

Η μπολσεβίκικη κυβέρνηση διαπραγματεύεται με τον Μάχνο, ενάντια στον Βράνγκελ

Στις αρχές του 1920, ο Μάχνο αναγκάστηκε να πολεμήσει ταυτόχρονα ενάντια στον Βράνγκελ και ενάντια στους μπολσεβίκους. Αλλά η κατάσταση πήρε σιγά-σιγά μια τόσο κρίσιμη τροπή που η σοβιετική κυβέρνηση αναγκάστηκε ξανά να ζητήσει τη βοήθειά του. Ο πόλεμος με την Πολωνία είχε τόσο πολύ εξαντλήσει τις ρώσικες στρατιωτικές δυνάμεις, ώστε ο Κόκκινος Στρατός δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τις ορμητικές επιθέσεις του Βράνγκελ, τον οποίο οι δυνάμεις της Αντάντ εφοδίαζαν απλόχερα με σύγχρονο οπλισμό. Μπροστά σε έναν τέτοιο κίνδυνο, που θα μπορούσε να είναι μοιραίος γι' αυτήν, η σοβιετική κυβέρνηση αποφάσισε για μια ακόμα φορά να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με τον «ληστή» Μάχνο, τον οποίο ο σοβιετικός τύπος κατάγγελλε ακούραστα σαν «σύμμαχο του λευκού βαρώνου» Βράνγκελ.

Στις 16 Οκτωβρίου, υπογράφηκε η παρακάτω συμφωνία ανάμεσα στη σοβιετική κυβέρνηση και στον Μάχνο:

**ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ
ΜΕΤΑΞΥ ΣΟΒΙΕΤΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΥΚΡΑΝΙΚΟΥ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΥ
ΣΤΡΑΤΟΥ (ΜΑΧΝΟΒΙΤΙΚΟΥ)**

ΜΕΡΟΣ Α' – ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

1. Άμεση απελευθέρωση όλων των Μαχνοβιτών κι αναρχικών φυλακισμένων ή εξόριστων στην επικράτεια της Σοβιετικής Δημοκρατίας διακοπή κάθε δίωξης των Μαχνοβιτών ή αναρχικών, εκτός εκείνων που συνεχίζουν τον ένοπλο αγώνα εναντίον της σοβιετικής κυβέρνησης.
2. Πλήρης ελευθερία σε κάθε μορφή δημόσιας έκφρασης και προπαγάνδας για όλους τους Μαχνοβίτες κι αναρχικούς για τις αρχές και τις ιδέες του, σε ομιλίες και στον τύπο, με εξαίρεση οποιοδήποτε κάλεσμα για βίαιη ανατροπή της σοβιετικής κυβέρνησης και με τον όρο ότι θα γίνουν σεβαστές οι απαιτήσεις της στρατιωτικής λογοκρισίας. Για κάθε είδους δημοσίευση, οι Μαχνοβίτες και οι αναρχικοί, σαν επαναστατικές οργανώσεις αναγνωρισμένες από τη σοβιετική κυβέρνηση, μπορούν να κάνουν χρήση του τεχνικού εξοπλισμού του σοβιετικού κράτους, εφόσον φυσικά πειθαρχούν στους τεχνικούς κανόνες που αφορούν τις δημοσιεύσεις.
3. Ελεύθερη συμμετοχή στις εκλογές των σοβιέτ και το δικαίωμα των Μαχνοβιτών κι αναρχικών να εκλέγονται σ' αυτά. Ελεύθερη συμμετοχή στην οργάνωση του προσεχούς 5ου Πανουκρανικού Συνεδρίου των Σοβιέτ, που θα πραγματοποιηθεί τον επόμενο Δεκέμβρη.

(Υπογραφή)

Με εντολή της σοβιετικής κυβέρνησης της Ουκρανικής Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας, Γ. Γιάκοβλεφ.

Πληρεξούσιοι του Συμβουλίου και Διοικητές του Ουκρανικού Επαναστατικού Στρατού (Μαχνοβίτικοι): Κυρλένκο, Ποκόφ.

ΜΕΡΟΣ Β' – ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ

1. Ο Ουκρανικός Επαναστατικός Στρατός (Μαχνοβίτικος) θα ενωθεί με τις ένοπλες δυνάμεις της Δημοκρατίας σαν αντάρτικος στρατός που θα εξαρτάται, σ' ό,τι αφορά τις επιχειρήσεις, από την ανώτατη διοίκηση του Κόκκινου Στρατού. Θα διατηρήσει την καθιερωμένη εσωτερική του δομή και δεν θα είναι υποχρεωμένος να υιοθετήσει τις βάσεις και τις αρχές του τακτικού Κόκκινου Στρατού.

2. Διασχίζοντας τη σοβιετική επικράτεια στο μέτωπο ή βαδίζοντας μεταξύ μετώπων, ο Επαναστατικός Στρατός δεν θα δεχτεί στις γραμμές του ούτε αποσπάσματα ούτε μεμονωμένους λιποτάκτες του Κόκκινου Στρατού.

Παρατηρήσεις:

1) Οι μονάδες του Κόκκινου Στρατού καθώς και μεμονωμένοι Κόκκινοι στρατιώτες που συναντήθηκαν κι ενώθηκαν με τον Επαναστατικό Στρατό πίσω από το μέτωπο του Βράνγκελ, θα ξαναμπούν στις γραμμές του Κόκκινου Στρατού όταν έρθουν ξανά σε επαφή μαζί του.

2) Οι Μαχνοβίτες επαναστάτες που βρίσκονται πίσω από το μέτωπο του Βράνγκελ, καθώς και όλοι οι άνδρες που προς το παρόν βρίσκονται στον Επαναστατικό Στρατό, θα παραμείνουν εκεί, ακόμα κι αν είχαν επιστρατευτεί προηγουμένα από τον Κόκκινο Στρατό.

3) Για χάρη του σκοπού της καταστροφή του κοινού εχθρού –του Λευκού Στρατού– ο Ουκρανικός Επαναστατικός Στρατός (Μαχνοβίτικος) θα πληροφορήσει τις μάζες των εργαζομένων που συνεργάζονται μαζί του για τη συμφωνία αυτή θα καλέσει τον λαό να σταματήσει κάθε στρατιωτική δράση εναντίον της σοβιετικής κυβέρνησης από την πλευρά της, η σοβιετική κυβέρνηση θα δημοσιεύσει αμέσως τους όρους της συμφωνίας.

4) Οι οικογένειες των μαχητών του Μαχνοβίτικου Επαναστατικού Στρατού που ζούν στην επικράτεια της Σοβιετικής Δημοκρατίας θα απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού και γι' αυτόν τον σκοπό η Σοβιετική Κυβέρνηση της Ουκρανίας θα τους εφοδιάσει με τα αναγκαία έγγραφα.

(Υπογραφή)

Διοικητής του Νοτίου Μετώπου. Φρούνζε.

Μέλη του Επαναστατικού Συμβουλίου του Νοτίου Μετώπου: Μπέλα Κουν, Γκούσσεφ.

Πληρεξούσιοι αντιπρόσωποι του Συμβουλίου και Διοικητές του Μαχνοβίτικου Επαναστατικού Στρατού: Κυρίλένκο, Ποπόφ.

Με βάση αυτή τη συμφωνία, οι μαχνοβίτες αντάρτες και ο Κόκκινος Στρατός πολέμησαν μαζί ενάντια στον Βράνγκελ. Η επιτυχία δεν άργησε: την τρίτη εβδομάδα του Νοεμβρίου, νικήθηκε ολοκληρωτικά ο στρατός του «λευκού βαρώνου» και τα υπολείμματά του, κνηνημένα από τον Κόκκινο Στρατό, τράπηκαν σε μια απεγνωσμένη φυγή προς το Νότο.

Νέες προδοσίες και συκοφαντίες των μολοσεβίκων

Τι έγινε μετά; Μόλις οι ορδές του Βράνγκελ κατατροπώθηκαν οριστικά, η σοβιετική κυβέρνηση ακύρωσε με τον πιο χυδαίο τρόπο τις συμφωνίες που είχε συνάψει με τον Μάχνο και ο Κόκκινος Στρατός στράφηκε ξαφνικά ενάντια στους χθεσινούς του συμμάχους και τους

εξόντωσε άγρια. Ο Μάχνο, που μετά βίας μπόρεσε να διασωθεί, χαρακτηρίστηκε ξανά από τους μπολσεβίκους «ληστής» και «προδότης». Οι μπολσεβίκοι συνέλαβαν ξανά όλους τους αναρχικούς που είχαν απελευθερωθεί με βάση τις συμφωνίες και μεταξύ αυτών τους φίλους του Μάχνο, Τσουμπένκο και Βολίν (W.E. Eichenbaum), καθώς και πολλούς άλλους που ήταν ως τότε ελεύθεροι.

Αυτές είναι μέχρι σήμερα οι διάφορες περιόδοι της ιστορίας αυτού που ονομάζουμε «μαχνοβίτικο κίνημα».

Τα απλά γεγονότα που αναφέραμε πιο πάνω δείχνουν ξεκάθαρα ότι ο Μάχνο δεν είναι ούτε προδότης ούτε αντεπαναστάτης και ότι όλες οι φήμες που διέδωσαν στον κόσμο οι μπολσεβίκοι γι' αυτόν και για το κίνημά του είναι καθαρά ψέματα, που κατασκευάστηκαν για το συμφέρον της λογικής του κράτους. Αν κάποιος έχει λόγους να ισχυρίζεται ότι προδόθηκε –και με τον πιο αισχρό τρόπο– αυτός είναι βέβαια ο Μάχνο. Ήταν προδοσία, όχι μόνο απέναντί του αλλά και απέναντι στην υπόθεση της επανάστασης, να τον αφήσουν την άνοιξη του 1919 χωρίς βοήθεια και πολεμοφόδια και να δώσουν έτσι στον Ντενίκιν τη δυνατότητα να χτυπήσει και να διαλύσει τους αντάρτες του και ήταν προδοσία του χειρίστου είδους ο τρόπος με τον οποίο η σοβιετική κυβέρνηση παραβίασε τις συμφωνίες που είχε συνάψει μαζί του, ένας τρόπος που θυμίζει έντονα τις πολιτικές μεθόδους ενός Καίσαρα Βοργία.

Απέναντι στον κόσμο, η σοβιετική κυβέρνηση αντιμετώπισε τον Μάχνο σαν αντεπαναστάτη, ενώ η ίδια είχε αναγνωρίσει σε μια συνθήκη τον επαναστατικό χαρακτήρα του κινήματός του. Τον χαρακτηρίζει ληστή και κακοποιό του κοινού ποινικού δικαίου, όμως αναρωτιόμαστε πώς μια κυβέρνηση –και μάλιστα μια κυβέρνηση που αρέσκεται να αυτοαποκαλείται «κομμουνιστική»– μπορεί να συνάπτει συνθήκες τεράστιας στρατιωτικής και πολιτικής σημασίας με ένα άτομο αυτού του είδους; Αν ο Μάχνο είναι ένας ληστής, ένας χυδαίος φονιάς, τι είναι τότε αυτοί που συμμαχούν μ' αυτόν το μεγαλεπήβολο κλέφτη και δεσμεύονται μαζί του με συμφωνίες; Ας μην μας αντιτάξουν ότι η σοβιετική κυβέρνηση βρισκόταν σε κατάσταση έσχατης ανάγκης όταν αποφάσισε να συνάψει συμφωνία με τον Μάχνο: ακόμα κι αυτό το ενδεχόμενο δεν θα μπορούσε να δικαιώσει τη συμπεριφορά της. Άλλωστε, όταν ο Ντενίκιν απειλούσε την ύπαρξή της, βρισκόταν επίσης σε μια πολύ δύσκολη θέση και παρ' όλα αυτά εγκατέλειψε

τον Μάχνο και τους δικούς του στην τύχη τους. Το γνώριζε τότε η σοβιετική κυβέρνηση ότι αυτή η απάνθρωπη εγκατάλειψη των μαχνοβιτών θα έβαζε τον Κόκκινο Στρατό σε μεγάλο κίνδυνο, όπως και έγινε. Όμως τότε θυσιάσαν τον Μάχνο, επειδή ήθελαν να απαλλαγούν από αυτόν.

Ναι, οι πολιτικάντηδες της Μόσχας γνωρίζουν πάρα πολύ καλά ότι ο Μάχνο δεν είναι λήσταρχος. Γνωρίζουν ότι πολεμά για μια κατάσταση πραγμάτων που δεν έχει τίποτα κοινό μ' αυτήν που έχουν οι ίδιοι δημιουργήσει και στην οποία αντιτίθεται άμεσα. Γνωρίζουν ακόμα ότι ο άνθρωπος που έσωσε δύο φορές τη Ρωσία από τον όλεθρο μιας ενδεχόμενης νίκης της αντεπαναστάσης, δεν μπορεί να είναι αντεπαναστάτης. Όλα αυτά τα γνωρίζουν πολύ καλά οι αρχηγοί της μπολσεβίκικης κυβέρνησης, αλλά επειδή ο Μάχνο και το κίνημά του δεν δέχτηκαν να ενταχθούν στις κρατικές δομές τους, επιδιώκουν να τους εξοντώσουν με κάθε τρόπο. Να γιατί ο Μάχνο είναι ένας «ληστής», ένας «προδότης», ένας «αντεπαναστάτης»: δεν μπορεί να είναι τίποτα άλλο, όπως και οι αναρχικοί γενικότερα και όλα τα άλλα επαναστατικά ρεύματα που δεν απαγγέλλουν το μπολσεβίκικο «πιστεύω». Δεν έχει καμιά σημασία το γεγονός ότι αυτές οι κατηγορίες δεν έχουν καμιά σχέση με την πραγματικότητα: το ψέμα υπήρξε πάντα ένας από τους σιδερένιους κανόνες κάθε διπλωματίας και, επομένως, δεν είναι δυνατόν να μην το χρησιμοποιήσει η αυτοαποκαλούμενη «προλεταριακή διπλωματία».

V. Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΗΣ ΚΡΟΝΣΤΑΝΔΗΣ¹

Η ίδια «προλεταριακή διπλωματία» των Ρώσων ηγετών κατάφερε να παρουσιάσει την εξέγερση της Κρονστάνδης σαν μια επιχείρηση των «Λευκών», που την προετοίμαζαν προσεκτικά και από πολύ καιρό διάφοροι εξόριστοι αντεπαναστάτες. Αυτή η έκδηλη και ηθελημένη διαστρέβλωση των γεγονότων πέρασε από τότε σ' ολόκληρο το διεθνή κομμουνιστικό τύπο και έγινε πιστευτή ακόμα και από κύκλους που γενικά δεν εκδηλώνουν μια υπέρμετρη συμπάθεια για τις μπολσεβίκικες ιδέες.

---

1. Βλ. *Οι Ισβόστιες της Κρονστάνδης*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, (Σ.τ.Μ.)

Σήμερα, είμαστε σε θέση να κρίνουμε σωστά όλες τις αιτίες και τον αυθεντικό χαρακτήρα αυτού του γεγονότος και διαπιστώνουμε για μια ακόμα φορά ότι με το «αντεπαναστατικό» πνεύμα των ναυτών της Κρονστάνδης συμβαίνει ακριβώς το ίδιο όπως και με τις «αντεπαναστατικές» δραστηριότητες των αναρχικών και των μαχνοβιτών. Η ίδια η *Νονυ Ριτ*, μια φανερά μπολσεβίκικη εφημερίδα της Ρίγας, ήταν αρκετά απρόσεκτη ώστε να αποκαλύψει τον αληθινό χαρακτήρα της εξέγερσης της Κρονστάνδης (από ό,τι φαίνεται, η σύνταξη δεν είχε πάρει έγκαιρα τις απαραίτητες οδηγίες από τη Μόσχα). Πράγματι, στο φύλλο της 19 Μαρτίου 1921, της ξέφυγε η παρακάτω ενδιαφέρουσα ομολογία:

«Οι ναύτες της Κρονστάνδης είναι στην πλειοψηφία τους αναρχικοί. Δεν τοποθετούνται στα δεξιά, αλλά στα αριστερά των κομμουνιστών. Στα τελευταία ραδιοφωνικά μηνύματά τους, διακηρύσσουν: "Ζήτω η εξουσία των σοβιέτ!", ενώ δεν έχουν φωνάζει ούτε μια φορά: "Ζήτω η Εθνική Συνέλευση!". Γιατί ξεσηκώθηκαν ενάντια στη σοβιετική κυβέρνηση; Γιατί δεν την θεωρούν αρκετά σοβιετική. Έγραψαν στη σημαία τους το ίδιο μισοαναρχικό-μισοκομμουνιστικό σύνθημα που, πριν από τρισήμισι χρόνια, την επομένη της Οκτωβριανής Επανάστασης, το είχαν διακηρύξει οι ίδιοι οι μπολσεβίκοι. Στον αγώνα τους ενάντια στη σοβιετική κυβέρνηση, οι εξεγερμένοι της Κρονστάνδης εκδήλωσαν σε διάφορες ευκαιρίες το βαθύ μίσος τους για τον "αστό" και για ο,τιδήποτε αστικό. Διακήρυξαν ότι η σοβιετική κυβέρνηση είχε αστικοποιηθεί και ότι "χόντρυνε η κοιλιά" του Ζηνόβιεφ. Πρόκειται εδώ για μια εξέγερση από τα αριστερά και όχι από τα δεξιά.»

Αυτή η άποψη της μπολσεβίκικης εφημερίδας *Νονυ Ριτ* για την εξέγερση της Κρονστάνδης επιβεβαιώθηκε από τότε σε όλα τα σημεία της. Το αποδεικνύουν όλα τα ντοκουμέντα και όλες οι προκηρύξεις των εξεγερμένων: δεν βρίσκουμε ούτε μια λέξη που να επιτρέπει να συμπεράνουμε κάποια αντεπαναστατική ραδιουργία. Ολόκληρο το κίνημα είχε έναν γνήσια αυθόρμητο χαρακτήρα και αναπτύχθηκε με βάση τις τοπικές συνθήκες.

Οι ναύτες της Κρονστάνδης ήταν πάντα από τα πιο ενεργητικά και αφοσιωμένα στοιχεία του ρώσικου επαναστατικού κινήματος. Το 1905, είχαν κιόλας παίξει ένα σημαντικό ρόλο και όταν ξέσπασε η επανάσταση στα 1917, ήταν οι πρώτοι που βρέθηκαν στο πεδίο της μάχης, αποδεικνύοντας την ανυποχώρητη αποφασιστικότητά τους. Κάτω από την κυβέρνηση του Κερένσκυ, εγκαθίδρυσαν την Κομμούνα της Κρονστάνδης και πολέμησαν την ιδέα μιας Εθνικής Συνέλευσης, στην οποία διέβλεπαν έναν κίνδυνο για την επανάσταση. Όταν άρχισε Οκτωβριανή Επανάσταση, που θα έφερνε τους μπολσεβίκους στην ε-

ξουσία, βρέθηκαν ξανά στην πρώτη γραμμή του κινήματος με το σύνθημα «Όλη η εξουσία στα σοβιέτ:».

Στη διάρκεια των αιματηρών μαχών με τον Γιουντένιτς, οι ναύτες της Κρονστάνδης στάθηκαν το πιο ακλόνητο οχυρό της επανάστασης, που πάνω του συντρίφτηκαν οι αντεπαναστατικές απόπειρες. Οι αναρχικές αντιλήψεις τους τούς ώθησαν να επιδιώξουν ενεργητικά τη διατήρηση της ανεξαρτησίας τους, όταν η κεντρική κυβέρνηση της Μόσχας άρχισε να περιορίζει όλο και περισσότερο τα αρχικά δικαιώματα των σοβιέτ. Όλες οι απόπειρες του Τρότσκι να τους υποτάξει στους ίδιους κανονισμούς μ' αυτούς που είχε επιβάλει σιγά-σιγά στον στρατό, αποδείχτηκαν σε μεγάλο βαθμό μάταιες και για όσο καιρό ο Τρότσκι έπρεπε να συγκεντρώνει όλες τις δυνάμεις του ενάντια στα αντεπαναστατικά στρατεύματα, ήταν αναγκασμένος, θέλοντας και μη, να αποδέχεται αυτήν την κατάσταση πραγμάτων. Ωστόσο, εύκολα καταλαβαίνουμε ότι αυτού του είδους οι αδιάκοπες απόπειρες, δεν ήταν δυνατόν να προκαλέσουν στους ναύτες της Κρονστάνδης αισθήματα συμπάθειας για την κυβέρνηση. Πολύ περισσότερο, όταν, αφού τελείωσε ο πόλεμος, επαναλήφθηκαν αυτές οι απόπειρες με ακόμα μεγαλύτερη δριμύτητα και οδήγησαν την καχυποψία των ναυτών της Κρονστάνδης στο αποκορύφωμά της.

Το Φεβρουάριο του 1921, σημαντικές ταραχές, που προκλήθηκαν από την εφαρμογή μιας νέας ταξινόμησης στη διανομή των τροφίμων, ξέσπασαν ανάμεσα στους εργάτες της Πετρούπολης, που κατέβηκαν σε απεργία. Πολλοί από αυτούς ρίχτηκαν στη φυλακή, πράγμα που φυσικά ηλέκτρισε περισσότερο την ατμόσφαιρα.

Τα πράγματα βρίσκονταν σ' αυτό το σημείο, όταν οι ναύτες της Κρονστάνδης έστειλαν μια αντιπροσωπεία στην Πετρούπολη για να μελετήσει επί τόπου την κατάσταση και να συμφωνήσει, αν ήταν δυνατόν, με τους εργάτες για μια κοινή δράση.

Μια ομόφωνη απόφαση της Κρονστάνδης

Την 1η Μαρτίου, συνήλθε στην Κρονστάνδη μια γενική συνέλευση των πληρωμάτων των πλοίων, η οποία άκουσε τις αναφορές των αντιπροσώπων και υιοθέτησε ομόφωνα την παρακάτω απόφαση:

«Έχοντας ακούσει την αναφορά των αντιπροσώπων, που είχε στείλει η γενική συνέλευση των πλοίων, για να ερευνήσουν την κατάσταση στην Πετρούπολη, αποφασίζουμε ότι πρέπει:

1. *Επειδή τα σημερινά σοβιέτ δεν εκφράζουν τη θέληση των εργατών και των αγροτών, να προκηρυχθούν νέες εκλογές που θα διεξαχθούν με μυστική ψηφοφορία και με ελεύθερη προεκλογική προπαγάνδα για όλους τους εργάτες και αγρότες.*
2. *Να εξασφαλιστεί η ελευθερία των συγκεντρώσεων για τα εργατικά συνδικάτα και τις αγροτικές οργανώσεις.*
3. *Να δοθεί ελευθερία του λόγου και του τύπου σε όλους τους εργάτες και αγρότες, στους αναρχικούς και στην αριστερή πτέρυγα των σοσιαλεπαναστατών.*
4. *Να συγκληθεί μια εξωκομματική συνδιάσκεψη των εργατών, των κόκκινων στρατιωτών και των ναυτών της Πετρούπολης, της Κρονστάνης και της επαρχίας της Πετρούπολης, το αργότερο ως τις 10 Μαρτίου 1921.*
5. *Να απελευθερωθούν όλοι οι πολιτικοί κρατούμενοι που ανήκουν σε σοσιαλιστικά κόμματα, καθώς επίσης και όλοι οι εργάτες, αγρότες ναύτες και κόκκινοι στρατιώτες, που φυλακίστηκαν για την ανάμιξή τους σε διάφορα εργατικά και αγροτικά κινήματα.*
6. *Να εκλεγεί μια ειδική επιτροπή για να επανεξετάσει τις δίκες εκείνων που κρατούνται στις φυλακές και στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.*
7. *Να καταργηθούν όλα τα πολιτικά "παρακλάδια", γιατί κανένα κόμμα δεν πρέπει να έχει ειδικά προνόμια αναφορικά με την προπαγάνδα των ιδεών του, ούτε να παίρνει χρηματική ενίσχυση από το κράτος γι' αυτόν τον σκοπό. (Το άρθρο αυτό αναφέρεται στις ειδικές οργανώσεις επιτήρησης που είχαν δημιουργηθεί μέσα σε κάθε ρώσικο πολιτικό ή στρατιωτικό θεσμό και στις οποίες δεν μπορούσαν να συμμετέχουν παρά μόνον τα μέλη του Κ.Κ.). Αντί γι' αυτά, προτείνουμε να δημιουργηθούν μορφωτικές και πολιτιστικές επιτροπές, που θα χρηματοδοτούνται από την κυβέρνηση.*
8. *Να καταργηθούν αμέσως όλα τα αποσπάσματα των μπλόκων. (Πρόκειται για στρατιωτικές μονάδες που έδρευαν στους σταθμούς και στους δρόμους, για να εμποδίζουν την είσοδο τροφίμων και άλλων προϊόντων που δεν τα αγόραζε ή δεν τα πουλούσε το κράτος).*
9. *Να εξισωθούν οι μερίδες τροφίμων όλων των εργαζομένων, με εξαίρεση εκείνους που απασχολούνται σε επικίνδυνες και ανθυγιεινές εργασίες.*
10. *Να καταργηθούν όλα τα ειδικά κομμουνιστικά τμήματα σε όλες τις μονάδες του στρατού, καθώς επίσης και οι κομμουνιστικές φρουρές στα εργοστάσια και στις επιχειρήσεις. Σε περίπτωση ανάγκης, αυτά τα καθήκοντα μπορούν να ανατεθούν σε άτομα που θα εκλέγονται από τους ίδιους τους στρατιώτες και τους εργάτες των επιχειρήσεων και των εργοστασίων.*
11. *Να δοθεί στους αγρότες πλήρης ελευθερία να διαχειρίζονται τη γη τους και να κατέχουν ζώα, με την προϋπόθεση ότι δεν θα χρησιμοποιούν μισθωτούς.*
12. *Να ζητηθεί από όλες τις μονάδες του στρατού, καθώς επίσης και από τους συντρόφους ευέλπιδες, να υποστηρίξουν το κίνημά μας.*
13. *Να απαιτήσουμε να δοθεί από τον τύπο η πιο πλατιά δημοσιότητα στις αποφάσεις μας.*
14. *Να οριστεί μια Κινητή Επιτροπή Ελέγχου.*
15. *Να επιτραπεί στους βιοτέχνες να ασκούν ελεύθερα το επάγγελμά τους, αρκεί να μην χρησιμοποιούν μισθωτούς.»*

Το ψήφισμα αυτό παρουσιάστηκε σε μια συγκέντρωση των πολιτών της Κρονστάνδης, όπου προσήλθαν 16.000 άτομα και υιοθετήθηκε ομόφωνα. Στις 2 Μαρτίου, οι αντυπρόσωποι των πλοίων, των στρατιωτικών μονάδων, των επιχειρήσεων και των συνδικαλιστικών οργανώσεων –περίπου 300 συνολικά– συγκεντρώθηκαν και διόρισαν μια «προσωρινή επαναστατική επιτροπή», επιφορτισμένη να προετοιμάσει τις εκλογές στο σοβιέτ. Αυτή εξέδωσε ένα καθημερινό φύλλο πληροφόρησης, την *Ισβέστια*, που ενημέρωνε για τις διάφορες φάσεις του κινήματος. Ο ρώσος σύντροφός μας Ιζίντιν, έστειλε στους παρισινούς *Νέους Καιρούς* πολυάριθμα αποσπάσματα από την *Ισβέστια* της Κρονστάνδης, που αποτελούν εύγλωττες μαρτυρίες για το πνεύμα και το χαρακτήρα αυτού του κινήματος που συκοφαντήθηκε τόσο χυδαία. Έτσι, μπορούμε να διαβάσουμε σε ένα άρθρο με τίτλο «Γιατί αγωνιζόμαστε»:

«Η υπομονή των μαρτυρικών εργατών έχει εξαντληθεί¹. Η φλόγα της εξέγερσης φωτίζει εδώ και εκεί τη χώρα, στον αγώνα ενάντια στη βία και την καταπίεση. Οι εργατικές απεργίες πολλαπλασιάζονται. Μα οι χαφιέδες των μολοσεβίκων αγρυπνούν: παίρνουν όλα τα μέτρα για να εμποδίσουν και να καταπνίξουν την αναπόφευκτη τρίτη επανάσταση. Αλλά παρ' όλα αυτά, η επανάσταση ξέσπασε. Πραγματοποιήθηκε από τις ίδιες τις εργαζόμενες μάζες...

Εδώ στην Κρονστάνδη μπήκαν τα θεμέλια της τρίτης επανάστασης που θα ανοίξει την πλατιά λεωφόρο της σοσιαλιστικής ανοικοδόμησης. Αυτή η επανάσταση θα πείσει τις εργαζόμενες μάζες Ανατολής και Δύσης ότι αυτά που έγιναν ως τώρα στη χώρα μας δεν ήταν σοσιαλισμός...

Οι εργάτες και οι αγρότες βαδίζουν κιάλας ακάθεκτοι προς το μέλλον. Έχουν αφήσει πίσω τους τη Συντακτική Συνέλευση με το αστικό καθεστώς της, έχουν αφήσει πίσω τους το Κομμουνιστικό Κόμμα με την Τσεκά του και τον κρατικό καπιταλισμό του, που σφίγγει τη θηλιά γύρω από το λαιμό των εργαζομένων και απειλεί να τους στραγγάλισει.

Η αλλαγή που έγινε, προσφέρει επιτέλους στους εργάτες τη δυνατότητα να εκλέξουν ελεύθερα τα σοβιέτ τους, που θα λειτουργήσουν απαλλαγμένα από κάθε κομματική πίεση. Η αλλαγή αυτή θα τους επιτρέψει, επίσης, να αναδιοργανώσουν τα γραφειοκρατικά συνδικάτα, μεταμορφώνοντάς τα σε ελεύθερες ενώσεις εργαζομένων, χειρωνακτών και διανοουμένων.»

Οι φάσεις της επανάστασης

Στο άρθρο με τίτλο «Οι φάσεις της επανάστασης», που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 12 Μαρτίου, διαβάζουμε:

«Το Κομμουνιστικό Κόμμα σφετερίστηκε την εξουσία παραμερίζοντας τους εργάτες και τους αγρότες, στο όνομα των οποίων υποτίθεται ότι δρούσε... Γεννήθηκε μια

---

1. Η έμφαση είναι του πρωτότυπου,

νέα σκλαβιά, που ονομάζεται "κομμουνισμός". Ο εργάτης έγινε ένας απλός μισθωτός στα κρατικά εργοστάσια, ο αγρότης μεταβλήθηκε σε σκλάβο της σοβιετικής οικονομίας. Το ίδιο συνέβη και με τους πνευματικά εργαζόμενους... Είχε έρθει η ώρα να συντρίψουμε την κομμυσαριοκρατία. Η Κρονστανόδη, πρωτοκόρος της κοινωνικής επανάστασης, δεν κοιμόταν. Το Μάρτιο και τον Οκτώβριο, βρισκόταν στην πρώτη γραμμή. Τώρα, για άλλη μια φορά, η Κρονστανόδη είναι εκείνη που σήκωσε πρώτη τη σημαία της τρίτης επανάστασης των εργαζομένων.

Η απολυταρχία του τσάρου γκρεμίστηκε. Η Συντακτική δεν είναι παρά μια θύμηση. Το καθεστώς των κομμυσαρίων θα πέσει κι αυτό με τη σειρά του. Έφτασε η στιγμή της αληθινής εξουσίας των εργαζομένων. Έφτασε η στιγμή της εξουσίας των σοβιέτ!»

Στο άρθρο «Εκκλήση στους εργαζόμενους, στους κόκκινους στρατιώτες και στους ναύτες», που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 13 Μαρτίου, η κατηγορία της σοβιετικής κυβέρνησης, σύμφωνα με την οποία οι λευκοί στρατηγοί και οι ιερείς διεύθυναν το κίνημα, απορρίπτεται με οργή και αγανάκτηση:

«Εμείς οι Κρονστανδιανοί αποτινάξαμε, στις 2 Μαρτίου, την καταραμένη κυριαρχία των κομμουνιστών και υψώσαμε την κόκκινη σημαία της Τρίτης Επανάστασης των εργαζομένων.

Κόκκινοι στρατιώτες, ναύτες και εργαζόμενοι, η Κρονστανόδη απευθύνεται σε σας!

Ξέρουμε ότι σας λένε ψέματα, ότι σας κρύβουν την αλήθεια για όσα συμβαίνουν εδώ, μα εμείς είμαστε έτοιμοι να δώσουμε τη ζωή μας για τη λευτεριά των εργατών και των αγροτών. Πιστεύετε στ' αλήθεια ότι μας κατευθύνουν οι λευκοί στρατηγοί και οι ιερείς; Για να ξεμπερδέουμε μια για πάντα μ' αυτές τις φήμες, σας γνωρίζουμε τη σύνθεση της προσωρινής επαναστατικής επιτροπής: 1. Πετριτσένκο, αρχιστρίτης του θωρηκτού "Πετροαβλιώφσκ". 2. Γιακουβένκο, τηλεφωνητής της υπηρεσίας διαβιβάσεων περιοχής Κρονστανόδης. 3. Οσόσωφ, μηχανικός στο θωρηκτό "Σεβαστοπόλ". 4. Περπέλκιν, ηλεκτροτεχνίτης στο θωρηκτό "Σεβαστοπόλ". 5. Ακρίπωφ, πρώτος μηχανικός. 6. Πατρούσεφ, αρχιηλεκτροτεχνίτης στο θωρηκτό "Πετροαβλιώφσκ". 7. Κουπόλωφ, αρχινοσοκόμος. 8. Βερσίιν, ναύτης στο θωρηκτό "Σεβαστοπόλ". 9. Τούκιν, εργάτης στο εργοστάσιο ηλεκτρισμού. 10. Ρομανένκο, φύλακας στα ναυπηγεία. 11. Ορέσιν, καθηγητής της Τρίτης Τεχνικής Σχολής. 12. Παβλώφ, εργάτης ειδικευμένος στην καταστροφή ναρκών. 13. Μπάικωφ, κοροτσέρης. 14. Βαλκ, εργάτης πριονιστηρίου. 15. Κίλγκαστ, τιμονιέρης.»

Στο ίδιο φύλλο της 13 Μαρτίου, υπάρχει μια ιδιαίτερα συγκινητική έκκληση στο παγκόσμιο προλεταριάτο:

«Δώδεκα μέρες τώρα, μια χούφτα ήρωες, ναύτες, εργάτες και κόκκινοι στρατιώτες, σηκώνουν μόνοι τους, απομονωμένοι από όλον τον κόσμο, το βάρος των χτυπημάτων που τους καταφέρνουν οι τύραννοι κομμουνιστές. Εμείς όμως θα παραμείνουμε στις θέσεις μας. Θα συνεχίσουμε τον αγώνα που αρχίσαμε ως την τελική νίκη, ή θα πεθάνουμε φωνάζοντας: "Ζήτω τα ελεύθερα σοβιέτ!"». Ας το γνωρίζει αυτό το προλεταριάτο όλου του κόσμου. Σύντροφοι, χρειάζομαστε την ηθική βοήθειά σας: εξεγερθείτε ενάντια στους εξουσιαστικούς κομμουνιστές, που σας καταπιézουν!»

Αυτή η τελευταία έκκληση των εξεγερμένων της Κρονστάνδης μπροστά στον θάνατο που τους απειλούσε, αντήχησε σαν φωνή μέσα στην έρημο: κανείς δεν την άκουσε. Κανείς δεν αναγνώρισε το μεγαλείο της υπόθεσης για την οποία διακινδύνευαν τη ζωή τους. Είναι ζήτημα και αν έμαθαν ότι ένας απάνθρωπος άτακτος στρατός τους έσφαζε κατά χιλιάδες, όπως κάποτε έσφαζαν τους άντρες και τις γυναίκες της Κομμούνας του Παρισιού οι αποκτηνωμένες ορδές του Γκαλιφέ. Ωστόσο, ενώ οι Κομμουνάροι πήραν μια θέση στην γιγάντια καρδιά του παγκόσμιου προλεταριάτου, αυτοί που το αίμα τους χύθηκε στο πλακόστρωτο της Κρονστάνδης, στιγματίστηκαν σαν προδότες και αντεπαναστάτες από την ίδια την τάξη τους. Κρίθηκαν χωρίς κανείς να γνωρίζει την υπόθεσή τους και οι τελευταίες κραυγές τους δεν ακούστηκαν. Ωστόσο, αυτοί οι άνθρωποι αγωνίστηκαν για έναν σκοπό που ήταν και σκοπός των δημίων τους: τα ίδια λόγια, που οι εξεγερμένοι της Κρονστάνδης έγραψαν πάνω στις σημαίες τους, χρησίμευσαν σαν σύνθημα στους μπολσεβίκους, όταν προετοιμάζαν την Επανάσταση του Οκτωβρίου 1917 και ανέτρεπαν την κυβέρνηση του Κερένσκυ. Ποιος θα μπορούσε τότε έστω και να διανοηθεί ότι, λίγα μόνον χρόνια αργότερα, η «δικτατορία του προλεταριάτου» θα ερχόταν σε αντίθεση με τους φορείς των ιδίων αυτών ιδεών, που οι μελλοντικοί δικτάτορες είχαν χρησιμοποιήσει σαν εμβλήματα στον αγώνα τους για την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας! Κι αν αυτή η αιματηρή σάτιρα της ιστορίας είναι ακόμα και σήμερα ελάχιστα κατανοητή, θα έρθει ο καιρός που θα κατανοήσουν όλοι το βαθύτερο νόημά της. Τότε, θα κρίνουν διαφορετικά τους εξεγερμένους της Κρονστάνδης και την υπόθεση για την οποία πολέμησαν και έχυσαν το αίμα τους.

Έκκληση στο παγκόσμιο προλεταριάτο

Το βασικό επιχείρημα που χρησιμοποιήθηκε εναντίον τους, ήταν η συμπάθεια που έδειξε ο αντεπαναστατικός τύπος για την εξέγερση. Σε ένα άρθρο, που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 20 Απριλίου της *Εβδομαδιαίας Επιθεώρησης του Ρώσικου Τύπου*, ο Ράντεκ επιχείρησε να εκμεταλλευτεί όσο μπορούσε αυτό το γεγονός, πιστεύοντας ότι έτσι αποδείκνυε στους αναγνώστες του τον αντεπαναστατικό χαρακτήρα της ίδιας της εξέγερσης. Οι αναγνώστες του κομμουνιστικού τύπου είναι, καθώς ξέρουμε, πολύ εύπιστοι και δεν μας εκπλήσσει το

γεγονός ότι, έκτοτε, το άρθρο που είχε γράψει ο Ράντεκ με μια λογική εισαγγελία, πέρασε από όλα τα κομμουνιστικά έντυπα διαφόρων χωρών. Ως τώρα, πολύ λίγοι σκέφτηκαν να εξετάσουν σοβαρά την αξία αυτού του περίφημου επιχειρήματος. Τους αρκούσε ότι προερχόταν από τη Μόσχα. Ωστόσο, στην ουσία δεν αποδεικνύει τίποτα απολύτως: είναι μια εμπειρική αλήθεια που οι αντιδραστικοί όλων των αποχρώσεων επιδίωξαν πάντα να την προσαρμόσουν σε όλα τα καλούπια. Το γεγονός, για παράδειγμα, ότι η ισπανική κυβέρνηση απαγορεύει εδώ και χρόνια τον αναρχικό και συνδικαλιστικό τύπο, ενώ επιτρέπει χωρίς ανησυχία την έκδοση του όργανου του Κομμουνιστικού Κόμματος στη Μαδρίτη, δεν οφείλεται σε οποιαδήποτε εύνοια που έχει για την *Ελ Κομμουνίστα*, αλλά απλώς στο ότι νομίζει πως μ' αυτήν την τακτική μπορεί να διασπάσει το εργατικό κίνημα και να αποδυναμώσει έτσι την επιρροή του. Και αν η πρώην κυβέρνηση της αυτοκρατορικής Γερμανίας επέτρεψε, στη διάρκεια του πολέμου, στον Λένιν και στους φίλους του στην Ελβετία να διασχίσουν τη Γερμανία μέσα σε σφραγισμένο βαγόνι¹ για να πάνε στη Ρωσία, δεν το έκανε βέβαια επειδή έτρεφε κάποια ιδιαίτερη συμπάθεια για τον μπολσεβικισμό, αλλά απλά και μόνον επειδή πίστευε ότι έτσι ενεργούσε προς όφελος της πολιτικής της. Είναι αισχρό και παράλογο να προσπαθεί κανείς να αντλήσει από παρόμοια γεγονότα συμπεράσματα όπως αυτά που ο Ράντεκ και τόσοι άλλοι μαζί του, άντλησαν από την εξέγερση της Κρονστάνδης.

Η αλήθεια είναι ότι οι εξεγερμένοι αρνήθηκαν με περιφρόνηση κάθε βοήθεια από την αντίδραση. Όταν, για παράδειγμα, η είδηση της εξέγερσης έφτασε στο Παρίσι, οι Ρώσοι καπιταλιστές, που ζούσαν εξόριστοι εκεί, τους προσέφεραν 500.000 φράγκα. *Όμως, οι εξεγερμένοι αρνήθηκαν κατηγορηματικά αυτήν την προσφορά.*

Όταν, άλλωστε, μια ομάδα από αντεπαναστάτες αξιωματικούς τους πρόσφερε, κι αυτή από το Παρίσι, τις υπηρεσίες της με ραδιοφωνικό μήνυμα, οι εξεγερμένοι απάντησαν κι αυτοί από το ραδιόφωνο: *«Μείνετε εκεί που είστε! Δεν έχουμε θέση για τους ομοίους σας!»*

Είναι αυτή γλώσσα αντεπαναστάτη; Βεβαίως όχι και οι ηγέτες της Μόσχας το ξέρουν καλύτερα από οποιονδήποτε. Αλλά φαίνεται ότι η

1.Ο Σουβάριν στο *Κοινωνικό Συμβόλαιο* διέλυσε το μύθο του σφραγισμένου βαγονιού. (Σ.τ. γαλλικής έκδοσης.)

αλήθεια για τα γεγονότα της Κρονστάνδης είναι ιδιαίτερα επικίνδυνη γι' αυτούς και γι' αυτό προσπαθούν τόσο έντονα να συγκαλύψουν τις αληθινές αιτίες και τα κίνητρα της εξέγερσης με ένα σωρό συστηματικές διαστρεβλώσεις και ολοφάνερες αναλήθειες. Στην ίδια τη Ρωσία, οι άνθρωποι είναι πληροφορημένοι από καιρό πάνω σ' αυτό το θέμα. Δεν είναι μακριά ο καιρός που θα είναι *πληροφορημένοι και στο εξωτερικό*.

VI. ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΔΕΑΣ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΩΝ

Ωστόσο, θα ήταν μεγάλο λάθος να αποδώσουμε σε μερικά άτομα την ευθύνη όλων αυτών των αισχρών γεγονότων. Πράγματι, κάποιιοι είναι υπεύθυνοι μόνο στο μέτρο που μπορούμε να τους θεωρήσουμε εκπροσώπους μιας ορισμένης ιδεολογικής τάσης. Στην ουσία, τα αίτια αυτών των τραγικών φαινομένων βρίσκονται αλλού: είναι συνέπειες ενός συστήματος, που λογικά δεν μπορούσε παρά να οδηγήσει σ' αυτήν την κατάσταση πραγμάτων.

Αν αυτό μέχρι σήμερα έχει γίνει ελάχιστα κατανοητό, είναι κυρίως επειδή σε όλες τις κρίσεις για τη Ρώσικη Επανάσταση εκδηλώνονταν πάντα η διάθεση να συνδυαστούν δύο πράγματα, που είναι απόλυτα αδύνατο να συνδυαστούν – η ιδέα των συμβουλίων και η «δικτατορία του προλεταριάτου». Στην πραγματικότητα, υπάρχει μια ουσιαστική αντίθεση ανάμεσα στη δικτατορία και στη θεμελιώδη ιδέα του συστήματος των συμβουλίων. Είναι τόσο μεγάλη αντίθεση, που η εξαναγκαστική συνύπαρξή τους οδηγεί αναγκαστικά στο απερίγραπτο τερατούργημα που είναι σήμερα η μπολσεβίκικη κομμισαριοκρατία, η οποία στάθηκε μοιραία για τη Ρώσικη Επανάσταση. Δεν ήταν δυνατόν να συμβεί διαφορετικά, γιατί το σύστημα των συμβουλίων δεν συμβιβάζεται με καμιά δικτατορία, αφού το ίδιο πηγάζει από εντελώς διαφορετικές προϋποθέσεις. Σ' αυτό ενσαρκώνονται η θέληση της βάσης και η δημιουργική ενέργεια του λαού, ενώ στη δικτατορία κυριαρχούν ο καταναγκασμός από την κορυφή και η τυφλή υποταγή στις χωρίς φαντασία κατευθύνσεις ενός διατάγματος: αυτά τα δύο δεν μπορούν να συνυπάρξουν. Επειδή η δικτατορία επικράτησε στη Ρωσία, γι' αυτό ακριβώς δεν υπάρχουν πια σήμερα σοβιέτ σ' αυτήν τη

χώρα. Ό,τι απέμεινε από αυτά, δεν είναι παρά μια άθλια καρικατούρα της ιδέας των σοβιέτ, ένα γελοίο και κωμικό κατασκευάσμα.

Η ιδέα των συμβουλίων, που αγκαλιάζει όλη τη δημιουργική πλευρά του σοσιαλισμού, είναι η πιο συγκεκριμένη έκφραση αυτού που εννοούμε με τον όρο κοινωνική επανάσταση. Αντίθετα, η ιδέα της δικτατορίας έχει αστική προέλευση και δεν έχει απολύτως τίποτα κοινό με το σοσιαλισμό. Η ιδέα των συμβουλίων δεν είναι μια καινούργια ιδέα και ούτε μας την μετέδωσε η Ρώσικη Επανάσταση, όπως νομίζουν πολλοί. Αναπτύχθηκε στους κόλπους της πιο προχωρημένης μερίδας του ευρωπαϊκού εργατικού κινήματος, όταν η οργανωμένη εργατική τάξη ετοιμαζόταν να εξαλείψει τα τελευταία σκουριασμένα υπολείμματα του αστικού ριζοσπαστισμού και να πετάξει με τα δικά της φτερά, δηλαδή, όταν η Διεθνής Ένωση Εργαζομένων έκανε τη μεγάλη απόπειρα να συνενώσει τους προλετάριους των διαφόρων χωρών, για να προετοιμάσουν και να επιτύχουν την απελευθέρωσή τους από το ζυγό της μισθωτής σκλαβιάς.

Η Α΄ Διεθνής και η ιδέα της δικτατορίας

Αν και η Διεθνής είχε βασικά το χαρακτήρα μιας μεγάλης συνδικαλιστικής οργάνωσης, τα καταστατικά της συντάχθηκαν με τρόπο ώστε όλα τα σοσιαλιστικά ρεύματα της εποχής να μπορούν να βρουν μια θέση στις τάξεις της, αρκεί να ήταν σύμφωνα με τον τελικό σκοπό της ένωσης. Ήταν πολύ φυσικό, στην αρχή, η σαφήνεια των αντιλήψεων και η ακρίβεια της διατύπωσης των ιδεών να είναι πολύ ελλιπείς, όπως φάνηκε στα συνέδρια της Γενεύης (1866) και της Λωζάνης (1867). Όμως, όσο ωρίμαζε εσωτερικά η Διεθνής και καταξιωνόταν ως αγωνιστική οργάνωση, τόσο αποσαφηνίζονταν οι αντιλήψεις των μελών της. Η πρακτική συμμετοχή στην καθημερινή πάλη ανάμεσα στον καπιταλισμό και στην εργασία, οδηγούσε εντελώς φυσικά σε μια βαθύτερη κατανόηση των κοινωνικών προβλημάτων.

Στο συνέδριο της Βασιλείας το 1869, η εσωτερική εξέλιξη της μεγάλης Ένωσης των εργαζομένων έφτασε στο απόγειό της. Εκτός από το ζήτημα της γης και της ακίνητης ιδιοκτησίας, που την απασχόλησε για μια ακόμα φορά, αυτό που κίνησε περισσότερο το ενδιαφέρον ήταν το ζήτημα των συνδικάτων. Στην αναφορά που ο βέλγος Χινς και οι φίλοι του παρουσίασαν στους αντιπροσώπους, το ζήτημα των ιδιαίτερων καθηκόντων και της σημασίας των συνδικαλιστικών οργανώ-

σεων αντιμετώπιστηκε για πρώτη φορά από μια εντελώς νέα οπτική γωνία. που ωστόσο παρουσίαζε κάποια ομοιότητα με τις ιδέες του Ρόμπερτ Όουεν, όταν είχε ιδρύσει, στη δεκαετία του 1830, την Grand National Consolidated Trade Union. Διακήρυξαν ξεκάθαρα και απερίφραστα ότι τα συνδικάτα δεν ήταν απλά προσωρινά όργανα, που είχαν λόγο ύπαρξης μόνον στην καπιταλιστική κοινωνία και που θα έπρεπε επομένως να εξαφανιστούν μαζί της. Έκαναν μια ουσιαστική διόρθωση στην άποψη των κρατιστών σοσιαλιστών, σύμφωνα με την οποία η μοναδική σκοπιμότητα της συνδικαλιστικής δραστηριότητας ήταν η πάλη για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, μέσα στα πλαίσια του συστήματος της μισθωτής εργασίας και σ' αυτήν την πάλη θα έπρεπε να περιορίζονται τα συνδικάτα. Η αναφορά του Χινς και των βέλγων συντρόφων του έλεγε ότι οι οικονομικές αγωνιστικές οργανώσεις των εργαζομένων θα έπρεπε να θεωρηθούν σαν τα κύτταρα της μελλοντικής σοσιαλιστικής κοινωνίας και ότι ήταν καθήκον της Διεθνούς να διαπαιδαγωγήσει τα συνδικάτα προς αυτή την κατεύθυνση. Μ' αυτό το πνεύμα υιοθετήθηκε το παρακάτω ψήφισμα:

«Το Συνέδριο διακηρύσσει ότι όλοι οι εργαζόμενοι πρέπει να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν θωράκιση αντίστασης στα διάφορα επαγγέλματα. Μόλις δημιουργείται ένα συνδικάτο, θα πρέπει να ενημερώνει τις ενώσεις του σχετικού επαγγέλματος, ώστε να καταστεί επικτός ο σχηματισμός εθνικών βιομηχανικών ενώσεων. Αυτές οι ενώσεις θα είναι επιφορτισμένες να συγκεντρώσουν όλο το υλικό που αφορά τη βιομηχανία τους, να συζητήσουν για τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν από κοινού και να εργαστούν για την πραγματοποίησή τους. Έτσι ώστε το σημερινό σύστημα της μισθωτής εργασίας να αντικατασταθεί από μια ομοσπονδία των ελεύθερων παραγωγών.»

Το Συνέδριο αναθέτει στο Γενικό Συμβούλιο να οργανώσει τη σύνδεση ανάμεσα στα συνδικάτα των διαφόρων κρατών.»

Στην αιτιολογική έκθεση του σχεδίου της επιτροπής, ο Χινς δήλωνε ότι «από αυτή τη διπλή μορφή οργάνωσης, σε τοπικές ενώσεις εργαζομένων και σε γενικές βιομηχανικές ενώσεις, θα γεννηθεί, από τη μια μεριά, η πολιτική διοίκηση των κομμούνων και από την άλλη, η γενική εκπροσώπηση της εργασίας – σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τα συμβούλια των επαγγελματιών και βιομηχανικών οργάνωσεων θα αντικαταστήσουν τη σημερινή κυβέρνηση και αυτή η εκπροσώπηση της εργασίας θα αντικαταστήσει οριστικά τα παλιά πολιτικά συστήματα του παρελθόντος».

Αυτή η νέα και γόνιμη ιδέα είχε γεννηθεί από την κατανόηση του ότι κάθε νέα οικονομική μορφή της κοινωνικής οργάνωσης πρέπει να γεννά και μια νέα μορφή της πολιτικής οργάνωσης και ότι η πρώτη

δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί παρά στα πλαίσια της δεύτερης. Γι' αυτόν το λόγο, ο σοσιαλισμός έπρεπε να αποβλέπει σε μια ιδιαίτερη μορφή έκφρασης και πίστεψαν ότι αυτή είναι το σύστημα των συμβουλίων των εργαζομένων.

Οι εργαζόμενοι των λατινικών χωρών, όπου η Διεθνής είχε τότε τους βασικούς υποστηρικτές της, ανέπτυξαν το κίνημά τους στη βάση της οργάνωσης του οικονομικού αγώνα και των ομάδων σοσιαλιστικής προπαγάνδας, δουλεύοντας προς την κατεύθυνση των αποφάσεων του συνεδρίου της Βασιλείας. Θεωρώντας το κράτος πολιτικό φορέα και υπερασπιστή των κυρίαρχων τάξεων, δεν επιδίωξαν την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας, αλλά τη συντριβή του κράτους και την κατάργηση της πολιτικής εξουσίας σε όλες τις μορφές της, διαβλέποντας σ' αυτό, από ένστικτο, την πρώτη προϋπόθεση κάθε τυραννίας και εκμετάλλευσης. Δεν σκέφτηκαν να μιμηθούν την αστική τάξη και να ιδρύσουν ένα πολιτικό κόμμα, ανοίγοντας έτσι το δρόμο σε μια νέα τάξη επαγγελματιών πολιτικών. Σκοπός τους ήταν να κατακτήσουν το εργαστήριο, τη γη και το εργοστάσιο και ήξεραν καλά ότι αυτός ο σκοπός τους διαχώριζε ριζικά από την πολιτική δραστηριότητα (από την «πολιτική») της ριζοσπαστικής αστικής τάξης, που απέβλεπε αποκλειστικά στην κατάκτηση της κυβερνητικής εξουσίας. Καταλάβαιναν ότι μαζί με το μονοπώλιο της ιδιοκτησίας έπρεπε να καταργηθεί και το μονοπώλιο της εξουσίας και ότι το σύνολο της κοινωνικής ζωής έπρεπε να οικοδομηθεί πάνω σε νέες βάσεις. Έχοντας συνείδηση ότι η κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στον άνθρωπο έφτανε στο τέλος της, επιδίωκαν να εξοικειωθούν με την ιδέα της διοίκησης των πραγμάτων. Έτσι, αντιπαρέθεταν στην κρατική πολιτική των κομμάτων την οικονομική πολιτική της εργασίας. Είχαν καταλάβει ότι η αναδιοργάνωση της κοινωνίας προς τη σοσιαλιστική κατεύθυνση, θα έπρεπε να συντελεστεί μέσα στις επιχειρήσεις και τις βιομηχανίες. Από τη συνειδητοποίηση αυτής της ιδέας γεννήθηκε η ιδέα των συμβουλίων. Οι συγκεντρώσεις, οι εφημερίδες και οι μπροσούρες της ελευθεριακής πτέρυγας της Διεθνούς, που ήταν συσπειρωμένη γύρω από τον Μπακούνιν και τους φίλους του, αποσαφήνισαν και διεύρυναν αυτές τις ιδέες. Επίσης, οι ιδέες αυτές αναπτύχθηκαν με τρόπο ιδιαίτερα σαφή στα συνέδρια της Ισπανικής Ομοσπονδίας, όπου εμφανίστηκαν οι όροι *Juntas y Consejos del Trabajo* (Κομμούνες και Εργατικά Συμβούλια).

Οι αντίθετες αντιλήψεις των Μάρξ-Ένγκελς και του Μπακούνιν

Η ελευθεριακή πτέρυγα της Διεθνούς κατανοούσε απόλυτα ότι ο σοσιαλισμός δεν μπορεί να υπαγορευτεί από καμιά κυβέρνηση, ότι αντίθετα, πρέπει να αναπτυχθεί οργανικά από τη βάση προς την κορυφή, μέσα στους κόλπους των εργαζομένων μαζών και ότι οι ίδιοι οι εργαζόμενοι πρέπει να πάρουν στα χέρια τους τη διοίκηση της παραγωγής και της διανομής. Αυτή την ιδέα αντιπαρέθεσαν στον κρατικό σοσιαλισμό των σοσιαλιστών κομματικών πολιτικάντηδων και αυτές οι εσωτερικές αντιθέσεις ανάμεσα στον συγκεντρωτισμό και στον φεντεραλισμό, αυτές οι δυο αντίθετες αντιλήψεις για το ρόλο του κράτους ως παράγοντα μετάβασης στον σοσιαλισμό, αποτέλεσαν τον κεντρικό πυρήνα της φιλονικίας ανάμεσα στον Μπακούνιν και τους φίλους του και στον Μάρξ και το Γενικό Συμβούλιο του Λονδίνου, που κατέληξε στη διάσπαση της μεγάλης Ένωσης των Εργαζομένων. Παρ' όλο που ο Μάρξ και ο Ένγκελς χρησιμοποίησαν ενάντια στους μπακουνινικούς αποκλειστικά τους αισχρότερους προσωπικούς υπαινιγμούς, ωστόσο, στην ουσία, δεν επρόκειτο για προσωπικές αντιθέσεις, αλλά για δυο διαφορετικές αντιλήψεις του σοσιαλισμού και, ειδικότερα, για δυο διαφορετικούς δρόμους μετάβασης στον σοσιαλισμό. Ο Μάρξ και ο Μπακούνιν ήταν απλώς οι δυο κορυφαίοι εκπρόσωποι αυτής της πάλης πάνω στις θεμελιώδεις αρχές και η διαφορά θα είχε ανακύψει ακόμα και χωρίς αυτούς. Το ζήτημα λοιπόν δεν περιορίζεται στην αντίθεση δύο ανθρώπων, αλλά πρόκειται για την αντιπαράθεση δύο ιδεολογικών ρευμάτων, που είχε και διατηρεί ακόμα και σήμερα τη σημασία της.

Στη διάρκεια των άγριων διώξεων του εργατικού κινήματος στις λατινικές χώρες, οι οποίες άρχισαν στη Γαλλία μετά τη συντριβή της Παρισινής Κομμούνας και εξαπλώθηκαν στην Ισπανία και στην Ιταλία τα επόμενα χρόνια, η ιδέα των συμβουλίων πέρασε αναγκαστικά σε δεύτερο πλάνο, καθώς είχε απαγορευτεί κάθε δημόσια προπαγάνδα

και οι εργαζόμενοι έπρεπε να αφιερώσουν όλες τις δυνάμεις τους στις παράνομες οργανώσεις τους, στην άμυνα ενάντια στην αντίδραση και στην υποστήριξη των θυμάτων της. Όμως αυτή η ιδέα ξαναγεννήθηκε με την ανάπτυξη του επαναστατικού συνδικαλισμού και ιδιαίτερα στην κορυφαία περίοδο της δράσης των γάλλων συνδικαλιστών, από το 1900 ως το 1907, η ιδέα των συμβουλίων αποσαφηνίστηκε, συγκεκριμενοποιήθηκε και αναπτύχθηκε. Μια ματιά στα κείμενα των Πελουτιέ, Πουζέ, Γκριφυέλ, Μονάτ, Υβετό και πολλών άλλων –δεν αναφέρω εδώ καθαρά θεωρητικούς όπως ο Λαγκαρντέλ, που δεν συμμετείχαν ποτέ ενεργητικά στην πρακτική του κινήματος– είναι αρκετή για να πειστούμε ότι ούτε στη Ρωσία ούτε σε καμιά άλλη χώρα, η θεωρητική σύλληψη του συστήματος των συμβουλίων εμπλουτίστηκε ποτέ με οποιαδήποτε νέα ιδέα, που να μην την είχαν κιάλας αναπτύξει οι θεωρητικοί του επαναστατικού συνδικαλισμού 15 ή 20 χρόνια ωρίτερα.

Άλλωστε, εκείνη την εποχή, στο στρατόπεδο των εργατικών σοσιαλιστικών κομμάτων δεν ήθελαν να ξέρουν τίποτα γι' αυτό το σύστημα. Εκείνοι που στην συντριπτική πλειοψηφία τους ισχυρίζονται σήμερα –κυρίως στη Γερμανία– ότι είναι αμετακίνητοι οπαδοί της ιδέας των συμβουλίων, τότε έδειχναν μόνον περιφρόνηση και υπεροψία απέναντι σ' αυτήν την «τελευταία ενσάρκωση της ουτοπίας» και οι Μπολσεβίκοι δεν αποτελούσαν εξαίρεση σ' αυτόν το γενικό κανόνα. Το γεγονός ότι σήμερα είναι αναγκασμένοι να υποκλιθούν στη σοσιαλιστική ελευθεριακή και συνδικαλιστική ιδέα των συμβουλίων, αυτό αποτελεί ένα σημαντικό σημείο των καιρών και, ταυτόχρονα, ένα νέο σημείο εκκίνησης του διεθνούς εργατικού κινήματος. Η «ουτοπία» αποδείχτηκε ισχυρότερη από την «επιστήμη».

VII. Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ, ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΤΑΞΗΣ

Είναι αναμφισβήτητο ότι η ιδέα των συμβουλίων είναι ένα φυσικό προϊόν του ελευθεριακού σοσιαλισμού, που αναπτύχθηκε σταδιακά στους κόλπους του επαναστατικού εργατικού κινήματος και σε αντίθεση με όλες τις παραδόσεις της αστικής ιδεολογίας και της αντί-

ντίληψής της για το κράτος. Δεν θα μπορούσαμε όμως να πούμε το ίδιο και για την ιδέα της δικτατορίας.

Η ιδέα της δικτατορίας δεν προέρχεται από τις σοσιαλιστικές ιδέες. Δεν είναι καρπός του εργατικού κινήματος αλλά ολέθριο κληροδότημα της αστικής τάξης, με το οποίο θέλησαν να ευεργετήσουν τήσουν το προλεταριάτο. Είναι στενά συνδεδεμένη με την επιδίωξη της πολιτικής εξουσίας, που και αυτή προέρχεται από τα αστικά πολιτικά κόμματα.

Η δικτατορία είναι μια ειδική μορφή πολιτικής εξουσίας, είναι το κράτος σε κατάσταση πολιορκίας. Όπως όλοι οι άλλοι οπαδοί της ιδέας του κράτους, οι υποστηρικτές της δικτατορίας ξεκινούν από την άποψη ότι μπορεί να υπαγορευτεί και να επιβληθεί από πάνω στον λαό αυτό που υποτίθεται ότι είναι “καλό” και προσωρινά αναγκαίο. Αυτή η άποψη και μόνον, αποδεικνύει αμέσως ότι η δικτατορία αποτελεί ένα τεράστιο εμπόδιο για την κοινωνική επανάσταση, της οποίας το ιδιαίτερο ζωτικό στοιχείο είναι η άμεση πρωτοβουλία και η δημιουργική συμμετοχή των μαζών. Η δικτατορία είναι η άρνηση του οργανικού γίνεσθαι και της φυσικής οικοδόμησης από τη βάση προς την κορυφή, η διαβεβαίωση ότι ο λαός δεν είναι ώριμος και η κηδεμόνευση των μαζών με την άσκηση βίας από μια μικρή μειοψηφία. Οι οπαδοί της, ακόμα και αν διακατέχονται από τις καλύτερες προθέσεις, θα ωθούνται πάντα από τη σιδερένια λογική των πραγμάτων στο στρατόπεδο του πιο ακραίου δεσποτισμού.

Ο Μπακούνιν το είχε κίολας διακρίνει ξεκάθαρα, όταν έγραφε, για παράδειγμα:

«Η βασική αιτία που όλες οι κρατικές επαναστατικές εξουσίες του κόσμου προώθησαν πάντα τόσο λίγο την επανάσταση, θα πρέπει να αναζητηθεί στο γεγονός ότι ήθελαν πάντα να το κάνουν με τη δική τους αυθεντία και εξουσία. Μόνον δύο αποτελέσματα πέτυχαν πάντα: κατά πρώτο λόγο, αναγκάστηκαν να περιορίσουν στο ελάχιστο την επαναστατική δράση, γιατί είναι βέβαια αδύνατο στους ηγέτες της επανάστασης, ακόμα και στους πιο έξυπνους, τους πιο δραστήριους και τους πιο ειλικρινείς, να αγκαλιάσουν με μια μόνον ματιά όλα τα προβλήματα και όλα τα συμφέροντα και γιατί κάθε δικτατορία -είτε ενός ατόμου είτε μιας επαναστατικής επιτροπής- δεν μπορεί παρά να είναι αναγκαστικά περιορισμένη και τυφλή, αφού δεν είναι σε θέση ούτε να εισχωρήσει βαθιά στην ψυχή του λαού, ούτε να την κατανοήσει εξ ολοκλήρου, όπως το πιο ισχυρό πλοίο δεν μπορεί να υπολογίσει όλη την έκταση και το βάθος της θάλασσας. Κατά δεύτερο λόγο, επειδή κάθε δράση που επιβάλλεται στον λαό από μια επίσημη εξουσία και από νόμους που εκδίδονται από ψηλά, προκαλεί οπωσδήποτε στις μάζες ένα αίσθημα αγανάκτησης και αντίδρασης.»

Τα διδάγματα της Γαλλικής Επανάστασης

Ο Λένιν και οι οπαδοί του κατηγορούσαν ακούραστα σαν «μικροαστικά» όλα τα σοσιαλιστικά ρεύματα που δεν τους ταίριαζαν. Η κατηγορία αυτή φαντάζει απόλυτα κωμική, αφού προέρχεται από ανθρώπους που είναι βυθισμένοι μέχρι το κεφάλι και αμετάκλητα στα νερά της πολιτικής ιδεολογίας της μικροαστικής τάξης! Έτσι, για παράδειγμα, οι κρατιστές σοσιαλιστές δανείστηκαν την ιδέα της δικτατορίας από το μικροαστικό κόμμα των γιακωβίνων, από αυτό το κόμμα που αντιμετώπισε σαν εγκληματική πράξη κάθε απεργία και απαγόρευσε επί ποινή θανάτου τις συνδικαλιστικές οργανώσεις. Ο Σαιν Ζυστ και ο Κουτόν υπήρξαν οι πιο δραστήριοι εκπρόσωποί της και ο Ροβεσπιέρος έδρασε υπό την επιρροή τους, αφού είχε απορρίψει κάποτε αυτήν την ιδέα, στην πραγματικότητα από φόβο μήπως ο Μπρισό γίνει δικτάτορας. Ο ίδιος ο Μαρά ερωτοτροπούσε πολύ με την ιδέα της δικτατορίας, αν και διέκρινε ξεκάθαρα τον κίνδυνο και γι' αυτό αναζήτησε έναν δικτάτορα «με μια σιδερένια μπάλα στο πόδι».

Η ψευδής και μονόπλευρη εικόνα της Γαλλικής Επανάστασης που παρουσιάζουν οι ριζοσπάστες αστοί ιστορικοί, επηρέασε έντονα τους περισσότερους σοσιαλιστές και συνέβαλε πολύ στο να στολίσουν τη «δικτατορία των γιακωβίνων» με ένα φωτοστέφανο, που το λάμπρυνε ακόμα περισσότερο η εκτέλεση των κυριότερων αρχηγών της. Πράγματι, οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν την έντονη τάση να επιδίδονται στη λατρεία των μαρτύρων και αυτό τους έχει κάνει ανίκανους να κριτικάρουν τα πρόσωπα και τις πράξεις. Ο Λουί Μπλαν, περισσότερο από κάθε άλλον, συνέβαλε, με την ογκώδη του *Ιστορία της Επανάστασης*, σ' αυτήν την αποθέωση του γιακωβινισμού χωρίς κανένα κριτικό πνεύμα.

Μπροστά στις μεγάλες επαναστατικές κατακτήσεις, στην κατάργηση του φεουδαρχικού συστήματος και της απόλυτης μοναρχίας, που οι ιστορικοί προτίμησαν να παρουσιάζουν σαν έργο των γιακωβίνων και της «επαναστατικής Συμβατικής», γεννήθηκε με τον καιρό μια εντελώς λανθασμένη αντίληψη της ιστορίας της Επανάστασης. Σήμερα, ξέρουμε ότι η περιγραφή που μας έχει δοθεί για τη Μεγάλη Επανάσταση στηρίζεται σε μια ολοκληρωτική παραγνώριση των ι-

στορικών γεγονότων και ότι οι αληθινές και αθάνατες κατακτήσεις της οφείλονται αποκλειστικά στην εξέγερση¹ των αγροτών και των προλετάριων των πόλεων. που έγινε ενάντια στη θέληση της Εθνοσυνέλευσης και στη συνέχεια της Συμβατικής. Οι γιακωβίνοι και η Συμβατική αντιτάχθηκαν πάντα και με τον πιο ενεργητικό τρόπο, στις ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις, ώσπου βρέθηκαν μπροστά σε τετελεσμένα γεγονότα και δεν μπορούσαν να εμμένουν στην αντίθεσή τους. Έτσι, η κατάργηση του φεουδαρχικού συστήματος οφείλεται αποκλειστικά στις αδιάκοπες εξεγέρσεις των αγροτών, που τα πολιτικά κόμματα είχαν κηρύξει παράνομες, καταδικάζοντάς τες με τον πιο βίαιο τρόπο. Ακόμα και το 1792, η Εθνοσυνέλευση διατηρούσε το φεουδαρχικό σύστημα και μόλις το 1793, αφού οι αγρότες κατέκτησαν τα δικαιώματά τους με σκληρούς αγώνες, η Συμβατική επικύρωσε την κατάργηση των φεουδαρχικών δικαιωμάτων. Το ίδιο έγινε και με την κατάργηση της μοναρχίας.

Οι ιδρυτές του λαϊκού σοσιαλιστικού κινήματος στη Γαλλία προέρχονταν από το στρατόπεδο των γιακωβίνων και ήταν πολύ φυσικό να διατηρούν μερικά σημάδια από το παρελθόν τους. Ιδρύοντας τη «Συνωμοσία των Ίσων», ο Μπαμπέφ, ο Νταρτέ, ο Μπουοναρότι κ.λπ. επιδίωκαν να μετατρέψουν τη Γαλλία, μέσα από μια επαναστατική δικτατορία, σε ένα αγροτικό, κομμουνιστικό κράτος. Σαν κομμουνιστές, είχαν αναγνωρίσει ότι τα ιδανικά της Μεγάλης Επανάστασης, όπως τα εννοούσαν, δεν ήταν δυνατόν να υλοποιηθούν παρά μόνον με την επίλυση του οικονομικού προβλήματος. Όμως σαν γιακωβίνοι, πίστευαν ότι αυτός ο στόχος δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί παρά μόνον μέσα από μια κυβέρνηση με έκτακτες εξουσίες. Η πίστη στην παντοδυναμία του κράτους, που βρήκε την πιο ακραία μορφή της στον γιακωβινισμό, ήταν γι' αυτούς τόσο βαθιά, ώστε δεν μπορούσαν ούτε να διανοηθούν έναν άλλο δρόμο.

Ο Μπαμπέφ και οι σύντροφοί του πέθαναν για τα πιστεύω τους, αλλά οι ιδέες τους παρέμειναν ζωντανές στον λαό και στην περίοδο του Λουδοβίκου-Φίλιππου, βρήκαν καταφύγιο στις μυστικές μπαμπεφικές εταιρείες. Άνθρωποι σαν τον Μπαρμές και τον Μπλανκί έδρασαν με άξονα αυτές τις ιδέες, επιδιώκοντας να εγκαθιδρύσουν μια

---

1. Βλ. Π. Κροπότκιν, *Η Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος (υπό έκδοση). (Σ.τ.Μ.)

«δικτατορία του προλεταριάτου», για να πραγματοποιήσουν τους στόχους του κρατικού κομμουνισμού τους.

Από αυτούς δανείστηκαν ο Μάρξ και ο Ένγκελς την ιδέα της δικτατορίας του προλεταριάτου, την οποία διατύπωσαν στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο*. Με τον όρο αυτό δεν εννοούσαν τίποτα άλλο από την εγκαθίδρυση μιας ισχυρής κεντρικής εξουσίας, που θα είχε ως έργο της να καταργήσει οριστικά την κυριαρχία της αστικής τάξης και με καταναγκαστικούς και ριζοσπαστικούς νόμους να προετοιμάσει και να πραγματοποιήσει τη μεταμόρφωση της κοινωνίας προς τη σοσιαλιστική κατεύθυνση.

Ο Μάρξ και ο Ένγκελς, που πέρασαν κι αυτοί στον σοσιαλισμό από το στρατόπεδο της αστικής δημοκρατίας, είχαν επηρεαστεί βαθιά από τις γακωβίνικες αντιλήψεις. Επιπλέον, το σοσιαλιστικό κίνημα εκείνης της εποχής δεν ήταν ακόμα αρκετά ανεπτυγμένο –με εξαίρεση τον Προυντόν και τους φίλους του– για να χαράξει το δικό του δρόμο και έτσι παρέμενε λίγο–πολύ εξαρτημένο από τις αστικές αντιλήψεις. Μόνον με την ανάπτυξη του εργατικού κινήματος την εποχή της Διεθνούς, ήρθε η στιγμή που οι σοσιαλιστές ήταν σε θέση να εξαφανίσουν τα τελευταία υπολείμματα αυτών των αντιλήψεων, για να προχωρήσουν αποκλειστικά στον δικό τους δρόμο.

Κατάκτηση ή καταστροφή του κράτους

Η ιδέα των συμβουλίων υπήρξε το πρακτικό ξεπέραςμα της ιδέας του κράτους και της εξουσιαστικής πολιτικής, κάτω από οποιαδήποτε μορφή. Επομένως, η ιδέα των συμβουλίων είναι απολύτως αντίθετη με κάθε δικτατορία, που όχι μόνον θέλει να διατηρήσει το όργανο της εξουσίας των κυρίαρχων τάξεων, δηλαδή το κράτος, αλλά, επιπλέον, αποσκοπεί στη μεγαλύτερη δυνατή ανάπτυξη της δύναμής του.

Οι πιονέροι του συστήματος των συμβουλίων είχαν κατανοήσει πολύ καλά ότι μαζί με την εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο έπρεπε να εξαλειφθεί και η κυριαρχία ανθρώπου πάνω σε άνθρωπο. Γνώριζαν ακόμα ότι το κράτος, αυτή η ενσάρκωση της οργανωμένης βίας των κυρίαρχων τάξεων, δεν θα μπορούσε ποτέ να μεταμορφωθεί σε όργανο απελευθέρωσης των εργαζομένων. Είχαν επομένως τη γνώμη ότι η καταστροφή της παλιάς κρατικής μηχανής θα έπρεπε να αποτελεί το κυριότερο έργο της κοινωνικής επανάστασης, έτσι ώστε να καταστεί αδύνατη κάθε καινούργια μορφή εκμετάλλευσης. Στα πε-

ρίφημα συνέδρια της Χάγης, το 1872, ο Τζέιμς Γκυγιώμ, εκπρόσωπος της φεντεραλιστικής μειοψηφίας, διατύπωσε με σαφήνεια αυτήν την ιδέα, αντιπαραθέτοντας στην κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας την πρωταρχική αναγκαιότητα της ολοκληρωτικής καταστροφής της.

Ας μην μας αντιτάξουν ότι η δικτατορία του προλεταριάτου είναι μια εντελώς ιδιαίτερη περίπτωση και ότι δεν μπορούμε να την συγκρίνουμε με καμιά άλλη δικτατορία, γιατί πρόκειται δήθεν για τη δικτατορία της εργατικής τάξης. Αυτή η ερμηνευτική σοφιστεία δεν είναι παρά ένας έντεχνος τρόπος παραπλάνησης των αφελών ως προς τον αληθινό χαρακτήρα του ζητήματος. Η δικτατορία μιας τάξης είναι κάτι απολύτως αδιανόητο, γιατί, σε τελική ανάλυση, δεν πρόκειται παρά για τη δικτατορία ενός συγκεκριμένου κόμματος, που ισχυρίζεται ότι ενεργεί στο όνομα μιας τάξης, όπως η αστική τάξη δικαιολογούσε «στο όνομα του λαού» τις πιο δεσποτικές ενέργειές της.

Στους κόλπους ακριβώς τέτοιων κομμάτων, που κατακτούν για πρώτη φορά την εξουσία, αναπτύσσεται ιδιαίτερα η πεποίθηση για το αλάθητο των ατόμων και οι τρομακτικά ολέθριες συνέπειές της. Ο νεόπλουτος της εξουσίας είναι συνήθως πολύ πιο απωθητικός και επικίνδυνος από τον νεόπλουτο του χρήματος.

Η ρώσικη περίπτωση αποτελεί στο σημείο αυτό ένα τυπικό παράδειγμα. Σ' αυτήν την περίπτωση, δεν μπορούμε πια να μιλάμε ούτε καν για δικτατορία ενός κόμματος, αλλά μόνον για δικτατορία μιας χούφτας ανθρώπων, στους οποίους το ίδιο το κόμμα δεν έχει καμιά επιρροή. Η μεγάλη πλειοψηφία του ρώσικου λαού κρατά εχθρική στάση απέναντι στην κυριαρχία αυτής της ολιγαρχίας, μιας ολιγαρχίας που έχασε εδώ και πολύ καιρό όλη τη συμπάθεια που έτρεφε γι' αυτήν η μεγάλη πλειοψηφία της εργατικής τάξης. Αν οι ρώσοι εργάτες – και εδώ αποφεύγω θεληματικά να αναφερθώ στους αγρότες, αφού είναι γενικά γνωστή η εχθρότητά τους προς τη σοβιετική κυβέρνηση – είχαν σήμερα τη δυνατότητα να προχωρήσουν σε ελεύθερες εκλογές στα σοβιέτ, η κυριαρχία των μπολσεβίκων στο σύνολό της θα κατέρρεε μέσα σε λίγες ώρες σαν πύργος από τραπουλόχαρτα. Σήμερα, στη Ρωσία, με την περίφημη «δικτατορία του προλεταριάτου» δεν εκφράζεται η θέληση μιας τάξης, αλλά απλώς η δύναμη της λόγχης. Κάτω από τη «δικτατορία του προλεταριάτου», η Ρωσία μεταμορφώθηκε σε μια απέραντη φυλακή, όπου εξαφανίστηκε συστηματικά κάθε ίχνος ελευθερίας, χωρίς ωστόσο να εκπληρωθούν οι αρχικοί στόχοι της επα-

νάστασης. Αντίθετα, η Ρωσία απομακρύνθηκε ακόμα περισσότερο από αυτούς τους στόχους, στο μέτρο μάλιστα που η εξουσία της νέας αριστοκρατίας αυξήθηκε, ενώ, ταυτόχρονα, καταπνίγηκε η επαναστατική πρωτοβουλία του λαού. Σήμερα, έφτασαν στο σημείο της οριστικής εγκατάλειψης των υποτιθέμενων στόχων του 1917 και της επιστροφής με όπλα και αποσκευές στο καπιταλιστικό στρατόπεδο. Βέβαια, κάνουν ό,τι μπορούν για να συγκαλύψουν τη μεγάλη οπισθοχώρησή τους πίσω από κάθε είδους διαλεκτικά σχήματα –ποιος νικημένος στρατηγός δεν θα έκανε το ίδιο;– αλλά τα πιο χαριτωμένα σοφιστικά τεχνάσματα του Λένιν και του Ράντεκ δεν μπορούν πια σήμερα να μας ξεγελάσουν για τα απλούστερα γεγονότα. Η περίφημη «δικτατορία του προλεταριάτου», όχι μόνον έκανε τον ρώσο εργάτη τον πλέον υποτελή από όλους τους σκλάβους, αλλά ταυτόχρονα άνοιξε τον δρόμο για μια νέα κυριαρχία της αστικής τάξης.

VIII. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΦΥΣΗ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μερικούς μήνες πριν ξεσπάσει η Οκτωβριανή Επανάσταση, ο Λένιν έγραψε το περίφημο έργο του *Κράτος και Επανάσταση*, που αποτελεί ένα περίεργο μείγμα μαρξιστικών και φανερά αναρχικών ιδεών. Σ' αυτό προσπαθεί να στηρίξει, με προσεκτικά επιλεγμένες αποδείξεις, ότι ο Μάρξ και ο Ένγκελς υποστήριζαν πάντα την κατάργηση του κράτους και ότι δέχονταν τη χρησιμοποίηση του κρατικού μηχανισμού μόνον στη μεταβατική επαναστατική περίοδο, κατά την οποία η κοινωνία περνά από τον καπιταλισμό στον σοσιαλισμό. Ταυτόχρονα, επιτίθεται με τον σκληρότερο τρόπο ενάντια στον Κάουτσκι, στον Πλεχάνωφ και σ' αυτούς που αποκαλεί «οπορτουνιστές» του σύγχρονου μαρξιστικού σοσιαλισμού, κατηγορώντας τους ότι επίτηδες έχουν παραποιήσει τη διδασκαλία των δύο δασκάλων, αποκρύπτοντας από τους εργαζόμενους την αντίληψή τους για το κράτος και για το ρόλο του στη φάση της προλεταριακής δικτατορίας. Εδώ δεν θέλουμε να εξετάσουμε σε βάθος αυτόν τον ισχυρισμό του Λένιν, αλλά μόνον να δείξουμε ότι πολλά από τα επιχειρήματά του είναι στην κυριολεξία τραβηγμένα από τα μαλλιά. Δεν θα ήταν δύσκολο, στη σταχυολόγησή του από αποσπάσματα παρμένα από τα έργα του Μάρξ και του Ένγκελς να αντιπαραθέσουμε τουλάχιστον άλλα τόσο κείμενα, που αποδεικνύουν ακριβώς το αντίθετο από αυτό που ήθελε να

αποδειξεί, αλλά τέτοιου είδους σχόλια έχουν κατά κανόνα ελάχιστη σημασία, γιατί, σε τελική ανάλυση, δεν μας ενδιαφέρει να ξέρουμε αυτό που ο Μάρξ ή οποιοσδήποτε άλλος έγραψε σε κάποια περίοδο της ζωής του. αλλά αυτό που επιβεβαιώθηκε ή αναιρέθηκε από την πρακτική εμπειρία. Αυτό μόνον έχει σημασία, όλα τα υπόλοιπα είναι κατά βάθος ανούσια, όπως εκείνα τα περίφημα σχόλια που έκαναν παμπόνηροι θεολόγοι για την Αποκάλυψη.

Στο *Κράτος και Επανάσταση*, ο Λένιν εξηγεί καθαρά «ότι η διαφορά ανάμεσα στους μαρξιστές και στους αναρχικούς συνίσταται στο ότι οι πρώτοι αποδέχονται βέβαια σαν στόχο την ολοκληρωτική κατάργηση του κράτους, αλλά εκτιμούν ότι αυτό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μετά από την κατάργηση των τάξεων μέσα από τη σοσιαλιστική επανάσταση, σαν αποτέλεσμα της εγκαθίδρυσης του σοσιαλισμού, που οδηγεί στον μαρasmus του κράτους. Αντίθετα, οι δεύτεροι, απαιτούν την ολοκληρωτική κατάργηση του κράτους, από τη μια μέρα στην άλλη, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τις συνθήκες πραγμάτωσής της».

Αυτή η δήλωση έκανε πολλούς αναρχικούς να θεωρήσουν τον Λένιν και το κόμμα του σαν κοντινούς συντρόφους στον αγώνα τους. Επιπλέον, πολλοί από αυτούς συμφώνησαν ακόμα και με την περιβόητη «δικτατορία του προλεταριάτου», αφού αποτελούσε απλώς, όπως έλεγαν, μια μεταβατική μορφή που δεν μπορούσε να αποφευχθεί, «για το ίδιο το συμφέρον της επανάστασης». Δεν ήθελαν ή απλώς δεν μπορούσαν να αντιληφθούν ότι υπάρχει ένας μεγάλος κίνδυνος ακριβώς στην ιδέα της αναγκαιότητας της δικτατορίας, σαν αναπόφευκτης μεταβατικής φάσης.

Μια νέα τάξη, η κομμισαριοκρατία

Όποιος διακηρύσσει την αναγκαιότητα του κράτους όσο οι τάξεις δεν θα έχουν καταργηθεί, χρησιμοποιεί πραγματικά μια εντελώς ιδιαίτερη λογική. Το ίδιο το κράτος υπήρξε πάντα ο γεννήτορας νέων τάξεων, αυτό ενσάρκωνε, στην κυριολεξία και από τη φύση του, τη διαιώνιση των ταξικών διαφορών... Αυτή η αναμφισβήτητη αλήθεια, που επιβεβαιώθηκε στην πορεία της ιστορίας, αποδείχθηκε για πρώτη φορά με τη μολοσεβίκικη εμπειρία στη Ρωσία, σε τέτοιο βαθμό ώστε θα πρέπει κανείς να είναι αθεράπευτα τυφλός για να παραγνωρίσει την τεράστια σημασία αυτού του τόσο πρόσφατου διδάγματος. Κάτω

από τη «δικτατορία του προλεταριάτου» αναπτύχθηκε πραγματικά στη Ρωσία μια νέα τάξη, η τάξη των μελών αυτής της κομμισσαριοκρατίας, τα οποία η πλειοψηφία του λαού τα θεωρεί και τα υπομένει σήμερα σαν καθαρούς καταπιεστές, όπως άλλοτε τους εκπροσώπους του παλιού καθεστώτος. Πράγματι, διάγουν την ίδια άχρηστη και παρασιτική ζωή που ζούσαν οι προκάτοχοί τους κατά την τσαρική κυριαρχία, έχουν εξασφαλίσει τις καλύτερες κατοικίες και διαθέτουν εν αφθονία τα πάντα, την ώρα που η μεγάλη μάζα του λαού εξακολουθεί να υποφέρει από την πείνα και από μια φρικτή εξαθλίωση. Επίσης, ώθησαν μέχρι τα όριά τους όλες τις τυραννικές συνθήκες των παλιών αρχόντων και κταδιώκουν τη μάζα του λαού σαν ένας αληθινός εφιάλτης. Έτσι, μια νέα έκφραση γεννήθηκε στη λαϊκή γλώσσα, πολύ χαρακτηριστική, μάλιστα, για τη σημερινή κατάσταση στην αυτοκρατορία του Λένιν: ο «σοβιετικός αστός». Αυτός ο όρος, που χρησιμοποιείται πλατιά στους ρώσικους εργατικούς κύκλους, δείχνει ξεκάθαρα αυτό που σκέφτεται ο λαός για το ζυγό που επιβλήθηκε από αυτή τη νέα κάστα αφεντάδων, οι οποίοι ασκούν την εξουσία στο όνομά του.

Μπροστά σ' αυτήν τη σκληρή πραγματικότητα, ο ισχυρισμός του Λένιν, σύμφωνα με τον οποίο το κράτος θα πρέπει να υπάρχει όσο θα υπάρχουν οι τάξεις, μοιάζει με κακόγουστο αστείο. Ο συλλογισμός πρέπει να είναι διαφορετικός: ο μηχανισμός της κρατικής εξουσίας δεν μπορεί παρά να δημιουργεί νέα προνόμια και να προστατεύει τα παλιά. Αυτό είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο και το όλο περιεχόμενο της ύπαρξής του, είτε αναπτύσσει τη δράση του κάτω από το λάβαρο του τσαρισμού είτε κάτω από τη «δικτατορία του προλεταριάτου». Όπως δεν βγαίνουν σταφύλια από τα γαϊδουράγκαθα, έτσι και το όργανο της ταξικής κυριαρχίας και των μονοπωλίων δεν μπορεί να μεταμορφωθεί σε όργανο απελευθέρωσης του λαού.

Στο λαμπρό δοκίμιό του για το σύγχρονο κράτος¹, ο Κροπότκιν κάνει την παρακάτω βαθυστόχαστη παρατήρηση:

«Όποιος υποστηρίζει ότι ένας θεσμός, που αποτελεί ιστορικό προϊόν, χρησιμεύει στο να καταστρέψει τα προνόμια που ο ίδιος είχε επιτρέψει να δημιουργηθούν, ομολογεί μ' αυτό την ανικανότητά του να κατανοήσει τι σημαίνει ένα ιστορικό προϊόν στη ζωή των κοινωνιών. Έτσι, παραγνωρίζει το θεμελιώδη κανόνα όλης της οργανικής φύσης.

---

1. Βλ. Π. Κροπότκιν, *Το Κράτος και ο Ιστορικός του Ρόλος*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος. (Σ.τ.Μ.)

δηλαδή, ότι νέες λειτουργίες απαιτούν και νέα όργανα, που πρέπει οι ίδιες να δημιουργήσουν. Ακόμα, ομολογεί μ' αυτό ότι έχει ένα υπερβολικά αδρανές και περιορισμένο πνεύμα για να μπορεί να σκέφτεται μέσα από το νέο δρόμο που άνοιξε η πρόσφατη εξέλιξη.»

Αυτά τα λόγια περιέχουν μια από τις βαθύτερες αλήθειες του καιρού μας και, ταυτόχρονα, καταγγέλλουν μια από τις σοβαρότερες διανοητικές αναπηρίες, από τις οποίες πάσχει σήμερα η ανθρώπινη διάνοηση.

Οι θεσμοί κατέχουν στη ζωή των κοινωνιών την ίδια θέση που κατέχουν τα όργανα στα ζώα ή στα φυτά: αποτελούν τα όργανα του κοινωνικού σώματος. Αυτά δεν γεννιούνται αυθαίρετα, αλλά σύμφωνα με ορισμένες ανάγκες του περιβάλλοντος. Για παράδειγμα, το μάτι του ψαριού των βαθιών νερών δεν έχει την ίδια δομή με το μάτι ενός χερσαίου θηλαστικού, γιατί πρέπει να ανταποκριθεί σε εντελώς διαφορετικές απαιτήσεις. Διαφορετικές συνθήκες ζωής δημιουργούν διαφορετικά όργανα, αλλά το όργανο εκπληρώνει πάντα μόνον μια συγκεκριμένη λειτουργία, αυτήν για την οποία αναπτύχθηκε και όταν ο οργανισμός δεν απαιτεί πια την εκπλήρωση αυτής της λειτουργίας, τότε το όργανο εκφυλίζεται πάλι με αργό ρυθμό και καταλήγει να γίνει υποτυπώδες. Ποτέ ένα όργανο δεν επιφορτίζεται με μια λειτουργία που δεν αντιστοιχεί στην ιδιαίτερη φύση του.

Πώς γεννήθηκε το σύγχρονο κράτος

Το ίδιο συμβαίνει και με τους κοινωνικούς θεσμούς. Ούτε αυτοί γεννιούνται αυθαίρετα, αλλά δημιουργούνται από συγκεκριμένες κοινωνικές ανάγκες και για ένα συγκεκριμένο σκοπό. Έτσι, το σύγχρονο κράτος γεννήθηκε όταν η διαίρεση σε τάξεις και η μονοπωλιακή οικονομία αναπτύχθηκαν πολύ στους κόλπους της παλιάς κοινωνικής τάξης πραγμάτων. Οι καινούργιες κυρίαρχες τάξεις είχαν ανάγκη από ένα όργανο εξουσίας για να διατηρήσουν τα οικονομικά και κοινωνικά τους προνόμια πάνω στις πλατιές μάζες του λαού. Έτσι γεννήθηκε και αναπτύχθηκε σταδιακά το σύγχρονο κράτος – *όργανο των προνομιούχων τάξεων, για τη διατήρηση των μαζών σε μια κατάσταση κατωτερότητας και υποτέλειας*. Αυτή η αποστολή ήταν το ουσιαστικό του περιεχόμενο και ο μοναδικός λόγος ύπαρξής του. Το κράτος εκτέλεσε πάντοτε πιστά αυτά τα καθήκοντά του, άλλωστε δεν θα μπορούσε να κάνει διαφορετικά, γιατί τότε θα έπαυε να είναι αυτό που είναι. Βέβαια, πήρε διάφορες μορφές στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης, αλ-

λά η λειτουργία του παρέμεινε η ίδια και, μάλιστα, διευρύνθηκε, στο βαθμό που υπέτασσε όλο και περισσότερους τομείς της κοινωνικής ζωής στην εξουσία του. Είτε ονομάζεται δημοκρατία είτε μοναρχία, είτε οργανώνεται στη βάση ενός συντάγματος είτε της απολυταρχίας, η ιστορική αποστολή του δεν διαφέρει και, όπως δεν μπορούμε να αλλάξουμε αυθαίρετα τις λειτουργίες ενός οργάνου του σώματος ενός ζώου ή φυτού, όπως δεν μπορούμε κατά τη θέλησή μας να ακούμε με τα μάτια και να βλέπουμε με τα αυτιά, έτσι δεν είναι δυνατόν και να μετατρέψουμε ένα όργανο καταπίεσης σε όργανο απελευθέρωσης των καταπιεζόμενων. Το κράτος δεν μπορεί να είναι παρά αυτό που είναι, ο υπερασπιστής των προνομίων και της εκμετάλλευσης των μαζών, ο γεννήτορας νέων τάξεων και νέων μονοπωλίων. Όποιος παραγνωρίζει αυτόν το ρόλο του κράτους δεν αντιλαμβάνεται τίποτα σχετικά με τη φύση της σύγχρονης κοινωνικής τάξης πραγμάτων και θα είναι ανίκανος να υποδείξει στην ανθρωπότητα τους νέους ορίζοντες της ανάπτυξής της.

Οι μπολσεβίκοι, εγκαθιδρύοντας τη «δικτατορία του προλεταριάτου» στη Ρωσία, όχι μόνον διατήρησαν τον κρατικό μηχανισμό της παλιάς κοινωνίας, αλλά τον τελειοποίησαν και ανέπτυξαν σε τέτοιο βαθμό την εξουσία του, ώστε καμιά κυβέρνηση στον κόσμο δεν διαθέτει παρόμοιο κρατικό μηχανισμό. Υπέταξαν σ' αυτόν όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής και του ανέθεσαν την οργάνωση όλης της οικονομίας. Καταδίωξαν αμείλικτα ο,τιδήποτε θα μπορούσε να τους σταθεί εμπόδιο, εξαφάνισαν κάθε σκέψη και κάθε αίσθημα των μαζών και επέβαλαν την πιο φρικτή γραφειοκρατία που γνώρισε ποτέ ο κόσμος. Η περίφημη φράση του γιακωβίνου Σαιν Ζυστ, σύμφωνα με την οποία το έργο του νομοθέτη είναι να εξαλείψει την ατομική συνείδηση και να διδάξει τον πολίτη να σκέφτεται σύμφωνα με την κρατική λογική, υλοποιήθηκε για πρώτη φορά σε τέτοιο βαθμό, στη «δικτατορία του προλεταριάτου», στη Ρωσία. Κάθε γνώμη δυσάρεστη στους δικτάτορες, έχει από καιρό εξαφανιστεί, αφού δεν της παρέχονται τα απλά τεχνικά μέσα για να εκφραστεί: μόνον ό,τι γράφεται σύμφωνα με την μπολσεβίκικη κρατική λογική, μεταφέρεται στον λαό μέσα από τον κρατικό τύπο.

Ο Λένιν, στις πασίγνωστες θέσεις του για την «αστική δημοκρατία και την προλεταριακή δικτατορία», προσπαθεί να δικαιολογήσει την κατάργηση της ελευθερίας των συγκεντρώσεων στη Ρωσία, κάνο-

ντας αναφορές στην Αγγλική και στη Γαλλική Επανάσταση, όπου επίσης δεν επιτρεπόταν στα μοναρχικά στοιχεία να οργανώνουν δημόσιες συγκεντρώσεις και να εκφράζουν τις απόψεις τους. Αυτή η αναφορά δεν είναι παρά μία απλή συγκάλυψη των πραγματικών γεγονότων. Στην Αγγλία όπως και στη Γαλλία, η νεαρή δημοκρατία αγωνιζόταν μέχρι θανάτου ενάντια στους μοναρχικούς αντιπάλους της: αν αναγκάστηκε, σ' έναν αγώνα όπου κρινόταν η ζωή της, να καταστείλει με όλα τα μέσα τους πιο φανερούς εχθρούς της, αυτό είναι εύκολα κατανοητό και δικαιολογείται από κάθε άποψη, αφού επρόκειτο για μια επιταγή που την υπαγόρευε η πιο στοιχειώδης αυτοάμυνα. Αντίθετα, στη Ρωσία, δεν καταστέλλονται μόνον οι οπαδοί του παλιού καθεστώτος, αλλά και όλες οι επαναστατικές και σοσιαλιστικές τάσεις, που οι οπαδοί τους βοήθησαν στην ανατροπή της απολυταρχίας και διακινδύνευσαν πάντα τη ζωή τους όταν χρειάστηκε να αντιταχθούν στις αντεπαναστατικές απόπειρες. Αυτή είναι η σημαντική διαφορά, που ο Λένιν επίτηδες αποκρύπτει, για να μην δυσαρεστήσει τους οπαδούς του έξω από τη Ρωσία (εφόσον βέβαια δεν είναι γερμανοί, γιατί μ' αυτούς δεν υπάρχει φόβος να διαφωνήσει, καθώς είναι γνωστή η σταθερή, милитарιστική αίσθηση της «τάξης» από την οποία εμφορούνται).

Το ίδιο μπορούμε να πούμε για όλες τις δηλώσεις του Λένιν σχετικά με την ελευθερία του τύπου. Όταν, για παράδειγμα, στο ίδιο κείμενο, διακηρύσσει ότι «η υποτιθέμενη ελευθερία του τύπου στα δημοκρατικά κράτη είναι μια καθαρή απάτη, αφού τα καλύτερα τυπογραφεία και τα σημαντικότερα αποθέματα χαρτιού βρίσκονται στα χέρια των καπιταλιστών», δεν θίγει το πρόβλημα στην ουσία του. Αυτή η άποψη για την ελευθερία του τύπου στα καπιταλιστικά κράτη είναι στην πραγματικότητα μια πολύ κοινότοπη αλήθεια, που την έχει κατανοήσει από καιρό κάθε σοσιαλιστής. Αντίθετα, ο Λένιν δεν αναφέρει ότι στη σοβιετική Ρωσία οι συνθήκες ύπαρξης του επαναστατικού και σοσιαλιστικού τύπου είναι χίλιες φορές χειρότερες από ό,τι σε οποιοδήποτε καπιταλιστικό κράτος. Εκεί, οι καπιταλιστές διαθέτουν βέβαια, όπως πολύ σωστά παρατηρεί, καλύτερα τυπογραφεία και μεγαλύτερα αποθέματα χαρτιού, αλλά στην «κομμουνιστική» Ρωσία, το κράτος διαθέτει όλα τα τυπογραφεία και όλο το χαρτί και έτσι είναι σε θέση να καταπνίγει κάθε γνώμη, δηλαδή, όχι μόνον των αντιδραστικών, αλλά και κάθε αυθεντικά επαναστατική και σοσιαλιστική

γνώμη, που δεν αρέσει στους εκπροσώπους του. Εδώ ακριβώς βρίσκεται η διαφορά: την εποχή της Αγγλικής και της Γαλλικής Επανάστασης, απαγορευόταν η γραπτή και προφορική έκφραση των μοναρχικών και όχι κάθε έκφραση της γνώμης των διαφόρων επαναστατικών ρευμάτων, ακόμα και αν πολύ συχνά δεν άρεσαν καθόλου στην κυβέρνηση. Να γιατί οι ερμηνείες του Λένιν, που δεν θίγουν την ουσία του προβλήματος και αποσιωπούν ακριβώς το σημαντικό σημείο, δεν μπορεί παρά να εξαπατούν.

Στα καπιταλιστικά κράτη, η ελεύθερη έκφραση των απόψεων, γραπτά και προφορικά, είναι ασφαλώς πολύ περιορισμένη, όμως στη Ρωσία, κάτω από την υποτιθέμενη «δικτατορία του προλεταριάτου», δεν υπάρχει καθόλου. Αυτή είναι η διαφορά. Και το αποτέλεσμα; Μια πλήρης αποτυχία της δικτατορίας, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την προετοιμασία και την πραγμάτωση του σοσιαλισμού – ένας αδιέξοδος συμβιβασμός με αυτόν τον ίδιο καπιταλισμό που υποτίθεται ότι ήθελαν να καταργήσουν.

ΙΧ. Η ΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Υποστηρίζαμε συχνά ότι ο ολέθριος πόλεμος, που επί χρόνια δεν σταμάτησε ούτε στιγμή στη Ρωσία, είχε συντελέσει πολύ στη δημιουργία αυτής της απελπιστικής κατάστασης στο εσωτερικό της. Αναμφίβολα, αυτή η άποψη περιέχει ένα μεγάλο ποσοστό αλήθειας και πάνω σ' αυτήν έστρεψε την προσοχή ο Κροπότκιν στην *Επιστολή στους Εργάτες της Δυτικής Ευρώπης*¹. Η αναγνώριση αυτού του γεγονότος δεν πρέπει ωστόσο να μας οδηγεί στην παραγνώριση της βαθύτερης αιτίας των πραγμάτων. Χωρίς τον πόλεμο, οι μπολσεβίκοι δύσκολα θα είχαν εκφράσει απροκάλυπτα τις δικτατορικές βλέψεις τους και, οπωσδήποτε, θα είχαν συναντήσει μεγαλύτερη αντίσταση από τη μεριά του λαού. Ούτε θα είχαν τη δυνατότητα να δικαιώνουν ηθικά κάθε νέο περιορισμό της ελευθερίας, αποδίδοντάς τον στη σοβαρότητα της κατάστασης στη χώρα. Η πολιτική τους θα φαινόταν κα-

---

1. Εμπεριέχεται στο βιβλίο του Π. Κροπότκιν, *Προς τους Νέους*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος. (Σ.τ.Μ.)

θαρά σαν ένας διαρκής κίνδυνος για την επανάσταση, αφού θα προχωρούσαν με γνώμονα αντιλήψεις φανερά αντίθετες με τη φύση κάθε κοινωνικής επανάστασης.

Σαν όψιμοι διάδοχοι των γιακωβίνων, ξεκινούν ουσιαστικά από τη σκέψη ότι κάθε κοινωνικός μετασχηματισμός θα πρέπει να επιβληθεί στις μάζες εκ των άνω. Δεν έχουν καμιά εμπιστοσύνη στις δημιουργικές δυνάμεις και στην ικανότητα του λαού και έτσι εξηγείται πολύ καλά η εχθρική στάση τους απέναντι σε κάθε πρωτοβουλία που προέρχεται από τη βάση και που δεν φέρει τη σφραγίδα της δικής τους κομματικής πολιτικής. Γι' αυτόν επίσης το λόγο, όλοι οι θεσμοί και οι ενώσεις που δημιουργούνται άμεσα από τις εργατικές και αγροτικές μάζες, τους δυσσαρεστούν πολύ και έτσι καταλαβαίνουμε γιατί πάντα κάνουν ό,τι μπορούν για να περιορίσουν την ανεξαρτησία τους και να τις υποτάξουν, με την πρώτη ευκαιρία, στην κεντρική εξουσία του κόμματος, όπως έγινε με τα σοβιέτ και με τα συνδικάτα. Επίσης, άλλες οργανώσεις, όπως οι συνεργατικές, καταστράφηκαν ολοκληρωτικά. Βέβαια, οι μπολσεβίκοι προσπαθούν σήμερα να τις ξαναδημιουργήσουν, αλλά φυσικά κάτω από τη διεύθυνση του κράτους, για να διευκολύνουν, όπως εξηγεί ο ίδιος ο Λένιν, *«τις σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και στον καπιταλισμό και να καταστεί εφικτός ένας καλύτερος έλεγχος»*

Αυτή η βαθιά ριζωμένη καχυποψία των μπολσεβίκων απέναντι σε όλες τις απόπειρες της βάσης, εξηγεί την αληθινά φανατική αγάπη τους για τα διατάγματα. Είναι το φετίχ της τέχνης τους να κυβερνούν, που για τους εκπροσώπους του αντικαθιστά τις επαναστατικές ενέργειες του ίδιου του λαού. Έτσι γεννήθηκε αυτή η τερατώδης επιδημία των «επαναστατικών διαταγμάτων» και διαταγών που θα προκαλούσε ασφυξία ακόμα και στον πιο πανούργο νομικό και που είναι τόσο χαρακτηριστική της σημερινής κατάστασης πραγμάτων στη Ρωσία. Ακόμα και αν είναι γνωστό ότι το 99% αυτών των διαταγμάτων χάνεται καθώς διατρέχουν τα αναρίθμητα γραφεία, παρ' όλα αυτά, το χαρτομάνι αυξάνεται καθημερινά. Καμιά κυβέρνηση δεν παρουσίασε μέχρι τώρα τόσα διατάγματα και διαταγές όσα η μπολσεβίκικη κυβέρνη-

ση: αν μπορούσε να σωθεί ο κόσμος με διατάγματα, εδώ και πολύ καιρό δεν θα υπήρχε κανένα πρόβλημα στη Ρωσία¹.

Θυμόμαστε εδώ τα υπέροχα λόγια του Μπακούιν:

---

¹ Ο ίδιος ο Λένιν κατανοεί σήμερα ότι ο καιρός των διαταγμάτων έχει περάσει, όπως δείχνουν οι δηλώσεις του στο 2ο Συνέδριο για την Πολιτική Αγωγή: «Όλος ο κόσμος διακρίνει τη μεγάλη στροφή που πραγματοποίησε η σοβιετική κυβέρνηση και το Κομμουνιστικό Κόμμα με το πέραςμα στη Νέα Οικονομική Πολιτική, που περιέχει ουσιαστικά περισσότερα παλιά στοιχεία από ό,τι η προηγούμενη οικονομική πολιτική μας. Από εδώ και πέρα ο φόρος σε είδος αντικαθιστά την επίταξη. Η παραχώρηση προνομίων στους ξένους καπιταλιστές και στους καπιταλιστές κτηματίες αποτελεί ως ένα βαθμό μια παλιννόστηση του καπιταλισμού. Πρέπει μόνον να ξέρουμε ποιον θα ακολουθήσει η αγροτιά: το προλεταριάτο, που προσπαθεί να οικοδομήσει τη σοσιαλιστική κοινωνία ή τον καπιταλισμό (την καπιταλιστική ζωή) που είναι ευκολότερος. Σ' αυτόν τον αγώνα, η προλεταριακή κυβέρνηση πρέπει να επιδιώξει μια οικονομική βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού και να στηριχτεί στο προλεταριάτο, που δουλεύει για την αποκατάσταση της βιομηχανίας. Έτσι, τίθεται: το ερώτημα: οι καπιταλιστές θα κατορθώσουν να οργανωθούν νωρίτερα και οι κομμουνιστές θα υποχωρήσουν ή η προλεταριακή κυβέρνηση, στηριγμένη στην αγροτιά, θα αποδειχτεί ικανή να κρατήσει τους καπιταλιστές σε αρκετή απόσταση, δημιουργώντας έτσι έναν καπιταλισμό υποταγμένο στο κράτος και στην υπηρεσία του. Αυτός ο αγώνας θα είναι πιο σκληρός και πιο ανελέητος από τον αγώνα ενάντια στον Κόλτσακ και στον Ντενίκιν, γιατί τώρα ο εχθρός δεν εμφανίζεται καθαρά, αλλά βρίσκεται αόρατος στις τάξεις μας. Για να νικήσουμε, θα πρέπει να οργανώσουμε τους μικροαγρότες, να αναπτύξουμε τις παραγωγικές δυνάμεις τους και να τους προστατεύσουμε με όλη μας τη δύναμη, διαφορετικά οι καπιταλιστές θα τους θέσουν υπό την επιρροή τους. Από αυτό εξαρτάται η έκβαση του αγώνα. Σε μια χώρα φτωχή όπως η δική μας, η μάχη ανάμεσα στον νεογέννητο σοσιαλισμό και στην καπιταλιστική ανάπτυξη είναι ένα ζήτημα ζωής ή θανάτου, γι' αυτό απαγορεύεται κάθε συναισθηματισμός. Οι Ρώσοι καπιταλιστές, οι ξένοι δικαιοδόχοι και οι εκμισθωτές τους θα εισπράξουν τώρα κέρδη 100%. Αφήστε τους να πλουτίσουν, αλλά μάθετε από αυτούς την οικονομία, γιατί διαφορετικά δεν θα μπορέσετε να χτίσετε μια βιώσιμη κομμουνιστική δημοκρατία. Η περίοδος της μαθητείας είναι σκληρή και δύσκολη, όμως δεν υπάρχει άλλη διέξοδος, γιατί η τεχνική των μεγαλοβιομηχάνων είναι πάρα πολύ ανώτερη. Ο καιρός των διαταγμάτων και των μανιφέστων πέρασε. Πρέπει τώρα να αποκτήσουμε πολιτική εμπειρία και να εργαστούμε πρακτικά. Ή οι πολιτικές κατακτήσεις της σοβιετικής εξουσίας είναι καταδικασμένες να εξαφανιστούν ή θα πρέπει να τους εξασφαλίσουμε μια σύγουρη οικονομική βάση. Πρέπει επίσης να κατακτήσουμε ένα ορισμένο επίπεδο μόρφωσης, για να μπορέσουμε να πολεμήσουμε με επιτυχία τα δύο παραδοσιακά κακά της Ρωσίας: τη γραφειοκρατία και τη διαφθορά. Έχουμε να πολεμήσουμε τρεις βασικούς εχθρούς: την κομμουνιστική αλαζονεία, αυτήν την πίστη στη δυνατότητα ρύθμισης των πάντων με την απλή δημοσίευση διαταγμάτων που το περιεχόμενό τους δεν πραγματοποιείται ποτέ στην πρακτική ζωή, την άγνοια και τη διαφθορά».

«Είμαι κατηγορηματικό αντίθετος με μια επανάσταση που θα πραγματοποιηθεί με διατάγματα, γιατί αυτό δεν είναι τίποτα άλλο από τη συνέχιση και την εφαρμογή της ιδέας ενός "επαναστατικού κράτους", δηλαδή της αντίδρασης κάτω από το προσωπείο της επανάστασης. Στη μέθοδο των επαναστατικών διαταγμάτων, αντιτάσσω τη μέθοδο των επαναστατικών πράξεων, τη μόνη αποτελεσματική, λογική και αληθινή. Η εξουσιαστική μέθοδος, που θέλει να επιβάλει εκ των άνω στους ανθρώπους την ελευθερία και την ισοσύνη, στην ουσία τις καταστρέφει. Η αναρχική μέθοδος δράσης, προκαλεί τα γεγονότα, τα "αφυπνίζει" με αλάνθαστο τρόπο και έξω από κάθε επέμβαση οποιασδήποτε επίσημης και αυταρχικής εξουσίας. Η πρώτη μέθοδος, του "επαναστατικού κράτους", οδηγεί αναγκαστικά στον τελικό θρίαμβο της αποκάλυπτης αντίδρασης, ενώ η δεύτερη πραγματοποιεί την επανάσταση πάνω σε μια φυσική και ακλόνητη βάση».

Ο Μπακούνιν είχε άραγε προαισθανθεί ότι η ιστορία θα τονδικαιώνει με' έναν τόσο τραγικό τρόπο; Είναι δύσκολο να το πιστέψουμε.

Αστική επανάσταση ή επανάσταση των μαζών

Μόνον ένας άνθρωπος που παραγνωρίζει εντελώς τις λανθάνουσες δημιουργικές δυνάμεις του λαού, όπως ο Λένιν, θα μπορούσε να χαρακτηρίσει την ελευθερία «αστική προκατάληψη». Η μαρξιστική μανία να βλέπει όλες τις επαναστάσεις του παρελθόντος μόνον σαν εκδηλώσεις της αστικής τάξης, δεν μπορούσε παρά να τον οδηγήσει σε μια τέτοια αντίληψη. Ωστόσο, αυτή η αντίληψη είναι εντελώς απατηλή. Τόσο στην Αγγλική Επανάσταση όσο και στη Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση διακρίνουμε ξεκάθαρα δύο ρεύματα: τη λαϊκή επανάσταση και το επαναστατικό κίνημα της αστικής τάξης. Στα σημαντικότερα γεγονότα της επανάστασης, αυτά τα δύο ρεύματα συμπορεύτηκαν συχνά, ενώ ταυτόχρονα το καθένα επιδίωκε τους δικούς του ιδιαίτερους σκοπούς. Χωρίς τη λαϊκή επανάσταση, δηλαδή χωρίς αυτό το μεγαλειώδες κίνημα των αγροτών και του προλεταριακού πληθυσμού των πόλεων, το φεουδαρχικό σύστημα και η απόλυτη μοναρχία δεν θα είχαν ποτέ καταρριφθεί στη Γαλλία. Ο αρχικός στόχος της αστικής τάξης ήταν μια συνταγματική μοναρχία αγγλικού τύπου και μια ασήμαντη μείωση των φεουδαρχικών φόρων και υποχρεώσεων. Θα ήταν απόλυτα ικανοποιημένη να μοιραστεί την εξουσία με την αριστοκρατία, ενώ οι μακροπρόθεσμοι στόχοι δεν την απασχολούσαν καθόλου. Η φράση του Καμίγ Ντεμουλέν σύμφωνα με την οποία «πριν από το 1789 δεν υπήρχε ούτε μια ντουζίνα δημοκρατικών στο Παρίσι» περιγράφει ακριβώς την αληθινή κατάσταση των πραγμάτων. Οι εξεγέρσεις των αγροτών και των προλετάρων των πόλεων ή-

ταν αυτές που ώθησαν την επανάσταση μπροστά και γι' αυτό τις πολέμησε τόσο έντονα η αστική τάξη. Η λαϊκή επανάσταση κατέλυσε το φεουδαρχικό σύστημα και κατήργησε την απόλυτη μοναρχία., παρά την αντίσταση της αστικής τάξης. Αν η αστική τάξη τελικά υπέρσχυσε και κατόρθωσε να πάρει στα χέρια της την εξουσία, αυτό δεν αποδεικνύει καθόλου ότι η ίδια η επανάσταση είχε αστικό χαρακτήρα. Αρκεί να θυμηθούμε το κίνημα των «Λυσσασμένων» και τη συνωμοσία του Μπαμπέφ για να πειστούμε ότι, μέσα στους κόλπους του λαού, έδρασαν δυνάμεις που οπωσδήποτε δεν μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε αστικές.

Η αστική τάξη υποχρεώθηκε από την επανάσταση των μαζών να μεταθέσει τους στόχους της μακρύτερα από όσο ήθελε στην αρχή. Εγυήθηκε, για παράδειγμα, ορισμένα δικαιώματα και ορισμένες ελευθερίες για όλους τους πολίτες, κάτι που η ίδια ποτέ δεν θα είχε παραχωρήσει με τη θέλησή της. Γνωρίζουμε ότι οι εκπρόσωποί της επιδίωκαν πάντα και επιδιώκουν ακόμα και σήμερα, να περιορίσουν αυτά τα δικαιώματα ή να τα καταστήσουν κατά καιρούς εντελώς ανύπαρκτα, μέσα από μια επιτήδεια ερμηνεία και, στην ανάγκη, με την άμεση παραβίαση των νόμων. Γνωρίζουμε ακόμα ότι οι εργαζόμενοι όλων των χωρών ήταν και είναι ακόμα αναγκασμένοι να διεξάγουν σκληρούς αγώνες για να κατακτήσουν τα δικαιώματα της συνδικαλιστικής οργάνωσης, της απεργίας, των συγκεντρώσεων και της ελευθερίας γνώμης και έκφρασης. Όλα αυτά τα δικαιώματα, που είναι σήμερα δικά μας στα καπιταλιστικά κράτη, δεν μας τα παραχώρησε η καλή θέληση της αστικής τάξης αλλά, αντίθετα, της τα αποσπάσαμε μέσα από μια ακατάπαυστη πάλη. Είναι το αποτέλεσμα μεγάλων επαναστατικών αγώνων, όπου οι μάζες έχασαν συχνά πολύ αίμα και πολλές ζωές. Το να θέλει κανείς να τα ξεφορτωθεί χαρακτηρίζοντάς τα παραδοσιακές «αστικές προκαταλήψεις», σημαίνει ότι τάσσεται υπέρ του δεσποτισμού των περασμένων εποχών.

Δεν έχουμε την παραμικρή αυταπάτη για την αληθινή σημασία αυτών των δικαιωμάτων: ξέρουμε πολύ καλά ότι, στις χώρες που αυτοαποκαλούνται «οι πιο ελεύθερες», τα δικαιώματα αυτά είναι εξαιρετικά περιορισμένα όταν πρόκειται για τους εργαζόμενους και έχουν μόνον σχετική αξία. Ο Λένιν δεν μας μαθαίνει τίποτα καινούργιο γι' αυτό το ζήτημα. Ωστόσο, αυτό δεν αλλάζει καθόλου το γεγονός ότι οι εργαζόμενοι των καπιταλιστικών χωρών μπορούν να επωφεληθούν α-

πό αυτά τα δικαιώματα, έστω και ως έναν ορισμένο βαθμό, ενώ αυτά δεν υπάρχουν καθόλου για τη ρώσικη εργατική τάξη, υπό την μπολσεβίκικη δικτατορία.

Οι βαθύτερες επιθυμίες των μαζών

Στη διάρκεια κάθε μεγάλης κοινωνικής αναταραχής, διακρίνουμε πολύ καθαρά στους κόλπους των μαζών δύο τάσεις τις οποίες, αν και εκφράζονται συχνά με ασάφεια και σύγχυση, μπορούμε πάντα να αναγνωρίσουμε: είναι η επιθυμία για κοινωνική ισότητα και, κυρίως, η επιθυμία για περισσότερη προσωπική ελευθερία. Μπορούμε μάλιστα να υποστηρίξουμε ότι αυτή η τελευταία υπήρξε πάντα η κινητήρια δύναμη κάθε επανάστασης. Οι μάζες δεν κινητοποιήθηκαν μόνον για το ζήτημα του ψωμιού και του βούτυρου. Όσο περισσότερο ανέπτυσσαν οι μάζες το αίσθημα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, τόσο περισσότερο εκφράζονταν στους αγώνες τους οι λεγόμενες «ιδεαλιστικές» απαιτήσεις. Αυτό συνέβαινε πάντα και μια απλή ματιά στους μικρούς καθημερινούς αγώνες της εποχής μας δείχνει ότι αμέτρητες απεργίες ξεσπούν καθημερινά, όχι για την εξασφάλιση υλικών οφελών, αλλά ως αντίδραση, για παράδειγμα, στον εξαναγκασμό σε υποταγή ενός συντρόφου ή για να εξασφαλιστεί η απομάκρυνση ενός αρχιεργάτη που δεν σεβάστηκε όσο έπρεπε την αξιοπρέπεια των εργατών κ.λπ. Γενικά, αυτοί οι αγώνες είναι εκείνοι που διεξάγονται με τον πιο επίμονο τρόπο.

Όποιος αγνοεί αυτόν το βαθύ πόθο της ατομικής ελευθερίας στον άνθρωπο, αποδεικνύει ότι δεν έχει κατανοήσει την επίδραση μιας από τις πιο στοιχειώδεις δυνάμεις της ιστορίας της ανθρώπινης εξέλιξης και αυτό ακριβώς κάνουν οι μπολσεβίκοι. Από την ίδια του τη φύση, ο μπολσεβικισμός εχθρεύεται την ελευθερία και γι' αυτό μισεί θανάσιμα όλες τις άλλες σοσιαλιστικές τάσεις που ευνοούν τις ελεύθερες εκδηλώσεις των μαζών. Οι πιο εξέχοντες εκπρόσωποί του δεν μπορούν να διανοηθούν το σοσιαλισμό παρά μόνον στο πλαίσιο του στρατώνα ή του σωφρονιστηρίου.

Ας αναφέρουμε μόνον, για να στηρίξουμε αυτή την άποψη –και για να περιοριστούμε σε ένα μόνον παράδειγμα ανάμεσα σε χιλιάδες άλλα– τα παρακάτω λόγια του Μπουχάριν:

«Ο προλεταριακός εξαναγκασμός, που ξεκινά από τις εκτελέσεις μετά από συνοπτική διαδικασία και καταλήγει στα καταναγκαστικά έργα, αποτελεί, όσο και αν αυτό

φαίνεται παράδοξο, τη μέθοδο για να μεταμορφωθεί το ανθρώπινο υλικό της καπιταλιστικής εποχής σε κομμουνιστική ανθρωπότητα».

Αναρωτιόμαστε αν ο άνθρωπος που πρόφερε αυτά τα λόγια στέκεται καλά στα λογικά του. Δυστυχώς, ο κύριος Μπουχάριν δεν φαίνεται να κατανοεί ότι αυτός και οι φίλοι του ανήκουν επίσης στο «ανθρώπινο υλικό της καπιταλιστικής κοινωνίας» και εκείνοι που θα έπρεπε να «μεταμορφωθούν» ιδιαίτερα, είναι αυτός και οι δικοί του και μάλιστα το ταχύτερο δυνατόν, αν κρίνουμε από τα λόγια που μόλις παραθέσαμε.

Σκεφτόμαστε άθελά μας το αποκρουστικό πρόσωπο του Τορκεμάντα που συνόδευε, με υγρά μάτια, τα θύματά του στην πυρά και θεωρούσε επίσης ότι το «ανθρώπινο υλικό» της εποχής του δεν μπορούσε να «μεταμορφωθεί» σε ενάρετο υπηρέτη της Αγίας Εκκλησίας παρά μόνον μέσα από τις εξαγνιστικές φλόγες. Σκοπός του Τορκεμάντα ήταν ο θρίαμβος της «Αγίας Εκκλησίας», σκοπός του Μπουχάριν είναι «η κομμουνιστική ανθρωπότητα», αλλά οι μέθοδοί τους πηγάζουν από την ίδια διανοητική στάση.

Δυστυχώς, αυτά τα λόγια δεν μπορούν να θεωρηθούν ως έκφραση ενός εκφυλισμένου μυαλού, στο οποίο η επιθυμία γεννά τη σκέψη, αλλά αποτελούν την έκφραση μιας θλιβερής πραγματικότητας. Κάτω από την μπολσεβίκικη κυριαρχία, η εργασία στη Ρωσία στρατιωτικοποιήθηκε πλήρως, τόσο που γίνεται κάτω από συνθήκες σιδερένιας πειθαρχίας. Έτσι, για παράδειγμα, ένας κομμουνιστής εργάτης γράφει στο τεύχος 13 του *Μεταλλουργού*:

«Στο εργοστάσιο Π. της Κοστάμα επιβλήθηκε πλήρης υποταγή στις διαταγές του διευθυντή. Το δικαίωμα του λόγου έχει απαγορευτεί στους εργάτες. Οι ντιρεκτίβες της εργατικής επιτροπής είναι οι ίδιες με της διεύθυνσης. Μια απουσία χωρίς έγκριση του προϊστάμενου σημαίνει στέρηση των συμπληρωματικών μερίδων τροφής στον χώρο εργασίας. Το ίδιο ισχύει και για την άρνηση εκτέλεσης υπερωριακής εργασίας. Η επίμονη άρνηση επιφέρει τη σύλληψη. Οι καθυστερήσεις στην εργασία τιμωρούνται με πρόστιμο ίσο με το μισθό δύο εβδομάδων

Η πειθαρχία και οι εργατικές εξεγέρσεις

Με μια πληθώρα διαταγμάτων, η σοβιετική κυβέρνηση προσπάθησε να πείσει τους εργάτες ότι ήταν αναγκαίο, για το συμφέρον του έθνους, να εισαχθεί στα εργοστάσια η ίδια απόλυτη πειθαρχία που ισχύει στον στρατό, αλλά οι εργαζόμενοι δεν μπόρεσαν να εξοικειωθούν μ' αυτή τη θεώρηση των πραγμάτων. Έτσι, το 1920, ξέσπασε ένα τεράστιο απεργιακό κίνημα, που εξαπλώθηκε σε όλα σχεδόν τα

βιομηχανικά κέντρα της χώρας και στρεφόταν βασικά και σχεδόν αποκλειστικά, ενάντια σ' αυτήν τη στρατιωτικοποίηση της εργασίας. Οι αριθμοί της Κεντρικής Στατιστικής Επιτροπής της Γραμματείας Εργασίας μας πληροφορούν για την έκταση του κινήματος:

1. Απεργίες ξέσπασαν στο 77% των μεγάλων και μεσαίων επιχειρήσεων.
2. Συνεχίστηκαν στις εθνικοποιημένες επιχειρήσεις και το 90% των απεργών έπλητε ακριβώς τα εργοστάσια και τις επιχειρήσεις αυτής της κατηγορίας.
3. Σε μερικά εργοστάσια ξέσπασαν, σ' αυτήν την περίοδο, 3-4 απεργίες.
4. Οι περισσότερες απεργίες ξέσπασαν στην Πετρούπολη, ενώ οι λιγότερες στο Καζάν.

Μια διακήρυξη των εργατών της Πετρούπολης από την εποχή της μεγάλης απεργιακής κινητοποίησης, λίγο πριν από την εξέγερση της Κρονστάνδης, είναι χαρακτηριστική της νοοτροπίας των απεργών:

«Είναι σαν να έχουμε καταδικαστεί σε καταναγκαστικά έργα, αφού όλα, εκτός από τη διατροφή, πρέπει να γίνονται σύμφωνα με προκαθορισμένους κανόνες. Δεν είμαστε πια ελεύθεροι άνθρωποι, είμαστε σκλάβοι».

Στην αναφορά της αγροτικής και εργατικής επιθεώρησης για την αναμόρφωση των φυλακών της Μόσχας, τον Ιούλιο του 1920, διαβάζουμε ότι: «στις φυλακές Μπουτίрки κρατούντο 152 εργάτες των εργοστασίων Μπριάνσκι. Είχαν συλληφθεί επειδή πήραν μέρος σε μια απεργία την 1η Μαρτίου και δεν τους έχουν ακόμα ανακρίνει».

Όλες αυτές οι απεργίες κατεστάλησαν με τη μεγαλύτερη σκληρότητα από τη σοβιετική κυβέρνηση, που έφτασε στο σημείο να εκτελέσει εργάτες με βάση τον στρατιωτικό νόμο. Σε όλα τα εργαστήρια και τα εργοστάσια υπάρχουν χαφιέδες του Κομμουνιστικού Κόμματος, που έχουν αναλάβει να παρακολουθούν την συμπεριφορά των εργαζομένων. Όποιος τολμά να εκφράσει τη δυσαρέσκειά του για τη σημερινή κατάσταση πραγμάτων, κινδυνεύει να φυλακιστεί. Έτσι, κατατρομοκρατήθηκε η εργατική τάξη και καταπνίγηκε κάθε απόπειρα για μια ελεύθερη έκφραση της θέλησής της. Αυτήν την αισχρή τυραννία ο Μπουχάριν και οι κομματικοί σύντροφοί του την θεωρούν ως τη μόνη μέθοδο για να «μεταμορφωθεί το ανθρώπινο υλικό της καπιταλιστικής εποχής σε μια κομμουνιστική ανθρωπότητα»!

Πρέπει να ομολογήσουμε ότι μια παρόμοια μέθοδος δεν μας συγκίνησε ποτέ, γιατί, κατά τη γνώμη μας, επέφερε πάντα αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό που οι οπαδοί της επιδίωκαν όταν την χρησιμοποιούσαν. Η πιο πικρή εμπειρία μας δικαίωσε. Η μπολσεβίκικη μέθοδος δεν μας έφερε πιο κοντά στην «κομμουνιστική ανθρωπότητα», αλλά αντίθετα, εξέθεσε ανεπανόρθωτα τον κομμουνισμό και έκανε

την πραγματοποίησή του πιο απρόσιτη από κάθε άλλη φορά. Αντί να καταλήξουν στην «κομμουνιστική κοινωνία», σήμερα ξαναγύρισαν επικίνδυνα στον καπιταλισμό και υπό αυτές τις συνθήκες υπάρχουν ελάχιστες ελπίδες να μπορέσει να «μεταμορφωθεί το ανθρώπινο υλικό της καπιταλιστικής εποχής» προς την κατεύθυνση που θα ήθελαν ο Μπουχάριν και οι φίλοι του

Οι μπολσεβίκοι ενάντια στην πρωτοβουλία της βάσης

Η «δικτατορία του προλεταριάτου» αποδείχτηκε αναντίρρητα ικανή να δημιουργήσει μια νέα άρχουσα τάξη και να κάνει τη Ρωσία την πιο υπόδουλη χώρα του κόσμου, αλλά απέτυχε οικτρά στην αναδιοργάνωση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Βέβαια, υπήρχαν τεράστια εμπόδια: οι τρομερές συνέπειες ενός μακροχρόνιου πολέμου περίπου επτά χρόνων η έλλειψη πρώτων υλών, εργαλείων και σιδηροδρομικών γραμμών αποτελούν παράγοντες πολύ μεγάλης σπουδαιότητας, για τους οποίους δεν είναι βέβαια υπεύθυνοι οι μπολσεβίκοι. Κανένας λογικός άνθρωπος δεν θα αμφισβητήσει ότι η ανοικοδόμηση του συνόλου της οικονομικής ζωής πάνω σε νέες βάσεις ήταν, κάτω από αυτές τις συνθήκες, ένα τεράστιο έργο και αυτό το έργο έπρεπε να πραγματοποιηθεί με κάθε τίμημα και κάτω από οποιοσδήποτε περιστάσεις, γιατί όλο το μέλλον της επανάστασης εξαρτόταν ακριβώς από την πραγματοποίησή του.

Αυτό που καταλογίζουμε στους μπολσεβίκους είναι ότι με τις μεθόδους βίας απέκλεισαν συστηματικά κάθε δυνατότητα πραγματοποίησης αυτού του πολύ σημαντικού και αποφασιστικού έργου, μεταμορφώνοντας έτσι ολόκληρη την οικονομική ζωή σε ένα σωρό ερειπίων. Επειδή εχθρεύονταν κάθε πρωτοβουλία που προερχόταν από τον ίδιο το λαό, κατέστρεψαν τις δημιουργικές δυνάμεις της επανάστασης, που ξεπηδούν από τις μάζες. Έτσι γεννήθηκε αναπόφευκτα αυτή η τερατώδης γραφειοκρατία, που στα σκοτεινά άντρα της έβησαν οι τελευταίες σπίθες της επαναστατικής θέλησης. Εδώ παραθέτουμε ένα παράδειγμα από τα χιλιάδες: σαν πιστοί μαθητές του Μάρξ, οι μπολσεβίκοι επιχειρήσαν πρώτα να οργανώσουν όλη τη βιομηχανία ευνοώντας τις μεγάλες επιχειρήσεις και αδιαφόρησαν σχεδόν ολότελα για τις μεσαίες, που δεν έκαναν τίποτα άλλο από το να παρεμποδίζουν τις προσπάθειές τους για συγκεντρωτισμό. Όμως, ο καθένας γνωρίζει ότι οι μεγάλες επιχειρήσεις είναι αποδοτικές μόνον όταν διευθύνονται ε-

ξαιρετικά καλά. Ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να γίνει αυτό σε μια χώρα όπως η Ρωσία, όπου οι οργανωτικές δυνάμεις, οι μόνες ικανές να διευθύνουν μεγάλα βιομηχανικά συγκροτήματα, δεν υπάρχουν σε ικανοποιητικό αριθμό. Επιπλέον, οι γραφειοκρατικές συνθήκες των μπολσεβίκων δυσχέραιναν ακόμα περισσότερο αυτό το έργο, καθώς υπέτασσαν τους ειδικούς σε ανίδεους κομμισάριους, που μοναδικό προσόν τους ήταν η ιδιότητα του μέλους του Κομμουνιστικού Κόμματος. Έτσι, εξαφανίστηκε εξ' αρχής κάθε ουσιαστική ατομική πρωτοβουλία και όλη η εργασία οργανώθηκε με βάση ένα νεκρό σχήμα. Το φιάσκο ήταν φυσικά πολύ μεγαλύτερο στην περίπτωση μεγάλων επιχειρήσεων.

Η επιστροφή των καπιταλιστών ιδιοκτητών

Καθώς η γρήγορη παρακμή των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων γινόταν όλο και πιο εμφανής, οι ρώσικες συνεργατικές ενώσεις πρότειναν στην κυβέρνηση να αναλάβουν τη διεύθυνσή τους. Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί ότι μια κυβέρνηση που, σύμφωνα με τα ίδια της τα λόγια, ήθελε να ανοίξει το δρόμο για τον κομμουνισμό, θα δεχόταν με χαρά μια τέτοια πρόταση. Οι συνεργατικές είχαν μια αξιολογημένη οργάνωση, καθώς διέθεταν γνώσεις σε θέματα διοίκησης και θα μπορούσαν επίσης να γίνουν, χάρη στα πολυάριθμα μέλη τους στα χωριά, ένα θαυμάσιο μεσολαβητικό όργανο ανάμεσα στην πόλη και στην ύπαιθρο. Όμως αυτό ακριβώς δεν ήθελε η κυβέρνηση: ένας άμεσος σύνδεσμος ανάμεσα στους αγρότες και στους εργάτες, χωρίς τη μεσολάβηση των κομμισάριων, δεν μπορούσε να της φανεί παρά σαν τερατούργημα αντίθετο με όλους τους νόμους της γραφειοκρατίας κι έτσι η πρόταση των συνεργατικών απορρίφθηκε χωρίς δισταγμούς. Όμως σήμερα επιστρέφουν στους καπιταλιστές ιδιοκτήτες τις παλιές τους επιχειρήσεις, που πριν από την επανάσταση απασχολούσαν λιγότερους από 300 εργάτες, επειδή πιστεύουν ότι έτσι θα αναζωογονηθούν οι παραγωγικές δραστηριότητες των μικρών επιχειρήσεων και θα φέρουν τα προϊόντα τους στην ύπαιθρο. Αυτό που κάποτε αρνήθηκαν στις συνεργατικές, το αναθέτουν σήμερα στους καπιταλιστές, αποκαθιστώντας τα παλιά δικαιώματά τους.

Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ρίχνει άπλετο φως σε όλο το τερατούργημα μιας παράλογης μεθόδου η οποία, σύμφωνα με τους επίσης παράλογους οπαδούς της, είναι η μόνη που μπορεί να φέ-

ρει τον κομμουνισμό. Αυτή η ίδια μέθοδος είναι επίσης η αιτία της απόλυτης αδιαφορίας των εργαζομένων για τη δουλειά τους. Περιορίζοντάς τους σε μια θέση καταδίκων, στερώντας τους κάθε προσωπικό έλεγχο στη δουλειά τους και υποτάσσοντάς τους άνευ όρων στις διαταγές των προϊσταμένων τους, σκότωσαν μέσα τους κάθε αίσθημα ευθύνης και κάθε συνείδηση κοινού συμφέροντος. Πράγματι, η καταναγκαστική εργασία δεν μπορεί να προκαλέσει στον άνθρωπο την επιθυμία και την αγάπη για την εργασία. Αυτό μπορεί να γίνει μόνον μέσα από το αίσθημα της ελευθερίας και την ανάπτυξη της ατομικής ευθύνης, που συνδέει κάθε άτομο με τα συμφέροντα του συνόλου. Η θαυμάσια θεωρία της «ελκυστικής εργασίας» του Σαρλ Φουριέ δεν άφησε κανένα ίχνος στα πνεύματα των γακωβίνων κομμουνιστών της σοβιετικής δημοκρατίας. Ο Κροπότκιν δεν είχε άδικο όταν έγραφε στην *Επιστολή στους Εργάτες της Δυτικής Ευρώπης*:

«Στη ρώσικη εμπειρία, βλέπουμε πώς ο κομμουνισμός δεν μπορεί να υλοποιηθεί. αν και ο πληθυσμός, απογοητευμένος από το παλιό καθεστώς, δεν αντέταξε ενεργητική αντίσταση στην εμπειρία της νέας κυβέρνησης. Η ιδέα των συμβουλίων, που ελέγχουν την πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας, είναι από μόνη της εξαιρετικά ουσιαστική και σημαντική... Όμως, όσο στη χώρα κυριαρχεί η δικτατορία ενός κόμματος, τα εργατικά και αγροτικά συμβούλια χάνουν φυσικά κάθε νόημα. Υποβαθμίζονται και παίζουν τον παθητικό ρόλο που έπαιζαν άλλοτε οι αντιπροσωπείες των τάξεων και τα κοινοβούλια, όταν τα συγκαλούσε ο βασιλιάς και έπρεπε να πολεμήσουν ένα παντοδύναμο συμβούλιο του στέμματος. Ένα εργατικό συμβούλιο παύει να είναι ένας ελεύθερος και πολύτιμος σύμβουλος, όταν δεν υπάρχει πια ελεύθερος τύπος στην χώρα, όπως συμβαίνει στη δική μας εδώ και πάνω από δυο χρόνια. Προσπάθησαν να δικαιολογήσουν αυτήν την κατάσταση πραγμάτων. Όμως, πολύ περισσότερο, τα εργατικά και αγροτικά συμβούλια χάνουν κάθε νόημα, όταν καμιά προεκλογική προπαγάνδα δεν γίνεται πριν από την εκλογή τους και όταν η ίδια η εκλογή τους γίνεται κάτω από την πίεση της δικτατορίας του κόμματος. Φυσικά, υπάρχει η συνηθισμένη δικαιολογία, σύμφωνα με την οποία μια δικτατορική κυβέρνηση είναι απαραίτητη σαν μέσο πάλης ενάντια στο παλιό καθεστώς. Όμως μια κυβέρνηση των συμβουλίων αυτού του είδους σημαίνει ένα βήμα πίσω, την ώρα που η επανάσταση προχωρεί προς την οικοδόμηση μιας νέας κοινωνίας πάνω σε μια νέα οικονομική βάση: γίνεται ένα νεκρό σχήμα πάνω σε μια νέα βάση.»

Σήμερα, ξέρουμε ότι η «δικτατορία του προλεταριάτου» απέτυχε σε όλους τους τομείς όπου έπρεπε να εκπληρωθούν οι σοσιαλιστικές απαιτήσεις: κατέπνιξε την επανάσταση και ανέπτυξε ως τις πιο ακραίες συνέπειές της την τυραννία όλων των προηγούμενων δεσποτικών συστημάτων. Σ' αυτό συνίσταται το τραγικό νόημά της για τη μελλοντική ιστορία.

Χ. Η Γ' ΔΙΕΘΝΗΣ, ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΚΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Δεν πρέπει πάντως να νομίζουμε ότι είμαστε οι μόνοι που βλέπουν τα πράγματα στη Ρωσία όπως τα περιγράψαμε: και βέβαια όχι. Οι αρχηγοί των διαφόρων ευρωπαϊκών κομμουνιστικών κομμάτων, στο μέτρο που δεν είναι τυφλά φερέφωνα των δικτατόρων της Μόσχας, ξέρουν πολύ καλά ποια είναι η κατάσταση στη σοβιετική Ρωσία. Δυστυχώς, οι περισσότεροι από αυτούς δεν έχουν, για κομματικούς λόγους, το ηθικό σθένος να πουν την αλήθεια στην κοινή γνώμη. Μόνον με την ευκαιρία κάποιας ρήξης μαθαίνουμε τη μια ή την άλλη λεπτομέρεια.

Είναι γενικά γνωστό ότι το Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα ήταν το πρώτο που εγκωμίασε ανεπιφύλακτα τον μπολσεβικισμό. Το επίσημο δημοσιογραφικό του όργανο, *Αβάντι*, τίμησε τον Λένιν με μεγαλόστομες εκφράσεις και το κόμμα τάχθηκε σχεδόν ομόφωνα υπέρ της Μόσχας. Όμως, μετά την επιστροφή από τη Ρωσία κάποιων ιταλικών αντιπροσωπειών, κυκλοφόρησαν υπόγεια ορισμένες φήμες που έδειχναν ότι πολλοί οπαδοί του κόμματος είχαν χάσει μεγάλο μέρος του ενθουσιασμού τους, αφού είδαν προσωπικά τον «κομμουνιστικό» παράδεισο. Φυσικά, δεν είπαν τίποτα στον κόσμο και ο σοσιαλιστικός τύπος συνέχιζε να εγκωμιάζει σε όλους τους τόνους τον μπολσεβικισμό. Ωστόσο, διέρρευσαν σιγά-σιγά ορισμένες λεπτομέρειες από αυτά που μερικοί μπόρεσαν να δουν και να μάθουν στη Ρωσία, ώσπου κάτι έφτασε μέχρι τον αστικό τύπο, ο οποίος προέβη σε αποκαλύψεις. Βασικά αυτές οι διακρισίες ήταν η αιτία που οι άνθρωποι της Μόσχας απαίτησαν από τους Ιταλούς μια βαθιά «κάθαρση» στο κόμμα τους. Στη διάρκεια αυτής της αδελφικής φιλονικίας, ο Σερράτι, αρχισυντάκτης της *Αβάντι* και μέχρι τότε μια από τις πιο διάσημες προσωπικότητες στη Μόσχα και στην Γ' Διεθνή, έδωσε στον Λένιν την παρακάτω χαρακτηριστική απάντηση:

«Δεν θα ήθελα να έρθω σε σύγκρουση μαζί σας σχετικά με την πρότασή σας να αντικατασταθούν οι παλιοί ηγέτες όλων των προλεταριακών οργανώσεων, όχι μόνον των πολιτικών, αλλά και των συνδικαλιστικών, των συνεργατικών, των πολιτιστικών κ.λπ. από καινούργιους, που θα είναι όλοι κομμουνιστές. Αυτό που ξέρω είναι ότι θα υπήρχαν πολλές δυσκολίες να το πράξουμε αυτό στην Ιταλία, όπου δεν διαθέτουμε κατάλληλους ανθρώπους. Μπορεί πολλοί από τους νεοφώτιστους να εμφανίζονται σαν οι

πιο ριζοσπαστικοί κομμουνιστές, μόνον και μόνον για να φτάσουν στις ηγετικές θέσεις. Αυτός είναι ένας μεγάλος κίνδυνος, που γνωρίζετε καλά, γιατί είναι ένας από τους πιο σοβαρούς ανάμεσα σ' αυτούς που απειλούν τη Δημοκρατία σας. Από την Επανάσταση του Οκτώβρη, ο αριθμός των μελών του κόμματός σας δεκαπλασιάστηκε χωρίς όμως να έχετε καταφέρει πολλά, παρά την πολύ αυστηρή πειθαρχία σας και τις περιοδικές εκκαθαρίσεις. Όλος ο όχλος προσχώρησε σε σας, επειδή είστε ισχυροί. Η τιμή της επανάστασης σας ανήκε, αλλά αυτοί που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε καρχαρίες της επανάστασης είναι ένοχοι για τα σφάλματα και τις μικροπρέπειές της. Είναι οι ίδιοι που ανέπτυξαν αυτή τη φρικτή και ηλίθια γραφειοκρατία και που θέλουν να δημιουργήσουν για το συμφέρον τους νέα προνόμια στη σοβιετική δημοκρατία, την ώρα που οι εργατικές και οι αγροτικές μάζες, με υπομονή και επιμονή, σηκώνουν όλο το βάρος της επανάστασης και αντιτάσσονται σε όλα τα προνόμια. Οι νεοφώτιστοι, οι χθεσνοί επαναστάτες, είναι αυτοί που, υπερβάλλοντας σε όλα, έσπειραν τον τρόμο, χρησιμοποιώντας τον σαν μέσο για να επιτύχουν τους σκοπούς τους. Είναι αυτοί που, αδιαφορώντας για τα μαρτύρια των μαζών, έκαναν την προλεταριακή επανάσταση όργανο της προσωπικής ικανοποίησης και της κυριαρχίας τους. Από τότε, έχοντας διδαχθεί από τη δική μας και τη δική σας εμπειρία, θέλουμε, πριν δεχτούμε σαν το γνησιότερο μαργαριτάρι οποιονδήποτε μας παρουσιαστεί σαν νεοφώτιστος κομμουνιστής, να τον εξετάσουμε προσεκτικά, πριν του εμπιστευτούμε τη διεύθυνση της κυβέρνησής μας και, πολύ περισσότερο, αν ήταν χθες μόλις οπαδός του πολέμου, της Ιερής Ένωσης και των μελών της κυβέρνησης.»

Όταν τα μάτια ανοίγουν

Τα λιγοστά αυτά λόγια του Σερράτι είναι σημαντικά από πολλές απόψεις. Μας δείχνουν, κατ' αρχάς, ότι ακόμα και στους κομμουνιστικούς κύκλους –γιατί ο Σερράτι ήταν ακόμα πιστός οπαδός της Μόσχας όταν τα έγραψε– δεν τρέφουν αυταπάτες για την αληθινή κατάσταση στη Ρωσία. Το να αποσιωπά κανείς τέτοια πράγματα ή, ακόμα χειρότερα, να συνεχίζει, παρά τα όσα γνωρίζει και ενάντια στη συνείδησή του, να διαδίδει άλλα πράγματα που όλοι ξέρουν ότι είναι παραποίηση της αλήθειας, είναι βέβαια, κατά τη γνώμη μας, το μεγαλύτερο έγκλημα που διεπράχθη ποτέ ενάντια στην εργατική τάξη. Οι περισσότεροι το διαπράττουν από ηθική ανανδρεία, επειδή τρέμουν και μόνον στην ιδέα να θεωρηθούν ύποπτοι για το έγκλημα της «αντεπανάστασης». Αυτό δεν θα τους εμποδίσει, φυσικά, όταν έρθει η ώρα, να εκτοξεύσουν τις βαρύτερες κατηγορίες ενάντια στους μολσεβίκους. Αλλά για τους άλλους, υπάρχει μόνον ο ψυχρός υπολογισμός και η μυστική διπλωματία προς όφελος της «λογικής του Κόμματος».

Φυσικά, αναθεμάτισαν τον Σερράτι και τον αντιμετώπισαν δεόντως σαν «αντεπαναστάτη». Ωστόσο, συνηθίζει κανείς αυτές τις μι-

κρολεπομέρειες και δεν τις παίρνει πια τόσο σοβαρά, γιατί σήμερα όλοι γνωρίζουν καλά ότι στη Μόσχα οι έπαινοι και οι κατηγορίες, όπως και όλα τα υπόλοιπα, υπόκεινται στους νόμους της προσφοράς και της ζήτησης. Αρκεί να θυμίσουμε την περίπτωση του Ερνστ Ντόυμινγκ στη Γερμανία: ο Λένιν προσωπικά τον χαρακτήρισε βέβαια «δειλό μικροαστό» και «αντιδραστικό», αλλά όλα άλλαξαν από τη στιγμή που μπήκε στο Κομμουνιστικό Κόμμα, όπου εξελέγη αμέσως στην Κεντρική Επιτροπή, παρά τις ωραίες ιδιότητες που του είχε αποδώσει ο Λένιν.

Όμως ο Σερράτι έθιξε και ένα άλλο πάρα πολύ σημαντικό σημείο, δηλαδή, την επίδραση του μπολσεβικισμού πάνω στο διεθνές εργατικό κίνημα. Ιδρύοντας την Γ΄ Διεθνή, η σοβιετική κυβέρνηση απέκτησε ένα όργανο προορισμένο να προωθήσει τις ντιρεκτίβες της πολιτικής της στην εργατική τάξη των διαφόρων χωρών. Στην αρχή, δεν φαινόταν καθόλου ξεκάθαρα οι αληθινοί σκοποί και οι δραστηριότητες αυτής της οργάνωσης. Η χρεοκοπία της Β΄ Διεθνούς, μόλις ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η ισχυρή επίδραση της Ρώσικης Επανάστασης πάνω στους εργαζόμενους όλου του κόσμου, ζύπνησαν στο προλεταριάτο την επιθυμία για μια νέα διεθνή ένωση, μια επιθυμία που γινόταν ακόμα πιο έντονη επειδή η γενική κατάσταση που δημιούργησε ο πόλεμος ήταν έντονα επαναστατική. Έτσι η δημιουργία της Γ΄ Διεθνούς συνάντησε τη γενική συμπάθεια και καθώς στην αρχή κανένας δεν είχε, όπως είπαμε, μια ξεκάθαρη ιδέα για τους σκοπούς και τις μεθόδους αυτής της καινούργιας ένωσης, δεν είναι καθόλου παράξενο το γεγονός ότι όλες οι σοσιαλιστικές τάξεις δήλωσαν ότι ήταν έτοιμες να ενταχθούν σ' αυτήν. Έτσι, εντελώς μετριοπαθή ρεύματα, όπως το Ισπανικό Σοσιαλιστικό Κόμμα ή το Αγγλικό Ανεξάρτητο Εργατικό Κόμμα, επηρεασμένα από τη γενική ατμόσφαιρα, εκδήλωσαν δημόσια τη συμπάθειά τους και συνδικαλιστικές οργανώσεις και μάλιστα αναρχικές, αφήνοντας να τις παρασύρει το ρεύμα, ανήγγειλαν την προσχώρησή τους. Ωστόσο, θα ήταν δικαιολογημένο να περιμένει κανείς λίγο περισσότερη επιφυλακτικότητα από τη μεριά των τελευταίων.

Ο ρόλος της Γ΄ Διεθνούς

Όπως πάντα, ο παλιός μας φίλος και συναγωνιστής Ενρίκο Μαλατέστα είχε συλλάβει αμέσως και σωστά την ουσία της υπόθεσης, όταν

έγραφε στην *Ουμανιτά Νόβα* τις παρακάτω αράδες, που είναι άξιες προσοχής:

«Τι είδους ένωση είναι λοιπόν αυτή η Γ' Διεθνής, που η ύπαρξή της φαίνεται, επιπλέον, ότι κρύβει έναν πολύ μυστηριώδη χαρακτήρα και που οφείλει, μέχρι νεωτέρας διαταγής, όλο το κύρος της στο γεγονός ότι μας έρχεται από τη Ρωσία, χώρα που ενώ βρίσκεται βέβαια σε επαναστατική κατάσταση, την περιβάλλουν ωστόσο τα σύννεφα του μύθου: Είχε ως τώρα ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα, που να μπορεί να γίνει αποδεκτό από όλες τις τάσεις που θέλουν να ενταχθούν σ' αυτήν: Ή μήπως το πρόγραμμά της θα παρουσιαστεί, θα συζητηθεί και θα διατυπωθεί μόνον στη διάρκεια του Πρώτου Συνεδρίου; Κι αν συμβαίνει αυτό, ποια θέση θα πάρει το Συνέδριο; Θα είναι έτοιμο να δεχτεί τους αντιπροσώπους όλων των οργανώσεων και όλων των εργατικών κομμάτων και να εγγοηθεί σε όλους τα ίδια δικαιώματα; Ειδικότερα, θα προσκαλέσει τους αναρχικούς και θα τους επιτρέψει να πάρουν μέρος στις εργασίες του; Αν η Γ' Διεθνής θέλει να είναι απλώς μια οργάνωση στα πρότυπα των σοσιαλιστικών κομμάτων, που σκοπούς τους είναι η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας και η εγκαθίδρυση της υποτιθέμενης "δικτατορίας του προλεταριάτου" η οποία αποσκοπεί στη δημιουργία ενός εξουσιαστικού κομμουνιστικού κράτους, είναι φανερό ότι δεν έχουμε καμία θέση στις τάξεις της. Μια αληθινή Διεθνής του εργαζόμενου λαού θα έπρεπε να συγκεντρώνει όλους τους εργαζόμενους που έχουν αποκτήσει συνείδηση των ταξικών συμφερόντων τους, όλους τους εργαζομένους που τους βαραίνει ο ζυγός της εκμετάλλευσης και που επιθυμούν να απαλλαγούν από αυτόν, όλους τους εργαζόμενους που είναι αποφασισμένοι να πολεμήσουν τον καπιταλισμό, κάθε τάση που χρησιμοποιεί σ' αυτόν τον αγώνα τα μέσα που θεωρεί η ίδια καταλληλότερα. Όλοι, αναρχικοί, σοσιαλιστές, συνδικαλιστές, θα μπορούσαν να συγκεντρωθούν σε μια τέτοια Διεθνή, χωρίς καμιά τάση να είναι αναγκασμένη να απαρνηθεί τα ιδιαίτερα μέσα και τους σκοπούς της. Ο καθένας θα έβρισκε σ' αυτήν έναν χώρο για την προπαγάνδα του και, ταυτόχρονα, έναν ισχυρό μοχλό που θα έσπρωχνε τις μάζες στον αποφασιστικό αγώνα. Αυτήν την ώρα περιμένουμε με ελπίδα.»

Σήμερα, έχουμε διαφωτιστεί απόλυτα πάνω στους σκοπούς και στις τάσεις της Γ' Διεθνούς και η εμπειρία μας απέδειξε πόσο δίκιο είχε ο Μαλατέστα να συστήνει στους συντρόφους μας λίγο περισσότερη περίσκεψη πριν αποφασίσουν.

Τα περίφημα –και θλιβερά διάσημα– 21 άρθρα του 2ου Συνεδρίου, θα έπρεπε να έχουν ανοίξει τα μάτια όποιου δεν έχει ακόμα χάσει την ικανότητα να σκέφτεται. Αυτός ο απόλυτος συγκεντρωτισμός είναι η άρνηση κάθε ελευθερίας, η κατάργηση κάθε προσωπικής πρωτοβουλίας, ο υποβιβασμός του εργατικού κινήματος σε ένα κοπάδι προβάτων, που πρέπει να υποταχτεί με κλειστά μάτια στις οδηγίες που έρχονται από ψηλά. Ακριβώς όπως κατέπνιξαν στη γέννησή του κάθε ανεξάρτητο κίνημα στη Ρωσία και φίμωσαν κάθε αντιπολίτευση με τα μυδραλλιοβόλα και τα κάτεργα, προσπαθούν σήμερα να υποτάξουν το σύνολο του διεθνούς εργατικού κινήματος με ατιμωτικούς όρους. Η επιτυχία αυτής της απόπειρας θα σήμαινε το τέλος κάθε αυ-

θεντικού σοσιαλιστικού κινήματος, την οριστική απολίθωση των ιδεών. το θάνατο όλων των σπόρων που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν και όλων των μορφών ζωής που οδεύουν προς τον σοσιαλισμό. Η ίδια η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία δεν τόλμησε ποτέ μέχρι σήμερα να «χορηγήσει» στους πιστούς της έναν κώδικα με βασικές αρχές την έλλειψη της ελευθερίας και την πνευματική υποδούλωση, έτσι όπως αυτές ενσαρκώνονται στα περίφημα αυτά 21 άρθρα. Η ιδέα να υποταχθεί ένα κίνημα, που απλώνεται σε όλες τις χώρες και επομένως εξαρτάται από τις ιδιαίτερες συνθήκες της κάθε μιας από αυτές, στην εξουσία και στις αυστηρές διαταγές μιας Κεντρικής Επιτροπής που εδρεύει στη Μόσχα, είναι από τη φύση της τερατώδης και θα μπορούσε να γεννηθεί μόνον από ένα μυαλό που διακατέχεται από την έμμονη ιδέα να κυβερνήσει τους ανθρώπους σύμφωνα με τη θέλησή του, σαν τις μαριονέτες ενός θεάτρου. Είναι πράγματι μια μεγαλειώδης ιδέα, που θα τιμούσε έναν Λούντεντορφ.

Το πιο σημαντικό είναι ότι προσπάθησαν πραγματικά να εφαρμόσουν αυτές τις παράλογες αρχές στην πράξη. Έτσι, το άμεσο αποτέλεσμα αυτής της καταστροφικής πολιτικής είναι η αιματηρή τραγωδία της τελευταίας «εξέγερσης του Μάρτη» στη Γερμανία, που υπήρξε ολέθρια για την εργατική τάξη. Έσπρωξαν τους εργάτες της κεντρικής Γερμανίας στην εξέγερση αυτή, ενώ κάθε λογικός άνθρωπος θα έπρεπε να γνωρίζει εκ των προτέρων ότι θα κατέληγε αναπόφευκτα σε ένα τρομερό φιάσκο, αφού εκείνη την εποχή δεν υπήρχε ούτε η παραμικρή δυνατότητα για μια γενική εξέγερση των μαζών. Ήταν μια εξέγερση κατόπιν διαταγής, το αποτέλεσμα μιας ντιρεκτίβας. Η δήλωση του δόκτορα Πωλ Λεβί και οι συζητήσεις που ακολούθησαν στους κόλπους του Γερμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος έριξαν λίγο φως σ' αυτήν τη σκοτεινή υπόθεση. Όποιος δεν είναι αθεράπευτα τυφλός μπορεί να δει ξεκάθαρα ότι, όπως είτε ο δόκτωρ Λεβί, «η πρώτη παρότρυνση σ' αυτήν την ενέργεια, με τη μορφή που έγινε, δεν προήλθε από τη γερμανική πλευρά». Είναι φανερό ότι προήλθε από τη μοσχοβίτικη Κεντρική Επιτροπή, αφού κανείς άλλος δεν είχε συμφέρον από αυτό. Εκείνη την εποχή, η σοβιετική κυβέρνηση βρισκόταν σε μια δύσκολη κατάσταση: οι απεργίες στην Πετρούπολη, η εξέγερση της Κρονστάνδης, η γενική εξαθλίωση είχαν δημιουργήσει μιαν ατμόσφαιρα που απειλούσε να γίνει επικίνδυνη γι' αυτήν. Επομένως, ένας αντιπερισπασμός ήταν ευπρόσδεκτος και της τον πρό-

σφερε η ατυχής εξέγερση στην κεντρική Γερμανία. Ο ρώσικος, κομμουνιστικός κυβερνητικός τύπος δημοσίευσε τις πιο ενθουσιώδεις αναφορές για τη «νέα επανάσταση» στη Γερμανία και για την πορεία της και, ταυτόχρονα, αντιμετώπιζε σαν αντεπαναστάτη οποιονδήποτε πολεμούσε από τα νώτα, σ' αυτήν την αποφασιστική στιγμή, τη σοβιετική κυβέρνηση και, την ώρα που τα στρατοδικεία εξόντωναν τους ναύτες της Κρονστάνδης και η Τσεκά οργάνωνε τη δίωξη των αναρχικών και των συνδικαλιστών, οι Γερμανοί εργάτες οδηγούνταν σε μια καταστροφή που θα χρησίμευε σαν προκάλυμμα στους σοβιετικούς ηγέτες. Χρησιμοποίησαν τότε ακόμα και τα πιο αξιόμηπτα μέσα για να κρύψουν, χωρίς κανέναν ενδοιασμό, από τους κομμουνιστές εργαζόμενους της κεντρικής Γερμανίας που είχαν ριχτεί στον αγώνα, την ακριβή κατάσταση στη χώρα τους. Τους διηγήθηκαν, ανάμεσα σε άλλα αποχαυνωτικά παραμύθια, ότι το Βερολίνο ήταν στις φλόγες και ότι η εργατική τάξη στο Ρουρ είχε ξεσηκωθεί σαν ένας άνθρωπος, ενώ στην πραγματικότητα, το κίνημά τους δεν είχε καμιά απήχηση στη χώρα.

Έτσι, εκατοντάδες θαρραλέοι εργάτες καταδικάστηκαν σε θάνατο ή σε καταναγκαστικά έργα, θύματα της μυστικής διπλωματίας του Κομμουνιστικού Κόμματος. Οι ανόητοι φουκαράδες της ηγεσίας της κομμουνιστικής κεντρικής επιτροπής στο Βερολίνο, ανίκανοι για οτιδήποτε άλλο εκτός από το να έρπουν δουλικά μπροστά στους μοσχοβίτες δικτάτορες, υπομένουν ακόμα τις δημόσιες επιπλήξεις του Λένιν και του Τρότσκυ, σαν ευχαριστία για τη δουλική υπακοή τους στις οδηγίες της Μόσχας. Στην πραγματικότητα, αυτό αποβλέπει στο να σβηστούν τα ίχνη που οδηγούν από την κεντρική Γερμανία στη Μόσχα και είναι απλώς ένα διάλειμμα της μακιαβελλικής τακτικής που εφαρμόζουν εκεί με τόση μαεστρία.

ΧΙ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

Αυτός που θέλει να σχηματίσει μια ιδέα για την ολέθρια επίδραση που ασκεί ο μπολσεβικισμός στα συγγενικά του κόμματα των άλλων χωρών, δεν έχει παρά να διαβάσει την περίφημη εγκύκλιο που η Κεντρική Επιτροπή του Ενοποιημένου Κομμουνιστικού Κόμματος Γερ-

μανίας έστειλε το Μάιο του 1921 στους διάφορους τοπικούς τομείς της. Σ' αυτήν, επιμένει ιδιαίτερα σ' ό,τι αποκαλεί «συλλογή πληροφοριών» και κάθε μέλος δεσμεύεται να πάρει ενεργά μέρος στο σύστημα χαφιεδισμού που οργανώνει το κόμμα στις πλατιές διακλαδώσεις του. Έτσι, μπορούμε να διαβάσουμε σ' αυτήν την εγκύκλιο, μεταξύ άλλων ωραίων δηλώσεων, τα εξής:

«Θα συλλέξουμε πληροφορίες εξετάζοντας προσεκτικά όλα τα σημαντικά, από πολιτική και στρατιωτική άποψη, γεγονότα που συμβαίνουν κατ' οίκον. Κάθε σύντροφος οφείλει να γνωρίζει τη σπουδαιότητα των επαναστατικών δυνάμεων που υπάρχουν στον χώρο δραστηριότητάς του – πόσοι είναι μέλη του KPD, του USPD, της SPD κ.λπ. και πόσοι ανένταχτοι. Πρέπει ακόμα να γνωρίζει την ισχύ των αντεπαναστατικών δυνάμεων, καθώς και ποιοι είναι δραστήριοι αντεπαναστάτες, ποιους θα έχουμε αντιμετώπους στον αγώνα και ποιοι δεν θα πάρουν μέρος σε σοβαρούς αγώνες. Πρέπει να πληροφορηθεί και να μάθει αν οι ένοικοι αυτών των σπιτιών διαθέτουν όπλα, αν υπάρχουν αποθέματα, αν υπάρχουν μέλη της "Όργκες", των οργανώσεων αυτοπροστασίας και αν πραγματοποιούνται εκεί μυστικές συγκεντρώσεις των αντεπαναστατικών οργανώσεων. Πρέπει να εκτελέσει μια τακτική προπαγανδιστική δουλειά σε όλους τους γείτονες και ιδιαίτερα στους στρατιώτες, στις ομάδες ασφαλείας, στους μη πολιτικοποιημένους εργάτες κ.λπ. Στον χώρο δραστηριότητάς του πρέπει να γνωρίζει τον καθένα χωριστά και να ξέρει ποια στάση τηρεί τώρα ο καθένας απέναντι στο επαναστατικό προλεταριάτο και ποια θα τηρήσει στους προσεχείς αγώνες.»

Μ' αυτόν τον τρόπο, οδήγησαν τους εργαζόμενους κατευθείαν στον χαφιεδισμό και τους διέφθειραν. Η Τσεκά, αυτός ο θλιβερά διάσημος θεσμός της μπολσεβίκικης Ρωσίας, ρίχνει κιάλας τη σκιά της στη Γερμανία και είναι, δυστυχώς, πολύ πιθανόν να επαναληφθεί αυτό το παράδειγμα και σε άλλες χώρες, όπου υπάρχουν κομμουνιστικά κόμματα. Δύσκολα μπορεί να φανταστεί κανείς πόσες άβυσσοι αμοιβαίας καχυποψίας και μίσους δημιουργήθηκαν έτσι στους προλεταριακούς κύκλους. Άλλωστε, οι καρποί αυτής της τακτικής είναι παντού έντονα αισθητοί, σήμερα κιάλας: ποτέ η εργατική τάξη δεν είχε τόσο πολύ διασπαστεί εσωτερικά και ποτέ μια οργάνωση δεν είχε δημιουργήσει τόσα εμπόδια στην ενοποίηση των επαναστατικών δυνάμεων, όσα οι μπολσεβίκοι και το όργανό τους, η Γ' Διεθνής.

Αυτό δεν θα πρέπει να μας κάνει να παραγνωρίσουμε το γεγονός ότι η πλειοψηφία των κομμουνιστών εργαζομένων τρέφει τις καλύτερες προθέσεις και πιστεύει ειλικρινά στην τελειότητα και την καταλληλότητα των μεθόδων που επανειλημμένα τους παρουσίασαν σαν τη φιλοσοφική λίθο. Αυτός είναι επίσης ο λόγος που προωθείται τόσο συχνά και ασταμάτητα, ιδιαίτερα στους κομμουνιστικούς κύκλους, η απαίτηση για ένα «ενιαίο μέτωπο του προλεταριάτου». Αισθάνονται

την αναγκαιότητα μιας ενοποίησης και νομίζουν ότι μπορούν να την επιτύχουν μέσα από μια εξαιρετικά αυστηρή συγκεντρωτική μορφή οργάνωσης. Γι' αυτό πιστεύουν ότι η αποστολή της Γ' Διεθνούς είναι ακριβώς να δημιουργήσει αυτό το ενιαίο μέτωπο που ονειρεύονται. Αν η ενότητα ενός κινήματος δεν ήταν άλλο από την καθαρά μηχανική συγκέντρωση των δυνάμεων, πάνω σε ένα στρατιωτικό πρότυπο, τότε τα περίφημα 21 άρθρα του 2ου Συνεδρίου της Μόσχας, θα ήταν ίσως το μέσο για να πραγματοποιηθεί αυτό το όνειρο, ακριβώς επειδή, με την εξαιρετικά συγκεντρωτική μορφή τους, ξεπερνούν οτιδήποτε υπήρξε μέχρι σήμερα σ' αυτόν τον τομέα. Όμως αυτή η μηχανιστική θεώρηση των πραγμάτων, που είναι ένα χαρακτηριστικό σημάδι του στρατιωτικού τρόπου σκέψης, φανερώνει μια μεγάλη παραγνώριση των γεγονότων, που, σε τελική ανάλυση, υπήρξαν μοιραία για όλους τους Ναπολέοντες. Όταν αυτή η θεώρηση εφαρμόζεται στο σοσιαλιστικό κίνημα, δεν μπορεί παρά να επιφέρει τη βίαιη εξαφάνιση όλων των ελευθεριακών και αυθεντικά σοσιαλιστικών προσπαθειών και αρχών.

Μιλούν για την ενότητα του εργατικού κινήματος, αλλά δεν μπορούν να την διανοηθούν παρά μόνον στα στενά όρια ενός κόμματος και ενός σταθερού και κλειστού προγράμματος. Όμως, ο σοσιαλισμός, που πρέπει να είναι η ψυχή αυτού του κινήματος και που μόνον αυτός μπορεί να του εμφυσήσει τη ζωογόνο δύναμη ενός νέου κοινωνικού γίγνεσθαι, δεν είναι ένα σύνολο εγκλωβισμένο στον εαυτό του, μέσα σε σταθερά και στατικά όρια, αλλά μια γνώση και μια διαρκώς εξελισσόμενη κατανόηση των ποικίλων φαινομένων της κοινωνικής ζωής. Γίνεται ένα νεκρό δόγμα όταν ξεχνά αυτό που είναι η ίδια η ουσία του και απαρνείται έτσι τον ίδιο τον εαυτό του. Γι' αυτό ακριβώς κάθε ένα από τα διαφορετικά ρεύματά του έχει δικαίωμα να διατηρεί την ιδιαιτερότητά του, καθώς προσφέρει στο σύνολο νέες απόψεις και νέες προοπτικές. Όποιος δεν είναι ικανός να κατανοήσει αυτήν τη βαθιά και ουσιαστική αλήθεια, θα αντιλαμβάνεται πάντα την ποθητή ελευθερία με έναν τρόπο καθαρά μηχανικό και ποτέ οργανικό.

Οι προϋποθέσεις της ενότητας του εργατικού κινήματος

Η παλιά Διεθνής μπόρεσε να ασκήσει μια τόσο έντονη επίδραση πάνω στην ανάπτυξη του ευρωπαϊκού εργατικού κινήματος επειδή ακριβώς οι ιδρυτές της είχαν κατανοήσει τη μεγάλη σημασία αυτής της

βασικής αρχής και την είχαν κάνει θεμελιώδη όρο της εσωτερικής οργάνωσης της μεγάλης εργατικής ένωσης. Όσο τηρήθηκε αυτή η αρχή, η Διεθνής αναπτύχθηκε με εκπληκτικό σφρίγος και γονιμοποίησε το εργατικό κίνημα με τις δημιουργικές ιδέες της. Είχε μια κοινή βασική αρχή, τυπικό σύνδεσμο για κάθε τάση που βρισκόταν στους κόλπους της: την κατάργηση της μισθωτής σκλαβιάς και την κοινωνική αναδιοργάνωση πάνω στη βάση της κοινοτικής εργασίας, απελευθερωμένης από κάθε εκμετάλλευση, οποιασδήποτε μορφής. Έλεγε στους εργαζόμενους ότι αυτός ο μεγάλος στόχος της κοινωνικής απελευθέρωσης έπρεπε να είναι δικό τους έργο, αλλά αναγνώριζε ταυτόχρονα σε κάθε τάση-μέλος της το αναφαίρετο δικαίωμα να αγωνίζεται γι' αυτόν τον κοινό σκοπό με τα μέσα που της φαίνονται καταλληλότερα και πιο αποτελεσματικά και, επιπλέον, να καθορίζει σύμφωνα με τη δική της εκτίμηση, τις μορφές της προπαγάνδας της.

Μόλις το Γενικό Συμβούλιο του Λονδίνου, που βρισκόταν ολοκληρωτικά υπό την επιρροή του Μάρξ και των φίλων του, αλλά δεν εκπροσωπούσε πια καθόλου ούτε το αρχικό πνεύμα της Διεθνούς ούτε τις δραστηριότητες των ομοσπονδιών της, αποπειράθηκε να καταστρέψει αυτά τα θεμελιώδη δικαιώματα και να βάλει ένα τέλος στην αυτονομία των τομέων και των ομοσπονδιών, εξαναγκάζοντάς τες σε μια κοινοβουλευτική δράση, από εκείνη τη στιγμή διχάστηκε το ενωτικό μέτωπο της μεγάλης ένωσης των εργαζομένων και φτάσαμε σ' αυτή τη μοιραία διάσπαση, που κατέστρεψε το σύνολο του εργατικού κινήματος και που οι θλιβερές συνέπειές της γίνονται αισθητές σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Η παλιά Διεθνής ήταν μια μεγάλη ένωση συνδικαλιστικών οργανώσεων και προπαγανδιστικών ομάδων. Σαν τον πιο σημαντικό όρο για την αποτελεσματικότητά της δεν θεωρούσε την ένταξη των μελών της σε ένα συγκεκριμένο κόμμα, αλλά την ιδιότητά τους σαν παραγωγών, ανθρακωρύχων, ναυτών, αγροτών, τεχνικών κ.λπ. και γι' αυτόν το λόγο ήταν πραγματικά μια *Διεθνής των Εργαζομένων* – η μόνη που μέχρι σήμερα άξιζε αυτό το όνομα. Η ριζοσπαστική πτέρυγιά της, που ο πιο σημαντικός εκπρόσωπός της ήταν ο Μπακούνιν, δεν αρνιόταν καθόλου στους Γερμανούς εργαζόμενους το δικαίωμα στον κοινοβουλευτισμό, παρ' όλο που η ίδια απέρριπτε κατηγορηματικά κάθε δράση αυτού του είδους. Από τη μεριά του, ο Μπακούνιν απαιτούσε το ίδιο δικαίωμα

για τις πεποιθήσεις και τις δραστηριότητές του, αλλά η θλιβερά διάσημη Συνδιάσκεψη του Λονδίνου (1871), περιφρονώντας αυτό το δικαίωμα, και ποδοπάτησε την οργανική ενότητα της εργατικής τάξης, που είχε βρει τη δυναμική έκφρασή της στη μεγάλη Ένωση.

Η αυτοαποκαλούμενη Β΄ Διεθνής, από το ξεκίνημά της ακόμα, δεν ήταν μια Διεθνής των εργαζομένων, αλλά των εργατικών σοσιαλιστικών κομμάτων που λειτουργούσαν στον χώρο του κοινοβουλευτισμού. Αποκλείοντας από τα συνέδριά της τους αναρχικούς και τα άλλα ρεύματα που αρνούσαν ως θέμα αρχής την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας σαν υποτιθέμενο πρωταρχικό όρο για την πραγμάτωση του σοσιαλισμού, δεν μπορούσε πια να διεκδικεί τον τίτλο της Διεθνούς των εργαζομένων, ούτε της Διεθνούς των σοσιαλιστών, αφού εκπροσωπούσε μόνο μια συγκεκριμένη τάση του εργατικού κινήματος και των σοσιαλιστικών ιδεών.

Παρόμοια είναι η θέση της Γ΄ Διεθνούς, που μέχρι σήμερα δεν είδαμε να αποφέρει σπουδαία πράγματα η πρακτική της, εκτός και αν θέλουμε να θεωρήσουμε σαν τέτοια τις πολυάριθμες και θορυβώδεις διακηρύξεις της. Το αρχικό σχέδιο των ιδρυτών της –αν εξαιρέσουμε τα ιδιαίτερα συμφέροντα της μολοσεβίκικης κρατικής πολιτικής, που δεν πρέπει να υποτιμούμε το ρόλο της– ήταν, υποτίθεται, να δημιουργήσουν έναν συνασπισμό των αριστερών στοιχείων του εργατικού κινήματος, που έλπιζαν ότι θα γίνουν το προζύμι της επιθυμητής παγκόσμιας επανάστασης. Δεν ήταν λοιπόν ούτε αυτή μια πραγματική Διεθνής των εργαζομένων, ούτε καν μια νέα ένωση των σοσιαλιστικών εργατικών κομμάτων, αλλά μόνον μια πολύ μικρή φράξια αυτών των κομμάτων. Ο ίδιος ο Λένιν φαίνεται ότι γρήγορα παραδέχτηκε την ανεπάρκεια μιας τέτοιας ένωσης και πρότεινε να παραχωρήσουν μια θέση στους συνδικαλιστές, αυτούς τους ίδιους συνδικαλιστές που προηγουμένως είχε τόσο βίαια πολεμήσει και ενάντια στους οποίους κήρυξε τώρα έναν αιματηρό πόλεμο στη Ρωσία. Η επιτυχία ήταν πολύ περιορισμένη αλλά είναι πολύ απίθανο ότι η Μόσχα θα αντλήσει διδάγματα από αυτό.

Υπονόμευση ή θεμιτός ανταγωνισμός

Φυσικά, οι φράξιες ενός γενικότερου κινήματος έχουν κι αυτές το δικαίωμα να συνενωθούν διεθνώς και αυτό δεν μπορεί να τους το αρνηθεί κανένας λογικός άνθρωπος. Όμως αυτό που θα πρέπει να απαι-

τήσουμε από αυτές, είναι να πολεμούν με ακάλυπτο πρόσωπο και να μην εισχωρούν σαν κλέφτες στα άλλα κινήματα για να τα καταστρέψουν από μέσα ή να τα χρησιμοποιήσουν για την πολιτική μιας ορισμένης τάσης. Αυτός ο νέος ιησουϊτισμός ντυμένος με κομμουνιστικό ένδυμα, θα πρέπει να καταδικαστεί όσο και οι μέθοδοι βασανισμού της «Κοινωνίας του Ιησού», η οποία, για το συμφέρον της Εκκλησίας, αγιάζει όλα τα μέσα, όταν πρόκειται να επιδιώξει έναν ορισμένο σκοπό. Ο σχηματισμός των περιφήμων «πυρήνων» στο εσωτερικό των μη κομμουνιστικών εργατικών οργανώσεων, που η Γ' Διεθνής τον παρουσιάζει στα μέλη της σαν ένα από τα πιο επείγοντα καθήκοντα, δεν είναι τίποτα άλλο από μια αναβίωση των ιησουϊτικών αρχών στο εργατικό κίνημα. Πώς αλλιώς θα πρέπει να ερμηνεύσει κανείς το γεμάτο υποσχέσεις μάθημα που δίνει ο Λένιν στους κομματικούς συντρόφους του, στο πασίγνωστο έργο του *Ο Αριστερισμός, Παιδική Αρρώστεια του Κομμουνισμού*:

«Πρέπει να ξέρουμε να αντιστεκόμαστε με όλα τα μέσα, να κάνουμε κάθε θυσία και να είμαστε έτοιμοι για όλα και –αν είναι ανάγκη– να χρησιμοποιήσουμε ακόμα και το δόλο, την υποκρισία, τις αθέμιτες μεθόδους, να αποσιωπήσουμε και να αποκρύψουμε την αλήθεια, μόνο και μόνο για να μπορέσουμε να διεισδύσουμε στα συνδικάτα, να παραμείνουμε σ' αυτά και να πραγματοποιήσουμε εκεί ένα κομμουνιστικό έργο.»

Πόση εμπιστοσύνη μπορούμε να έχουμε σε ανθρώπους που έχουν αυτές τις μεθόδους για αρχές και θεωρούν σαν κανόνα την πρακτική προς όφελος της λογικής του κόμματος; Δεν διαπλάθεται έτσι, τεχνητά και με το χειρότερο τρόπο, μια ομάδα από ψεύτες και ραδιούργους και δεν διαφθείρεται συστηματικά το εργατικό κίνημα; Δεν είναι αυτό μια φαρμακερή σπορά, μια ενέργεια που όλοι αντιλαμβάνονται τις φοβερές ηθικές συνέπειές της; Και είναι εφικτή μια οποιαδήποτε συνεργασία με τις οργανώσεις που διακηρύσσουν και εφαρμόζουν παρόμοιες αρχές;

Διαβάζοντας αυτές τις γραμμές, καταλαβαίνει κανείς το μυστικό της τέχνης μιας κυβέρνησης που μπόρεσε να αθετήσει με τον πιο αισχρό τρόπο μια συνθήκη που η ίδια υπέγραψε, όπως έκανε, για παράδειγμα, με τον Μάγχο - όπως καταλαβαίνει επίσης πόσο θα πρέπει να εκτιμά τις ειδήσεις που προέρχονται από επίσημες σοβιετικές πηγές!

Όμως, όταν αρχίσουν να χρησιμοποιούνται τέτοιες μέθοδοι ενάντια σ' αυτούς που διακηρύσσουν διαφορετικές απόψεις, δεν υπάρχουν πια φραγμοί και εκείνο που θεωρείται κακό, για τους άλλους είναι για αυτούς καλό. Δεν μας εκπλήσσει λοιπόν το γεγονός ότι τα ί-

δια τα κομμουνιστικά κόμματα χρησιμοποιούν αυτό το σύστημα, για να επαληθεύουν τη σταθερότητα των πεποιθήσεων των οπαδών τους. Πράκτορες της Γ' Διεθνούς στέλνονται από τη Μόσχα για να κατασκοπεύσουν τις εθνικές κεντρικές επιτροπές και να στείλουν την αναφορά τους στη Μόσχα. Στην μπροσούρα του *Ο Δρόμος μας*, ο Πωλ Λεβί αναφέρει τα παρακάτω:

«Η ημιεπίσημη δήλωση του σύντροφου Ράντεκ αποκαλύπτει μια ακόμα συνέπεια και πολύ πιο καταστρεπτική, του συστήματος των αντιπροσώπων, δηλαδή, τις άμεσες και μυστικές σχέσεις τους με την Κεντρική Επιτροπή της Μόσχας. Πιστεύουμε ότι υπάρχει η ίδια δυσaréσκεια γι' αυτό το θέμα σε όλες τις χώρες, όπου δρουν τέτοιοι πράκτορες. Είναι ένα σύστημα παρόμοιο με αυτό της Σαϊντ-Βεμ: οι αντιπρόσωποι δεν εργάζονται ποτέ μαζί με την εθνική κεντρική επιτροπή, αλλά πάντα πίσω και συχνά ενάντια σ' αυτήν. Αυτοί εισακούνται στη Μόσχα, οι άλλοι όχι. Αυτό το σύστημα δεν μπορεί παρά να σκοτώνει κάθε εμπιστοσύνη για μια αμοιβαία δουλειά και αυτό ισχύει και για τις δύο πλευρές, τόσο για το εκτελεστικό όργανο όσο και για τα κόμματα-μέλη. Αυτοί οι σύντροφοι, τον περισσότερο καιρό, δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν στην πολιτική καθοδήγηση, με την οποία είναι ελάχιστα εξοικειωμένοι. Έτσι, οδηγούμεθα στην ακόλουθη απελπιστική κατάσταση: δεν υπάρχει μια πολιτική καθοδήγηση που να ξεκινά από το κέντρο. Το μόνο πράγμα που κάνει το εκτελεστικό όργανο προς αυτήν την κατεύθυνση, είναι οι εκκλήσεις, που φτάνουν πάρα πολύ αργά και οι αφορισμοί, που φτάνουν πάρα πολύ νωρίς. Μια τέτοια πολιτική καθοδήγηση εκ μέρους της Κομμουνιστικής Διεθνούς δεν οδηγεί πουθενά, ή μάλλον στην καταστροφή. Η Εκτελεστική Επιτροπή συμπεριφέρεται σαν μια Τσεκά που δρα πέρα από τα ρώσικα σύνορα, κάτι που είναι αδιανόητο. Η συγκεκριμένη αιτίαση μιας αλλαγής, για να σταματήσουν οι παρείσακτοι και ανειδίκευτοι αντιπρόσωποι να αναλαμβάνουν την καθοδήγηση σε κάθε χώρα, δεν είναι μια απαίτηση για αυτονομία.»

Είναι φυσικό ότι ο άνθρωπος που κατόρθωσε να υψώσει μια τέτοια διαμαρτυρία αφού, ένα χρόνο νωρίτερα, είχε υπερασπιστεί με πάθος τα 21 άρθρα, δεν μπορούσε παρά να αφοριστεί. Αν επιπλέον αναλογιστούμε ότι η Γ' Διεθνής διαθέτει, για να χρηματοδοτεί τους πράκτορές της, τον τύπο της και τους προπαγανδιστές της στο εξωτερικό, χάρη στις ρώσικες κρατικές επιχορηγήσεις, τεράστια οικονομικά μέσα, που είναι φυσικό να προσελκύουν, όπως η κοπριά τις μύγες, όλους τους τυχοδιώκτες και τσαρλατάνους πολιτικούς, τότε μπορούμε να υπολογίσουμε την ολέθρια επίδραση των μπολσεβίικων μεθόδων πάνω σε ολόκληρο το εργατικό κίνημα.

XII. Η ΚΑΤΑΡΑ ΤΟΥ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΣΜΟΥ

Ο συγκεντρωτισμός, που σήμερα έχει γίνει ένα δόγμα για τους οπαδούς των περισσότερων σοσιαλιστικών τάσεων, όχι μόνον δεν στά-

θηκε ικανός να φέρει την ενότητα του εργατικού κινήματος που όλοι επιθυμούσαν, αλλά δεν μπόρεσε να διατηρήσει αυτήν την ενότητα ούτε στο ίδιο του το κόμμα. Όσο περισσότερα μια ορισμένη τάση επέβαλε το συγκεντρωτισμό, τόσο μεγαλύτερη ήταν η αποτυχία της, ειδικά σ' αυτόν τον τομέα. Ένα εντυπωσιακό παράδειγμα αυτού του κανόνα, μας προσφέρει η κατάσταση των διαφόρων εθνικών κομμουνιστικών κομμάτων. Σχεδόν παντού έγιναν διασπάσεις και, ακόμα κι εκεί όπου η εγότητα του κόμματος διασώζεται με κόπο, είναι εμφανής η εσωτερική αστάθεια. Αυτό το αντιλαμβάνεται κανείς ιδιαίτερα στη Γερμανία, όπου οι διασπάσεις είναι φαινόμενα που περιλαμβάνονται στο ρεπερτόριο των κομμουνιστικών κομμάτων. Ωστόσο, ας μην νομίσουμε ότι αυτή η αξιοθρήνητη κατάσταση κάνει αυτούς τους καλούς ανθρώπους να προβληματιστούν! Αντίθετα, μετά από κάθε φιάσκο, προσπαθούν να ενισχύσουν ακόμα περισσότερο το συγκεντρωτισμό και να σκληρύνουν την πειθαρχία, φθάνοντας στο σημείο να δηλώνουν στους αναγνώστες τους, όπως η *Κόμμουνιστ* της Στουτγάρδης:

«Ένα μέλος του Κόμματος πρέπει να είναι έτοιμο να πεθάνει κατά διαταγή του Κόμματος. Με λίγα λόγια, κάθε προσωπική θέληση πρέπει να εξαφανιστεί.»

Να μια δήλωση όπου η παράνοια φτάνει σε ένα επίπεδο χειρότερο από τη μαλάκυνση εγκεφάλου!

Άλλοτε πολεμούσαν για μια καλύτερη μορφή Εκκλησίας. Προτεστάντες και καθολικοί θεολόγοι προσπαθούσαν να ξεπεράσουν ο ένας τον άλλο σε μεταφυσικές ρητορείες και οι λαοί παρακολουθούσαν τα λόγια τους με σεβάσμιο δέος. Τα ελάχιστα τολμηρά πνεύματα που, στο πέρασμα των αιώνων, διέκριναν καθαρά ότι η αιτία του κακού δεν βρισκόταν στη μορφή της Εκκλησίας, αλλά στην ύπαρξή της, αντιμετώπισαν τη γενική έχθρα, παραγνωρισμένοι και διασυρμένοι από τους συγχρόνους τους. Αργότερα, γεννήθηκε η διαμάχη για το ζήτημα της καλύτερης μορφής κράτους. Τα διάφορα πολιτικά κόμματα, που παίζουν στη σφαίρα της κρατικής εξουσίας τον ίδιο ρόλο που παίζουν οι διάφορες θεολογικές σχολές στη σφαίρα της Εκκλησίας, κατά βάθος δεν είναι τίποτα άλλο από θεολόγοι του κράτους, που ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την ανακάλυψη της καλύτερης μορφής κράτους. Όμως, για μια ακόμη φορά, δεν αντιλήφθηκαν ότι η φιλονικία γύρω από τη μορφή, σήμαινε ότι παραγνώριζαν το αληθινό πρόβλημα, ότι η βαθύτερη ρίζα του κακού δεν βρίσκεται στη μορφή,

αλλά στην ύπαρξη του κράτους και ότι τελικά δεν έχει τόση σημασία το πως κυβερνιόμαστε, αλλά το απλό γεγονός ότι ΚΥΒΕΡΝΟΥΜΑΣΤΕ.

Σήμερα, η ιδέα του συγκεντρωτισμού, αυτή η πρωτότυπη εφεύρεση του κράτους, διακατέχει τα πνεύματα. Ο συγκεντρωτισμός έγινε η πανάκεια της εποχής μας και, όπως ακριβώς κάποτε φιλονικούσαν για την καλύτερη μορφή Εκκλησίας και σήμερα ακόμη, για την καλύτερη μορφή κράτους, τώρα αναζητούν όλες τις ελλείψεις και τα σφάλματα του συγκεντρωτικού συστήματος στους περιστασιακούς εκπροσώπους του και όχι στο ίδιο το σύστημα. Μας λένε ότι ο συγκεντρωτισμός είναι η συγκέντρωση των δυνάμεων, η συμπύκνωση της έκφρασης της προλεταριακής θέλησης για ένα συγκεκριμένο σκοπό, κοντολογίς η ενότητα στη δράση. Ωστόσο, αυτός ο ισχυρισμός δεν είναι παρά μια αισχρή παραγνώριση των γεγονότων και, σε πολλές περιπτώσεις, ένα συνειδητό ψέμα, που η χρήση του για το συμφέρον του κόμματος θεωρείται δικαιολογημένη και εύλογη. Ο συγκεντρωτισμός δεν υπήρξε ποτέ μια ενοποίηση των δυνάμεων, αλλά ακριβώς η παράλυση της δύναμης. Είναι η τεχνητή ενότητα από την κορυφή προς τη βάση, που επιδιώκει να φτάσει στον σκοπό της με την ομοιομορφία της θέλησης και την εξάλειψη κάθε ανεξάρτητης πρωτοβουλίας – η ενότητα δράσης ενός θεάτρου σκιών, όπου κάθε μαριονέττα χοροπηδά ανάλογα με τη θέληση αυτού που κινεί τα νήματα από τα παρασκήνια. Αλλά τα νήματα σπάνε και η μαριονέττα πέφτει κάτω.

Είναι απόλυτα φυσικό για το κράτος, να βλέπει στον συγκεντρωτισμό την τελειότερη μορφή οργάνωσης και καταλαβαίνουμε ότι αυτός είναι ο στόχος των προσπαθειών των υποστηρικτών του. Πράγματι, για το κράτος, η ομοιομορφία στη σκέψη και στη δράση είναι ένας πρωταρχικός και ουσιαστικός όρος για την ίδια την ύπαρξή του. Μισεί και πολεμά την ατομική πρωτοβουλία, τη θεληματική συγκέντρωση των δυνάμεων που γεννιέται από την εσωτερική αλληλεγγύη. Για το κράτος, κάθε πολίτης δεν είναι παρά ένα άψυχο γρανάζι σε έναν μεγάλο μηχανισμό και η θέση του είναι με ακρίβεια καθορισμένη: κοντολογίς, η εξάλειψη της ατομικής ανεξαρτησίας, που επιδιώκει να επιτύχει με τη συγκεντροποίηση των δυνάμεων, είναι ένα ζωτικό ζήτημα. Βασικός στόχος του είναι να διαμορφώσει ευπειθή άτομα και να αναγάγει τη διανοητική μετριότητα σε αρχή. Ούτε μια πράξη χωρίς διαταγή, ούτε μια απόφαση χωρίς προτροπή από ψηλά. Μια αποστεωμένη γραφειοκρατία και μια χωρίς έμπνευση μίμηση προδια-

γεγραμμένων μορφών, αυτές είναι οι αναπόφευκτες συνέπειες κάθε συγκεντρωτισμού.

Ενότητα των δυνάμεων, ανεξαρτησία στη σκέψη και στη δράση

Το επαναστατικό εργατικό κίνημα έχει ανάγκη από εντελώς διαφορετικούς όρους, αν θέλει να επιτύχει στους σκοπούς του. Ανεξάρτητη σκέψη, κριτική αντίληψη των πραγμάτων, προσωπική ελευθερία και δημιουργική δραστηριότητα είναι οι πιο σημαντικές πρωταρχικές προϋποθέσεις για την τελική νίκη του. Γι' αυτό, κάθε συγκεντρωτισμός στο εργατικό κίνημα είναι μια αντιδραστική οπισθοδρόμηση, που απειλεί την ίδια την ύπαρξή του και το απομακρύνει από τους ξεκάθαρους σκοπούς του.

Για ένα πραγματικά ελευθεριακό κίνημα, ο φεντεραλισμός είναι η μόνη δυνατή μορφή οργάνωσης. Δεν σημαίνει τον κατακερματισμό των δυνάμεων, ούτε αντιτίθεται σε μια ενιαία δράση. Είναι, αντίθετα, η ενότητα των δυνάμεων, αλλά μια ενότητα που απορρέει από την πεποίθηση κάθε μέλους, η οποία στηρίζεται στη θεληματική και ελεύθερη δράση κάθε ιδιαίτερης ομάδας, στη ζωντανή αλληλεγγύη της κοινότητάς τους. Για τον φεντεραλισμό, η ανεξαρτησία στη σκέψη και στη δράση είναι το θεμέλιο κάθε ενωτικής ενέργειας. Δεν επιδιώκει να επιτύχει τους σκοπούς του με την ομοιομορφία των διαταγμάτων που συντάσσει η κορυφή, αλλά με τη σχεδιασμένη συνένωση που την έχουν δεχτεί ελεύθερα όλες οι δυνάμεις που υπάρχουν και επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό.

Στη Ρωσία, ο συγκεντρωτισμός βρήκε την τελειότερη έκφρασή του στη δικτατορία, κατέπνιξε την επανάσταση και τελικά επανέφερε τον καπιταλισμό. Στη Γερμανία, όπου η πολιτική εξουσία απέτυχε στο σύνολό της, το Νοέμβριο του 1918, τα σοσιαλιστικά κόμματα δεν έκαναν καμιά σοβαρή απόπειρα για να οικοδομήσουν την οικονομική ζωή πάνω σε νέες βάσεις και δεν ξεπέρασαν την κοινότοπη φρασεολογία περί κοινωνικοποίησης. Στη Ρωσία, η επανάσταση δολοφονήθηκε από τη δικτατορία, στη Γερμανία από το σύνταγμα. Και στις δυο περιπτώσεις, ο σοσιαλισμός συντρίφτηκε πάνω στον σκόπελο της πολιτικής εξουσίας των σοσιαλιστικών κομμάτων. Στη Γερμανία, η πολιτική της εξουσίας της «μετριοπαθούς» σοσιαλδημοκρατίας, μας οδήγησε στη δικτατορία του Νόσκε. Στη Ρωσία, η πολιτική της εξουσί-

ας της «ριζοσπαστικής» σοσιαλδημοκρατίας μας οδήγησε στη δικτατορία του Λένιν και του Τρότσκυ. Και στις δύο περιπτώσεις, το αποτέλεσμα υπήρξε το ίδιο: η αιματηρή υποδούλωση των μη προνομιούχων τάξεων και ο θρίαμβος της καπιταλιστικής αντίδρασης.

Η εποχή του Νόσκε υπήρξε η χρυσή εποχή της προληπτικής φυλάκισης, της κατάστασης πολιορκίας και των έκτακτων στρατοδικείων. Καμιά αστική κυβέρνηση σ' αυτήν τη χώρα δεν είχε τολμήσει να ποδοπατήσει τόσο πολύ τα δικαιώματα των εργαζομένων, όσο συνέβη υπό την κυριαρχία των σοσιαλιστών δεσποτών. Ακόμα και οι σκοτεινοί καιροί των «αντισοσιαλιστικών νόμων» του Βίσμαρκ ωχριούν σε σύγκριση με το τρομοκρατικό καθεστώς του Νόσκε.

Η εποχή των Λένιν-Τρότσκυ είναι ο χρυσός αιώνας της υποτέλειας όλων των αληθινών σοσιαλιστών και επαναστατών, η εποχή της ολοκληρωτικής έλλειψης δικαιωμάτων για την εργατική τάξη, η εποχή της Τσεκά και των μαζικών εκτελέσεων. Ήταν μοιραίο να ωθήσει ως τα άκρα όλη τη φρίκη του τσαρικού συστήματος.

Αυτές τις δύο εποχές, έγινε ό,τι ήταν ανθρώπινα δυνατό για να εξαλειφθεί δίχως έλεος κάθε ελευθερία και να παραβιαστεί άγρια κάθε ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Και οι δύο αυτές εποχές απέτυχαν οικτρά όταν χρειάστηκε να πραγματοποιήσουν τις αληθινά σοσιαλιστικές απαιτήσεις.

Ας ελπίσουμε ότι η εργατική τάξη θα αντλήσει τα διδάγματα αυτών των θλιβερών συνεπειών και θα αρχίσει, επιτέλους, να κατανοεί ότι τα πολιτικά κόμματα, όσο ριζοσπαστικά και αν εμφανίζονται, είναι ολότελα ανίκανα να πραγματοποιήσουν την αναδιοργάνωση της κοινωνίας προς τη σοσιαλιστική κατεύθυνση, γιατί δεν πληρούν καμιά από τις προϋποθέσεις που είναι αναγκαίες γι' αυτό το έργο. Κάθε οργάνωση με τη μορφή κόμματος, προσανατολίζεται στην κατάκτηση της εξουσίας και βασίζεται στην τάξη που επιβάλλεται από την κορυφή. Είναι εχθρική απέναντι σε κάθε οργανικό γίνεσθαι που αναπτύσσεται στους κόλπους τους λαού, γιατί απλούστατα δεν μπορεί να αντιληφθεί τις δημιουργικές δυνάμεις και ικανότητες που λανθάνουν εκεί. Το βασικό καθήκον του σοσιαλισμού είναι να τις αφυπνίσει και να τις βοηθήσει να αναπτυχθούν. Αυτό, ωστόσο, μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνον μέσα στις οικονομικές οργανώσεις της εργατικής τάξης, της μόνης που είναι προορισμένη να χαράζει και να ολοκληρώσει το σοσιαλιστικό προσανατολισμό της κοινωνίας. Εκείνες πρέπει

να προετοιμάσουν τους εργαζόμενους γι' αυτό το μεγάλο έργο. Πρέπει να μελετήσουν τις εσωτερικές σχέσεις της παραγωγής και της διανομής των προϊόντων που οι ίδιοι οι εργαζόμενοι δημιουργούν, να κατακτήσουν και να διευρύνουν την έννοια της διοίκησης των επιχειρήσεων και να κατανοήσουν τις φυσικές σχέσεις ανάμεσα στη γεωργία και στη βιομηχανία, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις μιας επαναστατικής κατάστασης. Αυτή η δραστηριότητα, που θα την συνοδεύουν πρακτικοί πειραματισμοί, όπου αυτό είναι δυνατόν, είναι η μόνη αληθινή διαπαιδαγώγηση για το σοσιαλισμό. Η μεγάλη οικονομική ένωση των διανοητικά και χειρωνακτικά εργαζόμενων και όχι το κόμμα, θα μας οδηγήσει στη σοσιαλιστική κοινωνία και αυτή η γέφυρα θα πρέπει να χτιστεί από τις ίδιες της μάζες, που σήμερα είναι δέσμιες της μισθωτής σκλαβιάς.

Όποιος κατέχει την εξουσία, την καταχράται

Βέβαια, γνωρίζουμε ότι οι επαναστάσεις δεν γίνονται με ροδοπέταλα και ότι οι κυρίαρχες τάξεις δεν θα εγκαταλείψουν από μόνες τους τα προνόμιά τους. Τη μέρα της νικηφόρας επανάστασης, ο εργαζόμενος λαός θα χρειαστεί να επιβάλει τη θέλησή του στους σημερινούς ιδιοκτήτες της γης και των μέσων παραγωγής. Αλλά αυτό, κατά τη γνώμη μας, θα μπορέσει να πραγματοποιηθεί μόνον με την κατάληψη του κοινωνικού κεφαλαίου και την κατάργηση του μηχανισμού του πολιτικού εξαναγκασμού, που υπήρξε μέχρι σήμερα και θα είναι πάντα, το πιο ακλόνητο προπύργιο κάθε εκμετάλλευσης των μαζών. Αυτή η πράξη είναι για μας μια πράξη απελευθέρωσης, μια εκδήλωση κοινωνικής δικαιοσύνης, είναι το κεντρικό και ουσιαστικό σημείο της κοινωνικής επανάστασης, που δεν έχει τίποτα κοινό με την καθαρά αστική ιδέα της δικτατορίας.

Το προλεταριάτο πρέπει να απαλλαγεί από τις αστικές ιδεολογίες των πολιτικών επαναστάσεων, που πάντα καταλήγουν σε μια νέα κατάληψη της πολιτικής εξουσίας. Όποιος κατέχει την εξουσία, την καταχράται. Γι' αυτό πρέπει να εμποδίσουμε κάθε κατάληψη της εξουσίας, είτε από ένα κόμμα είτε από άτομα, γιατί οδηγεί πάντα σε μια νέα υποδούλωση του λαού. Είτε αυτό συμβαίνει υπό την σκιά του σκήπτρου είτε του σφυροδρέπανου, είτε κάτω από τους ήχους του «Boché Zaria Njrani» είτε της «Διεθνούς», δεν υπάρχει κατά βάθος μεγάλη διαφορά. Μία αληθινή απελευθέρωση είναι εφικτή μόνον ό-

ταν εξαλείφεται ο μηχανισμός της εξουσίας, γιατί το μονοπώλιο της εξουσίας είναι εξίσου επικίνδυνο με το μονοπώλιο της ιδιοκτησίας. Μόνον έτσι θα καταστεί δυνατόν να αφυπνιστούν όλες οι δυνάμεις που λανθάνουν στον λαό και να υπηρετήσουν την επανάσταση. Έτσι, ένα κόμμα δεν θα έχει πια τη δυνατότητα –για τον απλό λόγο ότι κατ'άφευρε να καταλάβει την εξουσία– να καταπνίγει όλες τις πραγματικά επαναστατικές τάσεις, για το υποτιθέμενο «συμφέρον της επανάστασης», ενώ γνωρίζουμε πολύ καλά ότι, σ' αυτήν την περίπτωση, το «συμφέρον της επανάστασης» σημαίνει απλώς το συμφέρον του Κόμματος ή μιας χούφτας πολιτικών που είναι αδιάστακτοι και αχόρταγοι για εξουσία.

ΤΑ ΣΟΒΙΕΤ ΚΑΙ ΟΧΙ ΟΙ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΟΙ – Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΟΧΙ Η ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ – Ο ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΧΙ Ο ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ! – ΟΛΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΚΑΙ ΚΑΜΙΑ ΕΞΟΥΣΙΑ ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ! ΑΥΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΥΝΘΗΜΑ ΜΑΣ, ΑΥΤΟ ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΘΗΜΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ.

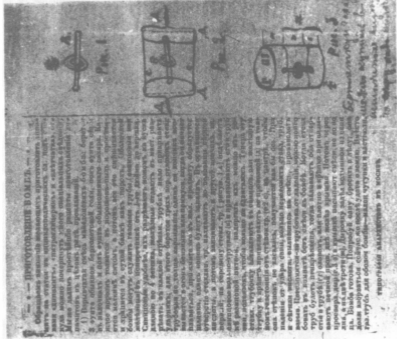
ΡΟΥΝΤΟΛΦ ΡΟΚΕΡ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ

- 1876**
- 1 Ιουλίου: Θάνατος του Μπακούνιν.
- 1903**
- Κροποτκινικοί ιδρύουν στην Γενεύη την *Khleb i Volia*.
Εμφανίζονται στην Ρωσία ομάδες της *Chernoie Znamia*.
- 1905**
- 9 Ιανουαρίου: «Η Αιματηρή Κυριακή». Εξάπλωση του αναρχικού κινήματος στην Ρωσία.
- Οκτώβριος: Γενική απεργία στις ρώσικες πόλεις.
- 13 Οκτωβρίου: Ιδρύεται το σοβιέτ της Πετρούπολης.
- 17 Οκτωβρίου: Η Διακήρυξη του Οκτωβρίου.
- Νοέμβριος/Δεκέμβριος: Αναρχικοί ανατινάζουν το ξενοδοχείο Μπρίστολ στην Βαρσοβία και το Καφέ Λίμπμαν στην Οδησό.
- 6-7 Δεκεμβρίου: Εξέγερση στην Μόσχα.
- 1906**
- Ιανουάριος: Συνέδριο της *Chernoie Znamia* στο Κισίνεφ.
- Σεπτέμβριος: Ο Νοβομίρσκι ιδρύει την ομάδα αναρχοσυνδικαλιστών Ν. Ρωσίας. Η «ειρήνευση» του Στολύπιν: συλλήψεις και δίκες αναρχικών.
- 1907**
- 27 Απριλίου: Συνέδριο των αναρχοκομμουνιστικών ομάδων Ουραλίων.
- Αύγουστος: Διεθνές Αναρχικό Συνέδριο στο Άμστερνταμ. Ιδρύεται στην Δ. Ευρώπη και τις ΗΠΑ ο Αναρχικός Ερυθρός Σταυρός.
- 1911**
- Ιδρύεται στην Ν. Υόρκη η *Golos Truda*. Πρώτα σημάδια αναβίωσης του αναρχισμού στην Ρωσία.
- 1914**
- 1 Αυγούστου: Έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Διχωνωμίες ανάμεσα στους αναρχικούς ως προς την στάση που πρέπει να τηρηθεί απέναντι στον πόλεμο.
- 1917**
- Φεβρουάριος: Η Επανάσταση του Φεβρουαρίου. Ανατροπή του τσάρου και σχηματισμός Προσωρινής Κυβέρνησης.
- Μάρτιος: Αμνηστεύονται οι πολιτικοί κρατούμενοι.
- Μάρτιος: Ίδρυση των Ομοσπονδιών αναρχοκομμουνιστικών ομάδων Πετρούπολης και Μόσχας.
- 30 Μαΐου/3 Ιουνίου: Α΄ Συνδιάσκεψη των Εργοστασιακών Επιτροπών Πετρούπολης.
- Ιούνιος: Ο Κροπότκιν επιστρέφει στην Ρωσία.
- Ιούνιος: Κατάληψη της ντάτσα του Ντουρνόβο.
- 18 Ιουνίου: «Οι διαδηλώσεις του Ιουνίου».
- 3-5 Ιουλίου: «Οι Μέρες του Ιουλίου».

- 18-22 Ιουλίου: Αναρχικό Συνέδριο στο Χάρκοβο.
 Αύγουστος: Επανιδρύεται στην Πετρούπολη η *Golas Truda*.
 24-28 Αυγούστου: Η υπόθεση Κορνίλωφ.
 Οκτώβριος: Σχηματισμός της Επαναστατικής Στρατιωτικής Επιτροπής (συμμετέχουν 4 αναρχικοί).
 17-22 Οκτωβρίου: Πανρωσική Συνδιάσκεψη των Εργοστασιακών Επιτροπών.
 25 Οκτωβρίου: Η Οκτωβριανή Επανάσταση.
 14 Νοεμβρίου: Διάταγμα για τον εργατικό έλεγχο.
 25 Δεκεμβρίου: Α' Συνέδριο Αναρχικών της λεκάνης του Ντόνετς.
- 1918**
- 6 Ιανουαρίου: Διάλυση της Συντακτικής Συνέλευσης.
 7-14 Ιανουαρίου: Α' Πανρωσικό Συνέδριο των Εργατικών Ενώσεων.
 14 Φεβρουαρίου: Β' Συνέδριο Αναρχικών της λεκάνης του Ντόνετς.
 3 Μαρτίου: Συνθήκη του Μπρέστ-Λιτόφσκ.
 12 Μαρτίου: Η κυβέρνηση μεταφέρει την έδρα της από την Πετρούπολη στην Μόσχα.
 11-12 Απριλίου: Η Τσεκά επιτίθεται στους αναρχικούς της Μόσχας.
 Άνοιξη: Ο Καρέλιν ιδρύει την Πανρωσική Αναρχική Ομοσπονδία.
 6-11 Αυγούστου: Περιφερειακό Αναρχικό Συνέδριο του Βορρά.
 15 Αυγούστου/
 1 Σεπτεμβρίου: Α' Πανρωσική Αναρχοσυνδικαλιστική Συνδιάσκεψη.
 12-16 Νοεμβρίου: Α' Συνέδριο της Συνομοσπονδίας *Nabat*.
 25 Νοεμβρίου/
 1 Δεκεμβρίου: Β' Πανρωσική Αναρχοσυνδικαλιστική Συνδιάσκεψη.
 25 Δεκεμβρίου: Πανρωσικό Αναρχοκομμουνιστικό Συνέδριο.
- 1919**
- 23 Ιανουαρίου: Α' Περιφερειακό Συνέδριο Αγροτών, Εργατών Επαναστατών (Μαχνοβίτες).
 12 Φεβρουαρίου: Β' Περιφερειακό Συνέδριο Μαχνοβιτών.
 2-7 Απριλίου: Α' Συνδιάσκεψη της Συνομοσπονδίας *Nabat*.
 10 Απριλίου: Γ' Περιφερειακό Συνέδριο Μαχνοβιτών.
 25 Σεπτεμβρίου: Οι «παράνομοι αναρχικοί» ανατινάζουν το κομμουνιστικό αρχηγείο στη Μόσχα.
 26 Σεπτεμβρίου: Ο Μάχνο νικάει τις δυνάμεις του Ντενίκιν στην Περεγκόνοβκα.
 20 Οκτωβρίου: Περιφερειακό Συνέδριο Εργατών - Αγροτών στο Αλεξάντρωφσκ.
- 1920**
- Αύγουστος: Οι αδελφοί Γκορντίν ιδρύουν την ομάδα *Αναρχοσοικουμιστές*.
 26 Νοεμβρίου: Οι κομμουνιστές επιτίθενται στο αρχηγείο του Μάχνο, στο Γκιουλάι Πολέ. Σύλληψη των μελών της Συνομοσπονδίας *Nabat*.
- 1921**
- 8 Φεβρουαρίου: Θάνατος του Κροπότκιν.
 13 Φεβρουαρίου: Η κηδεία του Κροπότκιν στην Μόσχα.

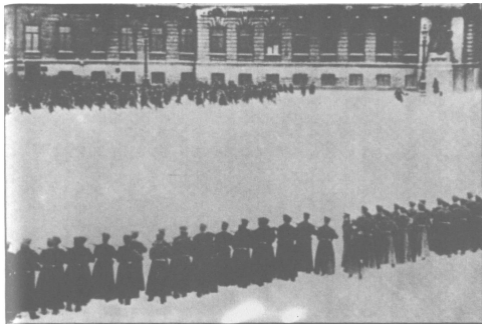
- 1-17 Μαρτίου: Η εξέγερση της Κρονστάνης. Καταστολή των αναρχικών στην Ρωσία.
1922
- Ιανουάριος: Απελαύνεται από την Ρωσία ομάδα αναρχικών ηγετών.
1922
- 25 Δεκεμβρίου: Ιδρύεται στο Βερολίνο η Διεθνής Ένωση Εργαζομένων (Αναρχοσυνδικαλιστική Διεθνής).
1926
- Ο Καρέλιν πεθαίνει στην Μόσχα.
1929
- Σύλληψη των αναρχικών που είχαν απομείνει στην Ρωσία.
1934
- Ο Μάγχο πεθαίνει στο Παρίσι.
1935-8
- Οι σταλινικές εκκαθαρίσεις: δολοφονούνται: οι Νοβομίρσκι, Σαντομίρσκι, Σάτωφ και άλλοι.
1939
- Κλείνει το μουσείο Κροπότκιν.
1945
- Ο Βολίν πεθαίνει στο Παρίσι.
1946
- Ο Σαπίρο πεθαίνει στη Ν. Υόρκη.
1950
- Ο Μαξίμωφ πεθαίνει στο Σικάγο.
1964
- Ο Άμπα Γκορντίν πεθαίνει στο Ισραήλ.

« Κατασκευή βομβών » 1905

« Γη και Ελευθερία », Αγία Πετρούπολη, 1905.

Ο στρατός πυροβολεί τους άοπλους διωδηλωτές (1905)

Ο πασκα - Γκακόν

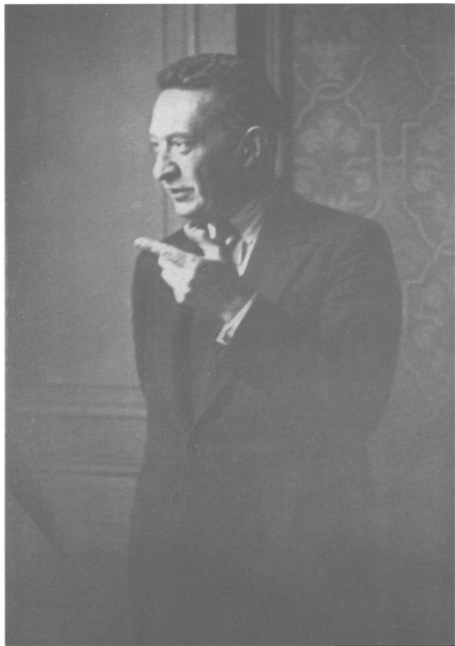

Το Α' Πανεπιστημιακό Συνέδριο των εργοστασιακών εργατών (Πετρούπολη)

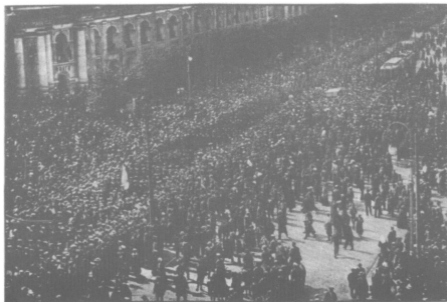
Μπροστά στα ανάκτορα του τσάρου: « Ζήτω η επανάσταση » (14 Μαρτίου 1917)

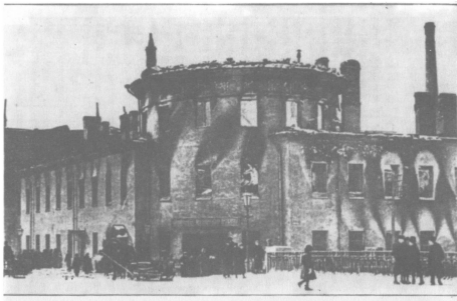
Κερένσκι

Ο Λένιν μιλά σε συγκεντρωμένο πλήθος. Δεξιά του είναι ο Τρότσκι
(Πετρούπολη 1917)

Κοζάκοι στην πλατεία Νιέφσκι επιτηρούν διαδήλωση στρατιωτών και ναυτών της Κρονσπάλνδης (Ιούλιος 1917)

Φυλακές της Πετρούπολης (1917). Μετά την απελευθέρωση των φυλακισμένων από το λαό, θα πυρποληθούν.

οδομαχία στην Πετρούπολη (17 Ιουλίου 1917)

Στρατιώτες πολεμούν στην Πετρούπολη, στο πλευρό των επαναστατών

Στρατιώτες και πολίτες μπροστά στο μέγαρο της Δούμας στην Πετρούπολη. Μία από τις διαδηλώσεις των ημερών εκείνων.

Η επίθεση στα Χειμερινά Ανάκτορα (Οκτώβριος 1917)

Ναύτες της Κρονστάνδης διαδηλώνουν υπέρ της εξουσίας των σοβιέτ (1917)

Απεργοί εργάτες οδηγούνται στο εκτελεστικό απόσπασμα ως «αντεπαναστάτες» (Ιανουάριος του 1920)

Νέστορ Μάχνο

Μέλη του συμβουλίου εργατών στρατιωτών της Κρονστανδής

Στρατιώτες του Κόκκινου Στρατού επιτίθενται για να καταλάβουν την Κρονστανδή (17 Μαρτίου 1921)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	5
1. Η ανάπτυξη του ρώσικου σοσιαλισμού κατά τον 19ο αιώνα	7
2. Μαρξισμός και εξουσία: μια πρώιμη κριτική	28
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1905	57
1. Το προοίμιο	57
2. Το ξέσπασμα της θύελλας	61
3. Η πορεία προς τον Οκτώβριο του 1905	65
4. Η αντιμετώπιση του καθεστώτος	68
5. Το αναρχικό κίνημα στην Ρωσία κατά την εποχή της επανάστασης του 1905	72
6. Οι αναρχοτρομοκράτες	74
7. Οι αναρχοσυνδικαλιστές	80
8. Ο δρόμος προς το 1917	89
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1917 ΚΑΙ ΟΙ ΡΩΣΟΙ ΑΝΑΡΧΙΚΟΙ	93
1. Τα γεγονότα	126
2. Το τέλος των ψευδαισθήσεων	130
ΟΙ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ	149
1. Η Επανάσταση του Φεβρουαρίου	149
2. Η Γέννηση των εργοστασιακών επιτροπών	151
3. Τα σοβιέτ, τα κόμματα και οι εργατικές ενώσεις	156
4. Οι αγρότες καταλαμβάνουν την γη	161
5. Οι Μέρες του Ιουλίου	163
6. Η πορεία προς τον Οκτώβριο	165
7. Στρατιώτες, Πολιτοφύλακες και Κόκκινοι Φρουροί	169
8. Ο Οκτώβριος του 1917	171
9. Ο Πρακτικός Οδηγός και ο Αντι-οδηγός	173
10. Η επιβολή πειθαρχίας στους εργάτες	178
11. Οι μπολσεβίκοι αφέντες	183
12. Η ήττα της Επανάστασης	188
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	193
1. Η συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ	193
2. Η συμμαχική επέμβαση	195
3. Ο εμφύλιος πόλεμος και οι αναρχικοί	197
4. Το τέλος του ρώσικου αναρχισμού	201

Η ΠΡΟΔΟΜΕΝΗ ΡΩΣΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ	204
1. Εισαγωγή	204
2. Ένα ψεύτικο ιστορικό εγχείρημα	214
3. Η «αντεπαναστατική» δράση των ρώσων αναρχικών	219
4. Ο Νέστορ Μάχνο και οι μπολσεβίκοι	226
5. Η εξέγερση της Κρονστάνδης	233
6. Καταγωγή και σημασία της ιδέας των συμβουλίων	241
7. Η ιδέα της δικτατορίας, κληροδότημα της αστικής τάξης	246
8. Σχετικά με τη φύση του κράτους'	252
9. Η ουσία της λαϊκής επανάστασης: ελευθερία και σοσιαλισμός	258
10. Η Γ' Διεθνής, όργανο της μπολσεβίκικης κρατικής πολιτικής	269
11. Η επίδραση του μπολσεβικισμού στο διεθνές εργατικό κίνημα	274
12. Η κατάρα του συγκεντρωτισμού	280
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΥ	287
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ	290
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	302

